

СРПСКИ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ ЗБОРНИК
КЊИГА LXIX

ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
et
INSTITUT DE LA LANGUE SERBE DE
L'ACADÉMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

RECUEIL
DE DIALECTOLOGIE
SERBE
LXIX

TRAITÉS ET MATÉRIAUX

Comité de rédaction

*Dr. Nedeljko Bogdanović, Dr. Žarko Bošnjaković, Dr. Miodrag Jovanović,
Dr. Dragomir Kozomara, Dr. Sofija Miloradović, Dr. Radivoje Mladenović,
Dr. Miroslav Nikolić, Dr. Dragoljub Petrović, Dr. Mihai Radan, Dr. Slobodan
Remetić, Dr. Rada Stijović*

Rédacteur en chef
SLOBODAN REMETIĆ

BELGRADE
2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

СРПСКИ
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ
ЗБОРНИК
LXIX

РАСПРАВЕ И ГРАЂА

Уређивачки одбор

*Др Недељко Богдановић, др Жарко Бошњаковић, др Миодраг Јовановић,
др Драгомир Козомара, др Софија Милорадовић, др Радивоје Младеновић,
др Мирослав Николић, др Драгољуб Пејровић, др Михај Радан,
др Слободан Реметић, др Рада Симијовић*

Главни уредник
СЛОБОДАН РЕМЕТИЋ

БЕОГРАД
2022

Покренут 1905. године.

Главни уредници:

Академик Александар Белић (1905–1960),
академик Михаило Стевановић (1960–1974),
академик Павле Ивић (1976–1999),
академик Александар Младеновић (2002–2010),
академик АНУРС Слободан Реметић (2010–).

Секретар часописа

Др Марина Јуришић

Прихваћено на VI скупу Одељења језика и књижевности САНУ

27. септембра 2022. године на основу рецензија:

др Слободана Реметића (АНУРС, Бања Лука), др Недељка Богдановића
(Филозофски факултет, Ниш), др Раде Стијовић (Институт за српски језик САНУ,
Београд), др Жарка Бошњаковића (Филозофски факултет, Нови Сад),
др Радивоја Младеновића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Николе Рамића (Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац),
др Софије Милорадовић (Институт за српски језик САНУ, Београд) и
др Марине Јуришић (Институт за српски језик САНУ, Београд).

У финансирању ове књиге учествовало је

Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

Издају

Српска академија наука и уметности, Београд, Кнеза Михаила 35

и

Институт за српски језик САНУ, Београд, Кнеза Михаила 36/1

Телефон: 011/2027-121

e-mail: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com

www.isj.sanu.ac.rs

Часопис излази годишње

Компјутерска припрема за штампу:

Давор Палчић

palcic@eunet.rs

Штампа:

ЈП Службени гласник

Београд, Јована Ристића бр. 1

САДРЖАЈ

Стр.

Монографије, расправе и чланци

Драгомир В. Козомара: <i>Фонетске особине говора Басијаса</i>	1–102
Драгољуб Златковић: <i>Трећа дојуна</i> Речнику пиротског говора . . .	103–280
Миљана Чопа: <i>Дистрибуција дугоузлазног акценција у говору Тужије</i>	281–309
Биљана М. Савић: <i>Лексика илестарства (на основу грађе из Великог Блашка код Бањалуке)</i>	311–331
Славољуб З. Марковић: <i>О акценцију иридева у ијекавским говорима западне Србије</i>	333–346
Драгана Новаков: <i>Народни називи за јела и њиха у говору Томашевца</i>	347–374

Прикази и критике

Бојана М. Вељовић Поповић: <i>Зборник радова Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије</i>	377–386
--	---------

Додатак

Упутство за припрему рукописа за штампу	389–397
Уређивачка политика	399–408

УДК: 811.163.41'282.2(497.6)
811.163.41'342(497.6)
Изворни научни рад

Драгомир В. Козомара

ФОНЕТСКЕ ОСОБИНЕ ГОВОРА БАСТАСА

Оцу Веселину

Академику Слободану Реметићу и проф. др Николи Рамићу захваљујем за сугестије које су ми дали при коначном уобличавању овог рукописа.

Захваљујем и проф. др Александри Петрашевић, која се побринула за припрему овдје приложених географских карата и графикона.

Посебну захвалност дугујем својим Басташанима који су ми били информатори приликом прикупљања дијалекатске грађе.

На крају, захваљујем породици, пријатељима и осталима који су на било који начин допринијели изradi овог рада.

Драгомир Козомара

САДРЖАЈ

I. УВОД	5
А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ	5
Топографска карта Бастаса – положај између општина	7
Топографска карта Бастаса – положај између насеља	8
Дијаграм кретања броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово	9
Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово	9
Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ	10
В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА	12
Г) О ОВОМ РАДУ	13
II. ФОНЕТИКА	15
А. ВОКАЛИЗАМ	15
О БОЈИ ВОКАЛА	20
ВОКАЛСКЕ ЗАМЈЕНЕ	23
ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ	27
СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА	31
СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Ђ	37
Рефлекси дугог <i>jaīia</i>	37
Рефлекси кратког <i>jaīia</i>	40
Екавски рефлекси <i>jaīia</i>	41
Икавски рефлекси <i>jaīia</i>	42
Рефлекси секундарног <i>jaīia</i>	44
ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ	44
ЈОШ НЕКЕ НАПОМЕНЕ О ВОКАЛИЗМУ	46

Б. КОНСОНАНТИЗАМ	47
ФРИКАТИВ <i>Х</i>	48
ФРИКАТИВ <i>Ф</i>	50
СОНАНТ <i>Ј</i>	51
ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ	53
СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ	56
СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ	57
СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА	58
ЈОТОВАЊА	67
СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ <i>ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЋ</i>	69
ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА	70
МЕТАТЕЗА	72
ХАПЛОЛОГИЈА И СРОДНЕ ПОЈАВЕ	73
ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ	74
III. ЗАКЉУЧАК	75
IV. ТЕКСТОВИ	77
V. ЛИТЕРАТУРА	94
Summary	100

I. УВОД

А) О ГЕОГРАФСКОМ ПОЛОЖАЈУ И СТАНОВНИШТВУ

1. Село *Бастіа́си* (етници *Бастіаши́н/Бастіашанин* и *Бастіаши́нка*, кетик *бастіаши́кӣ*) налази се у доњем Ливањском пољу, на тремеђи ливањске, граховске и гламочке општине, а административно припада граховској општини. Према садашњем, најновијем политичко-географском уређењу Босне и Херцеговине то је насељено мјесто које се налази у Кантону 10 Федерације Босне и Херцеговине. Смјештено је на ободу Ливањског поља (највећег крашког поља у бившој Југославији) на јужним падинама планине Старетине, отприлике на половини пута између Ливна и Босанског Грахова. Просјечна надморска висина Бастаса износи око 720 метара, са минималним варирањем изохипса гдје се налазе стамбени објекти. Простире се на дужини од приближно седам километара између $44^{\circ} 01' 10''$ и $44^{\circ} 05' 30''$ сјеверне географске ширине и $16^{\circ} 38' 45''$ и $16^{\circ} 41' 50''$ источне географске дужине. На западу се граничи са граховским селом Нуглашицом, а на истоку са Богдашима, који припадају ливањској општини.

2. Саобраћајно-географски положај насеља је неповољан – кроз насеље пролази саобраћајница која повезује насеља на ободу Ливањског поља. Од магистралног пута Босанско Грахово – Ливно село је удаљено седам километара.

У подножју планине Старетине извире периодична ријека Басташица, дужине два и по километра, која се улијева у Ждраловац (мочварно подручје) и у вријеме лјетних мјесеци пресуши. На ријеци се налази неколико воденица, које су служиле за мљевање житарица у периоду када је било воде (јесењи и зимски период). На простору насеља постоји неколико извора и понора. Извори као и ријека у току лјетних мјесеци пресуше, док вода у прољећним мјесецима из Ливањског поља и Ждраловца понире у земљу (парафразирано према Марковић Ј. 1967).

3. У седамдесетим и осамдесетим годинама прошлог вијека индустријализација је допринијела да се до тада тешки услови живота умногоме промијене набоље. Године 1972. у Бастасима је почело напајање електричном енергијом, у приближно исто вријеме започета је експлоатација чувеног ждраловачког тресета, почетком осамдесетих година асфалтирана је комплетна саобраћајница у подножју Старетине на путном правцу Челебић – Црни Луг (гдје су смјештени и Бастаси), успостављен је редовни аутобуски превоз, масовно је почела набавка пољопривредне механизације... Све су то били предуслови и да се радно способно становништво запошљава у оближњу Фабрику тресета „Ждраловац“ или да редовним превозом одлази на рад у најближе урбане центре – Ливно и Босанско Грахово. Тренд побољшања животног стандарда настављен је све до почетка грађанског рата у бившој СФР Југославији.

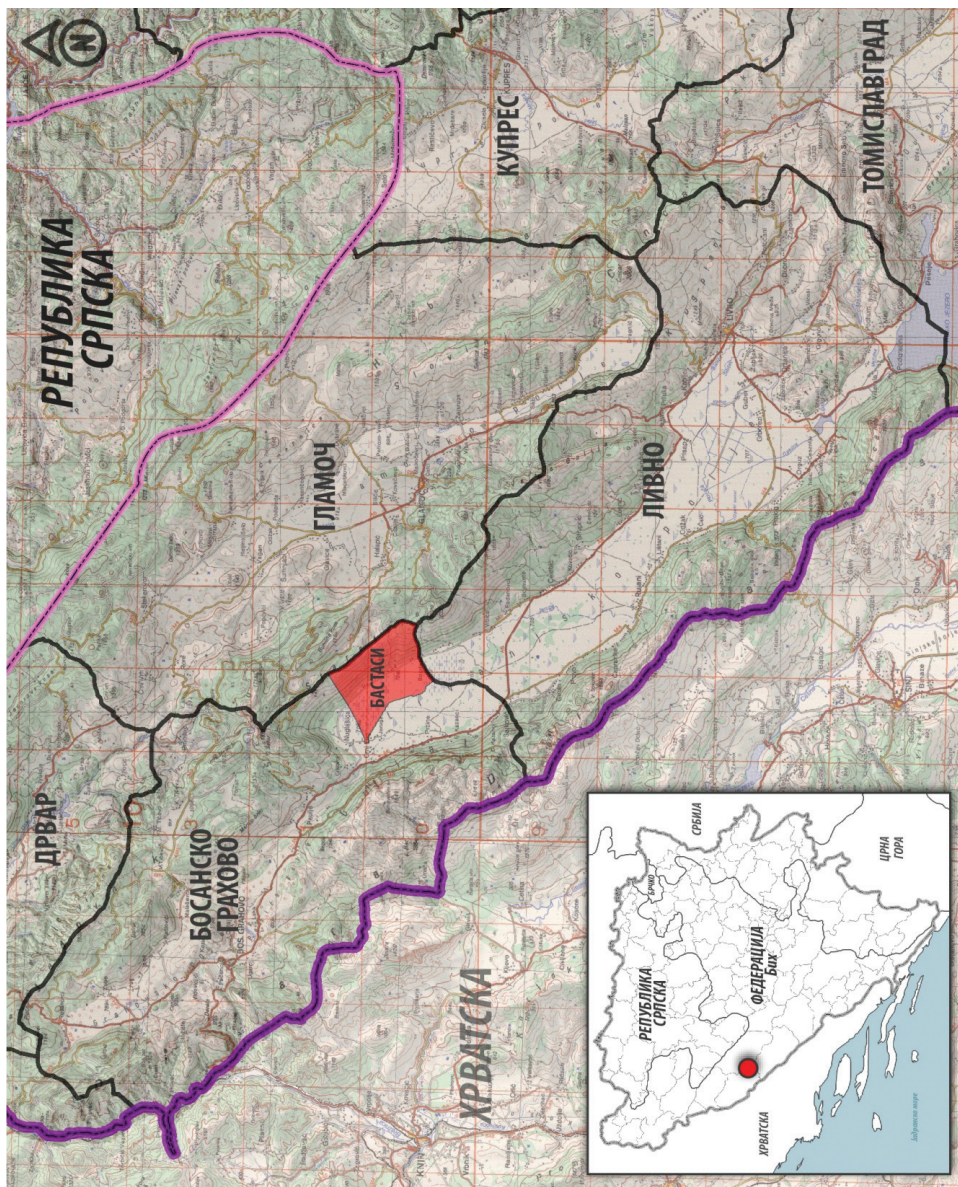
4. Упркос таквом тренду напретка, Бастаси су остали депопулационо, аметанастазичко подручје. И прије посљедњег рата демографски показатељи указивали су да је становништво имало велики пад у бројности, а такође и велике промјене у структурним обиљежјима. Према попису становништва из 1961. године на простору насеља Бастаси живјела су 424 становника. Након тог пописа број становника константно се смањивао: 1971. године у селу су пописана 373 становника, 1981. године 276 становника, а 1991. године 195.

Суштински, према националној и вјерској структури становништво је искључиво српско православно, а формално гледано (према пописима) – српско становништво представља већину од укупног броја становника: 1961, 1991. и 2013. године 100% становника изјашњавали су се као Срби, 1971. године било их је 372 који се изјашњавају као Срби и један као остали, а 1981. године Срба је било 148, Југословена 127 и један остали (в. Становништво 1995 и Попис 2013).

5. Због ратних збивања, крајем 1994. године комплетно становништво било је расељено, а куће мање-више у потпуности уништене. Као посљедица избјеглиштва и расељавања становништва данас су Бастаси готово пусто мјесто. Према попису из 2013. године у селу је живјело 20 становника, који су уз помоћ међународне заједнице обновили имовину и вратили се на своја огњишта. С обзиром на то да је повратничко становништво углавном старије животне доби, природна селекција учинила је своје, тако да у вријеме закључивања овог рада у селу живи свега седам становника.

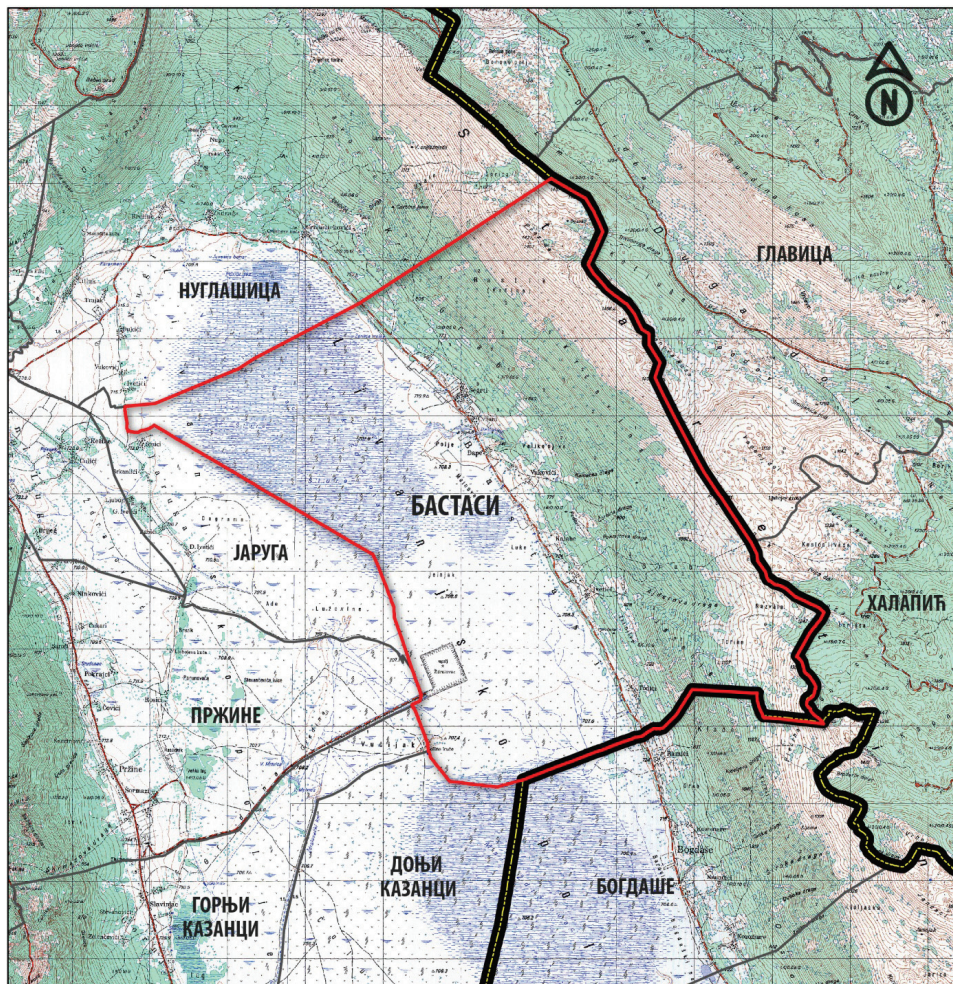
6. У Бастасима (као и на читавом простору доњег Ливањског поља) становништво се у предратно вријеме бавило екстензивним сточарством и пољопривредом. Од стоке су се највише узгајала говеда и овце, од перади углавном кокоши. Међу пољопривредним културама истицале су се различите врсте житарица, кромпир, купус, пасуљ, мрква, репа и лук. Воћарство је било секундарна грана пољопривреде.

Радно способно повратничко становништво наставило је да се бави истим дјелатностима, али у много мањем обиму. У поређењу са предратним стањем, нешто је интензивније бављење пчеларством.

Бастаси – њољожај између ојшћина

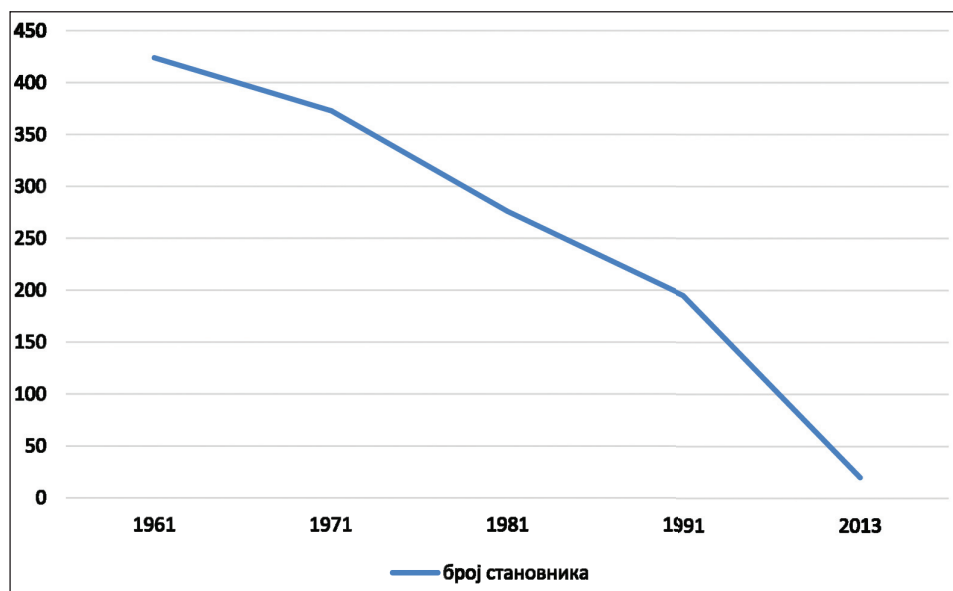
Извор: Војногеографски институт, Београд. 1985, лист 4417 Јајце.

Бастаси – њоложај између насеља

Извор: Војногеографски институт, Београд. 1985, лист 4417 Јајце.

Кретање броја становника насеља Бастаса, општина Босанско Грахово

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Табела 1: Кретање броја становника насеља Бастаси, општина Босанско Грахово

Година	1961.	1971.	1981.	1991.	2013.
Број становника	424	373	276	195	20

Извор: Становништво Босне и Херцеговине – народносни састав по насељима (1995), Државни завод за статистику Републике Хрватске, Загреб.

Попис становништва, домаћинства и станова у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016), Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.

Б) ИЗ ИСТОРИЈЕ

7. Важне информације о насељима у Ливањском пољу из турског времена налазимо у неколико турских пописа. У дефтерима из 16. вијека први подаци о селима доњег Ливањског поља односе се на Црни Луг: „U svom putopisu kroz Bosnu 1574 godine Šibenčani Frano Butrišić i Ivan Divnić spominju polje Seramisevo u koje su došli putujući jedan dan Livanjskim poljem prema zapadu. U spomenutom polju je 'šuma sa drvećem u vodi koja se proteže od kuća, tako da izgleda kao neko veliko jezero koje se u materinjem jeziku zove Carni lug' [...] Očigledno je da se tu radi o današnjem selu Crni Lug, koje se tada nalazilo u nahiji Sarumiše spomenutoj već 1528 godine“ (Петрић 1960–1961: 33).

За још нека насеља из доњег Ливањског поља сазнајемо из пописа од почетка 17. вијека. Тако се из тог периода за подручје нахије Сарумише помињу „Prhovo (Provo) i Sanković (Sajković)“ (исто).

8. Према Петрићевим подацима, у сјеверном дијелу Ливањског поља, које настањује српско ијекавско становништво, живи 175 родова, што чини 15,9% од укупног броја родова у Ливањском пољу: „Narodna predaja ovog stanovništva je vrlo živa, štaviše, kod nekih rodova zalazi u daleku prošlost. To se odnosi u prvom redu na one rodove koji su se doselili iz Vrličke krajine u Dalmaciji. U narodnoj predaji većine rodova često se spominje 'bježanje u Dalmaciju za vrijeme kuge', te ponovo vraćanje u stara naselja kad bi prestala epidemija. Ovo će biti jedan od razloga zbog čega se starosjediocima smatraju samo oni rodovi koji se u prošlosti nisu udaljavali nigdje iz svojih sela. Takav su rod Dokići u Vrbici, koje drže za prave starosjedioce“ (исто: 37).

9. У селима доњег Ливањског поља највише је досељеника (96 родова или 54,8%) поријеклом из Далмације: „Od toga iz Vrličke krajine 77 rodova (80,2%), iz okolice Knina 7 rodova (7,2 %), od Drniša 5 rodova (5,2%), a iz Sinjske krajine 4 roda (4,1% posto). Preostala 3 roda (3,1%) znaju da su porijeklom iz Dalmacije, ali ne znaju iz koje oblasti“ (исто). Досељено становништво се након доласка из Далмације углавном задржало ближе далматинској граници. У Нуглашици их је 65%, у Црном Лугу 60%, у Јарузи 50%, у Пржинама 57%, у Сајковићу 64,7%, у Губину 56,2% и у Прову 66,6%. „Ovo stanovništvo vodi porijeklo od srpskih doseljenika koji su se u Vrličku i Kninsku krajinu doselili tokom XV, XVI vijeka i kasnije. Najveća seoba spominje se početkom XVI vijeka, u vremenu od 1523 do 1527 godine, kada je po naredbi Turaka naseljeno u Kninskoj krajini, Bukovici i Kotarima, nekoliko hiljada srpskih porodica iz Bosne i Hercegovine i Stare Srbije“ (исто).

Другу по бројности миграциону струју чине досељеници из западне и сјеверозападне Босне – 41 род или 23% од укупног броја родова код Срба настањених у доњем Ливањском пољу: „Iz Gerzova kod Mrkonjić Grada

doseljeno je 28% posto rodova, sa Glamočkog polja 20% posto, iz okoline Ključa 11%, sa Kozare 11,1%, od Grahova 6,6%, iz Šuice 2 roda, od Banjaluke 1 rod. Iz Lijeveča doselila su se dva roda“ (исто: 38).

Од укупног броја родова њих девет или 4,5% поријеклом је из Херцеговине, а девет их је и из Црне Горе. „Vrlička krajina je tim doseljenicima bila posljednja etapa prije doseljenja u Livanjsko polje“ (исто).

Што се тиче осталих крајева, познато је да су два рода досељена из Лике.

За 15 родова (8,5%) непознато је поријекло.

10. Најинтензивнија исељавања из ових крајева била су у већ помињано вријеме у ком је харала епидемија куге (XVIII и почетак XIX вијека), када је становништво бјежало у сусједну Далмацију.

Појединачне сеобе нарочито су биле учестале крајем XVIII и у XIX вијеку. Нова дестинација углавном су били простори Гламочног и Купрешког поља. Сеобе су махом узроковала премјештања кметова на други посјед.

Послије Другог свјетског рата велики број родова плански је колонизован у Товаришево код Бачке Паланке.

Становништво Бастаса које се није вратило у завичај након посљедњег рата нови живот већином је наставило у Републици Српској и Србији. Највише их има у Бањој Луци и Кикинди.

11. Басташани углавном не знају ништа о поријеклу назива села, а када говоре о својим коријенима, већина каже како су од старијих чули да су се доселили „из Дјалмације“. Говорећи појединачно о насељима Ливањског поља, М. Петрић је конкретно за Бастасе навео следеће: „Seljaci pričaju da je selo dobilo naziv po potoku Bastašici, a i po tome što je ovdje bila nekakva rimska vojska koja se zvala Bas“. U selu, na mjestu zvanom Crkvina, otkopano je nekoliko fragmenata rimskih nadgrobних spomenika. Ima i srednjovjekovnih nadgrobних spomenika; svi su bez natpisa i ornamentike. Po svemu sudeći, ovdje je postojalo jedno staro naselje“ (Петрић 1960–1961: 72).

На истом мјесту Петрић је поменуо родове који живе у Бастасима, њихово поријекло и крсну славу: „Današnji rodovi su: Cvijani – koji su davno doselili od Šuice; slave sv. Jovana; Đapići – došli iz Bitelića kod Sinja (Dalmacija) gdje ih i danas ima. Slave Đurdevdan; Ivetići – doselili iz Vrličke krajine, iz Civiljana; slave sv. Stevana. U Rudiće (Glamocko polje) Ivetići su doselili iz Bastasa u Livanjskom polju. Slave sv. Stevana; Kalabe – kažu da su od Crnog Vrhа kod Glamoča; slave Stevanjdan; u Halapić (Glamocko polje) Kalabe su doselile iz Bastasa. Tamo im je beg Firdus bio oduzeo 500 ovaca i koza i dočerao ih do jedne krave; Kozari – došli iz Zastinja; zvali su se Lovrne. Po tome što je jedan od njih čuvao koze prozvani su Kozari. Došli su sa Petrova Vrelа kod Glamoča. Slave Đurdevdan; Kozomare – od Kozare; slave Jovanjdan;

Lovre – iz Popovića kod Glamoča; slave Đurdevdan; Ljuboje – kažu da su doselili negdje od Ključa; slave Markovdan. U Prijane (Glamočko polje) Ljuboje su doselili iz Crnog Luga u Livanjskom polju u drugoj polovici 19. vijeka. Slave sv. Marka. Šegrt – bili ispod Livna, nekada su se zvali Deridaska. Ne znaju za dalje porijeklo. Slave Stevanjdan; Vukovići – iz Dalmacije, sa Cetine. Slave sv. Kuzmu i Damjana“ (исто).¹

Петрићево упућивање на несумњиво релевантну историјску литературу приликом представљања различитих података о становништву Ливањског поља – добра је полазна основа да се већина овдје преузетих информација прихвати као веома поуздана.

В) О ДОСАДАШЊИМ ИСТРАЖИВАЊИМА

12. Говор Бастаса (као ни говор осталих села доњег Ливањског поља) до сада није монографски описан. Прилози аутора овог рада: необјављени дипломски рад *Фонетске особине говора села Бастаса* (Козомара 2000), *Млинарска терминологија Бастаса* (Козомара 2002), *Судбина вокалских скупина у говору Бастаса (код Босанског Грахова)* (Козомара 2018), *Вокалске редукције у говору Бастаса* (2019)², те коауторски рад из дијалекатске лексике *Ткачка лексика Бастаса* (Црњак – Козомара 2018) – досадашњи су радови који су за тему имали искључиво говор Бастаса.³

Н. Рамић је, изучавајући јатовску проблематику у говорима југозападне Босне, дио дијалекатске грађе навео и из говора Бастаса, који су му, између осталих, били један од пунктова истраживаног ареала (обједињене радове в. у Рамић 2010). М. Дешић у студији о западnobосанским ијекавским говорима (Дешић 1976) допирао је до Бастасима сусједне Нуглашице. У вези са говором Бастаса треба поменути и рад Ћ. Чустовић о говору становништва Ливањског поља (1960–1961), гдје је нешто података (не баш поузданих) дато и о говорним особинама Срба ијекаваца, као и језичку анализу једне краће књижевно-умјетничке приче која одсликава говор становника Ждраловца (Козомара – Црњак 2020). У оквиру дијалекатских истраживања говорā централне, југоисточне и југозападне Босне (БХДЗБ 1990) Бастаси се нису нашли на списку пунктова, а најближе истражени пунктови српских говора били су већ помињано сусједно село Нуглашица и ливањско село Бојмунте, које је од Бастаса удаљено десетак километара источно према Ливну. И за

¹ Код Басташана који су се више интересовали за своје поријекло има и другачијег (недокументованог) тумачења о досељавању становника у ово мјесто.

² Посљедња два рада овдје су уврштена уз незнатне измјене.

³ Аутор овог рада истражујући говор Бастаса попунио је и Упитник за српскохрватски дијалектолошки атлас, а у штампи му је и рад *Преношење акцената на йроклийике у говору Бастаса*.

податке који су се тамо нашли мора се рећи (отприлике као и за оне које наводи Ђ. Чустовић) – да се морају критички процјењивати.⁴

Г) О ОВОМ РАДУ

13. Свестраније изучавање српских ијекавских говора западне Босне, којима припада и говор Бастаса, започето је монографијом о змијањском говору (Петровић 1973). Три године касније објављена је најобимнија студија о западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976). Послије двадесетак година описани су ијекавски поткозарски говори (Далмација 1997). Најновије монографско истраживање на простору који обухватају српски западнобосански говори спроведено је на територији Шипова (Цукут 2021). У међувремену, а нарочито од почетка овог вијека, слика о говорном стању у српским западнобосанским говорима употпуњавана је и краћим радовима.

14. И прије детаљније анализе дијалекатског материјала за овај рад, на основу постојеће литературе приближно се могло одредити мјесто басташког говора у оквирима западнијих српских говора. Тако се поуздано зна да према општој класификацији (в. Драгичевић 1986: 226–228; Ивић 1996: 146; Драгичевић 2001: 86–87), употпуњеној подацима добијеним из радова наведених у т. **12**, говор Бастаса по својим особинама несумњиво припада источној скупини сјеверозападног огранка источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) дијалекта.

Омеђеност овог говора као хомогене цјелине са говором осталих Срба ијекаваца у доњем Ливањском пољу, нарочито је јасна на територији гдје се сударају крајњи изданци ијекавских и икавских изоглоса. Наиме, у радовима Н. Рамића о ливањско-дувањском говору и икавско-ијекавским говорним типовима прецизно су дефинисане дискриминанте које подвајају икавске и ијекавске говоре југозападне Босне. Осим примарне изоглосе – континуаната некадашњег вокала *jai̯*, ту су се нашле и друге важне изофоне (о којима ће бити ријечи у наредним поглављима), изотоне, изоморфе...

15. Сакупљање дијалекатске грађе у говору Бастаса аутор овог рада започео је прије четврт вијека. Интензивније истраживање спроводио је у периоду од 1997. до 2002. године и од 2017. године до данас. У међувремену, због рада на опису неких других српских говора, грађу је биљежио „у ходу“ – кад је било за то zgodних прилика.

Највећи дио података који ће овдје бити предочени потиче са аудио-снимака и из личних забиљешки, насталих у распону од 25 година. Како је уобичајено у оваквим радовима, при сваком циљаном истраживању посебна

⁴ Овакве оцјене података из поменутих радова аутор даје основано будући да је одрастао у Бастасима и добро му је познат говор Срба доњег Ливањског поља.

пажња посвећивана је избору информатора – настојало се да то буду говорници који су сачували аутохтоне особине басташког говора. Посебно се водило рачуна о том да из укупног дијалекатског материјала буде селективно ексцерпирана грађа која најреалније одсликава стање у овом говору.

16. Циљ рада је опис гласовног система говора села Бастаси и његово поређење са приликама које карактеришу друге говоре (више или мање сродне, у ближем или даљем окружењу), па су углавном коришћене дескриптивна, компаративна и контрастивна метода. Укупно узевши, „бјелине“ на дијалектолошким картама српских руралних говора у периоду од око 120 година, колико постоји наша научна дијалектологија, у доброј мјери су отклоњене и углавном су објашњени језички феномени који карактеришу српске говоре, те ће овдје предност бити дата дијалекатској грађи, а избегаваће се коментари и понављања оног што је већ речено.

17. На крају овог дијела и ријеч-двије о плановима за даља истраживања. Ауторова је намјера да у што скорије вријеме започне истраживање и других нивоа језичке структуре говора Бастаса. Судећи према садашњој структури и броју становника, лако је закључити да за двије-три деценије међу живима више неће бити аутентичних представника овог говора.

II. ФОНЕТИКА

A. ВОКАЛИЗАМ

18. Говор Бастаса карактерише вокалски систем који чини пет основних вокала *a*, *e*, *u*, *o*, *y* и силабичко *p*. Артикулација вокалских јединица креће се у границама просјека српских новоштокавских говора, што значи да је то вокализам који је близак оном стандардном. Сви вокали могу бити дуги и кратки, носиоци акцената и неакцентовани. Основна одступања од стандарднојезичких прилика своде се на честе редукције вокала *u* у постакценатским позицијама, извјестан број вокалских замјена и факултативно отварање неакцентованих вокала средњег реда.

Вокализам говора Бастаса схематски се може приказати уобичајеним вокалским троуглом:

и	у	й̄	ū̄
е	о + р	ē	ō + p̄
а		ā	

19. Примјери стандардне употребе вокала моћи ће се видјети кроз читав рад, а овдје издвајамо следеће⁵:

а: *ба̄ба* Милка, према *на̄шōј ба̄ри*, *им̄а ва̄й̄ру*, били *га̄дови*, *Ба̄йе* далеко, *Жа̄ра* Божјин, *за̄дњи* пѹт, од *мла̄ђӣје* љѹдѣ, *сва̄кѣ* дан, *ӣя̄њō* дрво, *ца̄р* Брањо, *врӯћа ча̄ја*, *ча̄шу* водѣ, Милōјкова *ӣа̄йка*;

ба̄н"ће Урош, *га̄зи* у блато, *жа̄л"ли* се, *за̄йослӣ* га, *ла̄жē* ко п̄ас, *ма̄жē* ка̄пља̄в"ну, *на̄йравӣ* кѹћу, *ӣра̄йи"ō* га, *сӣа̄зи* ме;

ка̄-ћемо кѹћи, *ла̄ко* му бѣло, *са̄ӣ* им̄ам свѣ, *ӣа̄мо* живѣ, *ма̄ба* му.

⁵ Ради увида и у друге нивое језичке структуре говора Бастаса, репрезентативни примјери најчешће ће бити навођени у групама ријечи (углавном у синтагмама), онако како су биљежени приликом прикупљања грађе. Из тог разлога прилажемо и нешто већи број примјера стандардне употребе вокала, а такав ће приступ бити и приликом анализе консонантског система.

а: старї ајдѹк, Влaдимїр Лoвpe, на вpаїи"лу, Тапин Гaрoв, под јaсїиук,
у Калaбaми, од мaмe, дрђи їрaвaц, дoбpa рaкијa, на їїaвaну;

ајде сјeди, пoчo бaсaїи, свe зaчaд"лo, тї ћeш кaсaїи"и, дoбpo нaдo"шлa,
знa нaїрaв"ии, свe їoбaцaїи, сaсїиaли сe, цaклї сe, вaздa чaсїиї;
вaкo ћу, дaнaскe кoсe, зa бaбу, бїлo шкaкљивo їи.

а: бївшa влaсїи, бїлa глaїи, мoјa дрaгa брaћo, јa нeћу, ни кaїи кїшe, дo-
бар лaїи, пoкoјнї Mајсїoр, мaлї чeкa, у Hакову, сaїи oдa, ћeзїн свaк, слaв-
скї кoлaч, нeмa їрaгa, пe-чaшa, Шaвијa из Глaмo"чa;

вaрїи гpа, гaдно дaвa (= смpди), дa'e мe, звa мeнe, јaвї кeрa, кaжe ми,
лaдї сe, рaдї у шкoли, сaдї сe ў јeсeн, свaлїмo сe, фaлe гa;
ај мeни, прaвo лaдно, сїaрнo дaнaскe, сїaлнo прїчa.

а: бaбa Aњђa, Дaрa Нeвинa, ћaкa пyнa шкoлa, нaшo зaклo"н"цу, тo су
каїиaли, Тoдoрoвa Кулaшa, мaлa бїлa, кїдaли нaїoр (= oвчији ћубар), нa вp
їлaсїиa, у Рaм"ћимa, нa сaсїиaнaк, нa Tавaнaк;

бaци тo, вaгaли шeн"цу, сaмo нaвaли, нe мoш му нaдaвaїи, нaдaли сe,
нaоблaч"лo сe, пoмaлo oкoїaвaїи, їрeвaл"лa јe, ужaр"лo сe;
зa њгa, изјaз"лa сe нa мe, тї тo нaгли рaдїш.

а: Mїлoш Глaв"чaрoв, цpнїјe дaнa, сaв зa ћaвлa, спaвa кo зaклaн, кaљaв
кo прaсe, oд нaшoгa сeлa, дeсeт oвaцa, дo Цвијaнa;

бїјaшe сyшa, свe зaвaћaмo, тo ти сe исїoв"јeдaм, вaздa кoїaлa, нeмa
дрyгe, јa му їoкaзa, нe урaдї oн, чyшљaли вyну;

мa нaїaкo, oбaрски мe зoвe, oвдa ћу нaзїи, пa-ндa ћу кyћи, гoни oдoв-
дa, нeмoј сaдa.

e: ўбїјo бeгa, бїлo сe вeсeлo, л"јeпa вeчe, дoбpa ћeїeл"нa, зeцoви јeдy,
кїшнo лeїиo, мeн" ћe тo, нeкoмe мoш рeћи, ћeгa пїтaј, гoрї їјeсma, измeђу
рeдoвa, мoјa сeсїрaнa, їрeћa му гoд"нa, чeїи"цa зa зyбe;

бїјeжї у кyћу, вїeрoвo му, мeїини ў цeп, їгpaлo сe и їјeвaлo сe, їрeвaлї
пyт, рeзaїи кyпyс, їeглї вaздa, нїсу ћeли, чeкaли рeдa;

вeсeлo гoрї, ћe ћe, жeсїиoкo гa нaпo, лeїиoс бїлo, мeђу нoгe, нe рeчe.

e: вeл"кa му кyћa, дїeцa кo дїeцa, стaдe нa eксe"p, тo ми жeљa, сa жeнa-
мa, нoвa кeцeљa, ћeгoвїјe стрїцa, свoјoј сeсїри, їeжaк" бїјo, мeтнo цeрaду,
чeїoви зa бoцe, у мeїoвe, нoсї шeшїр;

дoнeси крyв, мeсїи кyћу, нaнeси дрвa, oчeїи ми јoш јeднy, їoлeд"лo
пoљe, їoлeїи нa њивy, їoлeїи"и сe, їрeбeри тo, рeкли су, улeїи"и ў кyћу;

брeж њe, дaлeкo їи, мoрe јeднoч, нe знa мe, їoсвe тї тo, нїјe їрeсвe.

e: бeрлaв мaлї, aјдe, Beco, кyпї гpeдe (= кaмeњe), нaлeтї зeц, їмa кeрa,
њeзїнe клeїивe, јaњeћo мeсo, њe нeмa, њeвe кyћe, їeїиa нeд"љa, нaс јe рeїи,
Cвeїи Joвaн, сeдмї пyт, o, Cїeјo, їeїишкe глaди;

зі́ми ле́жй̄, вѣди ой̄й̄рі́л"кѣ̄, й̄рі́л"чно чѣсто.

ї: Жърко Бѡжїн, вѣл"кї чѡјек, гѡрњї Йвет"ћи, дѡнашњї мѡмци, штѧ ће јѡднїк, мѡре с јѡднїјем, кѡ'ї си тї, ће и лѧњскї сн"јѣк, од обѡдвѡ'ї, їѡкѡјнї сїѧѧрї, сѣдмї дѧн, ћѧћїн ћѧћѧ, црнїје дѧнѧ;

брѡдї га, нѣ волїмо, вѡзда гѡлѧмї, жћїїї ѡнѡ, нїкат не зѧкаснї, їзмѧмї ме, јѡнѧчї се, кѡсї окѡ кућѣ, ѡїїїшѡ ў Грѧво, їрѧжї ћѧвѧ.

ѡ: Бѡб"нѣ кѡћѣ, ни гѡвѡра, ѡвѧ гѡд"на, Јѡја швѧјцује, їгрѧј кѡло, вїди му ѡбрѧзѧ, пѣт ѡвнѡвѧ, на ѡгради, ѡсам пѣтѧ, ў нашом їѡљу, ѡдѧ ко їрѡсјѧк, сїн ми їрѡфѡсор, у сѡб"цу, ткѧла їѡѡрбѧке, у цѡкуѧѧма;

вѡдї Љѡбова, вѡлї зїму, гѡнѣ нѧро"т, дѡнесе ми кѧвѣ, кѡљу се, мѡремо кѧшњѣ, ѡбѧће окѡ кућѣ, їѡједе свѣ, їѡнїјѡ рѧнѣ, сѡвѡ га ћѧћѧ;

нѣмѡј гѡре, дѡсїѧ за дѧнас, ѡд глѧву, ѧј ѡдо"вѡѧ, ѡклѣн си тї, їѡд рѧст.

ѡ: држѡ вѡле и кѡње, дѡбра жѣна, ѡћѣ ѡни, од ѡнїје, по їѡду, їѡкѡјнї Јѡвѣша, нѣмѧј їѡсла ш њѡм, їѡшїїен чѣк, їрѡбѡшѣна гѡма, расїрѡдѧј тѡ, нѣмѧ слѡбѡдѣ, їмѧла ївѡр"ло, дѡлазѣ чѡбани, ѡн је шѡфѣр;

не гѡворѣ, гѡни га, кѡрїсїїї прїл"ку, нѡдблѧчї се рѧно, нѧїѡварї нѧ лѣђѧ, ѡбѧшѡ нас, ѡсїѧв" тѡ, їѡгѧзї обѣћѧње, їрѡдсїѧло нам, їрѡсїїљѣ пѡ себї;

бѡме нѣћу, нїје гѡшѡво, дѡ јутрѡс, бїће дѡбро, ѡ ток нѣмѧ нїшта.

ѡ: вѡзда бѡс, Вѡјка Јѡв"на, гѡ ко мїш, дѡњї кѧмѣн, дѡбрїје му кѡлѧ, вѡлї лѡв, мѡј мѡмче, ѡвѡкї му нѡс, нѡћ сѧтра, трѣбѧ њѡзи, чѡвѧ ѡвце, кѧт прѡћѣ їѡсїї, ївѡј сїн, їѡ ми свѡјїѧ, їѡ си трѧжиѧ, Шѡл"не кѡће;

вѡзда вѡдѧј, гѡнѧ крѧве, дѡћѣм кѡ-тебе, зѡвнѡ га јѡчѣ, кѡчї га ћѧћѧ, мѡ-рѧм рѧд"ти, нѡсѧ га вѡздѧн, їрѡбѧј зѣру, скљѡкѧ се пјѧн;

сѧ-сї вѡљно, ѧ јѡј, ўрѧдї свѡјски;

ѡ: што бї рѣкѡ Бѡжо, нѧїшѧ вѡјска, у Дѡцу, порѣни кѧрїѡлу, лѡїѡвї пѡкрадошѣ, на мѡїѡру, тѡ му је їѡбро, тѡ ми је їрѡблѣм, врлѣтна Рѡга (овца), їза Сѡб"ћѧ кѡћѧ, нѣмѧ сїѡсѡбносїї, мѣтнѡ у їѡрбу;

вѡдали је свѡкут, мї дѡћї, и дѡћѡшѣ пѡ ме, зѡвнѡ ме, вѡзда нѣшто їзвѡдѧјѡ, трѣбѧ ѡїрѡбѧїї, нек їронѡсѧјѡ, мѧло їрѡѡдѧїї, ујѡлїјѡ се;

сјѣди ѡвде, ѡнде ћемо, гѡрѣ їѡ њу.

ѡ: бѡгдашкѡ блѧго, кѧкѧ нам је бѡдућнѡсїї, пѣт вѡлѡвѧ, дѣснѡ рѧме, стѡ ћѧвѡлѧ, зѣленѡ вѡће, мѧдѡ чѣљѧде, слѧвѣ Свѣїѡк Стѣвѧнѧ, сѧ со"бѡм, гѧднѧ сїѧѧрѡсїї, с їѡбѡм, їс Црнѡк Лѡга, ѡт чѣлїчнѡк мѧтрїјѧлѧ;

бѧцѡ свѣ, бїѡ рѧт, нѣ дѡћѣ чѣсто, дѡшѡ ћїћѧ, нѣмѡј ми рѣнї, їрѣбрѡј дѡбро, ўкѡчї ми се нѡга, ўбѡ се ў рѡку, ўшѡ ў кућу;

вѧкѡ ћу нѧпрѧв"ти, дѡбрѡ је бїло, нѧкѡ тї жївїјѡ, дѧвно ўмрѡ.

ў: пўшѣ бўра, дѣбѣ ко бўре, дѣрдали вўну, нїшта дѣгѣ, баца ѣубар, свѣ-
кѣ јўиро, за кўѣѣ, лўков"на за јаја, Љѣб"ца Милѣкова, мўка жївѣ, вїс"ла
їўика, доѣ Рўси, прѣвї шїрўї, їзвўїи ўиши, шўмскї пўт;

нѣка бўдѣ, вўцарѣли се, дўрѣла вѣзда, жѣўбр"ло се, вѣч"то кўка, лўдовѣ
у млѣдости, љўљни га мѣло, мўчї се, нўд"ли му пѣсѣ;

тѣмѣ ѣ вўчѣрно, мўчно му, ўрадї мўшки, нѣмѣ чўдо на сўнцу.

ў: у бўњїишїу, Пѣро Вўјева, дѣбїла дўкаї, дўге му лѣче, стѣрї ѣуїїруми,
їмѣ жўїї"цу, їзводи зўб"ћ, стѣлна јўн"ца, у кўїни, нѣмѣ бїти љўїї"ца, лѣтѣ
мўи"це ў очи, їмѣ їраўнука, їде сўкрѣ"ца;

дўгује му, заслўжујў да ѣдѣмо, сўтра кўмује, свѣшта накўїује, мѣрѣш
наўч"їи, обўзимѣ ме стрѣ, їўїује у сўботу, свѣ ўїуви"ѣ, чўїѣ грѣ;

ў кући, ўз мене.

ў: Здрѣвко Вўков"ћ, вїїў вўци, дўжнїк ѣе вѣрт"ти, бѣлѣ га зўї, направи
зўбѣѣ, кўмова кўћа, лўдї нѣрот, љўди мѣї, пѣкѣїнѣ Нўнѣ, пѣде їуж"и, їс-
пучале ми рўке, пѣсве сўженѣ, шў клип"цу;

бўнї се, вўѣ се, гўрѣ прѣ-собѣм, кўмїм те бѣгом, мўждї лїст, мўїїмо
вѣду, їўлї се, рўжї га, рўчѣмо ў пѣт, сўишї се л"јѣпо, шўнў јѣї їїи;

дѣназ бўрно, пѣгїнў лўдо, рѣдї мўчки, їўсїїѣ! (узивик за тѣрање вуко-
ва), сїѣд" шў, шўжно, бѣте.

ў: чўло се бўкање, ѣде на бўѣ, сѣмо да му је у вўѣѣ, у Дўвну, кўма
Рўжа, тѣ ѣ їроцѣдўра, на їрўзи, бїло му сўѣѣње, їўжна ѣна, укљѣишїѣње
жївѣца, пѣкѣїнѣ Цўја, ѣнѣ чўї"ца, шўїљѣ днѣ;

гўкни, гѣлўбе, мѣрѣш се гўраїи, закўї"ли зѣмљу, заїўї"ло се, извўче се
ѣн, јаўкала дѣбога, кўї"ли ѣѣѣ, љўїи" се тї, вѣзда мўчї, сѣмо шўїи;

ўзѣѣ се ў се, нѣѣ пўцати ў те.

ў: бѣцїн рѣк"јѣ, ўвати гѣлўба, јѣдан бїѣ Кѣћїн (во), пршут зѣ кўма, не
пѣрѣ нѣгў, у ѣкрўгу, с ѣнў стрѣну, нѣмѣ рѣзўма, ў їрошїлў сўботу, сїѣрў кўћу,
ў Цѣнў Гѣру, на чїїу стрѣну, шўїљў прїчу слўшати;

бїднў у сѣлу, вѣѣѣјў тѣл"кѣ гѣдїнѣ, глѣѣѣїи га, зѣвѣнў јѣ рукаве, зѣ-
їўїи се у Глѣмѣч, јѣўчѣ дѣбога, пѣмѣло кашљўѣ, с"јѣчў рѣдом;

ѣвѣїїи нѣвѣрѣ, зѣлўд" ти пѣсѣ, прѣѣѣїїїи нѣсўво, тѣ ти је ўсїїї.

р: тѣ су бѣрѣла, уз ѣвѣ бѣдо, на вѣ Стѣрет"нѣ, за гѣм, гѣч ме ўвати, бїло
дѣво, свѣ и јѣдно зѣно, кѣїїѣна дѣѣца, мѣшѣв ти бѣтѣн, рѣд"ла у Пѣрлци,
сѣрдї ко їрч, сїрїїљѣни їспїшѣ грѣжѣ;

бѣзѣ ми сѣт, вѣѣѣлї мѣт, дѣжѣло се бѣлѣ, дѣкѣ ко прўт, кѣчмї мѣсо,
їрснў ко лѣдѣн"ца, стѣде рѣѣїи, їрговѣли сѣ ѣїма, цѣче о-сѣїѣ;

ѣвѣ вѣлѣїи, јѣси се вѣло ўбїјѣ, сїрѣмо ти је тѣдѣ, їрѣ лўч! (узивик
при лўчењу јѣгњѣди).

р: сн"јѣк по брѣ"ма, ѿмā брч"не, врбичкѣ псѣ, кѹцā дрѡа (= цијѣпа), јāднā је ѡвā дрѡжава, засмрѡ"шѣ куп"јѣри, у Крчев"ни, попāл"шѣ мрц"не, ѡдā бѡс по сѣп"њѣшѣу, бѣѡ ѡрговац, прāвā црн"ца;

брсѣѣ лѣст, врѣѣ се ѡкѡ мене, дрѡѣм јѣдну кѡзу, заѣрѡжāвāм чѡрбу, крсѣ"ли дѣцу, одрѡжāвā крāву (= осѣмењује), ѣрейрѡжāвā мѣсо, пāметно ѡргује;

ѣрцѣ, ѣрцѣ! (узвик за дозивање оваца);

р: мѡј брѡ, бѣѡ брс, грѡ ти сѣр, бѣла дрнда, ко зврѡ, ѣдарѣ му крѡ нā нѡс, крај крмāкā, б"јѣлѣ мрс, ѿмала ѣрѡсāњ, ѣбѡ га ѡрн, ос"јѣци ѡнѡ ѡрње, црнā га штѣта пѡѣла, а сāt црнѣје дāнā;

врѣѣ нѣшто, дрндали вѹну, мрѣѣ се, ѣрѡ се (= рве се), ѣрѣѣ пѡ мени, рчѣ по свѹ нѡѣ, дѡбро ли срѡнѣ, ѡрчѣм зā ѣѣм;

ѣдѣ брѡ, а мѣ ѡрѡм, црнѡ му бѣло.

р: брѡ Мѣлош, освѡѣле врѡе, тākā врсѣа, нѣје пѡсве грѡ, ѿмā дѡста дрѡ, ѡнāј зврѡ, мѡре и пѡсно и мрснѡ, ѡнāј мрѡшѡ, рāдѣ нам Срѡ, сѣп"рван ли је, бѣло црѡ у прѡшту, ѿмā Шѣп"рѡац;

дѡврѣшѣ тѡ, дѡѡрѡкала пѡ ме, збрѡ"ћѡмо нѣкākѡ, крч"ли кāmѣње, накрѡ се пѡбро, ѡѡрѡбала млāда, ѡѡрѡскѡ вѡѣ, разбрѡнѡ се, сѣп"ркашѣ се ѣ кућу;

брѡ ли ѣрāдѣ;

р: ѣ брѡ вѡду, кāжѣ му ѣ брѡ, ѡд грѡнѣје рāнā, вѣди му ѡбрѡ, нѣ ѣ ѡрње, ѿс Црнѡк Лѹга;

зāгрнѣ кѡжѹн, ѣзврѣѣ дрѡ, ѣрѡѡрѡлāј дѡбро, нāсрнѹ нā ме, ѣѡѡврѡдѣ ми књѣж"цу, нѣѣ до-га нѣ сврнѣ, кад' ѣврѣѣ ѣ глāву, да се не ѣгрѡѣшѣ;

рāд"ли нāцрнѡ, бѣѣ ѣбрѡ.

О БОЈИ ВОКАЛА

20. У говору Бастаса дуги вокали, и акцентовани и неакцентовани, у принципу имају нормалноштокавску артикулацију, а приближно иста квалификација може се дати и за краће вокале који су наглашени – то су гласови чије су изговорне вриједности веома блиске онима у стандардном српском језику. Кад је у питању боја вокала, појава отворености неакцентованих вокала средњег реда најбитнија је специфичност овог говора.

Овдје су потпуно непозната дифтонгизирања каква се срећу у територијално блиском ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 292, 295).

21. Одавно је Ј. Вуковић констатовао да је у вокалском систему босанских говора у знатној мјери дошло до измјене боје дугих вокала *а*, *о* и *е* (Вуковић 1963: 24). Вуковићев закључак потврдили су каснији бројни моно-

графски описи различитих говорних типова, при чему се као посебно изразита карактеристика издваја затварање дугог *a*.⁶

22. За говор Бастаса карактеристично је да се у њему може понекад чути затвореније дуго *a*. Водећи рачуна о ограничености перцепције приликом презентовања овако осјетљивих гласовних реализација и могућности да слушни утисак истраживача понекад може навести на погрешан траг, сматрамо да је овакво *a* најсличније оном које се може чути у западнобосанским ијекавским и личким говорима⁷, док је стање у змијањском говору знатно другачије.⁸ Из истих разлога које наводе Дешић и Драгичевић (в. фусноту 7), ни овдје нису навођени примјери за наведену појаву.

23. Стандардну боју вокала у говору Бастаса најчешће нарушава помјерање артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*. Анализирајући говор Срба ијекаваца у Ливањском пољу прва је Ђ. Чустовић запазила да „неизразита боја вокала карактерише и овај крај“ (1960–1961: 109).

У раду о артикулационој вриједности вокала у вана акценатској позицији, Н. Рамић је на примјеру говора Срба доњег Ливањског поља показао да је у том говору изражена тенденција ка отварању ненаглашених кратких средњих вокала, навео карактеристичне примјере и дао образложења наведене појаве (Рамић 2004). Уз констатацију да је Д. Петровић детаљно анализирао артикулационе вриједности кратких неакцентованих вокала у змијањском говору и да се стање у говору Срба доњег Ливањског поља подудара у много детаља

⁶ Појава затвореног дугог *a*, у већој или мањој мјери, присутна је у ијекавскошћакавским говорима (Брозовић 1966: 137), у говору Змијања (Петровић 1973: 29), у икавскошћакавским говорима западне Босне (Пецо 1975: 87–90), у западнобосанским ијекавским говорима (Дешић 1976: 33–34), у икавскошћакавским говорима у околини Дервенте (Баотић 1983: 49), у међуријечју Ријеке дубровачке и Неретве (Халиловић 1996: 45–46). У српским говорима затварање дугог *a* нарочито је маркантна појава на простору између Врбаса и Украине (Козомара 2016: 36).

⁷ „На читавом терену Босанске крајине може се понекад чути мало затвореније *a*. Такав изговор имамо и кад је тај вокал под акцентом и кад није, и кад се налази уз сонанте и уз консонанте. Тешко је утврдити у којим позицијама је ова појава чешћа, а није лако ни показати да ли је степен затворености вокала *a* исти у свим положајима у ријечи и у свим крајевима западне Босне. Због тога, а и због далеко бројнијих примјера у којима се *a* изговара као и у књижевном језику, нећемо ничим посебно обиљежавати затвореност тога вокала“ (Дешић 1976: 33).

„Дуго *a* изговара се нешто затвореније од стандардног, мада не у свим позицијама и, чини ми се, не увијек у истим позицијама. Праву природу таквог *a* тешко је одредити без прецизнијих мјерења, а, исто тако, за утврђивање домаћаја ове појаве потребна су знатно минуциознија испитивања од оних каква су у нашој дијалектолошкој пракси уобичајена и каква сам ја спровео. Због тога овдје ово запажање о артикулацији вокала *a* и не документујем посебним потврдама“ (Драгичевић 1986: 45).

⁸ „Дуго *a*, без обзира на то да ли је акцентовано или не, на знатном делу овог терена показује више-мање јасну тенденцију ка затварању, при чему је то најизразитије у суседству лабијалних консонаната и сонаната, али не и искључиво у њиховом суседству“ (Петровић 1973: 29).

25. Високи вокали *и* и *у* веома су постојане фонеме.¹⁰ У грађи немамо примјера који указују на одступање од стандардне артикулације.

27. Zamjenama su obično obuhvaćeni kratki i neakcentovani vokali, veoma rijetko dugi i akcentovani. Za supstitucije znaју i domaće i strane riječi. Najviše je potvrda za zamjene vokala *a*, podjednako često dolazi do zamjena *e*, *u*, *o*, dok su supstitucije vokala *y* skoro zanemarljiva pojava. Većina primjera koji su se našli у našoj graђи већ је раније потврђена.¹²

наш *армен*, врли жито на *армену*, подкѡнји *Дамјен* и *Дамјеновка*, доће *дѣмљечар*, имам *елѣргѣју*, *елѣргичан* на пѣрје, доћу *жѣндари*, одма лѣти по *жѣндаре*, *ѣведа*, за *ѣведу* гѡдѣна, један од *ѣведу*, *јерѣбца*, кријо се у *јеслама*, пишѣ *лѣйинцѡм*, добар *мáјден*, удари *ѣѣчей*, била пуна *ѣѣша*, у *ѣѣши*, *ѣрѣјѣшељ*¹³ Иле, *ѣи҃гер*, *Цинцер* (= Цинцар – планина сјевероисточно

¹¹ Нпр. *мрђела* – *мрђе^ала* – *мрђала*; *осам* – *о^асам* – *осом*.

¹³ О фонетским ликовима ове именице у ливањско-дувањском говорном типу в. Рамић 1999: 291.

од Ливна), иш *Чеїрəзлїјā*, у *Чеїрəзл"јама* (= Чапразлије, село ливањске општине);

вāзда мьєцкā, нє мьєцкāј док јѣдѣш, ѿмьечкало га;
је л дѣ, је л дѣ да лāжѣ, је л дѣ да нїсам,¹⁴ ако йкеїи⁹ дѡђѣ, сāи или нї-кеїи, нїкеїи за нїкеїи, нїкеїи му дѡста;

прѡђи се будалєшїи"не, слўшати нєгову будалєшїи"ну.¹⁵

Влада двојство облика ѡбā и ѡбѣ.

Према коријенима *вrab-*, *расїи-* и *кrad-* овај говор припада другој Ивићевој зони (в. Ивић 1964: 383–393), те је: *вреб-*, *ресїи-*, *кrad*.¹⁶

Примјери са *ре* који су се нашли у нашој грађи карактеристични су за говор најстаријих информатора:

врѣбац, нє мош ѡстати од *врѣбāцї*, *врѣйци* навал"ли;

нарѣсїи вѣл"кї, *їѡдрѣсїи* му зўп, *рāзрѣсла се*.

Код преосталих говорника који се и даље могу сматрати аутохтоним представницима басташког говора облици са *ре* све више се свде на спорадичну употребу.

Редовно је *крāсїи* и сл.: *крāдем* бѡгу дāне, вѡлијѡ *крāсїи*, ѡће *ўкрасїи*.

Као у ливањско-дувањском говорном типу, и овдје је: *жѣњѣ*, *жѣњѣмо*, *жѣњи*, *їѡжевѣно* и сл. и „секвенце -жњ- или вокала -а- у основи облика глагола *жеїи* нема“ (Рамић 1999: 290).

29. Замјене *a > o* резултат су дисимилације и аналогije:

Гѡсїова, *ѡвїсїи* кїлā, дā им по *ѡвјѣсїи* мāрāкā, ѣѣ ѡнā *кобāн"ца*, ўзми *кобāн"цу*, на *лїводама*, по *лїводи*, *миїрѡљѣс*, ѡсом сāтї, стāви на *ѡсїāл*, на *осїāлу*, кѡс"ла се *ѡїшова*, полāгѡ *ѡїшову*, ѡбўкла жѣна *їāнїшѡле*, Йвет"ћа *рāзволā*, йљеду и *їїрїсїи*, ймā *ўїѡлу* плўћā, нāзѡ *чѡраїе*;

не *зāїворāї*;

ѡлѣко, брāте; *ѡлѣко* ми, нїје *ѡлѣко*, *јѣѡво-јѣѡвмицѣ*, *јѣѡво* дѡђе, *мāшолā*, дјѣтѣта.¹⁷

Осим у стандардном лику *їѡла*, овај количински прилог јавља се и у слєдећим фонетским варијантама: подијѣли *їѡїѡли*, ўзми *їѡло*, у *їѡлу* ѡсам.

30. Асимилационо-дисимилациони процеси у једном броју ријечи доводе до промјене *e* у *a*:

¹⁴ У конструкцији *је л дѣ* (у овом говору непознато је *је л да*) ради се о дисимилацији према *a* из везника *да* који слиједи непосредно након такве конструкције: *је л да да > је л де да*. У форми *де* ова ријечца увијек се чува и ако се нађе на крају говорног такта.

¹⁵ И код Дешића је потврђен облик *будалєшїишина*, за који он сматра да је настао додавањем суфикса -*ешїишина* (Дешић 1976: 37).

¹⁶ Прецизне границе ове појаве између говора икавског и ијекавског становништва југозападне Босне в. у Рамић 2010: 37.

¹⁷ Сличне примјере промјене *o* у *e* в. нпр. у Дешић 1976: 33–34.

густа ли је *ђѣиал*"на, нисам *ма̃и̃арѣ* ми, ка̃жѣ *ма̃и̃ари*, нѣма̃ ко *мр̃жала*, ако б̃уде *сала̃ме̃и̃а*, п̃укла му *сла̃зѣна*, с *и̃а̃расѣ* зовѣ, на *и̃а̃раси*, б̃и̃ ли *фа-фаро̃на̃*, у̃ нов̃им̃ *џи̃и̃алама*, на̃мажи ми *џи̃и̃але*, б̃"јѣла̃ *џи̃гара*, ц̃р̃на̃ *џи̃гара*, ја̃нѣ̃ћа̃ *џи̃гар"ца*, он̃ је *швѣ̃рџа̃р*¹⁸, о-*швѣ̃рџа̃ра* к̃уп̃им̃.¹⁹

31. Промјена *е* у *и* углавном је биљежена у туђицама:

д̃олаз"ли *гѣ̃јоме̃и̃ри*, а̃ј на *иг̃лѣну*, у̃нук ми *иж̃и̃њѣ̃р*, о̃тиш̃о у *Ин̃глѣ̃ск̃у*²⁰, п̃о̃једе *сик̃ира̃џи̃ја*²¹, ма̃ло *џи̃мѣ̃ни̃а*, ца̃к *џи̃мѣ̃ни̃а*;

ма̃ло *иг̃лѣн"шѣ̃мо*, мо̃ре г̃ума *ис̃лоди̃ра̃и̃и*, мо̃ра̃ се̃ ис̃а̃н *сик̃ира̃и̃и*.

И овдје је познат хиперикавизам *ми̃ђу*²²: *ми̃ђу* но̃гама, ст̃йснѣ̃ га̃ *ми̃ђу* но̃ге.

32. Након дисимилације, замјена *и* у *а* записана је у облицима двију именица:

г̃о̃ни *ба̃џи̃кло*, па̃ з *ба̃џи̃кла*, ис̃пала̃ *у̃и̃ачн"ца*, нѣ̃ д̃и̃ра̃ј у̃ *у̃и̃ачн"џу*, те у презенту глагола *ми̃риса̃и̃и* (у овом говору *ми̃ри̃ша̃и̃и*): што л"јѣ̃по̃ *ма̃р̃у̃и̃и*.²³

33. Суптитације *и* у *е* карактеристичне су за страну лексику:

а̃и̃слѣ̃ри̃ја, о̃стала̃ но̃ва̃ *ве̃и̃ри̃на*, др̃ж̃и̃ у̃ *ве̃и̃ри̃ни*, *ин̃и̃слег̃ѣ̃ни̃ан* чѣ̃к, нѣ̃ће̃ смѣ̃тати̃ тв̃о̃ј̃о̃ј̃ *ин̃и̃слег̃ѣ̃нци̃ји*, он̃ је у̃ *Кѣ̃кѣ̃нди*, ѣ̃дѣ̃ у̃ *мѣ̃деџи̃нск̃у* шк̃о̃лу, у̃в̃у̃кла̃ *мѣ̃нђу̃ше*, *мес̃ира̃ча*, пра̃в̃и̃ *и̃и̃џ̃о̃нѣ̃р*, зна̃м̃ са̃мо̃ *ћер̃ил"џу*.

Само̃ је̃ *вр̃ешак*, *вр̃ешка* и сл.: *вр̃ешак* ми̃ кр̃у̃в, *вр̃ешко̃* мѣ̃со̃.²⁴

34. Смјењивање вокала *и* и у специфично је за облике властите именице *А̃ћим*: по̃к̃о̃ј̃н̃и̃ *А̃ћим*, зва̃ла̃ *А̃ћима*; *А̃ћум* Цв̃и̃ја̃н, зна̃м̃ *А̃ћума*.

Дисимилацијом је формирана форма глагола *и̃оми̃р̃у̃и̃и*, а аналошког је поријекла облик именице *и̃олук̃ли̃ника*.

¹⁸ У говору Бастаса само је *швѣ̃рџа̃р*, док у западнобосанским ијекавским говорима „обично се јавља у изворном њемачком облику, а само ријетко са веома продуктивним наставком *-ар*“ (Дешић 1976: 53).

¹⁹ И ови примјери углавном су већ запажени у ранијим студијама. Исп. Петровић 1973: 36–37; Дешић 1976: 53; Драгичевић 1986: 65 и др.

²⁰ Исто је и у Чустовић 1960–1961: 109. За замјену *е* у *и* Ђ. Чустовић на истом мјесту наводи и *џровисур*.

²¹ Пецо сматра да је ово хиперикавизам (1975: 147).

²² Тако је и у Рамићевој грађи (1999: 294).

²³ Овај облик потврђен је и у Рамић 1999: 297.

²⁴ „Једино у *вр̃ешко̃* имамо *е* према тал. *fresco*, насупротив њем. *frisch*, што значи да је ријеч о два различита извора“ (Дешић 1976: 55)

Данас је много чешће *īāñȳr* него *īāñȳr*.²⁵

35. Супституције *о* у *а* најчешће су дисимилационе природе:

аīāīēка, Свѣта *Богòрад"ца*, нисам Свѣтѣ ми *Богòрад"цѣ*, прòзори од *бòрав"нѣ*, мѣħала у *бұраву* вòду, *гòīав* сам, је ли *гòīāв* рúчак, ĩмā и смрчѣ и *јѣлав"нѣ*, нѣмòј забòравити *кòнай*, стѣгни *кòнайом*, *лабарайòрија*.²⁶

Као код Дешића (Дешић 1976: 40), и овдје је: *ēīа* т" те ģāвле, *ēīа* ти дѣ, нѣмòј, *īака* ти бòга, де, *īака* ти òбраза.

36. У већини говора читавог штокавског подручја у одричним облицима глагола *моћи* понекад се умјесто вокала *о* јавља вокал (в. Ивић 1985: 16). Тако је и у говору Бастаса: *нѣ мере, нѣ мерем, нѣ мереш* и сл.

Данас су све обичнији гласовни ликови именица *грòб* и *грòбље*, а у говору аутохтоних информатора биљежена је углавном секвенца *ре*: *ишли на грѣбље*²⁷, òде млат у *грей* и сл.

Као у ливањско-дувањским говорима, и овдје је *сīēвена*.²⁸

37. Супституције *о* у у потврђују сљедећи примјери:

авијун, *армун"ка*, Јòво *армунікаш*, ја ģу бац"ти *бумбу*, *буħа*, оħемо на *буħе*, пўн *вагун*, ишла *дòкїуру*, ис *кұвера*, у *кұверу*, пѣчен *кұй"јер*, огул"ти *куйїјерā*, за *милијун* гòдїна, *їòлук* (= полог), мѣтни у *ишфунѣр*, бòлї га *ишїмāк*.

Замјене *о* у у позицијама уз назалне сугласнике, које су код Дешића и Драгичевића потврђене мноштвом примјера,²⁹ нису битна одлика овог говора. Као што се види из наведених примјера, и ако су се оствариле такве супституције, махом су у вези са туђицама, те је могуће да су неки ликови са у преузимају и без фонетске адаптације.

38. Умјесто у јавља се *а* у: пўкла ми *на̀ракв"ца*, кұп"ла *јòј на̀ракв"цу*.

39. Супституција у у *о* извршена је у: ĩстїскā *бобұљ"це*, прђ"ли *коқұ-рус*, уват"ла се *їāоч"на*, *їāочнāк*, у *фѣбровāру*.

Смјењују се *о* и у у прилогу *близу*: *близо* ти је, ни *близу* и сл.

²⁵ Већина информатора тврди да се сјеħа кад се говорило само *īāñȳr*.

²⁶ Код Ђ. Чустовић забилежено је и *слабода* (1960–1961: 109).

²⁷ У западнобосанским ијекавским говорима именице *грòб* и *грòбље* углавном се јављају са секвенцом *ро*: „Само једном сам забилежио *грѣбље* Пљ (= Пеуље – Д. К.), и то у југозападном дијелу Босанске крајине, у околини Бос. Грахова [...] Ту је утицај католика икаваца несумњив, пошто сам код њих биљежио: *грѣй*, *грѣбље*. Наравно, то се може сматрати и остатком старијег стања, због тога што и у Херцеговини, одакле су дошли Крајишници, имамо *грѣб*, *грѣбље* (поред *грòб*, *грòбље*)“ (Дешић 1976: 40).

²⁸ „Однос *о ~ а ~ е* претеже у корист вокала *е* у *сīēвена*“ (Рамић 1999: 296).

²⁹ В. Дешић 1976: 42–47 и Драгичевић 1986: 55–57. О изоглоси наведене појаве у говорима сјеверозападнòг огранка источнохерцеговачког дијалекта в. Драгичевић 2001: 87. Најновија истраживања додатно су прецизирала Драгичевићеву изофону: „територијом Шипова пролази граница распрострањања ове појаве“ (Цукут 2021: 23).

ВОКАЛСКЕ РЕДУКЦИЈЕ

40. Укупни домашаји вокалских редукција у говору Бастаса, како је то показала презентована дијалекатска грађа, у суштини су у границама просјечности која влада у српским западнобосанским ијекавским говорима херцеговачко-крајишког дијалекта, а у много појединости има подударности и са сусједним ливањско-дувањским говорним типом (исп. нпр. Петровић 1973: 29–62; Дешић 1976: 56–72; Далмација 1997: 35–42; Рамић 1999: 299–302; Драгичевић 2000: 16–17; Црњак – Козомара 2015: 699–702; Цукут 2021: 33–39 итд.). Очекивано, потврђена је и несумњива припадност сјеверозападном огранку херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1985: 85), као и чињеница да редукције које се срећу у овом говору нису типично босанске. Наравно, вокалске редукције одлика су кратких вокала.

41. Вокали *a, e, o, y* у говору Бастаса нису често подложни редукцијама. Уколико се јављају, оне се остварују у ограниченом броју ријечи и обично су потпуне.

42. Потврде неутралисања вокала *a* забиљежене су у сљедећим случајевима:

1) Иницијално *a* досљедно се губи у ријечима *акумула̃и̃ор*, *а̃и̃е̃и̃и̃и̃* и *а̃и̃ла̃ма̃*: *ку̃пи̃ј̃о̃ н̃о̃в̃^ф кумула̃и̃и̃ор*, *и̃зашла̃ кисел̃и̃на̃ ис̃ кумула̃и̃и̃ора̃*, *ва̃з̃да̃ је̃ и̃м̃о̃ до̃бар̃ и̃е̃и̃и̃и̃и̃*, *н̃е̃ма̃м̃ и̃е̃и̃и̃и̃и̃а̃*, *и̃ла̃ме̃ ва̃з̃да̃ ро̃д̃е̃*, *на̃ о̃во̃ј̃ и̃ла̃ми̃ пов̃р̃ ку̃ће̃*.

Појаву губљења иницијалнога *a*, мада не и досљедно, потврђују и примјери: *то̃ нам̃ Ме̃рика̃ ра̃д̃и̃, ме̃ричк̃а̃ по̃сла̃*; али: *ра̃ди̃ј̃о̃ у̃ А̃мерици̃, А̃ме̃рика̃ је̃ кри̃ва̃ за̃ о̃во̃ зл̃о̃*.

2) У медијалним позицијама ријечи редовно неутралисање вокала *a* присутно је у облицима именице *кра̃ва̃и̃а̃*: *ва̃з̃да̃ на̃ ње̃му̃ кр̃ва̃и̃а̃*, *и̃ма̃м̃ кр̃ва̃и̃у̃*, *ста̃ви̃ кр̃ва̃и̃у̃*.

Губљење се понекад спроводи и у именицама *и̃ара̃да̃ј̃з̃* и *сра̃мо̃и̃а̃*: *и̃р̃да̃и̃с̃* *ни̃кет̃ н̃е̃ до̃зр̃е̃ ко̃ ва̃ља̃*, *ку̃пи̃ и̃р̃да̃и̃за̃*; *то̃ ти̃ је̃ ср̃мо̃и̃а̃*, *н̃е̃ мо̃ш̃ са̃-крити̃ ср̃мо̃и̃у̃*. Ипак, ове именице чешће се употребљавају без извршене редукције.

У вокативу именице *бра̃и̃* вокал *a* губи се у приснијој говорној комуникацији. Примјери овакве редукције вокала *a* биљежени су само код особа женског пола: *ни̃је̃, б̃р̃и̃е̃, мо̃реш̃, б̃р̃и̃е̃, ј̃о̃ш̃ ј̃ед̃ну̃ по̃пити̃, а̃ј̃де̃, б̃р̃и̃е̃, ка̃-си̃ на̃ја̃ла̃*. У оваквим и сличним говорним ситуацијама „основно значење именице *бра̃и̃* сасвим је изблиједјело и свело се на функцију узречице, тј. ријечи која се у приповиједању често употребљава и служи говорнику за успостављање ближег (братског!) односа са слушаоцем“ (Дешић 1976: 56).

3) Ријечца *нека* обична је и у пуном облику и без финалног *а*: *не́ка* бѹдѣ шта *о́ће*, *не́ка* йдѣ, *не́ка* те с *на́ми*, *не́ка* *ћа́ће* *жи́ва*; *не́к* је *до́шо*, *нек* си *ти́ ме́ни* *жи́в* и *здрав*, *не́к* идѣ *куд*^т *о́ће*, *нек* *пла́чѣ*.

43. Редукције вокала *е* своде се на ове случајеве:

1) У почетним позицијама потпуне редукције се остварују у облицима именице *еши́кја*, те именице *елекѿи́рика* и њеним дериватима: *при́је се́ кѹпо-ва́ла шки́ја*, *не́ мош на́ћи до́бре шки́је*; *Ми́ћо леѿи́р"ча́р*, *про́ђоше леѿи́р"ча́ри*, *леѿи́ричнѿи* *шпо́рет*.

У грађи се налази и један примјер неутралисања почетног *е* у именици *економи́ја*: *ра́дијо на ко́ндоми́ји*.

2) Медијално *е* редовно се губи у облицима неколико именица: *и́ сат* је *Мла́ден веѿи́рина́р*, *зо́ви веѿи́рина́ра*; *сло́мило ми се ври́е́но*, *на́прави ми ври́е́но*; *маѿи́рија́л* за *ку́ћу*, *маѿи́рија́л* *ку́пити*, *не́ ваља́ вам маѿи́рија́л*, *тре́ба јо́ш маѿи́рија́ла*; *ја́вљају меѿи́ро́лози* *ки́шу*, *рва́цки меѿи́ро́лози* *на́јбоље по́годѣ*.

Недоследно губљење медијалног *е* јавља се у формама типа: *и́еде́с пу́та*, и- *Са́раја́ва*, у *Са́раја́во*, *жи́в"ли* у *Са́раја́ву*, *седа́мде́з го́ди́на*, *чеѿи́рес* *прѣ́вѣ*, *шездѣ́си* и *двѣ́*.

3) Финално *е* понекад се потпуно редукује у прилогу *ви́ше* и приједлогу (*и́о*)*ви́ше*: *не́ћу ви́ш* *ни́кет*, *ви́ш* *ни́шта* *не́ма́м*; *ви́ш* *ку́ће* *Бо́жинѣ*, *ви́си* *пу́шка* *и́ови́ш* *крѣ́вета*, *и́ови́ш* *ку́ће* *па́сѹ*.

4) Дјелимичне редукције вокала *е* забиљежене су у мањем броју, а у свим примјерима биљежене су у медијалним позицијама ријечи: *чу́вала* по *два́д"сеѿи́* *крава́*, *не́ да́ј* *сво́г* *о́јеѿи́"ша*, *мо́раш да́ти* *о́јеѿи́"шу*, *са́т* *му* је *и́ри́д"сеѿи́* *го́ди́на*.

44. За редукције вокала *о* карактеристично је следеће:

1) У почетним позицијама ријечи вокал *о* најчешће се губи у формама показних замјеница и прилога:

ва́ка *ље́т"на*, *ва́кије* *љу́дѿи*, *во́шинā* *би́ла*, *во́л"чачки́* *му* *но́с*, *на́ка* *же́на*, *ѣ́но* *на́ки*; *на́ко* *ти* *бо́г* *да́*, *на́ко* *ти́ жи́в"јо́*.

Потпуне редукције иницијалног *о* редовне су и у неким туђицама: *мо́г-ла* *би* *кла́гија* *ра́д"ти*, *кла́гијо́м* *ра́звѿја́м* за *пи́ту*, *мо́ро* на *и́ара́цију*, *со́в"на* *от* *ко́ла*, *пу́че* *со́в"на*; *йде́* се *и́ѣр"саѿи́и*, *и́ѣрисо́* *брѹк*.

2) И у медијалним позицијама неких показних замјеница и прилога долази до неутралисања вокала *о*: *о́влика́* *гла́ва*, *о́влики́* *ћеш* *о́стати*; *о́влико́* *би* *ва́љало*.

У говору се може чути *и́ри́до́коло*, али је овај облик скоро потпуно потиснула *на́ра́нѣа*.

3) Замјеница *свако* и везник *него* често се јављају без финалног *о*: *сва̀к* се бђй, *сва̀к* ће те прђм"ти, нека *сва̀к* сво̀е глѣда; лѣвѡш *нек* тѡ, нѡје *нег*^к јѹтрѡс, прѡје *нек* је дѡшѡ.

Без крајњег *о* једном је забиљежено: *ва̀к-во̀л*"ки.

Редовно је *ѡ̀рѡф-сѡ̀ѡн*"ца.

45. Редукције вокала у биљежене су само у медијалним позицијама ријечи.

1) У се редовно губи у слѣдећим облицима ријечи: нѣ во̀лѡм *жва̀нце*, уму̀ти двѡ *жва̀нцѡѡта*, стру̀нѡ *жѣлдац*, ко̀кѡш"њѡ *жѣлдац*, добрѡ *јѡро*, крат-ка ми ѡ̀ѡѡкошља;

ѡј *ѡвѡѡ*, ѡнѡѡ ти је ла̀шњѣ, мѡре ѡ̀довѡѡ, ѡ̀донѡѡ ми је жѣна, ѡ̀мо ѡ̀рѣ-ко̀сѡѡра.

Може се напоредо чути *бра̀зер* и *бура̀зер*, а *кукрзѡв*"на је рјеђа од ха̀плоглогијом формираног облика *курузѡв*"на.

2) Потврда за дјелимичну редукцију пронађена је само у облицима именице *доручак*: *дѡ̀р"чак*, до *дѡ̀р"чка*, прѡје *дѡ̀р"чка*.³⁰

46. За разлику од осталих вокала, вокал *и* веома је често подложен редукцијама.

1) Дјелимичне редукције вокала *и* много су чешће од потпуних. У већини случајева оне се јављају у медијалним позицијама (рјеђе у финалним) кад се вокал *и* нађе иза акцентованих вокала. Овакве редукције најизраженије су кад се такво *и* налази поред сонаната, мада нису ријетки ни случајеви редуковања уз друге сугласнике. О овој појави свједочи низ примјера:

ѡмѡ јѡш сн"јѣга по *брѡ*"ма, *вѣл*"кѡ чељаде, *вѡл*"ца му кла̀пѡ, по̀лагѡ *во̀ло-в*"ма, нѣ дај *га̀дов*"ма, на̀слонѡ на ме гла̀в"цу, ѡвѡ *гѡѡ*"на, мѡреш кроз *Дра̀ж*"цу, ѡзваѡ ми *жа̀в*"цу, Пѐро ѡ̀дѣ у *Зѣн*"цу, пу̀на цѡма *зла̀ѡ*"цѣ, гѡнѡ на ко̀њским *ко̀л*"ма, то̀ је сѡнѡ *ку̀кав*"ца, та̀мо у *ку̀ћ*"ци, у *ла̀д*"ци је нѡш, *лѝс*"ца по̀куп"ла пѡла̀т, на Сто̀јкину *лѣвер*"ну, вѡѡж да је *ма̀н*"ѡѡ, чу̀ва *ма̀ѡер*"ну рѡбу, да *м*" је до̀ѡи, ку̀ма *Мѡл*"ца, *на̀м*" би ѡ̀говѡрало, ѡмѡ *нѐд*"љу да̀нѡ, да̀нашњѡ ѡ̀млад"на нѣ уѡѡ ѡ̀ ста̀рѣ, ла̀дујѡ под ѡ̀рас"ма, ѡ̀злегла *ѡ̀ѡл*"ће, *ра̀сѡѡв*"на сла̀бо го̀рѡ, лѣжѡ у *са̀м*"ци, за̀кључѡла се ѡ̀ *со̀б*"цу, ко̀д на̀с је за̀днѡ *сѡ̀ѡн*"ца, да *ѡѡ*" ка̀жѣм, пѡла̀ла се *ѡ̀рѣн*"ца, нѣће мо̀ѡи ста̀ти *ѡ̀ѣѡн*"ца, по̀легла *ѡ̀ен*"ца;

ба̀ѡ"ли по̀ла, *ва̀ѡ*"ла куп"јѣре, *во̀з*"ли га да̀љѣ, *весѣл*"ли се *вѡ*, *вѡ̀д*"ћемо ка̀ко, *вѡ̀д*"ћеш тѡ, *вѡ̀д*"ћеѡѡ ка̀шњѣ, *во̀д*"ћу те у *Лѡ̀јѣвно*, *во̀з*"ли ка̀мѡѡн, *гѡн*"ће ва̀ктом бла̀го, *дѡ̀б*"ѡѡ што̀гоѡ, *за̀раѡѡ*"ло се у а̀прилу, *ко̀с*"ли ру̀чно, *ку̀ѡ*"ћемо под грѐдѡм, *мо̀л*"ћу га да ми скѝнѣ чѐлу, *но̀с*"ли то̀, *ѡ̀сѣѡѡ*"ла да нѣмѡ тѐлета,

³⁰ Због спроведене промјене *-ну-* > *-ни-* у глаголима III Белићеве врсте, изостаје и могућност редукција вокала у облицима типа *кренуѡѡи*, *скинуѡѡи* и сл.

òсїав" ми рáсада, òїї"шò ù Ђапе, їомòз" ми, їровòд"ло цїркус, рáд"ли свù зїму, рòд"ла сїна, рїш"ли зїт, сїїàв"ћемо пўну кáцу, нèmòј їрáж"їи белáја, сáмо ћемо га ћушн"їи, ùвaїї"ло га ù лèђ"ма, чàсїї"ли нас свїм и свàчїм, нè дá ģàвò шуїї"їи;

вòл"кò ми трèбá, нèкол"кá пўта, нòл"кò нáрода итд.

2) Случајеви редукције у предакценатској позицији веома су ријетки. У грађи је забиљежено: їмá љуб"чїцè, Тòдòр дрђò гòсїї"јóну, Стáна їм је бїла уч"їїèљ"ца, рèци уч"їїèљ"ци.

3) Примјери потпуних редукција иницијалног *и*, као и у другим српским говорима, и овдје су потврђени у именицама *ињекција* и *Италијан*: прїмá нèкције, мòрá дòб"ти нèкцију, *Талијани* су дòбри бїли и сл.

Без иницијалног *и* забиљежен је и глагол *имиїираїи*: мїїїрá га, знá дòбро мїїїрaїи.

4) Медијално *и* неутралише се у ограниченом броју неких именских ријечи: прáвá кáїїòлкиња, òжáрї ме кòїрва, набèри кòїрвá, прáвї кòрїиò, сјèдè на кòрїиу³¹, бїјò милцáјац, ўдáта за милцијонéра, нèmá орјенїáцијè, стáви клљч на їдòду (= подзида), рáсўла се їр́жна, чепркају у їр́жни, он је ù Пр́жнама, мòја Вèсèлкá је била у Пр́луци (Пр́жине и Пр́лука – села у Ливањском пољу), прòїли сїїрне (= спирине, помије), їмá сїаблизáїиор, сїїрáшло јèдно, рáзапò сїїрáшло, затвòри фрїждер, вїди їмá ли у фрїждеру, нèmá га чèїри дáна, чèїри-їèїи пўтá, њїма чèїримá, чèїрсїиò кїлá.

За овакве редукције знају и неки облици глагола и прилога:

бјèшїиè òвдалèн, вїћèїиè вї, вїћèиш кáкò їè, їзласїиè їс кућè, кўїишè пр́ње, сїрèмїиè се зá вакта, сїїáнїиè;

вòлкò ти вòлїм, довћèња, дáј кòлкò-їиòлкò; ўколкò ћемо мї тò урад"ти.

Вокализација сонаната *и* и *л* након губљења медијалног *и* није необична појава: нїје зрèла лубèнца, слòм"ли сáнце, вòлї б"јèлү слáнуу, нòс"ле їшкáнуу, повáљало сву шèнцу; гўдла мáло мр́квè, ò"јèдлї зèмљу, мòдлї га и сл.

5) У финалним позицијама ријечи вокал *и* доста често губи се у облицима императива, нарочито у положају испред партикуле *де*: бјèш тáмо, довè-дè ї вáмо, донèз-дè, мўж-дè (мучи-де), нòс-те ģàвò, їомòз-бòк, сїїáн-дè и сл.

Везници *или*, *али*, *ниїи* и рјечца *ли* сасвим су обични и са финалним *и* и без њега: *или* тї, *или* јá; *ил* ģáģа, *ил* мáтèр; *али* кáко, *ал* нè знáм; *ниїи* сам те звá, *ниїи* ми дòлази; *ниїи*⁰ гòворї, *ниїи* рòморї; їмá *ли* те, ģè *ли* сáд¹ їћи; је *л* те пїтò, је *л* јá и сл.

47. На крају укупне анализе вокалских редукција важно је додатно скренути пажњу на неке моменте који су вези са редукцијом вокала *и*.

³¹ Понекад се у овом облику иза сонанта *р* развија полугласник: кòрèїиò.

1) Иако су приликом транскрипције вокалских редукција типа *бр̥д̥ма*, *у соб̥цу*; *в̥ид̥'ћеш* ти, *ш̥у̥и̥и̥и̥и* и сл. честа колебања изазвана слушним утиском, ипак се на основу укупног броја података може утврдити да је у басташком говору ово најчешћи тип редукције вокала *и* у медијалним позицијама ријечи. Нису, међутим, ријетке ни редукције које као крајњи исход имају гласовну вриједност полугласника (*бр̥дама*, *с̥д̥бацу* нпр.), при чему треба напоменути да су у свим наведеним и сличним примјерима теоретски остварива оба типа таквих редукција. Мање фреквентни тип редукција (оних у правцу *ə*) овдје није биљежен из практичних разлога: први је већ поменути, неријетко ограничени дomet слушне перцепције при одређивању степена редукције; други је редудантност варијанте таквог типа редукције кад је у питању структура слога (или ријечи) јер се у оваквим позицијама не остварују потпуне редукције, те је овдје свођење на полугласничку вриједност најједноставније посматрати као алофон дјелимично редукованог *и*.³²

2) Кад су у питању вокалске редукције финалног вокала *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег, говор Бастаса припада ареалу западнобосанских српских говора који је карактеристичан по пуним облицима типа *ради̋и̋и* и *раде̋ћи*, што га прикључује западнијој зони овог говорног комплекса (о томе в. Козомара 2016, фуснота бр. 67, и Козомара 2019: 660–661). По истој особини чврста изоглоса успостављена је и према сусједним икавским говорима, гдје у поменутих глаголским облицима редовно изостаје завршно *и* (Рамић 1999: 301).

СУДБИНА ВОКАЛСКИХ СКУПИНА

48. Вокалске скупине у говору Бастаса углавном имају исту судбину „какву имају и у главнини других српских говора у Босни“ (Драгичевић 2002: 209).

1) У облицима неколико именица, те глагола *јаха̋и̋и* скупина *aa* < *аха* сажима се у једно дуго *а*: *изи̋ј̋о* два та̋и̋ра *гра̋*, *не̋ма̋* *гра̋* ђвок л̋ѣта, *један са̋и̋и*, *им̋а̋* по *са̋и̋а* да је т̋у, н̋ѡге се ђс̋јекош̋е ђ-*си̋р̋а̋*;

зн̋а̋ла *ја̋и̋и* на ко̋њу, а̋ј па̋ ћу те *и̋ѡ̋ја̋и̋и* на ма̋ѓарцу, *ӳз̋ја̋ла* на̋ њу, *ӳз̋ја̋и̋и* на ма̋гаре.

2) Група *aa* < *аја* такође се контрахује у *ā* у формама глагола *си̋ја̋ја̋и̋и*: *си̋ја̋ла* св̋у н̋ѡћ, *си̋ја̋ле* до Л̋'јевна, н̋е море *си̋ја̋и̋и* на н̋ѡгами.

3) У бројевима од *'II* до *'I9* неакцентована медијална група *ae* редовно се сажима у *ē*: *један̋е̋з* *дан̋а̋*, *један̋е̋с̋торо* г̋ѡв̋е̋д̋а̋, *дван̋е̋с̋и̋* на̋ви̋л̋ја̋ка̋, *дван̋е̋-*

³² Ради поређења са општим стањем у западнобосанским ијекавским говорима интересантно је погледати грађу и коментаре у: Петровић 1973: 41–44; Дешић 1976: 61–70; Далмација 1997: 37–39; Цукут 2021: 33–38.

сїїї дан данас, їрїнїсїїоро чєљади, чєїїрнїсїї вѡлѡвѡ, ѡїїнїсїїак му данѡ, їмѡ шїснїсїї ўлїштѡ, осѡмнїсїї ми гѡдїнѡ бїло, дєвїїнїсїїї мѡї и сл.

У упрошћеном облику броја *двадесїї* ова скупина се неутралише сла-
бим прелазним гласом *ј*: *двѡ'есїї*.

4) У облицима именица *аеродром* и *аероїлан* иницијална секвенца *ае* упрошћава се неутралисањем првог дијела секвенце: *їдѡ* на *ѡродрѡм*, *ѡно ѡроїланѡ*.

5) У сантхијским везама скупина *а-е* која настаје након губљења интер-
вокалног *ј* из енклитике *је* понекад се сажима у *ѡ*:

кѡ гѡ напѡ, кѡ гѡ гледѡ, штѡ гѡ ўјело, кѡјѡ дѡшла, кѡјѡ тѡ причала, чїјѡ
тѡ цўра, чїјѡ зѡмља, тѡгѡ и трава;

6) Финална скупина *ао* < *ал* која није акцентована обично се сажима у
ѡ. Ова промјена најчешће се огледа у ликовима глаголског придјева радног и
потврђена је мноштвом примјера:

бѡцѡ се каменом, *бегѡнисѡ* цўру, *бјѡжѡ* ѡмо, *бѡјѡ* се ѡвнѡћ, *бўкѡ* плѡст,
вјѡнчѡ се, *врѡћѡ* се, дўго *гѡздовѡ*, *глѡдѡ* ў њу, нѡ *дѡ* му бок, није *дозвѡљѡ*,
дозвољѡвѡ му свѡ, *дочекївѡ* је, *дўговѡ* ми пїћу (= сијено), *жвѡкѡ* кѡр"цу,
Јѡво зѡїуцѡ, *засўкѡ* рукаве, *зїмовѡ* на двѡру, *јѡсам їмѡ*, *їскиїѡ* дрѡва, *иско-*
їѡвѡ трѡсет, *јѡвљѡ* ми, *јаўкѡ* свў нѡћ, *сирѡма јѡчѡ*, *казївѡ* нам, *казѡ* њѡјзи,
каїѡрисѡ ї Мѡте, *Јѡја кѡвѡ* нѡже, *кѡїѡ* испѡт кућѡ, *кўвѡ* се кўпус, *кўмовѡ* ми
Мїлан, *кўїовѡ* ў Ђапама, *кўсѡ* сўпу, *кўцѡ* (= цијѡпао) дрѡва, *лѡгѡ* ми, *лѡдовѡ*
на Трїњивама, *лѡјѡ* Лїско, *лѡгѡ* данаске, вође *лѡжѡ*, *лѡмѡ* га, *лѡїѡ* за њѡм,
мѡзѡ мѡст на крив, *мўћкѡ* нѡшто, *нѡбасѡ* на мѡћѡда, *нѡбацѡ* пѡт краве, *нѡдѡ*
се, *нѡзиїѡ* кума-Мїле, *назўвѡ* на бѡсу нѡгу, *нѡјѡ* прѡво, *нѡкрѡ* се, *нѡкуїѡ-*
вѡ їм свѡгѡ, *нѡмузѡ* зѡру, *нѡїїїѡ* нѡшто, *нѡїѡ* ме, *нѡрѡсїїѡ* мѡлї, *нѡрѡсїїѡ*
лѡтѡс, *нѡсјѡїѡвѡ* ме, па ме *нѡћѡрѡ*, *нѡшѡ* ї ў њивама, *ѡбўкѡ* се, шлѡѡпан *ѡдѡ*,
ѡдржѡвѡ крѡву, *ѡжегѡ* се, није се *ѡкўїѡ*, *ѡїрѡ* кѡсе, *ѡсїїѡ* тѡмо, *ѡїїїцѡ* ми
прѡст, *ѡїїїїѡ* ў гору, *їѡдѡ* двѡпўт, *їѡкѡ* брѡвче, тў *їлѡндовѡ*, *їѡдашїїїѡ* ме, *їѡ-*
слїшѡ би, *їѡїїкраћївѡ* је, *їѡшѡ* на прѡло, *їрѡѡрѡ* Дѡлац, поштѡно *рѡкѡ*, *рїкѡ*
Зѡкоња, *рѡбовѡ* ц"јѡлї жївѡт, *рўковѡ* се, *сѡбрѡ* гѡведа, *сачўвѡ* ме, *сјѡкѡ* дрѡва,
сїѡдѡ с кѡлѡ, *сїрѡдѡ* у Шѡгртїје, *сўкѡ* брке, дўго *їѡїїѡ*, *їѡсѡ* кѡље, *ћўдѡ* га,
ўбрѡ јѡгѡдѡ, *ўвўкѡ* брњ"цу, *ўгледѡ* га, *ўћѡрѡ* ме ў лѡш, *ўшѡ* ш њїм, *ц"јѡїѡ* дрѡва,
вѡзда нѡшто *чѡчкѡ*, *чѡкѡ* те, *чѡшѡ* се ѡт кућу, *чўвѡ* га, *швѡјцѡвѡ* дўго, *швѡрцѡвѡ*
дўвѡн, *шїїїѡ* се...

Акцентоване скупине некад се чувају: *брѡѡ* дрѡњке, свѡ му *дѡѡ*, *звѡѡ*
Стѡну, *знѡѡ* пїсати, *клѡѡ* јѡње, *крѡѡ* кўпус, сїнѡћ *їѡѡ*, дўго *їрѡѡ*, вође *сїѡѡ*,
или се сажимају у *ѡ*: *брѡ* тїкве, свѡ му је *ѡѡ*, нѡ знѡм кѡко сѡ *звѡ*, није *знѡ*, *клѡ*
пїлѡт, *крѡ* брўсове, *јѡпѡт їѡ*, није се *їрѡѡ*, штѡ си *сїѡѡ*.³³

³³ Типове оваквог сажимања налазимо и код Дешића (1976: 73–74), и то тамо гдје
су навођени примјери за зону у којој се контраховање врши у правцу *-ѡ*. Овакви примјери

Финална скупина *ао* сажима се у *ѡ* и у ограниченем броју именица: имала *вѣиѡ*, добар му *кѡиѡ*, пѡкупѣ *ѡрѡ* пѣлѣт, дѡшѡ *Пѣвѡ*, ѣдѣ у *ѣѡкѡ*, добар *ѣѡсѡ*, тѣп ми *свѣрѡдѡ*, ѡстѡ јѣдан *чѣвѡ*.

Контракција завршне секвенце *ао* спроводи се и у придјеву *окургао*: прѣво *окрѣѡ*, *окрѣѡ* у лицу и сл.

За прилог *жао* правило је као за придјеве типа *брао* – група *ао* остаје несажета: *жѡѡ* ми је, бѣло ѣм *жѡѡ* и др., или се сажима у *ѣ*: вѣзда ми *жѣ*, *жѣ* ми гѣ је итд.

Везник *као* обично се јавља у гласовној форми *ко*, при чему је ово *о* редовно кратко: свѣдно *ко* да глѣдѡш, ѣдѣ *ко* мѡмак, пѣче *ко* пѣшка, *ко* ѣ тѣ, *ко* да би ме пѣтѡ, пѣвѡ *ко* слѡвѣј.³⁴

У посебним говорним ситуацијама умјесто *као* и може се чути *кај* и *ки*: прѣѡв *кај* прѣсе, добар *кај* крѣв; чѣст *ки* сѣза, свѣдно *ки* сѣра, *ки* стѣри стѣрац.³⁵

7) Медијална скупина *ао* зна за сажимање у *ѣ* без обзира на то да ли је акцентована или не: остала *жѣвица*, ѣзвади *жѣвицу*, мѡја *зѣва*, Мѣлкинѡј *зѣви*, тѡ сѣ звѡло *кѣѣчѣнѣца*, плѣстичнѣ *кѣѣѣнѣца*, вѣзда бѣјѡ *нѣѣѣк*, прѣво *нѣѣѣка*, *нѣѣѣко* му бѣло, дрѣвенѣ *сѣне*, дѣчѣнѣ *сѣнѣ*.

Контраховање у *ѡ* спроводи се у облицима именице *умиваоник*: нѣпољу је *умивѡнѣк*, ѣно сапѣна на *умивѡнѣку*.

Медијална секвенца *ао* > *о* у ликовима именице *саобраћај*: злѡ је тѣј *сѡбраћѣј*, гѣнѣ се у *сѡбраћѣју*.³⁶

Скупина *ао* < *ахо* сажима се у *ѣ* у облицима именице *Грахово* и њеним дериватима: ѣдѣ ѣз *Грѣѡва*, ѣдарѣ *грѣѡѡ* (= врста вјетра), тѣкѣ су ти *Грѣѡѡѣни*, ѡде ѣ *Грѣѡ*, *грѣѡскѣ* лѡпови.

Сасвим је обично: *нѡормѡлан*, *нѡормѡлна*, *нѡормѡлно*.³⁷

8) Група *-ау-* контрахује се у *ѣ* у формама глагола *ѣѣѣѣѣ се*: *ѣѣѣѣѣ* се свѣ, *ѣѣѣѣѣ* се брѣшно.

Редовно је *зувар* (< за *ухар*): *зѣвѣр* би бѣло, *зѣвѣр* ти је ѣ тѡ и сл.

сажимања често се могу чути и у говору ливањско-дувањског типа (Рамић 1999: 304), а биљежени су и у прилично удаљеном говору требавских Срба (Драгичевић 2002: 206).

³⁴ „За *ко* претпостављамо да је добијено контракцијом, уз накнадно скраћивање вокала *о*“ (Николић М. 1991: 215).

³⁵ Везник *ки* познат је низу других говора. О тумачењима његовог поријекла в. у Дешић 1976: 80 и литератури на коју је тамо упутио. У Дешићевој грађи нема потврда за облик везника *кај*. Овај везник свој коначни лик највјероватније је добио у процесу: *као* и > *ка* и > *кај*.

³⁶ „Кратко *о* је забиљежено код поменутог везника *као* и у *сѡбраћѣј*, *сѡбраћѣјнѣ*, гдје *ао* није било на апсолутном крају ријечи (као што је то случај са већином осталих примјера) и гдје је *а* било под акцентом“ (Дешић 1976: 78).

³⁷ Тако је и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 304).

³⁸ Гласовне форме именице *ѣрокрѣм*, те већ поменутих именица *ѣродрѣм* и *ѣроилѣн* највјероватније су настале неутралисањем једног дијела вокалске секвенце, а не њеним сажимањем и накнадним краћењем. На овакву претпоставку наводи чињеница да су ово слабо фреквентне групе, те и не постоје устаљени модели за њихово сажимање.

бијџ аси, *бра́нијџ* се, *бу́нијџ* се, *ва́дијџ* ме́да, *ви́дијџ* Уро́ша, да́наске се *вра́ицијџ*, *врѝицијџ* се овдѝа, свѝашта *говѝоријџ*, *до́лазијџ* ла́ни, *зава́дијџ* се ш њѝм, зѝеру *закѝаснијџ*, *излазијџ* у Го́р"цу, *излијџ* плѝчу, *ја́вијџ* да је стѝгѝ, *ко́сијџ* у Ше́гртије, *крѝицијџ* га по́п Ше́шум, *ку́ицијџ* ма́сти, није *ми́слијџ*, *нава́лијџ* њѝи, *наи́алијџ* че́лу, *но́сијџ* пи́смо, ништа није *о́кусијџ*, *о́и́азијџ* се же́нити, свѝ *о́сти́авијџ*, ва́зда се *и́аи́ицијџ*, *и́ри́ицијџ* му ўз уши, *ра́дијџ* у Л"је́вну, *ро́дијџ* се, *ру́ицијџ* зѝт, *са́вијџ* тру́бу, *са́млијџ* код Ја́нека, *сва́ицијџ* га (= погодио) ка́меном, *со́чијџ* га (= спазио, примијетио) ў Ждрѝа́лѝвцу, *и́ѝеглијџ* ко си́воња, *и́у́жицијџ* га, *у́бијџ* бо́га ў њѝму, *и́ко́ицијџ* пра́сѝт и сл.

Овакво *j* понекад има слабију артикулацију:

ба́ици'џ се ка́меном, *зайдо́сли'џ* се, *ка́ли'џ* кле́пац, ва́зда *љу́би'џ* дје́цу, није *мје́ри'џ* жѝто, *на́ни'џ* га ђѝа́вѝ, није ни *о́куси'џ*, до́бро *и́ди'џ*, *са́гњи'џ* у тра́пу, *си́раи́и'џ* о́вце, *и́ра́жи'џ* цивѝка́т.³⁹

Према инфинитиву глагола *бо́љеи́и* радни глаголски придјев гласи *бо́лијџ* или *бо́љѝ*: *бо́лијџ* га дрѝп; *бо́љѝ* га зѝп и сл.

16) Вокалска секвенца *-oa-* редовно се сажима у *ā* у облицима именице *резервар*: на́сѝ пу́н *ре́зерва́р*, има́ јѝш по́ *ре́зерва́ра*, о́сталѝ до́ста го́рѝва у *ре́зерва́ру*.

Такву судбину има и скупина *-oa-* која води поријекло од *-oja-* из форме именице *и́ојас*: ста́ви пи́штѝѝ за́ *и́ас*, во́да до́ *и́аса*, дрѝж но́ж за́ *и́асѝм*.

17) Обично је *чо́ек*, *чо́ека*, *чо́еку*..., а понекад се након неутралисања међувокалског *j* група *oe* контрахује у *ē*: зна́ *че́к*, пита́ј *че́ка*, ре́ци *че́ку*.

18) Група *oo* < *ол* контрахује се у *ō*: *го́* ко од ма́јке ро́ђен, оде ў *До́*, Ко-за́рове ко́коши у *До́цу*, *ђѝа́вѝ* га до́несе, спу́шта се на *ко́цу*, пу́н *крѝѝ* куп"је́ра, смрди́ *ра́сѝ*, овом је ѝме *Со́кѝ* (име коња), но́ви *си́ѝѝ*, то́ ти је *си́ѝѝѝа́вѝ*, сје́ди на *си́ѝѝцу*, *у́бѝ* се ў прст;

бо́ се с во́лом, *збо́* га но́жом, *набо́* се на брѝкву;

мо́мак ѝ *и́ѝ*.

19) Сажимање секвенце *-oo-* (< *-охо-*) у дуго *-o-* спроводи се у облику именице *и́оходи*: оде ў *и́ѝѝѝ*, до́шѝ ў *и́ѝѝѝ* и сл.

20) Финална секвенца *uo* < *ул* (као и скупине *ao*, *eo*) најчешће се контрахује у *ō*:

ба́нѝ пр"јѝтељ, *блѝнѝ* ў нас, ма́ло *ва́рнѝ*, *за́дѝѝ* ко би́к, *закре́нѝ* се, *за́сѝ* ка́ву, *заѓрнѝ* ко́жѝн, *закре́нѝ* се у кла́нцу, *зѓрнѝ* по́друм, ва́кѝ *зи́нѝ*, није ни *зи́нѝ*, *изв́рнѝ* се, *изѓрнѝ* жа́ра, пра́во *изда́нѝ*, *изѝ* се, није ни *квр́кнѝ*, *крѝнѝ* нѝ-кут, *ме́ицинѝ* ў цеп, *му́кнѝ* два́пу́т, *ѝбо́* чи́зме, *осва́нѝ* сн"јѝк, *ѝицинѝ* га, *ошќри́нѝ* врата, *и́ла́нѝ* на ме, *и́ѝгѝнѝ* на пра́гу, *и́окре́нѝ* му се ка́мѝн у зѝчи, *и́ѝи́ла́нѝ*

³⁹ О гласу *j* који неутралише скупину *uo* в. Ивић 1966: 115.

му се вѡ, ма̀ло ѿдчинѡ, ѿригѣнѡ се, ѿуѡ јѹго, сѡсѡ чѹдо сѡли, здравѡ свѡнѡ, дѡбро свѣрѡ рѡге, скѣнѡ с вѣрата, ко да ѣ скрѣнѡ, ѿсѣрунѡ скрѡс-нѡскрѡс, тѡ ѣ ѡн сѹкнѡ, шѣуѣнѡ лѡпту.

Присутни су и аналошки облици типа: *зам"јѣнѡ* за ра̀кију, *разм"јѣнѡ* га Бѣранко, *см"јѣнѡ* га, *учѣнѡ* му се (исп.: Дешић 1976: 90).

Акцентована финална скупина *уо*, забиљежена само у облику *чуо*, понекад се чува: *чѹѡ* сам те, *није чѹѡ* и сл., или се и она сажима у *ѡ*: *тѡ* сам да̀вно *чѡ*, је-ш *чѡ* да ѣ Ми́ле до̀шѡ итд.

21) Скупина *уо* < *ухо* разбија се гласом *в* у именици *ухор*: *црвѣнѣ јѡј* се *ѹвѡр*, *нѣма* *пѡ ѹвора*, а чува се у творбеним облицима типа: *ви́ди* што се *зауѡријѡ*, *зауѡр"ла* се ѡна пѣл"ца.

22) Медијална група *уо* контрахује се у *ѡ* у форми именице *Духови*, која се јавља у два различита морфолошка облика: *сутра До̀ве*, за тѣри да̀на *До̀ви*.

23) Остале скупине добро се чувају – како оне које су акцентоване, тако и оне које се налазе на границама твореница, што се види на основу неколико следећих, произвољно одабраних примјера:

ѡј ѡмо, *Ве́име*, однеси *грѡор"ну* з бунѡра, ѣма змијѡ у *грѡу*, *заѡсѣаде* за нами, *наѡблѡч"ло* се, *нѡсѣ наѡчѡле*, већ ѣма *наусн"цу*, дѡбро *наѹчијѡ*, *прѡпѡ ѡерѡѡ* (= у потпуности, сасвим), *ѿѡѡсијѡ* се, *ѿѡузак* му ѡднѣк, *ѿреѡѡѹкѡ* се, *ча̀сом ѡн тѡ ѿреѡкрѣнѡ*, *купи* ако ва̀ља и *ѿрѣѹба*, *ѿрѡѡѡѡј* ма̀ло, ва̀зда смо у *сѣираѹ*, дѡбри ми *ѿѡѡѡци*, *ѣѡѹѡе* (узвик за тјерање говеда) итд.

49. Одраније је познато да се према судбини финалне вокалске скупине *ао* у радном глаголском придјеву српски говори западне Босне раздвајају у двије зоне – зону *-ѡ* (дио Босанске Крајине у којем се секвенца *-ао* своди на *-ѡ* – в. Дешић 1976: 73–75) и зону *-ѡ* (преостала територија, гдје *-ао* > *-ѡ* – исп.: Петровић 1973: 59–60; Дешић 1976: 76–90; Далмација 1997: 32–35; Драгичевић 2000: 18–19; Црњак – Козомара 2015: 704–705; Цукут 2021: 44–45).⁴⁰ Као што се види на основу ексцерпираних грађа, говор Бастаса припада већем ареалу – зони *-ѡ*.

Скоро редовно контраховање неакцентованих секвенци *-ео*, *-уо* у *-ѡ* у облицима радног глаголског придјева потврђује компактност говора Бастаса са свим осталим српским говорима западне Босне. Ако се изузме слушни утисак истраживача, и скупина *-ио* у облицима глаголског придјева радног и остале, мање фреквентне вокалске секвенце углавном имају исту судбину као и у свим другим западнобосанским говорима.

Велика је сличност и са судбином свих вокалских група у ливањско-дувањском говорном типу (в. Рамић 1999: 303–305).

⁴⁰ Према рјечничкој грађи из гламочког краја, и то је подручје које у потпуности припада зони *-ѡ* (в. Бојиновић 2015 и 2018).

СУПСТИТУЕНТИ НЕКАДАШЊЕГ ВОКАЛА Ћ

50. Рефлексе некадашњег вокала *jaī* у говору Срба доњег Ливањског поља детаљно је описао Н. Рамић.⁴¹ Према подацима које тамо налазимо, јасно је да говор Бастаса (као једног од села из тог ареала) одликује углавном досљедна ијекавска замјена *jaīa*, уз изузетке који су специфичност и других ијекавских говора, те мањи број контактних икавизама.

Грађа којом располажемо у потпуности је потврдила резултате Рамићевих истраживања. Да бисмо избјегли понављања свега оног што је тамо већ речено, овдје ћемо, навођењем најважнијих појединости, настојати да прикажемо само опште стање, а занемарити ситније детаље.⁴²

Рефлекси дугог *jaīa*

51. Одавно је у више дијалектолошких радова уочено да правило по ком један кратки слог има вриједност једне море, а дуги двије море (Симић – Остојић 1989: 218) не стоји на чврстој основи (или никад није ни стајало?!). кад су у питању континуанти дугог *jaīa* у српским ијекавским говорима.

Имајући у виду чињеницу да је за истраживача биљежење ијекавских континуаната *jaīa* који је по поријеклу дуг најосјетљивије питање (в. Пецо 1964: 47) и да се презентовани подаци увијек морају узимати уз дозу резерве, за говор Бастаса може се констатовати да је некадашње дуго *jaī* у принципу дало ове рефлексе: $\hat{f} > ^{i}j\hat{e}$, $\hat{b} > ^{i}j\hat{e}$, $\hat{b} > ^{i}j\hat{e}$.

За овакве континуанте *jaīa* карактеристично је следеће: „То су фонетски специфичне једносложне секвенце настале од дифтонга чија су два елемента раздвојена прелазним *j*. Јача асимилаторна снага другог, отворенијег елемента старог дифтонга његов високо затворени први дио свела је на редукован вокалски елеменат боје *и*, који је изгубио слоготворност, што је истовремено, дисимилационим процесом, условило да се прелазно *j* изразитије реализује, да ојача у фонетском смислу“ (Рамић 1999: 421; 2010: 50).

У раду се налази доста примјера који одсликавају овакво стање, а из укупне грађе наводимо и:

$\hat{f} > ^{i}j\hat{e}$: *б^ијѐл* ко *сн^ијѐк*, *йзвѝла в^ијѐк*, *òде ч^ити в^ијѐсѝи*, на *П^ут^аљу вр^ијѐднòм*, *п^амѐт ^у главу*, *д^ијѐиѝе*, *зв^ијѐри*, у *л^ијѐвòј р^уци*, *л^ијѐв^у р^уку*, *л^ијѐн*, од *л^ијѐйòг живòта*, *н^ијѐм*, *йр^ијѐкѝ с^уд^т*, ни *р^ијѐч дòб^ти*, *нѐм^а св^ијѐсѝи*, *ц^ијѐлѝ св^ијѐи*, *с^ијѐд* ко *òвца*, *нѐстало йм с^ијѐна*, *к^уп^или с^ијѐно*, *òстò сл^ијѐй*, *пѐр^исала*

⁴¹ Рад под насловом *Сѝање конѝинуанатѝа jaīa у говору Срба доњег Ливањског ѝоља* први пут објављен је 1999. године, као и у књизи Рамић 2010. Ради поједностављења, приликом даљег упућивања на литературу и он ће бити обухваћен овом скраћеницом.

⁴² Из разумљивих разлога (осим у појединачним случајевима), приликом анализе континуаната *jaīa* у говору Бастаса нећемо се, наравно, дотицати ни морфолошког нивоа језичке структуре.

⁴³ У говорима југоисточне групе херцеговачко-крајишког дијалекта доста раније доказано је да се стандардне вриједности јављају у рефлексима *jaiia* који је био дугосилазне

У змијањском говору Д. Петровић нашао је много више потврда за континуант *ujé* него за класично *ujè* и закључио: “Уосталом, овде је једино важно питање да ли је *è* у секвенци *ujè* дуже од *è* у осталим позицијама у истом говору. За мене оно јесте дуже“ (1973: 218). Кад је у питању рефлекс *ijè* у овом говору, он „не показује битнијих одступања од одговарајућег стања у књижевном језику“, као ни рефлекс дугог *jaīia* у постакценатској позицији (исто: 219–220).

Слично је стање и код М. Дешића (1976) и С. Далмације (1997) – углавном се срећу рефлекси *ujé*, *ijè*, а због честих редукција компоненте *u* у крајишким говорима, јављају се и фонетске реализације са *jé* и *jê* (в. Дешић 1976: 99–109; Далмација 1997: 26–29). Ни Дешић ни Далмација не наводе ниједан књижевни облик са *ujè*, при чему Дешић наглашава: „Чуо сам га свега неколико пута, али то је било у брзом темпу говора, кад се скраћују сви дуги акценти, тако да се овај податак не може узимати као доказ о постојању класичног рефлекса *ujè*“ (1976: 110). Дешић с тим у вези констатује и да се у ванакценатској позицији често могу појавити рефлекси *u(jē)* (исто: 106–109).

Кад се сумирају истраживања у личким говорима, сазнајемо следеће:

„а) Да говор личких јекаваца на цијелом подручју и у свим позицијама зна за хетерогене рефлексе дугог *ѣ*,

б) Да је јављање двосложних замјена најчешће под силазним акцентима, рјеђе под узлазним, а најрјеђе у неакцентованим позицијама (изузимајући, дабогме, флексионе наставке), и

в) Да су, укупно узевши, двосложне замјене нешто рјеђе у говору јекаваца сјеверозападне Лике (оточко подручје), али не у оној мјери која би допуштала да се овим говорима да статус посебне зоне у оквиру говора личких јекаваца као цјелине“ (Драгичевић 1986: 39).

И новија истраживања српских западnobосанских говора источнохерцеговачког дијалекта, као и говора српског становништва које живи у међупростору ријека Врбаса и Босне, показала су оно што су за судбину континуанта *ijè* насталог од *jaīia* са дугоузлазним акцентом утврдили Петровић, Дешић, Драгичевић и Далмација – да је стандардни, краткоузлазни акценат на компоненти *e* скоро непозната или занемарива појава у овим говорима.

Кад су у питању рефлекси дугог *jaīia*, оно што се за западније српске говоре чини много актуелнијим у новијим описима јесте чињеница да се у доброј мјери искристалисала једна битну појединост – прилично је стабилна

интонације, а да се изговорне вриједности дугог *jaīia* који је имао дугоузлазни акценат не слажу са нормираним рефлексом *ujè*. Нпр. Г. Ружичић у пјеваљском говору биљежио је рефлекс *ujé* (1927: 113), а исти такав рефлекс регистровао је и А. Пецо у источнохерцеговачком говору, гдје је вокал *e* сачувао „дио своје дужине и послјије цијепања дифтонга у два слога“ (1964: 50). Ј. Вуковић у говору Пиве и Дробњака констатује да „узлазни акценат гласа *e* из групе *ijè*, од гласа *jaīi*, стоји квантитетски између обичног кратког узлазног и дугог узлазног“ (1938–1939: 14).

уједначеност рефлексā дугог *jaīia* у правцу: $\hat{k} > "j\acute{e}$; $\hat{k} > "j\hat{e}$; $\bar{k} > "j\bar{e}$, дакле стање је у суштини идентично оном које налазимо у Рамићевом опису континуаната *jaīia* у говору Срба доњег Ливањског поља. Тако су углавном идентични рефлекси биљежени и у говору Чечаве⁴⁴ (Козомара 2005: 25–26), у говору Јаворана (Црњак – Козомара 2015: 703), у српским посавским говорима између Врбаса и Укрине (Козомара 2016: 628–629), доминантни су и у српским говорима Шипова (Цукут 2021: 40). Мање-више исто стање налазимо и у лексиколошким радовима из говора у околини Бање Луке (Црњак 2006; 2007; 2009; 2011). Потврђени су, премда нису тако чести, и у Бранешцима (Драгичевић 2003: 306–307), Кремни (Драгичевић 2007: 336–337), као и у Бањи Врућици (Драгичевић 2007: 104–105). На крају, и истраживања говора млађег становништва Дервенте и Бање Луке показала су да се и у урбаним говорима чују овакве фонетске реализације континуаната *jaīia* који је по поријеклу био дуг вокал (в. Цукут 2013: 603–604; Козомара 2020: 201–202).

За овдје наведене говоре, дакле, није актуелно ни Вуковићево правило да „кад је једанпут добијено у већини ијекавских говора двосложно *ије* место *jaīia* под силазним акцентом, са акцентом на првом вокалу двосложне замене, нема услова да се тај изговор помера у корист једносложног јекавског изговора, баш зато што је *и* под акцентом“ (1951: 34). Овдје је акценат помјерен на други дио секвенце некадашњег дифтонга, на вокал *е*, јер се на компоненти *и* више не налази интонационо и димамичко тежиште.

Надамо се да ће нова истраживања додатно расвијетлити ову појаву и омогућити дефинисање веома интересантне изоглосе у српским ијекавским говорима.

Рефлекси кратког *jaīia*

52. За разлику од рефлекса дугог *jaīia*, кратки рефлекси веома су сродни са онима у књижевном језику, што, између осталих, потврђују и ови примјери:

вјѣвер"ца ѿођекоја̄, вјенча̀ни кѹм, вјѣ̄тар нѡсѣ, ѡбјеси на вјѣшал"цу, ѡн ће за дјѣвера, дјѣ̄шеице, дјѣ̄цо мѡја, дјѣ̄чи кревѣтац, дѹговјечни лѹди, траж"ли зѡмјену, прѡва̄ мјѣ̀ра, ѡт"шѡ ми мјѣ̄ња̄ч, мѡреш на̄ мјесѣ̄ц, мјѣ̄сеч"на ко да̄н, вѣс"ле мјѣ̄ш"не, стѣ̄гло обавјешѣ̄ње, ра̄дѣ̄ у обезбје̄ђењу, на̄ш ѡ̄дјел,

⁴⁴ „Наш материјал, наиме, упућује на то да је вокал *и* из првобитног дифтонга *ie* редукван и изгубио слоговност, те да је други дио компоненте (вокал *е*) у свим позицијама постао дуг и носилац акцента кад год је такав слог био наглашен. Отуда, ако се занемаре изузеци, дуго *jaīi* у чечавском говору даје сљедеће вриједности: $\hat{k} > "j\acute{e}$, $\hat{k} > "j\hat{e}$, $\bar{k} > "j\bar{e}$. [...] У свим случајевима резултат је исти а разлика је само у акценту, који се, као што се види, остварује у дугосилазној интонацији на компоненти *е* према краткосилазном акценту на вокалу *и* у стандардном језику, док се дугоузлазна реализација, опет на вокалу *е*, јавља према стандардном краткоузлазном *е*“ (Козомара 2005: 628).

кòјā је твòја òијена, ијèвч"ћ, сāv ијèгāv, ијèна на уста, кò је иòбједнѝк, нèмā иòвјерèња, била иòдјела, дòбѝли ирèмјешѝај, прāвична рāсѝодјела, ишли на рāзмјену, дòбѝли рāсвјейу, да му дāдем сāvјейѝ, свјежѝна јўтрòс, ўтрни свјейѝло, сјèвèрнā стрāна, зā сјемена, дòбѝли увјерèње, сòк са ијèвч"цòм, убāци јèдну ијей"љу;

бјèжѝ о-свāчек, мој бòго, што бјèsнѝ, вјèнчаћè се, ни дòдјейѝ се нè дā, дòсјейѝм се, дòсѝјела дò нās, зāдјела у иглèнчачу, нèмòј штā зāмјер"ѝи, исјецкāј нāsитно, штā-ш мјèр"ѝи, нāдјели му Арсèније, свè нāмјешѝено, òвјер"ѝи књѝжицу, прāво òсвјеж"ло, нīсам мòгò òсјейѝ"ѝи, òѝѝјевала му је, иòмјери мāло, знā добрò сāдјейѝ, сјèди зèру, слāбо ијèнѝ, и јā му иòвјеровò, иòсједaшмо, нèмòј се иòсјеѝи, рјешāваѝи се полāко, свèга се сјèћā, убјèђѝвал"га, ўсјекò кóчѝћā;

вјèч"ѝо шўтѝ, нѝшта нѝје вјèчно, нāјсмјешѝицѝ ми бѝло, јā ћу нāмјесѝо тèбе, óвдè је òијед"ѝо, āј умјесѝо мèне.

(О ОВОМЕ В. И Т. 89.)

Екавски рефлекси *jaīa*

53. Међу фонетским ликовима са екавским рефлексима старога гла-са *jaīi* који су се нашли у нашој грађи најчешћи су они који су познати из ранијих радова о ијекавским говорима. Углавном су то фонетизми које признаје и норма српског језика – већином примјери у којима се секвенца је нашла иза сонанта *p*, те они са префиксом *нѝ*:

на Брèж"нама, брèsѝ"ћ, под брèшч"ћом, имā врèмена, врèћа брашна, нѝје грèшка, пèкò дрèновачу, дрèњ"не кўпили, играју се ждрèбāѝ, ко ждрèб"ца, вāтā с мрèжòм, сѝјали рèју, пò-сѝревòм, Бòбина ирèшња;

јòш је врèла, тāmāн зрèли, пòчèло пòмало зрèѝи, иòрезала се, ирèвāлѝ прикол"цу, рèжи, не чекај, сўждрèбна била;

от ирèкључè, ирè-кућом, ирèд нòћ, ишло се ирèко поља;

дòђе нèко⁴⁵, òд некогā, донèси ў нечему, нèшѝо га бòлѝ и др.

54. Са *e*-рефлексом редовно се остварују: њѝ òбе, биле òбе, обећање лўдòм рāдовāње, прошир"ле му се зèн"це, ко у зèн"цу да дѝрнèш, èно га на ишèsѝи, стāрā цèsѝа;

нèмòј обећаѝи, òбећāли смо, мòреш се озлèд"ѝи, иòзлèд"ла рāну, цe-лѝваѝи.⁴⁶

⁴⁵ Непознати су облици *њeko*, *њешѝо* и сл. в. и Рамић 2010: 75.

⁴⁶ „У овом погледу нема потпуне једнакости између говора, али ипак се ради само о ограниченом броју лексема: *обе*, *цесѝа*, *целиваѝи*, *обећаѝи*, *зеница*, *озледиѝи* и још понеке. [...] У низу случајева треба мислити на утицај морфологије, на старе дублете или на моменте ванјезичке историје“ (Ивић 1994: 132–133). О сличним појавама в. и у: Ђуровић 1980: 294; Драгичевић 1980: 205–206; Николић М. 1991: 242–244 и тамо наведеној литератури.

Биљежено је само *ӣѐло*.⁴⁷

55. Дисимилационим путем формирани су екавизми: *оделѐње* и *слѐдовѝње*.

Уколико није извршено јотованье, са рефлексом *е* редовно је биљежено: *но́де, нон́де, о́вде* и *он́де*.

Екавизми као што су: за *врѐме* бивше Југославије, *до́лаз"јо лѐка̄р*, *ӣшб лека́ру*, одве́ду га *си́рѐљање*; *разу́мѣ*, *разу́мѣи* тј мѐне нису аутохтона појава у овом говору.⁴⁸

56. Са рефлексом *ије* редовно је: *ӣр"јѐдлог*, а напоредо *ӣрѐлаз* и *ӣр"јѐлаз*, те *ӣрѐћи/ӣрѐћи*, и *ӣр"јѐћи/ӣр"јѐћи*, уз утисак да су форме са *ије* нешто фреквентније.⁴⁹

Само са *е* јављају се: *ӣрѐвоз*, *ӣрѐглед*, *ӣрѐлом*, *ӣрѐнос*.

Као у Рамићевој грађи, и овдје се нашло: *гòрѝшина*; *гòрала*, *гòрали*, *гòрѝло*, *ӣзгорѝ*, *ӣзгòрала*, *ӣзгòраӣи* и сл. (Рамић 2010: 74).

Икавски рефлекси *ја̄ӣа*

57. Без обзира на територијалну блискост говора ливањско-дувањског типа, утицај икавског говора није оставио знатнијег трага на говор Бастаса.⁵⁰

58. Највећи број овдје присутних икавизама (и нестандартних и кодификованих) настао је фонетским путем кад се кратко *ја̄ӣ* нашло у положају испред вокала *о < л* и сонаната *ј* и *љ*:

ја̄ би у колӣје мо̄гла у *Бӣјòграӣ*, ӣзн"јѐли *бӣљац*, покрѝвали се *бӣљцом*, ӣмѝ *бӣљек*, *грӣјање* уве̄ли, *грӣјòӣа* ти је (према *гріеой̄а < грјехой̄а*), и *грӣјòӣа* и срамòта, нѐ мош глѐти од *грӣјòӣѣ*, ўзмѣ сво̄ј *дӣјò*, спѝва̄ ко *кòд"ља*, пўкн"ће

⁴⁷ Ово је врло честа појава у ијекавским говорима (в. Ивић 1985: 133)

⁴⁸ „Контактнòг су типа (обично из војничког живота) и нису битна одлика говора“ (Рамић 2010: 65). У вези с оваквим типом екавизама у ијекавским говорима занимљиво је Дешићево тумачење: „Могу се поставити два питања: 1) како је информатор упознао екавски изговор? И 2) због чега један ијекавац жели у својој средини, у своме селу, да говори екавски? Мислим да су Крајишници (особито они старији) могли научити екавску варијанту нашег језика у војсци или за вријеме боравка у екавским срединама, у које су долазили ради зараде, а у новије вријеме такав изговор могу чути преко радија и телевизије и прочитати у новинама. У ствари, ријеч је о прилагођавању другом изговору. У којим приликама Крајишник ијекавац постаје екавац? Одговор би био: онда кад разговара са непознатом, страном особом. Зашто то чини? Вјероватно зато што сматра да је екавски изговор репрезентативнији, отмјенији. Мислим да се ту огледа оно што постоји у свим језицима свијета: утицај културнијих и економски развијенијих региона и њихових центара“ (Дешић 1976: 120–121).

⁴⁹ Финални звучни сугласници у наведеним облицима чешће се јављају као беззвучни – дјелимично или потпуно: *ӣрѐвоз̣*, *ӣр"јѐлас* и сл.

⁵⁰ Очекивано, нешто већи број контактних икавизама може се чути у селима доњег Ливањског поља територијално ближим простору који захвата ливањско-дувањски говорни тип.

ти *мијјур*, данас *нед"ља*, *нед"ље* ми, у *нед"љу*, у *понеде"љак*, до *понеде"љка*, црче о-*смија*.

волијо баби, *грије се*, *живијо* ти, дело *и*, сав *изгоријо*, ништа није *изијо*, добро *ијо*, само *и"ије*, *највол"јо* би остати, *обилеж"ли* свд"е, *подомијурило* се, *и"ије* мало с"упе, *и"сијем* свегā *п"омало*, часом *и"р"оврије* (аор.), у свāшта се *раз"умије*, *сијо* т"уте, *смије се*, *смијем се*, *смију се*, *и"ијо* нап"ушћати, није *и"ијо*, *и"грија* данас, *и"грија*на "е чорба, *и"сијали* л"ука;

и"знајирије свд" знала, *најирије* ће āмо, једн"ом *нед"иљно*, *и"дслије* свд"тацā, остави за *и"ослије*, није м"огло *и"оши"и"ениј"е*, *и"рије* вāкта, м"ало *и"рије* нек ће доћи и сл.

Паралелно са *и*-рефлексом у употреби је и: (-)*ј"е"о*, (-)*сј"е"о*, *сј"е"о*, *ћ"е"о* и сл.

Присутне су (мада не и честе) и форме: *м"алои"рим* се јавила, *и"дмалои"рим* дош"о, *и"дсли"м* п"осла.⁵¹

Данас је обично: *Б"еоград/Б"еоград"и/Б"еограи"и*.

Уз преовлађујуће *гриј"и"а*, записано је и: н"е мож га гл"ети од *грија"а*⁵² (Гмн).

59. Аналошким путем настали су икавизми: *дв"и*, *дв"имā*, *дв"ис"и"а/дв"ис"и"о*, *д"бадв"и*, *оба"дв"имā*.

Као и у многим другим говорима, редован је и икавизам *сикира*⁵³: *си-кира*, *с"икире*, *с"икиру*.

У употреби је само одрични облик *нисам*⁵⁴, „лексички икавизам нормалан у књижевном језику ијекавског и екавског изговора“ (Ивић 1966: 104).

60. Мало је икавизама који се могу довести у везу са контактом ијекавског и икавског становништва.⁵⁵

Међу фреквентним ријечима са рефлексом *и* увијек се јављају облици именица *дјед* и *невјес"и"а*:

д"и"да Л"ук"е, тв"ога *д"и"да* С"им"е, āјде, *д"и"де*, *д"и"дови* йм брāћа р"ођенā, п"ок"ојнй *д"и"и*, св"ом *д"и"ду*, Миланов"ок *и"рāнд"да*, Т"о"дука ти је б"иј"о *и"рāнди"и*;

⁵¹ Ови фонетски ликови „могли би бити нанос из говора сусједних икаваца, а ако се има у виду тумачење наставка *-ије* из *ирије* у РЈА (в. *ирије*), могли су се развити и на овом терену“ (Рамић 2010: 61).

⁵² О овом в. Марковић С. 1958: 44–46.

⁵³ Исто је и нпр. у: Реметић 1970: 112; Тешић 1977: 191; Ђуровић 1980: 299; Симић М. 1978: 45; Драгичевић 2007: 338 итд. Појава је позната и у екавским говорима: „На целом подручју шумадијско-војвођанског дијалекта (као и на многим странама ван њега) говори се *сикира*“ (Ивић 1993: 328).

⁵⁴ „Само је у граничним селима Ливањског поља, на сјеверозападу, забиљежен паралелизам *и"јесам* / *нисам* Ну Гр (= Нуглашица, Грковци – Д. К.), а у свим осталим мјестима је *нисам*“ (Рамић 2010: 54–55) и то је једна од изоглоса по којој се говор Бастаса разликује од већине говора обухваћених Дешићевим истраживањем, гдје „рефлекс *ије* у одричним облицима глагола *јесам* јавља се у свим западнобосанским ијекавским говорима“ (Дешић 1976: 104).

⁵⁵ О контактним икавизмима в. и Дешић 1976: 122; Вујичић – Баотић 1989: 167.

нєвисѣа, ђ, нєвисѣа, нєвисѣа Боја, нєговє *нєвисѣ* сєстра, *кажє нєвисѣи*.

Контактни су и икавизми *ѣойломир* и *угломир*.

Редовно је *видра* и *дижва*.

Са континуантом *и* биљежени су надимци (пејоративне конотације): *Бѣћан, Бѣћко*, те неки антропоними из сусједних Богдаша: *Милѡјко Цвѣѣић, љ Цвѣѣић* *ће, Цвѣѣико Рамић*.

У називима и именима домаћих животиња само са *и* записано је: *бѣка, бѣкан* (за овце), *бѣкан* (за свињу), *Бѣлов* (пас).

Присутни су и икавизми: *кажѹ* да *бѣжє*⁵⁶, *бѣжи* кѹћи, *бѣжи* тѹмо, *нєћє* ти се *кашнє вѣроваѣи*, *нє вирѹј* му, али су малобројнији од јекавских форми.

Рефлекси секундарног *јаѣа*

61. Псеудојатизми су познати говору Бастаса, премда је, чини се, њихов број нешто мањи него у већини других ијекавских говора. У нашем дијалекатском материјалу потврде за рефлексе секундарног *јаѣа* нашле су се у овим примјерима:

дрвенѣ вѡд"јєр, єво ти вѡд"јєр, нѣлили вѡдє у вод"јєре, нѣш зѣсјєвак, љ нашом зѣс"јєвку, зѣѣјєвак, на зѣѣ"јєвку, кѡл"јєр, кѡс"јєр, пєчен кѹѣ"јєр, огѹл"ти куѣ"јєрѣ, вѡли кѹпус с куѣ"јєр"ма, на куѣјєрѣиѣу, куѣјєруѣа, прѣв"ла куѣјєруѣу, тѡ је с"јєрак;

да видѣш што се кѡс"јєрѣ, ѣскос"јєрѣ се нѣ ме.

Сви наведени псеудојатизми веома су стабилни у басташком говору и нису биљежени у другачијем фонетском лику.

Уз обично дѣѣиел"на, кѡр"јєн и умѣваѣи се рјеђе се може чути ѣѣиел"на/ ѣѣиел"на, кѡрєн и ум"јєваѣи се.

*Увијек је сирѡмѣк, кѣселѣ, кѡлиба.*⁵⁷

(О појединостима у вези са стањем континуаната *јаѣа* у морфолошким категоријама и још неким детаљима о којима овдје није било ријечи, опширно в. у Рамић 2010: 47–86.)

ПОКРЕТНИ ВОКАЛИ

62. У говору Бастаса јављају се, као и у књижевном језику, покретни вокали *а, е* и *у*. Да ли ће се у појединим ријечима употријебити покретни вокал или ће изостати – не може се дати општеважеће правило. Грађа којом

⁵⁶ О тумачењу икавизама *видра* и *бижи* в. Ивић 1993: 328–329.

⁵⁷ Сви овдје наведени секундарни рефлекси *јаѣа* образложени су у Рамић 2010: 80–82. В. и литературу на коју је тамо упућено.

располажемо показује велики степен подударности са стањем у осталим западнијим говорима.⁵⁸

1) Покретно *а* углавном се јавља у генитиву и акузативу једнине придјевско-замјеничке промјене и у облицима појединих прилога:

ниђе *ва̀ко̀га* живòта, *вѣл"ко̀га* ми бòга, *Ѹзо вл`аш"ћко̀га* сѣра, прѣтѣска *дò-брòга*, *Ѹз другòга* пúта, *Ѹмò нѣко̀га жу̀ѸѸòга* п"јѣска, *јѣднòга* у Бòгдаше, *Ѹб"ти ко̀га* пòзнàта, *кòегà* ће, ниђе *нѝкогà*, *òвогà* сам *мàлòгà*, *òвогà* *вѣл"ко̀га*, *òвогà* ти нѣ дàм, *òногà* *мàлòгà*, нѣмà *ѸàмѣѸѸòга* чòека, *Ѹрвòга* Ѹ мјесѣцу, *рòђенòга* брàта, зà *свòга* живòта, зà *СвѣѸѸòга* Јòвàна, *Слòб"нòга* сѣна, *о-Ѹàко̀га* чòека, нѣсу Ѹмàли *Ѹòгà*, *цр̀нòга* крѹва;

ђѣкадà Ѹ будѣ, *ка̀дà* би мòгло, ако *кùдà* пòђѣш, *нѣкадà* и по свѹ зѸму, нѣ идѣм *нѝкудà*, пúшѣ *òдондà*, *òѸѸдà* испò-шкòлѣ, Ѹ *садà*, свѹкудà се вѹцàла, Ѹ *Ѹадà* сѣ мòрало, *Ѹадà* се нѣје òстављàла.

Наведене категорије ријечи јављају се и без покретног *а*:

шàљѹ *бòлеснòк* чòека, *гàднòг"врѣмена*, сà *заднòг* мјѣста, *јѣднòк* у Бастàсе, *јѣднòк* у ЧелѣбѸћ, око *нàшег* бунàра, *нѣкòк* Пољàка, *Ѹòкòјнòк* Æћима, кот ЛѹѸишѣ *Ѹòкòјнòк*, *свàкò-кàмена*, и-свѣ-гласа, *сѹвò-крѹва*, бòгу ли ти *Ѹвòк*, *Ѹòк* Хрвàта, ò-Ѹòк чòека, *чѣѸѸврѸѸòк* Ѹ Шумњàке, преко *чѸѸѸвòк* пòља;

нòс"ло се *дòсàѸ*, *ка-су* ми *ћàћа* и мàтѣр Ѹмрaли, *ка-тѸ* глѣдàш, *кад* òгладнѸ, *каѸ* пòпије, *куд* òђѣш, *нѣкаѸ* пòцр̀нѸ, *нѣкаѸ* нѣмà га, *нѝкад* је нѣје спомѣн"ла, *сàѸ* нàстò, дивòта *сàд*, ако ме Ѹ *сад"Ѹ* ѸвàтѸ, а *сàѸ* цр̀нѸ је дàнà.

У облицима датива инструментала и локатива множине придјевско-замјеничке промјене ријетко се јавља покретно *а*: штà ће бѸти с *нàш"ма*, ни *нѣгòв"ма* нѣје свѣднò, а нѣкакò нѣје бѸлѣжено у старијим деклинационим типовима *нàшѸјѣм*, *òвѸјѣм*, *цр̀нѸјѣм* и сл. као ни онда ако се након замјеничке или придјевске ријечи налази нека именица: *òвѸм* лѹд"ма, пò *нàшѸм* сѣл"ма, на *л"јѣѸѸм* ријѣчима.⁵⁹

2) Покретно *е* јавља се у дативу и локативу једнине придјевско-замјеничке промјене, инструменталу једнине појединих именичких замјеница и у облицима прилога *кад* и *сад*:

на *Бòб"нòме* бунàру, *ва̀кòме* чòѣку, по *дòбрòме* га знà, казѸвò *ђѣкомѣ*, нѸком *жу̀вòме*, у *Зѣканòвòме* дòцу, с *кѸме* би мòгò, *коме* бѸло, брàту *лàж"вòме*, нѸко *нѝкомѣ*, ш *нѸме* бѸјò у вòјсци, свòј нà *свòме*, *СѸѣѸнòм* *ћàћи*, ò *Ѹомѣ* ти прѸчàм, ш *чѸме* би òвò òчѸст"ла, гòвòр"ли *ѸѸòдкомѣ*;

ако Ѹмàш *ка̀дѣ*, *ка̀дѣ* би се рàд"ло; *сàдѣ* сам бòлѣ, нѣш *сàдѣ*.

Изостанак покретног *е* потврђују ови примјери:

⁵⁸ Највећи број примјера налази се у: Дешић 1976: 91–98. Дешић је на истом мјесту до-некле успио дати и правила о (не)јављању покретних вокала у различитим позицијама ријечи.

⁵⁹ Слично је и у говору личких јекаваца (Драгичевић 1986: 85).

дòкəрā му, докəрəћемо мī њйма, дòбро се кəрā, кəрəћемо се док мòгнє-мо, нāкəрāли се, нāкəрò се, òйкəрāло му от плáтє, йòкəрāли се, свє йòкəрəшиє, йòкəрəшиє се ў нашòј кўћи, нє, скəрā ми рўку, скəрāла нòгу, скəрò пòла кйла печєња, ўкəрā се кòд нās, укəрəће га Калàба, ўкəрò се ў блато и сл.

Слични су примјери девокализације у формама именице *врх* и глагола *(-)врћи*, али су много рјеђи: *с вəра, на вəру; òвəрò*.

Појава овакве девокализације различито се тумачи у литератури. Оно што аутор овог рада поуздано зна јесте да се такве фонетске реализације у облицима глагола *кəрāши* и сл. могу чути на читавом простору доњег Ливањског поља, а и даље у правцу према Босанском Грахову. Докле се распростире појава овако изразитог остваривања „јасно израженог самогласника неутралног типа“⁶², а у слоготворној функцији⁶³, остаје да се утврди на-кнадним истраживањима.

64. Промјена вокалног *л* у у спроведена је с максималном досљедношћу: *гладан ко вўк, вијў вўци, чўшљāла се вўна, кўпи ми вунйцє, вєл"ка дубина, сāmљети òнò јāбўкā* и сл.

65. Некадашњи полугласници имали су судбину као у књижевном језику: *мāло вòска, сāv мòдар, мòмак й пò, нйједна не вāљаде, са òкрāјка; јєсмо, нйсам...*⁶⁴

66. Без изузетка су фонетизми: *удòвац, удòв"ца, ўнук, ўнука, ўйорак, Ўскрс*.

Уз обично *ўш, ўши* и сл. забиљежено је и *вāшке*.

Б. КОНСОНАНТИЗАМ

67. Консонантизам говора Бастаса одликује стање које је карактеристично за већину босанскохерцеговачких говора – „не зна за велика одступања од истог гласовног система у нашем стандардном језику“ (Пецо 2001: 613). У главним цртама, сугласнички систем овога говора разликује се од оног у стандардном језику по сљедећем: 1) примјери употребе не доказују реинтеграцију фрикатива *x*, 2) артикулација сонанта *j* често је нестабилна у међувокалским позицијама, 3) у процесима новог и јекавског јотовања понекад се као крајњи резултат јављају констриктиви *ć* и *ž* и 4) у неким романизмима изговара се африката *s*. Схематски се консонантски систем може приказати на овај начин:

⁶² В. Петровић – Гудурић 2010: 198.

⁶³ В. Шкарић 1991: 192.

⁶⁴ Непознати су случајеви типа *бўнòвен, òйшец* и сл., који се веома често срећу у говору Змијања (Петровић 1973: 34).

одаӣи, вѣзда *одо̄* бѣс, да *о̄не* кѣша, *о̄не* обѣрски, *ра̄мѣ* на заднѣ нѣгу, кѣ *не* га *ра̄н"ӣи*, *р̄скала* лѣшнѣке, *р̄ӣћ* зѣб"ма;

е̄ј, *ће* си, *ӣиро* о̄де, прѣво *ла̄дно*, нѣје пѣсве *ла̄дно*.

71. Губљење сугласника *х* у медијалним позицијама карактеристично је, између осталих, и за следеће облике ријечи:

са *вра*, пѣшѣ *ӣз Гра̄ва*, о̄дѣм *ӯ Гра̄во*, *гра̄орасӣ*, бѣла змѣја у *гра̄у*, *До̄ве* (= Духови), брала *ма̄ӯна*, данас *ма̄уне*, *не̄ви* рѣђаци, до *ӯ не̄ви* кѣће, *не̄ви* не пропада, бѣла *ӣрѣлада*, *ӣдѣ* на *са̄рану*, цркла *о̄-сӣра̄*, у *сӣра̄у*;

за̄јдекали га, прѣво *зала̄д"ло*, *заӯорила се*, *ӣдѣм на̄ра̄н"ӣи* га, не̄к се *о̄ла̄дѣ*, *ӣрела̄д"неи* се, *ће̄* *не̄* га *са̄ра̄н"ӣи*, вѣзда *сӣра̄ује*.

72. У финалним позицијама ријечи неутралисање фрикатива *х* најчешће је у генитиву множине придјевско-замјеничке промјене и у потпуности је спроведено:

од *Ба̄сӣаӣкӣ* млӣна̄, да је *ва̄кӣ* пазара̄, о̄д *ваӣӣ* кѣћа̄, *ӯватӣо̄* *во̄л"кӣ* кома̄да̄, *ӣз го̄рнѣ* *Ӣветӣћа̄*, *да̄наӣнѣ* обича̄ја̄, *же̄нскӣ* пѣсло̄ва̄, до *заднѣ* нѣгѣ̄, од *за̄једничкӣ* па̄ра̄, *ӣма̄ ӣ* колко *о̄неӣ*, било *ӣ* пљѣва̄, без *ӣкаквѣ* примѣна̄, из *јѣднѣ* дѣста било, јеси *вӣдӣјо̄ Јовинӣје*, *ӣма̄ ли* *ка̄квѣ* же̄на̄, док је *ле̄ӣӣӣ* *да̄на̄*, *на̄ӣӣје* цѣра̄, *не̄мачкӣ* ма̄ра̄ка̄, ни о̄д *не̄ӣ* ва̄јдѣ̄, *ӣма̄м* јѣш *ова̄кӣ*, за *о̄вӣ* па̄р го̄дӣна̄, *о̄вӣје* *ӣма̄* дѣста, *ӣрвӣ* *да̄на̄*, да *вӣдӣш* *ӣӯсӣӣ* ма̄ра̄ва̄, *сва̄каквѣ* чѣда̄, *сва̄кӣје* на̄пра̄ва̄, *сре̄ӣнӣ* време̄на̄, *сӣа̄рӣ* лѣдӣ, *о-ӣво̄јӣ* нѣко не̄ бѣ̄, *ӣрнѣ* *да̄на̄*, до *Шѣл"нӣ* кѣћа̄.

Досљедно се губи и у првом лицу једнине аориста:⁶⁵

бӣ ја ра̄до, *бӣ* те пѣслушѣ̄, ја *би* рѣкѣ̄, ја *би* на̄јво̄лӣјо̄, *ве̄ло* не̄ћу, *не̄* *вӣћо*, ја̄дна ми ма̄јка, а̄јде а̄мо, *реко*.

Негово губљење у финалним позицијама записано је и у:

пѣпѣ се на *вр*, б"јѣлӣ *гра̄*, кѣвала *гра̄*, јѣдан *ма̄*, *ӣрѣӣӯ* о̄вде, дѣбар, *сӣрѣ-ма̄*, прѣво ме *сӣра̄*;

на *вр* бр̄да, на *вр̄* Дина̄рѣ̄, *ӣовр̄* себе, *свр̄* же̄нѣ̄.

73. На мјесту гдје је некада стајао сугласник *х* неријетко се могу срести и други гласови, обично сонанти *в* и *ј* и оклузив *к*:

било пӯно *бӯва̄*, на̄ва̄лӣ *бӯва̄ч*, прѣшѣ на *дӯва̄н*, кѣповѣ Са̄ви *дӯва̄на̄*, *зӯва̄р* ти је, јѣдѣ бѣс *крӯва̄*, црна *крӯва̄*, из јѣднѣг" *ма̄ва̄*, о̄д *не̄вӣ* кѣћа̄, за *не̄вӣу* дјѣцу, *о̄ћӯв* је примѣ̄, во̄лӣјо̄ *о̄ћӯву* не̄к *ћа̄ћи*, ко *ӣа̄сӣӯв*, на̄ћӯ *ӣӯва̄* ӯ кӯћи, свѣ *ре̄ӣӯв* прѣкрӣјо̄, цѣре спре̄мале̄ *рӯво*, *ӯзми* тѣ *со̄ву*, са̄лӣла му *сӣра̄ву*, *испо-сӣрѣве̄*, *по-сӣревӯ*, мало *сӯвӣје* др̄ва̄, нѣл"кӣ *ӣрбӯв*, *вӣди* *ӣрбӯва* му, ни *ћӯва̄* вјѣтра, ста̄вӣ *ӣза* *ӯва̄*, црвѣнӣ *јѣј* се *ӯво̄р*, *ӣма̄* ми не̄што *ӯ ӯвӯ*;

⁶⁵ У овом говору веома су чести облици аориста без морфолошке ознаке (ја *рѣче*, *сјѣде* ја и сл.), те су малобројни и примјери губљења *х* у 1. л. једнине.

Познати су и случајеви јављања неетимолошког *ф*: *кòл"кò* је *грàфӣрāн*, *стāви* у *тӯ кòф̣ерӣу*, *имā* ли *мāло фāишē*, *фӣбрӣрā* *тāкò*, *Шӣфӣп̣ār*, *Шӣфӣп̣āри*, *пробӯшијò* се *шлāуф*.

У грађи преовлађују замјене $\phi > \psi$, док су рјеђе оне у којима се умјесто ϕ јавља $\bar{\psi}$. Исп.:

вǎlī ми пǎrā, сǎмо вṛkḥē, мǒре ѵòīрев"ӣи ѵ̀ око, īрṛев"ли га;

(О судбини констриктива ϕ још примјера в. и у т. 86.)

78. По фонетским карактеристикама сонант *j* не одступа од стања у стандардном језику. Нестабилност његове артикулације у појединим позицијама у ријечи алофонске је природе, што је особина и других мање или више сродних говора.⁶⁸

79. Сонант *j* редовно се губи кад се нађе непосредно иза вокала *u* у облицима императива на *-j(i)ue*.⁶⁹

⁶⁷ Забиљежено је и *жвѣждер* – према глаголу *жвѣждити*.

⁶⁸ “Та је појава више условљена природом српскохрватског *j* него припадnoшћу некога говора оване или онеме дијалекту одн. овој или оној дијалекатској скупини“ (Николић М. 1991: 282).

⁶⁹ „Изразитошћу артикулације сонанта *j* с посебним нагласком на алтернативне форме императива типа *ciŋj* и на приличну постојаност секвенце *-uŋj*, овај говорни тип се, између осталог, оштро одваја од ијекавских штокавских говора доњег Ливањског поља и Гламоча“ (Рамић 1999: 314).

грѣ се, дѡлѣ ма̀ло во̀дѣ, за̀лѣиѣ ми цв"јѣће, дѣ на̀лѣ, а̀јде се ѡбрѣ, ѡи тѹ ка̀ву, ѡѡкрѣ се, ѡзѣбе, ѡѡлѣдѣ ми ма̀ло, ѡѡѡиѣ по јѣдну, ра̀збѣ ми пѡ десет, са̀крѣ му се, ѡми се па а̀јде.

80. Позициона нестабилност сонанта *ј* најчешће се манифестује кад се појави између два вокала, а обично су то комбинације у којима је један вокал *и*. Такво *ј* углавном је дјелимично редуковано:

а + е: да 'е бѣла, *шиа 'е* бѣло, *ја'е*, та̀ко *ка'ѣ*, *ѣво*, *ка'ѣ*, *ѡдма 'е* крѣно̀, *ѡнда 'е* бѣло, *ѡрѡшлѣ 'е* са̀храна, *чу̀валѣ 'е*;

а + и: ба'ица, по̀ко̀јно̀м кума *Га'и*, на *Крива'ици*;

е + и: чу̀је се бл'ѡи, ко *јѣина*, свѡјѡј *се'и*, покојној *Сиѣ'и*;

и + и: у ц"јѣло̀ј ва̀мили'и, до̀лазе *Бу̀ли'и*, *ја̀вим Или'и*, ма̀ло *но̀ви'и*, *сиа̀ри'и*м људ'ма не смѐта;

о + е: ѹдарали брѡ'еве, *дво'е* чѐљади, *дво'е-ѡрѡ'е* фа̀л'ло, рѡдѣ *дво'е*, *до̀-брѡ 'е*, *до̀шо 'е* Ра̀де, *ѡрѡшлѡ 'е*, свѣ *сво'е*, у *сво'е* ауто, *ѡрѣбалѡ 'е* до̀ста, један *чо'ек*;

*о + и: бо'и*м се, ва̀зда ми *брѡ'и* (= приговара), *го'и*и дјѣцу, њѣ *дво'ица*, *ѡѡ'и*и ко̀т ку̀ћѣ, *сиѡ'и* дрѣка, *ѡрѡ'ица*;

у + и: нешто бру'и, *Ву'ина* њѣва, *Ду'ино* звѡно, ко̀т *Лу'и*ше, не прилази *сиру'и*.

81. Појава губљења иницијалног *ј*⁷⁰ у облицима броја *један* и његовим дериватима, као и у формама помоћног глагола *јесам* и глагола *јесѡи* – потпуно је непозната овом говору:

јѣдан да̀н, ни *јѣдан* јѣдѣни, *јѣданѣсиѡи* да̀н, *јѣдна* по *јѣдна*, од *јѣднѣје* бѣло до̀ста;

јѣдно два̀пѹт, ба̀р *јѣднѡч*;

јѣсам да̀вно, *јѣсам*, да̀ шта сам, *јѣси* стѝго, мо̀гли и *јѣсиѣ*, *јѣсу* на̀ши;

ѣно га *јѣде*, док *јѣде*м, са̀мо *јѣди*, *јѣду* ли *јѣду*.

82. Са протетским *ј* редовно се јавља именица *улар*: *ју̀ла̀р*, ста̀ви му *ју̀ла̀р*, с *ју̀ла̀ром*.

Протетско *ј* редовно је и у облику прилога *ѡѣиѡи*: *јѡиѣ* до̀шо, а̀јмо *јѡиѣ*; *јѡиѣи* па̀да, мо̀ра̀м *јѡиѣи*, тра̀жи *јѡиѣи* и сл.

Секундарно *ј* може да се јави испред слога са редукованим *и*: до̀биѣш по *гу̀јз"ци*, окрѣнила јѡј *гу̀јз"цу*, *ѡра̀јс"ца*, за̀клали *ѡра̀јс"цу*.

Датив и локатив јединице личне замјенице *она* у говору Бастаса гласе: *њѡј*, *њѡјзи* и *њѡзи*.

Аналошког је поријекла *ј* у: *дво̀јсирук*, *ѡрѡ̀јсирука*, *ѡрѡ̀јсируко* и сл.

⁷⁰ Веома често неутралисање оваквог *ј* карактеристично је за један дио западних српских ијекавских говора (в. нпр. Дешић 1976: 144–149; Драгичевић 1986: 89) и то је једна од важнијих изоглоса сјеверозападног дијела херцеговачко-крајишког дијалекта (Драгичевић 2001: 87).

(О још неким случајевима укидања или развијања сугласника *j* у хијату и консонантским скупинама в. т. **48** и **86**.)

ОСТАЛИ СУГЛАСНИЦИ

83. Остали консонанти у басташком говору најчешће се изговарају као у књижевном српском језику, што, између осталих, потврђују следећи примјери:

л: дoшлe лaсiшe, лeзи с мiром, iшo у Лiвно, лoж"ли свy нoћ, вaздa шa-
рaлa лyкoв"нoм;

тaкo бiлo, гвoздeнe вилe, нaж Дoлaц, мaлo иглeн"сaлe, гoрi јeлoв"нa,
iдoлiлa кiшa;

мeтнi нa aсiшaл, oсjeтiм бoл, iмa тy бoкaл, e јe кaишaл.

р: рaд"лo сe iз дaнa y дaн, бiјo нaс рeд, вoли рiбу, рoд"лa дeсeтoрo,
прaти рyбинe;

iмaли aрaрe, брaи Јoвo, гoрe нeк јyчe, иoрyчи мy дa сe нe шaли, били y
Caрa'евy, штa сaм вид"лa ишeрeшa;

дoбap дaн, гoн"ли ђyбap, зap идeш, пyн лaвoр, бiјo свaкi мaјсiтoр, iмa
иpакишoр, ишли нa Шaишoр.

н: пa кидaј нaиoр (= oвчи ђyбap), нeмoј нaзoр, свe јe тo нeмaр, никyи
нeћy, нoћ"ли кoд нaс, y Нyглaи"ци;

нaшa Aнђeлкa, бiјo и oстo бeнa, aјдe, бoнa, ђaвo гa дoнeсe, нијe нoсo
oиaнкe, иoнeси зa пyтa, рaнo крeнo;

звao Бoгдaн, вaздaн прeд вpaт"мa, гaдaн мy oб"чaј, кo oкoн чoкeк, jадaн
oн, сииaн ми лyк, нијe бiјo yиyчeн.

л: пaдa ц"јeлo лeшo, лeиoз бiјo, бpaлa лeишикe, Лиља Мoмч"лoвa,
дoдaвaј лиљoм, кoд нeгa нeмa лyбaви;

вaлa сe oвдa, штo дaлe oд нe, бpaлa зeлe, сaмo сe кeвeли, мeлy млино-
ви, oсiшaвaм пoмaлo, иoлyби сeстpy;

кyпи пo вришaл кaвe, прeшo тoл"кy дaл, имaм жyл, иp"јeишeл Влaдe,
yч"ишeл Жaл"цa, нoсo шapиeл.

њ: y њeвoј кyћи, oд њeгoвe жeнe, нијe њeз"нo, нa Њив"ци, свe њивo,
питaј њy, стaдe гa њискa, сaмo њyшкa;

y Врбaњи, зaдњи дaн, jaњe мo'e, имaли кoњe, мaњe зa трeт"нy, иeњo сe
нa кpoв, рaњeн y рyкy;

нoсo гyњ, мeлe кo жрвaњ, дoбap мy кoњ, сјeдo нa иaњ, y oнaј шyшaњ.

м: мaлa сoбa, мeћe y цeпoвe, ми сe нe пeтлaмo, мисл"ли oстaти, мoјa
oчeв"нa, мoрe сe нeкaкo, yрaди мyшки;

ч: *ча́мї* по ц"јели дѣн, дајдѣ ми *ча́шу* во́дѣ, *че́га* се сјѣтиш, *ђе́* *че́й*, донѣ-
си у *чи́ниџи*, би́ли *чла́нови* Партије, ни́какѣв *чо́ек*, *чу́вали* ѓвце, *Чу́сиџа* кѹ́џа;
нѣмѡј се *а́чџиџи*, *вучу́* дрва, би́ле вѣл"кѣ *дрѣ́че*, *за́маче* та́мо, ни́чек се не
сти́ди, ѓдлични *у́чениџи*, *и́рѡчуло* се да́вно, *са́чувај* ме бѡ́же, сѣпали во́ду на
То́чку;

навѣ́ла *бу́ваџ*, бијѡ *во́заџ*, *у́вати* ме *грч*, *пе́р"сала* *жѹ́ч*, ѓстаде *не́јаџ*,
по́кѡјни *Ни́каџ*, *и́ма́м о́йа́саџ*, *чу́је* се *и́лаџ*, *Јо́во сви́раџ*, тре́ба *ку́п"ти* *уџи́каџ*.

и: *и́ба* го́вориш, *и́ак* ше́ћера, је́дну *и́аку* бра́шна, шу́пла ми *и́зма*, нѡ́ви
и́емѣр, ме́тни у *и́еџ*, ни́шта се *и́идну́* (аор.), ц"јели дѣн *и́ѡџа́м*, л"јѣпа *и́у́кџа*;
и́ма *ба́џа*, знаѡ *вра́џб"не*, Ми́рко *Га́џиџ*, *ђе́* са́т ѓнај *Не́џаџи*, кума *Ни́џо*,
и́ѡџаџаџа" се до́бро, до́шле *и́ре́џиџе*, свѣ́ се *у́коври́аџо*, Во́јо *Ше́рбеџиџа*.

џ: *џаџи* на брзѣну, ни *џаџи́н* ми га *џаџа* ни́је и́мѡ, *Те́верѡв* зѣт, жи́ви ш
џѣрима, до́шѡ *џи́џа*, ѣно *џи́џѣ*, *џѡ́р"џи* држе́ *че́ле*, *џѡџа* на де́снѹ но́гу, *џуџиџи*
(= слушај) шта ве́ли;

ѡде на *бу́џе*, прѡпаде *во́џка*, *говѡр"џу* му, свѣ́шта се по́ *куџи* *вѹ́џа*, ви́ди
маџи ли је, по́џѣм *ја́* у *Ра́м"џе*, *ѡџу* сѣгѹ́рно, *у́џешџе* те кѣ́р;

ѡн се прѣзѣвље́ *Ба́џиџ*, Ма́ркан *И́веџиџ*, бијѡ ѓнај *клаџиџиџ*, ѓбузе́ ме
не́мѡџ, *ѡвнѡџ* га́дно са́џа́м, ви́ри на *и́рѡзор"џ*, не́ма га от *и́ре́кс"нѡџ*.

џ: тра́џи *џа́вџа*, до́бар је *џа́к*, *џѣ́* с" бијѡ, до́џи *џѣкаџиџ*, Бѡ́ба и́мѡ *џѣрам*,
го́ни на *џубар*, не́ма кѣ́шѣ ѡ-*џу́рџева*, по́годѣ се *џуџиџурѣ́*, ста́ри *џуџиџу́рми*;

џџу́бр"ло се свѣ́, *за́џе* сѹ́нце, *ја́џена* му ма́јка, жи́вѣ у *Калу́џер"џи*, сјѣдѹ
га *ме́џу* се, *и́ѡва́џа* кра́ва, ни́кат *сва́џѣ* ни́је би́ло, ѓдѣ *и́иѡџѣ*;

џе *зѡџ* да до́џѣ, *џѣџ* го́ни на́ воду, *Ја́нков"џ* би мо́гѡ, *мла́ѡџиџ* га не́ би
савла́ѡѡ.

ѡ: џѣговѡј *ба́џи*, ѓсташѣ па́ре на *ба́џиџи*, жи́ви у *Бе́ѡграду*, *бе́с* тебе џу,
би́ л" ми по́могѡ, и́мала *би́џаџ*, *бѡ́џѣ* нек ти, *бѡ́ри* се до́бро, мо́ј *браџиџ*, шу́паџ
бу́наџ;

ако *џѣ́ а́беџиџиџ*, дѹ́го га *вре́ѡѡ*, пра́во се *зѹ́биџ*, *ѡѡ́ру* и́са́ну, *зѡ́к* тебе
и́де́м, *џѡ́раву* *кѡѡ"лу* и́мѡ, *ла́ѡаво* ти то́, *ѡѡ́џ* се, и́мѡ *и́рѡ́блем*, на *си́а́ѡлу*, *у́ѡло*
ме;

ста́ри *грѡѡ* до́шѡ, *ѡрѡѡ* га бѡ́џѡ, *сиѹ́ѡ* го́тово два́ѣст ма́рака́.

и: *и́а́ниџиџ* га, ус *и́а́меџиџа* чо́ѣка, зваѡ *Пе́ро*, *и́ѣвѡло* свѹ нѡџ, а́џе
и́ѣџиџѣ́, мо́ј *и́ѡбро*, *и́ѡсваде́* се око ме́џѣ, *и́ра́во* до́бро, *и́ѹџиѣ́* ко по́скок, *и́ѹџиѡѡ*
свѹ нѡџ;

ѡѡи́рѡ до Гла́моча, би́џе *ѡѡи́лаџиџиџиџ*, *Ѣу́руџиџ* би́ло ви́шѣ ѡ-сто́, ѡ́бујем
зе́ѣе, *ѡѡи́ѣџиџ* ни́је до́бро, *кѹ́џиџ* биџи́кло, ста́ри *лоѡѡѡ*, *ѡи́ре́зно* во́зи, *и́ѡи́рџиџ*
ча́мо ма́ло;

ѡрѣн ко *А́раџиџ*, бијѡ *ѡѡлаџиџ* у а́џаџиџу, по́која́ *каџиџ* па́ла, *ѡи́-ѡи́*, то́ ти је *се́ѡѡџиџ*,
у́по у ѓнај *скѡѡџиџ*, *скѹ́џиџ* у се́лу, *џѣ́* са́т *Фѡ́џиџиџ*, бѡ́гами је *слаџиџ*, ме́тни *че́џиџ*.

д: да шта ћу, далѐко ми овдѧ, дѣвѣшоро дјѣцѣ имѧ, у дѣснѹ стрѧну, дѡбро
и јѣ, дѡћѣмо у Бањалѹку, дрѧга му рѧк"ја, у дрѧва ишли, попѧл"шѣ дѹшмани;
ѧјде ѧмо, дебѣла ко бедѣв"ја, вѡдѡ ме свѹкут, кѡјѡ си гѡдѣишиѣ, дѡдије
сјѣдѡ"иш, кѡдѧ би бѣло згѡдно, нѡге ко ледѣн"це, нѧврцѡ мѣда, стѧви ѣдѡ се;
зѧсад би мѡгло, јѧд га ѹби, ѣрѧсѧд гѡ"ѣ, рѧсад жѹт, сѧд га пѹшти.

и: иѧ жѣна, иѧкѡ ћу и рѧд"ти, иѧгл"ла вѡду з бунѧра, иѧлѣћѡ мѣсо,
иѧшко нѡј, с иѧм нѣмѧм ништа, нѧбра пѹну иѡрбу, иѧрѧж"ли му пѧре, нѣ
гледѧј иѹѧ пѡсла;

нѡс"ли се бѧи"ћи, врѧишѡ се у сѣло, гѡшѡвѡ је тѡ, дѧвѧ јѡј ѣѧел"нѣ,
нѧмоиѧла кѧнчѡ, ѡсѧѧе дѡ сушѧра, ѧјде ѹсѧј, нѣћу чѧсѧи ми, јѣди и шушѧи.

бѡгѧи нѧрош, кад гѡи ѡћеш, штѧ ти је жѣвоиш, јѡѧѣи нѣ би мѡгло, кѧ-
бѧси ли је, бѣли кѡи кућѣ, лѹдѡси је тѡ рѧд"ти, ѡдн"јѣла вѡда мѡси, гѧдна
сѧѧрѡси.

г: гѧдно бѣло, гѧрава свѧ, глѣдѧј дѡбро, гѧнѡ зѧ ѧга, рѧдѣ гѡрѣ пѡ се, ѡста
гѡшѡво дѡ пѣт, да скѧсѣм грѡ, стѣжѣ гѹб"це, гѹкни, гѡлѹбе, нѧста гѹрѧње;

бѧгѧве ми рѹке, догѡн"ли с"јѣно, кѡга брѣга зѧ тѡ, лѧгѡ да је заврш"јѡ,
нѧгѡ се нѧдѧ ме, нѣмѧ могућносѧи, бѧка бѣла ѣдѧна, рѹгѧли се ш ѧм;

бѡг дѧ дѡбро, вѣди дѡбрѡг брѧта, из ѡвог цѣпа, ѣѣшѡг дѣцѣмбра рѡђен,
ѡ-сѡг дѣда дѡб"јѡ.

к: нѣћу ис кѧѣриѧца, пѡћерѧј кѧриѡлу, ѧјде кѧрѧгу, нѧпанѹ га кѣрови, кѣс-
ло свѹ зѣму, из Мрѡнѡ"ѧа кѡса, ишѡ на Кривѧшѹ, кѹи ми гѣрмѣ;

дѡђи ако мѡш, вѧкѡ ти је мѣни, дѡкѡн сам, зѧкѣвѡ ѡграду, ѡко пѡднѣ,
ѣрѡкл"ѧла је, ѣдѧжѣм јѡј свѣ, свѧкаквије чѹдѧ;

пѡпијѡ бѧрдѧк вѡдѣ, жѣсѧшѡк ѡвѧј брѹс, и јѧ сам лѣвѧк, нѧисѣрѧк ѣе
пѧсти, бѣјѡ ѡѧк, мѡже у ѣонѣдѡ"ѧк, свѧк се чѹдѣ, у ѡнѧј шумѧрак.

СУГЛАСНИЧКЕ ЗАМЈЕНЕ

84. Типови сугласничких замјена који се срећу у говору Бастаса углавном су познати из ранијих радова, те их овдје наводимо без упућивања на постојећу литературу.

1) У више примјера потврђена је општепозната замјена *м > ч* у: *јѣднѡч*, *јѣднѡч* ишѡ, *јѣднѡч*" би мѡгло, по *јѣднѡч* ћемо, ако *јѣднѡч* и није, *нијѣднѡч* нѣсам бѣла, *одјѣднѡч* скѡчѣ, мѡре стѧти *одјѣднѡч*.

2) Увијек је: *жѡвѧнце*, *жѡвѧнцеѧи* и сл.

3) Промјена *н > ѧ* карактеристична је за: ѡвч"јѧ бѣкиѧа, рѡдијѡ дрѣѧк, кѡ ѣ читати *ѡчѣѧш*, *сѣрѹѧа*, у чѧѧку, пѹкѡ му члѧѧк, чѹѧк, прѣѧи *иѧѧѣ*.

4) *н > м* у: *ѣѣришѹм*, набѣри *ѣѣришѹма*.

Биљежено је *бѧгрѣм*, *бѧгрѣн*, *бѧгрѣѧѣ*.

5) Умјесто стандардног *йиринач* овдје је *йирмич*, па тако и *йирмакуша* (= врста пите).

6) Дисимилацијом је умјесто *н* добијено *л* у: *òстō л"јѐм*, *л"јѐмац*, *дòб"ћу йѹломòћ*; *зал"јѐм"ла дàбòгдà*, *зал"јѐмијō*, *ойѹломòћ"ӣи*.

7) И промјена *љ > л* дисимилационе је природе у формама: *зайалѐње* плућа, за *калѐње*, цаба *мòлѐње* итд.

8) Уз обично *рѣзервāр* једном је записано *лѣзе^арвāр*.

Говори се *наочāле*, а други гласовни ликови, као нпр. *наочаре*, *наочари* и сл. нису својствени овом говору.

9) Сонанти *в* и *љ* смјењују се у *црвен* и *црљен* и њиховим дериватима, уз напомену да се ликови са *љ* све рјеђе чују.

10) *л > ж* у: *ўват"ле* му се *жвāље*, нїшта òнāј *жвāљo*, *жвāљoња*.

11) *л > р* у: *лѹвер*.

12) И овдје је потврђен општепознати ротацизам *ж* у *р*: *мòре*, *мòрем* ти рѐћи, *нѐ море*, *нѐ мореш* мр̑дн"ти итд.

13) Напореда са *кажѐм*, *кажѐш* и сл. познато је и *ка'ѐ*, *ка'ѐм*, а рјеђе *ка̀рѐ*, *ка̀рѐм*.

14) Дисимилацијом *ж > з* формирано је: *зўч*, *пѐр"сала зўч*.

15) *з > ж* у: *њѐжїн* брāт, *њѐж"није* синóвā.

16) Асимилацијом према сугласнику у сусједном слогу гласовно је уобличено: *ошѹшак*, *ошѹш"ло се*, *шѹшї се*, трѐбā дòбро *ошѹш"ӣи*, *шѹшањ*.

17) Ако се занемаре десоноризације на крају ријечи, чешће је *з* него *с* у: *кўпијō* јōј *сѐрвїз^с*, прòшло дòста *о-сѐрвїза*, у *сѐрвїзу* бїјō и сл.

18) Аналошко је *з* у: *ойāзан*, *ойāзно* и сл.

19) Супституције *ч* у *ћ* спроводе се у: *ймō москвїћа*, *òћўв*, направи ми *сѐндвїћ*, *ћѐрїић*, стāрї *ћѐрїићи*; мòре *ћўћ"ӣи* ц"јѐлї дāн; *ћїйo* ти је тō (= отанко, слабо).

20) Замјене *ћ > ч* карактеристичне су за форме именице *мокраћа*: дāб *мòкрачу*, мōрā вāд"ти кр̑в и *мòкрачу* итд.

21) Умјесто *ћ* јавља се *ӣи* у: *ӣрѐӣ"на*, тѐжї за *ӣрѐӣ"ну*.

22) Ријечца *год* најчешће се јавља у лику *гоћ*: *ђе гòћ* *кажѐш*, кад *гòћ* òћеш, дóђи *кадгоћ*, *какву гòћ* òћеш.

23) Редовно је *й > в* у: *шѐвасї̄* ў л"јѐвў нòгу, Рāде *Шѐванòв*, дòбро *шѐвā*, пòлāко *шѐвајўћи*, стāде *шѐвāӣи*.

СЕКУНДАРНИ СУГЛАСНИЦИ

85. И за јављање секундарних сугласника може се констатовати оно што важи за сугласничке замјене – примјери који су се нашли у нашој грађи углавном су одраније познати. Међу секундарним сугласницима који се јављају у овом говору најчешће су сонанти.

1) Секундарно *н* потврђују следећи примјери:

зà твòга *ѣрàнд*"да била ўдàта, њèгòв *ѣрàнд*"и, пр̣в̣и ѣмò *рàдијòн*, јàвљај̣у на *рàдијòну*;

к̣инд"сало на јàднè л̣ѹде, *к̣индис*ò нà ме;

òднèкл̣ен ће га òтпрат"ти, ёво òвдал̣ен, ѣзби òднè"кл̣ен, òкл̣ен сам вòду в̣ўкла, òкл̣ен си т̣и, òсвакл̣ен нас ѣмà, òдвади *о̣и̣àл̣ен*; м̣етни нòнде, нòндекаре била.

Секундарним *н* може се сматрати и *м* добијено асимилацијом по мјесту изговора у облику именице *ѣрàмбаба*.

2) Паразитско *р* забиљежено је у овим случајевима:

м̣и̣л̣и бòже, брèскàрна д̣јèтета, ц"јèлā *грòмила*, нàбацò на он̣у *грòм*"лу, ѣзàћи мàло нà здр̣ак, на ч̣истòм здр̣аку;

брèзòбразан је кòл"кò и тèжак, јè брè"зòбразна, вàзда б̣и̣јò брèскàран, бр̣уд̣и га, нèмòј ѣ жòш бр̣уд"и̣и, стàде л̣ѹш̣и̣р"и̣и, б̣àш си ѣрèзòбразан, док се рàзбр̣уд̣и̣м, свè сл̣ѹш̣и̣р̣и̣;

брèж н̣è, не ѣди брèс потребè, н̣ишта брèз в̣àс, свè брèс̣и̣ла̣и̣но; ѣрèж н̣èга.

3) Са секундарним *м* врло често је и облик *скòром*.

Према с̣е̣и̣ш̣ем̣бар, нòв̣ем̣бар, д̣е̣ц̣ем̣бар уједначено је òк̣и̣òм̣бар.

4) Неетимолошко *л* увијек се јавља у форми именице *д̣и̣м̣ли̣је*.

5) Паразитско *к* стално се појављује у форми именице *èкс̣ен̣ци̣ја*.

6) Секундарно *с* редовно је биљежено у форми именице *и̣и̣й̣и̣сов"на*, а алтернирају облици *ѣ̣ѹж/ѣ̣ѹжш/ѣ̣ѹш* и *ѹс̣и̣ј̣е̣и̣и* са *с̣и̣ѹж/с̣и̣ѹжш/с̣и̣ѹш* и *ѹс̣и̣ј̣ес̣и̣и*.

7) Уз *с̣и̣р̣а̣ж̣àри̣и̣и* записано је и *с̣и̣р̣а̣ж̣àр̣чи̣и̣и*.

8) Аналошког су поријекла експлозивни *д* и *ѣ* у: б̣ѹлдожд̣èр (према жде-*ра̣и̣и*) и ѣ̣р̣ва̣и̣и се (према ѣ̣р̣в̣и̣).

(О секундарним сугласницима који се развијају у хијату в. т. 48.)

СУДБИНА СУГЛАСНИЧКИХ СКУПИНА

86. Разноврсни асимилациони и дисимилациони процеси обухватили су велики број сугласничких скупина, што потврђују примјери који слиједе.

-бд-: Дисимилацијом се ова скупина своди на -вд-: кàмо ср̣èћè да је òстò *Àвд̣и̣ћ* (= Фикрет Абдић), затвòр"шè *Àвд̣и̣ћа*; òвд̣àн ајде нà њиву, не бòѣм се òвд̣àн, в̣и̣шè вòл̣и̣м òвд̣àн.

бз- → з: Редовно се ова група упрошћава у форми именице *зòва* односно *зовика*: наб̣èри ми цв"јèта о-зòв̣è, ош јèдан сòк о-зòв̣è, зòв̣à је здрава; ш̣и̣р̣и се зòв"ка, ѣмà вàко дебèл̣è зòв"кè.

⁷² У говору Баније и Кордуна обично је *йѣгља* и *цѣгља*.

-*двј-*: *йм̃а м̃ѣд̃ѣд̃а*, нйшта *ѡн̃а м̃ѣд̃ѣд̃на*, пр̃еп̃ѡ је *м̃ѣд̃ѣт̃*. Ни ова секвенца у иначе веома фреквентној именици ниједном није забиљежена у неизмијењеној форми.

-*дгл-* → -*гл-*: *ѡг̃л̃ав̃а̃ч* је јастук, говор̃"ло се *ѡг̃л̃ав̃а̃ч*.

д-д: У сандхију се скупина *д-д* веома често неутралише: *ис̃ѡ-Д̃инар̃ѣ*, *ко-Д̃ул̃ѣ*, *о-д̃анаске*, *п̃оклон д̃-д̃"да* и сл.

д-ж: Праскави дентал *д* губи се из ове скупине у: *в̃а̃зда ко-ж̃ѣн̃а*, *м̃омак ѡре-ж̃ѣн̃"дбу*, *н̃ѣм̃а нйшта о-жив̃ѡѡа*.

-*дз-* → -*з-* у: *ѡд̃зда*, *н̃а ѡзди*⁷³; *ѡз̃ѡв̃н̃ѣм се*, *н̃ѣће да се ѡз̃ѡв̃н̃ѣ*, *ѡз̃ѡв̃ни се*, *б̃ѡна*.

-*дзв* → -*зв-*: *ѡз̃в̃а̃њало д̃ѹго*, *ѡз̃вон̃ѣ тр̃ип̃ѹт*, *ѡз̃вон̃"ло њему*.

д-ј → *ј-*: Упрошћавање је обично: *б̃ѡ̃ѡ ѡ-ју̃ѡр̃ѡс*, *ч̃ѣк̃ам вас ѡ-ју̃ѡр̃ѡс* и сл., али не и обавезно: *ѡд̃ ју̃ѡра* *д̃ѡ м̃ра̃ка*, *ѡд̃ ју̃ѡр̃ѡс н̃ѣм̃а стр̃у̃ј̃ѣ*.

д-к → *к* у: *ис̃ѡр̃ѣ-ку̃ћ̃ѣ*, *ѡр̃ѣ-ку̃ћ̃ѡм*, *ѡр̃ѣ-ку̃ћу*.

дл- → *гл-*: шт̃а б̃ѡ од *гл̃"ј̃ѣѡа*, *йм̃ам д̃ѡбро гл̃"ј̃ѣѡ*, *т̃ѡ ћу з гл̃"ј̃ѣѡм из-д̃ѹб̃"ти*. Непознат је стандардни облик *д̃ли̃ј̃ѣѡ*.

-*дм-*: Ова секвенца никад се не упрошћава у прилошкој форми *ѡд̃мах*: *ѡд̃м̃а д̃ѡлаз̃ѡм*, *ѡд̃м̃а-н̃а̃м̃а а̃јде*, *з̃ѡви ѡд̃м̃а*, *н̃ѣ м̃ѡр̃аш ѡд̃м̃а*.

-*дн-*: У презенту глагола (-)*ѡас̃ѡи* секвенца -*дн-* никад није сачувана: *н̃а̃ми д̃ѡѡан̃ѣ тр̃ѣт̃"на*, *з̃а̃ѡан̃ѣ га ѡћ̃и к̃ѡс̃"ти*, *ѡс̃ѡан̃ѹ нам д̃ѡбри*, *ѡѡан̃ѣ в̃ѡда ѹ љ̃ето*, *ѡѡан̃ѹ кр̃у̃шч̃"це*, *ѡ̃ан̃ѣ ѹ локву*, *ѡр̃ѡѡан̃ѣ му К̃рчев̃"на*, *ѡр̃ѡѡан̃ѹ св̃ѣ тр̃ѡ̃ѣ*, *с̃ѡ̃ан̃ѹ му л̃а̃че*, *ѡ̃ан̃ѣ у б̃ѹн̃а̃р*.

-*дс-* → -*с-*: *д̃ѡлаз̃ѡѡ на ѡс̃ѡѡѡ*, *ѡб̃ѹчем ѡд̃сук̃њу*; *ѡс̃"ј̃ѣче ми д̃ѡбар к̃ѡм̃ат*, *ѡс̃ѡѡѡѡѡ ц̃"ј̃ѣл̃ѣ м̃ј̃ѣс̃ѣц*.

У мањем броју ријечи ова група остаје неизмијењена: *н̃ѣм̃а љ̃ѹд̃с̃ѡѡа*, у *Шв̃ѣд̃ск̃ѡј*.

д-с: И у сантхијским везама је често неутралисање секвенце *д-с*:

ка-Са̃ва *п̃ѡћ̃ѣ*, *ѡ-с̃ваког ѹз̃"м̃ѡ*, *ѡре-с̃ѣс̃ѡру*, *ка-С̃ѡмо б̃ѹд̃ѣ д̃ѡлаз̃"ј̃ѡ*, *м̃ѡжда ѡре-с̃м̃р̃ѡѡ*, *с̃ѣстра о-с̃ѡр̃ѡѡѡа*, *н̃ѣка га ѡр̃ѣ-с̃ѡб̃ѡм*, *н̃ѣ море о-с̃рам̃ѡѡѡѣ*, *о-с̃ѹб̃ѡѡѡѣ*;

ка-сам *б̃ѡла*, *ка-се* *с̃"ј̃ѣно г̃ѡн̃"ло*, ни *ка-с̃ѣ* *б̃ѡло зд̃рав̃ѡ*, *ка-си* *н̃ѣм̃ѡћ̃ан*, *ка-су* *б̃ѡли*, *ку-се* *д̃р̃ва уба̃цу̃ј̃ѹ*, *ку-су* *ѡт̃"шли*, ѡ *са-су* *м̃ла̃ди*; *ѡ-са* *ћ̃емо д̃р̃ѹк̃ѡѡѡѣ*, *ѡ-су̃ѡѡра* *в̃ѡљ̃но*.

Граница ријечи понекад је разлог да група буде сачувана у неизмијењеном облику: *н̃ѣкад су б̃ѡли*, *нй̃кад се н̃ѣ з̃н̃а̃*, *ѡр̃ед с̃а̃м̃ѡ р̃а̃т*, или се само оствари асимилација по звучности: *ка̃ѡ с̃а̃м* *н̃ѣ м̃ѡш*, *нй̃кеѡ се н̃ѣ науч̃ѡ п̃а̃м̃ѣти* и сл.

-*дсв-* → -*св-*: *ѡс̃вакл̃ѣн в̃ѹкло*, *йм̃а нас ѡс̃вакл̃ѣн*; *ј̃а сам св̃ѡѣ ѡс̃в̃ѡр̃ѡ*.

⁷³ Према *ѡд̃зид̃а*: *ѡд̃зид̃а > ѡд̃зид̃а > ѡд̃зда*.

-мњ-: чїст"ли *дїмља̋к*, на *дїмља̋ку*; *сумљив* ми је, било му то *сумљиво*; *сумља̋м* ја да 'е такō, нїсу *сумљали* да 'е он, *сумљō* у њега.

-мї- → -нї-: Углавном је: *їанїљив*; *зайїанї"ла*, ни старї *овō* нє *їанїїē*, дōбро *їанїїї*, и сат *їанїїїм*, нїсам га ни *їїанїї"ла* итд.

-мц- → -нц-: *канција*; *канција̋* пō ц"јелї дāн.

-нв- → -в-: *ивенїура*, їмали *ивенїуру*.

-нг- → -њг-: Редовно је *ањгїр*.

-нд- → -д-: Скупина -нд- никад није сачувана у облицима именице *команданїї*: *комадāнїї*, бїјō *комадāнїї* и сл.

-нђ- → -њђ-: Веома често спроводи се асимилација по мјесту творбе у сугласничкој скупини -нђ-: баба *Ањђа*, засмијавају га *ањђели*, *Ањђелка*, код *Ањђелкē*, за Свѣтōг *Арањђела*, *брњђуше*, *ўвўкла мїњђуше*, прāв"ли *їїњђур*, свѣжē у *їўњђу*.

-нж- → -ж-: он ти је *ижїњѣр*, ўнук ми *ижїњѣр*. Тако је и у: то 'е њѣзна *їжїњ*, свāкē *їжїњи*; не *ижїњāвāј* свāшта, *їж"њāла* нā ме и сл.

-нз- → -мз-: трōшї *бѣмзїн*, сїпō *бемзїна*; *їѣмзија*, мāле *їѣмзије*, јаднї *їѣмзи'онѣри*, кā-ш у *їѣмзију*, ђт"шō у *їѣмзију*. Чини се да је у овом говору чешће стандардно *бѣнзїн*, а рјеђе *їѣнзија*.

-нј- → -н-: У употреби је само облик *нѣкција*: прїмā *нѣкције*, дōбила *нѣкцију* (исп.: Тешић 1977: 196; Реметић 1985: 130).

-нк- → -њк-: *буњкер*, ђстō їм тў *буњкер*, нāшō дāске у *буњкеру*.

-нк- → -њк-: ўништ"ли *їѣњкови*, прōшли с *їѣњков"ма*.

-нр- → -р-: Секвенца -нр- биљежена је у упрошћеној форми у: їдē *вāредно*, завршї чѣтвртї *вāредно*, а сачувана у: *вāнреднō* стање.

-нс- → -с-: Искључиво је: *їсāн*, јаднї *їсāн*, свāшта *исāну* трѣбā и др.

-нск- → -њск-: *ђносїрањскā* гђвѣ^ада, *ђносїрањскē* кўѣ, *рањскā* прāсāт, *сїрањскē* зѣмље.

-нсї- → -сї-: дōшō *їсїѣкїор* у прђдāвн"цу, добрō-јтро, дрўже *їсїѣкїоре*, прѣпала се Данијѣла *исїѣкцијē*, трѣбā звāти *исїѣкцију*.

-нсїр- → -сїр-: дōнијō тѣ свђ'е *исїрумѣнїѣ*.

-нїї-: нђсї у *коїѣјнер*, свāшта се бацā у *коїѣјнер*; *момѣїāлно* ђде.

-нїї-: Финална скупина *нїї* неутралише се секундарним *а* у: гђведа се гон"ла на *Бѣнаїї*, їшō на *Бѣнаїї*, окрѣни на *кāнаїї*.

-нїр- → -їр-: дāвā *конѣїраїѣ*.

-нф-: Увијек је *карāмфїл*.

-нц- → -њц-: то је *гāњци* нђво, *глāњц-папїр*, ни *цвāњцикē*; сјā'ї се ко да гā *глāњцало*, трѣбā то *ђглāњцаїи*, *ўглāњцали* кўћу. Ниједном није забиљежено чување скупине -нц-.

-њк-: Финална скупина *њк* ← *нк* неутралише се секундарним вокалом *а* у: *їѣњак*, прђшō *їѣњак* крђз грђбље.

-*йв*- → -*в*-: Потврђено је само *ўвайи*: нє *ува̄* ў ме, нй у ког нє *ува̄*, нису *ўвали* ў нас, није у нйшта *ўвō*.

-*йк*-: Увијек је ова скупина сачувана у форми именице *клуїко*: *вєл"кō* *клуїко*, *смōтала* *клуїко*, *смōтај* ў *клуиче*.

йл- → *бл*-: *йспала* ми *блōмба*, *стāv"ло* му *блōмбу*.

-*йл*- → -*йль*-: *ōнє* *ўй̄еӣњ̄аке*, *м̄ајци* *ўй̄еӣњ̄аџи*.

-*йкл*- → -*кл*-: Редовно је упрошћавање у: *била* *ōклада*; *ōкладє* се, *ōкла-дймо* се...

-*йн*- → -*н*- у: *ш̄ан̄е* му *н̄а* уво, да ти нєшто *ш̄ан̄ем*.

йр-: Именица *йрезиме* може имати два лика: *йме* и *бєзиме*, *ка̄ко* ти је *бєзиме*; *брєзиме*, *пйшў* *йме* и *брєзиме*.⁷⁷

йс- и -*йс*- у формама глагола (*о*)*йсовайи* увијек су упрошћене: *ба̄ба* *Миша* *сōва̄ла*, *сōвō* га, *сўјем* га, *сўјў* му свє рєдом; није ме нйкат *ōсовала*, *ōсўј* му ма̄тєр.

Именица *йейсија* јавља се у три фонетска лика: *й̄е̄йсија*, *й̄е̄всија* и *й̄е̄сија*.

йй̄- → *й̄*-: *йй̄ица*, нє би да је *й̄ица*, *ј̄ато* *й̄ица̄* итд.

-*йй̄*-: Обично је: *Ш̄й̄ф̄й̄а̄р*, *ј̄ъ* буре̄к ко-*Ш̄й̄ф̄й̄а̄ра*.

йф → *ф*-: нєм̄а ни *ф̄е̄н̄нга*.

йч-: Увијек је: *ч̄ела*, *ч̄еле*, *ч̄ел"њ̄ак*...

-*йч*- → -*вч*-: *к̄ѡвча*; *зак̄ѡвчайи*, нисам *ск̄ѡвчō* (= разумио).

йш- → *ш*-: *д̄ѡбра* *ш̄ен"ца*, *о-ш̄ен"ц̄е*, *ш̄ен"чнō* бр̄ашно итд.

-*йш*-: Ова секвенца се чува или се замјењује у -*ви*-, па даље, након метатезе, и у -*шв*-: *љ̄е̄йш̄и* нек *ōн*, *на̄ј̄е̄йш̄и* м̄омак; нє море *љ̄е̄виш̄а*; није *љ̄е̄ш̄ва̄* д̄ошла.

-*рк*-: *йм̄а* ў *њ̄ега* *ц̄й̄кул̄а̄р*, *п̄й̄лō* на *ц̄й̄кул̄а̄ру*.

-*рй̄*-: *а̄й̄ел̄ерија*.

-*ри*-: У грађи имамо само *ч̄а̄шаф*.

-*риш̄*- → -*ш̄и*-: *ц̄иг̄а̄ш̄ӣица*.

свл- и -*свл*-: Упрошћавање је обично у: *ѐво* ти *й̄р̄є̄сл̄а̄к*, *на̄ђи* ми *й̄р̄є̄сл̄а̄к*; *й̄р̄є̄сл̄а̄ч̄и* се, *р̄аз̄л̄а̄ч̄е* се, није се ни *сл̄а̄чӣј̄ō*.

свр-: Увијек је: *ш̄вр̄а̄ка*.

-*скв*- → -*ск*-: *йм̄а* л"ј̄епа *бр̄є̄ска*, *ош* *бр̄є̄ску*. Потврђено је и (претпостављамо чешће) *бр̄є̄ска*.

-*сл*- → -*с*-: *да̄ō* ми је *б̄ла̄госов*, уз *б̄ѡж̄и* *б̄ла̄госов*; *а̄ј* *благос̄ѡви* ра̄ђу, нек те *Б̄ѡк"* *благ̄ѡсов̄и*.

-*сл*- → -*шл*-: Промјена је редовна у форми именице *й̄реслиц̄а*: *рад"ла* на „*Пр̄е̄ш̄лицӣ*“ (= текстилна индустрија у Ливну), *й̄мала* *й̄р̄є̄ш̄л"цу*.

⁷⁷ Овдје може бити и уопштавање према приједлогу *б(р)ез*.

-сл- → -ш-: *й̆ош^вшāј* ме, мѣне ће ѓн *й̆ош^вшай̆и*.

сл̆-: Промјена у ш̆- увијек се врши у: чāј *о-ш̆ѣза*, п̆ијем *ш̆ѣзѓв* чāј, *ш̆ѣме*, на *ш̆ѣмену*, *ш̆ѣй̆ан* ѓдѓ *дāбѓгдā*, *ш̆ѣй̆ану* је мāјка вѓдала, пѓједошѓ *ш̆ѣй̆ићи*.

сн- → сл-: *слймāј* слѓбодно.

с-њ̆: Врло често је *ш-њ̆*: скйни *ш̆ њ̆*, ѓтпадā *ш̆ њ̆и*, *ш̆ њ̆им* нѓ прйчāм, па шта б̆иднѓ *ш̆ њ̆ѓм*.

сй̆-: тѓ је *ш̆й̆рдња*, про̆ђи се *ш̆й̆рдњѓ*; *ш̆й̆рдā* се, *ш̆й̆рдā* се ш̆ њ̆ѓм, св̆и се ш̆ њ̆ѓм *ш̆й̆рдали*.

сй̆-: Биљежено је *сй̆акло*, *цāкло* и *цāкѓ*.

-сй̆-: Упрошћавање је редовно у *мāсан*, *й̆ѓсан*, *чāсан*, а напореда са бѓлесан, жāлосан записани су и стандардни ликови.

-сй̆в- → -сй̆-: *ўчесй̆овали* у рату, *ўчесй̆овѓ* ѓ ѓн.

-сй̆м- → -см- у: *ўг̆уш̆и* га *āсма*, *й̆мā āсму*.

-сй̆р- → -сй̆- у: *регисй̆овāн* до крӑја гѓд^ннѓ, н̆исам *регисй̆овѓ* штӑ кāжѓ.

-сй̆сй̆-/сй̆-сй̆-: *ш̆ѓсй̆ѓ*; *ш̆ѓ-сй̆ѓѓй̆нā*.

-сф-: Увијек је -св- у: прѓшѓ *āсвāлйи*, с *āсвāлйиā*, на *āсвāлйиу*; дāвно *асвāлйиранѓ*...

с-ч → ш-ч: *ш̆ ч̆й̆им* й̆дѓте, *ш̆ ч̆й̆м* се бāвй̆ш, н̆и *ш̆ ч̆й̆м*, договѓри се *ш̆ чѓѓком*.

й̆ш-ѓ → ѓ у: ѓво зѓ-*ѓѓје*, *й̆ѓ-ѓāнā*, *й̆ѓѓѓсѓ-ѓѓвѓй̆ѓѓ* гѓдй̆ште.

-й̆кв- → -кв-: *рѓква*.

-й̆л-: Увијек је *мѓй̆ла*.

-й̆л̆- → -к̆л̆-: Познат је само фонетизам *й̆рāк̆л̆ача*.

-й̆ск-: Некад остаје сачувана, а некад се упрошћава у -ск- или -ц-: *брāй̆скѓ* зѓмље, *св̆й̆ѓш̆скā* говѓ^ада, *сй̆лй̆й̆скй̆и* цименат; у Другѓм *св̆јѓскѓм* рату; из *Рвāцкѓ*, кроз *Рвāцкѓ*.

-й̆сй̆- → -сй̆-: *й̆ѓсй̆ѓ*, *ѓѓвѓсй̆ѓ*; жѓстоко му се *с̆й̆росй̆ав̆и*.

-й̆сй̆в- → -сй̆во-: штӑ б̆и ѓд ѓног *богāсй̆ивā*, цāба му *богāсй̆иво*, *брāсй̆иво*.

й̆ш-ћ → ћ у: *ни-ћу* га *јā* звāти, *ни-ћѓ* ѓн, *ни-ћѓш* т̆и й̆ћи.

й̆шх → й̆шв-: Обичније је *й̆швѓрић* него *й̆швѓр*.

-й̆шц- → -ц-: *ѓц̆й̆ѓй̆и* му јѓдну парцѓлу, *ѓц̆й̆ѓй̆и* се кѓмāt, дѓћѓ да *й̆ѓц̆јѓѓује*.

й̆ш-ш → ш: *й̆мā* јѓдно *й̆ѓ-шѓсй̆и* вечѓрй̆, *й̆ѓ-шѓсй̆и* п̆утā.

-ћк-: ова скупина увијек је сачувана у форми именице *вѓћка*.

-ћн-: Према укупним подацима редовно је: *срѓй̆ина*, *срѓй̆ино*...

-ћњ̆-: Обавезно је *вѓћњ̆ак*, у *вѓћњ̆аку* и сл.

фл- → вл- у: *влāша* рāкијѓ, јѓдну *влāшу*, *влѓмāсй̆ѓѓѓ*. Данас је сасвим обично и чување групе *фл-*.

фр-: Ова скупина често је сачувана. Мимо стандардних облика у грађи имамо: мѓтни у *в̆иждѓр*, др̆жй̆м у *вр̆иждѓру*, *Врāнц̆узи* су стāрй̆ пр̆јѓтељи,

цар *Врањо*, свѣ ишло на *врѣни*, *врѣи*аљ ракијѣ; Младенѡв брат је *ѣраи*ар, спасѣ и *ѣраи*ар.

-*фс*- → -*ѣс*- у: бѣѡ је *ѡисајд*, у *ѡисајду* сам.

-*фѣ*-: Подједнако су често потврђивани примјери *јѣфѣи*и и *јѣвѣи*и као и њихови деривати.

-*хб*-: тѡ је мѡј *абѡб*, ѡде кѡ-свѡга *абѡба*.

хв-: Према *хвалии*и и *хвала* у грађи су много чешћи облици са *ф*- него са *в*-:

фѡли се да дѡбро зарађѣвѡ, што *се фѡли*, свѣ су се ш ѣм *фѡл*"ли; *фѡла* мѣлѡм Бѡгу, *фѡла* на кѡви, *фѡла* ти; нѣмѡм се ш чѣм *вѡл*"и; *вѡла* вам ѣе чѣли и нѣ чули.

Радовно је *вѡи*аи и сл.

-*хв*-: У медијалној позицији ријечи ова скупина је упрошћена у -*в*-:

ѡѡвѣи ме нѡж^ш мѡло, мѡже *ѡѡвѣи*"и до плафѡна, *зѡвѣи* вѡдѣ, *зѡвѣѡ* из бунѡра, *ѡбувѣи* дѡбро, *ѡѡѡвѣи* ѡздѡ, *ѣрѣвѡдѣ* зѣру, *ѡвѣи* га зѡ врат, *ѡвѣи*мо се ѡ коло.

хл- и -*хл*-: И ове групе упрошћавају се редовним неутралисањем фрикатива *х*: дѡбар *лѡд*"и, *лѡдна* сѡба, *ладнѡда* ѡвѣ дѡнѡ, дѡћерѡ у *лѡдѣ*ачи, кѡп"ћеш му *лѡче*; *лѡдѣ* се, слѡбо ће тѡ *лѡд*"и, тѡ ѣе *ладѡѡвѣи*, *лѡдујѡ*, затвѡри да не *лѡи*и;

није тѡ *ѣрѣлада*, ѣмала *ѣрѣладу*; прѡво *зѡлѡдѣ*, *излѡд*"ло се дѡбро, *ѡлѡдѣ* ми ѡдонѡ, мѡрѡ се дѡбро *ѡлѡд*"и, *ѣрѣлѡдѣ*м се, бѣли *ѣрѣлѡђени*.

-*хн*- → -*н*-: прѡво *изѡдѡнѡ*, нѣмѡ, *ѣздѡнѡ*, да ѡѡдѡнѣм мѡло, дѣ ѡѡдѡни зѣру.

хр- и -*хр*-: Слична је судбина и ових скупина:

бѣла слѡба *рѡна*, ѣмѡ *рѡнѣ*, *рѡну* кѡвѡ, ѡсјекли *рѡси*и, *рѡси*"ћ, изгорѣ шпѡрет од *рѡсиѡ*"внѣ; свѡшта *рѡнѣ*, *рѡнѣ* стѡку, вѡзда се дѡбро *рѡн*"ли;

ѡѡрѡнѣ стѡрѡ ѡвцу, *сѡрѡнѣ* је ѡвде, *сарѡн*"ла га жѣва, *ѡрѡнѣ* пѣлѣѣ.

-*хѣ*ј- → -*кѣ*ј- у: поднѣсѣ *зѡкѣ*јѣв.

-*чн*- → -*чм*-: *зѡѡчмѣ* кѡћу, *зѡѡчмѣ*м плѣсти, нѡново *зѡѡчмѣ*, дѡј да ти *ѡѡѡчмѣ*м, *ѡѡчмѣ* се кѡс"ти, *ѡѡчмѣ* се лѡж"ти, *ѡѡчмѣ* у Лѣвну, шта гѡћ *ѡѡчмѣ*м, док нѣ *ѡѡчмѣ*.

-*чн*- → -*ћн*-: мѡрѡм *ћѡћн*"и, *ћѡћнѡ*.

шк-: Ова скупина увијек је сачувана у облицима именице *шкѡла*.

-*шк*- → -*чк*-: *мѡчкара*, ѡдале *мѡчкаре*; *намѡчкар*"ла се.

-*шѣ*в-: Редовно је *ѡрѡшѣ*во и сл.

шѣ-: Једном је забиљежено: бѡлѣ га *шѣѡмѡк*, а у свим другим случајевима употријебљен је књижевни лик ове именице. Информатори тврде да је раније било обично *шѣѡмѡк* и *шѣѡмѡк*.

ЈОТОВАЊА

87. Домашаји старог јотовања не показују битнија одступања од стања у стандардном језику. Из читаве грађе као интересантне примјере наводимо именице *госџоја*⁷⁸ и *Госџоџина*, потврђене и у ливањско-дувањском говорном типу (Рамић 1999: 327).

88. Кад су у питању резултати новог јотовања, стање је у границама општег просјека који налазимо у већини западнобосанских ијекавских говора (в. Петровић 1973: 77–78; Дешић 1976: 162–164; Далмација 1997: 79).

1) По специјалном јотовању групе *-ji-* и *-jd-* јотују се без изузетка: нѣш лăко *дôђи*, *задôбиђи* ôколо, нѣш *ѝзăђи*, *мимôђи се*, мôгѹ нăзиђи, мôрă га *ôбăђи*, *ôђиђи* пјѣшкѣ, *ѝрѣђи* âмо, нѣ море се нѣ *ѝриђи*, нѣје лăко *сăђи*, *ѹђи* ѹнѹтра;

вăктом *дôђе*, *дôђѣм* јѹчѣ, дôбро *дôђѹ*, *зăђѣ* зăрано, *ѝзăђе* ѣс куђѣ, *ѝзăђоѹшѣ* ôдмă, *нăдôђѣ* у прôљеѣ, *нăђѣ* Сăва, *нăђи* на Бôјмѹнте, *ôбăђѹ* ôколо, кат *ѝдôђѣ*, *ѝдôђѣмо* свѣ трѣ, *ѝрѣђѣмо* у ôвѹ кѹђу, *ѝôђи* ѹ зору, *ѝриђи* бљѣжѣ, *ѝрôђи* ме се, док *сăђѣмо*, нѣ *снăђѣм се*, и не *ѹђоѹшмо*.

2) Јотовање је редовно и у збирним именицама на *-је*: у *вѣсѣљу*, ôд *звожђа*, брăли *грôжђе*, зăпăлѣ *ѝлăшѣ*, от *ѝрôљеѹна*, зă *ѝрошѣ*, ош мѣда у *сăђу*, сăмô *ѝрђѣ*, пѹно *ѝрѹђа*, ѝзрăсло онô *ѝѣбѣ* и сл.

У једном примјеру записано је: нѣмăмо *ôрѹжља*.

Поједине именице обично знају само за множинске облике (нпр. *грăна–грăне*, *гръм–грмови*, *сѹд–сѹдови*), те је, слѣдствено томе, и нешто мањи број јотованих форми.

3) Код присвојних придјева на *-ји* јотовање је забиљежено у: *гôвѣђă* кôжа, от *ѝрăсеѹђѣ* плѣћкѣ, *ѝрăсеђô* мѣсо, *рѣбѣă* кôст, *ѝѣлѣђă* глава.

Неки придјеви јављају се са морфемом *-ији*, па јотовање изостаје: *дѣвѣ* прăсац, *дѣвијă* мăчка, *дѣвијô* прăсе, *крăвиѹ* сѣр.

И у овом говору посвједочено је: *ѝрѣѹѹна*, тѣжѣ за *ѝрѣѹѹну* и сл. (исп. Рамић 1999: 327–328).

4) Редовно је *рôђăк*, али је *нѣђијăк* и *лѹдијăк*.

5) Дентали *с* и *з* по правилу углавном нису обухваћени новим јотовањем.

Врло ријетко могу се чути јотоване форме *сѹѹѹра* и *ѝзѹѹѹра*.

6) Суфикс *-ју* непознат је у Ијд. именица 4. Стевановићеве врсте, па у потпуности изостаје и јотовање.

⁷⁸ Према Маретићу, прво је из облика именице *госџођа* изгубљено *ђ*, а онда у хијату развијено *ј* (1905–1906: 103).

89. Јекавско јотовање у говору Бастаса захватило је доста мањи број сугласника него у већини других ијекавских говора. Обухватило је, осим сонаната *л* и *н* (како је и у књижевном језику), дентале *д* и *ш*. Изузетно су ријетки случајеви јотовања дентала *с*. Фонетски, морфолошки и контактни икавизми (нпр. *нед"ља*, *вид"ши*, *вол"ши*, *дй"и* и сл.) додатно су ограничили могућност вршења ове гласовне промјене, тако да басташки говор по резултатима јекавског јотовања показује много мању досљедност не само од говора у југоисточном дијелу херцеговачко-крајишког дијалекта (в. нпр. Вуковић 1938–1939: 44–45; Пецо 1964: 61–67) него и у поређењу са главнином западнобосанских ијекавских говора (највише података в. у. Дешић 1976: 156–162). Наравно, ово је још једна од важнијих изоглоса које супротстављају говор Бастаса према говорима ливањско-дувањског типа.

1) Јотовање сонаната *л* и *н* у оквирима је стандардног језика:

имā *биљек*, поскуп"ло *жѣљезо*, *жљѣба*, сјѣдѣ ме на *кѣљено*, *љѣса* се распала, *љѣшо"ишнѣ* јабукѣ, бѣло *љѣшинѣ*, у *мљѣкари* уз"мѣ, *иљѣва* мравѣ, от краја *ишрѣѣна*;

у њедрима, ѡде свѣ у *Њѣмачкѣ*, *Сњѣжана* Вѣсѣлкина;

мљѣли код Јанека, *самљели* јабукѣ, л"јѣпо *обиљѣжено*, мѣрали га *укољѣнчиши*;

ниѣ *љѣвишѣ*, *сњѣговйиш* ѡвѣ гѣд"нѣ итд.

Нејотоване секвенце *лѣ*, *нѣ* у: *лјѣнч"на*, *лјѣнчуга*; *снјѣгови*, *нјѣмчић*, *Снјѣжана*, *Снјѣшко* „само су ријетки примјери колебања изазвани основним н"јѣм, сн"јѣк, л"јѣн“ (Рамић 2010: 71).

2) Јотовање дентала *д* и *ш* спроводи се у ограниченом броју ријечи:

бјѣжи с *вићѣла*, склѣни се с *вићѣ"ла*, *ћѣка* (= здјѣла), бѣле дрвенѣ *ћѣке*, стављали кѣјмак у *ћѣк"цу*, нѣмā *ћѣко"и* ѡрас, *ћѣком* и платѣ, пласт"чна *ћѣла*, густа *ћѣишѣ"л"на*, *иѡћѣкојѣ* кѣп кѣнѣ;

вићѣиши ли га, нѣ *вићѣ*, *ћѣлѣ* нѣшто, *жћѣљѣѣ* кѣжу на прсту, мѣло *ѡћѣлѣиши*, *сѣћѣлѣ* (= појѣде) свѣ слѣнину;

ѣво *воћѣ*, *ћѣ* дѣшѣ, *ћѣ* ѣе тѣмо, стави *ћѣ* бѣло, сѣкри се *нѣћѣ*, *нѣћѣ* ѡко пѣднѣ, *нићѣ* ништа, нѣћу *нићѣ*, *иѣнѣћѣ* пѣдѣ, *свѣћѣ* га имā, *свѣћѣ* се сплѣтѣ, ишли *ишиѡћѣ*;

ѡћѣрајѣ га, *ѡћѣрѣм* у лѣт, трѣбѣ тѣ *зѣћѣраиши*, нѣш и лѣко *ишићѣраиши*, *нѣћѣрѣм* се јѡш јѣднѣч, *ѡћѣрѣло* га, *ирићѣрѣм* крѣју, *рѣићѣрѣ* кѣкоши, *сѣћѣрѣло* ме уѣза зѣд, нѣ *ћѣде* јѣсти, јѣ *ћѣднѣм*, *ћѣдне* је узѣти, нѣ *ћѣдошѣ* ни пѣглѣти, *ћѣла* зѣ ѣга ѡтићи, дѣбро су *ћѣли*, *ћѣрали* пѣд Грѣду, није *ћѣјѣѣ* чѣти, *ћѣјѣѣ* се врат"ти, *ућѣрѣло* нас у кућу, *ићѣраиши* с"јѣно.

Обично је *нед"ља*, а у експресивној функцији понекад *нѣћѣлѣ*: *нѣћѣлѣ* мѣја, штѣ урѣдѣ, *нѣћѣлѣ* свѣтѣ, штѣ је ѡвѣ, ... ти *нѣћѣлѣ*.

Само је: *дјѣвѣр*, *дјѣца*, а *цѣра* је много обичније од *дјѣвѣјка*.

3) Јотовање дентала *с* спорадично је биљежено само у формама глагола (-)*сјећи*. У грађи су се нашли примјери: трѣба̄ тѡ ѡсѣћи, ѡдѡсекла се, сасѣкѡ свѹ шѹму.

СУГЛАСНИЧКЕ СКУПИНЕ *ШТ/ШЋ, ЖД/ЖЋ*

90. Рефлекси старијих скупина **st` (\*sk`), *zd` (\*zg`)* у основи се свODE на *шӣ* и *жд* и по тој особини говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.⁷⁹ И рефлекси *шћ* потврђени су већим бројем примјера, али су они у вези са подновљеним јотовањем.⁸⁰ И ово је још једна веома чврста изоглоса⁸¹ која раздваја говор Бастаса и осталих села доњег Ливањског поља од сусједног ливањско-дувањског говорног типа (о овим скупинама и границама изоглосе у југозападној Босни в. Рамић 2010: 18–21). Исп. примјере за:

а) скупину *шӣ*:

на̄й̄ђе ђва̄ болѣшӣина, ђе му је бѡрав̄ишӣе, бац̄"ти у бѹн̄й̄ишӣе, вѡдӣӣа-на̄ св̄"јѣћа, ширѡко̄ г̄а̄з̄ишӣе, нѣм̄а̄ в̄иш̄ѣ т̄ӣ год̄ӣишӣа̄, г̄ѹӣӣер, г̄ѹӣӣер"ца, у двѡр̄ишӣѹ, ѡнѡ̄ дѣр̄ишӣе, р̄ади у з̄абав̄ишӣѹ, из Ј̄арч̄ишӣа̄, кл̄"јѣӣӣа̄, траж̄"лӣ кѡнач̄ишӣе, кѡно̄й̄љ̄ишӣе, кѡс̄ишӣе знаѡ̄ на̄прав̄"ти, к̄ѹӣс̄ѹӣӣе, на̄ к̄ѹ̄ӣишӣѹ, у Л̄ӣӣӣа̄нима, с̄а̄д̄ је̄ н̄ѣво̄ лѡв̄ӣишӣе, ѡн̄а̄ магарѣӣӣ"на, преко М̄л̄ӣӣӣӣа̄, до М̄ѡл̄"ӣв̄ӣишӣа̄, неим̄а̄ӣӣина̄ ѹби, вѡд̄ӣ д̄јѣцу у ѡбдан̄ишӣе, на свѡ̄ѣ ѡг̄н̄й̄ишӣе, у ѡ̄ӣӣӣ"ни, ѡ̄рѡд̄ил̄ӣишӣе, ѡ̄м̄а̄м̄ ѡ̄р̄ӣӣӣ, б̄й̄јѡ на̄ р̄а̄ӣӣӣѹ, ѡ̄став̄љало се с̄ѡ̄р̄ӣӣӣе, ѹл̄ӣӣӣе, ѡд̄а̄ о̄ ш̄ӣӣа̄ѹ, трѡ̄ѣ ш̄ӣӣѣна̄ди, ш̄ӣӣѣ̄ӣа̄ га̄ пѡ̄ѣла;

вр̄ӣӣӣӣ, нѣ мош̄ ѡ̄стати, ис̄ѡ̄р̄ӣӣӣ"лӣ се, к̄р̄ӣӣӣен̄ сам у В̄р̄б̄"ци, нѣма̄ нек̄ на̄ѹӣӣӣа̄ӣӣ, њ̄ӣӣӣӣ, ѡ̄бав̄јѣш̄ӣа̄в̄анӣ на̄ вр̄"јѣме, ста̄де̄ ѡ̄ӣӣӣ"ӣӣ, ѡ̄-ш̄ӣӣа̄̄ се, ѡ̄ѹӣӣа̄ӣӣ ѡ̄, кра̄ве̄ ѡ̄ѹӣӣ"ӣӣ, ѹӣӣӣекло̄ ме̄ ѹ̄ лѣ̄ђима, ѹ̄кр̄ӣӣӣа̄но̄ с̄јѣме, ка-смо̄ ѹ̄р̄ѡ̄й̄а̄ӣӣенӣ, ѹӣӣӣӣнѡ̄ ме̄;

б) скупину *шћ*:

дѡ̄б̄илӣ на̄ кѡ̄рӣӣӣѣ̄ње, к̄р̄ӣӣенѡ̄ ѡ̄ме, пр̄ӣмӣ са̄ѹ̄чѣ̄ӣӣе;

з̄а̄ӣӣӣѣ̄ ма̄ло̄ сѡ̄ли, з̄а̄м̄а̄ӣӣена̄ мӣ кѣ̄це̄"ља, сла̄бо̄ кѡ̄рӣӣӣен̄, к̄рӣӣа̄валӣ д̄јѣцу, н̄ӣсӯ нӣ к̄р̄ӣӣена̄, св̄й̄ к̄р̄ӣӣенӣ, ѡ̄ѹӣӣа̄ла̄ се̄ чѣ̄ла, н̄ӣје̄ ѡ̄ јѡ̄ш̄ нӣ ѡ̄ѹӣӣа̄ла̄, ѡ̄ѹӣӣалӣ ѡ̄в̄це, ѡ̄ѹӣӣа̄м̄ бла̄го̄, ѡ̄вок̄ нѣ̄ ѡ̄ѹӣӣа̄м̄, ѡ̄ѹӣӣѡ̄ на̄ њ̄"ву, р̄а̄с̄ѡ̄ѹӣӣа̄ло̄ д̄јѣцу, ка̄-се̄ рас̄ѡ̄ѹӣа̄ј̄ѹ, дѡ̄бро̄ ѹ̄го̄ӣӣенӣ, ѹ̄м̄а̄ӣӣено̄ свѣ̄, ѹ̄р̄ѡ̄й̄а̄ӣӣена̄ на̄-ва̄ка, ча̄ӣӣа̄валӣ рѣ̄дом̄;

⁷⁹ О класификацији говора према овој изоглоси в. Вуковић 1963: 23.

⁸⁰ Нема потврђених шћакавизама који би се могли довести у везу са наносом из икавских говора. С друге стране, контактни шћакавизми биљежени су у неким западнбосанским ијекавским говорима гдје је српско становништво много рјеђе у комуникацији са представницима шћакавских говора (в. Петровић 1973: 76–77; Дешић 1976: 173–174).

⁸¹ „Литература њу, додуше, помиње напоредо с икавском заменом јата, али у ствари нису сви икавски говори сачували *шћ* и *жћ*“ (Ивић 1985: 56).

свѣ чѣшћѣ, нѣчешћѣ.

в) скупину жд:

ймѡ мѡжданѣ љдѣр, пѡслије мѡждѡнѡк љдѣра;

дрѣждѣм ѡвде, дѡклѣн ѣе дрѣждѣи, дрѡждѣ ко кѡњ, сѡмо жвѣждѣ, жвѣждѣкѡ, зѣждѣје у сѣло, звѣждѣ, не звѣждѣ се љ кући, мѣждѣли лѣст ('откидати лист са грана'), свѣ се смѡждѣло, ужвѣждѣло се млѣјѣко (= узљутило се).

Нема потврда за скупину жђ.

ДЕСОНОРИЗАЦИЈЕ ФИНАЛНИХ ЗВУЧНИХ СУГЛАСНИКА

91. Говор Бастаса припада зони западних српских говора гдје су десоноризације финалних звучних консонаната веома жива појава.⁸² Обезвучавања могу бити потпуна и дјелимична.⁸³ Изумијајући случајеве сандхијских веза у којима се нађу два звучна консонанта, гдје законитост асимилације по звучности онемогућује ову појаву, у осталим позицијама звучни консонанти врло често (потпуно или дјелимично) губе своју сонорност – како на крају говорног такта, тако и кад иза њих слиједе неки други гласови. Премда је тешко дати чврсто правило, ипак се може утврдити да укупна дијалекатска грађа упућује на општи закључак да су десоноризације честа (не и обавезна) појава, а у преимућству су случајеви десоноризованих финалних консонаната над онима у којима се она не спроводи.

92. Од великог броја примјера који се налазе у прикупљеној грађи, издвајамо сљедеће:

а) за потпуне десоноризације:

ѡндѡ бѣк рѣчѣ, рѣчѣ бѣк, рѣчѣ ѣм бѣк, гѡре за Бѣогрѣи, ѡдѣ у Бѣогрѣи, да те бѡк сачѣвѡ, нѣће ли ме бѡк пѡмѡћи, твѡј дѣи, кѡже му Бѣураѣ, до звѣндавѡк Р., бѡљѡ га зѣи, ѡставѣ јѣднѡк, јѣднѡк у Бастасѣ, држѣ кѣмѣи, ош кѣрус, бјѣжи ѣ лѣи, пѡшаљѣ мѡлѡк, Ђлијѣ Мѡркѡнѡк, ни мѣѣи, јѡвѣ ми Мѣлѡрѣи,

⁸² Илуструјући десоноризације великим бројем примјера, Дешић је за западнобосанске ијекавске говоре утврдио да су обезвучавања присутна на читавом терену и интензивнија у западнијим ареалима (о томе као и о тумачењу наведене појаве и десоноризацијама у другим говорима в. Дешић 1976: 194–198). Дешићеве констатације касније су додатно потврђене и у радовима других проучавалаца западних српских говора. Тако су врло честа обезвучавања забиљежена у: Петровић 1978: 71–72; Драгичевић 1986: 122–124; Далмација 1997: 65). Десоноризације су потврђене и у говору Змијања, мада у знатно мањем броју случајева (в. Петровић 1973: 75), а нису одлика српских посавских и шиповских говора (в. Козомара 2016; Цукут 2021).

⁸³ Понекад је веома тешко разликовати потпуне од дјелимичних десоноризација и сасвим је реално да слушни утисак може навести на грешке приликом транскрибовања оваквих гласовних реализација.

мишраљес, кад је бијо *млаи*, *нарои* ме зна, *нарои* селијо, *мбра* под *нои*, без *овок*, *ово* за *иревос*, природни *иаи* водѣ, *уран* *ийлаи*, *идкојнок* *Аћима*, *идкојнок* *Илѣ*, *идкојнок* *Уроша*, он му је *иранди*, на *иреглеи*, око *Свѣинок* *Илијѣ*, бијо *седмок*, *слаи*, *слободнок* времена, драг ли му је *смираи*, богу ли ти *ивок*, ис *Црно* *Луга*, пада *чаћ*, нѣма *чѣсиинок* овде, добар *шиљек*, *чѣи-врѣнок* у *Шумњаке*;

Ње *гдћ* *море*, како *гдћ* оћеш, нѣс^{ло} се *дѣсаи*, *Милош* *каи* је *дѣлазијо*, *каи* ѣво ти *нѣ*, *каи* је *прѣсто*, нѣма *куи*, *то* ће *наисирак* *отићи*, *бѣлѣ* *нек* они, нѣма *нек* ај за *Стѣву*, *дѣћ* *некаи*, *никуи* не *мрдај*, *иоћеккаи*, *бјѣжали* *ирей*... *гранатама*, *саи* *насто*, и *саи* се знају *зуби*, *овдѣ* је *саи*, *свакуи* *водало*, *ви*си ти *нѣшто* *сирак*, *тражијо* *паре* *унаиријѣи*, *узми* *шидогћ*;

б) за дјелимичне десоноризације:

бл^ијѣд^и у лицу, бијо *бр^з*, *изаћѣ* на *бријѣ^з*, *чүје* се *вѣ^з*, *имā* *врж^и*, *ѣдѣ* у *град^и*, за *дѣбелѣ^з*, *ѣсто* *дү^з*, *пошаљү* је у *Загреб^и*, *сијала* се *зѣб^и*, *дорѣни* у *лаѣ^и*, да *прѣспѣм* *лү^з*, не *буди* *лүд^и*, *гѣно* *мāгарад^и*, *имѣ* *Милорад^и*, добар *мла^з*, *јүтрѣс* *мрā^з*, *нѣзйи* *мүж^и*, *ѣд* *нашо^з* *сѣла*, *са* *нашо^з* *ѣкрајка*, *Нѣнāд^и* је *Бѣшкѣв*, *то* за *ѣно^з*, *иймѣиинѣ^з* ми *кѣмшијѣ*, *јāднā* *ийсѣиорчāд^и*, *ийѣиинѣсѣиѣ^з* *мāја*, *уран* *ийлаѣд^и*, *плаћѣ* *идрѣ^з*, *мијѣнāт* *ирā^з*, *Йгора* *Пѣрино^з*, *прāвѣ* му *иймѣ* *Прѣдрā^з*, *имā* *ийшѣокā^з*, *рāж^и*, *док* је *свјѣж^и*, *сѣинѣ^з* *нѣвремена*, *нѣгѣв* *смирад^и*, *ѣкрѣниће* на *сн^ијѣ^з*, *ц^ијѣли* *срѣ^з*, *сѣиарѣ^з* *исāна*, *прѣдā* на *сүд^и*, *дѣ* *Црнѣ^з* *Луга*, *сјѣдѣ* *чѣлāд^и*, *са* *Шѣгрѣиовѣ^з* *ѣкрајка*;

Њѣкад^и и *море*, *кад^и* *устанѣм*, *мāло* *нāзāд^и*, *нико* *не^з* он, нѣма *не^з* *јѣдна*, *нѣкад^и* је *било*, *иднекад^и* и *имā*, *идсрѣд^и* *улицѣ*, *тү* је и *сад^и*, *ѣндā* се *сāд^и* *ми-тāрѣ*, *ѣдѣ* *скрѣ^з*, *трүд* *үзалүд^и*, *плаћѣ* *унаиријѣд^и*.

93. У говору Бастаса, како је већ најављено, сасвим су обични и примјери у којима је сонорност потпуно очувана. Наводимо мањи број примјера:

имā *биљѣг* на рамену, *ѣд* *вашо^г* *Јарчйшта*, *била* *глад*, *үзѣ* га на *зүб*, *на-род* *јāднй*, *вāзда* *нѣрѣд*, *нѣгѣвѣг* *мāсла*, *ѣтпаде* *идврā^з*, *рањскā* *ирāсāд*, *идрѣѣг* *мјѣсѣца*, *штā* је *било* *сāмѣг* *ѣтпада*;

Њѣ *гѣд* оћеш, *крѣ^з* *ограду*, *ѣсад* и *навѣчѣ*, *ѣиикад* је *тү*, *сāд* и *море*.

94. У вези са десоноризацијом у иницијалним и медијалним позицијама ријечи за овај говор интересантне су сљедеће појединости:

Напоредо се јављају форме са *брѣз* и *ирѣз* у: *брѣзѣбразан*, *брѣзѣбразна*; *брѣс* тебе, *брѣс* нāс; *ирѣзѣбразан*, *ирѣзѣбразна*; *ирѣз* мене и сл.

Увијек је *нѣсклāиан* (= незграпан), *-на*, *-но*⁸⁴ и сл.: *нѣсклāиан* је, *брāте*, па *нѣсклāиана* у ѣној *сүкњи* и сл.

⁸⁴ У РСАНУ за подручје Босанског Грахова забиљежено је: „*нѣсклāт* ж *покр*. *нескладно*, *несразмерно грађена*, *незграйна особа*.“

У говору старијег становништва још се може чути облик *aīrēsa*.⁸⁵

МЕТАТЕЗА

95. Замјене редослиједа гласова у ријечима у говору Бастаса карактеристичне су и за домаће и за стране ријечи. Домашаји метатезе у овом говору већином су компатибилни са стањем у осталим западнијим српским говорима (исп. нпр. Дешић 1976: 193–194; Драгичевић 1986: 125; Цукут 2021: 68 и др.). Преметање је најчешће у вези са структуром слога, то јест са законитостима о расподјели гласова које налаже говорни апарат, а може бити мотивисано и неком другом ријечју.

96. Међу облицима ријечи у којима најчешће долази до преметања гласова најбројније су именице страног поријекла.

1) Неке од таквих именица јављају се искључиво са извршеном метатезом:

Њјаквџе да нџсџ *bārjāk*, отиђи на *Bārjāk* (= узвишење у ливањском селу Челебић), пјана глава нџ носџ *barjāka*, на *Barjāku* вад"ли п"јесак, ђстџ *gendār* пџкџнџ Ружџ, нџс"ли се *gendāri*, џмала *infraḱi*, прежив"јџ трџ *infraḱi*, нџџе да нџсџ *poluwer*, оплџла му *poluwer*.⁸⁶

2) Напоредо се могу чути облици именица *bāvlan* и *bālvān*, а *mālīyn* је много рјеђи него *mānīyl*:

дџста јџдан *bāvlan*, вџче *bāvlane*, сјџла на црнџлушкџм *bāvlani*ма; нџјисплџтнџје је *bāvlane* џзџџи, нџџе ко *bālvani*;
зџгрнџм *mālīyn*; дџнџјџ му Мџшо *mānīyl*, џмџ *mānīyl* за пџсџ.

3) У лексемама страног поријекла које су у новије вријеме ушле у говор Бастаса, код неколико информатора забиљежени су и сљедећи случајеви метатезе:

мијџџџ *armoizere*, глџдџм *vāireyōl*, мџрам на *lenger* џђи (< *ренгел* < *рендген*), *māilēīyira* ме, *māilēīyrāi*џе тџ жену, тџ је зџмљџ *uzrūyirāna*.

Ниска фреквентност употребе не даје могућност за прецизније одређење крајњих домашаја петрификације метатезе у наведеним примјерима.

97. У ријечима домаћег поријекла стање је сљедеће:

1) Са преметнутим редослиједом гласова редовно је: џмџ *bliznāce*, џни су *bliznāci* и сл.

2) Напоредо је *gnīla* и *gnīla*, а књижевна форма *glīna* није у инвентару овога говора.

⁸⁵ Исп. Дешић 1976: 197.

⁸⁶ *Полувер* је забиљежен и у говорима Поткозарја (Далмација 1997: 88).

⁸⁹ Пецо на другачији начин тумачи губљење фонемског низа ку: „У цијелој западној Босни имамо *кѹруз*, *курузана*, *кѹрузишће/курузѹшће* и сл. Понегдје се ово објашњава хаплоглијом. Ипак ми се чини да је у питању редукција гласова, прво самогласника у па затим оклузива *к: кукуруз-кукруз-куруз*“ (Пецо 1975: 250).

òòзвāļā му свē, не дозвāļājū да се ŷĥē, згўсла се фāрба, дōбро се згўсло, jā мйсла да ĥе прйје;

òзгō кйснē, подбōчи òздō, òклēн си тй.

101. У различитим говорним ситуацијама, обично при бржем темпу изговора сандхијских веза, позната су и хаплогошка уопштавања типа:

āj vāmo, brā вечē, brō jtro, vīīē дōбро, jesh-чō, jesh-чўла, к њ нēĥе, к њ нēĥеш (= нека и неĥе...), nēsh лāко ш њйм, одмāк-се òд мене, oш йĥи, йримāк-се блйжē, смāк-се, ко да-ш ŷ вōјску, кў-ш сāt (= куда ĥеш сад), штā-ш òд њега итд.

ОСТАЛЕ НАПОМЕНЕ О КОНСОНАНТИЗМУ

102. Констриктив *ć*, осим као глас настао у процесу новог и јекавског јотовања, може се чути и у неким узвицима за вабљење животиња: мўć-мўć (за мачку), ѡўć-ѡўć (за свињу).

103. Код најстаријих информатора африката *s* биљежена је у романизмима *ĉapsa* и *brōnsun*.

104. Асимилације и дисимилације сугласника у складу су са фонетским законитостима, за шта је већи број потврда дат у т. **85**.

105. Промјена *-л* у *-о* компатибилна је са стањем у већини других српских говора.

106. И алтернације *к, г, х* у *ч, ж, ш* и *ц, з, с* у суштини су подударне са приликама у главнини српских говора. Важно је напоменути да су у 3. лицу множине презента редовни аналошки ликови: *вр̣ш̣и̣ў, в̣у̣ч̣ў, ѡ̣ĉ̣ч̣ў, с̣"̣ј̣ĉ̣ў, с̣и̣ри̣ж̣ў, у̣и̣ў̣ч̣ў* и сл.

107. У позицијама испред вокала *и* сонанти *л* и *н* нису склони палаталнијем изговору.

III. ЗАКЉУЧАК

108. На основу презентоване грађе може се закључити да се говор Бастаса развијао у духу штокавских ијекавских говора источнохерцеговачког (херцеговачко-крајишког) типа.

На фонетском плану основне особине овог говора своде се на следеће:

1) Вокализам чини пет основних вокала и силабичко *p*, чија је артикулација у границама просјека српских новоштокавских говора.

2) Ремећење стандардне боје вокала у вези је са помјерањем артикулације кратких вокала *e* и *o* у правцу *a*.

3) Вокалске замјене најчешће су последице асимилације и дисимилације. Њима су углавном обухваћени кратки вокали – у највећем броју вокал *a*, а најрјеђе *y*.

4) По вокалским редукцијама истиче се вокал *u* у медијалним позицијама ријечи (знатно рјеђе у финалним) кад се нађе иза акцентованих вокала. Редукције су најизраженије кад се поста акценатско *u* налази поред сонаната.

5) У већини случајева редовно долази до сажимања неакцентованих вокалских скупина *-ao*, *-eo*, *-uo* у *-ō* у облицима радног глаголског придјева.

6) Некадашње дуго *jaii* у принципу се свело на ове рефлексе: $\hat{b} > ^u j\acute{e}$, $\acute{b} > ^u j\acute{e}$, $\bar{b} > ^u j\bar{e}$.

Кратки рефлекси *jaii* врло су блиски онима у стандардном језику.

Екавизми и икавизми који се јављају у овом говору углавном су настали фонетским путем, док су малобројни контактни икавизми.

Познати су и случајеви псеудојатизама – чини се у нешто мањем броју него у већини српских ијекавских говора.

7) Као и у стандардном језику, јављају се покретни вокали *a*, *e* и *y* (у веома ријетко).

8) Како је то и у већини других српских говора, фрикатив *x* није сасвим реинтегрисан и мало је примјера који свједоче о његовој употреби. Обично

се не изговара или се на мјесту гдје је он стајао јављају други гласови.

10) Констриктив *φ* постао је доста стабилан глас, премда су код старијих говорника и даље често присутне његове замјене другим гласовима.

11) У различитим међувокалским позицијама изразита је нестабилност артикулације сонанта *j*, што зависи од природе вокала између којих се налази овај глас.

12) Фонетске карактеристике осталих сугласника у границама су просјека као у другим западнијим српским говорима.

13) Судбина сугласничких група претежно је онаква каква се сусреће у већини говора источнохерцеговачког дијалекта.

14) Резултати новог јотовања углавном су исти као у другим западно-босанским ијекавским говорима, док су домашаји јекавског јотовања нешто скромнији од просјека који налазимо у овом ареалу.

15) Према рефлексу скупина *шћ/шћ*, *жд/жћ* говор Бастаса у потпуности припада штакавској скупини говора.

16) Потпуне и дјелимичне десоноризације финалних звучних консонанта врло су жива појава.

17) Говору су својствене појаве метатезе и хаплоглије углавном познате и другим нашим говорима.

109. Територија на којој се налази, честе редукције вокала *и*, те скромнији домашаји јекавског јотовања дискриминанте су које говору Бастаса одређују припадност сјеверозападном огранку источнохерцеговачког дијалекта (в. Ивић 1985: 138).

Сажимање финалне скупине *ао* у *ѓ* у радном глаголском придјеву, свођење медијалне вокалске групе *ае* на *ѓ* у бројевима од `11 до `19, изостајање промјене *о* у *у* уз назалне сугласнике, стабилност сонанта *j* у облицима броја *један*, те помоћног глагола *јесам* и глагола *јесѓи*, у ужем смислу овај говор сврставају у источнију скупину говора сјеверозападнoг огранка херцеговачко-крајишког дијалекта (в. Драгичевић 1986: 226–228; 2001: 84–88; Ивић 1996: 146–147).

110. Занемарујући већ наведене ситније појединости по којима се говор Бастаса разликује од територијално блиских икавских говора, на крају закључујемо: Осим по најважнијој изофони – рефлексима *јаѓи* (па према томе и јекавском јотовању), битне и веома чврсте изоглосе по којима је овај говор супротстављен говорима ливањско-дувањског типа огледају се и у континуантима скупина **st` (\*sk`)*, **zd` (\*zg`)*, те судбини финалног *и* у облицима инфинитива и глаголског прилога садашњег (више о изоглосама у југозападној Босни в. Рамић 2010: 11–46).

IV. ТЕКСТОВИ

111. Примјери везаног говора који се огледају у наредним редовима урађени су по уобичајеном обрасцу, као у већини монографија о српским говорима.⁹⁰

Свѣ се лѣт"ло и рад"ло не би л" се ѿмало, нѣ би л" се... Ка-се дѣчѣкѣ да ѿмѣш, ѿндѣ мрц"не попѣл"ше, и нѣшта. Нѣшта, брѣте...

Ќклѣн сам вѣду вѣкла, нѣ дѣј бѣже да ѿ ѿко вѣче. Дѣбѣгдѣ јѣ не жѣв"ла, Кѣва је мѣла бѣла, Бѣрка у бѣш"ци, ако нѣсам пѣ двѣ вѣч"је сѣ врѣла нѣс"ла вѣдѣ. Јѣдну ѿпрти нѣ лѣђѣ, дрѣгѣ нѣ рамену. Ќндѣ спѣшти ѿнѣ што нѣсѣм нѣ рамену код Бѣб"нѣ гарѣжѣ.

Јѣ гѣре ѿз Нѣвину плѣћ"ну, стѣѿѣ дрѣка ѿ кућѣ, тѣ б" рѣкѣ запѣл"ло се све. А Кѣва јѣднѣ, ѿнѣ се мѣлѣ пробѣд"ла, Бѣрка се пробѣд"ла, па ѿ ѣ ѣуљѣла и преврн"лѣ је. Кат јѣ дѣѣ, нѣ стѣѿѣ пѣска, тѣ нѣмѣ гѣрѣ. А јѣ нѣ ѿстав"ла. Рѣко, дѣ тѣ, срѣћѣ, ако се бѣднѣ пробѣд"ти, тѣ мѣло ѣуљѣшкѣј, и ѿнѣ јѣдна зѣдрмѣла и преврн"ла је.

* * *

Ќндѣ јѣднѣ јѣсени бѣјѣше сѣша. Гѣведѣ се гѣнила дѣље нѣ воду, вѣкѣ јѣсени. Вѣдѣ сѣмѣ штѣ сам вѣчѣјѣ дѣн"јѣла... Мѣни је гѣрѣ ѿнѣ ѿ сѣћѣ бѣло нѣк нѣ лѣћ"ма. Ај, рѣко, зѣвѣр ми је прѣсѣ"ту, тѣлету, јѣњѣту, свѣчѣму – свѣ вѣдѣ пѣтѣ. Па з бунѣр"нѣ ѿтудѣ испѣ-шкѣлѣ. Јѣ и пѣкѣјнѣ Дрѣг"нѣ свѣ зѣвѣћѣмо: како гѣћ кѣјѣ кѣнт"цу зѣграбѣм, мѣш ѿ нѣзи. Рѣко, Дрѣгињѣ, вѣди: да с" дѣшла ѿ кућѣ мѣју па да сѣ тѣкѣ вѣд"ла ѿ мѣне ѿ вѣди, пѣшто би је пѣпѣла. Јѣб" му, кѣжѣ, нѣмѣ дрѣгѣ, мѣрѣ се ѿвѣ нѣс"ти, па кѣквѣ ѿе, дѣ ѿе. Ђ, јѣј мѣни. Нѣмѣм ти ѿ чѣму прѣчѣти. Ајмѣ, мѣјко мѣја мѣлѣ.

Жѣна (1913)

⁹⁰ О (не)ујѣдначѣности приликом навођѣњѣ овакѣг типа диѣлекѣтске грађѣ в. Марковѣћ Б. 2020.

* * *

Благо њојзи лако ли умрије. Имала је слабо срце, али вазда нешто рад'ла и могла о себи, никет није да је оердѣ лѣжала. Јадни њсан пати се, лети, ради и најстрак у земљу. Али шта-ш... Дочекашмо да у туђијем кућама умиремо, ни у л'јевѣј, ни у дѣснѣј.

Ја сјед'ла овде крај шпорета. Нине биѣо изашо надвѣ. Покѣјн'ца била на том ту ѣтоману и мало лѣжала, мало сјед'ла. Тѣдѣр биѣо у својѣј сѣби и радиѣо правнѣ ствар. И покѣјн'ца устаде и ѣде у клѣзет. И није се чѣдо забав'ла, врати се. Како дѣје до прага, наѣо пѣсрнѣ и склѣѣ се вѣје. Ја запомѣга, зѣви Тѣдо'ра, зѣви Нину, да је вѣдѣ. Дѣлетѣ Тѣдѣр ѣдма, али цаба...

Е, ја ти јадна шта ће бити с Тѣдо'ром. Није ништа. Ни-шта ѣма, ни-шта знаде рад'ти. Јѣдѣни, и ѣндѣ, бѣлан, разбѣд'ло га. Није у ништа ѣвѣ кад је свѣ ѣмѣ гѣовѣ. Дѣѣ би ѣѣму Нине да ѣправља да зна, али не зна ништа живо. Говѣриѣ је Нине ка-су ѣправ'ли кућу у Шѣгрѣѣје: „Тѣдо'ре, ја ћу се врат'ти. Нека с тѣбѣм ѣстанѣ или мѣтѣр или кѣка, мѣни је свѣдно, тѣ пробѣри коју ѣћеш.“ Ёто, шта ће сѣт пробрати... Да сѣ макар ѣжѣниѣ, сузѣѣјала би ѣѣга жѣна, али изглѣда да је ѣпѣ у гѣдно дрѣштво. Ун је, сирѣма, мѣкан, извѣчѣ му лѣпови свѣ пѣре, а ѣ кућу не да ни цваѣц'ку. Нѣкат нѣма га, дѣѣ изѣ пѣноћи. Бѣгами га прѣварѣ па ѣ попије и ѣндѣ лѣжѣ по ц'јѣлѣ дан. Сјѣтовал' га, говѣр'ли, трѣб'ли, али не см'јѣ му се ни рѣћи кат пѣпије – врлѣтан ѣндѣ. А вѣѣ ѣ дѣбар ко крѣв коѣ се ѣје. Никет ѣн са ѣѣѣм није зашѣ или свѣдиѣ се.

(Жена, 1921)

* * *

Угрљашѣ обувѣни ѣ кућу и ѣдма ѣн пѣчѣ своју прѣчу, свѣдно ко да ѣѣко нѣма ништа рѣћи доли ѣѣга. И ѣј што ѣн прѣча, ѣго лѣжѣ. Чѣли сте што се фѣли за вѣка. Ја се ѣѣму не вјѣрујѣм ни да гѣ ѣѣѣѣ... И ко да је ѣѣѣѣ јѣне па сѣдамдѣсѣт ѣ трѣ кѣла ѣ ѣѣму. Кажѣ на св'јѣту ѣјѣтежѣ вѣк што је ѣѣко жѣв ѣѣѣѣ. Мѣја драга брѣѣо, што пѣтља.

Вѣзда ја кажѣм да у Нуглѣш'ци ѣма пѣт врстѣ ѣѣѣѣ: јѣдни лѣжѣ, дрѣѣѣ крѣдѣ, трѣѣѣ и лѣжѣ и крѣдѣ, чѣтврѣѣ пѣѣѣ. А ѣма, брѣѣте, и дѣбѣѣѣ ѣѣѣѣ.

(Мушкарац, 1921)

* * *

Аѣѣмац сѣ ѣѣѣѣ. дѣѣ дѣѣѣју дѣвѣсти свр жѣнѣ. Путѣруша бѣла за ѣѣм, ѣѣсу ѣмали дѣѣѣѣ.

И сѣт Аћимац са Ћулијом пѣчѣ се заводати. (Ћулијѣ ти нѣ знѣш?) И сѣт, Ћулија је била ўдѣта за Мију Цвијѣна, ў Цвијѣне. И Мијо чўѣ да дѣлазѣ Ћулији. Она стварно гѣре, на Великије нѣвами гѣре чўвала ѡвце. И дѣлаз"ли нѣѡзи, пѣкѣјни Бѣћо, дѣлаз"ло нѣкије, и чўднѣ Мијо (Мијо рад"јѣ у Бѣограду) и дѣје и ѡдбије Ћулију. А ѣмѣ Драгана, малѣга, са Ћулијом.

И Ћулија ѡт"шла, врат"ла се ў Вўков"ће, тѣмо кот Луишѣ, пѣкѣјнѣк. И тѣмо се врат"ла и ѡће Аћимац да ўзмѣ Ћулију, а својта су. Нѣ знѣм јѣ кѣко дѣћѣ, ѡвѣј, ѣз Иветѣћѣ ѣсто ўдѣта у Вўков"ће. И ѡндѣ пѣкѣјнѣ бѣба Миша сѣвала пѣкѣјнѣк Аћима: „Тѣ је својта, ћѣ-ш ти тѣ ўзѣти.“

И Аћим се наљўти, мѣј брѣте, и ѡдѣ ѡн у Бѣограт и пѣкѣјни Мирко нѣш, Јѣлѣн ћѣћа. Пѣткупѣ се и ѡдў у Бѣограт. А кў-су ѡт"шли, нѣко нѣ знѣ. Ѧмркли, не освѣн"ли. И чўднѣ пѣкѣјни ћѣћа Путѣрушин да су у Бѣограду и ѡндѣ било ѡнѣ сўп-карта и јѣви ѡн и срѣнў пѣкѣјнѣк Аћимца, а ѣ Мирко за ѣим пѣслије дѣшѣ.

Ц, сѣт, ѡн ѡће Ћулију. И ѡн је дѣшѣ, а пѣкѣјнѣ Јѣвѣнка, Марканѡва ћѣр (шта ће Пѣро, бѣјѣ сам рѣћен, и Јѣка), и ѡни ћѣ, мѣј брѣте, кѣжѣ ѡн, дѣшѣ ўвѣчѣ, кѣжѣ: „Сѣво мѣлѣ“, кѣжѣ, „нѣка ѡн с тѣбѣм лѣжѣ. Ти, мѣма, ѣјде са Аћѣѣм лѣзи.“ С Аћѣѣм, жѣнѣм. Кѣжѣ: „Ѧћу.“ А ѡдмѣ ѡнѣј дѣн чўѣ пѣкѣјни Јѣнко Вўков"ћа, Луишин брѣт, што је пѣгинѣ у пролетѣрим, чўѣ да је дѣшла Ћулија, ѡдмѣ опрѣм"ла нѣга да пѣтѣ Аћимца ѡће ли је ѡдвести. А Ћулија нѣсѣћѣ. И ѡни дѣље нѣжѣ Марканѡвѣ пѣје"тѣ, знѣж ћѣ Марканѡва пѣје"та. Изѣѡвнѣ ѡн, пѣкѣјни Јѣнко, изѣѡвнѣ пѣкѣјнѣк Аћима, пѣкѣјни Маркан ѣшѣ дѣље гѣведѣје да пѣлѣжѣ. Кѣжѣ: „Аћиме, бѣлан, ѣјте ў кућу.“ И, кѣжѣ, ѡдѣ ѡн нѣнѣмо, а Аћим дѣћѣ ў кућу. И ѡн вѣчѣ Јѣнку. Кѣжѣ: „Дѣћу јѣ. Нека знѣж да ћу дѣћи.“ Маркан нѣму нѣје смѣтѣ, сѣмо што је пѣкѣјнѣ бѣба Миша рѣкла нѣмѣј за Бѣга Цсуса да би ўзѣ Ћулију.

И ўвѣчѣ лѣжѣла Јѣвѣнка тў вѣчѣ са Аћимѣм. И кѣжѣ ѡн: „Сѣво мѣлѣ, нѣс ти Јѣвѣнку. Штѣ јѣ знѣм, д"јѣте се вѣрти, мѣре пѣсти с крѣвѣ"та.“ И сјѣд"ли ѡни и ѡдѣ ѡн ў собу и ис кўвера дѣнесѣ пѣпѣр вѣк-вѣл"ки. Сѣјѣ, кѣжѣ, и нѣје наслѣнијѣ на ѡстѣл негѣ наслѣнијѣ на кѣљѣно и пѣшѣ нѣшто. Кѣжѣ пѣкѣјни Маркан: „Штѣ тѣ ти, Аћиме, пѣшѣш?“ „Пѣ“, кѣжѣ, „нѣшта, пѣшѣм пѣсѣмо нѣкѣ па шѣљѣм гѣре за Бѣограт.“ И нѣшта сјѣд"ли тѣкѣ и ўвѣчѣ ће ѡн јѣпѣ рѣћи мѣтари: „Мѣма, ѣјде вѣчерас с Аћѣѣм. Јѣ ћу лѣжѣти вѣћѣ на крѣвѣ"ту.“ Јѣднѣ мѣтѣр кѣ јѣднѣ мѣтѣр – ѡт"шла јѣпѣт. И ѡн ѡт"шѣ, мѣј брѣте, ѡт"шла ѡна, и тѣмо лѣгла.

И сутрѣдѣн, мѣј брѣте, ўстаће Путѣруша, трѣбѣ, знѣш, ѡнѣ пѣћ бѣла, бѣле ѡнѣ пѣћи ў кући зѣдѣтѣ, вѣл"кѣ, трѣбѣ пѣћи крўѣ, пошто ѣмѣ нѣјме"ник. И ѡна ўстала и дѣшла на вѣрата: „Аћиме, Аћиме, ѡтвѣри.“ Ѧн нѣје ћѣјѣ ѡтвѣр"ти. Кѣко ће ка-сѣ ўбијѣ. И ѡна се вѣратѣ; чўла пѣкѣјнѣ Сѣка ћѣ ѡна зѣвала. И Сѣка нў трѣвѣ на ѡднѣку. Мѣ, кѣжѣ: Сѣво, нѣће Аћим да ѡтвѣри. Цѣлѣндѣр гѣри, а ѡн нѣће да ѡтвѣри.

И дoшла oна нa вpaтa: „Бpaјo, Бpaјo“ (звaлa гa Бpaјo), „oтвoри, бoлaн, jа сам!“ Ё, Сeкa кaжe jа мислим да oн ниje из"шo нa прoзop пa oт"шo Ћули"и. Oна ће дoље, кaкo "e oнaј прoзop бијo дoље – нoнo"мo дeмeри, ниje мoгo нeк нa oвaј дoље. „Јa“, кaжe, „изaшлa ис кућe пa ћу jа дoље – видим прoзop зaтвoрeн. A jа сe нe вjeрyјeм пa ўзмeм нeкi штaп нoндe пa глeдaм je ли прoзop зaпeт али je oдaпeт. Видим зaпeт прoзop.“ „Јa сe“, кaжe, „вpaти и вeлим Мaркaну нeћe Бpaјo да oтвoри. Цилиндар ц"јeлy нoћ гoри, али нeћe да сe јaви.“

Oдмa пoкoјни Мaркaн – дoк je пoкoјнa Сeкa рeклa, oн je сумирo дoк je писмo писo, гoтoвo je, ўбијo сe oн. A oн je oт"шo и кaд je дoни"o тaј пaпир ис кyвeрa, дoнијo и пиштoљ (имo мaли пиштoљ"ћ), али oни нису вид"ли пиштoљ, oн мeтнo нeћe ў цeп. Пoкoјни Мaркaн нa вpaтa: „Ѓимe, Ѓимe“, али нeмa. Пoкoјни Мaркaн бoс. Кaжe: „Јa извaли вpaтa, и кaкo jа извaли вpaтa, видим jа oн сe пoкријo joрганoм, рyкa "e oвa вaкo, пaлa му, кaкo je пиштoљ припeрo, тaкo je пиштoљ пao му пoкpaј глaвe a рyкa му вaкo oстaлa. Јa зa нгa, видим jа да "e крв дoље пo пaтoсу.“ „И, jеби му нeд"љу“, кaжe, „eвo ўбијo сe“

Сaт нe см"јeш ти диpн"ти, oндa мoрaш пo жeндaрe, oдмa лeти пo жeндaрe. Нису ћeли мaтaри кaзивaти дoк ниje свaн"лo. Кaт eвo ти нe, мoј бpaтe, идe. (Oнa "e пyш"лa лyлу и имaлa свoју кeву.) Идe. „Ѓимe, Ѓимe, цpни кyкaвчe, кoмe си нaудијo пa сe ўбијo?! A штo сe ниси смислијo нa цpнy мaтeр, jадaн ти?! A кoмe си нaудијo? Сaт рaдим да свy oвy свoју кeву испрeбијaм oдa тe, пa нeк сe пpичa.“

Oнaј нaјмeниј Сaвa из Нyглaш"цe бијo, oдмa нeгa пoшaљy пo жeндaрe. Дoшли жeндaри, прeглeли, испитали штa "e билo, кaкo, кaкo "e oн oт"шo тaмo y Бeогpaт, кaкo... Oни пoписали. Бoмe сaрaнијo сe.

Oстaлa Ћулијa нoсeћa, a кo знa с ким je oнa нoсeћa, штa jа знaм. И oнa рoди двoјe близнaди. Јeднo oдмa ўгyши, a јeднo ниje. Жeндaри дoшли joпeт" Ћули"и: „Јeси ти двoјe дјeцe рoд"лa?“ „Нисaм. Нисaм п eтo ти.“ (A и oнo јeднo, oвo дoк сe рoд"лo, oнa "e нeгa рaкијoм зaлилa и ўмрлo "e, a oвo дрyгo прe штo ће дoћи милицијa, зaлилa гa рaкијoм и д"јeтe je живo.) И дoк су тyтe жaндaри били, oнa кaвo дјeтy дaвa сису. Тeћe дe д"јeтe... нaпилo сe рaкијe и oшaмyт"лo сe, нeћe. Дoк су жeндaри тy били, и oнo д"јeтe ўмрe. Питали je с ким je, ниje ћeлa кaзaти.

И oндa oдe зa Бићy oнa. (И рoд"лa Здрaвкa сa Бићoм. Бић"нa жeнa живa билa. Живa билa, a Бићo идe Ћули"и.) Јa нaишлa ў Гpкoвцe y прoдaвн"цу, a пoкoјни Кaсaп лeжи нa шaнку код Бићe. Јa сe вpaт"лa, нoћ"лa y Гpкoвц"мa, a Бићo дoвo Ћулију и Ћулијa код Бић"нe кyћe. И тy, мoј бpaтe, Ћулијa и oстaлa.

Сликала сe oнa и сa пoкoјним Ѓимoм. Дa ти видиш нe и пoкoјнoк Ѓимa кaкo су сe сликали... Oнa, мoј бpaтe, oнe ўплeтнaкe вaкo, нoс"лo сe дoсaт, пa прeгaчa, ивeрaчa oнa, oнa сaпeлa бoшчу. Л"јeпa бpaтe, jеби joј мaтeр!

И, кажем ти, Аћим онда такō тō, пōгинӯ и пōкōјнā Сēка дōђē мōјōј мāтари да дōђēm чӯвати јāњце; они држали⁹¹ сирару, имали су онāј сепарāt па сир"ли. (Дāли га Шӯњками у Челēбйћу ка-су рāспродāли ѓвце.) Дōшли мōјōј мāтари: једну ми дāј цӯрицā, јел мēне јели Рӯжу, сестру ми, да чӯвāмо јāњце. Пōкōјнā мātер нйје дāла и пōкōјнй Душан – нē дајӯ. Ај Сēка дōлаз"ла нēколкō пӯтā и пōкōјнй Мāркан и они мēне дāднӯ. Кāжē, сāмо нек чӯвā прекō лѐта.

Чӯвала... Бōме пōкōјнй Мāркан кāжē. (Дōшō пōкōјнй Душан да јā йдēm тāмо.) Кāжē, вāлā, нēmōј је, чӯвала јē јāњце прекō лѐта и нēкā је нег зимује, ймā й вāс тāмо, нēmōј тй. И ѓстанēm јā.

Дōк је дōшло прōље"ће, ѓћу јā да йдēm кӯћи. Йдēm јā мāтари свōјōј, дōђē й мātер, ѓћу јā да йдēm у Гркōвце и гōтo"во. Они мēни јōпē нē даднӯ. Пōчēли они продāвати ѓвце, пōчēли продāвати гōвe"да. (Штā јē бйло сйлнијē гōвeдā, овāцā, рāскопāли ондā тӯ сирару, нēmā кō. Путāрушā јē сир"ла, а пōкōјнй Аћимац гон"јō у Лйвно. На Пӯтāљу вр"једнōм гон"јō продāвати и сир и пӯтар и свē. Тō су они рāд"ли свē и гон"ли). Такō сам јā ѓстала кōд нй, мēне пōкōјнй Мāркан нйје дā. Кāжē: „Бāба, Цӯја нека ѓстанē кōд нās и нек се ўдā ѓд нās.“

И дōлаз"лā је мōја сестра Бōја и-Сārāјва кат је бйла ўдāта да мēне вōдй у Сārāјво гōре. (Онā јē ўдāта бйла за Рвāта гōре.) И пōкōјнā Сēка нйје дāла: „Нē дāмо мй Цӯјē ѓ-себе.“ И такō сам јā ѓстала кōд нй и ѓд нй се и ўдāла.

* * *

Звā мēне Рāде Цвйјāн. Јōј, мрзак ми бй'ѓ. Тō ти се испōв"једām. И пōкōјнй Мāркан рāдо би ме дā за Рāду. (Ќт"шла Ђука Ђāпина зā нга.) Мй дōђи на сāстанак кō- шкōлē. Дā, й ѓн дōлази'ѓ на сāстанак. Мйли бōже, мēни мӯка, а јōј, мēне подрāжујӯ: „Ѓто Рāде.“ Ма кō!

И дōшō Рāде из Вōјвод"нē и Милош Козѓмора, брко. И дōшō, мōј брāте... Кō јē јѓш* дōшō ш нйма... И сāt мēни пōкōјнй Мāркан кāжē: „Цӯјо, дōшō јē Рāде; нēmā ти него дāt" те за Рāду.“ И Мāркан вōли'ѓ Рāду. Али јā. Ма кō! Јā нēћу па нēћу. Нē мош тй мēне нāћерати. Па Тōде онāј што јē бйла онā Мāркēлићa Стāна зā нйм. Й ѓн йсто звāѓ мēне. А јā нēћу, па нēћу, па нēћу... Па дōлази пōкōјнй Йле йз Гркoвāцā, па дōлази пōкōјнй Ўрош Јонца мēне звāти... Па дōлази'ѓ Мйлош Глав"чārѓв...

Нйсам јā мйсл"ла ни за Стēву. Е пѓслијē пōчē Стēво сā мнōм йћи й-шкōлē, пōчē дōлаз"ти на прēло. Ајмē, Милош кат је дōлази'ѓ Кӯдрић и Мйлош Лāбић! Али кākво.

И Стēву зāболй. (И ѓвѓ ћу ти причати па тй слймāј слѓбѓдно.) И Стēво сā мнōм аш"ковѓ, и кāжē Чӯкура: „Бōме Стēву зāбѓл"ло.“ Ствārно бй'ѓ слāп.

⁹¹ Ово нйје акценатски лик типичан за говор Бастаса. Претпостављāмо да је за овакав изговор био пресудан бржи темпо говора и случајно углeдaње на акценат инфинитива.

И дођошѐ, мој браће, дође твоја прија Јока и покoјни Симо Ћеверoв. Дoшли oни мeни рeћи. Бoмe, кaжe, „нeмa нeк aј зa Стeву“. А Рaдe дoшo да мe вoдѝ! А сaт црнѝje дaнa: нити aјдe зa Стeву – бoлe^aстaн; Мaркaн дa'e мe зa Рaду. А мoјa дрaгa брaћo.

Кaжe покoјнa стaрa: „Ву^k je удaвијo Тoдoрoвa Кулaшa у Дрaзи.“ Кaжe: „Ву^чу вuци цигару уз Дрaгу, a ви ћeтe o-Цујe нѝз Дрaгу.“

Евo Стeвe и дaнaс³ жѝвa: jебo ми oн мaтeр кaд би oн жѝвиo да jа нѝсaм дoшлa. Нѝje у нeгa нѝкo, бoлaн, шпѝjо. И да нѝje бѝлo покoјнo^k Кукилa, штo je Ћулинa мaтeр бѝлa зa нѝм у Глaмoчу, Стeвo би умрo, брaтe. Кaжe oн: „Дaј пaритe гa, бoгa вaм jебeм!“

И дoшлa jа зa нгa. Дa, кo гoћ^h дoћe, кaжe: „Цујo, бoк т-убијo, вѝдѝш дa ћe Стeвo умрaти.“ Aкo умрe, рeкo, нѝсaм ш нѝм лeжaлa, нѝсaм нѝштa, jа сaм цу^рa, нѝштa jа oдe свoјje прaвцoм.

(Жeнa, 1923)

* * *

Дa jа кaжeм свoјe ѝмe? Кршћeнo ѝмe Вeсeљѝнкa, a нaрoт мe знa кao Вeсa. Рoђeнa сaм у сeлу Бaстaс["]мa, ту сaм жѝв["]лa, ту сaм сe и удaлa и ѝмaлa дјeцу и кa-смo ѝзбјeгли, ѝзбјeгли смo oд рaтa, oт...

Жѝв["]лo сe... Oрaлo сe, кoпaлo сe, кoс["]лo сe, oвцe сe чувaлe, гoвe^aдa сe чувaлa, дрвa сe сјeклa и тaкo... Знa ѝ oн тo.

У мају и јуну кoпa сe и oбрaђѝвa сe зeмљa, a у јулу сe кoсѝ. Пoчмe сe кoс["]ти и o^aндa сe кoсѝ и o^aндa у aвгусту, крaјeм јула, вршe сe. Кoсe сe жѝтa, вршe сe, пoд["]јeлѝ сe Ждрaлoвaц, кoсѝ сe... Свaк oнo свoјe кoсѝ, кoмe ѝмa кo, кoмe нeмa, oндa тaкo нeкo нeкoм. Тaкo, пoкoсѝ сe. Oндa гoнѝмo у кoл["]мa и вoл["]мa и гoнѝмo кући и тaкo...

Двѝ oфaнзѝвe су прoшлe: jеднa чeтe^aрeст трeћe, дрyгa чeтe^aрeст чeт-вртe. Чeтe^aрeст трeћe у јaнувaру, oкo Јoвaњa, a чeтe^aрeст чeтвртe у фeбрувaру.

Зa вoду смo сe пaт["]ли, нѝje бѝлo вoдe. Јeси чуo зa Мртв["]цу? Їшлa сaм нa Мртв["]цу дoн["]јeти вуч["]ју вoдe. И бунaри пo Ждрaлoвцу, двa бунaрa бѝлa нa нaш крaј, нa Цвѝјaнoв крaј – Цвѝјaни и Ћaпe, a тaмo Шeгрти. Ал дoђу, Шeгртa вѝшe пa пoкупe вoду. Aкo зaкaснѝш, нeмa вoдe. И oндa смo пoслѝje – бунaри. Нѝje... Ў нaс je бѝјo, у мoг oцa бѝјo je бунaр ѝскoпaт и oзѝдaт и зѝдo гa твoј дѝт Сѝмa – Сѝмa Кoзoмo^aрa. Ал нeмa цѝмeнтa дa сe мaлтeр["]шe, нeмa и oндa кaд je пoслѝje пoмѝр["]лo сe и дoшлo сe дo... нaрoт сeлѝјo, oндa смo бунaрe пoслѝje.

Нѝje бѝлo, jеднa кућа, двoјe чeљaди нѝje ѝмaлo бунaрa, oнo je свe ѝмaлo, свaк ѝмo сeбѝ бунaр. Кѝшнy вoду пѝли, a блaгo гoни у Ждрaлoвaц и пoј

у Ждраловцу и... Нè мош – ако пòйш кòт кућè, пòтрошй вòду. Криваица и Басташ"ца прòврӯ ў јесèн, почётком нòвèmбра и, штà јà знàм, мòжда прйје мàло, и òндà прòмелъ млини и òндà мèльè се што имàш òнò жйта, мèльèш из òногà и јèдè се пòслије. И òндà преко зймè, кад је јàка зима, знàдӯ полèһи, прòбијàј лèт па пòј, нàпòј гòведа: двà вòла и двй крàв"це...

И тàкò кад је тàј рàт сàт нàстò и бјèжàли прет... гранàтама смо бјèжàли у Грахово, па из Грахова у Дрвàр, па из Дрвàра... Свè òставлjàмо, бјèжймо да пòсједèмо у автòбусе, нèђе нèко и òстà'е ђе имà нèко нèкога... И штà јà знàм. Ми смо дòшли у Кйкйнду...

(Жена, 1930)

* * *

Мà, штà сè тèрета вйд"ло, дòбро сè и жйво. Нèма шта нйсам рàди'ò, а нàјвишè сам снàгè òставијò кòсèһи. Ў задњè вр"јеме јòпèт бйло лàкшè ка-сè прèстало йһи ў план"ну. Ў планини бйло нàјтежè, али с"јèно бйло квал"тèтнијè, рàзл"ка бòльè. Вўци ў сàнама на вòл"ма... Крèни у сйтнè сàте да се стйгнè гòре док нè гранè. Док се дòренè јèдна тўра, рачўнај да је и прòшò дàн. Требà обеђàвати кòт кућè дрўгè пòслове...

* * *

Кòд нà-су бйле ковàн"це, нйје нйко кòсијò òвйм лèпарама што òвде рàдè. Штà һè, тврђè трàве бйле, нè би с лèпарòм у плàнйнскйм трàвама нàв"љак зà дàн укòсијò.

Јà сам имò двй кòсе. Јèдну јà кўпи'ò, дрўгӯ пòкòјнй Јòво. Пòјàвè се у Мркоњ"һу „метàлац“ кòсе, чйнй ми се да су й Словèнци произвòд"ли. Јèдна ми је бйла дòбра за вèһè трàвè, дòље ў пољу, а дрўгà за òкрајке. Трев"ле се дòбре и кò да сам һй'ò да тàкò бўдӯ рàзл"чите. Òстали бйли сàмо скòсци, али вàзда бйле òштре кò...

Прет сàмй рàт кўпйм јòш јèдну и однèсè й нў һàвò ка-смо йзбјèгли. Òстала, òдн"јèло... Бйла и òна прàво дòбра. Ймалà је рàздора мàло ка-сам је йстом ўзò. Чйм сам је рàзбијò, појàви'ò се рàздор, али нйје бйјò дўбоко. Пòслије тò клèпцом се пòправ"ло и бйла, брàте, дòбра. Нèкй Бўтков"һ Јòсип бйјò кòвàч, йсто йз Мркоњ"һа. Òвде сàт имàм òвӯ. Ма дà, из Мркоњ"һа и òна. Дòбра и òна, али нèмà се штà кòс"ти, а йскрено речèно и нè могу вйшè. Бòлè рўке, бòлè зглòбови... Пòшлjàчèм òвò òкò кућè и тò ти је свè.

Бйлò је ковàчà у Мркоњ"һу колкò ти бòк òһè. Штà-ш кад је сàв òвàј крàј тàмо йшò ўз"мати кòсе. Е сàд нèмà ни ковàчà ни кòсàцà, свè прèшло на ма-

шіне. Чувѣни су били коваџи тамо. Чўо сам да њ садѧ ѡвде на пијацу долази нѣки Зѡн"ћ. Мѡра да је ѡномѣ нѣшто што је њ прије бѡјѡ. Бѡјѡ је чувѣни коваџи.

Сјѣћѧм се Бѡб"нѣ ко̀сѣ. Їмѡ „мујкушу“. Тѡ је било ко гуја ѡштро. Ѧндѧ њ ѡн бѡјѡ ѡштрац... Знѧѡ наѡштр"ти, а знѧѡ и чувѧти ко̀су. Јѧ мѡслим да у план"ни сѧ њѡм живѡ није мѡгѡ ко̀с"ти. Нароч"то ѣѣ је чвѡр. Бѡлѡ је ѡудѡ јѧчи ѡд ѡѣга и ѣе су вѣл"ке трѧве па трѣбало снагѣ, није ѡн мѡгѡ. А вѧмо ѣе су тврђѣ трѧве биле, није мѡгло с њѡм. И по̀којни Стоћин до̀брѡ је ко̀с"јѡ, али ни близо ко Бѡба у чвѡру. Ё, ка-се сићѣ на ливаде, ѡндѧ је друґѧ приѧа бѡла. Бѡјѡ Стоћин јѧчи па дѣрѡ и снагѡм.

* * *

Зѧјебѧ ме јѣднѡм по̀којни пр"јѣтељ Їле... Ѧт"шѡ јѧ у гору усјећи ражањ. По̀ниѡ сиѧиру и тестѣр"цу и угледѧм јѣдну јѣл"цу ко̀ дѧ је на̀руѧена за ражања. Ништа сѧмо што сам клѣко̀ да је отпиѧѧм, кад нѣко зѧгалѧмѡ: „У ѡме зѧкона стој!“ Нѣ знѧм је л" бѡла про̀шла и го̀дина како смо јѧ и по̀којни Бѡжо бѡли на сѡду збок шѡмѣ и бѡгами ѡн ѡндѧ ѡдлежѧ у зѧтвѡру. Да није било по̀којно̀к Їле, ѡ јѧ би. И рѧчѡнѧм: ако ме ѡ сад" ѡвѧти, нѣѣе ме бѡк спѧс"ти. Мѡслим се, нѣмѧ мѣни друґѣ него бјѣжѧти. Ѧставѡм јѧ и сиѧиру и тестѣру и бјѣжи.

Про̀шло је нѣкол"ко̀ данѧ, ви́дѡм јѧ пр"јѣтеља Їлу, а ѡн се смѡје, сѡзе му ѡдѡ. „Штѧ се смѡјѣш?“ , питаѡм јѧ. А ѡн, нѣмѧ зѧцѣнѡ се о-смѡја. „Штѧ је, говѡри.“ „Ѧмѧ“, кѧжѣ, „миѡли бѡже, брз ли си.“ Па по̀ново ѧ-ѧ-ѧ. „Ма јеси ли ти бѡјѡ, бѡгу ли ти твѡк?!“ Кѧжѣ: „Јѣсам. Јѧ сам тѣбе мѡслијѡ звѧти да стѧнѣш, али нѡсам мѡгѡ о-смѡја. Ништа јѧ глѣдѧм, сѧ-те ви́дѡм, сѧт нѣ ви́дѡм. Рѣко̀ би јѧ стѧни, приѧа, ал" не мѡгу.“

Ё, мѡслим се, бѡдѣ ли живѡта, вѧрт"ћу ти. Про̀шло је врѣмена, ѡдѣм јѧ у Рѧм"ѣе, а ѡн у по̀ѣти чѡпѧ с"јѣно кљѡчом, ѡкрѣнѡт лѣћ"ма према вѧрт"ма. Јѧ му се пришѡѡм па га ѡвѧти за рамеѧа и дрѣкнѣм. Ништа ѡскѡчѡ о-зѣмљѣ. Реко̀: „Вѧтѡ л" ти?“ Кѧжѣ: „Бѡгами вѧтѡ.“

* * *

Ѧвѧ је бѡла дужинѣ четрѡнѣст и седамдѣсѣт, а ширѡка ѡсам мѣтѧрѧ. З го̀рњѣ стрѧнѣ бѡла до̀ста у зѣмљѡи, чѡтав до̀њѡи дѡјѡ. Није ѡвѡ ништа кѧко̀ је нѣкад бѡла ѡзѡдѧта. По̀којни стѧри прѧвијѡ је трѡнѣз го̀диѧѧ. Оклѣши по̀ јѣдан кѧмѣн и ѡндѧ ѧје за друґѡм по̀слом. Лѧко̀ је садѧ бити мајстор. Прије за ѡнѣ кома̀де ѡко вѧтѧ трѣбало по̀ ц"јѣли дан да се јѣдан кѧмѣн ѡбрѧдѡи. И де-шѧвало сѣ да на крају мајстор ѡдарѡ зѧдњѡи пѡт чѣк"ћѡм и пѡкнѣ чѡтав кѧмѣн.

Горала двапѹт – у Другом рату и сѹт пѹслим ѓвѹк рѹта. Бѹла ѓстала, нѹсу је запѹл"ли у рату, али нѹко пѹслије запѹлѹи траву и ѹзгорѹ. Нѹмѹ нѹједна ц"јѹла кѹћа осим Јѹинѹ, а ни ѓни нѹсу тѹмо, тѹкѹ да мѹш рачѹнати да ће ѹ тѹ врло брзо ѡѹвѹ ѓдн"јѹти. Свѹ зарѹсло у травѹль"ну, нѹ може се прѹћи дѹ кѹћѹ. Нарѹч"то ѓко нѹшег бунѹра намнѹж"ло се бѹгрѹње.

Мѹ, тѹ је бѹло ко црква ѓзѹдѹто. Свѹ су рѹдови бѹли ѹстѹ, свѹ јѹднѹка ширѹна свѹкѹ-кѹмена. Гѹре повр кѹћѹ бѹјѹ дѹбар мѹјден и с вѹл"ма се вѹкѹ кѹмѹн. Бѹла покривѹна бѹтѹнскѹм цѹглѹм⁹² и ѓстала чѹста кѹ дѹ је јѹчѹ стѹвљѹна. ѓвде сѹт пѹкријѹ јѹднѹ гѹд"нѹ, дѹгод"нѹ вѹћ пѹцрнѹи цѹгла. Ћѹ ли ѓнѹ климѹ, ѡѹ ли ѓвѹ ѓвдѹ ѓто пѹгледѹј, вѹћ пром"јѹнила бѹју, пѹчѹла црн"ти.

Пѹпуцѹлѹ је ѹнѹтра дѹста кѹмена у пѹжѹру, дѹста мѹјстѹри поразбѹјѹли зѹдајѹћи, а и ѓнѹј лѹпѹв ѹс Каблићѹ пѹкупијѹ ѓнѹ нѹјљѹпшѹ комѹдѹ. Бѹла чѹтвѹра врѹта и сѹдам вѹћнѹ прѹзѹрѹ и ѓкѹ нѹ свѹкѹи кѹмѹн ко салѹвен. Ёвѹ вѹди – гѹлѹм ѓком се вѹдѹи да фѹлѹи кѹ знѹ кѹл"кѹ.

Ма дѹ. Јѹвѹ ми Мѹлѹрѹт. Кѹжѹ: „Ўјѹче, ѓно гѹнѹ ти кѹмѹн сѹ дѹнѹ кѹћѹ.“ Кѹжѹ, прѹдѹ Мѹјстѹр пѹкѹјнѹк Урѹша ѹ свѹј и вѹш кѹмѹн нѹкѹм ѹс Каблићѹ. И зѹвнѹ Дрѹго Мѹјстѹра и ѹпѹтѹ га је л" ѹстина да је ѓн тѹ урѹдијѹ. Кѹже му Мѹјстѹр: сѹ-ћу јѹ тѹби дѹти ѹѹгѹв брѹј и рѹци нек се мѹни јѹвѹ па да му јѹ кѹжѹм штѹ сам му прѹдѹ. И зѹвнѹ Дрѹго тѹк Хрѹѹта и нѹмѹ кѹт – прѹзнѹ. Нѹдијѹ ѓн да ѡјѹѹ ѓткѹпѹи кѹмѹн, да нам нѹправѹи вѹкѹнд"цу зѹ камѹн тѹмо... Кѹснијѹ кѹжѹ стрпѹло га у зѹтвор, крѹѹ рѹдом. Ёто, прѹчајѹ да је ѹ прије ѓдлѹжѹ – ѹбијѹ рѹђѹнѹ мѹтѹр. И штѹ-ш тѹ ѓ ток чѹѹѹка ѓчѹкѹвати...

И дѹ, пѹтѹ нѹз Дрѹго, кѹжѹ свѹкѹѹко ће прѹв"ти кѹћу, ѓвѹ што смо кѹп"ли ѓт Пѹтра слѹба, мѹла, бѹ ли мѹ ѹѹму дѹли да прѹрѹнѹ кѹмѹн и ѓвде нѹправѹи кѹћу. Нѹсмѹјѹшмо се мѹ: кѹ ти брѹнѹи, бѹљѹ нек ѓни да крѹдѹ кѹмѹн, нѹмѹ га кѹ сѹчѹвати тѹмо.

И јѹпѹт се чѹје с ѓнѹм лѹповѹм, рѹчѹнѹ да нѹће вѹшѹ прѹв"ти петљѹнијѹ, и пѹгодѹ да зѹ пѹт хѹљѹдѹ прѹћѹрѹ кѹмѹн у Бањѹлѹку. И дѹвѹзијѹ је тѹ Слѹвко Вѹјѹва, Пѹро Вѹјѹва му стрѹц. Тѹмо су ѓни тѹвар"ли, а ѓвде дѹлаз"ли мѹмци ѓстовѹрати, плѹћѹли ѹм. Глѹдѹ сам ѓнѹ мѹмке, рѹкѹ би пѹни снѹгѹ, а јѹдво пѹдѹгнѹ ѓнѹ мѹњѹ комѹде. Нѹмѹ, кѹмѹн ко сѹр, а ѓни нѹ могѹ. А кѹжу да је свѹ ѓвѹ вѹл"кѹ комѹде сѹм пѹдѹзѹ мѹј пѹкѹјнѹи брѹт Тѹдѹр. Нѹмѹ вѹшѹ ни ѓнѹ снѹгѹ ни мѹјстѹрѹ, свѹ машинѹ рѹдѹ...

И ѓдѹ Дрѹго, бѹло му сѹмљѹиво, и ѹсликѹ ѓнѹ што је ѓстѹло пѹслије дрѹгѹ-трѹћѹ тѹрѹ, нѹ знѹм кѹјѹ, и кѹ-су дѹћѹрѹли зѹднѹ тѹру, вѹдѹи да пѹ-новѹ фѹлѹи ѓнѹ лѹпшѹи комѹдѹ – ѹкрѹ јѹпѹт лѹпѹв... Гѹлѹм"јѹ Дрѹго нѹ ѹга, али нѹће пѹз да прѹзнѹ. Прѹчѹ Слѹвко пѹслије да гѹ ѹзбѹц"јѹ ѹс камѹјѹна, ѓсрамѹтијѹ га. И тѹкѹ, кѹко бѹло, бѹло, дѹтеклѹ је кѹмена да се ѓвѹ ѓзѹдѹ.

⁹² У говѹру Бастѹса лексемѹм *цигла* ѓзначаѹа се цријѹп.

Ё, пòслије мўка нāһи кò Һе зидати. Нè зна нйко тò рāд"ти, нèмā óвде тй мāјстòрā, јòш се рāдй у Дāлмāцији и Хèрцегов"ни, али óвде нит ймā кāмена ни мāјстòрā. И нāђè нèкòк Пољāка ис Прњāвора. Нè требā дўшу гр"јèшити, дòбрò җе озидò, али, брāте, нè знā клèsати. И сā Һйм җе бйло прòблема. Трāжијò пāре унāпријет и Дрāго му свè йсплāтй. Кāснијò у почётку, ўшò ў пò лётa док җе пòчò зидати, потрòшијò пāре и òҺе да без òзйдāнй лāстaвицā òстaви до прòлётa. Ўшло се дўбоко ў зйму док җе покривèна. Јā покривò прњц"ма и картòном да нè мрзнè бётон. Штā-ш, минуси по нòһи, не вр"јèдй. Трāжијò пòслије јòш пāрā, нè знāм ни кāко су р"јèшили. Углāвнòм бйлò җе мўкè да се òзйдā, а кòштaло бòга пйтāј кòл"кò, тò нè знāм нит ми гòворй.

Сāд" җе јā мислйм отпpил"кè двāнè-са дèвeт. Тāмо су зйдови бйли ў дòһй крāј ширòки шездèсeт цeнтй а гòре пò мётpа. Зйдало се ў двā рèда, а йзмеђу се стāвлò крèч. Зātò сè мòгло и сpуш"ти да се сāчўвā кāмèн. Ћāвò би җе сādā рāстaвијò ка-се цйменат стāвлā. Óвде җе сāt јèдан рeд", а йзнўтра изолац"ја. И тākò ти җе тò...

* * *

Трèбалò җе тркāлā ўсјеҺи и òдèм јā гòре повр кућè. Нāсјекò сам дò вољè и тāmāн òҺу да пòђèм кўҺи, кад вйдйм јèдну рāвна ко св"јèҺа и вратйм се да й нў ос"јèчeм. Ўзмèм дòлҗе пpи дну да штò нйжè òдрeжèм, кад нèштo ме зā рўку цòпй. Јā пòглeдā – пòскок бјèжй. Млāд"ца òнā нйкла ис пāҺа и он җе тў лèжò и ка-сам му пpимакò рўку, ўјeдè ме. (Ёвo вйдйш, й сат се знāјў зўби.) И кў-Һу, штā Һу, јā вйдйм бјèжй пòскок и дòђe ми нèштo: ако Һе мèне Һāво òдн"јeти, нèш нй тй òстaти. И јā зā Һйм кpоз òнè гpāне, стйгнèм га и згāйм нòҗама.

Дòлетйм кўҺи штo сам брҗжè мòгò, òнò стèгнèм и на бицйкло. Йшò сā мнòм пòкòјнй Рāшко. Жўpймо мй и òсјeтйм да ме пòч"нè гўш"ти. Стйгли у ЧeлèбйҺ и òдмā тāмо у амбулāнту. Бйјò нèкй дòктор Һòро, мāјку му ј..., и ўзè нèкцију да ми дā, а јā сāмо (уздах). Ўглeдò җе тò Йвo бóлн"чāр и сāмо му йзби òнў нèкцију из рўкè. Нйҗe бйјò зpāk избāц"јò...

Òдлeжò сам тpй дāна у бóлн"ци. Бўкн"ла җе рўка, бòжe сāчўвāј, поцpн"ла. Чèтвртй дāн пòчèло пpòлаз"ти и пўштè ме кўҺи.

* * *

Бйлò җе лўдй штo су мòгли и пòèсти и пòпити. Кòс"ли смо пòкòјнй Ћўка и јā на Кpивāйици. Пòн"јèли смо дòрчaк и бйјò бāрдāк ò-сeдaм лйтāрā вòдè. Дaлèко нòс"ти вòду, а нèмāш" Һè нaл"ти. Òд нāз до Кpивāйицè ймā пeт кйлометāрā.

Кòс"ли смо мй до дòр"чка и сјèли да јèдèмо, кад èто ти Л. Ш.: „Добрò-јтро, лӯди.“ „Добрò-јтро.“ „Кàко сте, кàко кòт кућè?“ „Дòбро, кàко кò-тебе?“ Кàжè: „Имàте ли слўчàјно вòдè да се нàпијем?“ „Имàмо“, кàжèмо му мй. Нйсмо ни пйли прйје дòр"чка, сàмо пòмало нàсӯли у вод"јере. Кàжè он: „Имàте ли ви јòш вòдè?“ Кàжè пòкòјнй Ђука: „Нèмàмо, али слòбодно тй свè пòпй ако мòш.“ И нàврнӯ он онàј бàрдàк и клò, клò, клòк... и свè пòпи. И нйшта бàцй прàзан бàрдàк нà земљу.

Јà и Ђука сàмо се зглèдашмо. Нйсмо му знàли зà крај нй јà нй он. Нè сјèћàм се кàко смо пòслијè зà воду, али тò је жйвà йстина.

(Мушкарац, 1935)

* * *

Знàш тй кàкò је М. П. зàпјевò кад му је ўјàк ўмрò? Бйло нй чètворо дјèцè и ўмрè йм һàһа. Òстала пòкòјнà П. са чètворо сйрочàди. И кад је бйла сàхрана, дòђу му ўјàци, пòнапијали се и зàпјевајӯ. И зàпàмтијò је то М. и зà-клèте се и кàжè мàтари ако бӯдè жйв да ће им вратити.

И дòчекà да му ўмрè јèдан ўјàк. Ўпàли трàктор, сјèдè мàтèр нà трактор и ў Сàјков"ћ. Прòшлà је сàхрана, рўчали и кад је сјèò ў трактор, зàпјевà и-свè-глàса. Кàжӯ, зглèдашè се лӯди, штà му је, да нйје полўдијò... Òндà пòслијè чӯли штà је бйло...

* * *

Тàмо бйла бèгов"на, бйла кӯла бèго"ва у Челèбйћу. Брàһа ймала вèл"кò блàго, држàли òвце и кòзе... Òкрèнè зйма тèшка и нèстанè йм с"јèна: полà-гали слàмè, трàж"ли од лӯдй, дàвали йм и нйје дò краја мòгло бйти и рèчè йм бèк (нàјстарй бйјò Дўјò, Дўшан): „Дè тй, Дўјò, тò изрèни блàго, свè ће ти пòцркати, одрèни ў план"ну кèрове и блàго и ако прèжйвè, прèжйвè, ако не прèжйвè, свàкàко ти нèмà òд нй кòристи. И он јàдан тò мórò урàд"ти и òдре-нè блàго ў шуму. Òстали тўжни нй чèтри (нè знàм јесу ли ймали пòрод"цу, нйсу ли) и презйм"ли су òни кòт кућè, а блàго ў шуми и кèрови и свè. Кат кàжè, òвàј, у прòљеће нèкò је чӯò првй звòно, бйло звòно на òвну. Ёно, кàжè, чӯје се звòно, ёно, кàжè, чӯје се, йзашло й шумè Дўйино звòно. Ма кàкво, кàжè, звòно, òни јàдни ко рàњеници, тò је йзгин"ло зймӯс и вўци подàв"ли. Кад бòгме дрўгй дàн чӯје се звòно бòлè. Рèчè бек: „Дўјò, ёно звòно се чӯје, йди глèдàј је ли свè жйво.“ Òни гòре – нè знàм је ли двòе-трòе фàл"ло (или су кèрови глàдни бйли па пòјели или вўкови, углàвнòм нйје фàл"ло нйшта). И òндà бèк рèчè: „Дорèнте ў полè и разд"јèл"ћу вас. Дàһу вам свàкòм пòнешто

и ајте свѧк на свò'е. Òставѧ једнòк у Челèбѧћ тѧмо ђè 'е Пèша бѧјò Козòмора, бѧјò Пèша, бѧјò Бòђа, бѧло ѧ 'е (бѧлѧ 'е једна па òндѧ разрòд"ли се) и, òвѧј, једнòга у Бòгдаше, једнòк у Бастѧсе, а четвòртòк у Шумњѧке, у Глѧмоч. И тѧкò су ò-тè једнè пòрод"цè чèтри ѧзашле.

* * *

И штѧ да кѧжèм. Ка-сам бѧла млѧда, па тѧдѧ 'е Ждрѧловац д"јелијò се на свѧ сèла нѧшè околѧнè, òвѧј, Бòјмòнти, Рѧданòвци, Врб"ца, Бòгдаши, и бѧстѧшкѧ 'е бѧјò тѧмо дѧљè, бòјмускѧ 'е до Бастѧшѧна ђе 'е бѧло мòкро. Кò-с"ло сè от крајѧ до крајѧ. На Пèтровдѧн су дòлаз"ли кò-шкòлè бѧстѧшкè лѧуди да д"јелè лѧније. Сјèд"ли су пот клèном кòд Мѧрка Лѧбòјè кѧћè и ѧшли су нѧјпрвò да рѧзмјерè лѧније и ударали брò'еве и òндѧ су брò'еве ѧзнòсили и у капу стѧвљали и м"јèшали у капи и ѧзлѧч"ли кò'егѧ ђе кòјѧ лѧнија дòпасти како дòпанè брòј.

Али кòл"кò 'е бѧло мòкро, мòрали су кòлац што се с"јèно нòсѧ нѧбити у земљу и нѧ ѧему стѧв"ти нèкѧ огрѧч, нèшто да се вѧдѧ нѧ дну лѧније кòл"кò 'е дужѧна, али тò 'е бѧло мòкро да те бòк сѧчѧвѧ. Мòрало сè трѧж"ти, нѧроч"то преко Мрѧтв"цè прòћи да се мòже прèнијèти нѧв"љак нѧ сѧво и ка се свè пò-купѧ, на једно мјèсто сѧдеђè се, ал нè може се гòн"ти кѧћи док јèсèн нè дòђè, док не прèсѧшѧ мѧло Ждрѧловац, а ѧ тѧдѧ сè мòрало, гòвòр"ло сè, плѧвити. Натòвари по нèкол"кò нѧв"љѧкѧ нѧ кола и са вòлов"ма гòнè се ђе 'е сѧво, ђе се мòгѧ тòвар"ти. И тò ѧстòварѧмо и врѧћѧмо се пòново пò другò с"јèно. И тòварѧмо пòмало, али јòпè су вòлови прòпадали, јèдво се чѧпѧли ѧ-Ждрѧлòвца.

И гòн"ли преко чѧтавòк пòља и тѧмо испод Бòгдѧшѧ. Тѧдѧ се нѧје òстављѧла ни бѧра, ни сѧтнò – свè сè гòн"ло кѧћи. Лѧуди држѧли пѧно стòкè па 'е трèбало пѧно с"јèна. Вòз"ло се и да се прòдѧ бòгами. Па и акò 'е бѧра, мòгла сè прòдати Хрвѧт"ма у Рѧјѧне, у Лѧштѧне... Нѧсу ѧмали тòгѧ за кòс"ти па су кѧповѧли òд нѧшѧ лѧдѧ.

Бѧлò 'е пѧтњè. Пòђѧ òт кућè, па трèбѧ дѧго ѧћи да се дòђè дò тамо. Нòсѧ се рѧна, нòсѧ се... вѧле, грѧбље, свè нѧ лèђ"ма. У Ждрѧлòвцу вòда нè вѧлѧ, ко бèнзѧн бѧла, ко нѧфта, мѧсна, рѧжна, нѧје се мòгла пѧти. Бѧлò 'е пѧтњè да нѧје мòгло гòрè. Али јòпè се сѧрѧдѧ, нѧје бѧло тèшко, лѧуди су нѧвикли, мòрали су тѧкò да рѧдè. Кѧснијè сè Ждрѧловац прòкопò. Пресѧшило, мòгло сè куд òђеш.

Нѧје бѧло ни за блѧга вòдè, па су се кòпѧли бунѧри пò Ждрѧлòвцу. Упанè гòвече у бунѧр па се ѧзлѧч"ло кòноп"ма, кòпѧ се бунѧр док се ѧзвѧдѧ. Па су се дòмудрѧли, па вòзи кòрта на бунѧре. Бѧлò 'е пѧтњè свѧкè. Зòви кòсце и кѧпил"це да кѧпè поштò 'е дал"чѧна бѧла вèликѧ...

* * *

Људи су кречане пал"ли и за себе и за прѡдају. Ишло се ў план"ну, сјѣкла се дрва...

Најпрвѡ би се ископала рўпа – ако се радї вѣл"ка кречана, вѣл"кў рўпу ископāj. Па се тражѣ мајстори да се ѡзидā, и ка-се ѡзидā, гѡре се ѡмерї (звāло се ѡмер) да се свѣдѣ, да сāмо мāло имā ѡтвора. И на крају ка-се заврши, и ѡтвор се затварā, а са странѣ се ѡтвори ку-се дрва убацујў.

Ўнутра сѣ стāвљало као кошул"ца, танкї слѡј камена, ѡнāј дебелї што је за крѣч да не би гѡријѡ пўно, да бўдѣ правї крѣч. И ѡндā се сјѣкла дрва и пилāла се на цјѣплѣ. Требалѡ је пўно дрвā док се направї дѣсет мѣтарā крѣча. И тѡ траѣ најмањѣ пѣтнѣз данā: док се ѡзидā кречана, док се свѣ срѣдї и принѣсў дрва. И ѡндā се, ѡтвори се кречана, пѡчмѣ се лѡж"ти и трї дана и трї нѡћи лѡжї се бес прѣстāнка. Не прѣстāе се лѡж"ти. И ка-се заврши са лѡжѣњем, затворѣ се и тā врата ку-су се дрва убацївала и дежурā се по нѣд"љу данā да не би кўд ѡтвѡр"ло, да не би ѡдува бїла. Затрпāвало сѣ зѣмљѡм ѡколо, набацивало и зѣмљѣ и бўса, и ка се смїри вāтра, ѡндā се мѡже напўштати да се идѣ кўћи. А првѡ нѣд"љу данā није се смјѣло ѡстављати ни даном ни нѡћи – вāзда се дежурāло кѡд нѣ.

Каснијѣ кад ѡстојї јѣдан мјѣсѣц данā, ѡтварā се кречана и вадї се крѣч и вѡзї се кўћи. Нѣкѡ је кўповѡ на мјесту, бїлѡ је јефтїнијѣ, а ка-сѣ довѡз"ло кўћи, ѡндā је бїјѡ скўплї. И што се не прѡдā, направї се пѡново ѡвā... као за крѣч ѣе се гас"ти. Тāј камѣн што се дѡренѣ, тѡ се зѡвѣ жївї крѣч. И ѡндā кад га стāнў гас"ти, л"јѣвā се вѡда и стāвљā се камѣн пѡ камѣн и тѡ се раствāрā и дѡбије се правї крѣч. И тādā људи нѡсѣ на крѣчѣње. Док је свјѣж", ѡндā је најбољї, најбољѣ крѣчї.

Прѡдāвало сѣ и мѣтрима, и на кїле, и на пѡсуде, и свāкāко. Углāвнѡм, мѡгѡ сѣ прѡдати. Мѡгло сѣ дѡста зарād"ти. Ка-смо мї кречану пал"ли, кўћа сѣ рад"ла и за тѣ паре мѡгло се матрїјāl кўп"ти да се кўћа ўрадї, ўнутра да се израдї, да се кўпї матрїјāl за кућу. На прїмер цїменат, дāске за пāтос и тѡ. Мѡгло сѣ дѡста зарād"ти.

Али трѣбалѡ је и раднїке плат"ти. Није јѣдан чѡек мѡгѡ нїкат, гāзда није мѡгѡ сām урад"ти, мѡрѡ је плаћати раднїке. Кѡд нас је бїло, пѡ пѣт-шѣст љўдї свāкї дан рад"ло. Пѣтнѣз данā пѡ пѣт-шѣст љўдї рад"лѡ је. И нѣкї су плаћани нѡвцом, нѣкима је одрађївало се за другѡ, нѣшто кад радѣ и тākѡ... Знам да су рад"ли... И Радановчāнā, бїло ѣ је – четвѡр"ца. Па бїло нас је по шѣстѡро-сѣдмѡро.

* * *

Жѣне су рад"ле свāкў рађу: и кўп"ле, и кѡпāле, и кўћу уздржāвале, а повр свѣгā мѡрале су цўре кўп"ти рўво, па су трѣбале вўну прāти, па чўшљати,

гребенати, није онда било ни онѐ дрдѐ што сѐ нòс"ло, свѐ је рúчно рађено. Ако нѐшто навел"ко ткају, сабра́ле би прѐље – буди по два́д"сѐт" жѐна́ прѐди да за́ вечѐ опрѐду штò вишѐ. И онда́ би се снòвало и навијало и пòчми тка́ти. Па нѐкада́ и по сву́ зиму тра́је, док се òткà кòл"кò трѐба.

Тка́ли су се простира́чи за па́тос, тка́ле су се врѐће за жѐто, онѐ тòрб"це ма́лѐ, вѐл"кѐ – свѐ сѐ рúчно ра́д"ло. Ка́снијѐ маши́на шѐва́ћа, пòчѐло сѐ шѐти. Пòнѐшто сѐлѐчкò са́шѐ: кòшуљу, блу́зу, кѐце"ље се нòсиле. Тò је на маши́не рађено а ранијѐ рúчно. Шѐле се и кòшуље. Свѐ што сѐ нòс"ло, свѐ сѐ рúчно шѐло. Није ништа́ било кúпи па нòси.

Тка́ле су се и звàнѐ повр̀заче. Ка-се ѝдѐ на лѐваду, да се свѐжѐ пòсуда у кòјòј се рúчак нòсѐ. Да се ставѐ на повр̀заче и ѝмају́ на њòј ўз"це, гòре се за́вѐжѐ око сýда и ў томѐ сѐ нòс"ло на лѐваду рúчак.

Нѐвисте кòјѐ су дòлаз"ле и рађале дјѐцу, мóрале су бѐш"ке прѐт"ти на ра́мена и нòс"ти бѐбе на лѐваду и кúп"ти. Није́ било сјѐд"ти кòт кућѐ као да́нас што се ра́дѐ. Дòк ма́ло, òдма́ у òбдани́ште и бѐз бригѐ. Онда́ се на лѐваду ма́ло сјѐди за́баља́ и ако ѝма́ стàријò д"јѐте, за́баља́ ма́ло, а нѐв"сте кúпѐ бòгами. Није́ било лѐжати. Мóрале су кúп"ти. Било́ и змија́ и кома́раца́, али ѝшла су на лѐваду дјѐца нѐја́ка.

(Жена, 1942)

* * *

А јòј, дòшò пòкòјнѐ ўјàк кòд нàс пјѐшкѐ прѐко поља́ рàно. (Бóре бѝò зајѐбант, вàзда нѐшто извòдиò. Ы́ма òна́ тѝца што пјѐва́ прѝје сн"јѐга, и онда́ кад је òн òдглúмѐ, ни́ко нѐ би рѐкò да није́ тѝца. Бòк ствòриò ко да тѝца пјѐва́. И чѝм су сјѐли ў кућу, пòчѐ Бóре глúм"ти тѝцу.) Ништа́ што су сјѐли, нѐ знàм је ли и кàву пòпиò, òће ўјàк да ѝдѐ кúћи. Ка́жѐ пòкòјнѐ ћàћа: „Штá је, бòлан, ѝстом си дòшò?! Òстани па рúчај, па онда́ по́лако а́јде.“ Ка́жѐ ўјàк: „Ћу́ро, òвà ме тѝца ни́кат није́ прѐвар"ла. Сн"јѐк ће сѝгурно.“ И нѐма, скòчѝ, на врáта и òде ўјàк глáдан кúћи прѐко поља́...

Ма кàкав сн"јѐк, свѐ вѐдро. Испрѝчали пòслије́ ћàћи да је бѝла Бóр"на петл̀анија... Ништа́ пòкòјнѐ ћàћа смѝје се, вàкò ра́дѐ ра́мен"ма...

(Мушкарац, 1953)

* * *

Бѝјò је ту́ Дра́го мјѐсѐц"с да́на, òднеки́дан òт"шò. Спа́вò у свòјòј кúћи. Свѐ на́правијò. Лѐпшѐ сàд у њѐговòј кúћи чýдо него вàмо љѐ. А́ма, тò срѐ-

д"ло, дивòта сàд. И òнū сòбу нàправ"ло, онū вèл"кū. Приш"лò је лàмпèрију гòре, од Мйло^арàдà да је дòћерò, ìмò Мйло^арàд^т.

И òндà òн пришиìò гòре тū лàмпèрију и òнàј крèч стàрй òдбијò, нòвй забàц"јò, пòново òн забàцијò. О, ђàвò. Тò сàмо òн мòре, тò нйко жйв нè море. Забàцијò пòново, йзравнò тò, срéдијò онū сòбу дòље. И сàд нàправ"јò, кàжèм ти, мòј брàте. А дòље срéдијò òнè двй. Пàтос онàј стàрй. Али нйје нèшто прòпò. Вàљà.

Òндà онū гòре лàстав"цу. Тò йзūма... Òн һйìò гòре тèр-пàпйр да јòпè пришије, кàјè, гñйле дàске, нè мо^аре. И òн сàт ìмò нèкè лèтв"це од òнè што је скйдò с плафòна, знàш кàко сè дòсàдà, òнè лèтв"це трй са трй, двà са двà, гòре се приш"јū и òндà се пò томè мàлтер ударà. И òндà тò. Òн је тò свū лàстав"цу òнйје лèтв"цама испришиìò јèдну дò другè, нèма рàзмака двà-трй цèнта. И òндà је òн кад је тò урадијò, између òнйје лèтвйца нàбијò мàлтера, ìмò нè-кòга жўтòга п"јеска и крèча и тò је нàбијò и пòново òндà фàсàду нàбијò нà тò, а гòре му је при вру тèр-пàпйр. Кàжè, гòре му је вйсоко, нйсам гòре мòгò, а дòљè је јèдан мèтар од зèмљè, кàжè, мèтијò сам лйм испò-тйје лèтвйцà. И сàт кà-тй глèдàш, рèкò би испò-тйје лèтвйцà нйсу тò дàске и брвнà, тò је бèтòн кàкò је тò урад"ло. Урад"ло п èто ти.

Òнè дòље двй сòб"це – тò је йсто јòш прије урад"јò, тò је òн зàбачу пòново нà òнò. Скйнò и пòново зàбачу. Гòре му је у јèднòј пàтос, а у јèднòј плафòн, òвàј, крèч, òкречиìò. И прирòднй пàт вòдè.

Нè трèбà му хйдрòфòр. Из бунàра òзгòр. Кàрè: „Вйди прйтйска дòбрò-га.“ Йдè прирòднй пàт. Ймà и тўш-кàду, нàправ"јò. Сàмо бунàр му òзгò слàп. Кàже: ако крàвa стàнè нà нга, прòпашйè дòље. Слàп. Èто ти, мòј брàте. Тàмо мàло нàправијò сèптичкè, ймà иза стàрè кўһè јèдно мèтар, мèтар и двàйèст. Нè трèбà му вèћè, мòј брàте.

А дòљè је тò йзумиìò, нàлијò је дòље, нè знàм, рàспилò јèдну грèду òно-гà у пòдруму и òндà је нà тò нàлијò бèтòн двà са двà, кòл"кò ли је, трй са трй. Нàлијò грèду, нàлијò, мòј брàте, тò је ђàвò. Кàкò је тò урад"ло: о-дрвенè кўһè нàкò стàрè òн је нàправиìò прàвū кўһ"цу и прàво ко нòвa.

* * *

Ма знàш кàко ми је тèшко бйло. Жàлијè ми је бйло него кà-су ми һàһa и мàтèр ўмрaли. Нèòбично, сàмa, прàзнa кўһa, болан. Òнà је јàднa бйлa бòлe-сна, мòрò је слўж"ти ко мàло д"јèте, али јòпèт је мèни, кàјèм ти, друкчијè бйло. Èто^а ти. Јà сам вàздa нà врàтa кà-дòлaзйм, вàздa вйчèм, òтварàм: „Мàро, јеси ли жйвa?“ И òнa нèкàдà јàднa сè òзòвнè и кàжè: „Јèсам жйвà“, а нèкàдà нè мо^аре и һўтй. Èто^а ти. Тò је мèни првò бйло.

Òсјет"лà је òнa тò прије нà јèдно десèтак-пèтнèз-дàнà. Вйдијò сам јà и нà нòј, нйје мòглa нй ш чйм, и пòкòјнū мàтèр је вàздa звàлa, а нйкàд је нйје

спомѐн"ла прије. И ондā м"јѐња се. Нѐкат пòцрнї башкò црнā зѐмља. А нѐ-кадā се прòм"јѐнѐ, пòплāvї накò, пòжyтї... М"јѐњала сѐ. И ондā нїси мòгò, y заднò вр"јѐме нїје мòгла ни jѐсти, слāбо, нїшта. Јā jòj дāднѐм, она пòвраћā.

Сāмо гāдно кад нѐмā нїкога. Срѐћа па су се трѐв"ли òвї Јāнеков"ћи. И Милан и Срђо вāљали су ми главѐ, мòj брāте. Знāш кад нѐмā нїко, мòj брāте. Црнò и нāпāко ка-се нѐ нāдāш. Срѐћòм, òни дòђòшѐ тѐ сyботѐ. Òдмā'е и твòj старї – јели дрyгї дāн, јели йстї дāн. Тòдòр зòвѐ. Ёво, ка'е, yмрò и Вѐсо.

И тākò, кāжѐм ти, да су ми вāљали и Милан и Срђо. И Љyб"ца, и онāj мālї, Срђїн. Јāнко. Ётòа ти. Ве"чѐрас, јā мїслїм, òн трѐбā с мòра. Кāжѐ Милан у нѐд"љу ћѐ вāмо. Ка-су òни вāмо крѐн"ли, ондā òни крѐн"ли дòље – Срђо и жѐна му и дjѐца. Е сāt, оћѐ вѐчѐрас или сyтра вāмо – јā нѐ знāм.

* * *

Ма ймаjу сād òни рāнѐ кòд мене. Јā њїма yгријѐм варѐн"кѐ, сyруткѐ, сyвò-крyва. Нāдрy се. Јyтрòс јā гòнїм òвце дòље, а òн преко òвїје њївā нòсї нѐкy плѐћку дòље. Реко, ёно нѐко бāциjò нѐкy плѐћку. Òстави òн нѐђе, закòпā и пòслије кад òгладнї, ондā òн... Ма ймāм јā, онā ми дòн"јѐла из Лївна, из мѐсарѐ, Мāра па се тò свѐ усмрд"ло, yцрвāло. Тѐ ћу га јā, не мòгу свѐ свòје ствāри држати, а да јā онāj òтпā" држїм у замрзивāчу. И мѐтнѐм у нѐкò бyре тāмо, ка-се онò свѐ yцрвāло, усмрд"ло се. Јā њїма бāцїм. Нѐкадā прѐврнy òнò, а нѐкадā нѐћѐ. И ймаjу, кāжѐм ти, тѐ рāнѐ.

Òндā док је тy бїjò Дрāго, док су бїли òвї Вyканов"ћи. Нїсам вїдиò да ко онā Милòјкова жѐна: свòју рāну кyвā, па нїшта пyну шѐрпу йм нòсї и дāвā. Кāко вòлї кѐрове...

Ма ймāм й пѐт. А нїси тї вїдиjò онога мālòга, тā-је свѐзāн вāзда, тā-је сāмо прѐ-кyћòм. Òвѐ нїсам вѐзò. Јѐсам кyју и Зелòва па òни знāдy за лāнац. А онāj црнї и онāj – нѐ би га бòк yват"jò. Нїје се вѐзò, нѐ знā за лāнац и нѐће да дòђѐ. Òндā òвогā сам мālòга пòчò одмалѐна. Вѐжѐм га. Пò му гòд"нѐ, јесѐнас се окòтиjò. Јѐдан рѐкò òдн"јѐти га, пòслијѐ нāрѐсто и тò тākò и òстò... Сāмо би сād òставиò òногā млāдòга и òвогā вѐл"кòга Зелòва, а òнѐ би дāò.

Òндā се сād" мїтāрѐ. Пāдā чyпа ш њї. Па јѐдан Хрвāt бїjò тy и кāжѐ āјде ми дāј òвогā. Е нѐ дāм ти òвогā да ми нѐ знāм ти кò'ѐ пāре дāвāш. Кāжѐ: дѐ ми тѐ чyпѐ што òтпāдā ш њи, дѐдѐ ми потрпāј у јѐдну кѐсу. Првї пyт чyде. Кāжѐ – тò'е дòбро за мїшеве. Кāжѐ: јā тò мѐтнѐм у свòје аyто, y кола и нѐће ти мїш* дòћи. Јā му нāтргò от кѐра и òднесе. А јā йсто првї пyт чyде.

Нѐ би мòгò од мїша òстати òвде да нѐмā кѐра. Òд њї чѐтвòро-пѐтòро тy окò кyћѐ нѐ море нїшта прићи. Ни вyк, ни мѐђет, ни лїс"ца... Òндā у сѐлу òвде... Сāмо Јòв"ца нѐ волї й òвде прѐ-кyћòм му. Бацā пѐтāрде. Кāжѐ: јā ћу њїма кyп"ти крyва, сāмо нѐмòj да ми йдy āмо. Па штā ти смѐтаjу? Нѐ волїм й јā, тākò кā'ѐ. Па реко, нїко у сѐло òвде нѐ мо"ре дòћи с кòл"ма а да га òни не

òсјетѣ. Ђдмā òни испрѣ-кућѣ чўјў да йдў нѣкā кōла ўз ўл"цу и ѡдмā òни вāмо дōлетѣ. Реко, чўвајў ц"јѣлō сѣло, трѣбā свї да й глѣдāте ка-дѡћў прѣ-кућу.

(Мушкарац, 1956)

* * *

Дòшō, мōј брāте, рѣд да јā и Мїлан Цвїјāн стрāжāрїмо и јā се йспр"јѣчїм с кōл"ма испод Ђāпинїје кўћā повр Нїк"чинѣ прòдāвн"цѣ да нѣ море нїко прѡћи. Мрāк, прст се прѣд оком нѣ в"дї, а лāдно, и сјѣд"ли мї ў кол"ма. Нїђе нїкогā, дѡсāдно, скѡро пѡнѡћ, мї пѡчѣли и др"јѣмати.

Кад одјѣднѡм чўде се нѣкā бўка тāмо ѡ-шкōлѣ. Чўјемо мї йдѣ нѣкō вѡ-з"ло, али, разўм"јеш, нїђе се нѣ в"дї свјѣтло. Чѣкāј, чѣкāј, ѡнѡ се прим"чѣ, али нѣмā свјѣтла. Ймāмо мї пўшке, дā, али нѣ знāмо ни кѡ йдѣ, ни штā йдѣ. Нѣ знāмо штā урāд"ти; јā б" пўцѡ да се не бѡїм ўб"ти кѡга пѡзнāта, али, разўм"јеш, нѣ в"дїм ни ћѣ б" пўцѡ. А ѡнѡ свѣ тѡближѣ, прим"чѣ се.

Вїдїм јā ѡдниѡ ћāвѡ шāлу, нѣмā него склāњати се, по зврци се чўје да је нѣшто вѣл"ко. Јā ѡкрѣнў клўч – āуто ни да чўје. Јā јѡпѣт – нѣће. А ѡнѡ сāмо што нїје стїгло дѡ нāс. Штā сāt – бјѣжи йс кōлā, спāшāвāј глāву. Кāжѣм јā: Бјѣжмо, Милане, йзгин"ћемо. Нека рāзбије āуто, да нам је сāмо глāву спāс"ти. Ђтворї јā свѡја врāта, кад Мїлан зāјаўкā: „Ѐјме мѣни, мāјко мѡја, ћѣ ћу ти кѡсти ѡстав"ти!“ Сјѣтї се јā, разўм"јеш, штѡ Мїлан пѡмāжѣ: јā йзвadiјѡ из врāтā онў квāку што се ѡтвāрā ш нѡм да ми цўр"ца не утѣчѣ ка-сјѣдѣ и нѣмā Мїлан кудā. А јā се мїслим штā ћу – нѣ могу му пѡмѡћи, йдѣм се мāкар јā спāс"ти а Мїлан нека пѡгинѣ ако је сўђено, штā-ш. И тākѡ јā йскочїм йс кōлā и чѣкāм штā ће бїти...

Кад, мōј брāте, ѡнѡ се зāуставї испрѣт кōлā, нѣмā пѡ метра јѡш, вākѡ вѡл"кѡ. Кат кѡ је – Лāз"на Радивѡјша с трāктором врāћѡ се ѡ-Савѣ, сјѣкѡ дрѡва. Мїлї бѡже, кат пѡчѣ галāмити нā нас, ѡће да нас пѡб"је, цāба нāми нāше пўшке. Знāте кākāв је Лāз"на. Јѣдво жїву глāву извўкошмо...

(Мушкарац, 1963)

V. ЛИТЕРАТУРА

- Баотић 1983: Josip Baotić, Ikavskošćakavski govori u okolini Dervente, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* IV, Sarajevo, 7–208.
- Белић 1999: Александар Белић, *Историја српског језика (Фонетика, Речи са деκлинацијом, Речи са конјугацијом)*, Изабрана дела Александра Белића, Књига 4, ур. Марина Николић-Добрић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Бојиновић 2015: Милош Бојиновић, Рјечник гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник* LXII, Београд, 1–246.
- Бојиновић 2018: Милош Бојиновић, Додатак Рјечнику гламочког говора, *Српски дијалектолошки зборник* LXV/1, Београд, 915–1059.
- Бошковић 2000: Радосав Бошковић, *Основи ујоредне грамаџике словенских језика (Фонетика, Морфологија, Грађење речи)*, прир. Радојица Јовићевић, Београд: Требник.
- Брозовић 1966: Dalibor Brozović, O problemu ijekavskošćakavskog (istočnobosanskog) dijalekta, *Hrvatski dijalektološki zbornik* 2, Zagreb, 119–208.
- БХДЗБ 1990: Говори централне, југоисточне и југозападне Босне, *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* VI, Sarajevo: Institut za jezik i književnost u Sarajevu – Institut za jezik, 1–358 (дио грађе коју је обрадио Д. Вујичић, 7–124).
- Вујичић – Баотић 1989: Dragomir Vujičić, Josip Baotić, O dosad nepoznatom ikavskom govoru Srba u jugozapadnoj Bosni, *Hrvatski dijalektološki zbornik* VIII, Zagreb, 163–169.
- Вук 1977: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исцџумачен њемачкијем и латинскијем ријечима*, Београд: Полит.
- Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, Говор Пиве и Дробњака, *Јужнословенски филолог* XVII, Београд, 1–113.
- Вуковић 1951: Jovan Vuković, Ije – je ili samo je u jugozapadnom književnom narečju, *Pitanja savremenog književnog jezika* II, sv. 1, Sarajevo, 33–39.
- Вуковић 1963: Jovan Vuković, Bosanski i hercegovački ijekavski govorni tipovi, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu* XVII, Sarajevo, 17–28.
- Вуковић 1974: Dr Jovan Vuković, *Istorija srpskohrvatskog jezika, I dio (Uvod i fonetika)*, ур. Gordana Nikolić, Beograd: Naučna knjiga.
- Далмација 1997: Стево Далмација, *Ијекавски говори Пољкозарја*, ур. Ранко РISOЈЕВИЋ, Бањалука: Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић“.

- Дешић 1976: Милорад Дешић, Западнобосански ијекавски говори, *Српски дијалектолошки зборник XXI*, Београд, 1–316 + карте.
- Драгичевић 1980: Милан Драгичевић, Рефлекси јата у данашњим личким говорима, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 147–233.
- Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, Говор личких ијекаваца, *Српски дијалектолошки зборник XXXII*, Београд, 7–238 + карте.
- Драгичевић 2000: Милан Драгичевић, *Сјиси о зајаднијим српским говорима*, гл. ур. Миодраг Живановић, Бања Лука: Медиа центар Прелом.
- Драгичевић 2001: Милан Драгичевић, Најзападнији српски говори данас, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност I*, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 79–89.
- Драгичевић 2002: Милан Драгичевић, Судбина самогласничких секвенци у данашњем говору требавских Срба, *Српски језик VII/1–2*, Београд, 205–211.
- Драгичевић 2003: Милан Драгичевић, О говору села Бранешци у околини Челинца, *Српски језик VIII/1–2*, Београд, 303–314.
- Драгичевић 2004: Милан Драгичевић, О неким фонетским особинама данашњег говора требавских Срба, у: Јудита Планкош (ур.), *Зборник радова са шрећег међународног скупа Живој и дело академика Павла Ивића*, Суботица: Градска библиотека Суботица – Нови Сад: Филозофски факултет у Новом саду, Матица српска – Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, Народна библиотека Србије, 451–459.
- Драгичевић 2007: Милан Драгичевић, О говору Срба Бање Врућице крај Теслића I (фонетске и морфолошке особине), *Српски дијалектолошки зборник LIV*, Београд, 323–401.
- Драгичевић 2008: Милан Драгичевић, Белешке о говору села Кремне у западној Босни, *Српски језик XIII/1–2*, Београд, 103–111.
- Драгичевић 2010: Милан Драгичевић, Важније гласовне особине говора Срба из неких насеља у околини Дервенте у северној Босни, *Јужнословенски филолог LXVI*, Београд, 231–253.
- Драгичевић 2012: Милан Драгичевић, О говору Срба села Мујџићи из западне Босне, *Српски језик XVII*, Београд, 171–189.
- Ђукановић 1983: Петар Ђукановић, Говор села Горње Цапарде (код Зворника), *Српски дијалектолошки зборник XXIX*, Београд, 191–292.
- Ђуровић 1980: Радосав Ђуровић, Рефлекси јата у околини Прибоја, *Српски дијалектолошки зборник XXVI*, Београд, 235–317 + карте.
- Ђуровић 1992: Радосав Ђуровић, Прелазни говори јужне Босне и високе Херцеговине, *Српски дијалектолошки зборник XXXVIII*, Београд, 1–378.
- Ивић 1956: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и шипокавско наречје)*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1957: Павле Ивић, Два главна правца развоја консонантизма у српскохрватском језику, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књига II, Нови Сад, 159–184.
- Ивић 1962–1963: Pavle Ivić, Inventar fonetske problematike štokavskih govora, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду VII*, Нови Сад, 99–110.

- Ивић 1964: Pavle Ivić, Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima, *Prace filologiczne* XIII, 2, Warszawa, 383–393.
- Ивић 1966: Павле Ивић, О Вуковом рјечнику из 1818. године, Поговор књизи „Српски рјечник (1818)“, *Сабрана дела Вука Караџића*, књига друга, Београд, 17–188.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Ивић 1991: Павле Ивић, *Из историје српскохрватског језика*, Изабрани огледи II, ур. Добривоје Јевтић, Ниш: Просвета.
- Ивић 1993: Павле Ивић, Вода Дитиња и даљинска асимилација вокала, *Philologia slavica*, Москва, 326–331.
- Ивић 1994: Павле Ивић, *Српскохрватски дијалекти (њихова структура и развој)*, I књига, прир. Мато Пижурица, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1996: Павле Ивић, О језику, *Република Српска Крајина*, Книн – Београд, 143–158.
- Ивић 1998: Павле Ивић, *Расправе, студије, чланци – О фонологији* X/I, прир. Драгољуб Петровић, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1913: Stjepan Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, knj. 196, Zagreb, 124–154.
- Јовић 1968: Душан Јовић, Трстенички говор, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, XVI + 238 + карта.
- Клаић 1990: Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi*, прир. Željko Klaić, Zagreb: Nakladni zavod МН.
- Козомара 2000: Драгомир Козомара, *Фонетске особине говора села Бастаса*, дипломски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет Универзитета у Бањој Луци.
- Козомара 2002: Драгомир Козомара, Млинарска терминологија Бастаса, у: Милан Драгичевић (ур.), *Зборник за српски језик, књижевност и умјетност* II–2, Бања Лука: Јавна установа књижевна задруга републике Српске, 197–200.
- Козомара 2003: Драгомир Козомара, Кратак преглед консонантског система говора села Станари код Добоја, *Српски језик* VIII/1–2, Београд, 637–643.
- Козомара 2005: Драгомир Козомара, *Говор Чечаве (села у сјевероисточном дијелу општинe Теслић)*, магистарски рад у рукопису, Бања Лука: Филозофски факултет у Бањој Луци.
- Козомара 2016: Драгомир Козомара, Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине, *Српски дијалектолошки зборник* LXIII, Београд, 583–733.
- Козомара 2018: Драгомир Козомара, Судбина вокалских скупина у говору Бастаса, *Српски језик* XXIII, 513–522.
- Козомара 2019: Драгомир Козомара, Вокалске редукције у говору Бастаса, *Наши језик* L/2, Београд, 657–664.

- Козомара 2020: Драгомир Козомара, Изговорне вриједности дугог вокала јат у говору младих Бањалуке, у: Милош Ковачевић (ур.), *Актуелна истражања фонетике и фонологије српског језика*, Вишеград: Андрићев институт, 197–208.
- Козомара – Црњак 2021: Драгомир Козомара, Дијана Црњак, Језичке особине Причке от Јани Јована Бабића, *Филолог, часопис за језик, књижевност и културу*, XII 2021 23, Бања Лука, 307–326.
- Лисац 2003: Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 1 (Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i govori torlačkog narječja)*, recenz. Dalibor Brozović, Petar Šimunović, Sanja Vulić, Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Маретић 1905–1906: Tomo Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, prir. Mate Hraste i Pavle Rogić, Zagreb: Matica hrvatska.
- Марковић Б. 2020: Бранкица Марковић, Ка индексирању дијалекатских текстова публикованих у Републици Србији, *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 413–528.
- Марковић Ј. 1967: Јован Ђ. Марковић, *Географске области СФР Југославије*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Марковић С. 1958: Светозар Марковић, Језик Ивана Анчића, *Српски дијалектолошки зборник XIII*, Београд, 1–147.
- Николић Б. 1964: Берислав М. Николић, Сремски говор, *Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 201–412.
- Николић Б. 1966: Берислав М. Николић, Мачвански говор, *Српски дијалектолошки зборник XVI*, Београд, 179–313 + карта.
- Николић Б. 1968: Берислав М. Николић, Тршићки говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 367–473.
- Николић М. 1991: Мирослав Николић, Говори србијанског Полимља, *Српски дијалектолошки зборник XXXVII*, Београд, 1–549.
- Николић С. 1997⁹: Светозар Николић, *Сипарословенски језик I (Правопис, Гласови, Облици)*, ур. Бранко Стојановић, Београд: Требник.
- Окука 1983: Милош Окука, *Говор Раме*, Сарајево: Свјетлост.
- Окука 2008: Miloš Okuka, *Srpski dijalekti*, ур. Čedomir Višnjić, Zagreb: SKPD Prosvjeta.
- Павлица 1984: Драган Павлица, О говору околине Удбине, *Српски дијалектолошки зборник XXX*, Београд, 357–424.
- Павловић 1927: Миливој Павловић, О становништву и говору Јајца и околине, *Српски дијалектолошки зборник III*, Београд.
- Петрић 1960–1961: Mario Petrić, Porijeklo stanovništva, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 21–90.
- Петровић 1973: Драгољуб Петровић, *О говору Змијања*, Библиотека Зборника за филологију и лингвистику, Посебан отисак из Зборника за филологију и лингвистику XIV/1–2 и XV/1–2, Нови Сад.
- Петровић 1978: Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Просвјета.
- Петровић – Гудурић 2010, Драгољуб Петровић, Снежана Гудурић, *Фонологија српског језика*, ур. Слободан Реметић и Мато Пижурица, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

- Пецо 1964: Асим Пецо, *Говор источне Херцеговине, Српски дијалектолошки зборник XIV*, Београд, 1–200 + карта.
- Пецо 1966–67: Асим Пецо, *Јекавске оазе у западној Херцеговини, Јужнословенски филолог XXVII*, Београд, 267–306.
- Пецо 1975: Асим Пецо, *Икавскошћакавски говори западне Босне (I дио: Увод и Фонетика), Босанскохерцеговачки дијалектолошки зборник I*, Сарајево, 1–264.
- Пецо 1978⁴: Асим Песо, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, ур. Nikola Dončev, Београд: Научна књига.
- Пецо 2001: Асим Пецо, *Консонантизам босанскохерцеговачких говора, Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, Београд, 607–696.
- Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, *Ресавски говор, Српски дијалектолошки зборник XVII*, Београд, 241–366 + карта.
- Попис 2013: *Попис становништва, домаћинстава и сеосног домаћинства у Босни и Херцеговини 2013. године – резултати пописа (2016)*, Агенција за статистику Босне и Херцеговине, Сарајево.
- Рамић 1999: Никола Рамић, *Ливањско-дувањски говорни тип, Српски дијалектолошки зборник XLVI*, Београд, 263–426.
- Рамић 2004: Никола Рамић, *Артикулационе вредности вокала у ванаценатској позицији, Српски језик XIX*, 1–2, Београд, 457–461.
- Рамић 2010: Никола Рамић, *О јајовским изгласама*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
- Реметић 1970: Слободан Реметић, *Фонетске и морфолошке карактеристике говора Срба у Кладњу и околини, Прилози проучавању језика VI*, Нови Сад, 105–133.
- Реметић 1985: Слободан Реметић, *Говори централне Шумадије, Српски дијалектолошки зборник XXXI*, Београд, XIX + 555.
- Речник 2000: *Речник (и)јекавизама српског језика* (прир. Бранислав Остојић и Драгомир Вујичић), ур. Драган К. Вукчевић, Подгорица: ЦИД.
- Речник 2007: *Речник српског језика*, ред. и ур. Мирослав Николић, Нови Сад: Матица српска.
- РЈА: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb: JAZU, 1880–1976.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–XXI, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- Ружичић 1927: Гојко Ружичић, *Акценатски систем плеваљског говора, Српски дијалектолошки зборник III*, Београд, 113–176.
- Симић М. 1978: Милорад Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу, Српски дијалектолошки зборник XXIV*, Београд, 1–124.
- Симић Р. 1972: Радоје Симић, *Левачки говор, Српски дијалектолошки зборник XIX*, Београд, 1–618 + карта.
- Симић – Остојић 1989: Радоје Симић, Бранислав Остојић, *Основи фонологије српскохрватског књижевног језика*, Никшић: НИО „Универзитетска Рјеч“ – Никшић.
- Скок, Рјечник: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, прир. Valentin Putanec, Zagreb: JAZU, 1971–1974.
- Становништво 1995: *Stanovništvo BiH – narodnosni sastav po naseljima*, Državni zavod za statistiku Hrvatske, Zagreb.

- Стевановић 1964²: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (I део: Увод, Фонетика, морфологија)*, ур. Гордана Николић, Београд: Научна књига.
- Телебак 2010: Милорад Телебак, *Како се пише (рјечник ијекавских облика ријечи)*, Лакташи: „Графомарк“.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, *Говор Љештанског, Српски дијалектолошки зборник XXII*, Београд, 159–238 + карта.
- Топографска карта 1985: *Топографска карта 1:200 000 (по Гриничу)*, Војногеографски институт, Београд, лист 4417 Јајце.
- Халиловић 1996: Senahid Halilović, *Govorni tipovi u međuriječju Neretve i Rijeke dubrovačke, Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik VII*, Sarajevo, 1–262 + карте.
- Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и њокућства у Лијевчу њољу и Жуји*, ур. Драго Бранковић, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Црњак 2007: Дијана Црњак, *Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику L*, Нови Сад, 917–926.
- Црњак 2009: Дијана Црњак, *Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, Годишњак за српски језик и књижевност* год. XXII, бр. 9, Ниш: Филозофски факултет у Нишу, 523–535.
- Црњак 2011: Дијана Црњак, *Пасићска лексика лакташког краја*, Младенко Саџак (ур.), Бањалука: Филолошки факултет.
- Црњак – Козомара 2015: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *О вокализму говора Јаворана, Српски језик XX*, 697–710.
- Црњак – Козомара 2017: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, *Особине консонантског система говора Јаворана, Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XXVIII, бр. 15, Ниш: Филозофски факултет, 205–216.
- Црњак – Козомара 2018: Дијана Црњак, Драгомир Козомара, Ткачка лексика Бастаса, ур. Драгомир Козомара, Слађана Цукут (ур.), *Зборник радова њосвећен њроф. др Милану Драгичевићу*, Бања Лука: Филолошки факултет, 124–141.
- Цукут 2013: Слађана Цукут, *О неким особинама вокалног система говора млађих становника Дервенте, Српски језик XVIII/1–2*, Београд, 595–607.
- Цукут 2021: Слађана Цукут, *Српски говори Шипова, Српски дијалектолошки зборник LXVIII*, Београд, 1–158.
- Шкаљић 1971³: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom – hrvatskosrpskom jeziku*, ур. Branko Milanović i dr., Sarajevo: Svjetlost.
- Шкарић 1991: Ivo Škarić, *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*, u: Radoslav Katičić (ur.), *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Globus, Nakladni zavod.
- Чустовић 1960–1961: Ђенана Чустовић, *Narodni govor, Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu, Etnologija*, Sarajevo, 91–117.

Dragomir V. Kozomara

PHONETIC CHARACTERISTICS OF THE SPEECH OF BASTASI

Summary

1. The village of *Bastási* (demonyms *Bàstašān/Bàstašanin* and *Bàstašānka*, ktetic *bàstāškī*) is located in the lower part of the Livanjsko polje, on the junction of the borders between the municipalities of Livno, Grahovo and Glamoč, and it belongs administratively to the Grahovo municipality.

2. On the phonetic level, the basic features of this speech come down to the following:

A) Vocalism

1) The speech is characterised by a vocal system consisting of five basic vowels *a, e, i, o, u* and syllabic *r*. The articulation of vowel units is moving within the limits of the general normal of Serbian Novoshtokavian speeches, which means that it is a vocalism that is close to the standard. All the vowels there, of course, can be long and short, stressed and unstressed.

2) The standard vowel colour is most often disrupted by the shifting of the articulation of the short vowels *e* and *o* in the direction of *a*: *bòle^astan*, *za vèč^earu*, *kìse^alā vòda*, *nè mo^are*, *tô su mu sìno^avi*, etc.

3) Vowel substitutions are most often the result of assimilation and dissimilation, sometimes analogy, and, at times, a non-linguistic extra-linguistic factor presents a crucial factor in their occurrence. Substitutions usually encompass short and unstressed vowels, very rarely long and stressed ones. Substitutions are found in local and foreign words. The majority of confirmed cases are for substitutions of the vowel *a*, substitutions of *e, i, o* are equally frequent, while substitutions of the vowel *u* is an almost insignificant phenomenon: *jèdan od òlⁱjedu*, *jerèbⁱca*, *ùzmi kobànⁱcu*, *dvjèsto mārākā*, *pròzori od bòravⁱnē*, *stégni kònapom*, etc.

4) When it comes to vowel reductions, they are mostly pertained to the vowel *i* in medial word positions (less often in final ones) when it is found behind stressed vowels. Such reductions are most pronounced when the post-stressed *i* is found next to the sonorants, although cases of reduction next to other consonants are not rare either: *po br^dma*, *vèlⁱkō čeljáde*, *vìlⁱca mu klāpā*, *polágō vòlovⁱma*, *lèžō u sàmⁱci*, *zàključāla se ù sobⁱcu*, etc.

5) The contraction of unstressed sequences *-ao, -eo, -uo* into *-ō* is almost a regular tool within the forms of the I-participle: *rèkō*, *pòčō*, *izō se*, etc.

6) The former long *yat*, in principle, gave the following reflexes: $\acute{e} > ij\acute{e}$, $\acute{e} > ije$, $\tilde{e} > ij\tilde{e}$: *b'jêl* ko *sn'jêk*, *pükla c'jêv*, *b'jéli* mu *zûbi*, *kòjā* je *c'jéna*, *ù l'jêvōj*, *svāšta dōn'jēli*, etc.

The short reflexes are very similar to those in the standard language: *düğovječni ljūdi*, *prāvā mjèra*, *ubjedīvali* ga, *nājsmjēšnijē* bi *bīlo*, etc.

Ekavisms that occur in this speech are mostly phoneticisms, which are also recognised by the norm of the Serbian language: na *Brèž'nama*, *brèst'ć*, pod *brèšč'com*, *imā vrēmena*, etc.

Ikavisms characteristic of this speech were also mainly formed phonetically when a short *yat* was in the position before the vowels *o < l* and sonorants *j* and *lj*: *īzn'jēli biljac*, *grijōta* ti je, u *nēd'lju*, etc., and typical contact Ikavisms appear in a limited number of words: *dīda Lūkē*, *ājde*, *dīde*, *nēvista Bója*.

There are also cases of secondary reflexes of *yat* found: *drvenī vòdijēr*, *kòs'jēr*, *tō* je *sijérak*, etc.

7) As it is the case in the standard language, there are mobile vowels *a*, *e* and *u* present (*u* occurs very rarely): *vākōga živōta*, po *dòbrōme* ga *znā*, o *svāčemu* mi *prīčāj*, etc.

B) Consonantism

1) As in the majority of Serbian speeches, the consonant *h* is most often lost or some other sounds appear where it belongs etymologically: *àljin'cu* *imala*, *lādne* mi *nōge*, *cīkla ò-strā*, *dānašnjī* *òbičājā*, *pìrvī* *dānā*, *bīlo* *pūno* *búvā*, *grijōta* ti je, *pūstī* *siròmāk*, etc.

2) In the consonantal system, the constrictive *f* has become a fairly stable sound, while its replacement by other sounds is a characteristic of the speech of the oldest informants: *kad* je *pròšō àsvālt*, *slāba vājda*, *sjèčās* se *tī Pìlipa*, *kūcnā podumēnta*, etc.

3) The instability of the articulation of the sonorant *j* in certain positions within the word is of an allophonic nature, which is also a feature of other more or less related speeches: *štā'je* *bīlo*, *bá'ica*, *udarali brò'eve*, *bò'im* *se*, *něšto brú'ī*, etc.

4) Other consonants, on the phonetic level, move on average in the same way as in other more western Serbian speeches.

5) The fate of consonant clusters is predominantly the same as the one found in most other speeches of the Herzegovinian-Krajina dialect.

6) The Jekavian iotation encompassed a slightly larger number of consonants than the one in the standard language: *đē* je, *ò'cerati*, *č'èrati*, etc.

In the process of the new iotation, the constrictives *ś* and *ź* have been created: *sùtra*, *izùtra*.

7) According to the reflex of groups *št/šč* and *žd/žđ*, the speech belongs entirely to the Shtakavian speech group.

8) Desonorisation of final voiced consonants is a very lively phenomenon. Devoicing can be complete or partial: *òstavī jèdnōk*, *za Bèograt*, *blʲjêdʲ* u lícū, *čūje se vōzʲ*, etc.

9) The occurrences of metathesis and haplology are characteristic of the speech: *infrakt*, *imā bliznàce*, *nije ovdálēn*, *lòš kùrus*, *nīkav čòiek*, *òklēn si tī*.

3. According to the general classification (see Dragičević 1986: 226–228; Ivić 1996: 146; Dragičević 2001, 86–87) based on the total number of phonetic features, the speech of Bastasi belongs to the eastern group of the northwestern branch of the Eastern Herzegovinian (Herzegovinian-Krajina) dialect.

From the territorially close Ikavian speeches of the Livno-Duvno type, apart from the reflexes of *yat* and the Jekavian iotation, this speech also differs in the reflexes of the groups *št/šć*, *žd/žđ*, more frequent reductions of the vowel *i*, more unstable articulation of the sonorant *j*, etc. (see Ramić 1999).

Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет
Катедра за србистику
dragomir.kozomara@ff.unibl.org

(Примљено: 15. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

УДК: 811.163.41'282.4
811.163.41'374
Изворни научни рад

Драгољуб Златковић

ТРЕЋА ДОПУНА РЕЧНИКУ ПИРОТСКОГ ГОВОРА

Речник ѡироѡског говора, Том I (А–Њ) и Том II (О–Ш) изашао је децембра 2014. у издању ЈП Службени гласник Београд. *Прву доѡуну* Речнику пиротског говора објавили су Српска академија наука и Институт за српски језик САНУ у свом Српском дијалектолошком зборнику LXIV 2017. године, а *Другу доѡуну* Речнику пиротског говора исти издавачи објавили су 2020. године. У *Трећу доѡуну* Речнику пиротског говора унео сам преосталу лексику из моје архиве и мојих накнадних теренских истраживања, пре свега, старопланинских села Горњег и Средњег Висока на подручју општине Пирот, настојећи да је сасвим исцрпим. У *Речнику* и у *Доѡунама* I и II уносио сам само одреднице забележене на подручју општине Пирот. У случају казивача зетова и удавача рођених и одраслих ван овог подручја, а који дуго живе на подручју општине Пирот, уз њихове исказе сам уносио најпре ознаку њиховог места рођења, а затим и ознаку места дугог боравка на подручју општине Пирот. По савету рецензената, у *Трећу доѡуну* уносим само исказе казивача који су рођени у општини Пирот и живе у њој, а изостављам исказе оних који су рођени на страни. Осим речи и израза којих нема ни у *Речнику* ни у *Првој доѡуни* и *Другој доѡуни*, унео сам и хомониме који у њима имају сасвим различито значење. Све хомониме сам означио курзивом. У малом броју наводим хомоним који се налази у *Речнику* и *Доѡунама*, али поред унетих значења има још једно или неколико ненаведених значења. Унео сам и мали број хомонима који боље прецизирају већ унета значења, а само у неколико случајева уносим хомоним да бих га јасније протумачио.

Упутство за коришћење речника

У речник сам унео само оне речи које нису у употреби у књижевном језику. Да бих избегао превелик обим, нисам уносио познате речи и њихова стандардна значења, имена, надимке, патрониме, зоониме, топониме, микро-топониме и хидрониме, етнике и ктетике, као и ретке речи за које нисам добио потврду у реченици или нико није знао да ми поуздано објасни њихово значење. Изоставио сам и већину имена верских празника и већи део дечијег говора. Глаголске именице, трпне придеве и радне придеве, вулгарне речи и савремени градски жаргон уносио сам само када их нисам могао избећи.

У азбучном поретку полугласник *ь* долази после *ш*, а сугласник *с* после *ж*. Акценат је експираторан и означено је само његово место.

Именице дајем у номинативу, а глаголе у трећем лицу презента. Ако се именица или заменица јавља у једном једином примеру, и то у падежу који није номинатив, дајем је у том падежу. Неке ретке глаголе дајем само у времену у којем се појављују у датом примеру. Ако се нека ретка реч налази у само једној забележеној реченици или изразу, а њено значење не могу да одгонетнем, пишем је тако што стављам тачку иза ње, а затим наводим и тумачим реченицу у којој се налази и чији је смисао јасан. Различита значења исте речи означавам редним бројем, затим дајем тумачење иза кога следи један или више примера који илуструју то значење. Уз ретке речи дајем више примера него уз оне које су у честој употреби. Иза сваког примера дајем ознаку за село из кога је казивач.

Ознаке и имена насеља општине Пирот из којих су казивачи

Бе	Бела	Јел	Јеловица
Бер	Беровица	Км	Камик
Бз	Базовик	Кп	Копривштица
Бла	Блато	Кр	Крупац
Брл	Брл	Кс	Костур
Брц	Бериловац	Ку	Ку
Бс	Басара	МЈ	Мали Јовановац
БЧ	Барје Чифлик	Мл	Милојковац
ВЈ	Велики Јовановац	МЛк	Мала Лукања
ВЛк	Велика Лукања	Мр	Мирковци
Вој	Војнеговац	МСв	Мали Суводол
Вр	Враниште	НМл	Нова Мала
ВРж	Височка Ржана	Нш	Нишор
ВС	Велико Село	Об	Обреновац
ВСв	Велики Суводол	Ор	Ореовица
Гњ	Гњилан	Орљ	Орља
Гос	Гостуша	Ос	Осмакова
Гра	Градашница	Пет	Петровац
Грш	Градиште	Пир	Пирот
ДД	Добри До	Пк	Паклештица
Дој	Дојкинци	Пл	Планиница
Држ	Држина	Пн	Покровеник
Зс	Засковци	Пок	Покровник
Изв	Извор	ПРж	Пољска Ржана
Јал	Јалботина	При	Присјан

Пс	Пасјач	Сук	Суково
Рас	Расница	ТД	Топли До
Рг	Рагодеш	Тм	Темска
Рос	Росомач	Трњ	Трњана
Рс	Рсовци	ЦД	Церевдел
Ру	Рудиње	Цер	Церова
СГл	Сиња Глава	Цр	Црноклиште
Соп	Сопот	Црв	Црвенче
Сре	Срећковац	Чин	Чиниглавци
Ста	Станичење	Ш	Шугрин

Села Велика Лукања (на ушћу Гостушке реке у Височицу), Мала Лукања (око 2 km низводно) и Завој (око 5 km низводно) потопљена су 1963. године у природној катастрофи, када се велика количина земљишта сурвала у Кањон Височице. Само је у Великој Лукањи било остало неколико кућа које су исељене 1981. године, када је на Завојском језеру изграђена брана.

Техничке скраћенице

агр.	аграрни термин	геол.	геолошки
акуз.	акузатив	гл. им.	глаголска именица
анат.	анатомски	грађ.	грађевински
аор.	аорист	дат.	датив
арх.	архаично, застарело	дем.	деминутив
астр.	астрономски	деч.	дечји говор
аугм.	аугментатив	енкл.	енклитички
бас.	басма	ж	женски род
безл.	безлични глагол	жарг.	жаргон
биол.	биолошки	заг.	загонетка
благ.	благослов	зам.	заменица
бот.	ботанички	зан.	занатски
бр.	број	зб.	збирна именица
брз.	брзалица	зоол.	зоолошки
буг.	бугарски	изр.	израз
в.	види	имп.	императив
везн.	везник	импф.	имперфекат
вер. праз.	верски празник	ирон.	иронично
вет.	ветеринарски	јд.	једнина
вок.	вокатив	кл.	клетва
вулг.	вулгарно	комп.	компаратив
ген.	генитив	л.	лице
геогр.	географски	м	мушки род

мед.	медицински	пс.	псовка
мет.	метеоролошки	р. пр.	радни глаголски
мит.	митолошки		придев
мн.	множина	рет.	ретка реч
мтз.	метатеза	реч.	речца
нар. вет.	народна ветерина	ром.	ромски
нар. мед.	народна медицина	с	средњи род
нег.	увек негативно значење	свр.	свршени глагол
непозн.	непознатог порекла	слов.	словеначко
несвр.	несвршени глагол	сточ.	сточарски
нов.	реч која се користи у новијем говору	суп.	суперлатив
обич.	обичајно	трп. пр.	трпни придев
оном.	ономатопеја	турц.	турцизам
пеј.	пејоративно	узв.	узвик
перс.	персонификација	узр.	узречица
перф.	перфекат	уп.	упореди
песн.	у песми	уч.	учестали глагол
подр.	подругљиво	фиг.	фигуративно, у преносном смислу
поим. прид.	поименичени придев	хип.	хипокористично,
пом. гл.	помоћни глагол		одмила
посл.	у пословици	цркв.	црквена реч
предл.	предлог	шаљ.	шаљиво
прид. индекл.	непроменљиви придев	шатр.	шатровачки
прил.	прилог		
прил. сад.	прилог времена садашњег		
прип.	у приповеци		

А

авалѐ му изр. *узалуд*. – Авалѐ му богатлѝк кад срѣћу нѐма (Вој).

а́зовац м нов. алузија на украјинске војнике који немилосрдно бомбардују Луганск и Доњецк *злогѝвор*. – Овија а́зовци из Ниш, до́ктуре, нѐмају ни срѣце ни ду́шу, узо́ше ми големѐ па́ре за лечѐње (Пир).

ај узв. при обраћању: *је ли*. – Ај стрѝно, кво рѣче (Пк).

ајде-ајде узв. при љубазном обраћању посетиоцу који је пред вратима: *уђи слободно, драго ми је шѝо си дошао*. – О, госјанка пред врата: ајде-ајде, тѣтко, несмѝ се скѝро видѣле (Грш).

ајдеде реч. *ѝа нека, али*. – Да је само то́ва па ајдеде, али нѐмамо ни бра́шно за ле́б (Рс).

аје несвр. нег. *разумѝти; не захаяјѝи за шѝо*. – Ја не чу́јем, ти не ајеш, нѣје ти ја́сно, и не мо́ж се споразу́мемо (Рс).

ајнаѝсује несвр. *ленчариѝи*. – Научѝло да ајнаѝсује, мрзи га да се ди́гне и во́ду да се напи́је (Вој).

акѝл м **1.** изр. *дојде му у акѝлат уразумиѝи се; сеѝиѝи се*. – Че му дојде у акѝлат, ама че бу́де до́цкан (Чин). Ка́ ми дојде у акѝлат ја́ че ти ка́жем све за твоје́га де́ду и за твоје́ потекло́ (Пк). **2.** изр. *на акѝлат ми је на уму ми је; намеравам да*. – На акѝлат ми је да му ка́жем (ВЛк).

ала́ и ѝѝла изр. *несѝособна и изобличена безвредна особа*. – Ала́ и ѝѝла, нити је спѝособно за нѣшта нити је човѣк како́ трѣбе (Сук. Чин).

алали́кав, -а, -о **1.** *брбљив*. – Алали́кав, асли́ је водени́ца (Рс). **2.** *ѝриглуѝ*. – Не́је алали́кав: када́ му нѣшта па́дне на ма́шку не́је ни он за кра́цу на ѝпашку (Рс).

алачу́ђе ж мн. *ѝрибор, алаѝ; ѝриѝљаг*. – Збе́ри си алачу́ђете, пази́ да си нѣшта не заборави́ш (Пет).

алба́тско чу́клѐ изр. *чекиѝ за ѝоѝкивање говеда или коња*. – Ћма си посебно алба́тско чу́клѐ, подѣсено само за ту́ја ра́боту (ТД).

а́нге ма́нге изр. *ѝревараниѝ; лоѝов*. – Он је а́нге ма́нге, рђа голема́, ѝче да те пречу́ка (Рос, Пир).

а́ра несвр. *ѝљачкаѝи; ѝусѝошиѝи*. – А́ра ме та́ја рђа, а а́ра и на́род (Вој).

ара́члија м *особа која много ѝпроши; особа која ѝрави велику шѝеѝу*. – Деца́ ми несу́ ара́члије, чу́вају сваку пару́ (Рс).

арчи се несвр. фиг. *пирошићи снагу, замарајти се*. – Немој се арчиш да доодиш, сам че си завршим рабoту (Вој).

аџио реч. *а не*. – Наши су били лоши, ато не Грци овчари (Дој).

ач и тлч изр. *брак глужих и невеликих, који се чесио свађају*; уп. ач и тлч; ачило и тлчило. – Збрало се ач и тлч да прaje глч (Пк).

ачило и тлчило изр. в. ач и тлч. – Сабрало се ачило и тлчило да прaje глчило (ВЛк, МЛк).

алч и тлч изр. в. ач и тлч. – Сабрало се алч и тлч да си прaje глч (Бе).

Б

бабунка ж *избочине и неравнине (на њују, ливади)*. – У туј ливаду има бабунке, там била шума (Рс).

баксузат, -а, -о *ћудљив; љркосан*. – Ђбава Каџа, ама баксузата (Пир).

баксузетина ж *својеглава особа која се свему и без разлога одуири*, угурсуз. – Тија старц беше голема баксузетина, с њега договор неје имало: мињувал ми је преко зрело жито сас коња, на моје очи (Сук).

баксуштине ж мн. мит. *кобни догађаји као последица мађија или невоштовања обичаја*. – Што не бејо дома за бдњу вечеру после су ме биле баксуштине целу годину (При).

балаликује несвр. **1.** *брчкајти њо јелу, храни*. – Кришома балаликује по шerpете и вади месетија (Пир). **2.** фиг. *радијти безначајне њослове*. – Само балаликујете, а не завршаваате ниједну рабoту (Пир).

бангајв, -а, -о *који има болесне ноге (и руке)*. – Станул сам бангајв у нођете: једну влачим, а другата ме боли (ДД).

барбоси несвр. *брбљати; гунђати*. – Барбоси му стално, да те ване мџка од њу (Рс).

басма ж *џруба џлајина уошшје*. – Ђмам две басме пртенице, једна је од белете, старо остало (Рс).

безмозгав, -а, -о *глуж, малоуман; ћакнуј*. – Ало безмозгава, ти ли си се нашла да ме урнисујеш пред народ? (Вој).

белица пченица ж бот. *врсти џшенице, белија*. – Белица пченица, она је најубава за леб и погачу (Сук).

берколоза ж мед. *џуберкулоза*. – Сваџа му деџа помреше од берколозу (Пет).

бесџлка ж *вешање*. – Бесџлка је за њу, нема друђи леџ (Рс).

бџстро прил. *радознало, заинтересовано*. – Детето бџстро гледа и само у грозјето гледа, једе му се (Гњ).

благовѣн, -вна, -вно рет. *добродушан*. – Он је благовна душа, че ти помогне (ВЛк).

благодуман, -на, -но *разуман, склон договору*. – Благодуман је он човек, договоран, па су га сви поштували (Рс).

благотан, -на, -но *добродушан*. **1.** Благотан беше тија човек: саберемо се деца окол њега како да је седенћа (Рс). **2.** *фиг. који једе са айеишином; који воли слаику храну*. – Благотан беше: једе наблаго, а воли и благо да изедѣ (Рс).

благуна ж *подмукла особа која глуми добру особу*. – Ја бегам од благуна, а ти си благуна, само убаве речи умјеш да казујеш (Рс).

бланайв, -а, -о *који се изорава у виду прака, кашива (о земљишту)*. – Бланайво орањето, мокро, смолничаво, че буде лоше за копање (Брц).

блесаво гледа изр. *гледаши чудно несвесан окружења*. – Напила ли се, изветрела ли је, само ме блесаво гледа и не одговара ми (Пир).

бломба ж *иломба*. – Појдо при зубара, испаде ми бломба (Пир).

бломбира несвр. *иломбираши*. – Да ми бломбира двата зуба (Пир).

Бога че изедѣ изр. *има велики айеиши*. – Кад се разједѣ Бога че изедѣ (Вој).

божномка прил. *шобоже, бајаги, као; као да*. – Божномка че ми врне парете дњи с рано ујутро, а оно стану пладне, а он ђи не врну (При).

бојацк м *јасишук на предњој осовини зайрежних кола, на коме се окреће предњи ојлен*. – Бојацк да је оди младу ћисалку или дивљу јабуку, повише да може да издржи (Рс).

боланта ж арх. *амбулантиа*. – Болна сам, черката ме поведе у боланту (Јал).

болѣсти несвр. *мучиши, угрожаваши нечије здравље*. – Мрзи га, мучи га, болѣсти га, оче да га нема (Рс).

бѣтурасто прил. *зловолно, најмурено; засипрашујуће*. – Она све бѣтурасто гледа па не волим да у срѣтнем (ВЛк).

бѣчи се несвр. *сипајаше мирно (са шакама на куковима)*. – Ајде помагај, кво се бѣчиш? (ВЈ).

брбењика ж *дечја игра у води и око ње*. – Њграмо се с воду, газимо, прскамо се, и туја игру смо звали брбењика (Рс).

брбѣси несвр. *брбљаше*. – Млого брбѣсиш, а твој башта прво мисли па каже (Рс).

брбѣче несвр. рет. *жубориши*. – Лѣгнем у Џајину ливаду, мерише ми траву, брбѣче ми вода од Бањицу, народ мињује, милина за душу (Гра).

брѣина ж бот. *брекиња*. – Брали смо и брѣине, дивѣ, расту у нашу гору (Рс).

брзачџк, -чка, -чко *ѿргав; који се брзо узбуди*. – Мила је брзачџк, зачас се скара сас човека (Брц).

брзгољ *м жусѿра особа*. – Тија брзгољ не завршава ни једну работу како требе (Вој).

брљив, -а, -о *који је неодмерен у говору и ѿонашању*. – Де, покротко, немој си брљив, народ те гледа и цѣни (Држ).

брнсаџ, -а, -о *који има велике и дебеле усне*. – Воја из Ржању беше брнсаџ, ѿмаше дебеле и големе ѱснице (Јел).

брнсољ *м круѿиа и зрела сѿабла зѣласѿиѿх биљака на облогу и ѿарлогу*. – Брнсоље обирамо по облогат (Рс).

броје *несвр. фиг. убрајаѿи; смаѿираѿи*. – Броје га у паѣмтни, за све прво њѣга питају (Држ). Оѿи ме не броје у човеци (Јал).

бруси *несвр. 1. ошѿриѿи косу (о косачу)*. – Гледе како ја брусим моју косу, тека и ти да брусиш твојуту (Сук). **2.** *фиг. грдиѿи*. – Башта си га нешта бруси, погрешѿло детѣто (Сре, Вој).

буѱаџ *м, в. буѱаџ*. – Буѱаџ је дебело и кратко дрво, згодно за буѱање жѿто или за прање црђе (Сук).

буѱаџ *м обликовано краѿиѿко и дебело дрво ѿгодно за млађење ѿри ѿрању дебелих ѿоњава као и за млађење ѿри одвајању зрна (кукуруза, ѿшенице, ѿасуља)*; *уп. буѱаџ*. – Пра црђе ѿилимарђе, па ми утрнеше руђе од буѱаџат (Пет).

буђавштина *ж буђ уоѿиѿиѿе; ѿредмеѿи (али и ѿросѿиор) који је јако убуђао*. – Тѿквете ватила буђавштина (Рс).

бузерѱнт *м мушѿкараѿ који избегава жене; хомосексуалаѿ*. – Зѱрија из Кѿмје је бѿл бузерѱнт (Сук).

бујаљѿа *ж ѿракљача*. – Црђе смо прѱле на рекуту, удаѱамо и с бујаљѿе (Рс).

бѱмбаџ, -а, -о *дебео*. – Да сам јела тољко млоѿо била би бѱмбаџа (Пир).

бурдељ *м оронула зграда; обрушена зграда; руина*. – Лењаџ домаѿѿин: бурдеље начичкаљ суѣе по гувното (Рс).

бурѣчачѿи *прил. сад. са мржњом, ѿреѿеѿи*. – Гледа ме бурѣчачѿи, под веѿу, како краѱа липѿало теле (ВРж).

бурѣчи *несвр. гледаѿи са мржњом*. – Зашто тија човек тека бурѣчи у мене како да сам му башту утеѱала (Рс).

бурјѱн *м бѿт. ѿѿѿриѿина ѿод високим коровом (ѿаламида, горѿѿика, абѿа)*. – Там куде је била масларата у Раѱно бѿѿје онѿ уѱасло у бурјѱн, не моѿ да миѿнеш (Дој).

буѿѿрес, -та, -то *фиг. ѿѿѿрѿоглав*. – Бѿтрес, непреѿијен, не слуша када му оѱатиш (Рс).

бу́чаво прил. фиг. **1.** *уз галаму, свађу, џучу.* – Ка́д се он врну́ одма појде́ бу́чаво, узé мо́тку да би́је сина́ жењенога (Рс). **2.** *на велико.* – При њéга иде́ бу́чаво, на големо́, голéм про́мет има (Рс).

бучка́р м *занатлија који израђује и продаје бућкалице.* – Некој на́ш де́да бу́ће прави́л, зато́ва ни зову́ Бучкаре́ви (Сук).

бу́шан белéг изр. в. *буша́т белéг.* – Њинете о́вце имају бу́шан белéг на у́во (Гос).

буша́т белéг изр. *врси́а белега са рујицама исџеи́овиран на увейу́ овце;* уп. буша́т белéг. – Њего́ва је та́ја овца́, са́мо он има буша́т белéг (ВЛк).

бъглама́ прид. индекл. *неквалиџеи́ан; болеси́ан.* – Рџаво, бъглама́, свџи́-ва се, не́че да мо́ж да држи́ (Рс).

бълайв, -а, -о *који је џун бува.* – Бълайва ба́бичката, па када́ си о́тиде прли́мо столицу на коју́ је седе́ла (Рс).

бълоједина ж *раница од уједа буве.* – Има́м бълоједине по сна́гу, не да́доше ми начéс да за́спим (Рс).

бџкавчичи м мн. *врло сиџине бодље.* – Та́ј трава́ има наго́ре бџкавчичи (Гос).

бџка́љ м, мн бџкавчичи *бодља; џирн уоџиџе.* – Пази́ да не се́днеш на бџка́љат, он има о́пасни бџкавчичи (Гос).

бџка́љив, -а, -о *бодљикав.* – Мага́ре једе́ на́благо бџка́љиву тра́ву (ТД).

В

вадоо́чњак м *особа која вређа њојединосџима неџријаџине исџине у најнеџријаџином џренуџку.* – Неси́ ти за пра́вду него си вадодо́чњак, во́лиш да бр́кнеш чове́ку у о́чи и да га изази́ваш (ВРж).

вајди се несвр. ирон. *корисџиџи се.* – Ако у́знеш пијáницу по убави́ло мло́го че се вајдиш це́л живо́т (Грш).

валопр́да ж *хвалисавац.* – Валопр́да си: пр́днеш па се пова́лиш, ти́ја си (Рс).

валопр́дав, -а, -о *размеџив.* – Сви́ су они́ валопр́дави, теква́ њим се́мка (ВРж).

валопр́давштина ж аугм. *неумерени хвалисавац.* – Валопр́давштино, ти́ си за све́ спо́собан али ти све́ иде́ наса́д (Рс).

ва́љавац/ва́љавџ м *овеђи лоџиасџи камен.* – Када́ њим ри́љамо ло́зјето ваді́мо голе́ми ваљавџи́ (Брш).

ване́ на́рав изр. *сиџеџи лошу навику, имаџи лошу каракџерну џриџу; џосџиџи џврдоглав.* – Вану́л на́рав и с њéг се чове́к не мо́же догово́ри (Вој).

ва́риво с рет. *кувано јело; кувани куџус*. – Че свáрим ва́риво, на му́жа ми се мло́го једе́ ва́рено зе́ље (Рс).

варси́ћа ж ирон. *женска особа која се (по навици) намеће свим женама као најси́особнија у свему*. – Ти че си за све варси́ћа, а ни окол те́бе ни́шта не разби́рамо (Рс).

васуље́вина ж *слама и махуне њасуља по издвајању зрна*. – Говéдата не́че да је́ду васуље́винуту, гра́же зелено́ да има (Брц).

вача́ње с гл.им. од вача несвр. *хваџаџи; дрџаџи особу суџроџиног џола*. – Одво́јимо се па́рови, па вача́ње до блага́ испод стрéјете (Рс).

ведрина́ ж *ведро небо*. – Када́ саби́рамо се́но у пла́нину по десетина́ дња, напра́вимо си као ку́ћицу од се́но и у њу спи́мо; ведрина́та те испи́је иа́ко је то́пло (ВЛк).

венче́ва (се) несвр. *венчаваџи се*. – Но́чу съњу́јем како́ се венче́вам с њéга (Пир).

вери́ђе ж мн. *ланац са куком изнад огњишџа, вериге*. – Ла́нац од вери́ђе је кра́так, са́мо до куде́ би́је огањ, а нагóре су др́вене; не́је има́ло па́ре за же-лэ́зне вери́ђе (ВЛК).

вили́ћа ж дем. *(мала) кришка (сира, качамака)*. – Даду́ ми је́дну вили́ћу да не гле́дам гла́дан док је́ду (Јел).

вилца́н м *сџари џиџ шоџице (без дрџке)*. – Вилца́н га о́камо када́ не́ма др́шку, остáло од ста́ро вре́ме, а шо́ља је са др́шку и са́мо је за кавé (Рс).

ви́на го́л изр. *скинуџи до голе коже, наг*. – За́текомо́ љу голу́ голца́ту, ви́на гола́ се ку́пе у ви́рат (Рс).

вира́сује несвр. нег. *(не) најредоваџи; не развијаџи се, не расџи*. – Телéто не вира́сује, има не́какав ку́сур (Вој). У мо́јту гради́ну не вира́сују петлица́не (Сук).

високочéлес, -та, -то *који има високо чело*. – Бéше голéм и у́бав човек, голема́ глава́, високочéлес (Вој).

вицева́ње с гл. им. од вице́ва несвр. *сусреџи, виђење*. – Че ѝдем на пазáр на вицева́ње с на́род (Вој).

влагай́в, -а, -о *влажан*. – Влагай́ва ми лива́дата, по́више иска́рује сукý (Вој).

влаче́г м *предињи део рабаџиџских кола са две џомоћне гредице џреко којих се сџавља џовар и џревози по сџирмом или блаџињавом џиерену*. – Куде́ не мо́же сас ко́ла ѝдемо с влаче́г; и дебéла др́вја сво́зимо с влаче́г (ВРж).

влче́шња́к м *измџи вука*. – Нао́димо чéсто влче́шња́ци по гору́ту (Рс). **водурља́в**, -а, -о *који садржи много воде (џлод)*. – Воденци́ти су водурља́ве кру́ше, ума́жем си бра́ду када́ љи гризéм (Вој).

возно́си несвр. *хвали́ти без основа*. – Зѣтат се сра́мује када́ га возно́сите (Рс).

воло́всѣи прил. *воловски, ѿѿѿѿ вола*. – Он ме воло́всѣи гле́да, а не зна́м зашто́ (Сре).

врѣ́дни се несвр. *(насто́јајѿи) вредно ради́ти, ужурбава́ти се*. – Врѣ́д-нимо се саба́ле да ђ́жемо пѣ́више, док ни не припече́ (Изв).

врѣ́ча. изр. **на́јде се у врѣ́чу** шаљива игра речи: *у́вреда/у врѣ́чу увреди́ти се*. – Ти се па ђ́дма најде́ у врѣ́чу, не ви́диш да се чо́вѣк ша́ли (Вој).

врѣ́зма се несвр. рет. *шу́њајѿи се, губи́ти време у бесце́љном крейша́њу*. – Врѣ́зма се, ни ната́м ни нава́м, не гле́да си ра́боту (Соп).

врѣ́кља м *врдалама*. – Голема́ је врдала́ма па га ђ́камо врѣ́кља и ѿ́н се не лѣ́ути (ДД).

врѣ́лав, -а, -о *који у ходу изба́цује цевани́це ѿ́рема сѿо́ља*. – Врѣ́лав је који врѣ́ла но́ђе у́страну када́ ђ́ди (Изв).

врѣ́лаво ђ́ди изр. *у ѿ́оку хода изба́цивајѿи цевани́це ѿ́рема сѿо́ља*. – Врѣ́лаво ђ́ди, теква́ му сѣ́мка (Грш).

вси́га ж рет. *ојна која ѿ́окрије ѿ́овршину садржа́ја у суду у коме се у води чува́ју сир или ѿ́уриши́ја*. – Прво ђ́берем вси́гуту па после ва́дим било́ турши́ју било́ сѿр (Пк, Рс). Вси́га је бе́лото што се ува́не у сѣ́д на сѿра́ње одозго́ре (Бе).

ву́ца пла́мик изр. *изби́јајѿи висок ѿ́ламен*. – За́пали се кама́ра, поче́ да ву́ца пла́мик, ђ́гањ до не́бо (Вој).

вуца́љѿа ж *сѿѿаза за санка́ње*. – У на́ш пла́ц је најдо́бра вуца́љѿа, та́м се са́нкамо по це́л дѣ́н (Рс).

ву́цка (се) несвр. пеј. *брзо (и ѿ́овршино) обавља́ти свакодневне ѿ́ослове у ку́ћи*. – Снаа́та само ву́цка по ку́ћуту и ни́шта не ура́боти како́ тре́бе (Сук).

ву́цне се свр. *окли́знујѿи се*. – Вуцну́ се на ле́дат и па́до (Рс).

вы́шкобе́рѿак м **1.** *комад оде́ће или ѿ́осѿе́ља ѿ́уне ваши́ју*. – Не уно́си ти́ја вы́шкобе́рѿак у мо́ју ку́ћу, за́качи га пред врата́та (Рс). **2.** *осо́ба ѿ́уна ваши́ју и гѿи́да*. – Када свр́не у нас ти́ја вы́шкобе́рѿак по́чне да се дра́сти, и не преста́њује (Рс).

Г

гла́сник м *ома́њи оѿ́вор у ѿ́еѿини или на ѿ́лу*. – п́ма у пе́ћинуту гла́сник и мо́же још да се ѿ́де ната́м (Рс).

гледа́ ж рет. *сѿо́лаши́ѿи изгле́д*. – Те́тка ти бе́ше уба́ва на гле́ди, трча́ла су момче́тија по ѿ́ју (Ру).

гле́зи се несвр. *мази́ти се; ѿ́ренемага́ти се*. – Немо́ј ми се ту́ва гле́зиш,

него казуј каквò очеш (Зс).

гњаска несвр. *ударати, набијати или сипресати снажним и ошечним њокрећима*. – Стануло детето на нову софу па гњаска ли гњаска (Пир).

говѣља несвр. фиг. *уињаати се, насипојати се извући из невоље*. – Говѣља нѣкако, ама не мѡж се изговѣља (Вој).

говњарсѣи, -ка, -ко **1.** *зайрљан измеѣом*. – Че те бијем с говњарску мѡтку, памет да ти дѡјде (Пет). **2.** *пеј. који је лоше обављен*. – При њѣга је говњарска свака рѡбота, нѣчу да доѡди да ми помага (Вој).

говњарсѣи прил. сад. фиг. *невешѣо; лоше*. – Какво-гѡд да ураѡоти, говњарсѣи га ураѡоти (Вој).

гѡдина ж *ћуд; нарав; сѣил*. – Дѣди Сѣмина гѡдина, ѡн се све нѣшта досѣча (Вој).

големѣје се несвр. *држати се гордо*. – Ђбаво се големѣјеш, ама нѣмаш сас квѡ, тѣ си гола сиротѣња (Јел).

големочѣлес, -та, -то *који има велико чело*. – Бѣше големочѣлес чѡвѣк (Вој).

голишѡт, -а, -о рет. *врло оскудно одевен, голишав*. – Јѡш ѣде голишѡта, јѡш не знаје за срам (Сук).

гологрѣдес, -та, -то *који има раскојчана (и широка) ѣрса*. – Широѣ и ѡмалечѣк бѣше, јѡк мѣж, и ѣдеше пѡвише гологрѣдес (Јал).

голомѣшко м хип. *деѡак коме се види ѣѡкривен сѣѡмак*. – Баѣницата жѣшка, добра за голомѣшка (Рс).

голочѣлес, -та, -то *који има ѣѡкривено чело (ѡ браву)*. – Да ми продаѣш голочѣлестѡтога ѡвна, у њѣга се угледа (Рс).

гѡсјѡнство с *уживање у гѡсѡвању; гѡсѡвање*. – Нѣма пѡдѡбра рѡбота оди гѡсјѡнство (Пк).

граѡрас, -та, -то *граѡрасѣ*. – Ђма теква ѡја, теква шарѣ, како зрно на грашѡк: граѡрасте ѡчи, граѡраста кокѡшка (Сук).

грѡскан, -а, -о трп. пр. од грѡска *ѡшѣћен грѣбањем, изгрѣбан*. – Вратѡта ѡнадѡр грѡскана, трѣбе да је маѡката (Рс).

грѡѡ м *грѡ; ѡсѡба са израженом грѡм*. – Тѣја грѡѡ је мѡѡ лѡш, држ се од њѣга далѣѡ (Рс).

грѡра несвр. *ѣлакнуѣи грѡ*. – Јѡ грѡрам тѣја ѡја каѡа ме ѡѡи гуша (Вој).

грѣбе ме изр. *дражѣи, гоѡиѡи (у грѡу, носу, ѡку)*. – Почѣ ме грѣбе у гушту, и мѣн че ваѡа тѡја рѣдушѡѣѡа (Вој).

грѡзначѣк, -ѡа, -ѡѡ хип. *ружан*. – За грѡзно је грѡзначѡа, ама је пѡпаметна од вас свѣте зајѣдно (Пет).

грозни́чка ж дем. *зелени заметѿак шљиве*. – Једемо грозни́чке па ни после тресе́ грозни́ца (Рс).

гу́жваво прил. фиг. *зайеиљано; несагласно*. – Дојде гу́жваво, неје сагла́м, несмо́ се тека́ договорили (Гос).

гузича́т, -а, -о *који се одликује великом задњицом*. – Гузича́тете жене се не ва́чају у те́шку ра́боту (Држ).

гулува́р м *йоѿара без додаи́ака*. – Гулува́р је када́ у попа́руту нема ништа, нема си́р (Рс).

гу́ша се несвр. *иући се ѿрса у ѿрса, хваи́аи се за гушу са неким*. – Одједну́ш се поче́ше гу́шају, једва́ ђи разоте́мо (Вој).

гѣди́чкав, -а, -о *голицав*. – Она́ је гѣди́чкава ко сугари́ца (Рс).

Д

дандогру́дес, -та, -то *који има широке, раздрљане и маљаве ѿрси*. – Му́жје из ту́ја вамилију су све дандогрудести и у́бави (Дој).

да́ра изр. **одби́ва му на да́ру** не *узимаи́и га као ѿрезвену особу*. – Ча́с се ва́ли, ча́с се си́ли, ча́с ме бру́ка, ама ја́ му одби́вам на да́ру и не замёрам му (Вој. Сук).

де́де узв. за одобравање, сагласност: *хајде*. – У́баво се одмори́мо, де́де да се са ва́чамо на ра́боту (ВЈ).

де́јан му држи́ изр. *држаи́и снагу*. – Чалеб́рци не́што, де́јан да ти држи́ (Рс).

дембелде́рин м *нерадник, лењивац*. – Башта́ му бе́ше голём дембелде́рин, али како́ се си́нат о́жени ти́ја до́м поче́ да цвѣти́ (Рс).

дефе́к м **1.** *квар на машини*. – Дојде ма́јстор и о́тклони дефе́к (Пир). Телевизо́рат има́л дефе́к па га врну́мо (Држ). **2.** фиг. *(велика) мана*. – Неко́је има дефе́к у но́ђе, неко́је у ру́ће, а те́бе тревѿло у гла́ву (БЧ).

ди́а несвр. *иешко дисаи́и*. – Ста́рцат поче́ да ди́а и па́де одједну́ш (Рс).

дл́би несвр. *уживаи́и једући; халайљиво јеси́и кашаси́у храну*. – Дл́би ли, дл́би, ко да не тре́бе и ни́ да једемо́ (Грш).

длгоси́с, -а, -о *који има дуге сисе или изражене сисне залиске*. – Ја́ би́рам и чу́вам длгоси́се о́вце и овно́ве оди текве́ о́вце, и гле́дам да су по́више црне́ (Гос).

доба́вује несвр. *набављаи́и*. – Ђде преко гра́ницу и из Бу́гарску доба́вује све́ што је та́м по́јевтино́ (Рос).

добе́гне свр. рет. *доћи однекуда; досели́и се*. – Они́ су добе́гли ова́м из планинска́та се́ла (Вој).

добивује несвр. *довршаваџи иремлаћивање*. – Прво га ја бијем када га там затечем, а после га башта си добивује што ми је правил штету (Сук).

добије се свр. рет. *сићећи (много)*. – Он се веч добил, огаздел, неје више гладна сиротиња (Пир).

добо 1. изр. **у некоје добо** *касно; око ионоћи*. – Дојде у некоје добо и разбуди ни (Вој). 2. изр. **у свако добо** *било кад у шоку дана и ноћи*. – Мож да сврнеш у свако добо, ја че сам си дома (Чин, Вој).

добрџује несвр. *довршаваџи бројање грла сиоке*. – Че добрџујемо када стигну и онџа ѓвце, и че запишемо (Гос).

довачач м *особа која ирихваџи оно шџо јој се додаје*. – Ја че ти додавам сас виљуту, а ти че си довачач и че денеш (ВРж).

довачује несвр. *дохваџиџи*. – Малечка сам, не могу да довачујем сливе (Пл).

довукује несвр. рет. *довлачиџи*. – Деда Трајко, када се врча с козете, довукује дома сваку вечер по једно дрво (Гра).

догазује несвр. *завршаваџи гажење*. – Он је подебел, он че догазује сеното, поубаво да се слегне (Трњ).

доглавља несвр. *доиуниџи, додаџи до одређене суме или количине*; уп. доглављује. – Када купујем с договор, а немам толко паре, деда ми доглавља од пензијуту (Пир).

доглављује несвр. в. доглавља. – Дрва си не набере колко му требе па кришом си доглављује од наш дрвник (Сук).

догорује несвр. *догореваџи*. – Витиљат веч догорује, требе да га мењамо (Бе).

догриба несвр. *довршаваџи ирикуиљање грабуљом или вилом*. – Имам још малко да догрибам окол стогат (Вој).

додавач м *особа која додаје другој особи*. – Додавачат задрема, чекам га (ВЈ).

додавује несвр. арх. *додаваџи*. – Он се укачи на колата, а ја му додавујем снопове (Пет).

додаде свр. *додаџи*. – Че ти додадем још тријес ћила, че те частим (Ста).

додрљачи свр. *довршиџи дрљање*. – Ћиша увати и не могломо да додрљачимо (Сре).

досебне свр. *накнадно озейсџи још више*. – После ме увати и промаја па си досебо и са не могу да се олечим (Пет).

досиђује несвр. *довршаваџи зидање*. – Досиђујемо веч, домаћине, доноси ређију (Гра).

дозивља несвр. рет. *дозиваџи*; уп. дозивује. – Јоване, Јоване, по цел дн дозивља мужатога и увек га нешто питује (Гос).

дозивује несвр. в. дозивља. – Дозивујемо се и шаљимо с овчарицете по цел дѣн (Зав).

дойгрује несвр. фиг. *измицајџи снага, моћ, здравље*. – Дойгрујемо, Сѳколе, наше смо рабѳте веч позавршили (ВРж).

дойда си лѳбацат изр. *ускоро ће умрејџи*. – Дойдам си лѳбацат, видим да ме нѳма бѳде (Јал).

докаѳе свр. *сасвим исѳећи кайајуџи*. – Не стѳскај га и не увѳвај, сачѳкај да докаѳе (Пир).

докаѳује несвр. *исѳицање ѳреосѳале ѳечностѳи кайајуџи*. – Сирењѳто веч докаѳује, не чѳкај га, ѳдма га сѳчи да не проѳисне (ВЛк).

доклаѳује несвр. *ѳојачавајџи и одржавајџи ваѳру додаѳним сѳављањем грања или ѳѳаница*. – Дрѳмем у крѳануту уз огѳњат и доклаѳујем (Вој).

доклимка се свр. пеј. *врајѳѳи се (уморно, без воље, љуљајуџи се на нѳгама)*. – Јѳдва ѳдим, че пројде мѳѳо врѳме док се доклимкам до дѳм (Брц).

доклѳа свр. *завршиѳѳи ѳуцање*. – Че доклѳаш пипѳрат, не ѳстаѳљај за јѳтре (Вој).

докрайсује несвр. **1.** *ѳрошиѳѳи ѳоследње резерве (новца, хране, огрева)*. – Снѳг голѳм, зла баба Мѳрта, а нѳ веч докрайсујемо сас дрѳва (Сук). **2.** *сѳарѳѳи и губиѳѳи моћ и здравље*. – Докрайсујемо веч сас баѳуту, ама ѳна се пѳдржѳ од мѳне (Грш).

докрѳује несвр. *довршавајѳи кидање, ломљење*. – Че докрѳујемо морѳзуту, да мѳж да претечѳмо ѳѳшуту (Сре).

докука свр. *довршиѳѳи кукање на грѳљу*. – ѳна ѳстаде да си докука на баѳтин грѳб (Држ).

докусује несвр. *довршавајѳи кусање*. – Невѳста не докусује и не дойда, ѳна слѳша тѳја што јѳдѳ уз трпѳзу (Бер).

домаѳи свр. *досегнуѳѳи; ѳогодиѳѳи*. – Гаѳа јаѳбалкуту младожењата, али у не мѳже домаѳи, мѳѳо је високо (При).

домашује несвр. *досезајѳѳи; ѳогађајѳѳи*. – Када се одѳвде гаѳам, домаѳујем Нишаѳу (ВС).

домѳрује несвр. *додавајѳѳи ѳри мерењу до жељене количине*. – Домѳрује јѳш петнајес ѳѳла, та да бѳде окрѳгло сто (Пир).

домлзе свр. *довршиѳѳи мужу*. – Детѳто јѳш не умеје да домлзе, па га ѳчим како (ВЛк).

донѳсује несвр. рет. *доносиѳѳи*. – Донѳсује рѳбу из Бѳгарску, препродаѳа (Д-Сл, Пир).

доѳрује несвр. *завршавајѳи орање ѳиве; завршавајѳи сезону орања*. – Нарѳд веч доѳрује за жѳто, претѳкомо снѳгат (Сре).

допáсује несвр. *завршавајџи оно шџо је љреосџало од љаше*. – Штò не увáти косá овцете га допáсују (Нш).

допла́стује несвр. *довршавајџи љрикуљáње љросушеног сена у љласџове*. – Допластúвамо сено у Лешје (ВРж).

допрáвује несвр. *довршавајџи љрављење*. – Слаб је мајстор: свáшта прáј ништа не допрáвује (Пл).

допрáча несвр. в. допрáчује. – Допрáчам деду до сáму капџју, стрá ме да не пáдне, јéдва óди (Вој).

допрáчује несвр. *љрајџиџи све до одредиџиџи*; уп. допрáча. – Јá допрáчујем мојé дете до шкóлуту (Км).

допрéмује несвр. *дољремајџи*. – Ђн ми допрéмује морúзу из Војводину (Дој).

допр́жи свр. *доврџиџи љриљрему љрженог јела*. – Ка тýрам у пр́жено петлицање јá не допр́жујем, тека́ ми пóблагó (Грш).

допу́шти свр. *дољусџиџи*. – Нечу му допу́штим да ми се кáчи нá-главу (Км).

доп́пли свр. *љренејџи џежак џерей до удаљеног месџи*. – Бéше голе-ма́ човечџина: доп́пли голему́ вречу на грбџину и оствáи љу у воденицуту (Вој).

дорáни свр. *љољроџиџи начейу кабасџу храну (сено, лисник)*. – Од кúрјацисти после не смејá да дорáним тóва сено. (ТД).

дор́га свр. *љројасџи због скиџања и свадљивосџи*. – Ргá, ргá, па дор́га; пребџли га нéгде, јéдва се влáчи (Пет).

дорúби свр. шал. *досеџи; сасеџи (ножем, срџом)*. – Рúбим зелéни лúк; да га дорúбим, па че прáвим бáницу с нéга (Вој).

досџча несвр. *довршавајџи сечење*. – Досџчамо дрвáта, још мáлко оствá-доше (Бс).

доскрéбује несвр. *дољпрајавáџи*. – Доскрéбују стáрцити, више нéма вáјда од њџи (Чин).

доспáвује несвр. *насџављáџи љрекинуџо сџавање, досџавáџи*. – Жéт-ва, нáше пóље големо́, не доспáвујемо по нéколко нéдеље (Изв).

достáвује несвр. *домиџљáџи, киџиџи (љесму, љричу, казивање о догађáју)*. – Ђн све достáвује, не мóж му верујеш да ли је бџш тека́ билó (Зав).

достџсује несвр. *достџизáџи*. – Млóго смо: брáшно ми не достџсује, мáз ми не достџсује, печáлимо и прикупџујемо (ВЛк).

дóступ м *љрисџуџи*. – Онá тáмо нéма дóступ, не дáвају вој да си вџди децáта (Вој).

досúдује несвр. *љресуђивáџи; осуђивáџи*. – Јá ни сúдим ни досúдујем, само сам испричáл кво сам с óчи видéл (Пир).

досу́кује несвр. *довршава́ићи уйредање; довршава́ићи намо́и́вање*. – Са бѣш досу́кујем цевѣ́те, ма́лко че посаче́каш (Вој).

досу́че свр. *доврши́ићи уйредање*. – Ба́ба че до́суче врце́те и че по́чне да пра́ј опѣ́нци́ти (Сук).

дота́ка несвр. *завршава́ићи и́реи́акање (вина и сл)*. – Дота́кам ви́но́то у бу́ре, доплѣ́ујем га (ВЈ).

доте́пује несвр. *насти́авља́ићи ши́ћи (до смрѣи́и); убија́ићи уда́рајући*. – О́н мож са́мо да доте́пује, ако су не́кога дру́ђи тепа́ли (Бла).

дото́чи свр. *доврши́ићи и́очење; дои́уни́ићи суд и́ечноши́ћу (до жеље́ног нивоа)*. – Дото́чи ба́ло́нат до сам вѣ́р, доплѣ́ни га (МЈ).

дото́чује несвр. *завршава́ићи и́очење*. – Дото́чујем ре́и́ју́ту у ма́лѣ́чкомо бу́ре (Сук).

дотрѣ́гне свр. *и́ову́ћи и́рема се́би*. – Ја́ че дотрѣ́гнем ше́рпугу нава́м (Ста).

дотро́шује несвр. *завршава́ићи кру́њење куку́руза*. – Пра́знимо а́мбарат, дотро́шујемо мо́рузу́ту (Јал).

доту́ра несвр. *и́рино́си́ићи, до́дова́ићи*. – Си́нат ми доту́ра ци́глу, а ја́ си́дам (Бла).

дото́чује несвр. *довршава́ићи и́очење; довршава́ићи и́реи́акање*. – Дото́чујем и тре́и́ти ба́ло́н, са́ че га доне́се́м (Ста).

дотрѣ́са несвр. рет. *и́ривла́чи́ићи*. – Дотрѣ́сајте на́рамци́ти куде́ че де́немо ли́сникат (Јал).

доце́втује несвр. *и́реце́вѣи́ава́ићи*. – Тренда́вилат доце́втује, зала́днѣ вре́ме́то (Сук).

дошти́ка свр. *заврши́ићи ри́головање*. – Дошти́камо параси́нуту; пр́во че са́димо боста́н, а на дру́гу го́дину ло́зје (Кр).

дра́каво прил. *мра́чно*. – Поче́ веч да се сви́ња, али је још дра́каво (Рс).

дрва́рѣи пѹ́т изр. *и́уи́и ко́јим и́рола́зе дрвосече́ (са ши́оваром)*. – Та́мо и́ма дрва́рѣи пѹ́т и о́н во́ди пра́во наго́ре (ДД).

дрва́рѣи́тина ж *сечење, и́ревоз и и́родаја дрва*. – Болу́ ме ру́ће од дрва́рѣи́штину (Рс).

дрѣ́вен бо́г изр. мит. *круи́а и ћуи́љива особа*. – Укрути́л се ко дрѣ́вен бо́г (Вој).

дрвендо́рија ж *и́редме́ићи изра́ђени од дрве́иа, скуи́ дрвеног и́рибора*. – По це́л дѣ́н де́ља, пра́ви дрвендо́рије да прода́ва (Зав).

дрднѣ́ори несвр. пеј. *гунђа́ићи*. – Са́мо ми дрднѣ́ориш, не уме́јеш ко му́ж понѣ́кад и да ме пова́лиш (Сук).

дрѣ́кав, -а, -о *дрече́ћи; и́ромукао*. – И́ма не́какѣв дрѣ́кав гла́с (Кп).

дрѣ́мча м *особа ко́ја не (и́ази и не) уоча́ва*. – Дрѣ́мчо, гле́дај ако о́чеш да га на́јдеш (Рс).

дрѣца се несвр. *брецаѣи се; нервозно одговараѣи*. – Немој се дрѣцаш на једнога-другога, одмори се малко, па после че оратимо (ВРж). – Дрнче ме, па мора да се дрѣцам (Рс).

дрљне свр. хип. *обавиѣи дрљање*. – Малечко њивчѣто, де га дрљни с твојити волове, неје голема работа (Држ).

дрнда-мрнда изр. *час о овоме час о ономе, заобилазно до ѣреласка на главну шему*. – Дрнда-мрнда, дрнда-мрнда, и на крај излѣзе причање за какво су дошли наваѣје (ТД).

дрндалица ж *женска особа која свраћа ѣо кућама и ѣреноси где је шиѣа чула*. – Она је дрндалица, ѣде помалѣ и оговара свакога (Рс).

дрндори несвр. *шаљ. ѣричаѣи ради ѣричања*. – Млого дрндорите ви же-неѣте, како ви се не досади (Вој).

дрсти се свр. *грубо се чешаѣи*. – Мачѣто се дрсти од бѣле (Рс). – Дрсте се оди стенице и бѣле, а немају време да се опѣру (Рс).

друђидьн прил. *ѣрекосуѣра; који дан касније*. – Неѣче да може јутре, него друђидьн, да се просуши земљаѣа (Сук. Вој).

дувар м *зид од камена*. – Ја сам моју авлију оградил сас дувари (ВРж. Брл).

дувне свр. *одуваѣи*. – Ја дувну и разлетѣше му се ретијете на све стране (Рас).

дума се несвр. *говориѣи се*. – Дума се за њѣга да је голѣм лопов (Бе).

дупни изр. *дупни му кожу за опѣнци ѣремлаѣиваѣи*. – Ако те увате, че ти дупне кожу за опѣнци (Пет).

дурне свр. рет. *изаћи (из окружења, ситуације)*. – Да дурнем одовде, да отидѣм негде с мужа, да променим средину (Пир).

дуца несвр. *јаукаѣи*. – Кажемо повише руца, али кажемо и дуца када се разровѣ ко говѣдо (ВЛк).

Ђ

ђавол изр. *че кошта џавол и пол врло је скуѣо*. – Че те кошта џавол и пол, ти немаш толко паре (Вој).

ђапне свр. *украсиѣи*. – Тија само глѣда кудѣ какво да џапне (ВРж).

ђерђѣв м *груба ѣолулойѣастѣа мѣшална ѣедиљка за млеко, сир, урду*. – Када се сирѣѣто ванѣ ѣѣдимо га преко џерђѣв (Дој).

ђилка се несвр. *дангубиѣи; ѣредуго се чѣшѣаѣи и доѣшѣриваѣи уз оглѣдало*. – Снаѣта се повише џилка неѣо што се ваѣа за рабѣту у кућу (Изв).

Ћирчи несвр. *газији насумице (їреко дубоке воде, великог блаїа, влажне оранице, усева).* – Немој да ћирчиш на туја страну, длбоко је, моћ се удавиш (Трњ).

E

еѣимлѣк м, арх. *лечење болесника*. – Мој прадеда се дал у еѣимлѣк, лечил на́род у ту́рско вре́ме (Пир).

Ж

жлѣчи се несвр. *сигнално се љутиишии* (до изнемоглости). – Жлѣчи се, жлѣчи цабе, а онѣ испадоше барабе (Рс).

жми́рка несвр. *и́трейерии́и свеи́ишља (свећа, сијалица)*. – Какво́ је на сијалицу́ту та са́мо жми́рка: ча́с се па́ли, ча́с се га́си (Изв).

жму́рна ж *зрикава женска особа*. – Жму́рно жму́рава, не́че те ни́кој текву́ узне? (Пет).

жму́рча м *мушкарац који не уочава чак ни оно ши́о је и́ред њим*. – Жму́рчо ћо́рави, па не ви́диш ли да је ко́вата преди те́бе (Кр).

жо́цав, -а, -о рет. *мршав*. – Де́да не́је волéл што сам мр́шав, он ка́же да сам жо́цав (Рс).

жѣ́г узв. упозорења којим се у шали неке прети жеравицом, врелим предметом или копривом: *жац, жац, сад ћу те жацнуи́и*; уп жѣц. – Жѣ́г, си́не, жѣ́г, пази́ да се не изго́риш (Вој).

жѣ́ц узв. упозорења на врео предмет, деч. в. жѣ́г. – Жѣ́ц, жѣ́ц, пе́ц, пе́ц (Пир. Вој).

S

себљо́ше свр. *и́резейси́и*. – У т́нко се обле́кла, има да себљо́ше ната́м на ветѣ́рат (Вој).

си́гљав, -а, -о *слаб, кржљав; издужен због недоси́аи́ка свеи́лоси́и у и́оку развоја (о младој биљци)*. – Там трава́та си́гљава, билó трње преко њу́ (ВЛк).

со́мба несвр. *и́прайаво гази́и, и́ешко ходаи́и*. – Со́мба ка о́ди, само мла́ти с но́ђе́те (СГл).

со́пав, -а, -о *неси́реи́но гази́и*. – Шегу́јемо вој се што о́ди со́паво, ко́нсћи (Трњ, Пир).

со́пна ж, пеј. *женска особа која хода из висока*. – Ту́ја со́пну о́далеко позна́јем по оде́њето (Вој).

3

за ви́дело изр. **1.** *док је још дан*. – Да гле́дамо да завр́шимо ту́ја ра́боту за ви́дело, да не оставља́мо за јутре (Изв). **2.** *када сване*. – Појдемо усре́д но́ч и за ви́дело сти́само у Пи́рот (ЦД).

забазди́ свр. *и́очейи́и одвраи́но мирисаи́и*. – Поква́рено си́рење забазди́, не мо́ж се једе́ (Рс).

заби́вује несвр. рет. *набијаи́и*. – Колци́ти у́баво заби́вуј и начу́куј да не попу́штају (Сук).

заблесавен, -а, -о *замајан, омађијан; лудо заљубљен*. – Заблесавен начисто, иде по њу ко куче по комат (ВЈ).

забрисује несвр. *брисаџи криом (јосуђе, јовришину сјола)*. – Девочице нека забрисује астал, ложнице, вилице и тањире (Пир).

забрмчи се свр. *пребацајући брме преко леђа*. – Беше забрмчила цедило и у њега неколико тикве (ВРж).

забрџује се несвр. *забројавајући, грешајући у бројању*. – Ја се забрџујем, де нека дете избори овците (Гос).

забучи несвр. *јочајући хучајући, одавајући буку (бујица, вешар)*. – Забучаше долове, наиде вода голема (ДД). Забучи ветар у бућете нади појатуту, а мене стра (Зс).

забъњаџ м пеј. *отирцани зубун (дуга женска хаљина обложена јамуком)*. – Забъњаџат че врљам, нечу дроњџ да облачим (Сре).

забъшиња несвр. **1.** *прећућивајући*. – Што је чула и видела не казује, забъшиња (Сук). **2.** *не враћајући јогајмљено*. – Што узне не врча, забъшиња, а што даде одма тражи да вој врнем (Држ).

завача несвр. *јадајући (киша, снег)*. – Завати ћишица, че живне моруската (Вој).

завијач м вулг. аугм. *дуг и чврсти јенис младог мушкарца*. – Дојди девојче да ти покажем завијач од дрвник (Рс).

завиџује несвр. *говоријући кроз џлач*. – Немој тува да ми завиџујеш, кажи какво да ти помогнем (Нш).

завољи се свр. *остваривајући циљ*. – Притисе на раду, и док се не завољи и не стече, све је работил без одмор (ТД).

завра ж рет. *јлећеница од брашна, сира и јаја*. – Пријела ми се завра, тов да направим (Рс).

заврекује несвр. *јовремено се оглашавајући мекешањем (о кози)*. – Козата нешта заврекује, виц да се неје заплела с конопчето (Пет).

заврта м/ж *особа која се јрави будалом*. – Она се прави на заврту, оче да ти подваљим (Јел).

завртује (се) несвр. *заокрећујући (се)*. – Там се завртују и путат и реката надесно (Зав).

завурња ж рет. *гвоздени клин који сјаја јарам са рудом*. – Завурња је клин од рабајска кола на руду и јерџм (Рс).

завутотина ж *особа која јосијавља глуја (и бесијидна) јишиња (чесијо намерно) како би скренула јажњу са главне шеме*. – Немам какво да расправљам за дрући сас туја завутотину (Вој).

загартавје свр. *јромукнујући*. – Ја сам од виното загартавел (Рс).

загма́ца свр. фиг. *неразумно се задужити*. – Загмаца́л у големи́ дугове, задужи́л си има́њето (Изв).

загњидаве́је свр. *овашави́ти, има́ти љуно гњида у коси*. – Ба́ба ка загњидаве́јеше, ка́раше ме да љу и́штем (Гра).

загра́зи свр. рет. *по́стиа́ти одбо́јно*. – Ро́виње на́ше, та́м сам ра́сал на поја́гу, загрази́ло ме, не во́лим ви́ше та́м да и́дем (Гос).

за́гриз м *одгризак*. – Да́ј и ме́н од кри́шкуту је́дн за́гриз (Пир).

загрму́је несвр. *по́чиња́ти се оглашава́ти грмљавина*. – Поче́ да загрму́је од бе́ровскуту стра́ну (Јал).

зади́гне свр. арх. *по́дићи (на неши́о ве́ћу висину)*. – Зади́гни га на го́рњуту по́лицу, по́убаво че се ви́ди (Пир).

задлби́ се свр. *зане́ти се, сасвим се пре́да́ти по́слу*. – Задлби́л се у чита́ње, гла́ву не ди́са (Сук).

задр́дње несвр. *по́че́ти гунђа́ти и не пре́стаја́ти*. – Задрдња́ла си от- како́ је св́нуло и још др́дњеш за твоје́ јетр́ве (Вој).

зажва́че несвр. *по́че́ти жвака́ти*. – Зажва́чем парче́ ме́со и је́два га саж- ва́чем, ни је́дн зу́б не́мам (Кр).

задунди́ свр. *по́прави́ти изглед, по́јуни́ти образе*. – Кр́ка у млека́руту љубе́ци па задунди́л обра́з (Рс).

заду́шан, -на, -но *који је у вези са задушницама, који је са гробља*. – Ја́ заду́шан ле́б не је́дем, засе́дне ми у гу́шу (Вој).

за́душан, -на, -но трп. пр. *за́йаран, који гуши, који ош́ежава дисање*. – У љ́жугу за́душан ва́здук, гу́ши ме са́мата па́ра (ВЈ).

зађи́рчи свр. *по́че́ти газити́ пре́чицом пре́ко усева или мо́кре оранице*. – Зађи́рчи низ њи́вете пре́ко сре́д и напра́ви штету́ на чо́вечи (Вој). Зађи́рчи́л у гради́нуту и не гле́да куде́ оди (Вој). Дете́ зађи́рчи́ло у сне́г целџ́ц и не мо́ж се искобе́ља (Јал).

зажл́тује несвр. *боји́ти жу́том бојом*. – Ту́рим на лулу́ту треску́ оди дуд, ређи́јата теч́е пре́ко њу́ и зажл́тује се (Вој).

зажу́љује га изр. вулг. *вређа́ти; по́нижава́ти*. – Немо́ј га зажу́љујеш да ти не пцу́јем ми́ло и дра́го (НМл).

засира́ва (се) несвр. *загледава́ти се; љи́ти*. – Нави́кло да се засира́ва кој се како́ обле́кал и да се потсме́вује сва́кому (Сук).

засрчи́ несвр. *по́че́ти зуја́ти (мува, мо́тор, машина)*. – За́спрча муа́ и ра́збуди ме (Сук).

за́зем прил. шаљ. *за љле*. – Др́ж се за́зем да не па́днеш (Кп).

засна́вује несвр. рет. *по́че́ти сазнава́ти (де́те)*. – Има́л сам пе́шес го́ди- не и поче́л сам веч да засна́вујем (Пет).

засно́вује се несвр. *йочињаџи се знојиџи; честџо се знојиџи*. – Засно́вујем се и често се преоблачим, стра́ ме да ме не ва́ча ка́шљица (НМл).

засо́рне свр. нов. *одвојиџи девојку на си́рану*. – Беше ђу зазорну́л и зазуби́л се у њу́ (Рс).

за́зубица ж *горушица*. – Од ћисело ми иде за́зубица, горуши́ца га ка́жу (Рс).

заје́лица м/ж *заједљива особа; особа која изазива џучу*. – Он је заје́лица, с ње́г сам на остоја́ње (Рс).

зајна́тује несвр. *йркосиџи; инаџиџи се*. – Зајна́тује тека́ по не́колко д́на, па после како да не́је ништа ни било́ (Рс).

зака́љује несвр. *зайрљаваџи блаџом*. – Бесна дечи́шта, зака́љују ми там́н окречен ду́вар (БЧ).

закáни свр. *йонудиџи*. – Закани́ла је ба́бичката сва́кога го́ста на сва́дбу-ту, зна́је домаћинсџи ре́д (Пет).

закáчи ра́боту изр. *огласиџи веридбу и уговориџи сва́дбу*. – Закачи́мо ра́боту, уговори́мо сва́дбу (Км).

закáшкује несвр. *замазиваџи жиџиком масом; йрљаџи жиџиком масом*. – Па́лим ву́рњу, навр́љујем ле́б, и ка затва́рам врата́та зака́шкујем ђи сас ла́јна (Сук).

закли́ма се несвр. *йочеџи се љуљаџи*. – Закли́ма се ла́мбата, поче́ земља́ да се тресе́ поди на́с (ДД).

закли́мује (се) несвр. *љуљаџи (се)*. – Де́те, не закли́муј капи́јуту, мо́ж ти па́дне на́-главу (Сре).

закóвка ж *сиој грађевинских елеменаџа закуцавањем ексерима, са мешалном йлочом или без ње*. – Не жали́ ексе́ри, закóвката тре́бе у́баво да држи́ (ВЛк).

закра́сти несвр. *йочеџи кресаџи шуму*. – Закра́стим о́дјутро и кра́стим до мра́к (Јал).

закре́кује несвр. **1.** *крекеџиџи (о кокошки)*. – Закре́кује не́где коко́шка (Грш). **2.** пеј. *си́ављаџи гласне и неодмерене йримедбе*. – Какво́ па ти, комши́ће, закре́кујеш (Соп).

закриву́је несвр. *лучно обилазиџи*. – Закриву́јемо надесно да не идемо преко ба́руту (Ста).

закр́пује несвр. *(йовремено) криџиџи*. – Ба́бичката ме закр́пује, не дава ми да идем сце́пен (НМл).

закр́сти свр. *си́авиџи унакрсиџи*. – Запо́ти си лива́дуту, закр́сти ђу с по две гра́ннице на не́колко ме́ста да ти не ула́зи чу́жда сто́ка (Вој).

заку́кује несвр. *оглашаваџи се кукавица*. – Штом се ди́гнем, у́знем за́лок ле́б у уста да ме не заку́кује ку́кавица (Сук).

залегује несвр. **1.** *заузимајћи лежећи положиј.* – Залегујем, и на тесното га чекам да ми не, да видим какво је накрај по њивете (Сук). **2.** *прилећи пред скок.* – Мајка залегује кад чека поганца (Зав). **3.** *почећи често прилегајћи због премора или болести.* – Мајка ми неје добра са-здравје, поче да залегује (Трњ).

залепује несвр. *леијћи.* – Немој ми залепујеш плакати на врата да се не карамо (ВЛк).

залепује се несвр. *залеђивајћи се.* – Водата се залепује па се прзаљамо, играмо се (Вој).

залицне се свр. *шаљ. доићерајћи се.* – Залицнем се: коса на ларму, машина, убаве ципеле и панталоне, све како трече (Пир).

замлатњичав, -а, -о *ћакнућ.* – Ти дојдеш малко замлатњичав, ја не умејем с текви да оратим (Сук).

замлзује несвр. **1.** *обављајћи прву мужу младе овце, првојагњенице.* – Која први пут дооди на загон она се отима када љу замлзујем (Гос). **2.** *почињајћи мустии овцу која је у раној бременитости.* – Замлзујемо кришом понекоју овцу и она почне да дава млеко, ако се неје јагњила (Вој).

замодрује несвр. *бојијћи у шамнолаво.* – Остаде ми оди модруту фарбу, с њу че замодрујем кочинуту и нужникат (МЈ).

замолује несвр. *молијћи у више махова.* – Замолува га неколко пути да ми учини да запослим черку (ВС).

замрази свр. рет. *дубоко охладитиј; замрзнутиј.* – Малко су замразене црепњете, стојале су у ладно (Ру).

замышка се свр. *зайрљајћи се.* – Замышкала сам си нову аљину, чу ју перем (Рг).

занити свр. *нијинама сјојитиј илехове.* – Занити ли ћунџат (Пет).

занитује несвр. *нијинама сјајајћи комаде илеха (при изради разних предмета).* – Донесо ти нитле да занитујеш плекове (Пет).

заоре свр. **1.** *почећи бразду; почећи орање.* – Тракторат заора дубок (Сук). **2.** *покријћи браздом.* – Немој да заореш меџуту (ВЈ).

запаше свр. *скачијћи и ојлодијћи (бик, пасишув).* – Магарето запасело магарџуту (Рс).

запалотина ж клетвена реч: *оно што је намејнуио (иа се ради безвољно).* – Које је натурено па га работиш без вољу, кажеш таја па запалотина (Рс).

запива се несвр. *почињајћи иијћи у друшћиву ијјаница.* – Поче и мој муж да се запива у текво друство (Кп).

запињало с рет. *оно што сиречава отиварање (врајница, резе).* – Турџи поголемо запињало да не мој прашћината да отварају и да излазе (Вој).

записка несвр. *йочейи (йригушено) кричайи*. – Записка детё, уплашило се од змију (Вој).

запишти несвр. *йочейи кричайи*. – Запишташе жёне, Бугаре откарују мујже у трудоваци (ЦД).

заплавнёје (се) жито изр. *йочейи добијайи боју зрелога житиа (о йше-ници, ражи, јечму)*. – Ско́ро че жнёмо, житото стйса, заплавнёло (Гра).

запласти свр. *йочейи сакуй'лайи сено у мале йласйове*. – Запластимо, поваркамо да мо́ж да претечёмо ћишуту (Рс).

заплёви свр. *йочейи йлевиийи*. – Заплёвимо када се дйгне росата и плёвимо док не завршимо ту́ја нйву (Држ).

запо́тује несвр. *сийав'лайи знакове забране исйаше на йарцели*. – Ја мојё лива́де запо́тујем, на́дам се на о́таву (Вој).

запра́вује несвр. **1.** *йочињайи чинийи; йочињайи градийи*. – Бр́атат ми запра́вује нóву ку́ћу (Нш). **2.** *йочейи йрийремайи йорродично весеље*. – Запра́вују сва́дбу, жёне пр́вуту уну́ку (ДД).

запрёса несвр. *йочињайи навикавайи младо говече да вуче јарам*. – Ја почё кравчёто да запрёсам и онó се млóго не отй́ма (Сре).

запрёцује несвр. **1.** *йочињайи йресийи*. – Ја веч запрёцујем штй́мат (Вој). **2.** *учийи зайрежно грло да вуче*. – Почёмо да запрёцујемо јунй́чкуту (Пет).

зара́сти свр. *кренуийи у нейожељном йравцу; наруийи моралне норме*. – Тй си млóго зарастй́л, а тека́ паметан човёк не рабóти (ВЛк).

зари́ља несвр. *йочейи ри'лайи*. – Зари́љамо нйвуту на два́ ошóва, че са́димо бостан (Вој).

зайй́је несвр. *йочейи йийи (воду)*. – Ка́д запи́јеш од ту во́ду, не мо́ж се напи́јеш, то́лко је ла́дна (Б-Са, Гњ).

запты́ше свр. *(добро) зайуийиийи*. – Да запты́шемо ту́ја рупу да ни не ду́ва (Рс).

зара́вњује (се) несвр. *добро равнайи зем'иийи*. – Зара́вњује се ўбаво и пр́ска с во́ду там кудё че де́немо сто́г (Сук).

зара́чуни свр. *зарачунайи*. – Рё́че да че ми даде́ па́ре на за́јем, али че зара́чуни и кама́ту (Пет).

заргу́је несвр. *без разлога улазийи у сукобе*. – Немóј тека́ да заргу́јеш да ти се не отёпају (ВЛк).

засёрује несвр. **1.** *йр'лайи йросйор измейом; йоганийи*. – Деца́та почё́ше да ми засёрују а́мбарат (Гра). **2.** *срамоийиийи; оговарайи*. – Она́ ме засёрује кудё срётне и кудё стй́гне (Држ).

заси́љава се несвр. *йовењавайи снагу*. – Заси́љава се да ме надри́пи, али дебе́л, не мо́же (БЧ). Заси́љава се да преско́чи ва́дуту (Вој).

засича несвр. *засецајџи; љроширивајџи захвајџи засецањем*. – Постоциката почё млого да засича и да шири постотуту (Вој).

заслањује несвр. *солиџи гоџово јело љо свом укусу*. – Она си после заслањује, навикла слао да једё (Кп).

засљљује несвр. *засењивајџи, љокривајџи сенком; засљрејџи да се не уочава*. – Де се помёри понатам да ме не засљљујеш (Пет. Вој).

засновује несвр. *одређивајџи ширину основе за љикање и намоџавајџи је на врајџило разбоја, љриџремајџи основу за љикање*. – Мёне окају да њим засновујем, онё не умёју (Вој).

заспавује несвр. посл. *усџављивајџи се; љочињајџи сџавајџи*. – Гладан љко не заспавује (Нш).

застџавује несвр. (*љосџейено*) *заосџајајџи*. – Това слёже почиња да заставује, љма нёкакву мјуку (ДД).

застрџоји се свр. *љређи у љихџијасџо сџање*. – Де сачёкај да се застрџџ млекџо (Рс).

застрџује несвр. *зачињавајџи чорбасџо јело (сирђеџом, киселим млекџом, јајеџом)*. – Чорбџ од ливатско зёље љвек застрџујем сас љисало млекџо (Вој).

заступује несвр. *застуџајџи (на суду)*. – Заступџје ме двокат (Гра).

затавушка ж мед. *гушење; асџма*. – Ваа ми умрё од затавушку (Дој, Пир).

затврђи свр. рет. *добро заглавиџи*. – Затврђи дирёкат да не мрда (Пир).

затлџоја м *џуџак; замлаџа*; уп: затлџотина. – Нёчу да ми сврча у куђу тџја затлџоја, не знаје када каквџ че каже (Јал).

затлџотина м, в. затлџоја. – Големџ је затлџотина, женёте бёгају од нёга (Сук).

затџчи свр. **1.** *љочёџи љреџакајџи џечносџ*. – Затџчил ређију сас цревџ, па, какџ бил пијан, не истрђгал цревџо, штёту си големџ напрајџл (Пир). **2.** *изџиџриџи рез алаџке на џоцилу*. – Мајсторе, мџж ли ми затџчиш сеђирете (Пет).

затравује несвр. *затџрављивајџи, засејавајџи семе џраве*. – Че затравујем двё љиве, тека че смањим орђе и че љмам пџвише сёно (Бе).

затриша главу изр. *неконџролисано љуљајџи главу лево и десно*. – Дёда Срётка су крстџли Тресоглавац затџва што затриша главу (Вој).

затрџони свр. *љочёџи круниџи (клиџ, кукуруз уџиџиџе, сигу)*. – Ка затрџоним морџзу не умёјем да станем, осёбнем у џмбарат (Пет).

затура несвр. *љочёџи сџављајџи*. – Јџ че затурам у јаслџи од лёвуту страну, а тџ љди отџде (ВЛк).

затиће свр. рет. *зарђаићи; њокварићи се*. – Пострушката буђава, затља (Рс).

заучи свр. *научићи; увесићи у њосао*. – Ја заучи коњатога да ме чека пред врата (Км).

зацепује несвр. *ошћећиваићи ивице (харџије, текстила)*. – Моје књиге да не дираш; ти волиш да савиваш и зацепујеш листове (Ста).

зацрњује несвр. *бојићи у црно*. – Зацрњујем дџскуту сас коломаз по-више да траји (Сук).

зачебрскује се несвр. *замлаћиваићи се*. – Воли да се зачебрскује, зачебрснуто малко (Вој).

зачепује несвр. *кидаићи, заламаићи (о лисицу, цветицу, грани)*. – Зачепујемо ђиже када искарају големи прутове (Вој).

зачмаји се свр. *задржаићи се љревише (бесјослена особа; гост)*. – Зачмаја се у њи, заборави што требе да идем да возим сено (Рс).

зашљамоћи свр. *њочейи говорићи скаредно и увредљиво*; уп. зашљами. – Она када зашљамоћи не мож да ђу заустајш, мож само да бегаш (Пет).

зашљамчи свр. в. зашљамоћи. – Ти када зашљамчиш не мож те заустајмо (Вој).

зашравује несвр. *добро љриџезаићи маићу*. – Отвори очи када зашравујеш, убаво стесај (Вој).

заштика свр. *њочейи риголоваићи*. – Јучера, нас тројица, заштикамо њивуту у Стари крс, там че садимо лозје (Вој).

заштипка свр. **1.** *сјојићи шџиџаљком*. – Убаво да заштипкаш гачете на простор (Пир). **2.** *виљушком или са два љрсџа месџимично љодизаићи љовршину шесџа љри шарању*. – Заштипкај тестото, нашајај погачуту на неколко места (Пир).

зашто изр. **нема зашто** *нема разлога, бесмислено је*. – Нема зашто да трчиш по њи, не мож ђи стигнеш (Пет).

зашуња се свр. *занейи се у неком (сјоредном) љослу*. – Куде се зашуња толко, знајеш ли да те чекамо (Рс).

зајрка свр. *њочейи хркаићи*. – Легне ли, одма зајрка (Рс).

збере дџшу изр. *љредахнуићи*. – Седо малко да зберем дџшу (Вој).

збркан, -а, -о трп. пр. *неусмерен; неодлучан*. – Збркан човек, не знаје на коју страну да иде (Гњ).

збрчкује се несвр. *набораваићи се; смежураваићи се (кожа); гужваићи се (текстил)*. – Убава сукња на гледање, ама збрчкује се, ману да ђу носим (Пир).

згња́ви свр. **1.** *сувише гњечити ири миловању.* – Немој да згња́виш ма-
чѐто да не липче (ВЈ). **2.** *фиг. силом угураити осеи́љиву робу у ире́йуну и́орбу.*
– Немој тека́, че згња́виш парада́јзат; ўзни поголе́му кро́шњу (Рс).

згро́зи свр. *осеи́тии грозу.* – Згрози́ло ме мло́го, осе́бла сам (Држ).

згру́шен, -а, -о *искривљен, изобличен (о особи!).* – Несѐм згру́шен чо́век
нел сам са́мо жо́љава же́на (Зав).

згу́ра (се) свр. *саби́тии (се) у уском и́роси́ору.* – Згу́рај ма́лко дре́жете и
тури́ и кути́јуту та́м (Јал). Мло́го смо го́сје, че се згу́рамо да мо́же сви да се́д-
немо (ВЛк).

зде́њује несвр. *дену́тии.* – Зде́нувамо ћерпи́ч на купети́ја, ци́глете се веч
осуши́ле (Сре).

здро́ца свр. *исце́йаи́ти, и́окидаи́ти (одећу, и́оси́ељину).* – У здро́цане
дре́је се бе́ше натре́сал (Рс).

здувљо́ч м *убуђала маса (и́ииква, во́ће, јело уо́иши́е, си́очна храна).* –
Задува́ло се, покваре́но, вр́љи ти́ја здувљо́ч (Рс).

зду́вује се несвр. *и́оси́ејено и́рули́тии.* – Ти́квете се, једна́ по једна́,
зду́вују; се́чи ћи, да́вај на сто́ку (ВЈ).

зи́л м *и́лех на бубњу.* – Када́ уда́рим у зи́л он јеч́и (Рс).

зла́ти несвр. *рет. фиг. хвали́тии, уздиза́тии (во́лењу особу).* – Зла́то, зла́то,
зла́то: ча́с ме зла́ти, ча́с ме би́је, та́ја моја́ ала́ пија́на (Пир).

зорламе́ прил. *са и́ешком муком, једва.* – Заврши́ше и ту́ја ра́боту, ама
зорламе́ (Рс).

зѣ́ба/зѣ́мба ж *зумба, гвоздени ши́љак за буше́ње ру́ја (на кашиевима,
и́лаи́ну, гуми).* – Зѣ́ба је на́права за буше́ње ко́жу (Рс).

И

игле́нка ж *игла за хекла́ње.* – Затури́ла сам си не́где игле́нћете, не мо́гу
ћи на́јдем (Рс).

и́глија / васу́љ игли́ја м *бот. врста́ и́асуља и́рии́каша.* – Догóдину че
си наса́дим по́више игли́ју, с апетит га једе́мо (Рс).

играо́рица м/ж *добар играч у колу.* – Му́ж ми бе́ше играо́рица, и́граше
на витлѣ́ц (Рс).

и́де си на главу́ту изр. *чини́тии све нао́йако; нарушава́ии норме.* – И́де
си на главу́ту, ама че залети́ (ВЛк).

и́жца́нка свр. *и́реклиња́њем измоли́тии (и́оклон).* – Од ба́бичкуту
и́жца́нкамо торбу́ бра́шно, она́ има широ́ко ср́це (Пет).

и́з предл. *због.* – Ја́ се напи́ из дру́ство (Сук).

иза́мчи свр. *одвезаи́и извлаче́њем омче*. – Иза́мчи коно́пацат и по́чни да одврзу́јеш кола́та (ВРж).

иза́пује несвр. *уједаи́и (йас, курјак)*. – Псе́та га иза́пувала на мло́го ме́ста (Гос).

изба́вује несвр. *си́асавайи́и, избављаи́и*. – У голему́ сам му́ку, али ме добри́ комшије изба́вују, поче́ се свр́там (Гра).

избе́гује несвр. *избегавайи́и*. – Избе́гује да га сва́ку ве́чер ца́бе ра́ни и по́ји (ВЛк).

избе́чи о́чи изр. *избу́љийи́и; гледаи́и с мржњом*. – Какво-го́д да си ку́пим и да се подно́вим, она́ избе́чи о́чи, са́мо ме гле́да и ћути́ (Пир).

изби́вује несвр. посл. *избијаи́и из лежи́ишйа*. – Кли́н се с кли́н изби́вује (ВС).

изби́ра несвр. *изабираи́и; бираи́и*. – Ни́кој ме од убави́ти не изби́ра, а ја не́чу то́га што ми ви би́рате (Јал).

изблаји́ свр. *изблејаи́и*. – Изблаја овца́ усре́д но́ч и ја се о́дма диго (Рос).

избли́ска прил. *изблиза*. – Че оти́дем да погле́дам избли́ска (Рс).

избри́сује несвр. *брисайи́и*. – Што се напи́ше на ка́мик те́шко се избри́сује (Пир).

избру́си свр. **1.** *наоштри́и косу́ (о косачу́)*. – Ја́ с но́во остри́ло избру́сим косу́ту ка тре́бе да ко́сим би́волското чело́ (Вој). **2.** фиг. *изгрдийи́и*. – Зашто́ ме ста́лно бру́сиш, та́те, ка зна́јеш да несъ́м крив́ (Сук).

избуречи́ свр. *йогледаи́и йрезриво́, с мржњом*. – Са́мо избуречи́ на ме́не и за́мину (Рс).

избучи́ свр. *йроћи буји́ца*. – Наиде́ вода, избуча, одне́се водени́цу (При).

изгли́чи се свр. фиг. *изву́и се*. – Кад ви́ди зор о́н се само изгли́чи (Рс).

изва́љује несвр. *оѝкидаи́и и ваљаи́и*. – Ја́к чове́к: ва́ди и изва́љује голе́ми ка́мене (Вој).

изве́дри свр. *изведри́и се*. – Изведри́ло, че бу́де сту́д начё́с (Вој).

изве́цбује несвр. *увезбавайи́и*. – Де́дата изве́цбује дете́то како́ да рабо́ти сас се́ћуру, да се у́чи на вре́ме (Бер, Јал).

изви́ди свр. *видеи́и и йроцени́и*. – Че йде да изви́ди каква́ је ра́бота (Вој).

извре́ка свр. *за́мекейи́и (коза)*. – Извре́ка вр́зана коза́ и ја потрча́ да ви́дим каква́ је (Пет).

извр́тка свр. *у́йреси́и конац, у́йреси́и йређу́, йремошайи́и конац*. – Ймам не́колко неизвр́ткана вретена́ (Вој).

извр́чује несвр. *изврѝайи́и*. – Ти́ја ка́мик на пу́тат извр́чује ко́ла са-се́но (Пет).

изга́зује несвр. *(чесѝо) гази́и*. – Ула́зи пра́се и изга́зује ми раса́дат (Пет).

издѣњује несвр. рет. *умирајући*. – Не издѣњује се лѣко, душa лѣко не излази (ВЛк).

изѣлица м *крвник, смртни непуријаиѣљ*. – Има у свако село изѣлице и зајѣлице, канѣрјѣ големѣ (Рс).

изсѣбљак м *презбела особа*. – Она, изсѣбљак, почѣ се тресѣ од студ (Вој).

изсикује несвр. *виријући; помагајући главу*. – Крз тарабете изсикује некакво детиште (Вој).

изсрча несвр. *звирјући (кришом и повремено)*. – Направио на таванат рупу и изсрча одозгоре (Гра).

изимује несвр. *презимљавајући*. – Изимују без дрва, навлѣкли грањак да ђи грѣје (Сук).

изистин прил. *сигурно*; уп. истин. – Изистин ли је био у вас? (Вој). Изистин му рекло у очи (Грш).

изјашује несвр. *изилазијући јашући*. – Лека изјашујеше рано из село и све идеше у Падеш, па и преко зиму (Вој).

изједандарци се свр. *јак се погрбујући; извијојерјући се (шело особе)*. – Изједандарцила се како намѣшњак у вурњу (Рс).

изједно прил. *целовито*. – Сукњата ми је изједно направена (Пир).

изјѣмчује се несвр. *извијајући се при седењу или спајању*. – Немој се, сине, тека изјѣмчујеш, неје добро (Вој).

излавује се несвр. *фиг. клеветашући без посебне намере, изрицајући се*. – Почѣла си много често да се излавујеш, че те намрзне народ (Соп).

излаје свр. *фиг. изрећи се; оклеветашући*. – Нема-нема па излајеш понѣшта за мене, ако знајеш да неје тека (Сук).

изланси се свр. *изгубијући невиност*. – Да се невестата не изланси ако много чека до свадбу (Зс).

излежи се свр. *одморијући се (лежећи)*. – Идем да се излежм у ладовину и малко да поспим (Гра).

излизак м *омање парче камене соли*. – Донеси на овцете излизак, несмођи скоро солили (Рс).

излопатара свр. *превејајући лојашом; више пошта премешајући лојашом*. – Немој се мучиш, ја че излопатарам васуљат (Држ).

изљуђе прил. *мимо света*. – Немој да си изљуђе, на једење нема срам (Вој).

измавује несвр. *плашујући замахивањем руком, замахивајући*. – Синат почѣ да измавује на башту си (Јал).

измѣди свр. *извући мед из саћа*. – Када измѣдим ја окнем деца и дадем на свако помалко мѣд (Рс).

изменћаје несвр. *изгубиџи мириш, укус; смањиџи обим*. – Ако остаџиш вино у влашу отворено, оно ђда изменћаје (Рс).

измѣрује несвр. рет. *мериџи*. – Измѣрујемо њивуту сас конопац, пољко и потачно да бѣде (При).

измири се свр. *џомириџи се*. – Бију се па се измире, и пак се бију (Сук).

измложи свр. *џомножиџи*. – Измѣри и измложи, и кажи ми кољко да ти платим таја дрџа (НМл).

измџтује несвр. *размџтаџиџи*. – Почѣ да измџтује конопацат и запрети ми да че ме с њѣга бије (При).

измрзује несвр. *измрзаџиџи*. – Од текџв мрџз измрзује свѣ што се расцџвтело (Брц).

измџџа несвр. фиг. *завршиџи џосао недозвољеним средсџивима*. – Таја жена умѣје да се снајде, измџџа сваку раџоту и џде напред (Рс).

измџља свр. *изгњечиџи, издробиџи и смрџи дрвеном најравом (грожђе, јабуке, крушке)*. – Измџљамо дивѣ круше и сиџемо џи у комиџе (Пет).

измџгли свр. *исџиџи (онога који не може да се брани)*. – Кад се врџе доџа пиџан женџта га измџгли, и џн не замѣра (Пет).

измѣрује несвр. *(џажљиво) мери*. – Ђче да му је таџна мѣра па га измѣрује пољка с мѣтар (Гра).

измџљује несвр. *молбама изнудџиџи*. – Мџли, мџли и измџљује на крај, и добије све што траџи (Пир).

измџшка свр. *заџрџаџи*. – Кудѣ си измџшка панталџнете? (Вој).

изнадаџа свр. *даџи у више махова*. – Ћилимѣ сам изнадаџала на сва моја деџа и унџчетиџа, који сам ја изџткала с моји дѣсет прсти (Пир).

изнадоџде свр. *доџи (џосџеџено и много)*. – Изнадоџдише гџсје, пљна куџа (Чин).

изнаџди свр. *џроналазиџи (узрок, разлог, нову могућностџи)*. – Умѣје да изнаџди све какџо му трѣбе, и џбаво прџјде (Пет).

изнасѣцка свр. *сасецкаџи (веџу количину)*. – Ја њим изнасѣцкам траџу и од њџ њим даџам (Јал).

изнаслика свр. *наџравиџи веџи број фџџографиџа*. – Дџјди да ни изнасликаш, да џмају наџша деџа џспомену на стџри родџтељи и на селџо откуда су потѣкли (СГл).

изнасџче свр. *насукаџи много кора за џиџу; намоџаџи много калемоџа*. – Изнасџкала сам млоџо цѣџџе и јџш че сџџем (Држ).

изнаџује се несвр. *џуго се надаџи али не џревише*. – Вољи те и изнаџује се да че џу џзнеш (Пет).

изни́тује свр. *ни́йнама њовезаи́и њлехове*. – Све че изни́тујеш, ама че пазиш да не искривиш плéкат (Сре).

изно́ји се свр. *озноји́и се*. – Те́шка работáта, изно́ји се, кошу́љата ми се за́лепи за грб́инуту (Сре).

изоб́рне свр. *ѡреокрену́и*. – Јетр́вата све изоб́рне што ка́жем и пра́ви ми кара́ње са-свекр́ву и с му́жа (Кс).

изоб́рча несвр. *ѡреокреи́и*. – Она́ све изоб́рча и клевети ме, а ја́, по́млада, мо́рам да ћу́тим и трп́им (Кс).

изо́пси свр. непознато значење! (Кп).

изо́цује се несвр. арх. *дуго се шеи́и*. – Ја́ се до́ста изо́цујем, л́к сам на́-но́ђе и при́јатно ми (Пир. Вој).

изо́шкује несвр. **1.** *исти́ерива́и (сви́њу)*. – Изо́шкај сви́њете из гради́н-чето, све че га прери́ју (Вој). **2.** *фиг. увредли́во, грубо исти́ерива́и*. – Ста́рцат ѡшо́ка из ку́ћу мо́ји пи́јани другаре́, како ма́лко ме об́рука, че ми заме́ре (Сре).

израчу́ни свр. *израчуна́и; ѡроцени́и*. – Израчу́нила сам да се ме́н то́ва не испла́ти, не́чу си на текво́ трóшим па́ре (Држ).

изр́га свр. *брзо ѡраси́и (у висину)*. – Ле́ле, ко́лко је Ми́лош изр́га́л, ста-ну́л поголём од башт́у си (Пет).

изри́пује несвр. *искака́и*. – Изри́пујте, де́ца, из кола́та, сти́гомо (Ку).

изри́тује несвр. *пеј. исти́ерива́и, изба́цива́и ногама (лои́ѡу, особу)*. – Немо́ј да ни изри́тујеш из на́ш до́м, Бо́г че те ка́зни (Сре).

изр́мба свр. *ош́иѡи́и дугом и грубом уѡи́ребом (о меи́алном ѡред-меи́у)*. – Чува́ј ко́вуту, ако ћу изр́мбаш че мо́раш да купу́јеш но́ву (Вој).

изро́вчује о́чи изр. *пеј. гледи́и немо и с мржњом*. – Оно́ баксу́з, на сва́-кога изро́вчује о́чи и ћу́ти (Пет).

изру́би свр. *(лако) ѡресе́и (срѡм, ножем); ѡреи́еси́ериса́и*. – С мо-торну́ту тесте́ру ја́ изру́би сва́та др́ва (Гра).

изру́ѡа свр. *ѡјеси́и у сла́и*. – Изру́па га на́благо ко ма́гаре бы́ркаљиву тра́ву (ТД).

изу́чује несвр. *школова́и се*. – Изу́чује голе́ме шко́ле, ср́це га те́гли, а и родите́љи га пома́гу (Вој).

изр́кује се несвр. *изба́цива́и слуз из грла*. – Кад по́чне да се изр́кује це́лата ма́ла га чу́је (Вој).

инатчи́ја м рет. *срдљив, својеглав мушкарац*. – Башта́ му је голём инатчи́ја, не да́ва си инатат (Об).

иња́к м мет. *иње*. – Голём ста́рц, големи́ бр́кове, иња́к се бе́ше ува́тил на њи́ (Рс).

искапује несвр. *кайати, ѿосиѣено искайавати*. – Има негде рупица, почело да искапује млеко из овуј канту (Гос).

искашљује несвр. *искашљавати*. – Кашљем много, а ништа не искашљујем (Пир).

искосује несвр. *нагињати равну ѿовришину; искошавати*. – Пази да не искосујеш тепсијуту, че ти не испадне погачата (Трњ).

искрасти свр. *окресати*. – Искрасти дубице и здену три лисника (Вој).

искрпи свр. *окријати (одећу, ѿлех)*. – Искрпила сам ти гуњуту на чётри мёста (Км).

искуса си попаруту изр. *ѿре времена учинијати себи за вољу; изгубијати невиносји; изгубијати углед, обрукајати се*. – Невестата си искусала попаруту, одма пошло како не трёбе (Сре, Сук).

искусује несвр. *ојробавати, сјицајати искусиво*. – Пробује, искусује, учи се како да деља сас сећиру (Км).

искъши се свр. рет. *извући главу из јарма (говече)*. – Док да турим жеглуту кравата се ѿкъши (Вој).

исмёвује несвр. *исмејавати*. – Тека навикло: исмёвује свакога, а оно је за најголему шегу (Сре).

испи́вује несвр. *испијајати*. – Њи тројица, але: испивују по цёлу гајбу пиво и траже још (Гос).

исплита несвр. *исѿлејати*. – Исплитала сам по тријес-четирес чорапци преко зиму, да има за свакога по двоји-троји (Држ).

испови́је свр. *јакó ударијати бичем или мојком (о особи, браву)*. – Испови га сас габровину и ѿскара га ко штётнога (Вој).

испоклацује свр. *оѿѿразновати ѿкладну недељу*. – Ђбаво испоклацувамо, ама кантуту поиспразни́мо (Сре).

испомла́ти свр. *ѿреѿући више особа; уп. испотёпа*. – Че ви, брё, испомла́тим, че попа́дате ко круше (Пир).

испотёпа свр, в. испомла́ти. – Немој га ди́рате да ви не испотёпа, њёму ма́лко трёбе (Кр).

испрчавёје свр. *заѿрљајати се услед (дуге) уѿоѿребе (о вешу!)*. – Испрчавели прцање, две недеље несъм имала време да перем (Сук).

испи́пли свр. *са муком ѿренети ѿежак ѿерети*. – Једва исппили свата дрва горе на пут (Вој).

испи́скује несвр. *ѿерати мачку вичући ѿс!*. – Када сврне у нас одма испи́скује мачкуту, не воли мачће (Пир).

источује несвр. *ѿразнијати буре ѿреко славине или црева, исѿакајати*. – Бурето поопразнёло па вино́то ветрёје, че га источујем у балоње (Кс).

истр̑сује несвр. *ист̑езаи̑и; јако њовлачи̑и*. – Немој ми тека̑ истр̑сујеш ру̑е̑е, болу̑ ме (Кр).

истр̑љује несвр. *у̑орно и̑рљаи̑и; масираи̑и*. – Када̑ ми она̑ истр̑љује ши̑ју, оно̑ ми л̑кне (Км).

истр̑овује несвр. *зуби̑и (̑предме̑е, децу, грла с̑иоке)*. – Три̑-пути је истр̑овувала̑ најмал̑чкото дете̑ (Јал).

истр̑си̑а се несвр. *исти̑цаи̑и се; наме̑аи̑и се и̑и̑ред свих*. – Поч̑е мно̑о да се истр̑си̑аш, па поч̑е да ти се ше̑у̑у (Сук).

исту̑рује несвр. рет. *вади̑и; и̑и̑ураи̑и*. – Че се ска̑рамо: исту̑рујеш ми све из торбу̑, тра̑жиш и уз̑имаш мо̑е̑ цига̑ре, а њмаш поголе̑му̑ пла̑ту од мене (Пир).

ису̑че свр. *изву̑и; размо̑аи̑и*. – Ја̑ о̑дма ису̑ка̑ ме̑тар из це̑п, измер̑и и показа̑ му да ми подва̑љује (Зс).

исцвр̑кује несвр. *кли̑ки̑аи̑и*. – Поч̑е ж̑е̑не на исцвр̑ку̑у, сва̑дба се за-качи̑ла у ко̑шили̑к (ВЈ).

исц̑еди свр. *о̑цеди̑и*. – Ти̑ да исц̑едиш ви̑ш̑е̑те, њмаш по̑ја̑е̑ ша̑е̑ од мене̑ (Пир).

исц̑епује несвр. *о̑и̑кидаи̑и; џе̑аи̑и*. – Из мо̑јуту св̑еску кри̑шом исц̑епује ли̑стове, а њего̑вуту си̑ чу̑ва (Гра).

исц̑ерује зу̑би изр. *џери̑и се (буда̑лас̑ио, љу̑и̑и̑ио, и̑ре̑и̑е̑е)*. – Што исц̑ерујеш зу̑би на мене̑, нес̑м ти башту̑ уте̑а̑л (Пет).

ис̑исује несвр. *ис̑исаваи̑и*. – Бе̑бе̑то све не ис̑исује, че̑ мо̑ра да одм̑зујеш (Рас).

иска̑пе свр. *ист̑е̑и̑и ка̑а̑а̑у̑и*. – Обр̑нем вла̑шуту и че̑кам све да иска̑пе из њу̑ (Пир).

иска̑пује несвр. *исти̑ицаи̑и ка̑а̑а̑ем*. – Ме̑дат те̑гома иска̑пује, мо̑ра да че̑каш (Гра).

иска̑са̑пи свр. *уси̑и̑ни̑и̑и за̑клану жи̑вои̑и̑и̑у на ве̑е̑ ко̑ма̑е̑*. – Дон̑еси сви̑њу̑ту на аста̑лат да̑ љу̑ иска̑са̑пим на ме̑со и слани̑ну (Пир).

иска̑ш̑љује се несвр. *иска̑ш̑аваи̑и се*. – Ка̑ се иска̑ш̑љујеш пре̑ко но̑ч, бу̑диш ме̑ (Држ).

иско̑вује несвр. *ис̑ки̑аи̑и*. – Он̑ иско̑ву̑е̑ше ко̑ва̑ч̑е̑ ра̑боте и прода̑ваше̑ љи̑ на пи̑ја̑ц (Пир).

иско̑лу̑би се свр. *сави̑и̑и се као ко̑ра*. – Нам̑окри ли̑ љи̑ша др̑венете̑ пло̑-че̑ он̑е̑ че̑ се, ка̑да̑ љи̑ опе̑че̑ слн̑це̑то, ма̑лко да се иско̑лу̑бе̑ (Вој).

искр̑ене свр. *и̑ре̑усмери̑и̑и љоло̑жа̑*. – Искр̑ене̑ ко̑ла̑та на̑ва̑м да мо̑гу да ми̑нем̑ (Вој).

искр̑шује несвр. *ло̑ми̑и̑и (гран̑чи̑е̑, и̑редме̑е̑, с̑и̑а̑кло)*. – Ка се Ц̑е̑нко на̑пи̑е̑ше̑, искр̑шу̑е̑ше̑ све̑ што до̑ва̑ти̑ (Вој).

искуцка свр. *заскичаџи* (*џас*). – Ја ритну кучето, а оно искуцка и побјеже (ПРж).

искљљи свр. *исклијаџи*. – Искљљил васуљат, учубриљ уши (Вој).

исмевује несвр. *исмејаваџи*. – Тона исмевује свакога, текв човек (Пок).

испаше свр. *удариџи џољагом или бичем*. – Ако да те испашем с тојагути ти че се зачас оћутиш (Рс).

исписка свр. рет. *џиснуџи; крикнуџи*. – Исписка Вида у градинете и жетете притрчаше да виде кво се десило (Вој).

исплосни свр. *учиниџи џљоснаџим, џоравнаџи (џлиџак суд)*. – Исплосниљ тањират како га прегазил (Вој).

испогори свр. *џосџейено све изгориџи (о огреву)*. – Испогоримо свата дрвја што докарамо (Сук).

испотѣпа свр. **1.** *џреџуџи више особа*. – Ка кажем на башту ви какво сте направили, че ви испотѣпа (Пет). **2.** *џобиџи*. – Че узнем ловџиску пушку и с њу че џи сви испотѣпам (Сук). Че и сви испотѣпам, па нека џи одробијам (БЧ).

испреврча свр. *џреврнуџи ради сушења*. – Испреврчај сеното да се може убаво осуши (Бе).

испремењује се свр. *свечано се обуџи; доџтераџи се*. – Јутре че се испремењујемо, на свадбу идемо (Вој).

исприда несвр. *наџредаџи*. – Она је испридала највише вретена на седенћуту: само предѣ и ћути (Пет).

испрпње свр. *џрогунђаџи*. – Испрпње ка му наредим, ама ме послуша (ВЈ).

испувује несвр. *џешко издисаџи*. – Болан, душаџа му се држи на конџц, јѣдва испувује (Пир).

испуње свр. *издахнуџи*. – Како испуњем, оно ме заболи како да ме некој рчне (Пет).

испља свр. деч. *халаџљиво џојесџи обиман оброк*. – Детенцето све исппљаљо васуљат (МЛк).

исппли свр. *с муком извуџи џежак џереџи*. – Тѣшко, нече да мѣж да исппли толџи тѣрет (Вој).

испска свр. *исџераџи мачку узвиом џьс!* – Испскај мачкуту надвор да ми не досаџа (Сук).

испшка свр. пеј. *исџераџи*. – Испшкамо га ко штѣтнога, теква ни ала не трѣбе у кућу (Вој).

изруку прил. *ручно*. – Моружу, васуљ, тѣкве, сѣјемо изруку, пуштамо по неколко зрна на свако огњџште (Сук).

исеџкује несвр. *сиџино и њажљиво сасецајџи на мале комаде*. – Еве како исеџкујем шаргареџу: да је наситно и да су комади слични по величини (Пир).

исплѣви свр. *ојлевиџи*. – Лејуту да исплѣвиш убаво и да пазиш да ђу не угаџиш (НМл).

испрди се свр. *ослободиџи се надуџиосџи џирчеџи или радеџи џежак џосао*. – Истрчи се, испрди се и че прџде бџлката (Јал).

џистин прил. в. *џизистин*. – Ёистин ли си ишџл при џџ? (Вој).

истџнџи, -ка, -ко *џрави; озбиљни; онакав какав џреба*. – Врша је истинска раџота, неџа туџа џдмор, неџа шаџа (Вој).

истинџџи прил. *заисџа, без џбмане*. – Истинџџи че правимо сваџбу, деџата се веч договориџа (ВЈ). Истинџџи га џдари, неџе се шалиџл (Јал).

исткаџује несвр. *изаџџкаваџи*. – Исткаџувала сам по неџколко црџе сваџку зџму, бџшка пртениџе што ткаџем (Сук).

истоваџра несвр. *исџовариваџи, скидаџи џтереџи са џревозног средсџива*. – На стаџицу истоваџра ваџџи, џд туџа заџраду жџви (Пир).

истовараџ м *особа коџа скида џтереџи са џревозног средсџива*. – Че ми треџу два истовараџа да џпраџним камиџџнат (Кп).

истрџује несвр. рет. *масаираџи; џовремено и дуго џирџаџи*. – Доџди да ме истрџује, леџи ме тека (Пк).

истрџује (се) несвр. *зубиџи*. – Почџла чеџто да истрџује кључџе, маџула да разџира (ВЛк). Гџби се, истрџује се, теџшко га наџдимо (Брл).

истрџџи свр. *искруниџи (камен, клиџ кукуруза)*. – Истрџџимо морџу за три врџе (Вој).

истџџи свр. *џоднеџи много џџџџи за различџиџа лиџа*. – Голџм је парџичар: истџџил је свџти комџије с коџи се меџасује (Јал).

истџпа свр. *огласиџи се (бубаџ, џџџан)*. – Истџпа ли тупаџ џдма трџи-мо наџ-оро (Вој).

истџпује несвр. *заџџџџиваџи се*. – Глеџај да ти сеџџрата не џдлати наџ-земи, џна тека истџпује (МЈ).

истџцка свр. *исџџџаџи на врџо сиџџне деџове*. – Суџаве шуџпе џд низу, арнаџџе, па џи истџцку Доџџинчаџе (Рс).

исџнча се свр. *добро се насунчаџи*. – Ёчу да се прџво џџам убаво исџн-чам па после да џдем на мџре (Пир).

исџрца несвр. *џџцркаџи*. – Неџа исџрцају моџи дуџмаџе, неџе ми жаџл за џџ (Сук).

исцѣвтује несвр. *и̑рецвеѣаваѣи̑и*. – Ба̑виш коси̑дбу̑ту, тра̑ва̑та веч исцѣвтује (Држ).

исцѣклило прил. *ведро и врло хладно*. – Исцѣклило, че спѣ начѣс ма̑чка и ку̑че за̑једно (Бс).

и̑ш чу̑жда узв. при истерива̑у ту̑ђе живине из авли̑је: *бе̑жи, и̑шу̑ђа*. – И̑ш чу̑жда, и̑ди си до̑ма! (О кокошки)(Рс. Вој).

и̑шти̑ка свр. *изри̑голо̑ваѣи̑и*. – Ишти̑камо јучѣра свото̑, заврши̑мо и ту̑ја голему̑ ра̑боту (Пет).

и̑шчѣпује несвр. *ки̑даѣи̑и (бочне) делове би̑љке*. – Ишчѣпуј за̑пѣрцити да мо̑же мору̑зата по̑брже да расте (Пет).

и̑шчѣпчи се свр. *искривѣи̑и се; изобличѣи̑и се; изви̑и̑о̑и̑ери̑и̑и се*. – Дали̑ од големѣи̑ш или буда̑лство: искрѣви̑ но̑гу на̑пѣд и ишчѣпчи се усрѣд сабо̑р (Вој).

и̑шѣпи се свр. *уврну̑и̑и усне; искревѣѣи̑и̑и се за неким*. – Када̑-год за-ми̑неш она̑ се ишѣпи по те̑бе, шегу̑је ти се (Рс).

и̑шуран, -на, -но *бис̑тар, и̑рому̑ћуран; си̑особан, сна̑ла̑жлив, досе̑и̑љив*. – У̑ћа бе̑ше и̑шуран, прави̑л ми је ра̑зне игра̑чѣ, па се и̑грамо за̑једно (Рс).

и̑шѣри свр. *ошу̑ри̑и̑и*. – Ја̑ не де̑рем него ишѣрим (Сук).

и̑шча̑пка се свр. *на̑уживаѣи̑и се газе̑ћи бос у (и̑еку̑ћо̑ј) води*. – И̑дем да се ишча̑пкам у реку̑ту, да си ола̑дим но̑ђе (ВЛк).

и̑шчѣпа̑нзи се свр. рет. пеј. *јако се на̑гну̑и̑и*. – Накривенда̑и̑сал се, ишчѣпанзи̑л се на̑ви̑љакат на ве̑ћуту, ло̑ше смо га трупали̑ (Рс).

и̑шчѣшује несвр. *чешаѣи̑и без и̑рес̑анка*. – Ишчѣшује сва̑ку ра̑ницу и не мо̑ж се оле̑чи то̑лко вре̑ме (Пир).

и̑шчи̑ка свр. *изиграѣи̑и (јавно)*. – Она̑ све о̑че да ме ичи̑ка пред на̑род, да испа̑дне по̑па̑метна (Пет).

и̑шчи̑кује несвр. *лука̑во изазиваѣи̑и неко̑га да и̑о̑казу̑је сво̑је мане; изигра̑ваѣи̑и*. – И ти̑ ли си са̑ нашла̑ да ме ишчи̑кујеш пред мо̑ја де̑ца̑ (Држ). И̑ди си куде̑ си пошла̑, немо̑ј ме ишчи̑кујеш пред сестру̑ (Држ, Трњ).

и̑шчи̑стује несвр. *чис̑и̑и̑и̑и се (и̑осле и̑оро̑ђа̑ја)*. – Пр̑ви чет̑ърѣс д̑на жена̑ се ишчи̑стује, му̑ж тре̑бе да љу па̑зи (Рс).

и̑шчове̑чи се свр. *олечи̑и̑и се, и̑рездра̑ви̑и̑и*. – Јѣд̑ва си по̑оздра̑вѣл, гле̑дај да се ишчове̑чиш, пр̑во то̑, а не на̑лати̑ мло̑го на те̑шку ра̑боту (Пир).

и̑шчу̑ли у̑ши свр. *и̑очѣи̑и и̑аж̑ливо (и̑ кри̑шом) слу̑шаѣи̑и*. – Оне̑ почѣше да ш̑пчу, а ја̑ се остре̑жи, ишчу̑ли у̑ши и почѣ да љи слу̑шам (Рс).

ишчүри свр. *изненада се ѿодићи дим*. – Їшчури у нашу малу, а ја се уплаши да деца́та несү нешто запалила (Рс).

Ј

јаглé бре изр. *види ти њега како жели да ѿодмејне (ѿодвали)*. – Јаглé бре, б'ш ли си видéл да је текá било (Вој).

јадува́ње с гл. им. од јадује *јад, брига, исѿаишѿање*. – Сваћи д'н пијáн, сваћи д'н кара́ње и јадува́ње, па ми је дошло да се обéсим (Јел).

јáзи во́ду изр. *ѿрави́ти јаз, заѿвара́ти ѿрошѿицање ѿеку́хој води (за воденице, ваљаре, наводњавање)*. – Јáзим воду́ту, да се зајезéри за нава́цување (Вој).

јани́ја ж *чорба од јагњейшине или овчешине*. – Млóго во́лим да се накү-сам јани́ју, она́ је пóдобра од пéчено мéсо (Рс).

једнó изр. *оно́ нејé једнó није само ѿо, има много (ѿосла, разлога)*. – Оно́ неје једнó, сеѿира́ције триста и тријесе (Вој).

једрежáк м рет. *велики сѿог сена који има шуѿљину (за боравак)*. – Једрежáк је крупно шуплó сéно, текá сам чүл (Рс).

једү га вѿшће изр. *имати вашке, ѿа се чешати*. – Нечисто, нео́прано, једү га вѿшће па се са́мо чéша (Вој).

јémчи несвр. *јамчи́ти, гаранѿова́ти*. – Јá јémчим за њéга, он те нéче излѿже и превáри (Чин).

јецелѿк/јецлѿк м *храна; оброк*. – Јецлѿк или јецалѿк је једе́ње, тóв што несмó млóго имáли када́ сам б'л дете́ (Рс).

јóстри несвр. *ошѿири́ти*. – Сас брүсат си јóстрим косүту (Рс).

К

казени́ца ж *ѿросѿорија за држање комине и за ѿечење ракије*. – У њину казени́цу смо пéкли ређи́ју (Рс).

кайша се несвр. *орати́и у виду каишева (њива)*. – Кайша се њивата, те́ња се ка се оре́ (Грш).

калакóтира ж пеј. *сѿара, немоћна и ружна особа; неѿрија́тна сѿара особа*. – Калакóтра, јендр́ца кудé о́ди, а о́че кóло да во́ди (Рс).

ка́лпаво прил. *сѿоро; лењо; ѿоврино*. – Ка́лпаво рабóти, а ка́лпаво и глéда, мрзи́ га што је жив (Чин).

калпезан м лењивац. — Три мѹжа у кућу, три калпезана, дворот сас трн затварају (ВЈ).

ка́м да о́че изр. *иа нека и буде; нека буде макар нао́йако*. — Ка́м да о́че да не па́дне ћи́ша це́ло ле́то, да изгори́ све, да се ови́ја на́род ма́лко опа́мети (Грш).

камењора́к м геол. рет. *камењар*. — На́ши пу́тове, све камењора́к, но́ђе си потро́шимо по њи́ (ЦД).

канте́рка ж *лонче за захваи́ање воде за ии́ће*. — На млза́рникат зака́чена канте́рка, циме́нта за мере́ње млеко́ (Рс).

катрани́сује несвр. *йодмазиваи́и кайи́раном и́очкове рабаи́јских кола*. — Катрани́сува кола́та, поче́ше мло́го да скр́цају (Сре)

ка́йа ж *врх ку́иаси́о сложене кабаси́е си́очне хране (сена, лисника)*. — Додава́ј ми одоздо́ле помал́ко да мо́гу у́баво ка́путу да уре́дим (Км. Бе).

капо́тина ж пеј. *си́раћара*. — Оно́ неје́ ку́ћа него капо́тина: скапа́ло се, че па́дне (Соп).

капути́на ж аугм. пеј. *кайу́и*. — Капути́нуту не мо́гу више да кр́пим, кр́пка кр́пку држи́ (Сук).

капри́ца м/ж *особа која ужива у свом инаи́у иа ма колико је коши́ао*. — Он је капри́ца, баксу́з голем који́ иде до кра́ј (Рс).

карака́йи, -а, -о *који́ има много грана и гуси́у ку́иаси́у крошњу (дрво)*. — Карака́то је дрво које́ има гу́сте гра́нће, које́ се не́је рашири́ло на све стра́не (Пк, Дој).

ка́рта ж *дрвена йосуда за брус, коју косач везу́је за йо́йколеницу*. — Ка́рта има закача́љу, с кайи́ш се вр́же за но́гу, у њу́ има бру́с и вода́ (Рс).

кате́рчи се несвр. пеј. *йеи́и се*. — Катерчи́ли смо се по висока́ дрвја, тра́жимо гње́здала (Рс).

катранайв, -а, -о рет. *зайр́лан кайи́раном; садржи́ много кайи́рана*. — Када́ су ми ру́ће катранайве, тр́љам ћи́ прво с пе́сак (Рс).

кайи́раница ж *врло йр́љава и бескараки́ерна особа*. — Катрани́ца је, немо́ј ми ћу казу́јеш, не́чу да ћу ви́дим (Рс, Пир).

ка́ша ж *јело од маси́и и исй́рженог кукурузног брашна*. — Ка́шу правимо када́ се сви́ врнемо доцка́н од њи́ву или лива́ду, па домаћи́ца испржи́ мору́зно бра́шно с ма́з, а ако не́ма мору́зно мо́же и с бе́ло бра́шно (Рс).

кве́ца несвр. *йойуи́иши у коленима йри́ ходу, клецаи́и*. — Почела́ веч да кве́ца и ба́ба Су́ска (Вој).

кле́вка несвр. *храмаи́и*. — Вану́ да кле́вкам сас де́снуту но́гу, го́дине ме састи́сају (Вој). Кле́вкам, кле́вкам и сти́гнем куде́ сам науми́ла (Сре).

клеву́цка несвр. *храмаи́и; уп. накле́вкује, накле́цкује*. — Поче́ да клеву́цкам, мло́го оstarе́ (Кп).

клекачѝи прил. сад. *клечеѝи*. – Ја сам била керамичар и све сам работила клекачѝи (Соп).

клeнсá м/ж рет. *шаљивѝија*. – Кој је шалапандра, кој је клeнсá, он те насмеје у свако доба (Рс).

клeнсa ce несвр. рет. *шалиѝи се на рачун других*. – Он се је клeнсáл са- сви и никој му неје замерáл (ВЛк).

клíмаво прил. *њихаѝи се у ѝоку креѝања*. – Климáво óдим, мануше да ме слóшају нођете (Грш).

клíмне свр. фиг. *биѝи у његову корисѝи*. – Глeда да му клíмне, да клíмне кантáрат на његовóу страну (Вој).

клíпа несвр. *клойарáѝи (широка обуђа)*. – Кліпају ми опњцити, широѝи и несó моји (Сук, Вој).

клíпав, -а, -о *који клиѝе*. – Не волим клипáву обувку, ама теквá ме стíгла (Пир).

клíпча м пеј. *особа која носи нејовезану обуђу која клиѝе*. – Ти ли си, клíпчо, почeл веч у девојђе да глeдаш?! (Вој).

клóбучи се несвр. *надизаѝи се (ѝиесѝо, кисело млеко)*. – Ћисело млекó после не́колко д́на млóго уѝисí и пóчне да клóбу́чи (Рс).

клóк м рет. *извор који клокође*. – У нáше селó йма трí клóка, ѝипи водáта (Кр).

клцáрка ж *дрвена клешѝа за ломљење ораха и лешника*. – Тýја клцáрку сам ти јá напрајил (Рс).

клцомúд м вулг. *шаљ. високе, зреле и круѝе сѝабљике корова на йарлогу*. – Облóгат искарáл само брнцолe и бьцколe, тýк-там понeкој клцомúд (Рс).

кљeштáрка ж *јáко мршава женска особа*. – Станула кљeштáрка, мршa- ва ко кљeшта (да су ѝу стесáла) (Рс).

кó ми жíви вíје закл./благ. *да сѝе ми живи*. – Ја сам остарeл, че йдем; кó ми жíви вíје, млади, да држíte дóм (ЦД).

коверeнција ж *конференѝија*. – Мýж по састанци и коверeнције, а јá сама дóм глeдам чeтри децá (НМл).

кóвица ж *йлиѝка и краѝка йосуда са водом коју косач везује за йо- йколеницу и у којој држи брус*. – Кóвица за вóду, острило, нáковања, тóва су сeчива за косíдбу (ВЛк).

кóзеница ж *вређа од козје длаке*. – Ймамо трí кóзенице врeче, али ѝи више не корíстимо (Рс).

козeнѝк м (укувано) *козје млеко*. – Кóзе смо чувáли, на козeнѝк сам навíкла (Бе).

кóј год изр. *било ко*. – Кóј год да је зeт је, че га пóштујемо (Рс).

којeга изр. *на којeга чији*. – На којeга је Вáско сýн (Гос. Вој).

крѝви гла́ву изр. *ѝренемагаѝѝ се и ѝражиѝѝ самилосѝѝ (уз ѝлач и савијање главе)*. – Сестра ми са́мо крѝви гла́ву, завикује, жа́ли се на му́жа (Сук).

крѝви се несвр. *нагињаѝѝ се*. – Сто́гат ти се поче́л крѝви, че па́дне (Вој).

кривоклѝкна ж *она која има ишчашене кукове*. – Што́ се шегу́јеш, кри-
воклѝкно, не ви́диш ли се која́ си (Пет).

кривонóг, -а, -о *који има изобличену ногу (брав, живоѝѝња уѝѝѝѝѝѝ)*. – Којé ста́не кривонóгò óдма га ко́љем или прода́вам, онó не мо́же да óди сас овце́те (Бер).

кривоу́с, -та, -то *који има изобличене усне или усѝа*; уп. кривоу́став. – Не́чу да се дозво́лим кривоу́стата да ми су́ди (Држ).

кривоу́став, -а, -о, в. кривоу́с. – Кривоу́ставо се роди́ло, но́си не́какву проклети́ју (Нш).

кривошѝја ж *младунче сѝоке са искривљеним враѝом*. – Кривошѝју че ко́љемо, не́чу да ми сме́ши ста́до (Рс).

кривошѝјес, -та, -то *који има искривљен враѝ*. – Од то́га овна́ све кривошѝјеста ја́гништа, че га прода́вам (Вс).

крѝжулѝа ж *камена ѝисаљка за ѝисање на каменој ѝтаблици*. – Појдо́ у шко́лу, купи́ше ми крѝжулѝу и та́блицу (При).

крља́ви несвр. *с муком ѝреживљаваѝѝ (због немоћи, слабих колена, беде)*. – Башта́ ми једва крља́ви, но́ћете му отка́зују (ПРж).

кр́нка ж *високо месѝо на обали, или ѝосѝављен ѝредмеѝ, са кога скачу куѝачи*. – Пѝњ од топо́лу нам је там служи́л како кр́нка, од њéга смо рипа́ли у ви́рат, било́ на газó, било́ на гла́ву (Рс). Одне́где донéсемо зду́вано др́во за кр́нку и рипа́мо од њéга (Рс).

кр́с и ве́к изр. *срећа и судбина*. – Она́ њој изе́де кр́с и ве́к (ВЛк).

кр́тица ж *крѝичња́к*. – Кр́тови у ва́шуту лива́ду изрѝили мло́го кр́тице (Дој). Ка́жемо по́више кр́тица, али ка́жемо и кр́тичња́к за то́ва што изрѝје кр́т (Дој).

ку́де сти́гне и куде́ срѝтне изр. *свуда и на сваком месѝу, у свакој ѝпри-
лици*. – Ти́ја кра́дне куде́ сти́гне и куде́ срѝтне, а́ма му се и оте́пају када́ га увате́ (Сук. Вој).

куни́ца ж зоол. *куна*. – Кунѝца óче да пи́је кр́в на ма́лечко ја́гње (ДД).

ку́нта м *мргуд, намргођена особа*. – Óн је ку́нта, све ѝде покун́тен (Рс).

ку́нти се несвр. *мргодиѝѝ се*. – Ста́рцат се мло́го ку́нти и не одгова́ра ми ни на до́бар да́н (ДД).

курáт, -а, -о *који има јако дуг ѝенис*. – Мо́ј му́ж бе́ше курáт, ама пијáница, и не на́прави деца́ (Пир).

ку́рјачћи прил. *курјачки, ѿоуѿи курјака*. – Че изгладнејеш, па че зави-
ваш ку́рјачћи (Јал).

кутру́љ м рет. *неочешљана особа; особа са неуредном косом*. – Најгрозно
је када је девојћа кутру́љ, али има и жёне које иду нечёшљане и незабрађене
(Рс). Он је кутру́љ, нити се брйчи нити се чёшља (Рс).

кучёшљак м *измёи ѿса*. – Туре му од кучёшљак у цигару и тека га
одуче да не пуши (ВРж).

ку́чешћи, -ка, -ко *ѿсећи*. – Ку́чешко говно осушиш, стрљаш, туриш му у
цигару и зачас га одучиш од пушење (Чин).

ку́чешћи прил. *ѿсећи*. – Ку́чешћи ме апе, гризе за-срце (Гра).

ку́чићи-мáчићи м мн. рет. деч. *цвейѿови врбе, маце*. – Цвет на врбу о́камо
ку́чићи-мáчићи, деца, играмо се упролет с теквё гранчице (Дој).

кько́ прил. *ма како, како год*. – Кько́ буде тека, свё је у божјё руће (Рс).

кьнсър м *зла особа нейогодна за сарадњу, угурсуз*. – Чйча ми је, али је
голём кьнсър (ВРж). Кьнсър је вит човёк, рачунција и инација (Рс).

кьч м пеј. *размёиљивац; уображена особа*. – Поздрави од мене кьчато-
га што стоји сас тебе (Рс).

Л

ладни́ несвр. *ѿочињаѿи биѿи хладно*. – Почё ми ладни́, дај ми кожуват
(Јал).

ладовйна́ ж *облачно време без кише; ѿријаѿина хладовина*. – Дьнёс че га
прекара на ладовйну, нече да пада ћиша (Км).

лакомци́ка ж *лакома женска особа; халаѿљива женска особа*. – Мйра
је лакомци́ка: свё она да има, свё најдобро она да изедё (ВРж).

ламуња́во сёно изр. *грубо сено (боје лимуна) које је више ѿуѿа квашено
на оѿкосу*. – Ако је сёно ћисло на откоси више дёна, кажемо ламуња́во сёно,
а кажемо и сомуља́во сёно, лоше за стоку, грубо, никакво (Рс).

ларма́ч м *галамција*. – Он је голём ларма́ч: ем високо орати, ем не знаје
какво орати (Вој).

ле́би се несвр. *образоваѿи (ѿожельно) зрно (сѿирнина, кукуруз)*. – Жито-
то се ле́би убаво, времето му одговара (Изв).

ле́га несвр. *улазиѿи у лежиѿише (о ѿредмёиу)*. – Че буде, мајсторе, убаво
ле́га гредата (Вој).

ледињаџ ж *ѿпросїрана їравна ѿовришина на камењару или шумском земљишїу, ѿгодна за исїашу оваца*. – Ја че откарам овцете горе у ледињаџити, там има убава трава (Рс).

лелечање с гл. им. од лелече *лелек*. – Поче лелечање одозгоре, жена лелече углас од голему мукѹ (Рс).

лењаво прил. *лењо; незаинїтересовано*. – Лењаво гледа у мене, не знам да ли ме слѹша док му оратим (Бер).

лењавшѣк, -шка, -шко *који је ѿрилично лењ*. – Черката ми је млого врѣдна, ама сїнат је лењавшѣк, размазїмо га (Држ).

леса ж *рибарска наїрава за хваїање риба исїлеїена у виду лесе*. – Од прѹће исплетем лесу за вачање рїбе (ВРж).

лесице ж мн. *део рабацијских кола гвозденим клином ѿвезан са срчаницом*. – Лесице, лева и дсна, су сас клин уцврстене за рстоку (Кр).

лїври несвр. *їојачавати ѿажњу (услед сїраха, радозналосїи)*. – Дете-то лїври обара главу, уплашило се од мојат кожѹв од козју кожѹ (ВЈ).

локач м пеј. рет. *велика ѿїјаница*. – И он локач ко и онї: не пїје него лоче (Сук).

лопатара несвр. *їреврїати лоїатиом (малїер, цеменїну масу, ѿшенїцу ѿри вејању)*. – Ти си појак, тї да лопатараш, а башта ти че зїда (НМл).

лѹвтација м *дангуба; скиїница*. – Тија је лѹвтација, снебїва се по куће и гледа куде да се цабе наједде (Пир).

лулуверка ж зоол. *буљина*. – Кад чујем лулуверку да запоје ја се устресем (Рс).

луњавштина ж нов. *ћуїљива и ћудљива особа која се изненада ѿјави їамо где је нико не очекује*. – Луња се таја луњавштина, одједнуш излѣзне и ни реч не каже (Рс).

лѹчке-лѹчке узв. овцама и јагањцима да се издвоје из стада: *изилази-изилази*. – Беке-беке, лѹчке-лѹчке (Рс).

лѹгѣм м арх. *велики зорї*. – Лѹгѣм му даде и најури га ко штѣтнога (Рс).

лѣже на кѹпове изр. *велики је лажов*. – Он лѣже на кѹпове и нїкој му нїшта не верује (Бе).

Љ

љапача ж *брбљивица; алаїача*. – Постави си, ама че ти кажем да бѣгају женете од тебе што си станула љапача (Рс).

љапација м особа која говори неумесно и вулгарно. – Ти си љапација, неси домаћин и за срам не знајеш (Сук).

љепа несвр. замазиваји блајом. – Љепам га малко с калиште, поганци-ти да не мињују (ВРж. Изв).

љокавица ж вет. љролив код говеди због врло сочне љаше. – Говеда од сирову пашу добију љокавицу (Рс).

љокне свр. рет. љаси од немоћи. – Љокну пијан човек пред мене, дете, уплаши ме (Рс).

љупенка ж омошач љода који може да се скида. – Има љупенке од паприкуту (Цр).

М

маје мује изр. губији време. – Какво тува да мајемо мује када си дома имамо работу (Јал. Пир).

магарџа ж, в. магаричовина. – Магарџу сечемо повише за огрев. (Пс).

магли се несвр. љочињати љадаји магла. – Почео се магли, да поваркамо дома, да не залутамо (Пк).

мазна мара изр. лицемер. – Он је мазна мара, с памук душу вади (Пир).

мајмунџује несвр. врдати; љодваљивати. – Немој да мајмунџујеш, несмо деца да ти верујемо (Држ).

мандовина. изр. прешљ у мандовину сексуално нељољребљив; сљар; ишкарџиран. – Испџниче, прејдомо веч у мандовину, ни једна нече да погледне у нас (Чин).

маткап м зан. бушилица за дубљење дрвџа. – Дрвото прво дљбим с маткап, а после га с друго дотџрујем (Рс).

матрапазљк м вешијина кујовања и љрељродавања коња (и друге сљо-ке). – Ђока се је разбирал у матрапазљк и љбаво је живљл, имал је пару (Сре).

маче с, мн. мачетија љоџиасџа цвасџ у виду главице код неких биљака. – Гледал сам млого пути како маџре једџ мачетија од чешљљку (ТД).

мачџшљак м измџи мачке. – Под креветат љма мачџшљаци, нечу више да виџим туја маџку (Рс).

мачкан м мрвице уваљене у масне осџаџке јџла. – Смџшкџ, те напраџ мачкан за унуџатога (Рс).

мачкар м љубиџџџ мачака. – Старџат стању мачкар, по џџл дџн се с маџџе распрџвља (Сре).

мачкариџа ж женска особа која се бави мачкама. – Маџни маџџете мачкариџе, глеџај у кџџџуту (Пир).

менђушѐс, -та, -то *који има ресице (овца, коза, јагње, јаре)*. – Цана све кóзи менђушѐста јáришта (Вој).

мѐсне свр. хип. (*мало*) *умесиѝи*. – Мѐсну два лѐба и опѐко ђи у црѐпњу, да ймамо за два дѐна (Пет).

мѐцер реч. *можда*. – Мѐцер че сврне и она (Рс).

мешуљѝа м *оно чиме се меша (кашика, варјача, дрвена йалица, било какво дрво йогодно за мешање)*. – С дрвену мешалицу мѐшамо у казан када тóпимо сланину (Рс).

мешчѝна ж *месо без косѝију и без сланине*. – Мешчѝна је мѐсо без сланину и без кóсти (Рс).

ми зам. рет. **1. ми**. – Лукања, Гостуша и Бѐла, па и Пѝклешица, кажемо ми, а другата сѐла кажу нѝ или нѝје (ВЛк. Бе, Гос, Пк, МЛк, Зав, Ос, Орљ). **2. она и ја; он и ја**. – Ми смо трѐће сѐстре сас њу (Зс).

мигне свр. хип. дем. *засѝаѝи; мало одсѝаваѝи*. – Не даде ми да мигнем детѐто (ЦД, Бер).

мижља м фиг. **1. човек без вредносѝи, снаге и здравља; глуѝак**. – Е, мижљо, дојде врѐме ти да судиш на народ (Пир). **2. йроклеѝник; лош и нейожељан човек**. – Мани се од тога мижљу, ако оч заједно да не пропададе (Рс).

мизес, -та, -то **1. који је лейо уобличен и складан, лей, са лейом главом, усѝима, брадом; који се одликује лейоѝом, складом и лакоћом**. – Мизеста девојђа, црвена, убава, све скрóјено како трѐбе (Вој, Држ, Бла). **2. нежан, умиѝаѝ, весео, лейог йонашања и изгледа**. – Мизес је човек који је весел и који умеје да се ша́ли (Км. Цер). **3. који је складан, лак, љубак и доброг йонашања (брав)**. – Мизеста овца, по́слушна, и све йде по мѐне (Зав. Пок, ДД).

мизести опѝнци м мн. изр. *лейо уобличени кожњи или гумени оѝанци за свечане йрилике*. – Мизести опѝнци су гумењаци који ймају како вѝр што ймају од свињу опѝнци, па и нóсимо на прáзник (Км. При. Бер. Км).

мије несвр. **1. умиваѝи; куѝаѝи**. – Евѐ, мијем децáта, са́ че дојдем (Трњ). **2. изр. мије си гла́ву йраѝи косу**. – Да си омијем гла́ву, вѝшће да не ва́тим (Чин).

мије се несвр. **1. умиваѝи се; куѝаѝи се (о особи)**. – Че йдем у реку́-ту да се мијем, же́га голема́ (Вс). **2. чисѝиѝи йѝело (живина кљуном, мачка лизањем)**. – Погледе, ба́бино, како́ се ма́чката мије с јези́к; и коко́шћете се мију, ама с кљуни́цу (Вој).

мијеница ж непознато значење! (Гос, ВЛк).

ми́ле узв. при нежном обраћању, најчешће детету *мили, драги*. – Дојди ми́ле, дојди ба́бу (Рс). Одѐк си ти, ми́ле, кога́ тра́жиш (Рос. Пир. П).

милело, ћеркице изр. прип. *драга кћери*. – Милело, ћеркице, куде си била (Пир).

миленко м перс. *сунце*. – Миленко ни нагреја, че ни буде (Трњ, Вој).

миломужеста, -о **1.** *која се умиљава свом мужу и њосиуја лејо са њим*. – Женицата му је миломужеста: ка се он разљути она га зачас обрне на добро (Рс). **2.** *заводљива; склона курвању*. – Она је миломужеста, а на текву је једн муж малко (ПРж).

миничка ж дем. *јас сијине расе*. – Чија је таја миничка убава (Бла).

милос ж *радоси, одушевљење, њонесеноси*. – А мен ми дојде од милос да полетим (Пет).

милосан, -сна, -сно *милосиив*. – Била је милосна, сажљива, свакога је помагала (Пк).

милување с гл. им. *миловање ђред њолни однос; вођење љубави*. – Жена тражи да ђу гледаш, тражи купување, милување (Пир).

милује несвр. *миловаиши*. – Милувало дете маче, и мачето после цркло (Изв).

мине свр. **1.** *јроћи (јоред, јреко, кроз)*. – Да минем њивуту сас брану па че си идемо (Држ). **2.** *јрошећи; исјећи*. – Наше је време минуло (Км). **3.** *јреживеиши; јроживеиши*. – И тија дн минумо, а за јутре че видимо (Рс. СГл).

мињује несвр. *мучно јреживљаваиши*. – Целу зиму мињујем ко куче у воденицу, ништа немам у кућу (Зав).

мињује му време изр. *застјареваиши; губиши на важносии и квалииешу (о јредмеиу)*. – Сеното поланско, мињује му време, неје добро за стоку (ЦД).

мињује му пут изр. мит. *јресецаиши му јуи*. – Че сачекам да ти не мињујем пут, ти си с кола (Км. Зав, Нш).

мир-мир узв. стоци да сачека: *сијани, мируј*. – Мир-мир, краво, сачекај да те измлзём (Мр).

мирак. изр. **нема мирак** *нема мира, сијокојсја*. – Немам мирак ни час од њу (Држ).

миран, -на, -но *који је јијоме нарави (особа, брав)*. – Моја деца су мирна, она се сас никога не задевају (Вој).

мирашчића ж *мирашчика, удавача која наслеђује целокуину имовину родијеља или је дели са родијељима*. – Мирашчића је, па се вазноси (Рс).

мирашчице с дем. од *мирашчика* ж *млада (и имућна) девојка без браће (и сестјара)*. – Мирашчице девојче, убаво (Пн).

мири се несвр. **1.** *изглађиваиши несјоразуме са другима*. – Мој башта се одма мири с човека, не кара инат (Сре). **2.** *јрејушииши се јоку догађаја, судбини*. – Наше ништа не вреди, само сељак мора да се мири (Ор).

мириста́ ж (*īiaj*) *мирис*. – Не допа́да ми се мириста́, покварило се, вр́љи га (Брл).

миришља́вка ж бот. *врси́а јесѝиве гљиве ѝријајѝног мириса*. – Їма печу́рка миришља́вка, једе́ се (Гос).

миришља́ва трава́ ж бот. *влаѝасѝа ѝправа мирисавка *Antoxantum odoratum**. – Миришља́ва трава́ је листа́йва; кад спѝм у се́но оно́ у́баво мерѝше на њу́ (Зс).

миро́сан, -а, -о **1.** *осве́ен (заѝис, оброк)*. – Др́во које́ је миро́сано не сме́је да се сече́ (Пк). **2.** *крѝиѝен*. – Де́те, ти неси́ миро́сано, мло́го си не́мирно (Вој).

ми́сал м **1.** *ѝренуѝна брига, заокуѝљеносѝ*. – Ма́ни ме дьнѝс, ѝмам дру́ђи ми́слове, јутре до́јди (Вој). **2.** изр. *до́јде му на ми́сал сеѝиѝи се; забри-нуѝи се*. – Не́шта ми дојде́ на ми́сал па че те пита́м (Вој). **3.** изр. *па́мет му се завлече́ од ми́слове шенуѝи од бриге, ѝошашавиѝи*. – Па́мет му се завлече́ла од ми́слове големи́ и једни́ пу́ти си са́м ора́ти (Зав).

ми́ска ж зоол. *ћурка*. – Закла́мо ми́ску, на дете́ пра́вимо ро́ђендан (Пир). За же́нско ка́жемо ми́ска или ћу́рка, а за му́шко рѝтко ка́жемо мисѝк, по́више ка́жемо ћура́н (Мр. Цр).

мисле́јечи прил. сад. од ми́сли *мислеђи*. – Пропа́до мисле́јечи це́л дѝн куде́ па́ре на за́јем да тра́жим (Км).

мисле́ње с *брига*. – Їма си он мисле́ње: три́ че́рђе дево́јђе, а не́ма с квó да љи да́ри (Чин).

ми́сли несвр. (*не*) *бринуѝи*. – Ели́ га приврза́ла, ожени́ла, са́ не́ма да му ми́сли (Држ).

мистри́ја ж *грађевинска алаѝка за наноше́ње жиѝѝке масе (малиѝе-ра, цеменѝине масе, леѝа од блаѝа)*. – Мистри́ја но́си и разма́зује или са́мо разма́зује (Кр).

ми́сьл м мн. ми́слове, ми́слови. изр. *ѝма си на ми́сьл бринуѝи*. – Їмам си на ми́сьл како́ че про́јде ба́бата ка у́мрем (ВЛк).

ми́ти несвр. *ѝодмићиваѝи*. – Ми́ти једно́га-дру́гога и тека́ ѝде напре́д (Тм).

ми́цале нонсенс из басме. – До́доле-ми́цале (понавља се 3 пута). (ВЛк).

ми́ша о́паш ж бот. *бела и ниска хајдучка ѝправа *Achilea millefolium**; уп. ми́ши о́паш, ми́шја о́пашка **1.** У Ба́бичову лива́ду мло́го ми́ша о́паш расте́ (Ш).

ми́ши о́паш м бот. в. ми́ша о́паш. – Ми́ши о́паш, ајду́чка трава́, пи́јемо ча́ј од њу́ (Зс).

ми́шја о́паш ж/м бот. *мачји реѝ, врси́а влаѝасѝе ѝправе*. – Ми́шја о́паш је бу́јан, расте́ на добре́ лива́де и да́ва у́баво се́но (Вој).

мишја ђпашка ж бот. **1.** в. миша ђпаш. – Мишја ђпашка је лѣк и за стоку и за човѣка; кудѣ се посѣчемо тој залѣпимо (Мр). **2.** *лисичји реј Alopecurus pratensis*. – Мишја ђпашка је крупна и висока трава, добра и за пашу и за сѣно (Бз).

мишка ж мн. мишке. **1.** изр. **нѣче му овајди мишке неће од њега имати никакве користи**. – Тија је лѣнав, нѣче на башту и мајћу да овајди мишке (Вој). **2.** изр. **подигал му мишке много му је ѿмогао, високо га уздигао**. – Тија син му је подигал мишке, несу више сиротиња (НМл).

мишчѣ с, мн. мишчетија, дем од миска, *ише гуске, гушић*. – Свињата изѣла мишчѣ (Цр).

млава ж *снежна олуја*. – Зима, снѣг, вѣтар, млава голема, там негде ћи снѣг затрупало (Држ).

младар м, мн. младаре, младари. **1.** *ласћар из корена воћке; садница воћке*. – Младар веч напрајило лѣзјето и понѣло грѣзје (Нш. Бла, Пн, Кс). **2.** *млада и зелена зељаста биљка*. – Кад пребајем, пѣсле га сипем на младар, на цвѣће, да бѣга страат тамо (Гос).

младачѣк, -чка, -чко *јакѣ млад, ѿрилично млад*. – Ти си младачко пиленце, ѱбаво (Сре).

младѣнче с, мн. младѣнчи *обрѣдни кравајчић који се меси на Младенце и размењује са рођацима и суседима*. – Ја младѣнче ишарам и мажем га с мѣд (Цр).

младиња ж *младоси, младе године*. – У теја године је јакѣ, силно, младиња док је чини му се да је цѣл свѣт његов (При).

младица ж *млада жена*. – Претѣче ли те таја младица (ТД).

младичица ж дем. од младичка *садница воћке*. – Купила сам ѱбаву младичицу, крушку, да у насадим на појату (Зав).

младичка ж **1.** *ласћар воћке са корена или сиѣбла*. – Младичћете све да исечѣш док се сливете несѣ развиле (Гра). **2.** *садница воћке*. – Дњѣс садимо двѣ младичће (Зав).

младишар м **1.** *омладинац ѿре ѿунолейсиѣва*; уп: младишњар, младиштар. – Младишар бѣше тѣг, јѣш нѣје могѣл да ми помага у све рабѣте (Гос. Пк, ВЛк). **2.** *особа или брав млаћег узрасѣа*. – Јѣш је јунчѣ, јѣш младишар, за рабѣту јѣш нѣје (Ос).

младишњар м в. младишар **1.** – Младишњарѣти не воле млоѣо да рабѣте (Гос).

младиштар м в. младишар **1.** – пма девојчетија младиштарѣ у пе-шеснајес године (Гос).

младожѣнци м мн. *невесѣа и младожѣња, младенци*. – Вѣчером, кад младожѣнци да лѣгају, воде и там (Орљ. Пок).

младоли́кав, -а, -о, в. младоли́кас. — Ни смо сви младоли́кави, теква́ ни со́рта (Вој).

младоли́кас, -ста, -сто *младолик*; уп. младоли́кав. — Ја сам младоли́каста, а године су прошле́ (Пир).

младоли́ко прил. *младалачког изгледа*. — Младоли́ко ми изгледаш (Влк).

младора́к м *ласѿар*. — Младора́кат пошѿл уз дрво́то (Бз).

младу́нац м *млада (мушка) особа*. — Несѿ више младу́нац, немо́ј се загле́цујеш у девојче́тија (ПРж. БЧ).

младу́нка ж **1.** *млада женска особа (девојка, млада женска особа)*. — Несѿм младу́нка, удари́ла сам веч у деведесе́ (Пн). **2.** *младунче уошѿише*. — Де́сет младу́нће сам има́ла од три́ овце и две́ ко́зе (Об).

младѿк м прип. *млади мужѿак ѿчеле*. — И дојде́ младѿк од пчелу́ (Зав).

млазни́ца ж *олучасѿи или ѿвасѿи ѿредмеѿи (ћерамида, ѿлех, дрво, ѿев) низ који се слива вода (на извору)*. — Млазни́цу напрај до́ле да мо́ж во́ду да то́чимо (Пок).

мла́к, -а, -о *који није хладан*. — Мла́ка вода́та у реку́ту, не́је ло́ша за купа́ње (ПРж).

мла́тав, -а, -о *који ѿешко хода; који гази као да бode ногама*. — Мла́тав на оде́ње: штурка-штурка-штурка, ѿде-ѿде-ѿде (Вој. Влк).

мла́таво прил. *безво́лно*. — Глупа́рина: мла́таво о́ди и мла́таво ора́ти (Соп).

млате́јечи прил. сад. *млаѿеѿи*. — Умори́ се млате́јечи, је́два се ди́са ова́ј мо́тка (МСв).

мла́ти несвр. фиг. *радиѿи бесмислен ѿосао*. — Какво́ мла́тиш без ве́зу, што́ не разми́слиш (Кр).

млати́шума м *галамѿија, размеѿљивац; неѿоузdana особа; млатошѿум*. — Ти́ испа́де млати́шума, са́мо је́дно ока́ње од те́бе (Гос).

мла́тка ж **1.** *кокица изведена у рано ѿроле́ће, а ѿчала да носи ѿред крај леѿа*. — Којѿ се изве́ло ра́но ѿпролет, а поче́ло да но́си окол Голѿму Бого-ро́дицу, оно́ је мла́тка (Цр). **2.** *млада носиља ѿошѿио снесе ѿрво јаје*. — Почѿ да но́си, та́ја је веч мла́тка (Ста). **3.** *маѿица код ѿчела*. — Све́те пче́ле изво́ди мла́тка, ма́тица (Зав).

млаѿи́не свр. фиг. **1.** *ѿошѿи наискаѿи*. — А́јд по је́дно вино́ да мла́тнемо, па да си посе́ди́мо (Об). **2.** *изреѿи неумесно и ван ѿока разговора*. — Ти́ће мла́тне не́што и ми́сли па́метно је рекѿл, зато́в што се сви засме́ју (Пет).

млатошѿум м в. млати́шума. — Млатошѿум, дри́ћац, не вре́ди две́ па́ре (Км, При, Пн).

мле́ 1, 2, 3. л. јд. аор. од ме́ље несвр. *млеѿи*. — Идо́ у водени́цу, мле́ ма́лко мли́во (Брл).

млекавац ж рет. (добра) млекуља. – Моје су краве добри млекавци (Цр).
млекарка ж добра млекуља (крава, овца, коза). – Кравата је добра млекарка и љубаво стоји на теле (Кр. ВЛк, ДД).

млекарџија м млекар; разносач млека; прерађивач млека. – Млекарџијете се избезобразиле па почеше у млеко то воду да сипују (Пир).

млекомлска (крава) ж крава која даје много млека и која се лако музе, музара. – Кравата ми је млекомлска, љубаво млеко дава (Кс).

млекување с гл. им. од млекује. мужа у периоду исцаше (каикада на пашњаку); исцаша оваца узетих у најам ради муже. – Узел овце на млекување (Кр).

млѣн, -а, -о трп. пр. самлевен. – То ва жито млѣно ли је или још чека на ред (Вој. Сук, Јал).

млење с гл. им. мељава. – Требе на воденичаратога да давам ујем за млење (ВЈ).

млѣч м млѣчеви, млѣчови бот. низ биљака, најчешће жутога цвета, које при кидању сипабла, листи или корена, исцашају бео, лељив и горак сок. – Млѣч је све што пушта млѣч ка се отине и што жлто цвти. Млѣчови има од сорте (Ш). Све траве које пуштају млѣч омамо млѣч, не разликавамо њи (Вој. ЦД, При).

млѣч за свиње м бот. свињски млѣч *Cirsium arvense*. – Млѣч за свиње беремо, турамо у помју (Држ. Зав).

млѣчна бачија изр. сипадо млѣчних оваца у време исцаше и муже. – Млѣчне бачије саберемо и млекујемо (ТД).

млѣчница ж 1. јело од млека и хлеба. – Мрвице ка да турамо помало у млеко и мешамо, то ва је млѣчница (ВЛк). 2. сипије, најслађе црево закланог јагњета, јарета или шелета. – Млѣчница је најблаго црево од младо (Брл).

млѣрка ж музара, музно грло. – Имам три козе млѣрке (ВЛк).

млѣње с гл. им. фиг. безобзирно материјално искоришћавање. – Моја сте деца, давам и придавам, ама ми досади ваше млѣње, за мене и децу ништа не остајује (ДД).

млѣница ж млѣчно грло у току лактације у периоду исцаше, које се још није засушило. – Млѣница овца, љубава, од њу још помало млѣмо за једење (Гос. ВЛк).

млѣничар м музач (оваца и коза). – Млѣничар је који млѣ стадо, овце и козе (Рс).

млѣтавица ж безволна женска особа. – Сабрао млѣтавице там да му работе (ВСв).

млѣтаво млеко изр. недокувано млеко. – Млеко то мрцаво, млѣтаво, лоше сварено (ВРж).

мљњосан, -а, -о *који је ошћећен (росом, сланом, маглом, биљним болестима)*. – Мљњосано житото (Гос. Пок). Мљњосало нѣшта свѣте градине (Сук).

мљогачко прил. хип. *йрилично, мало више, у знайној количини*. – Мљогачко намокрила ћишата сеното (Вој).

млого-млого изр. **1.** *не баш Chesio*. – Овчарат се млого-млого не мије, млого работу има (Пк). **2.** *не баш много; нимало*. – Он љу млого-млого не фѣрма (Вој).

млого пѹти изр. *Chesio*; *више йуиша*; уп. млого пѹти. – Млого пѹти сам ти думала, ама ти нѣч ни да чујеш (Јал).

мложина ж *мноиштво*. – Сабрало се там народ, мложина (К-ЦВ, Пир).

мјсне га роса изр. *ошћейи га роса (усеве, воће)*. – Има године када га мјсне роса, убије га, и не бѣремо (Јел).

мјсне се свр. *јасе ударийи у осейљиво месйо (йрсй, лакай, колено, цеваница, глава)*. – Отвори очи да се не мјснеш оди гредѣте (Брл. Вој).

мјсти несвр. *млайиши насумице; йуцайи (камен, орахе)*. – Мјстим камик по цѣл дѣн на жѣгуту (Пир).

мјца несвр. **1.** *мумлайи (у сну, у бунилу)*. – По цѣлу нѣч мјца, нѣшта сѣњује (Сук). **2.** *йихо и йригушено йлакайи*. – Мјца детѣто у ћошѣ, завикује (Рс, Соп). **3.** *йренемагайи се*. – Она само мјца, нѣје вој тамн ни тека ни тека (Соп).

мјцне свр. *крайко се огласийи*. – Само што овца мјцне да се ојагни, одма се рипам (Гос).

мљчачко бијење изр. *крвничка йуча без речи*. – Мљчачко бијење че бѹде дѣк се не сѣтиш зашто те бију (Брл).

мљатав, -а, -о **1.** *гњѣцав*. – Мљатав ти лѣбат, нѣшто си погрѣшила с њѣга (Дој). **2.** изр. *мљатаво орати говориши као уз жсвакање, жсвакайи речи*. – Мљатаво орати, па малко и на нѣс, па се прави добра, па мѹка да те увати кад у слѹшаш (ВЛк. Пк, Дој).

могла ж мет. *магла*. – Голема могла паде, че испије житата (ЦД. СГл).

могућнос ж *имовинско сйање; богайсйтво*. – Нѣма могућнос децата да си школује (Пир. Рс, Вој).

мѣдар, -дра, -дро *йамнойлав*. – А у лице станул мѣдар ко дрѣјата (Пет).

мѣдар-зелѣн, -а, -о *йамнозелен*. – Ўбава морѹзата, мѣдра-зелѣна (Соп).

мѣдераѹија ж *мода, йраћење моде*. – Голема мѣдераѹија дѣнѣс, а малко рабѣта (Мр).

мѣдризује се несвр. *облачийи се и живеийи йо моди*. – Овија се само мѣдризују, кола за кола (ВЛк).

мѣдра ж *бѣла овца са йамнойлавим лицем*. – Бѣла овцата, а све мѣдра по лице, па у ѣкамо Мѣдра, мѣдре-мѣдре! (ЦД). **2.** *Бѣла овца са йамнобра-*

онкастиим лицем. – Мѡдра је калушѣста овца, а власница вој влната (Вој). **3.** *овца са ѡрљавобелом вуном (са сивкастиим ѡреливом).* – Мѡдра је суркеста овца (Зс).

мѡдрачѣк, -чка, -чко *који је загасиѡ ѡлав; који је ѡѡлавио.* – Мѡдрачѣк цвѣт ѡма таја травка (Вој. При). Мѡдрачко му ѡспод очѣти (Рас).

модрејана ж *женска особа са ѡлавим ѡчаѡиима на лицу и ружним ѡе-ном.* – Она па, модрејана, на ништа не личи (НМл).

модрѣје несвр. *ѡосѡајаѡи модар.* – Житата и морѡзете модрѣју, понѡси њим ѡѡбрето (Дој. ПРж).

модрѣѡн м *шаль. ѡлавооки мушкарац.* – Тѡга модрѣѡна видѡ нѡчу и узѡ га (Пс. Рас, Кс).

модрѣѡна ж *женска особа белѡга лица и болесног изгледа, са ѡам-ноѡлавим ѡреливом.* – Пожлтѣло, помодрѣло у лице, модрѣѡна, грѡзно (Јал. Вој).

модренѣца ж *врсиѡ земљишиѡ са слабиим или јачим ѡамноѡлавим ѡреливом.* – Модренѣца је земља модра, плава и жиљава (Кс).

модриѣав, -а, -ѡ **1.** *ѡамноѡлавичасѡи.* – Нашето дѡјде модриѣаво мѣсо (ПРж). **2.** *који има неѡриродно наглашену ѡлавичасѡу боју.* – Дѡјду модриѣаве риѣете кад се с вегѣту прѣже (ПРж). **3.** *који има болесѡиан ѡлавичасѡи ѡрелив ѡреко лица.* – Модриѣав ми нѣшта, почѣл да личи на зѣмљу (Пир).

модрилка ж *врсиѡ шминке за сенку око очију; ѡлава боја за лице.* – Купуѡале смо модрилку, бѣлилку, црвѣлку сѡмо да се загледа нѣкој пѡубав и пѡбогат у нас (Пир).

модрина ж *модрица; убој, ѡодлив; мѡдриње, модриње.* – Ђмам модринѡ голѣму на клѣат, паѡо, саплѣто се (Гра).

мѡдриње/модриње с в. модрина. – Свѣ модриње пѡ-снагу, мѡлоѡ га бѣли (Рас. Пн, Вој).

мѡдрица ж *шљива слична ѡжегачи; ѡжегача.* – Дрѡго су мѡдрице, дрѡго су пѡжегаче, меѡарѣе (Ру. Вој, Кр, Гра).

модрѡкѡрка ѡечѡрка ж *бот. јесѡиива гљива са шеширом који има ѡамно-ѡлави ѡрелив.* – Печѡрѣе модрѡкѡрѣе ѡмају голѣм шешир и наѡре подврнут, и расту на ѡгриште кудѣ и дрѡѣе печѡрѣе (Гос. Пк).

мѡже да изр. *могло би да.* – Мѡже да ѡдете веч, почѣ да се расѡвѣња (Км).

моѡѡвица ж *вет. болесѡи јагњади и оваца због недѡсѡѡѡика селѣна у ис-храни.* – Вѡѡѡла моѡѡвица јагњиштата (ВРж. Пк, ВЛк, ДД). Моѡѡвица ѡче да вѡне понѣкад и овѡѡ (ВС).

моѡар узв. *вулг. мац, неѣе моѡи ѡѡако.* – А сѡ моѡар, нѣма више ѡѡбе пијење при мѣн (Ста. НМл. Пир).

мокар бра́т изр. шаљ. *ијјаница*. – Ти си мокар бра́т, а ја нeмам па́ре да те појим (ПРж).

мо́клен/мокле́н м бот. *врси́а клена, маклен*. – Тија клн ка́жемо мо́клен (Зав).

мо́кри несвр. *кваси́и*. – Ћишата ме мокри́ цел дьн, о́лади ме (Рг).

мокриша́т, -а, -о *мокар у најве́ћем сѝеи́ену; мокар до голе коже*. – Дојдо́ мокар мокриша́т, осе́бал, не мо́гу се угре́јем (Брц. Вој).

мола́ ж **1.** *грађевинска ала́и́ка којом се наба́цује маса ѝри мали́ерисању или мазању бла́иом*. – Сас молу́ту се наба́ци, сас мистри́јуту се ма́же, а у ван-глу́ту се држи то́ва што се наба́цује: ма́лтер, циме́нт или дру́го (Бла. Сук, Чин). **2.** *мемла*. – Мери́ше њим на молу́ у зевни́кат и у ку́ћуту (Изв).

мо́лен, -а, -о трп. пр. *мо́љен*. – Прво је мо́лен Ра́тко, после и дру́ђити (Сук). Прво је мо́лено да бу́де, а са́ па да не бу́де (Трњ).

моле́ње с гл. им. од мо́ли. *нуђе́ње; молба; обавља́ње моли́и́ве*. – За једе́ње не́ма голе́мо моле́ње; ако че́каш да те мо́ле че оста́неш гла́дан (Км. Пет).

мо́ли бо́га изр. **1.** *исказива́и моли́и́ву Богу и свеци́ма*. – Пред спа́ње пр́во мо́ли бо́га, тека́ сва́ку ве́чер (Дој. Кр). **2.** *Позива́и бога у ѝомо́ћ у изнена́дној нево́ли*. – Бо́же, спа́си ми дечи́цата да ѝи вода́та не однесе́ (Јал).

моли́тви несвр. *обавља́и у ѝоку обреда кађе́ње кадиони́цом*. – Да моли́твимо једе́њето па да једе́мо, деца́та веч гла́дна (Рс. Дој, Пк).

моли́и́ви се свр. *ѝомоли́и се богу (и свеци́ма)*. – Ја́ док се не моли́твим, не ле́гам (Пир).

мо́ме узв. **1.** при обраћању женској особи, најчешће млађој: *девојчи́це, девојко, жено*. – На жену́ се ка́же мо́ме, а на му́жа бре́ (Вој). **2.** рет. при обраћању било ком грлу стоке, најчешће женском: – Ша́ро, ша́ро, до́јди, мо́ме, на́ ти ле́бац (При.Кс). Ајде, мо́ме, ка́рчо (о овну!) (Пок).

момче́ с мн. момчети́ја **1.** *младоже́ња*. – Ўбаво ти момче́то, невесто, тамън сте на па́р (Држ). **2.** *(млади) муж, суѝруг*. – То́ва ли ти је момче́то, ја́ га не позна́вам (Рс. Вој).

момчети́ште с пеј. од момче́, *обесан момак*. – Напи́ју се момчети́шта па се са́мо изо́кују по це́лу но́ч (Кп).

момчето́р м зб. *гру́иа (млађих) момака*. – Момчето́р, девојчето́р, збра́ло се, се́ду, о́кају, смеју́ се, не́мају дру́гу ра́боту (Пет. ВС).

момчуља́к м *(још недозрео, млад) момак*. – Си́нат бе́ше тѝг јо́ш момчуља́к (Гос).

момши́тинa м зб. *гру́иа момака*. – Збра́ло се момши́тинa пред кавену́ту, смеју́ се не́кому (Кр).

морузѝрско чѝкало изр. *алайѝка за круњење кукуруза ударањем клиѝова*. – Прво класовити удѝрам сас морузѝрско чѝкало па љи после чѝстим с руѝе (Рс).

морѝ боја изр. *йлава боја; љубичастѝа боја*. – Йма си морѝ боја, у љѝ смо чинѝле (Вој).

моравѝт м *среѝа; добиѝак*. – Остаѝла тѝрска рѝч моравѝт, с љѝ се благо-слоѝи да ймаш среѝу, добиѝтак, напрѝдак (Изв).

мѝрас, -ста, -сто *йлав; љубичастѝ*. – Ймамо белѝ кѝзе, а чувѝли смо мѝрасте и шутѝ (Ру).

морѝч м бот. *аромаѝична и лековиѝа биѝлка слична мироѝији Anethum foeniculum, која се користиѝ као зачин и као зашѝиѝиѝа од маѝија и море*. – Морѝч је у граѝинче саѝила свака куѝа за у јѝло и за од морѝ, ѝко натѝска човѝка (ВЛк. Пет, При).

мѝре де изр. *ма хајде, зар ѝако; ма нека; ѝо ме се не ѝиче*. – Мѝре де, онѝ и наѝшта врба че рѝди грѝзје (Рас).

мѝре дѝка изр. ирон. *како да не*. – Епа, че љѝј издаѝем што траѝи?! Мѝре дѝка (па нѝчу)! (Трѝ. Вој).

мѝрес, -та, -то *жуѝкасиѝо-сивкасиѝо-црн (о кози!)*. – Мѝреста коза дѝјде како жлѝа и сѝвкаста, па прицрѝена (ТД).

мѝри несвр. **1.** *мучиѝи (болесѝи, брига, савесѝи); омеѝаѝи*. – Срце ме мѝри оѝавна, само йма да чѝјеш нѝма ме (Кс). **2.** *заклиѝаѝи се у нечији жи-воѝи (очев, мајчин, браѝов, синовѝев)*. – Нѝчу се клѝм, нѝчу мајѝу си да мѝрим, не мѝра да ми вѝрујете (Гос).

мѝри, -а, -е *сивоѝлав, оловноѝлав (о облаку!)*. – Мѝри ѝбласти наидѝше, град прѝклет паѝе и све стлѝче (Пс, БЧ).

морѝло с *смрѝи*. – Че ти дѝјде морѝлото, нѝче се мѝлога забѝви; ја че ти вѝдим душѝту (Кп. ДД, Пок).

мѝроша ж *овца или коза са ѝамно-браон вуном или ѝлаком*. – Мѝрошка овца, како да је у орејѝво чѝњена, а йма и коза теква (ВЛк).

морѝжѝак м *кашасѝи расѝвор кукурузног брашна као фил за налага-ну ѝиѝу, који се сѝавѝа измеѝу кора*. – Морѝжѝак је морѝзно брашно и вода; напрѝ се на кашу па се с љѝга подмазује и налага, а и од куластру мѝж да тѝрају у морѝжѝак (Ру).

морѝзно брашно изр. *йројено брашно*. – У лѝб смо турѝли и морѝзно брашно, само да се изрѝнимо до жѝтву (Чин).

мослѝнце с *једно или два брвна за йрелаз йреко йѝѝока*. – Напрѝјте мослѝнце да мѝж да миѝѝјемо, да не гаѝимо водѝту (Вој. Трѝ).

мострѝце ж мн. *уске чѝйке*. – Мострѝце су тѝсне чѝпѝе (Рос).

мота́ узв. деч. *не ѿо, срамоѿѿа је (о ѿолном органу!)*. – Мота́, пу́-пу́-пу́, немо́ј то́ва да ми пока́зујеш (Вој).

мо́та се несвр. **1.** *врѿеѿѿи се око*. – Иде́ црн об́лак па се мота́ окол на́ше по́ље (Ста). **2.** *ѿокушаваѿѿи украсѿѿи*. – Мо́та се сас торбе́те окол ва́шту гради́ну (Сук).

мотави́ла ж прип. *моѿѿовило*. – Мотави́ла ви́ла, по го́ру оди́ла, до́м не дооди́ла (Чин).

мота́јечи прил. сад. од мо́та несвр. *моѿѿајуѿи*. – Умори́ се мота́јечи то́лко вре́ме, ко да сам вр́зана (Трњ).

мо́тка ж **1.** *дугачка, ѿрава и дебела моѿѿка за разновснѿу намену (сушење меса, као и низа ѿаѿрике, венаца лука, веша, ѿровеѿѿравање ѿосѿѿељине, ношење ѿѿерѿѿа удвоје)*. – Мо́тка или вр́лина за сушење ни́зе и вѿнци, по́више ка́жемо вр́лина (Зс). **2.** *дугачка ѿлуга којом се на разбоју обр́ђе враѿѿило*. – С мо́тку се обр́ча кросно́то, а с отега́ч се затѿса да се не вр́ча (Бла). **3.** изр. *даде́ му мо́тку грубо (и уз баѿѿине) оѿѿераѿѿи*. – Дадо́ му мо́тку, па си о́тиде (ВЛк).

мотља́ви се несвр. **1.** *замајаваѿѿи се сѿѿоредним ѿословима; неѿѿѿѿебно се задржаваѿѿи*. – Са́мо се мотља́виш, па и ме́не мотља́виш, и не мо́ж се опра́вимо на ра́боту (Брл. Сук. Км). **2.** *не умеѿѿи заврѿиѿѿи ѿосао*. – Кво́ се то́лко мотља́виш по коша́ру (Сук).

мотови́лче с **1.** *краѿко моѿѿовило*. – Напра́ви ми мотови́лче, овов се стро́ши (Рс). **2.** *врѿешка за ѿремоѿѿавање ѿређе на цеви*. – Мотови́лче и јелѿнче је ѿсто (Зс).

мотузар м зоол. *врси́а голу́ба*. – Ја́ ѿмам мотузари́ голу́би (Пир).

мо́ч м вет. *органи за излучивање мокраће; мокраћна беѿишка*. – Мо́ч од свињѿу одво́јимо за деца́, меју́р га ка́жемо, да се деца́ ѿграју (Држ).

мо́чан, -ана, -ано трп. пр. од мо́ча заѿѿишаван. – Пожлте́л ко мо́чан ду́вар (СГл).

мочварљѿив, -а, -о *мочваран, забарен*. – Та́м повлачи́та ме́ста, мочварљѿѿва (ВЛк).

мо́чла ж *безвредна женска особа (несѿѿособна, недорасла, глу́ѿа)*. – Какво́ па ти́, мо́чло, зна́јеш, кад ни́шта не разби́раш (Сре).

мочља́во ме́сто изр. *мочвара, млака, забарено земљѿиѿѿе*. – Та́м мочља́во ме́сто, не мо́ж да ми́неш (Зс).

мо́чљак м мн. *мо́чљаци* **1.** *редак измеѿѿ; измеѿѿ са мокраћом*. – Де пр́во да изнесѿм мо́чљаци́ти да не смрду́ (Сук). **2.** *веш загађен измеѿѿом; уѿѿишана одећа и ѿосѿѿељина*. – Ја́ ли да пе́рем мо́чљаци́ти на ста́рцатога, а она́ да у́зне те́ја ѿѿѿе (Пет. Држ. Вој).

мочни́к м *оѿѿвор на ѿолном органу код сѿѿѿе кроз ко́ји излази мокраћа*. – Мо́чката изла́зи на мочни́кат, тека́ се ка́же и за же́нско и за му́шко (ТД. Мр).

мо́чће ж мн. **1.** *мокраћа; измеџ са мокраћом.* – Ова́м смрди́ на мо́чће, мо́ра да су деца́та прави́ла какво́ не тре́бе (Брц). **2.** *зайишан (и засран) веш.* – Душа́ ми се усмрде́ од прање́, од де́тџнсће мо́чће (Пир. При).

мочурља́к м *млака, забарено земљишџе.* – Улетѣ́ у мочурља́кат та́м, једва́ жив излѣзо (БЧ. Рас).

мра́зан, -на, -но **1.** *леден (јуџиро, време).* – Мра́зно ју́тро, добро́ је да љде́мо у др́ва (Бс). **2.** *залеђен (блаџо).* – По мра́зно кали́ште лѣко́ че оти́дем до водени́цу (Вој).

мра́зовац м бот. *Colhicum autumnale.* – Мра́зовац је качу́н сјѣсени ка́сно и спро́лети ра́но, а вр́ани лу́к си је бы́шка (ВЛк).

мрака́ ж мет. *џомрчина.* – Улѣ́зозмо та́мо у мраку́ (Дој).

мрату́је несвр. *мироваџи и јако се сабиџи (од же́ге, зайаре, сиџосџи, умора) (сиџадо, брав).* – Мрату́ју овце́те, не мр́дају ни ната́м ни нава́м (Сук. Јал). Мрату́је овца́та, умири́ла се (Кр).

мра́чи се несвр. *смркаваџи се.* – Почѣ́ се мра́чи, а љма́ још мло́го да сти́гнемо до село́ (Јел).

мр́ви несвр. **1.** *рониџи, усџиџњаваџи.* – Слепи́ла се зр́нцата, па га мр́вим (Вој). **2.** *иџедеџи, џомало џпроиџи (о иџедеџи хране).* – Кад не́ма, не́ма; чове́к мр́ви, мр́ви, да искобе́ља зи́му (Соп).

мргуђѣсто прил. *намргођено; џудљиво.* – Мргуђѣсто ме гле́да, не допа́дам му се (Б-ЦЈ, Бла).

мр́да несвр. **1.** *џокреџиџи се, не мироваџи.* – Че рабо́тим док мр́дам, не мо́гу залуду да сеџим (Вој). **2.** *врдаџи, не држаџи реч.* – Не́ма са да мр́даш, че бу́де како́ смо се тѣг договори́ли (Рс). **3.** изр. **мр́да о́дома зарађиваџи ван ку́ће (надничар, џечалбар).** – Сироти́ња смо, мр́дамо о́дома да до́јдемо до пару́ (Пк). **4.** изр. **мр́да му џ-срце џлаиџи се; узбуђиваџи се.** – Њѣ́му си мрда́ло џ-срце од стра́ (Тм). **5.** изр. **мр́да кам же́не џонашаџи се као же́нскарош.** – Ако́ је остаре́ло, ама мр́да кам же́не, било́ му ма́лко то́лѣе го́дине (НМл. Рс).

мрда́ло с вулг. шалѣ. *џенис.* – Умрло́ му мрда́лото, остаре́л (При).

мрда́чи, -ка, -ко *несигуран; џреврџљив.* – Мрда́чка му ра́бота, од њѣ́га неси́ ни треба́л дру́го да се на́даш (Рс).

мр́дне свр. **1.** *џокренуџи се.* – Грби́на ми осѣ́бе у водени́цу, па не мо́гу да мр́днем (Об). **2.** *уклониџи се; не биџи џред очима; избеђи невољу, џјасносџи.* – Мр́дни, да вој неси́ пре́д-очи док вој не ми́не бесоча́та (ПРж). **3.** изр. **не да́ва му да мр́дне држаџи некога врло си́рого, одузимаџи му слободу.** – Уштави́ла га же́ната на́чисто, не да́ва му да мр́дне (Пир).

мр́дне се свр. *уклониџи се; избеђи невољу.* – Мр́днул се на вре́ме да га не зака́чи ку́ка (НМл).

мрдогуза ж **1.** овца која не њландује, не мирује. – Дочка је мрдогуза, неће да пладнује (Пк). **2.** музара која се врџољи њри мужи. – Таја је крава маљко мрдогуза, а оче и да рџтне и да расџпе млекото (Рс).

мрдогузица ж **1.** незрела особа која бежи од њежег њосла и одговорно-сџи. – Овај работа мора да се дџнџ заврџи, нема да пуштамо мрдогузицете да побегну (ВЈ). **2.** заводница која чини оџсцене њокреџе; курва. – Нећу да ми таја мрдогузица праг прескача, да ми отџма мужа (Држ).

мрдџри несвр. њовремено мрдаџи. – Мрдџри кравата кад џу млзџм (Грш. Пс).

мре **1.** несвр. умираџи. – Раџ, наџрод џџне, мре, кукање големо у село (Кр). **2.** лиџсаваџи. – Овцете почџше чџсто да мру (Гос. Бе, Пк, МЛк, ВЛк).

мрежа (преко џчи) ж анат. коџрена на оку која смаџује видљивосџи. – Їмам мрежу преко лџвото џко (Вр. Цр).

мрежаво стаџе у џчи изр. смрачиџи се њпред очима, добиџи несвесџи-цу. – Тиџе ми стаџу мрежаво у очџти (ВЛк).

мрељна ж шаљ. смрџи. – Спрџмамо се за мрељџе, па не бџремо смољу од бџр за тџмџан (Чин).

мрена ж зоол. врџиа рибе, мрена. – Ёбава како мрена риба (Зс). Испру-жила се како мрена (Зс).

мренџа ж биљка, живоџиџа или њпредметџ са којим се уџоређује леџоџа лица. – Ёбава ко мренџа, црвена-бела у лице (Вој).

мреће с смрџи, умирање. – Од мреће кој се плаџи џн брџе умре (Рос). Кажемо поџвише мреће, рџтко се каже умирачка (Јел. ВРж).

мрждџри несвр. џџхо и дуго њадаџи (киша, снег). – Мрждџри снег цџл дџн помалко (Гос).

мрзал, -зла, -зло р. пр. од мрзне слеђен, замрзнуџи. – Гаџа ме с мрзла лајна (Км. Јал, Вој).

мрзга несвр. ромиџаџи, лагано и дуго њадаџи киша. – Отидомо да ко-памо, ама џиша мрзга помалко, па се врџумо (Соп).

мрзење с гл. им. посл. мржџа. – Мрзење убиџа човџа, па било џн да мрзи или џџга да мрзе (Вој).

мрзетан, -тна, -тно безвољан; лењ; уп. мрзешан. – Мрзетна, неработна и нечиста жена (Пк. Дој).

мрзешан, -шна, -шно в. мрзетан. – Мрзешан човџ не мож да џма (Рс. ВРж).

мрзи несвр. безлич. са логичким субјџктом у акузативу двоумџи се, оклеваџи. – Ја ме мрзи да му рџџм (Км. Вој).

мрзос прај изр. изазиваџи свађу; њодсџицаџи мржџу. – Таја само џди по село и само прај мрзос у наџрод (Вој. Држ).

мрсѧч м особа која ѿ навизи говори вулгарно, безобразник; курвар. – Он је гаѧан мрсѧч, он је по женѧте (Бе).

мрси несвр. фиг. не говориѧи истину, зајейѧаваѧи, ѿкушаваѧи превариѧи. – Мрси, пѧкља, све глѧда да превѧри (МЈ. Зав).

мрско прил. *нерадо, са усѧезањем*. – Мѧн ме мрско кокѧшку да закѧљем, а он кѧље човѧци (НМл. Вој). Мрско ми да ѧдем тѧм при ѧѧи (Цр. Вој, Кр). Мрско му да га онѧ целивuje, ѧко му је тѧтка (Сук).

мрснѧчина ж урѧиѧарија, црвенило на кожи као ѿследица додира или ујѧда, скорѧије, гусенице, инсекѧа; уп. мрснѧчинка. – Мрснѧчина ми се дѧгла, нѧшто ме облазило (ВРж. Кр, Трњ).

мрснѧчинка ж дем. од мрснѧчина, в. мрснѧчина. – Кудѧ те облази гусѧнка или пѧук, па поцрвѧје, тѧв је мрснѧчинка (Брл).

мрснѧћа ж в. мрснѧча (1). – Ко да нѧје кашкавѧљ: нѧма маснѧћу, нѧма жилавѧну (Бла).

мрснѧч м маснѧћа; масни слој. – Мрснѧч пѧвише, двѧ прѧста сланина (Чин).

мрснѧча ж 1. масна храна; уп. мрснѧћа. – Несмѧ мѧѧо оскудевали за мрснѧчу (Пир). 2. масна мрља; масна ѧрљавиѧѧина на вешу и ѧосућу. – Дрѧјете вој уѧѧане с мрснѧчу ко да је топѧла мѧз с ѧѧи (НМл. Цр).

мрсѧљ м нечистиѧћа у храни. – Да пѧзиш да не пѧдне мрсѧљ у јѧдењето (ВРж).

мрсотија ж 1. ѧрљавиѧѧина од маснѧће. – Опѧри се, стѧри тѧја мрсотије оди дрѧјете да ти се жѧне не смејѧу (Кр). 2. безобразно изражавањѧ са наглашеним алузијама на коиѧус; курвањѧ. – Обѧча онѧ мрсотије, нѧје одрѧчљива ич (Грш. Рс, Брл). 3. изр. **прѧј мрсотије** зајейѧаваѧи; ѧодваљиваѧи, ѧравиѧи смиѧалице. – Правили мрсотије па се скарѧли и степѧли (Пл).

мртацѧцав, -а, -о мрзовѧљан; лењ; неѧредузимљив. – Мртацѧцав нѧкакав, нѧма вољу, лѧњав, ко да је умрѧл (Гос. Пир. Сре).

мртва кѧс ж анат. *кврга на косѧи, осѧеом*. – Дѧгла му се мртва кѧс (Бла. Вој).

мрѧва ѧкрѧва ж бот. 1. мрѧва коѧрива *Lamium purpureum*. – Тѧја покрѧва се зовѧ мртва покрѧва штѧ не гѧри (Држ. При). 2. *врѧѧа коѧриве* која је нижа од обичне коѧриве, нѧма ѧосебно име. – Мртва покрѧва је нѧјстара у све трѧвѧе: шушкаво, па цвѧти пѧвѧасто, сѧва нагѧре, ѧма на шушѧе бѧцковѧичи и лиѧи на ѧисѧлац штѧ је пѧнисак (Гос. Зав).

мрѧвѧк м, мртавѧи мрѧвац. – Мртваѧ кад се дѧгне тѧј не мрѧ више (Цр). Чѧсто сѧњѧјѧм мртавѧи или сѧмо јѧдноѧа мртваѧа коѧѧ несѧм познавала (Об. Пс).

мрча м во мрке или чађаве боје. – Мрча ми је добар, убаво тегљи, убаво једё и убаво слүша (Зав).

мрчи несвр. вулг. *йодваљиваѝи, сїлейкариѝи; омаловажаваѝи*. – Он га нёшто мрчи, зафркава (Зав). Немој га мрчиш (Пир).

мрчкаво прил. **1.** *мрак у очима, муѝно у глави*. – Мрчкаво ми прёд-очи и боли ме пöвише на левуту страну (Пк. Соп). **2.** *нема изгледа*. – Како сас нега, че се договорите ли? Мрчкаво, с нега не може никакав договор (Кс).

мрша ж пеј. *мршава (и неугледна) особа*. – Ако сам теква мрша, несём онака згрушен човек нел сам жољава (Зав).

мршавѝк, -ка, -ко *йрилично мршав*. – Јагнето сүвачко, мршавшко, једна шака јад (Пок).

мршљаѝ м пеј. *јакó мршава (и неугледна) особа; јакó мршав (болесѝан) брав*. – Бабичката омршавела и једва öди, мршљаѝ станула (МЈ). Краве те мршљаѝи, једва öде (Пет).

мршљаѝар м **1.** *лешинар, живоѝиња која једё лешеве*. – Нашто куче неје мршљаѝар (При). **2.** *шаљ. женскарош*. – Тија је мршљаѝар, он само живо месо једё, трчи од једну до другу (Кр. Рс).

мршöтина ж **1.** *леш угинуле живоѝиње*. – Мршöтину не врљамо него закопујемо (Брл). **2.** *шаљ. месо*. – Донеси мршöтинуту, има куде да љу опечемо (Брл). **3.** *живи леш, јакó мршава и болесна особа или живоѝиња*; уп. мршуљина. – Какве краве, това мршöтине (Бла.) Пројде онаја мршöтина, дрёјете виснуле на нега како на кољц (Цр).

мршѝав, -а, -о **1.** *намршѝен; зловoљан*. – Кој те насећира, та си мрштав (Сук). **2.** *наборан (зрно, йлод, лисѝ)*. – Кад убије голема жега житöто, онö после зрната дојду мрштава (Грш. Вој).

мршѝовѝиѝ, -а, -о *који је (сѝално) намршѝен*. – Често си мрштовѝт, нешто ти овам неје по вољу (Рс. Пет, При).

мршуљина ж в. мршöтина 3. – Глёде какве краве мршуљине, ама убаво млеко даву (Држ).

муа несвр. фиг. *йодмићиваѝи*. – Муал му је, давал му је кришом, и оправил рабóту (Кс. СГл, БЧ).

муа оцѝтарка ж *винска мушица Drozofila melanogaster*. – У казаницуту мује оцѝтарке се улётело (Грш).

муар м мн. муарё, мујарё *говече осетљиво на зујање и ујед обада*. – Кржава је голём муар, бега од мууту, главу че си отћине (Вој). **2.** *бот. врста коро́ва Setaria glauca*. – Муар наскубу да вржемо сноплё (Ру).

мува м *било који инсекаѝ йо облику и величини сличан муви; обад*. – Зуји мува (Кс. Бла, Ш).

мўвне свр. *мунуиши*. – Она ме мўвну с лак у рёбра и рече ми да ћутим (Ста).

мудат, -о који има добро изражене *иесийисе*. – Овн да је крупан, убав, длг и мудат (Изв). Да ли си мудат или су ти отекла муда (НМл).

мўже вок од мўж м *одрасѡао мушарац сйособан за шеже физичке радове; суйруг*. – Мўже, дојди, ока те човёк (ВЛк).

мужина ж аугм. од мўж м *круян и јак (млад) мушарац*. – Порасал голема мужаина (Цр).

мужинка ж, хип. од мўж м *муж; суйруг*. – Това је моја мужинка (Км).

мўжњева страна. – Он ми је од мўжњеву страну ућа (Бла).

мўжњи, -а, -о *мужевљев*. – На мўжњи дом сам отишла прво, а зетена сам (Ор. Тм, Соп).

музаверлѡк м *йодвала, смицалица*. – Бог да ме сачува од суковши музаверлѡци (Пир).

музијана ж *йреврѡљивац; лицемер*. – Нечу с туја мўшку музијану да ймам никакву работу (ВЛк).

мујар м фиг. **1.** *йокварењак; йреврѡљивац*. – Он је голём мујар, оче да подваљи (Пет). **2.** *нерадник, ладолеж*. – Мујар је, све йде по ладовинете (Кр).

мујарник м *нечисѡа кућа; йросѡирија йуна мува*. – Шерпе неопране, ведро насред собу, неметено, мујарник је у њи голём (Рс).

мујтап м рет. **1.** *шала*. – Она се мајтапи с тебе, това је мајтап, сват си њој (Грш). **2.** *прави си мујтап* изр. *шали се*. – Наши су волели да си праје мујтап, да изводе шаљу (Бла).

мујтапи (се) несвр. *шалиши се*. – Само измишља мујтапи, шали се (Бла).

мўка ж **1.** *оно шио је муком сйечено*. – Не дирај у моју мўку, ја сам това с десет прсти створила (При). **2.** *невоља*. – Беше мўка зиму да прекарамо, а са неје, стигоше покриве (Кп). **3.** *чешња*. – Слушам девојће мојуту мўку ка поју, мојуту пёсму ка поју (Рос). **4.** изр. **мўка-леле** *велика невоља; иешка болесѡи; безизлаз*. – Работила с мўжје кв њој је згодно; е, са дошло мўка-леле (Бла. ВСв).

мукавица ж вет. **1.** *болесѡи оваца и јагњаци било због заразе или због недосѡаѡка селена у храни*. – Мукавица је болка при јагништа и овце (Пок). Ка га ване мукавица оно йма жлту воду у колёната, и тај се вода развлачи, и не може да оди како требе. Требе стока да вати чистину и тека да се олечи (Бс). Мукавица је само коди јангаци и оди топлоту се добива (ДД. ВЛк, Пк, Бз). **2.** *слинавка и шай, болесѡи ѡаѡкара*. – Која овца криви, болна је од мукавицу, одвој у (Дој). **3.** *болесѡи ногу коња и магараца*. – Коњи и магарци болују од мукавицу, удари и у ноје (ТД).

мукавичав, -а, -о који је оболео од мукавице, болесни зглобова ногу (О браву). – Мукавичав коњ, магаре или јагне, ако га болу ноће, оно је добило воду у зглобовети (ТД).

муљавина ж **1.** *нейоштен йосао, йревара.* – Тов је муљавина, нечу се упштам (Рс). **2.** *йреварант.* – Јова је муљавина: жале се на њега и никој му не верује (ВРж).

мукамачћи прил. *изненада, из йошаје, йодмукло.* – Мукамачћи ме напде и обори ме (Пс).

мукомачћи прил. *ћуйке.* – Мукомачћи га уработи и не жали се ништа што му несмо помагали (ЦД).

мулећина ж *мишо.* – Штом дојде на влас одма тражи мулећину од на-род (Пир. НМл).

муљавина ж *грожђе, крушке или јабуке које је гњечила муљача.* – Има у кацуту муљавина (Јал. Пн).

муљак м **1.** *замућена вода (у реци, виру, казану, йосуди).* – Муљак је замућена вода, може и у казан, може и у вир (БЧ). Ајд, ч-идемо да ватамо рибе у муљакат (Кс). **2.** *речни нанос; најбоље земљишти око реке.* – Муљак је што су река и вода нанеле, најбоља земља (Бла. Кс, Бч, Рас).

муљачка ж **1.** *сирава за дробљење (грожђа, крушака).* – Када се смуљају круше с муљачку побрже твасују и давају повише ређију (Јал). **2.** *кухињска машина за ручно млевање (меса, ораха, кекса).* – Купи ми убаву муљачку за месо да не трчим у комшилк ка ми устрёбе (Изв).

муљише свр. пеј. *умрейти.* – Бабицката муљисала, одврзала руће на снајете (Кр).

мунда несвр. рет. *збуњиваити чесити и йроитивуречним наредбама, моштити.* – Она га само мунда, не поштује га (Кр).

мунђа несвр. *йодмукло чиниити; оговарати.* – Све нешто мунђају квó узимам, квó давам; што се њи тича (Зав, Пир).

муње свр. *боцнуити, убосити (особу, брав).* – Муњу ме с остњн у ребра, опомену ме (Рс. Рг).

муње се свр. *кришом се увући; одједном несити у гомили.* – Немóј да се у това муње некоја змија на-лето (Зав).

мунса несвр. *лушити; јуриити.* – Куде мунсаш натам (Пир).

мунтук м пеј. *занатлија који израђује йоњаве, грубе йроситирке, йокровце, вреће, бисаге и йорбе од коњске и козје длаке или од конойе; глук.* – За мутавцију се каже још и мунтак, тупак или ћутук (Ш).

мурашка ж *коза са шамноцрвеном длаком, рейко име.* – Мурашка је мургава коза, тввноцрвена на длаку (ВЛк).

мућканица ж пеј. *јело или њиће лошег квалитетџа као лоша мешавина лоших састџојака*. – Лџше вино продаву; прави се свакаква мућканица (ВСв.).

муфљуз м мн. муфљузје, муфљузи жарг. *нерадник; нишиџарија, особа без моралне вредности*. – Збџраш муфљузје, неранимајковци, с текви другџјеш (Пир).

мућан, -на, -но *џодмукао (човек); бодљив (брав)*. – Засрџта се ко мућно говџдо (Рс). Он је мућно говџдо, не знајџеш када че те убодџ (Јел).

мућен (човеќ) изр. *џаџиник; сиромах*. – Он је мућен човеќ, мућена душа; цџл живџт је оскудеваљ и све је друђи слушаљ (ПРж).

мучениќ м/ж/с *џаџиник, сџрадалник*. – То је мучениќ жена (Гос).

мућеничи прил. *џаџинички; сирџињски*. – Свашто те газџло, чуџа те биља, мућеничи живџт открај (Гос).

мући га манастир изр. мит. *биџи џйседнуџи џџкривањем богомоља на џраговима и рушевинама некадашњих свеџилишџа*. – Тепа се, мући га манастир. И жеџе манастирџе мући манастир, и најду га (Вој. Сук. Км, При).

мући душу изр. *јако се мучиџи*. – Мучџла је душу и она, лош је живџт прекараља (Вој).

мући се несвр. **1.** *џрудиџи се*. – Мућим се, дџм џчу да створим (Км. Брц). **2.** *коџцаџи се, с муком се џдуџираџи и џдржаваџи*. – Он ме буџа у буџбак да се удавим, а ја се па мућим да се ваџдим (Бла).

мучнина ж *гушење; џсећај дављења*. – Дџџде ми некада таква мучнина, па како да ме некој стџска за гушу, како да че се угушим (Зав. Гра).

мућњак м *сандук у воденици у коџи џада брашно џри мељави*. – Брашноџ пада у мућњак (Рс. Чин).

мушџчка ж дем. и хип. од муа/мува м *црв коџи живи у сувом дрвеџу*. – Мушџчка џма, она јеџе дрвоџо (Пс).

мушка јаџа изр. подр. *девоџица коџа се радије игра са дечаџима него са девоџицама*. – Ти, мушка јаџа, што си не најџдеш другариџе (ВЈ. Вој, Цр).

мушкар м **1.** *сџабљика двџдоме биљке коџа џбавља џџрашџвање*. – Бџлка од грсницу је мушкар, а црџка је жеџско, она праж сеџе (Вој). **2.** *млади мужјаќ сџџоке џџабран за џриџлод*. – Мушкар је младо џвне, за домазљќ џстаџено (ВЛк). **3.** *дечак*. – Мушкар, јако, че бије свџта девоџчетџја, аќо је поџмлад (Гос. Гра).

мушкарача ж **1.** *девоџица коџа се радије игра са дечаџима и џџуче се са џима*. – Таја мушкарача, ја кољко се бије с мушката деца (ВСв). **2.** *мушкабањаџџа женска особа*. – Таја мушкарача бџсна џма мушџи глас, па и брќовчичи (Цр).

мушкарѝца ж девојчица, девојка или жена која радије другује са мушкима него са женским (и која обавља мушке послове). – Девојче, девојћа или жена која повнше другује с мушћи, окамо љу мушкарѝца (Гра).

мушкарѝко м мужјак. – Ако је магаре мушкарѝко зовемо га Марко или Мишко (ТД).

мушкарѝче/мушкарчѝ с мушко деѝе; дечак. – Сабрала се мушкарчѝта деца па се играју клису (Вој. Гос). Мамо, задѝрају ме мушкарчетѝјата (Сре).

мушкарѝц м сѝабло лука које носи семе. – Мушкарци од лѝк искарују семе, и тов се семе сади и добије се арпацѝк (Цр). Това је мушкарѝц од лѝк црвени (Пл).

мушко с најчешће при обраћању мушко деѝе; дечак. – Мушко, де дојди да ти дадем бомбону (Вој. Сук, Чин). Родѝла је три мушка и једно девојче (Сре).

мушко јелечѝ изр. ѝрслук од сукна из ѝтрадиционалне ношње. – Носѝл сам мушко јелечѝ, штитѝло ми је снагу (Ру. Цр, Вој).

мушкокоз м мн мушкокози хермафродитѝ (особа, брав). – Окози понѝкоја коза мушкокоза (ТД. Вој. Їмају једнога сѝна нежењенога и он мушкокоз (Пир). Родѝ се тека некоје па не личи на мужа или на жену, него на мушкокоза (Држ. Пет).

мушѝйка ж руѝа у дрвеѝу, зиу или сиру коју је ѝробуѝио инсекаѝи или ѝегова ларва. – Сирењѝто све на мушѝѝће, вануло црвје (Рас. Вој).

мушѝйкав, -а, -о који је ѝун ѝожелњих шуѝѝка (о хлебу, ѝогачи, сиру). – Мушѝйкав лебат, убав (Пир).

мушне се свр. изненада се ѝровуѝи кроз руѝу; мунуѝи се; ѝробѝѝи се. – Мушнула се крз трњети овцаѝа (Пок).

муштинка ж дем. и хип. од муштина **1.** дечак; млад мушарац. – Ти си муштинка, не давај се да те гаѝе (Вој). **2.** млади мушкарци. – Зберу се, муштинка, помогну, насечу ми дрва (Вој. Чин, Грш, Сук).

мѝ м **1.** длачице на кожи. – Замомчил се вѝч, ѝма мѝ поди носат (Сук). Избѝло га мѝ, пушта бркове (Зс). И тов се ока мѝ, длаће на кожу (Дој). **2.** маца са цвеѝова неких биљака (маслачка, ѝаламиде, врбе, ѝѝѝоле). – Оди тополе-те мѝ погуши ни преко мај месеѝ (Пир. Нш).

мѝга ж басѝард коња и магарца, мазга. – На девет мѝѝе злато су до-нѝли ајдуѝи (Гос).

мѝзѝца ж музно грло које се лако музе и даје много млека. – Тај је овца мѝзѝца, и добра је (ВЛк).

мѝкне несвр. пеј. грабѝѝи, оѝѝмаѝи, носѝѝи у свој дом. – Само мѝкне, само тѝгли, и гуна се, оѝе да стане најголема газдерица у село (Држ. Вој).

мѝлецѝк, -ца, -цко мален, недорасѝао; уп. мѝлецѝк. – Још си ти мѝлецѝк за девојѝе (Пн).

мънгрка ж *сийан ситарински ијурски бакрени новчић; безвредни новчић уошшије*. – Од баштѹ си неје рѹзлика ни колко мънгрка, йста пѹмет (Рс).

мъненко с *беба*. – Че си ймамо мъненко (Пк. Јел, ТД).

мънецк, -чка, -чко, в. мѣлецк. – Мънеца, сѣтацка јѹганци (Дој. Брл, Јел).

мъротна крѹва изр. *засушена крѹва на сувајској исѣаши, која се йрема йоѣреби корисѣи за рад*. – Мъротна крѹвата, још се неје гонѣла или нече скоро да се тѣли, йде на савѹт, а узѣмамо у на зѹмену за рѹботу кад затрѣбе (Дој).

мѣца несвр. **1.** *муцаѣи*. – Мѣцају говѣдата, глѹдна су (Држ. Рс, Кр). **2.** *мумлаѣи; неразговейно одговараѣи*. – Немој да мѣцаш, него ми кѹжи како је било (НМл. Држ). **3.** *досађиваѣи йренемагањем*. – Мѹни љу, само мѣца ко крѹва (Кр).

мѣши се несвр. *јежиѣи се (од хладноће, узбуђења, болесѣи, сѣраха)*. – Јѹрето се мѣши, зима му је (Брл. Дој).

мѣшка несвр. **1.** *мешаѣи; гњечѣи (кашу, блаѣо, иловачу)*. – Мѣшкам калиштето по цѣл дѣн, рѹће ми утрнѹ (Сук. НМл). **2.** *лоше обавѣаѣи йосао (због недосѣаѣика знања, веѣѣине, искусѣва, воље)*. – Не мој ли да нѹдеш бољег мајстора, него сам мѣшкаш (Изв). **3.** *йѣѣѣаѣи, чиниѣи нешѣо у своју корисѣи на рачун других*. – Ти мѣшкаш нешта, очеш пак да ми подѣалиш (При. Рс, Ор). **4.** *Водиѣи ѣају љубав*. – Мѣшкају сас њу нешта, примеѹва се (Пет. Држ, Пир).

мѣшка се несвр. *йрѣаѣи се (жиѣѣком масом)*. – Дѣца, немојте по калиштето, немој се мѣшкате (Вс. Цр, Вој, Км).

мѣшне свр. шаљ. и пеј. *йоврино обрисаѣи йрашину или другу нечисѣоћу, йа она може да се йрошири йо целој йовриѣи*. – Де, да га мѣшнем, да га пребрѣшем (Зав).

Н

на минооѹд изр. *усѣуѣи; на брзину*. – Тоѹ ми је на минооѹд (Вој). Че сврнемо на минооѹд (Кс).

на муравѣт изр. *веѣѣо, зналачки*. – На муравѣт дунѣѣри сѣдају поѹѹ (Соп).

на-очи изр. *йред очѣа*. – Немој да ми излѹзи на-очи, не сѹкам да љу вѣдим (Грш).

на ѹзелје врзѹје изр. *везиваѣи у чвор; фиг. убедѣиво лагаѣи (йреѣреде-ни лажов)*. – Лѣже и на ѹзелје врзѹје научѣл школу од баштѹ (ВРж).

наа́ка се свр. фиг. *и́рейи́и, јако се ои́ии*. – Добро вино́ изнесе, и ме́со пе́чено, па залете́мо, наака́мо се ко сто́ка (Рс).

наа́пује несвр. *уједаи́и; нагризайи́и*. – Не́какво но́чу наа́пује овце́те (Ш).

наа́рчи свр. *и́очейи́и и́рошии́и*. – Наарчи́мо паре́те, купува́мо да́р на дево́ђуту (ВЈ).

наба́вује несвр. *набављаи́и*. – О́н ми наба́вује у́дице и де́лимо што уло́вим (МЛк).

наби́је свр. *згњечии́и (ограничену) и́овршину (и́лода, и́кива)*. – Наби́ла сам си ступа́ло (Пет). – Ја́болћете све наби́јене, не́ма да трају́ (Држ).

наби́вује несвр. *набијаи́и*. – Наби́вујем ко́лци на борани́јуту (Изв).

набогу́је се свр. *боговаи́и; чини́и моћно као бог*. – Бо́же, или богу́ј како́ тре́бе или пу́шти ме́не ја́ да се набогу́јем (Зс).

набр́кује се несвр. *набораваи́и се; смежураваи́и се*. – Ти́ја че тра́жи голем ми́раз, че ти се набр́кује чело́ (Држ). Блу́зата ти се набр́кује, неје́ добро́ парче́то (Пир).

набу́тка се свр. деч. *добро се најеси́и*. – Де́тето се у́баво набу́тка и о́дма за́спа (Рс).

нава́ксује несвр. *надокнађиваи́и*. – Када́ пропу́штим дѣн или два́ на́-страну, ја́ после нава́ксујем, не да́вам да ми ра́бота оста́њује (Чин).

нава́рује се несвр. *бубрии́и у и́оку кувања*. – Бо́б се мло́го нава́рује, али и́сто и васу́љ (Сук).

нави́зљк/ненави́зљк м *зависи́и; мржња*. – У дѣнѣшњо вре́ме само на-ви́зљк, само зло́ у на́род (Вој).

на́водња ж в. наво́тка. – На́водња је ра́м за повива́ње чипа́ри када́ се пра́ве дрвене ви́ле (Рс).

на́вора ж *и́арче хлеба које се у цркви даје сваком у и́оку и́ричеи́ћа, на́фора*. – На́вора је ле́б који се у цркви да́ва када́ се приче́стујемо (Рс).

наво́тка ж *дрвена на́права и́омоћу које се и́ри изради савија́ју рогови дрвених ви́ла*: уп. на́водња. – Наво́тката на плевну́ту виси́ и не сме́је на ћи́шу да ћи́сне (Рс).

наво́шће с *кожа која се обави́ја око ногу и́ри рибарењу*. – На но́ћете врзу́јемо наво́ште када́ га́зимо по реку́ту и ва́тамо ри́бе (Рс).

навр́тује несвр. *наврти́аи́и, заи́рафљиваи́и; нави́јаи́и саи́и*. – Навр́тујем шра́в, ама испа́да, излизал се наво́јат (Вс).

навр́ча си во́ду изр. *насти́оји да све иде њему у кориси́и*. – Лу́кав је, навр́ча си во́ду на своју́ воденицу; пази́ се од ње́га (Вс).

навр́чка свр. *(и́правно) набраи́и*. – У́баво си навр́кала су́књу́ту, све распо́редено како́ тре́бе (Пир).

наврчује несвр. 1. *навраћаићи*. – Ти почё млого рётко да наврчујеш у нас, заборављаш да смо ти рода (Сук). 2. *усмераваићи шок воде*. – Наврчујем водуту, че навацујем градину (Вој).

нагазује несвр. *чесио йролазиићи йреко йрагова йсећег, мацјег или йиичјег гребања на сйази*. – Пази да не нагазујеш на сугребје (Сук).

нагарњује несвр. *одаваићи укус на загорело*. – Рећијата нагарњује, това је од казанат (Вој).

нагладњичав, -а, -о шалё. *йрилично гладан*. – Нагладњичав сам, печёњето мож ми буђе доста (Сук).

наглецује несвр. рет. *кришом осмайраићи*. – Старцат наглецује какво децата рабёте (Сук).

наголемо се дйса изр. *йонашаићи се охоло*. – Стајини се дйсају наголемо, убави, ако су сиротиња (Чин).

награба се свр. фиг. *обогайићи се мишом и йљачком корисйећи друшйвени йоложај*. – Помрёше и тија што се награбаше (Кп).

наглецује се несвр. рет. *науживаићи се гледајући*. – У град йдемо само на панакур: наглецујемо се свёт и да купимо лубёницу за деца (СГл).

нагрули свр. 1. *скинуићи зелени омойач ораха, лешника*. – Нагрулила сам неколко цака орёси (Јал, Сук). 2. *смрвиићи крушке йрийремајући их за врење*. – Нагрулили смо круше плну кацу, че буђе крушова рећија (Вој).

надсйдује несвр. *надзидаваићи*. – Че ми надсйдаш терасуту на још две цйгле (НМл).

надйгне сурлу изр. *уобразиићи се*. – Надйгне сурлу када дёјде и више никога не познава у село (Рс).

најдобре прил. *најбоље, најйовольније*. – Најдобре је да си појдете на време, да не замркнете (ВРж).

надоват прил. *надохвайи*. – Очу да ми је алат надоват, да мёгу брже да рабётим (Пир).

надодава несвр. *додаваићи йреко већ дайог*. – Тётка ми дава и надодава, не мёгу свё да понесём (Чин).

надрёме се свр. пеј. *йредуго (и узалуд) чекаићи*. – Надрёма се на станицу, вёз чека (НМл).

надрнда свр. фиг. *набрбљаићи мношйиво увреда и бесмислица*. – Жената лута, па ми надрнда свё и свашта, за свё сам ја крйв (Ор).

надума свр. фиг. *изврећаићи*. – Ја му надума преди свй, па нёка се са чёша ако га срби (Пет. Држ).

надунди образи изр. *йойравиићи се, заоблиићи лице због йовольне исхране*. – Поправил се там, надундил образи ко бачијар (Рс).

нажиња несвр. *йожейи*. – Голема сам жетварка била, највише сам ја нажињала (Пл).

нажуљује несвр. *(све јаче) жуљаи*. – Чижметинете ме нажуљују, не могу ђи носим (Вој).

наизмич прил. *косо; йодешено да клизи*. – Турил сам га наизмич да могу да га претоварујем (ВЛк).

наишка свр. *оїераи кокошке у жељеном йравцу узвикујући иш*. – Наишка њоњете кокошке да пасу у нашту ливаду (Вој).

најакча се свр. *добро се најейи (о особи)*. – У дрва че идемо, да се добро најакчате (Кр).

најеца свр. рет. *обилно навејаи (снег)*. – Најецало снег до појас (Рс).

наказан, -а, -о трп. пр. *унакажен*. – Врну се из ропство болан и наказан, и у кратко време умре (Зс).

накањује се несвр. *колебаи се; дуго оклеваи; одуговлачи*. – Млого се накањујете, немам време да ви чекам сас упрегнутога коња (Држ).

накапује несвр. *наноси и течности йажљивим кайањем*. – Сам че си накапујеш тија лек у око, неје некоја шарка голема (Вој).

накарује несвр. *нараси (коса, нокти, цвешно врењено биљке)*. – Лу-кат поче да накарује коп (Јел).

накатерчи се свр. *йочейи чини и ујркос йелесној немоћи*. – Деда и баба се накатерче и појду у дрва (Рс).

накача несвр. *вешаи мношво йредмета*. – Накачамо вислетија грозје, јаболће и дуње па се собата умерише (Вој).

наклацује несвр. *ложии; расйаљиваи загаслу ваиру*. – Ја наклацујем сас клечорак и зачас запалим огњат (Сук).

наклёвкује несвр. в. *клевуцка*. – Наклёвкујем помалко, али се још могу слушам (Бе).

наклёцкује несвр. в. *клевуцка*. – Наклёцкујем, ама с дёснуту ногу повише (Нш).

наклца свр. *ошйейи ударцем*. – Од дёсет јајца, колко си донёл, чётри наклцана (Пир).

наклцује несвр. **1.** *ошйећиваи ударцем*. – Пазі да не наклцујеш вазнете, онё су у кућу за убаво (Изв). **2.** *са муком изговараи; нейовезано се сећаи и йричаи*. – Наклцујем некако, како сечам се да је тека бш било (Вој).

наковује несвр. *накиваи*. – На колата си наковује разне шарће (БЧ).

накосује несвр. *йокоси*. – На туја ливаду највише сёно наковујем, луг, влагу йма (ВЛк).

накривендањише се свр. рет. пеј. *јако се нагнути*. – Накривендањисал се, шчепанзил се навилъакат на већуту, лоше смо га натрупали (Рс).

накриви свр. *скренути, променили смер на њу*. – Накриви надесно и трећа кућа је његова (Грш).

накрүти свр. *обити јаким ударцем (јомоћу алаи́ке)*. – Накрүти пањушће у горүту и донесо ћи да се грјемо (Рс).

накршује несвр. *накидаићи граници са њлодовима*. – Да ми накршиш вислетија прешње (Пет).

накука се свр. *кукаићи дуго и често*. – Она се је накукала и на гробишта и у кућу, само това знаје (Пет).

налавује несвр. *лајати на свакога, али не нападати (јас)*. – И кучето ко гáздата: налавује, али не напада (Соп).

налагъм прил. *јод великим њрии́ском (грдњама, баи́инама)*. – Искараше га налагъм ни кривога ни дүжнога (Рс).

належи се свр. *сїраи́ићи време у дангуби и лежању*. – Ти се належа летос по врбацити, а ни се наринтамо (Трњ).

налицкује се несвр. *лицкаићи се, дои́териваићи се; шминкаићи се*. – Нашто се девојче почё млого налицкује (Сук).

наљёвак м *јроја од белог брашна*. – Затёко ћи на ручък, јёдомо наљёвак (Рс).

наљёвњак м *левак*. – Донеси ми наљёвњакат да пресипем виното (Рс).

намазни свр. *изгладити*. – Дај ми мистријуту да га намазним и од овүј страну (Гра).

намазни се свр. *шаль. лейо се очешљаићи и нашминкаићи*. – Она се прво намазни пред огледало па после излази из кућу (ДД).

намáлко прил. **1.** *умало; само ии́о не*. – Намáлко да пођинем, грóm паде преди мёне (Бс). **2.** *на врло слабој вези*. – Намáлко се држи, сáмо што се не отђине (ВРж).

намаљёвује се несвр. *јосїейено се смањиваићи (залиха, снага, бол, број)*. – Почё да намаљёвује наро́д по селáта (ВЛк).

нама́тосан, -а, -о *мрїав ии́јан*. – Свити тројица бејоше нама́тосани, и лежу (Рс).

наме́рује несвр. *и́ачно одмераваићи*. – Наме́рујем да има за свакога по ћило шићер (Ор).

наметиља́ви се свр. *омети́љавиићи се*. – Кудё има мо́кре о́вце се наметиља́ве (Грш).

нами́рља несвр. *обављаићи њовремене дневне њслове око сїо́ке*. – Не́к до́јде о́дма, тре́бе сто́ку да нами́рљамо (Јел).

намислѐје свр. арх. *решиѝѝи: наумиѝѝи*. – Ја сам намислѐјал у сређу да ѝдем у грађ (Вој).

намóкричав, -а, -о *који је ѝреѝежно влажан*. – Намóкричаво това мѐсто, сука растѐ (Вој).

намóљује несвр. *наваљиваѝѝи са нуђењем*. – С њу су намóљували на нѐколко мѐста и нудѝли су голѐм мира́з (Сре).

намр́зује несвр. *ѝочињаѝѝи све јаче мрзеѝѝи*. – Откако́ почѐ зѐмљу да купу́јем он ме почѐ намр́зује, о́че да сам у́век посиромá од њѐга (ВЈ).

намр́цује несвр. *намигиваѝѝи и ѝодругљиво врѝеѝѝи устѝа за неким*. – Која́ како́ жена́ ми́не и зами́не, она́ по сва́ку намр́цује, шегу́је њој се (Рс).

намр́штује се несвр. *ѝовремено се мрѝиѝиѝи*. – Она́ се намр́штује штом ме ви́ди (Брц).

намуму́рљи се свр. *јако се наоблачиѝѝи (ѝред кишу или неѝогоду)*: уп. наму́рљи се. – Нѐје ми ло́ше што па́да ћи́ша, него што се вре́мѐто мло́го намуму́рљи́ло (Пир).

наму́рљи се свр. в. намуму́рљи се. – Наму́рљи́ло се вре́мѐто, де сенóто о́дма да збѐremo (Сук).

нанакра́ј прил. *на самом крају*. – Снаáта сѐдне нанакра́ј да мо́же да при-но́си док вечеру́јемо (Вој).

нанесѐ га изр. *случајно навесѝѝи (бог, ѝуѝѝи)*. – Да те нанесѐ бóг да ви́диш какво́ сам свѐ ја направѝл и какво́ богáтство ѝмам (ВЛк). Нанѐсе ме пúт и та́м преспá у њѝ, и у́баво ме дочека́ше (Км).

на́ногу прил. *имућан*. – Пѐра је на́ногу, га́зда је (Рс).

нања́па се свр. пеј. *најесѝѝи се; ѝрејесѝѝи*. – Нања́пáл се па ожеднѐл, само дѝса стóвнугу (Рс).

наóрује несвр. *ѝоораваѝѝи укуѝно највећу ѝоврѝину*. – С њего́ви ја́ћи во-ло́ве он наóрује највише ра́ла жи́то (Вој).

наóцује несвр. арх. ирон. *налазиѝѝи*. – Почѐла жена́та му да наóцује златне пари́це по пúт, и почѐла га усрѐћује (Брц).

напаза́рује свр. *накуѝоваѝѝи*. – Че ѝдемо да напаза́рујемо свѐ какво́ че ни трѐбе за сла́ву (Јал).

напа́сује се несвр. *наѝасаѝѝи се*. – У́баво напа́сује овцѐте, зна́је кудѐ ѝма у́бава трава́ (Км).

напѐрује се несвр. фиг. *усмераваѝѝи бес на некога; сѝремаѝѝи се за об-рaчун*. – Штó се напѐрујеш на мѐне, ја́ ти несѝм ни́какво злó учинѝла (Пет).

напи́ња несвр. *уѝињаѝѝи се; наваљиваѝѝи*. – Напи́ња да до́јде па да до́јде, али чи́ча не да́ва ни́кој вѐк (Јал).

наплачује точак изр. *сѣавѣаѣи наѣлаѣке на ѣаоке ѣри ѣравѣењу дрвеног ѣочка*. – И кад постадо калфа повери ми мајстор да наплачујем точкове, да наплати́сујем (Чин).

на́пне свр. *силовиѣо навалиѣи ради ѣосѣизања циѣа*. – Напел да му купим мотор па мотор, ако знаје да немамо с квó (Рс).

на́пне клане́/на́пне му се жилка (о мушкарцу) изр. вулг. *хѣеѣи коиѣус*. – Беше напел клането и одведе ме дом да заврши́мо ра́боту (Рс).

на́йне се свр. *ѣонашаѣи се љуѣиѣо ѣрема некоме*. – На́пне се одједну́ш на некога и ма́не да ора́ти и с ње́га и с на́с (Рс).

на́пне штрко́љ изр. *наѣадне говеда говеѣи шѣркаљ*. – Кра́вете ка на́пне штрко́љ оне́ дѣгну опа́ше и бе́гају (Рс).

наподмр́зло прил. *ѣо замрзнуѣром (блаѣу, снегу)*. – Наподмр́зло ка одим, оно́ по́љко (Сук, Вој).

напрди́ свр. вулг. *ѣрдежом омаловажиѣи (особу, груѣу, ѣриѣзу)*. – Буда-лѣтина голема́: на́прде́ трпѣзу, пресе́де ни једе́ње (Пок).

напрѣ́тка прил. *раниѣх дана; ѣрошлог ѣуѣа*. – На́прѣтка ка́да сврну́ не зате́ко те до́ма (ВРж).

напу́ндри се свр. рет. **1.** *нашминкаѣи се*. – Же́нско, пр́во се напу́ндри па по́сле изла́зи у село́ (Рс). **2.** *фиг. јако се наљуѣиѣи*. – Напундри́ла се на ме́не и ма́ну да ора́ти преди не́колко д́на (Рс).

напу́пује несвр. *ѣочињаѣи образоваѣи ѣуѣо́лке*. – Прóлет веч стѣса, врбе́те веч напу́пују (Гра).

напу́пуљчи свр. *наѣуѣиѣи, образоваѣи ѣуѣо́лке*. – Врбе́те напу́пуљчи́ле, сти́же врбопу́ц (Гра).

напу́ца свр. *исѣуцаѣи кокице од зрнеѣа кукуруза*. – Да́ј ми не́колко клáса да напу́цам бу́лхе на деца́та (Држ).

наѣу́шѣи свр. *ѣусѣиѣи сѣоку у (неѣокошену) своју или ѣуѣу ливаду*. – Ча́ла је голѣм штетни́к, напушѣил ми лива́дугу у Теља́то (ВЛк).

нара́зује несвр. *оѣѣѣиваѣи (здравѣе, алаѣку, ѣредмеѣ уоѣиѣе)*. – Тека́ нара́зујеш трнокóпат, мло́го мла́тиш у каме́ње (Изв).

нара́мчи свр. *сѣавиѣи бреме на раме или леѣа*. – На́рамчим торбу́ и одма на појáту, о́вце да пу́штам (Дој).

нара́слина ж *израѣиѣај на ѣѣлу, ѣумор*. – На́раслина му се дѣ́гла на плѣчку, ѣста како на башт́у му што је (Кп).

наре́тко прил. *у чорбасѣом облику (о јелу)*. – Ја́ во́лим васу́љ наре́тко (Пир).

нари́ља свр. *изриѣаѣи колико је ѣоѣребно*. – Нари́ља ко́лко за леју́ту (ВЈ).

нари́та свр. деч. *изри́иџаи́и*. – Ко́ј ни насми́та игру́ ни га у́баво нари́тамо (Јал).

нари́тује несвр. *гонии́и баи́ином; гонии́и ри́иџају́и*. – Нарі́тују сироче́-то, пúде га из ку́ћу слúга да је по село́ (Сук).

нари́чује несвр. арх. *одређиваи́и судбину (суђаје) њо рођењу деи́иџа*. – Ка мај́јата за́спи онé до́јду и нари́чују на дете́то каква́ да му бу́де су́дбина (Јал).

насапуња́ви (се) несвр. *насапу́наи́и (се)*; уп. насапу́њи се. – Да мо́гу да отпе́рем штро́куту, пр́во ру́ћете трља́м сас пёсак и са-зе́мљу, па ђи по́сле насапуња́вим и опе́рем (Сук).

насапу́њи свр. в. насапуња́ви (се). – Ја́ се насапу́њим сас ту́ја тра́ву када́ о́чу да си опе́рем ру́ће (Бе).

наси́лује несвр. *служи се силом*. – Он наси́лује, прити́ска чу́ждо да от-и́ма (Грњ).

наси́љава несвр. в. наси́лује. – Наси́љавају ме да њим прода́м лива́дуту (Пет).

наслу́йује несвр. *йредосећаи́и*. – Ја́ наслу́тујем да ми ти́ја зло́ спре́мају (Сук).

наспа́вује се несвр. *насп́аваи́и се*. – Дете́ по це́лу но́ч ви́ка, не наспа́вујем се (ВЛк).

насти́њује несвр. *йрехлађиваи́и се*. – Који́ седи́ на ла́дно, он насти́њује, ца́бе му дрё́ја (Чин).

наста́вује (се) несвр. *насп́ављаи́и (се)*. – Наста́вујемо коно́пци и ме́ри-мо (ВЛк).

настр́ви свр. *наву́и дивља́ч на ловачки ма́мац баца́њем малих количина на ви́ше мес́и*. – Настрв́имо ко́сће и ме́со, и ку́рјакат како́ оби́ра до́јде до кло́пку (Рс).

насту́пкује несвр. *йовремено и ойрезно гази́и*. – Насту́пкује ме с но́гу, да́ва ми зна́к да не пи́јем (Пк).

насту́пује несвр. *насп́уџаи́и; гази́и*. – Че насту́пује фолклóр из Круп́ц, че йде́мо да гле́дамо (Пир).

ната́кује несвр. *гуи́иџаи́и без жвакања*. – Оста́до без зу́би, па само ната́кујем ко плóвка (Гра).

натла́би свр. *йочеи́и ради́иџа ма́ње жуси́ро; ойуси́иџаи́и се; йойуши́иџаи́и*. – Како́ остаре́ ја натла́би и ра́боту и једе́ње (ВЛк).

натла́бује несвр. *йочеи́и ређе чини́иџа; ойуи́иџаи́и се (због болеси́и, умора, смањења жеље)*. – Сас жену́ту поче́мо да натла́бујемо ону́ја ра́боту, сти́гоше ни го́дине (ДД).

натра́скује се несвр. *кочоџериџи се; уџињаџи се*. – Ва́ча се у о́ро, ста́рц, натра́скује се, о́че још да је мла́д (Вој).

натр́сује несвр. *навлачиџи са муком (чараџе, одеђу)*. – Младёте обла́че све те́сно, јёдва натр́сују пантало́не, о́че у́баво ду́пе да њим се ви́ди (Држ).

натр́љује несвр. *мазати, љремазивати*. – Рамати́з ме изёде, па се натр́љујем с ови́ја ле́к, ма́жем се (Држ).

натро́ји свр. *расуџи (омашком) мрвице хлеба*. – Ти́ си натроји́ла млеко́-то, мо́ж да прођи́сне (Рс).

нату́рено му изр. *по́дмеџаџи некоме џуђу кривицу*. – Нату́рено му је да је о́н за све́ крив (Јал).

нађи́сује несвр. *одавати киселкаси́ укус*. – Нађи́сује ву́рдата (ВРж). Нађи́сује помалко́, још зелено́ за једе́ње (Држ).

нау́чује се несвр. *џиџаџи за савеџе; сиџицаџи искуси́во*. – Ја́ све окол ма́јсторити, нау́чујем се како́ да си са́м напра́вим (ВЛк).

наца́рује се свр. *науживаџи се мођи и џоџиџуне слободе*. – Избра́ га на́-род, са́ че се о́н наца́рује, а на́с че заборави́ (НМл).

наце́пује несвр. *оџиџеживаџи цеџањем (хариџију, одеђу, џекси́л)*. – Па-зёте де́ца да ви трё́ето не наце́пује дре́шћете (Пет).

наце́рује се несвр. *будаласи́о се смејаџи; цеџиџи се*. – Нави́кло да се наце́рује, па не зна́јеш да ли́ ти се ра́дује или те исмеја́ва (ВС).

наце́цује несвр. *исцеђиваџи сиџискањем или џресовањем*. – Наце́цујем со́к од копи́не за дечи́цата (При).

нача́ри свр. *загрејаџи изнад жара или вреле џлоџине*. – Нача́ри ма́лко шушени́цуту да бу́де по́блага за једе́ње (Вој).

начеља́ти се свр. *џочеџи жеси́око грдиџи и вређаџи некога*. – Начеља́ти се на не́коју жену́ па по́чне да о́ка, са́мо што џу не ва́не за гу́шу (ДД).

начё́пује несвр. *кидаџи (гранчице са џлодовима вођа или грожђа, веђе лисџове, гранчице, цвеџове)*. – Начё́пујем гра́нчице са понё́колко кру́ше, и ка́чим џи у ку́ћу да вису́ (Рс).

начо́ка се свр. *чеси́о се куцаџи џа се наџиџи*. – Сабёру се, изнесу́ вла́ше и ча́ше, и док се не начо́кају не мању́ју се (ВЛк).

наџи́пи свр. рет. *узеџи на зуб; џочеџи киџиџи и џрогањаџи*. – Наџи́пи ме свекр́вата и са́мо о́ка по ме́не (При).

нашевёл-надевёл изр. *час џамо, час овамо; лево-десно; кривуда́во*. – Пија́но, нашевёл-надевёл се вр́ча до́ма (Рс).

нашља́ми свр. *захваџаџи сувише (грло које џасе; орач џлугом; косач косом)*; уп. нашља́ми. – Нашља́мила тра́ву за сви́ње, донёсе п́лно це́дило (Вој).

нашља́мчи свр. в. нашља́ми. – Ја́ нашља́мчи тра́ву за свиње́те и уврза́ џу у це́дило (Вој).

небричњак м рет. *човек који се нередовно брија.* – Ти се смејеше на небричњаци, а са и ти поче да урастујеш (Рс).

невеш се прај изр. *йравиџи се будалом.* – Прави се невеш, или се прај глүв, само да избегне јасан договор (Вој).

недобричи се свр. *не довршиџи бријање; лоше се обријаџи.* – Не бејо се добричил кад ми дадоше зор одма да излазим (Сре).

недоглунав, -а, -о *који се йрави на будалу.* – Он је недоглунав: прави се на будалу, заврча малко (Јел).

недойца несвр. *не наједаџи се.* – Невеста, она недойца: последња седне, прва се дйса (Вој).

недоклѣпано прил. *недовршено; није урађено како йреба.* – При тебе је све недоклѣпано, све незавршено или аљкаво направљено (Рс).

недослуша свр. *исйераџи йре времена (слугу, невесйу, зейа).* – Куде да отиде да је слуга, све недослуша, искарају га (СГл).

недоткава несвр. *не завршаваџи йкање.* – Пролет наближи, ја још недоткавам (Сук).

некадъран, -на, -но *физички слаб; недорасйао; занемоћао; несйособан.* – Муж у печалбу, деца окол мене, старци некадърни (Сре). Некадъран, неје кадър ни да се наједе (Об).

нема ни ђра ни разбѡра изр. *не йомажу ни савейи ни разговор (о йврдоглавој будали).* – Савѣтуваше, бише, тепаше, какво не правише, ама оно нема ни ђра ни разбѡра (Вој).

нема три-чѣтри (при њѣга) изр. *сйрого и јасно, без врдања.* – Нема три-чѣтри при башту ми: мѡра увечер сваћи да му каже какво је допринѣл у кућу (Пет. Чин).

неѡкан, -а, -о *нейозван.* – Он неѡкан йде по свадбе да је гѡс, негде га и искарају (Рс).

непијач м *особа која нерадо йије алкохолна йића.* – Ја сам непијач, не карајте ме сйлом да пијем ако ми неје благо (Пет).

неправица ж *нейравда.* – Неправица у народе је голема; кој је сйлан прѡвица је његова (Сук).

нече-ѡче с *нейрихвайање, гунђање, двоумљење.* – Нема тува нече-ѡче: траже ли те у војску мѡра да идеш (Пир).

ни да мѡцне ни да бѡцне изр. *не рећи ни зло ни добро, нишйа не рећи.* – Ја љу пита зашто ме крадне, а она ни да мѡцне ни да бѡцне, само ѡбру и ѡтиде (Сук).

нискочѣлес, -та, -то *који има ниско чело.* – Читала сам да су нискочѣлести глүпави, а ти си тија (ВЈ).

нѣтује несвр. *ниїїнама сїајаїїи комаде їлеха (їри изради разних їредмеїїа).* – Ја, чирак уз мајстора, исправљам плёкове, нѣтујем, додавам му ала́т, доно́сим му во́ду (Пир).

но́ч м рет. *двадесетї и четїири часа, дан и ноћ.* – Орта́ци у водени́цу рачу́нају на но́ч, то́ва је дѣн и но́ч, а тека́ рачу́нају и поне́који овча́ри (Рс. Гра).

нѣчѣска прил. *ноћас.* – Нѣчѣска несѣм спа́л, му́чи ме мо́јата бо́лка (Рс).

Њ

ња́па несвр. рет. пеј. *халаїїљиво јесїи.* – Са́мо ња́па, са́мо ту́ја ра́боту до кра́ј рабо́ти, али и њу́ не заврша́ва (Рс).

њивља́к м пеј. *(лоша) њива.* – Ти́ја ми је њивља́к сла́б, а и далёко је, че га напу́штам (Рс).

њо́калица ж пеј. *нос.* – Че ти скра́тим њо́калицуту с једну́ песни́цу (Рс).

њу́ска ж нов. *глуїача.* – Ти́ си њу́ска, мо́јете коко́шће су попамётне од те́бе (Рс).

њу́шкало с *їодмукла особа која свуда їреноси оно шїио чује и види.* – То́ва њу́шкало мо́ра све́ да зна́је и све́ да пренóси (Рс).

њѣпа несвр. пеј. *(халаїїљиво) јесїи.* – Кад он њѣпа с нас, оста́немо гла́дни (Рс).

О

обго́рује несвр. *излагаїи їламену и јакој ваїири.* – За тоја́гу би́рам ле-скóвину и обго́рујем у (Пк).

обѓрта несвр. *обухваїаїи рукама и їривијаїи уза се (їредмеїи, драгу особу).* – Обѓртамо ја́гне по ја́гне и пренóсимо (Рс).

обд́увује се несвр. *засићиваїи се сїално їрисуїиим обиљем жељене хране; имаїи сїално све їо жељи.* – Обд́увују се сва́ћи дѣн, їма све́ што му душа́ óче (Вој).

обдѣн прил. *їреко дана.* – Ја́ си обдѣн заврша́вам све ра́боте, а но́ч је за спање́ (Јал).

обеспа́рује несвр. *осїајаїи без новца.* – Пора́стоше че́рће, да́рове купу́јемо, поче́мо да обеспа́рујемо, осироте́мо (Сук).

обива́рује несвр. *їрокуваваїи; куваїи.* – Обива́рујем ко́мпире, че пра́вим трљани ко́мпире (Пет).

обїдне свр. *їробаїи, окушаїи (храну, їиће).* – Комши́ката када́ улёзне

прво обидне свако јело на шпорет (Рс).

обијоцује несвр. *обилазићи*. – Обијоцујем овцете преко ноћ, почеше се јагње (Рс).

обсирава се несвр. нег. *(не) обазирайи се; (не)иписијојно се ионашаии; (не) смайтраии важним*. – Она се на никога не обсирава, нема никакв срам (Вој). Ја му оратим, ама он се не обсирава квò му оратим (Вој).

облажује се несвр. *йочейи мрсийи*. – Од Покладе до Велигден ја се никако не облажујем (Км).

облази свр. *загадији храну йреласком йреко ње; надражији кожу додиром (гусеница, йаук)*. – Поклопи једењето с тепсију да га нешто не облази (Рс).

облепује несвр. *замазиваии (говећом балегом, блаиом, ијесиом, лейком)*. – Вратата на вурњуту, када ђу напалимо, облепујемо сас лајна да не излази жешко (Трњ).

обмете свр. *йомесии око нечега*. – Де, чере, обмети окол стòгат, чисто да буде (Вој).

обмита несвр. *месии окол*. – Обмитам окол цргуту, с метлуту збирам зрна која су одлетела на-страну (Вој).

обмотује несвр. *омоџаији*. – Обмотај га с лепљиву траку, она че га држи боље него врца (Трњ).

обновује несвр. *обнављаији; йоџправљаији сџаро*. – Обновујемо појатуту да не падне (Рс).

обноч прил. у *йоку ноћи*. – Некакво пиле обноч поје, кука на плевњуту, че искука нечију главу (Вој).

обрисује несвр. *скидаији са сџиска; брисаији*. – На ти паре, обрисуј ме да ти више не дугујем (Кп).

обреше свр. *избрисаији*. – Да обрешеш моје име из тија списак (Зав).

обрнси ўсницу изр. *истиаћи усну*. – Обрнсил ўсницу како бачијар (Рс).

овајдује се несвр. рет. нег. *(не) имаији користији*. – Овајдујете се мло̀го што пљачкате овџа народ, мрете побрже од сиротињуту (ВЛк).

овдекаја, ондекаја руг. на рачун говора Нишораца *йе овде, йе онде*. – Овдекаја огледало, ондекаја огледало, нема га огледало (Зс).

овисеје свр. *йоцеџаији се, бији у дроњцима*. – Самарат овисел, шџен с губерачу иглу сас спандрòсане дрџе (Рс). Овиселе му та̀слицете (ВРж).

(о)всџга ж бот. *врсиа дивљег овса Avena sterilis*. – Кажемо по̀више всџга, али кажемо и овсџга (Рс).

огадена невеста изр. *невесиа која није невина*. – Огадена невестата, спремају се да ђу искарају (Рс).

огорсу́ћи прил. сад. *инацијски; крвнички*. – Били га огорсу́ћи, све у ра́не дојде́ (ВРж).

о́градања ж *ограда око велике њарцеле или око економског дворишња*. – Деда Дина Марин правеше о́градње у Теља́то, да ограда́и све што је њего́во, по то́ва сам га запамти́л (ВЛк).

огрчу́је несвр. рет. *обавља́ићи друго њрашење (и огрња́ње) кукуруза или кромѝра*. – Ђбаво га огрчу́јем по́више да врзу́је (Јал).

огу́сти свр. *учини́ићи гушћим; не ѡпрореди́ићи (о усеvu)*. – Мло́го си огусти́л мору́зуту, не́ма да ро́ди како́ тре́бе (Сук).

од тњ́нџи́ти кра́ј изр. *од млађих; од слабијих; од сиромашнијих*. – Че по́чнемо да ви же́нимо од тњ́нџи́ти кра́ј (Цр. Вој).

одба́ви се свр. *ослободи́ићи се (невоље, досадне особе), курџалиса́ићи се*. – Уле́зне ми пија́н у ку́ћу и о́че да је го́с, једва́ се курталиса́ од њега (Вој).

одб́ива несвр. *одбија́ићи; не ѡприхва́ићи; одваја́ићи*. – Жената́ га одб́ива од њего́ву роду́ (Сре). Одб́ива га од рану́, не да́ва му једење ко́лко тре́бе (БЧ).

одб́ивује несвр. рет. *одбија́ићи; не ѡприхва́ићи*. – Поче́ ме одб́ивује од једење, ка́же да за ста́рци не́је добро́ да вечеру́ју (Зав).

одбрбењикаше́ м рет. *игра на води*. – Ђграмо се поред реку́ту одбрбењикаше́ (Рс).

одбру́си свр. *брецну́ићи се; ошџиро одговори́ићи (без ѡсебног разлога)*. – Ја га пита́ видел ли је на́шти, а он ми одбруси да смо изгубена вами́лија и љу́т о́тиде ната́м (Бс).

одбучи́ свр. *ѡро́ћи велика бука (веџра, бујице, возила)*. – Одбуча о́пасан о́блак, пообара дрвја́ (Кс).

одви́ри свр. *извесџи́и воду из локве, вира*. – Одви́ри воду́ту да тече́ у гради́нуту (Вој).

одвр́та гла́ву (грб́ину, ду́пе) изр. *избегава́ићи разговор, сарадњу; омаловажава́ићи рођака или ѡзнаника уздржаним ѡнашањем*. – Ста́ну чино́вник, поче́ да одвр́та гла́ву од на́с (Пет).

одву́жди свр. *ѡро́ћи брзо као меџак*. – Окну́ше га да ѡде при њи́ и он одву́жда ната́м (Сре, Чин).

ода́ва несвр. *удава́ићи*. – Не́чу у ода́вам, до́ста ми је у ку́ћу једн зет пија́ница (ТД).

одаде́ свр. *уда́ићи*. – Ода́до све́те че́рће, све́ у добри́ до́мове (ТД).

одгла́вља несвр. *олабави́ићи (ѡвлачењем клина); уп. одгла́вљује*. – Те́шко се одгла́вља када́ је мо́кро (Пир).

одгла́вљује несвр. в. одгла́вља. – Лџко се одгла́вљује када́ зна́јеш како́ и када́ ѡмаш до́бар ала́т (Брц).

одглецује несвр. *йраїиїиїи їужним йогледом оно шїио му измиче*. – Носе жене крошње с грозје, а њему се једѣ, ама само може да одглецује (Пир).

одгули свр. *ошїейиїиїи љушїењем (једног дела)*. – Како се трљала вазната одгулила се бојата на три места (Рас).

одѕмби се свр. *добро (са уживањем) исїући некога йесницама йо леђима*. – Че га уватим и че му се одѕмбим, да ме више не подира текá (Вој).

одигне ѓзем изр. *развеселииїи*. – Дошъл му унукат и то га је малко одигло ѓзем и да́ло му вољу (Зс).

одигрује несвр. фиг. *исмејаватиїи; йодваљиватиїи; вараиїи*. – Обича да одигрује једнога-другога, па га сви избега́ву (Вој).

оди́са несвр. *йодизаиїи, одвајаиїи од йодлоге*. – Старцат сам оди́са плóчуту и одно́си у на кро́в (Гос).

одједно прил. *из једног комада, целовиїио*. – Каракáчка се прáви одједно: најде се ра́кљесто дрво по́више но́ђе да б́ду (Дој).

одла́ти несвр. *не йошїиоваиїи ред, лако йрелазииїи йреко норми (девојка)*. – Младо, па још одла́ти, још не зна́је квó је рѣд и квó је срáм (Пет).

одле́дује се несвр. рет. *одлеђиватиїи се, койнииїи*. – Почѣ се земља одле́дује, доо́ди веч про́лет (Кп).

одл́жује се несвр. *йродужаватиїи се време; йредуго йтрајаиїи*. – Го́дине мињ́ју, ја све по́ не мо́гу, одл́жује ми се вре́ме за смр́т (Јал).

одлика́ва се несвр. *одликоваиїи се*. – Кра́дне свѣ што му до́јде до́-руку, сас то́ва се одлика́ва (Вој).

одлѣ́кчи свр. *смањииїи їерей, бригу; олакшаиїи*; уп. ољкчи. – Оже́нимо и другúту чѣрку и са́ ни се бри́жете ма́лко одлѣ́кчише (Вој).

одма́њује се несвр. *йосїейено йресїајаиїи чинииїи*. – Почѣ се одма́њује од роду́, мло́го се за́господи (Сук).

однапрѣ́тка прил. *раније, одавно*. – Однапрѣ́тка љу́ди су се по́штували и помагáли јѣдн дру́гога, а са́ свѣт побесне́л (Изв).

одо́вди прил. рет. *одавде*. – Одо́вди че до́јду (Зс).

одо́рује несвр. рет. *ораиїи (йланирану йовршину)*. – Одо́рујем, да йма пѣшѣс бра́зде за васу́љ (Сук).

одоспрѣ́д прил. *сїреда*. – Зако́пчи се одоспрѣ́д да ти се не смеј́у женѣте (Вој).

одрва́нси се свр. рет. *укочииїи се од хладно́ђе*. – Одрва́нсимо се на ветѣ́рат (Рс).

одре́мче се свр. пеј. *закаснииїи са буђењем*. – Одремча́л се, још не́је сто́куту пушти́л у па́шу на вре́ме (Рс).

одри́пује несвр. *одскакаиїи*. – Ло́птата одри́пује, оно́ љу уда́ра, трчи́ по њу́, смејѣ се (МЈ).

одриџа свр. *одгураџи ногама*. – Деца́та се заигра́ше па одрита́ше цр́жете на́зема (Држ).

одр́нка свр. *удаљиџи се звонеџи*. – Одрнка́ше козе́те на ону́ј стра́ну (ДД).

одро́ни (се) свр. *одмрвиџи (се); роњењем (се) оџкинуџи од целине*. – Одрони́ло се ка́мење па затвори́ло пу́тат (ВЛк).

одру́ца свр. пеј. *гласно се наилакаџи, одридаџи*. – Он одру́ца како жена́ на грóбишта (Пир).

оду́вује несвр. *(џомераџи и) односиџи дувањем (ветџар, особа)*. – Ветџ́рат оду́вује сенóто и разно́си га (Бс).

одџ́зве се свр. *одазваџи се*. – Ја́ га о́кам, а он се не́че одџ́зве (Чин).

ожа́ли свр. *обавиџи (све) џосмрџине обичаје (до једне године џосле смрџи)*. – Ожали́мо ба́бичкуту како́ тре́бе, пројде́ веч го́дина (Држ).

оже́гне свр. *ударџи (коња, говече) џо леџима*. – Ожегну́ гове́дата и она́ искарáше товáрат (Рс).

оаж́мби се свр. пеј. *искревељиџи се; најравиџи лице нерасџоложне особе*. – Штó си се тека́ оаж́мби́ла, бо́лна ли си (Рс).

о́зем прил. *са земље*. – Узима́ о́зем ле́б, не га́ди се, и једе́, и ни́шта му не́је (Зав).

озла́чује се несвр. *џочињаџи џасџи младу џролеџну џраву*. – Изле́зе трава́, почéше се овце́те озла́чују (ВЛк).

о́ја узв. при гоњењу коза: *хајде, најпред*. – Ви́ карате ко́зе с е́ја! а ни́ с о́ја! (Рс).

окóсује несвр. *џокосиџи*. – Ја́ сам окóсувал ту́ја ливáду са́м за јед́н д́н у мојé лу́де го́дине (Км).

окре́ка свр. *завриџи задаџи џосао, извриџи задаџак*. – Ја́ окрека́ ливáдуту, све́ џу окосџ́ (Рс).

оку́мује се несвр. *обезбеџиваџи кума; засниваџи кумсџиво*. – О́чемо да се оку́мујемо сас џџ́ (Рас).

окце́ с џразнина *усред џене изнад млека џри укувавању код џрављења овченика*. – Када́ изле́зне окце́ изнад млекóто усре́д пéнуту, овчени́кат је го-тóв (Вој).

олаба́вује несвр. *џоџуџиџаџи*. – Олаба́вујем веч, снага́ ме изда́ва (Км).

олџ́кчи свр. в. одџкчи. – Де узни́ торбу́ту да ми ма́лко олџ́кчиш (Држ).

ома́њује несвр. *умањиваџи*. – Га́здарицата ми почé ома́њује ле́бат (ДД).

оме́ди се свр. *уживаџи у џонуџеном меду*. – Оме́димо се ўбаво при де́ду Го́чу, затéкомо га вр́ца ме́д (ВЛк).

омџ́кне свр. фиг. *џоџиџи надушак; халаџљиво џрогуџаџи*. – Омџ́кнул на о́пкладу це́лу вла́шу реџи́ју и о́дма умр́ел (Пк).

онизи свр. *најравиџи нижим него шџо љреба*. – Онизил си вратата (Ш).

о-џу узв. при подизању лакшег терета. – О-џу, тури цакчџто на колата (Пир).

џпето мџсто изр. *зараван*. – Ливадата на џпето мџсто, сасвим равна и лџко се коси (Рс).

опкрџча несвр. *џйкорачиваџи*; уп. опкрџчује. – Мџн ми длџе нџђе, ја највише опкрџчам (Вој).

опкрџчује несвр. в. опкрџча. – Ја опкрџчујем водџту и гребџм водџу с котлџе (Пет).

џпланси свр. *одраџи*. – Ја опланси једно бравчџе за месцџе (Рс).

опланси мешџну изр. *исџуриџи сџџмак (џјрудница, гојазна особа)*. – Мешџну оплансил ко да је у девџти мџсец, а гузицу зарубил ко удовица (Рс).

оплџви свр. фиг. *џокрасџи, све однеџи некоме*. – Вџлча и братат разбили му врџта и оплевџли га свџе (ВРж).

оплџзује несвр. **1.** *чесџо киснуџи до коже у џанкој одеџи*. – Сџбла сам по чџжде џџве, оплџзувала сам, трџсла сам се од стџд, добро ме неје стисџло (Сук). **2.** фиг. *(јако) мришавиџи*. – Почџе да оплџзујем, неџква бџлка се уселила у мџне и неџе да излџзи (Трџ).

џплинси свр. **1.** *џокрасџи*. – Оплинсил џи саглам (Рс). Оплинсили ми свџе, и кантете ми однџли (ДД). **2.** *униџиџиџи (олуја, град, џџлава, слана)*. – Градат џплинси све што смо сејџли, свџ нашу мџку (Рс).

оплџшти се/оплџси се свр. *леџи било где не марџи за џџмене*. – Оплџштил си се насрџд пџт, а момчџе си, нџрод проџди (ВРж. Вој).

оправџује (се) несвр. *организоваџи (се)*. – У тџја куџу женџта оправџује свџе и џду напред (ВЛк).

опразџује несвр. *џразниџи (џосџейено)*. – Немџј ми опразџујеш котџлат, трџбе и мџн водџа (ВЈ).

џџре свр. *не моџи даџе (због умора, исџрошеносџи, болесџи, сџџаросџи)*. – Опрџл сам, не могу натам, стџгоше ме године (Бс).

опрџмује несвр. *џџремаџи*. – Опрџмуј ми коџа, џдем џдма у Пџрот (Пок).

опрлџтина ж *џно шџо је џџрџила ваџџра*. – Неје шамија него опрлџтина, лџзну џу малко пламикат (Вој).

опрџује несвр. *џџрџиваџи; излагаџи џламену*. – Ја си опрџлим нџву тојагу да бџде пџубава и пџвише да трајџи (Вој). Направим шаџрену тојагу оди леску па у после опрџујем (Дој).

опрџди месџа изр. *џјесџи се измеџу ногу*. – Опрџди месџа од жџгу и знојџње (Рс).

џпсџн, -а, -о рет. *џоји је од овса*. – Опсџна слама је мџка и стока у џбаво једџе (Зс).

оптече свр. *ипресѣићи заобилажењем*. – Он се измъкну, побегне, а ни: једни од једну страну, друђи од другу, оптекомо га, опколимо га и увати́мо (Вој).

оптич м *месѣо у реци које се окружи мрежом или другим ирејрекама ири ловљењу риба*. – Оптич је када заокружимо неко место у реку́ту с мрежу и дру́го, које је како залив, да ватамо рибе (Рс).

опуштити свр. 1. *иусѣићи*. – Опушти јаганцити у овцете да сисају (ВЛк).
2. изр. **опушти га** изр. *нехоиѣице ирднуѣи*. – Домаћинат га опушти уз трпезу, посмеши се (Пир). Нема-нема па га опушти, тека будале смеј праже (Сук).

орне свр. дем. хип. *иоораѣи*. – Орну и у градину́ту, поора́ђу целу (Грш).

ороспија ж рет. *зла жена; лоша жена; курва*. – Беше голема́ ороспија, нисам волела да ју сретнем (Пир).

орѣцује се несвр. *иосѣјаѣи род женидбом, удадбом*. – Че се орѣцујемо са вас, децата реши́ла да се узимају (Трњ).

осветан, -тна, -тно *освеѣољубив*. – Пазѣ да се с њега не замѣриш, он је осветан човек (Ор).

освѣчује се несвр. *свеѣиѣи се*. – Нечу му се освѣчујем, бог че му наплати (Јал).

осѣча се несвр. *осеѣаѣи се (задах, неѣријаѣиан мирис)*. – Осѣча се смрад у со́буту (Сук).

ослушјује несвр. *ослушкѣиѣи; оѣрезно ираѣиѣи сумњѣи шумове*. – Излѣзнем на Бождерицу и ослушјујем да ли иду на́шете овце (Вој).

оста́вује несвр. *осѣавѣаѣи; ирекидаѣи везу*. – Оста́вује га жена́та неко́лко пу́ти (ВЛк).

остро́жује се несвр. *иојачаѣи оѣрез*. – Почѣ се остро́жујем, све лопѣви око́л ме́не (Сук).

остроу́ман, -мна, -мно *ошиѣроум*. – Јѣва је бил остроу́ман, за́врши шко́ле, поста́де дире́ктор (При).

остружѣ свр. фиг. *изазѣаѣи аѣеѣиѣи*. – Ћисалото зе́ље ме остру́же, вола́ би изѣл (Вој).

осту́пује несвр. *одсѣуѣаѣи; иовлаѣиѣи се*. – Почѣ да осту́пује, по́млади од њега па мо́ж му се оте́пају (Вој).

осумљѣчи свр. *иосумњѣаѣи у некога*. – Ја́ сам, ни крѣва ни ду́жна, осумљѣчена за те́ја неста́ле па́ре (Пир).

осурли се свр. рет. *родѣи се (наказно) са шѣроким усѣиѣи*. – Осурли́ло се, бог га обележи́л да се па́зимо од њега (ПРж).

отај се свр. *уѣуѣаѣи*. – Отај се, си́не, да мо́гу да поора́тим с те́тку (ВРж).

отакује несвр. арх. *йрейіакайи ијечносїи шоком итехнолошког йроцеса (вино) и йри чувању живоїиних намирница (шуршїје, куїуса, сира у саламури)*. – Отакувал вино и ма́лко се понапи́л, па се расцрви́л у лице́ (Бла).

оталамбаси се свр. *лећи ойружен, издужийи се*. – Оталамбаси́л се у ладовину́ и заспа́л (Рс).

оџеи, -а, -о трп. пр. *који има јако изражену индивидуалносїи*. – Оџета ба́ба, све казу́је како́ тре́бе и ни́кому се не пла́ши (Чин).

оти́де на манџаљци изр. пеј. *доживеиїи йонижење (йодсмех, йораз)*. – Вали́ се Бревенѣ́чко, сили́ се, али ка дојде́ њего́ва Кру́нка сас куде́љуту он си о́тиде на манџаљци (Гос. ВЛк).

отка́њује се несвр. нег. *(не) одусїајаїи (од лоше намере, од мане која шїеиїи другима)*. – Он се од пи́јењето не отка́њује (Кп).

отка́пује несвр. *накайаїи*. – Отка́пујем по две́-три ка́пће у о́ко (Сре).

отка́пча несвр. *оїйкойчавайи*; уп. отка́пчује. – Немо́ј га отка́пчаш, ла́дно је, ду́ва (Вој).

отка́пчује несвр. в. отка́пча. – Поче́ ме отка́пчује и поче́ ме милу́је (Држ).

откли́мка свр. шалъ. *оїиїи без журбе*. – Откли́мка ната́м, не ва́рка му се и́ч (Вој).

откр́шује несвр. *кидаїи; ломийи*. – Откр́шује голе́ме гра́нће цре́шње и но́си си до́м (Пет).

отку́ка свр. *ожалиїи йокојника йо обичају*. – Она́ ку́ка да отку́ка (Сре).

отку́сује несвр. *(йосїейено) смањиваїи кусањем (јело, млеко)*. – При-мети́ ја да она́ отку́сује од мо́јето млеко́ (Бс).

отпанацуру́је свр. *йровесїи се на ваиару*. – Убаво сам отпанацурува́ла овїја па́нацур, срѣто си мло́го ро́днине и купи́ си лубени́цу (Чин).

оїййасу́је несвр. *йасїи сїюку на бујној ливади како би дала више млека*. – Отпа́сују овце́те окол поја́ту, лива́дата че нака́ра тра́ву и за косе́ње (Сук).

отпи́вује несвр. *оїиїјаїи*. – Када́ отпи́вујеш од ре́ћијуту, ма́лко оста́вљаш за на́с (ДД).

отплата ж *оїкуї (година, грехова)*. – Од бо́га не́ма отплата́, од сви́ дру́ги йма́ (Гра).

отпокла́цује свр. *добро се угосїиїи (на йокладама)*. – Убаво отпокла́цувамо, ама јутре почи́ња по́с, че зате́гнемо гузи́цу (Кр).

отпочи́ња несвр. *йочињаїи*. – Жита́та узре́ше, че отпочи́њамо жѣтву (ВЈ).

отпра́зњује свр. *оїййразноваїи*. – Ма́лко да отпра́зњујемо, душа́ да се одмо́ри од ра́боту (Држ).

отпра́ча несвр. *оїййраћаїи*. – Отпра́чам ђу све док не пре́јде реку́ту (Сук).

отпролет прил. *с ѿролећа*. – Отпролет, бóже здравје, че почињамо да прајмо кућу (Сре).

отрља́к је изр. *безвредно је*. – Отрља́к је, не́је та́ја ра́бота за ме́не (Рс).

отро́њује несвр. *(ѿосѿейено) круниѿи*. – Зр́но по зр́но отро́њујем, то́лко мо́гу с ове́ја моје ру́ће, ама пома́гам (Вој).

отсаба́ле прил. *ѿочев од раног јуѿира*. – Отсаба́ле по́чнем ра́боту и не одма́рам до мра́к, до вече́ру (Брц).

отсе́вује несвр. *ѿресејавиѿи*. – Отсе́вујем пе́пел, ту́рим га у во́ду и на-пра́вим це́ц (Сре).

отслави́ (му) свр. *организовиѿи велико славље; најесиѿи се ѿ вољи дуго жеље́не хране*. – Отслави́мо му када́ заврши́мо ра́боту (Кр).

отслу́ша свр. *завршиѿи служе́ње до уговореног рока*. – Га́зду сам от-слуша́л, са́ тре́бе да ми пла́ти (Сре).

отсту́пује несвр. *одсиѿуѿиѿи; ѿорицаѿи*. – Немо́ј да отсту́пујеш од ре́ч, дома́ћин си чове́к (ВЛк).

отсу́ди се свр. арх. *усудиѿи се; дрзнуѿи се*. – Отсуди́ла си се те́тку си да кра́днеш (Чин).

отсу́че свр. фиг. *брецнуѿи се; оши́ро и увредљиво одговориѿи*. – Снаа́та му отсука́ преди сви́, а он се само о́хута и о́бори гла́ву (Сук).

отце́пује несвр. *кидаѿи; одвајаѿи од целине*. – Не отце́пуј по́више, че де́лимо пога́чуту бра́тсћи (ВЛк).

отци́ња свр. *оѿићи ѿригушено ѿлачући (жена, деѿе)*. – Отиде и о́тциња́ ната́м, не́што вој не́је пра́во (Трњ).

отча́пка свр. *оѿићи кориѿом реке газе́ћи бос*. – Отчапка́мо уз реку́ту да гла́дамо куде́ се дево́јке ку́пу (Вс).

отшра́ви свр. *одврнуѿи маѿицу*. – Те́шко че се отшра́ви, зарцаве́ло (Пет).

отшра́вује несвр. *одврѿиѿи маѿицу*. – Немо́ј да отшра́вујеш на си́лу, пр́во подма́жи (Пир).

оћелаве́је свр. *окилавиѿи*. – Младоже́њата да не оћелаве́је док че́ка сва́дбу (Зс).

оћелевеси́ се свр. *ѿресиѿиѿи радиѿи усред ѿосла*. – Оћелевеси́л се усре́д ра́боту, заборави́л зашто́ је поне́л косу́ту на лива́ду (Пк).

оцѿкли слн́це изр. *ѿочеѿи (јак) грејаѿи сунце из ведро́г неба*. – Оцѿк-ли слнцето́, поче́ голема́ же́га (ВРж).

очалди́ше свр. *жесиѿоко удариѿи, ошамуѿиѿи*. – Очалдиса́ ме та ме ра́стури (Пир).

оча́пи свр. рет. *одломиѿи ѿрсиѿима мало од комада́ хране*. – Ја́ очапи́ ма́лко од пога́чуту, само рубѿк (Рс).

очешљује несвр. *чешљаџи*. – Свако јутро она очешљује децата за у школу кад да љду (ВЈ).

очитаџи се свр. *џрездравиџи*. – Пазџ се, гледај да се очитаџиш, још неси оздравџл како трџбе (Пир).

очниџ м анат. рет. *очњаџ*. – Доктурат ми љзводи очниџ (Рс).

очовџчује се несвр. *враџаџи се у нормалу (здравље, караџер, љошџовање реда)*. – Ожени се и почџ да се очовџчује, веч стањује добар домаџин (Вој).

очуџи свр. *ошџеџиџи или џребиџи (врх; оно шџо шџрчи)*. – Детџто очуџило шуљето (Сук).

очури свр. *исџушџиџи цигареџу*. – Ја очури једну, за дџнџс неџа бџде дџста (Јел).

ошлаџује несвр. арх. *скиџаџи; курваџи се*. – Син ошлаџује и неџе да се жџени (Рс).

ошовџ с дем. *мали ашов*. – Направиџ сам ти ошовџ да ми помаџаш у риџање (Вој).

џшрав м *маџиџа, ираџ уџиџиџе*. – Најди ми џшравити оди куџџуџу (Пир).

ошџрбује се несвр. *ошџеџиваџи се џри џугој уџоџреби (џредмеџи)*. – Крондџрат се ошџрбује, пазџте кудџ га остаџљате (Јал).

оштуриџа ж *џроклеџисџиво због џрисвајања шџуџег*. – Чуџдо не узџмај, тоџа је оштуриџа (Брц).

ошуџује се несвр. *лисџаџи, џокриваџи се лишиџем (дрвеџе, биџџе уџиџе)*. – За Џуриџовдџн пџчне да се ошуџује гора (Брл. Вој).

џбрпа свр. *изгрисџи са уживањем*. – Ја џбрпа цџлу зџљћу (Рс).

П

паџоше њџј вџнци џд-главу изр. *више није горда краџиџа којџ се сви диве веџ џослуџна суџруга, уџраво се верила*. – Паџоше и њџј вџнци џд-главу, са џе само слџша и џуџи (ВЛџ).

панаџурује несвр. арх. *бораџиџи на ваџару*. – Мој дџда панаџуруџал док траџи панаџур: продаџал дрџвене лоџиџе и паниџе, и дудуџи (Сук).

паџрџав, -а, -џ дроџав. – Паџрџава гџспоџа, а дџса нџс (ВЛџ).

џџу узв. којим се подраџава пуџањ. – Саџмо чуџмо пау, и ја и сестра се разбуџдимо од стра, и после чуџмо да су убиџи џџџа Слаџу (Вој).

џаџџеви изр. *паџа на пашџеви на маџове у виду џраменова, у виду џа-ласа (џ облаџу, киџи, снеџу)*. – Ћџша паџа на пашџеви, а у шуџму таџм, а џваџм у ливаџе, џас јаџо џас слаџо (ВЛџ).

педаш м *йасїирска игра са йољагама*. – Када се йграмо педаш, кому тојагата најмалко отїде, он доноси воду или че чува стокуту (Кп, Гос).

пеклоч м *јакo сїврднуїа ораница нейогодна за обраду*. – Пеклоч, не пушта матїку, руће ни уболу у копање (Рс).

пёнев, -а, -о / **пёнбав**, -а, -о рет. *йамноцрвен; ружичасї*. – Носїле су наше бабе пёневе дрёје, пёнбаве, йду на црвенo по боју (Рс).

пенце с *умеїак у оїанку; уложак од гуме йрилейїен на оїанак*. – Сцеπε се опїнци, нёма нoви, турам нїм пенце (Рс).

пепелчїца ж хип. од пёпел м/ж *йейео*. – И на крај солнем пепелчїцу одозгоре (Вој).

перчиносује несвр. *закуцаваїи врх ексера коїи је изашао са друге сїране, йако да се он йресавије и йоново враїи (у дрво, йайак или коїиїо) како би се боље учврсїио*. – Када се перчиносује ексер, он боље држї, не мрда (Тм).

йесїйїљ м *врсїа јела од зайечених осушених шљива са йројеним брашном*. – Запечёмо осушене слїве сас прёјено брашно у рёлну, това смо волёли (Рс).

печењача ж *бундева са белом, глаїком и йврдом кором, йогодна за йечење, йриїремање зимнице, лудаја*. – Печењаче повише там да насёјемо, йма и ђубре и вода (Зав).

печурљаци м *велика количина сирових йечурака*. – Донёсо у голему торбу печурљаци (Пк).

пїжљак м *млада особа ниског расїа; кржљава (млада) особа*. – Тї си још пїжљак, још нїшта не разбїраш (Рс).

пїзгав, -а, -о *коїи је слабе йелесне грађе; мршав*. – Пїзгав, слаб, нёје за тёшку рабoту (Рс).

пїлича рет. / **пїличи** с мн. од пиле *йилићи*. – Пїличата кљуцу расадат (Рс).

пїшљаник м *дрвени клин коїи йовезује два суседна найлаїка у йочку рабацијских кола, йишљак*. – Точак од кола има шёс наплата и шёс пїшљаника (ТД).

йлайоли несвр. фиг. *са муком сасїавља крај са крајем (лоше здравље, оскудица, сїалне бриге)*. – Плаполим цёл живoт тека, ама веч дошло крај (Рс).

плеснайв, -а, -о *йлеснив*. – И плеснайв лёб смо јёли; поочїстимо с нож па једёмо (Рс).

плїнси несвр. *драїи брaва; йоїкоїаваїи (зграду, сїог)*. – Овцёте плїнсе сенїкат, че попадају сената (ТД).

плїти несвр. *йодешаваїи йри издубљивању да буде йлићи (йредметї, канал)*. – Немoј га тoлко плїтиш, нек буде подлбoчкo (Гра).

плотина ж *зид од илеџа омазаног блаџом*. – Колипка од плотине, кућица старинска и сиротинска (Гра).

плочарак м *камено земљиште са иреџежно водоравним илочасним сиџенама*. – У наше, покровеничко, ваџимо плоче, плочарак има на много места (Пок).

плљска несвр. *ијрскаџи; у више махова иреливаџи млазевима воде*. – Плљска га с воџу од све стране, лаџи га (Сук).

иљусне свр. мит. *зайљуснуџи водом*. – Плљсну га с воџу каџа поџде, нека му буџе са среџу (Рос).

побере бијење изр. *иоднеџи баџине*. – Штџо је он побраџ бијење неје побраџо ни куџе пред враџа (Вој).

побџује несвр. *иџаџиџи*. – Куџе каквџ чује и виџи џна побџује, преџуџује, а нас за све испиџује и пренџси на друџи (Трџ).

поблесавје свр. *иоблесавиџи, изгубиџи разум*. – Доџде си време: остареџеш, поблесавјеџеш (Кр).

побркан, -а, -о трп. пр. *збуџен; неусмерен*. – Старци уплашени, побркани, не знаџу каквџ че буџе с џи (Кр).

побуџује несвр. *илаџиџи; збуџиваџи*. – Ти саџмо побуџуџеш наџрод, саџмо теквџ знаџеш (Пет).

поветеје свр. *искрзаџи се од дуге уџиџребе (одеџа)*. – Поветеџе ми аџџнете штџо сам носиџа у млаџи днџи, а муџ неџа паџе да ми куџи ноџе (Пир).

иџвише прил. *иџи више*. – Вреџнимо се сабаџе да џжџеџмо поџвише (Изв).

поџвишке прил. хип. рет. *иодосиџа*. – Каџд се поџвишке напуџни котлџето че иџа поџвише за деџаџа (Цр).

поврзан, -а, -о трп. пр. *иовезан иџиџом везџм са друџим (особа, брав, иредмеџи)*. – Онџ су поврзани како цреџа у мешџину, све си заџедно иџу (ДД).

погрџа свр. *исџлакнуџи грџо гргореџем*. – Погрџаџ маџлко чаџ од жаџлфиџу и боџка че миџе (Пир).

поврџка несвр. шаџ. *окренуџи мало иуџиа вреџено, иреднуџи*. – Саџмо штџо поврџкам, џџма ме џку неџто да наџџем, донесџм или однесџм, и од моџе преџење неџа ниџта (Пет).

поврџује несвр. *ионавџаџи радџу; иовраџаџи сиџоку*. – Ја му приџам по цџл дџн приџе, а деџето ми поврџује овџете (Пет).

иоврџуџка ж *ионавџање муже, друџи млаз*. – Каџа млзџемо џвџе моџа да буџе и поврџуџка, да се не заџаџе сиџа и виџе (ДД).

иоганиџа ж *нечисџиџа; неуредносџи; лоше ионашање*. – При џу је све поганиџа: куџа неџиста, неџрана и незакрџпена, лоше рџчи ти џџма каџе (ВРж).

поглеџује несвр. *чесџиџо усмераваџи иоглед ка некоме или неџему*. – Буџчам и поглеџуџем каквџ деџаџа раџџте по соџбуџу (ВРж).

под вѣце изр. *исход ока, мрко, нейријаиѣски*. – Почѣше сас свѣтатога да се поглецѹју под вѣце (ВЛк).

подавује несвр. *нагиѣаи се; ѿѿушиѣаи*. – Стѣрцити подавују, гѣдине ѣи големѣ налѣгоше (Пет).

ѿодаде се свр. *нагнуи се; ѿгрбиѣи се; ѿѿусѣиѣи услед стѣросѣи или болесѣи*. – Што-сѣ се текѣ подаѣла, тѣтко? (Брц). – Стѣрцат се не подаѣва (Вој).

подбѣра деца изр. *организоваи децу да заједно чине неѣиѿо недозвоѣено*. – Она подбѣра децѣта да бѣју мѣјето детѣ (Вој).

подвѣвује несвр. *лагано дуѣа вѣѣар исход одеѣе*. – Облѣчи си панталѣне да те не подвѣвује вѣтар на ораѣе (Пет).

подврѣзује несвр. *ѿреѣаѣи ѿреко ѿрбуѣине дуѣѣе особе*. – Тѣшка женѣа се подврѣзује (Сук).

подгѣди свр. *намесѣиѣи како ѿреѣа, добро ѿдесѣиѣи*. – Подгѣди шѣр-пугу да не пѣдне (Пир).

подголѣмује се несвр. *гордиѣи се*. – Подголѣмује се с кѣче големѣ, нѣма с кво дрѣго (Пир).

ѿодгрѣзује несвр. *чуѣаѣем наруѣаѣаѣи стѣабилносѣи стѣога*. – Овцѣте подгрѣзују стѣговете, че ѣи обѣре постѣпено (Сук).

подгрѣча несвр. *оберучке ѿрихѣаѣиѣи као свог (ѿз загрѣај)*. – Тѣтка ме подгрѣча с ѣбе рѣѣе (Рс).

подсѣдује несвр. *ѿодзидаѣаѣи*. – На двѣ мѣста нади пѣтат подсѣдујем да се не свѣаѣи земѣѣа (Сре).

подѣвѣѣи несвр. *ѿодѣвѣаѣи*. – Подѣвѣѣило пѣѣе, ѣѣѣе у трѣѣе урѣсле (Бер).

подлѣѣе свр. *обухѣаѣиѣи сѣѣѣну стѣрану суда (ѣѣѣносѣи коѣа се ѿре-лива, ѣламен)*. – Пазѣ како сѣпѣјѣш да млекѣто не подлѣѣе котлѣто (Вој).

подмѣшѣак м *хлеб од осѣаѣѣа ѣѣѣѣа коѣе се скида са зѣдова наѣѣи или коѣаѣе*. – И на крај остружѣм тѣсто што је остѣло и од ѣѣѣа омѣсим подмѣшѣак (Сук).

подмѣшѣак м *оно ѣѣѣ се носи исход миѣке, а ѣѣѣе вѣзано (граѣе, дрѣа, сѣно)*. – Донѣсо подмѣшѣак дрѣа да си свѣрим чорбѣ (Рс).

ѿодмѣѣује несвр. *ѿодмиѣѣаѣи*. – Нѣси јѣјѣа по граѣ, подмѣѣује, стѣѣаа пријѣтѣѣѣѣа и какѣѣ му затрѣѣе лѣко рѣѣѣаѣа (БЧ).

ѿодмѣѣѣује несвр. пеј. рет. **1.** *ѿодмиѣѣаѣи; ѿодмѣѣаѣи; криѣом даѣаѣи*. – Подмѣѣѣује јѣднѣга-дрѣгога и отѣѣаа си пѣт на децѣ да ѣду напред (Вој). **2.** *фѣг. ѿодмѣѣаѣи лѣж умѣѣѣо исѣѣѣне, огѣѣаѣи, клѣѣѣѣаѣи*. – Она напѣѣи лѣше па га после мѣн подмѣѣѣује (Вој).

подно́вује (се) несвр. *израдом или кујовином обнављаићи (одећу, обућу, алаић).* – За Велигден подно́вујем на свако дете понешто за облачење (Пир).

по́додкне свр. *позоваићи у гостије.* – Подокну́ше ме у гости, ја отидо́ и у́баво пројдо (ВРж).

подрáвњује несвр. *равнаићи.* – Подрáвњујем двóрат, ископа́ла га вода́ (Сук).

подрáсти се свр. пеј. *грубо се почесаићи.* – Нема-нема, па се подрáсти, не́је га срамота́ од на́с (Чин).

подр́нда свр. пеј. *добро по́рои́пресићи.* – Подрнда́ га ма́лко да га заплáшим да ми не ди́ра деца́та (Сук).

подр́нта несвр. фиг. *омаловажаваићи, неисказиваићи дужно по́иши́овање заслужи́ној особи.* – Са сам остаре́л, са ме мо́ж подр́нтају и унчети́јата (Сук).

поду́зглавје с оно *ишио се сипавља исйод главе (ири сйавану).* – На овчара́тога јенџка́т је поду́зглавље (Рс).

пожци́пи свр. *оштро на́йасићи по́реи́њама и увредама.* – Пожципи́ла ју комши́ка што коко́шка ри́је у њо́ну леју́ и не́је зна́ла квó вој је све рекла́ (При).

посвр́цкује несвр. вулг. *по́иши́аићи ве́йрове, и́рдуцаићи.* – Преједé, па ми до́јде у ра́дњу́ту и по́чне да посвр́цкује (Пир).

позавр́не се свр. *окренуићи се на су́ирои́ну сип́рану, окренуићи ле́жа.* – Де се позавр́ни да те оѓњат не би́је у о́чи (Јал).

по́заср́не свр. *по́времено осмо́ири́ићи ишиа се дешава.* – Деца́та се и́грају, а ја́ с вре́ме на вре́ме позаср́нем да ви́дим каквó рабóте (Кр).

поја́нта ж *по́дуи́ирач у консти́рукцији зграде од дрвене гра́ђе.* – Нату́рам у́баве поја́нте да мо́же да стоји́ усправно и да не пода́ва (Рс).

поја́ши несвр. *јашиићи кра́ће време, по́јахаићи.* – Стáрцат бе́ше навика́л да поја́ши коби́луту сва́ко јутро, ра́но (Км).

по́јде на вереси́ју изр. *по́ћи на по́и или на по́сао без одговарају́ће о́преме.* – Пош́л без дрéшку са-сто́ку и осéбал (Држ).

пока́њује се несвр. *сам себе нуди́ићи не обази́рући се на учи́ливости́ и на по́и́ребе осипалих.* – Када́ му се допа́дне једење он се поодмо́ри и после се пока́њује још не́колко пу́ти, не́ма сра́м (Пет).

покваре́ња́ча ж *изрази́ио бескара́ктерна жена.* – Бе́ше покваре́ња́ча жена́, са́мо је злó прави́ла (Пир).

покве́кује несвр. *по́иуши́аићи у коленима и́ри ходу, клецаићи; чу́чаићи.* – Покве́кује и о́ди како квáчка (Вој).

покли́ма се свр. фиг. *по́рошеи́аићи се и не укључи́ићи се у по́сао.* – Покли́ма се ната́м-навáм, набéре грóзје да си понесе́ и ни́шта ми не помо́гне (Сук).

покли́мује несвр. *љу́баићи (по́времено и лагано).* – Зашто́ тека́ покли́мујеш с главу́ту, боли́ ли те (Јал).

покло́пује несвр. *зай̋варай̋и̋ й̋окло̋й̋цем̋*. – Ја́ покло́пујем млекó и сва́ко јéло да га умурда́ри ма́чка, куче или погáнац (ВЛк).

поклѣчи свр. *иш̋чаиши̋и̋*. – Па́дне и поклѣчи си нòгу (Кр).

поко́пује несвр. *око̋йавай̋и̋*. – Ја́ сам гради́нуту поко́пувала до пла́дне, до ручѣ́к (Пет).

полéга несвр. *й̋ада̋и̋ на земљу због олу́је или й̋ойлаве̋ (й̋ишеница̋ й̋ред же̋й̋ву, й̋рава̋ й̋ред косидбӳ)*. – Бу́јно жѣ́то полéга када́ најде о́блак, после ни́каква вѣ́ја од њéга (ВЈ).

полегáто жѣ́то изр. *бу́јна й̋ишеница̋ коју су обори́ли и замрси́ли олу́ја, киша̋, ве̋й̋ар*. – Полегáто жѣ́то је й̋сто слáма, нéма ништа од зр́на (ВЛк).

половна́ невéста изр. *невес̋й̋а која ни́је дошла невина̋*. – Јетр́ва ми је половна́ невéста дошла́, па љу у ку́ћу ни́кој не́је сматра́л за човéка (Грш).

й̋ољаклѣ́к м *й̋осао чу́вара й̋оља*. – Бави́л сам се преко лéто с пољаклѣ́к и прави́л сам дуду́ци и игра́чће за деца́ (Вој).

помија́телник м рет. *й̋осуда за сй̋лачине̋, й̋оми́је*. – У помија́телник иси́пујемо што се покв́ари од рану́ и с то́ва рáнимо сви́њете (Рс).

поми́ли свр. деч. *й̋оми́ловай̋и̋*. – Ко́лко је у́баво куче́нцето, да му поми́-лимо глави́цу (Рас).

поми́нушка ж *одлага́ње глади̋*. – Увати́мо се у голему́ ра́боту и пројде́ ни вре́ме за ручѣ́к на поми́нушку (Вој).

помирлѣ́к м *й̋омире́ње*. – А́јде напра́јте једну́ш помирлѣ́к и ма́нете се од кара́ње (Вој).

помо́ли се свр. *замо́ли̋и̋*. – Помо́ли му се и о́н ми да́де, чéсто ме је тека́ помага́л (Кр).

помѣ́шка свр. пеј. *й̋очей̋и̋ ради̋и̋ без ве̋ш̋ине̋ и во́ље*. – Помѣ́шка, помѣ́шка, па ди́гне ру́ће од сва́ку ра́боту (Пет).

пона́да се несвр. *й̋очей̋и̋ се на́да̋и̋, али узалуд̋*. – Понада́мо се да че се у́зну, до́ста се понада́мо, ама за́луду, о́н узé дру́гу (ВЈ).

понакрѣ́ка се свр. *добро̋ се на́јес̋и̋*. – Тётка на́прави и зеља́ник и тикве́-ник, па се у́баво понакрѣ́камо (Ста, Пир).

поналѣ́нси се свр. хип. *осме́хнӳи̋ се и ка́да је умесно̋ и ка́да ни́је*. – Када́ га посавету́јем о́н се са́мо поналѣ́нси и пак си рабóти каквó си зна́је (Пет).

понаобла́чи се свр. *й̋рекри́је се небо̋ облаци̋ма*. – Пона́облачи се, ама о́блацити високо́, нéма да бу́де ђи́ша (Км).

поне́кагаш прил. *кай̋кад̋, й̋онекад̋*; уп. *поне́кадаш̋*. – Поне́кагаш ми се учи́-ни да нéма по́паметан човéк од њéга (Вој).

поне́кадаш прил. в. *поне́кагаш̋*. – Поне́кадаш ци́глата усису́је во́ду (Вој).

по́новшак̋, -шка, -шко *нови́ји, очу́ванији (о оде́вном й̋редме́й̋у)*. – Ти́ја ти је це́мпер по́новшк̋, немóј да га нóсиш на де́лник (Кп).

поњурује се несвр. *држи оборену главу и загонетно ћути*. – Поњурује се често тека, а неје лош по душу (Пир).

поорује несвр. *пооравати укуно*. – Ја поорујем по десет рала упролет и по десет јесен (Сре).

попара изр. *че си искуса попаруту изгубити поверење; обрукаати се*. – Немој си искусаш попаруту, да те газдата не најури (Трњ).

попарница ж нонсенс као парњак речи *мушкарница* у ругалици: – Мушкарнице попарнице /Збиру паре за цигаре (Вој).

поподрачне свр. рет. *изазвати увредом или неумесном шалом*. – Поподрачну је одњекња и са не говори с мене (Рс).

попорано прил. *нешто раније; много раније*. – Попорано била је босо-ча, ноће ми се испуцају ко моруница (Кр).

попреврти рог изр. *окренути јакње на ражњу више ћути*. – Цурцил веч попревртел рог на ржњат (Рс).

попремаже свр. *(повришно) йремазати*. – Попремажи га сас калиште да не свирі (Сук).

попремете свр. хип. *(поново) йомесити (меилом)*. – Попремети, чере, са че стигну гоје (Пет).

попржује несвр. *најржити (много)*. – Попржувала је тетка по осам јајца за нас четри деца, на свако по две (Бс).

попритесни свр. фиг. *смањити могућности врдања; йринудити*. – Попритеснили га милицајцити и он одал тија који су били с њега (Гра).

попрпње свр. *(йолугласно) одгунђати*. – Че попрпње, попрпње, па че се оћути (Вој).

попрцује несвр. шал. *гунђати; йравити се важан*. – Ама старцат нешта малко попрцује, нешта му неје право (Рс).

попшкује несвр. *имати навику често йушити вешрове*. – Научило да попшкује и мануло да га је срамота (Бс).

поритује несвр. *одбацивати као безвредно*. – Немој да си поритујеш капуту, че ти пак потребе (Држ).

поруби свр. *йојачати ивицу одевног йредмета*. – Че порубим рукавете, за убаво (Пир).

поруца свр. пеј. *гласно оићлакати*. – Поруцаше децата, поруцаше за деду си и пак си вануше игру (Сре).

посакуша ж особа која често йражи на йоклон или на йозајмицу (*храну, йредмет*). – Она је посакуша, неје подавуша: тражи да вој се дава бес-платно и квó њој трéбе и квó њој не трéбе (Вој).

посевује несвр. хип. *сејати*. – На тија крај че посевујем сачму, местото йма влагу (Гра).

потплашује несвр. *честио њлашиџи*. – Немој ми потплашујеш децата, колера че те изедѣ (Јал).

потпѣњује несвр. *(ѡвременно јакѡ) њлашиџи; изазиваџи ѡанику*. – Само си прича за рат и потпѣњује наро̀д (Вој).

потрѣвља несвр. **1.** *ѡгађаџи*; уп. *потрѣвује* (1). – Вражалицата све потрѣвља (Км). **2.** *десиџи се у ѡраво време*. – Евѣ, на два̀пути ѡишата потрѣвља ка̀да да па̀дне (ВЈ).

потрѣвује несвр. **1.** в. *потрѣвља* (1). – Све он потрѣвује и обѣра кликерити (Пир). **2.** *ѡсѡвариваџи се (сан, ѡророчансѡво, благослов)*. – Какво̀ сьѣујем, све се потрѣвује (Пир).

потришанџија ж *велико узнемирење, сѡрес*. – Ако ѡзнеш, чѐрко, пијаницу че си ѡмаш ста̀лно потришанџије (Рс, Пир).

потрје свр. *уѡройасџиџи; униџиџиџи*. – Лош ѡблак ѡде, че потрје све што је нѡкло (Гос).

потро̀па свр. *ѡѡуцаџи (у више махова)*. – Потро̀па нѐколко пу̀ти на врата, па на про̀зор, али се нѡкој не јави (Пет).

потр̀че/потр̀чка свр. *ѡѡрчаџи*. – Потр̀чни, ба̀бино, донѣси ми водицу од чешму̀, жѐдна сам (Чин, Вој). – Додѣк ѡи стѡгне, че потр̀чка (Рс).

потсѣчује се несвр. *ѡрисеђаџи се*. – Подсѣчујем се какво̀ су ми ста̀ри прича̀ли па збѐрем децата и причам им (ВЛк).

потсѣчује несвр. рет. *ѡодсецаџи*. – Лоше му потсѣчујеш косѡцу̀ту, тека̀ га гро̀зиш (Држ).

ѡѡсѡџи деѡѣ изр. *ѡромени мокар веш беби или малѡ деѡѣѡу*. – Прво да потсѡџим ба̀бино златно, па че до̀јдем и ја̀ (Пир).

поту̀ка прил. *мало више на ѡу сѡрану; јѡш ближе*. – А нава̀м, а нава̀м, поту̀ка, е тека̀ (Вој).

потѡтљује несвр. *не врађаџи на месѡ, заѡураџи*. – Потѡтљује ми које ѡзне, не мо̀гу га по̀сле на̀јдем (Вој).

поу̀бавичко прил. хип. рет. *врло леѡ*. – Поу̀бавичко се смеје (Пл).

поукра̀си свр. хип. *украсиџи ѡрилично добро*. – Поукра̀си со̀буту сас вислетија и сас ду̀ње (Вој).

поу̀мира свр. *ѡмреџи*. – Поу̀мира мло̀го наро̀д, мо̀ј врѣс веч неста̀њује (Држ).

поускорѣ прил. *ускоро, убрзо*. – Свр̀нете поускорѣ, дѐда ви јѐдва ду̀шу држи (Кп).

поцу̀цне свр. шаљ. *наѡравиџи будалѡм; насамариџи*. – Ја̀ нека̀д поцу̀цне ѡу, сва̀а ми је на дѐл, ама ми ни онѡ не ѡста̀не ду̀жна (ВЈ).

по́чек м *задуџивање на одложено време*. – Че ѡзнем од ѡѣга на по́чек, тека̀ се договорѝмо – (Држ, Вој).

почучује несвр. у *шоку* *крепања* *повремено* *правити* (*невољне*) *чучње*. – Неје да одим ко млад, него од голему силу почучујем (Вс).

поштуван, -а, -о трп. пр. од *поштује* *поштован*. – Он је поштуван ко бог, свакому је добро чинио (Јал).

поштување с *поштовање*. – Имали смо големо поштување према ста-рога човека (Сре).

правне свр. хип. *направити*; *урадити* *понеши* *посебно*. – Правнем си сапун, сирење, пекмез, а има које не умеју (Пет).

празна ората изр. *причање* *ради* *причања*. – Од празну орату нема вајда (Пир. Вој).

прамка ж **1.** *мојка* *погодна* *за* *шучу*. – Када узнем прамкуту ти че се зачас оћутиш (ВЛк, Рс). **2.** *крајак конојца*; *дугачак крај конојца*. – Прамћете ландару како да је колата врзувало дете, а не домаћин (Рс).

прамка несвр. *галамити* и *вређати* *без* *повода*. – Кво тољко прамкаш, кво си тољко зинула (ВЛк).

прања несвр. *оговарати*; *вређати*. – Горка је теква, она само прања једнога-другога (ВЛк).

пргавштина м/ж пеј. *несириљива особа*; *жусира особа* *склона* *свађи*. – Он је пргавштина голема, зачас направи галаму окол њега (Рс).

пргавшк, -шка, -шко хип. *несириљив*, *жуситар*. – Мужат ми је пргавшк, ама ја прећутим и после како ништа да неје било (Трњ).

пргаљив, -а, -о *несириљив*; *жуситар*; *вредан*. – Пргаљив је и брзачк тија Мила (Бер).

преапушка ж *не* *узглобљавати* *се* *добро* (*кост*, *жила*, *шочак*, *греда*). – Преапушка има тува, не мож гредата да се углави, да легне (Вој).

пребива несвр. *ићи*, *премлаћивати*. – Вачају га у крају и пребивају га, ама не мож се откани (ВЈ).

прѣбирна цр҃га изр. *поњава* *од* *памучног* *илаина* *са* *шарама*. – У дар сам имала три прѣбирне цр҃је (Кр).

преброује несвр. *пребројавати*. – Овцете преброујемо на тесно, на загон (Зав).

преварује несвр. (*често*) *подваљивати*. – Мирко преварује свакога, па и роду и пријатељи (ВЛк).

превачује несвр. *повремено* *захватити* (*киша*, *снег*, *магла*). – Порано превачујеш често ћиша, а са сушне године дојдоше (Чин).

превира несвр. *сазревати*, *ферментирати* (*сир*). – Сирењето када превира оно ћипи (Рс).

превирија м/с/ж *особа која једе сваку храну, која не бира*. – Несмо били превиреје, несмо пробирали храну (Рс).

прекла́цује несвр. *ложиии љреко мере*. – Немој да прекла́цујете, млого жега у со́буту (Трњ).

преклéвкује несвр. *шаљ. в. преклéкује*. – Мојата ба́ба преклéвкује, а ја преклéкујем, па смо на истоу ме́ру (Држ).

преклéкује несвр. *џојушииџии колена (услед сџаросџии, умора, џовреде)*; уп. преклéвкује. – А́рне остарé, почéше ми преклéкују колéна (Км).

преклóпује несвр. *џоклаџиии, заџвараџии; џресавиџиии*. – Када́ преклóпујеш ка́цуту глéде да поклóпацат љбаво лéгне (Кр).

прекл́цује несвр. *џремлаџиваџии*. – О́н је крвопи́ја, не би́је него прекл́цује (Сук).

прекóпује несвр. *џрекоџава*. – Ри́љано је, па га са́ прекóпујемо, да га усџтнимо (Сук).

прекóпче свр. *џоново (исџравно) закоџчаџии*. – Прекóпчи си блу́зуту да ти не висџ једна́ пола́ (Сук).

прекóпчује несвр. *џоново (исџравно) закоџчаваџии*; уп. прека́пча, прека́пчује. – Са́мо се зако́пчује и прекóпчује, и пак не́уредан (Пир).

прекр́ши се од ра́боту изр. *огрбавиџии од џешког и дугоџрајног физичког рада*. – Де, не́че се тџја прекр́ши од ра́боту, во́ли о́н ладовџну (Вој).

прекр́шује несвр. *ломџиии, џреламаџии*. – Којé је држа́ље од ре́зано др́во оно́ се л́ко прекр́шује, бо́ље си је када́ је од џзданак (ДД).

преќсује несвр. *фиг. џреџериваџии (у јелу, раду, сексу, сваџи, шали)*. – Же́но, немој да преќсујеш тека́ и да ме бру́каш пред на́род (Јал).

џрекр́ива (згра́ду) несвр. *меџаџии кров новим џокривањем*. – Че прекр́ивамо ку́ћуту, не́који се цре́пове померџли, ка́пе (Вој).

преќсује несвр. *шаљ. џреџериваџии (у јелу, џићу, сексу, сваџи)*. – Ти почé да прекусџјеш, немој те би́ју (Сре).

прели́же свр. *џолизавџии*. – Када́ исќуса јелото после прели́же паницу́ту, не́је му било́ до́ста (Рс).

прели́зује несвр. *џрелизавџии џосуду џосле оброка*. – Сви́ти смо прели́зували тањирéти (Кр).

прелика́ва се несвр. *меџаџии изглед; маскираџии се*. – На седéнћу се прелика́вамо му́шко у же́нско и же́нско у му́шко, бесне́јемо по цéлу но́ч (Сук).

прелопатáра (се) свр. **1.** *џревеџаџии лоџаџиом џишеницу на гумну*. – Ја́ и о́н прелопатáрамо житóто на гџвно сас лопáте од росомáчку бе́лу бу́ку (ВРж). **2.** *џреврнуџии лоџаџиом (џесак, блаџио, малиџер)*. – Када́ се прелопатáра оно́ се љбаво измéша, то́ва сам работџл (Рс).

џрема́не свр. *џресџаџии*. – Према́не да грми́ и после пак по́чне, а џиша не́ма (Пет).

премањује несвр. *ѿресѿјајати*. – Прѣдјутро по́че да премањује да грми (Вој).

ѿре́мера ж *ѿѿис робе у радњи или магацину*. – У бакáлнициу прáје прѣмеру, не мо́гу си ни́шта ку́пим (Држ).

преме́рује несвр. *ѿмераваѿти*. – Два́пути преме́рувамо пла́цат, да не погрѣшимо (Пир).

премле́нина ж рет. *сѿочно брашино од ѿѿѿадака ѿри ѿријерисању (уз додаѿѿак неке жиѿѿарице)*. – Рѣтко смо дава́ли на ѱвце премле́нину (Рс).

премрзу́је несвр. *(чесѿѿо и) јако зейсѿи*. – Слу́га, не́ма кво да обу́је и облче́, па премрзу́је са сто́куту по планине́те (Кп).

премрсу́је несвр. *ѿовремено мрсѿиѿи у време ѿосѿа*. – Она́ кри́шом премрсу́је, затѣкла у свекр́ва да пи́је млекó (Пк).

премрту́је свр. *ѿргнуѿи се из ѿѿѿодневног дремежа (о сѿѿаду, овци)*. – Овце́те веч премртува́ше, а́јде да и пу́штамо у па́шу (ДД).

прему́ља свр. *изгњечѿиѿи; издробиѿи и смрвиѿи дрвеном најравом (грожђе, јабуке, крушке)*. – Кру́шете че прему́љамо још једампу́т, по́добро да тва́шу (Јал).

ѿремунѿа несвр. *наговориѿи некога да ѿромени сѿав*. – Она́ га премун-та́ла и ѱн уда́ри наса́д, и порече́ се (Пир).

преотѿма несвр. *ѿѿимаѿи своје раније ѿѿеѿѿо*. – Ни́кому не отѿмам, али не́је ме срáм и стра́ своје укра́дено да преотѿмам (Сук).

преѱцу́је несвр. *ѿреливаѿи се ѿреко руба (ѿечносѿи)*. – Тр́ч, млекóто почѣ́ да преѱцу́је (ВЈ).

преперѣц м *круг (или вал) ѿанко ѿросѿрѿѿог сена које се досушу́је на месѿу дењења*. – Тамън прострѣ окóсеното на преперѣц да се су́ши и оно́ пак наидѣ́ ѿѿша (Гос).

препли́вује несвр. *ѿрейливаваѿи*. – Де́тѣто препли́вује реку́ту (ВЛк).

препо́вљује (се) несвр. *даваѿи ѿревише (млека, ѿѿѿа, воде)*. – Немóј га препо́вљујеш с млекó, нек се навика́ва на рѣд (Пир).

препо́ји свр. *даѿи да ѿѿѿѿе ѿревише ѿечносѿи*. – Ако га препо́јиш че га бо́ли мешѿнка (Вој).

препокла́цује несвр. *завриѿиѿи обилну ѿокладну вечеру*. – Ё́баво препокла́цувамо, дооди́ше и на́шти из гра́д (Вој).

ѿрейокрѿје свр. *ѿоново ѿокриѿи кров исѿѿим ѿреѿом (ѿѿрамидама, ѿлочама, сламом) и замениѿи доѿѿрајали новим*. – Че мо́ра ујесен да препокрѿјем кро́ват, ѿма стро́шени цре́пове (Кр).

препра́вљује несвр. *ѿѿѿрављаѿи доѿѿрајало (одећу, ѿосѿѿѿину, алаѿи, зграде)*. – Не́ма па́ре за но́во: че кр́пимо и препра́вљујемо старѣ́те дре́је (Пет).

претапарисује се несвр. арх. *їренемагаїи се*. – Немој се тољко претапарисујеш, наши смо (Зав).

преткавује несвр. *їоново уїкаваїи (код їкања ћилима)*. – Куде погрешим мајћа ми расткавује и преткавује, и пак ме кара да ткајем, да се учим (Пир).

претлцује несвр. **1.** *їуцањем їресецаїи (канай, жицу)*. – Када немам нож ја врцу претлцујем сас камик, исто и тел (Грш).

преточује се несвр. *їролазиїи у низу, колони (народ, сїока)*. – Преточују се овце преко мосат, морамо да сачекамо (Пир).

претребује несвр. *(дуго и їажљиво) чисїиїи од каменчића, гранчица, нечисїоће*. – Децата које зберу које замину, а ја по њи претребујем, да ми буде чиста ливада за косидбу (Јал).

претрса несвр. *їовлачиїи вукући један крај (врїце, коноїца, жице, сајле)*. – Претрсам конопацат одозгоре, укосо преко сеното, и врзујем га за кушаќ (Пет).

претрљује несвр. *їирљаїи и гњечиїи*. – Претрљујем варене шушпе да правим салату, това ми се дњњс пријело (Пк).

претрни свр. *новим їирњем замениїи ограду од їирња*. – Ја претрни оградуту, натура само глогово трње (Сук).

претрошује несвр. *їреламаїи*. – Прошћете старе, претрошују се и падају када и закачимо (Дој).

претупује (се) несвр. *грубо вараїи*. – Тија се лјко не претупује, а оче свакога да претупа (Вој).

претура несвр. рет. *їровлачиїи*. – Совелђуту претура међ жичћете (Рс).

претурњичаво место изр. *бесїуће, узбрдица, сїирмина, део їуїа на коме се чесїо їреврћу најїоварена кола*. – Претурњичаво местото, преврчала су се кола са сено и са снопове (Рс).

преучује несвр. ирон. *їредуго учиїи; замараїи се неїрекидно учећи*. – Да ли учи или преучује, све јединице наредиљ (БЧ).

прецѣпује несвр. *усиїњаваїи цейањем (їайир, їексїил, одећу)*. – Ђацити цѣпе и прецѣпују свѣће и књиђе када заврше школску годину (Гњ).

прецуцује несвр. *вараїи; обмањиваїи*. – Оче да прецуцује свакога, ако је најбудала у село (Вој).

прѣчек м *їријем госїиїу, дочек*. – Ћмамо прѣчек, госје че ни дооде дњњс (Вој).

прѣѣпује несвр. *заламаїи (гранчице, ласїаре)*. – Млого искарала вињагата па ђу, еве, прѣѣпујем (Вој).

прѣѣшљује несвр. *изнова чешљаїи*. – Тамњ га очѣшљам, оно се раскубави, и па га чѣшљам и прѣѣшљујем (ПРж).

пречињена пченица изр. 1. *ѿпросејана и леѿо очишћена ѿшеница*. – За славу мо́ра да бу́де пречињена пченица (Вој). 2. *фиг. особа која истииче своје врлине и вешиѿо ѿрикрива своје мане*. – Де, неси ти пречињена пченица, уба-во те зна́мо која си (Кр. Вој).

пречка ж *фиг. оно шѿѿо сѿречава некога да уради нешиѿо (новац, не-вешиѿина, недосѿѿаѿѿак маѿѿеријала)*. – Не́мам па́ре, то́ва ми је пречка, а зна́м како́ (Кр).

пречу́кује *несвр. грубо вараѿѿи*. – Пречу́кује једно́га-друго́га, о́че тека́ да сти́ча, ама ѿде по́више наса́д него напреди́ (Пет).

приве́вује *несвр. (све више) ѿадаѿѿи снег*. – Де, да се врча́мо: поче́ а́рне да приве́вује, че ни заве́је пу́тат (Бс).

привре́мује *несвр. улазиѿѿи у високу бременѿѿосѿѿ*. – Кра́вата веч привре́мује, ско́ро че се оте́ли (Вој).

приву́жди *свр. забрекѿѿи моѿѿор*. – Приву́жда Бо́ра с мото́рчето и врљѿи ми но́вину да прочи́там (Тм).

прига́рује *несвр. ѿочетѿи се сушиѿѿи (усев на корену)*. – У Росу́ље плѿт-ко, ка́мик одоздо́ле, па прига́рује мору́за (Вој).

прига́ца *несвр. ѿодешаваѿѿи, чекаѿѿи ѿрилику*. – Прига́ца када́ сам до́ма са́ма, да до́јде на реѿѿију, од му́жа ми се пла́ши (Пет).

приго́ден, -а, -о *трп. пр. од приго́ди свр. ѿодешен да одговара ѿрилици*. – Да́ ми је ју́вката приго́дена, да ми је при́-руку (Пир).

приго́ди *свр. ѿодесиѿѿи, сачекаѿѿи ѿрилику*. – Када́ по́јдем на́-воду, она́ приго́ди да ме сти́гне и да ми наваѿѿису́је за Бо́рка (Вој).

приго́рује *несвр. загореваетѿи (јело у шерѿи, комина у казану)*. – Ту́рај у каза́нат на дно́то сла́му да ти коми́ната не приго́рује (Изв).

пригр́мује *несвр. ѿовремено се оглашаваѿѿи грмљавина*. – Поче́ да пригр́мује, де́ца, бр́же сеното́ да саби́рамо (Пк).

пригрозан, -на, -но *ѿрилично ружан*. – Друга́та му жена́ пригрозна, због њу́ остаѿи уба́ву жени́цу сас две́ деца́ (Гос, Пир).

пригр́чује (се) *несвр. грлиѿѿи*. – Пригр́чују се, цели́вују се, се́стре, несу́ се виде́ле не́колко го́дине (Држ). Пригр́чује ме ба́ба, па ми ка́же да сви́ у ме́не гле́дају (Сре).

прида́вља *несвр. в. прида́вује*. – Мло́го прида́вљаш, не́је све бѿш тека́ било́ (НМл).

ѿрида́вује *несвр. киѿѿѿѿи казива́ње измишљоѿѿинама; уп. прида́вља*. – О́н све́ прида́вује, па не зна́јеш како́ је било́, а како́ не́је (Пет).

приду́вкује *несвр. дуваѿѿи слаб али сѿѿалан (ѿрохладан) ветѿар*. – Приду́вкује ветѿрат, мо́ж ни превари́ да осе́бнемо (Сре).

присирава несвр. в. *присрча*. – Не волим да ме присирава некој док једём (Држ).

присрча несвр. рет. *ишлииџи, буљиџи, неџремиџе гледаџи изблиза; зурџиџи и чекаџи*; уп. присирава. – Немој тољко да присрчаш уз ламбуту да не оћоравџеш (Бе).

прикапује несвр. *џовремено кайџи*. – Прикапује одозгоре, нема-нема па прикапе (Грш).

прикача несвр. *окривљаваџи некога извиџоџеравањем догађаја у коме је учесџовоао*. – Немој ми прикачаш да сам га ја ударџл, ја несџм ни биљ тамо када се това десџло (ВЈ).

прикачушка ж *додаџиак исџини; клеветџање изоџачавањем исџине*. – Она свакога урнџсује с прикачушџе и с лџжу (Вој).

приквџсне свр. *сесџи и не џомераџи се; висџи*. – Приквџсне бабичка-та уз огњџштето и не помџра се (Вој).

приклаџује несвр. *џовремено додаваџи дрва како се ваџира не би гасџла*. – Доста је што бабичката приклаџује, огњџат да не гасне и грнџто да ћџпи (Нш).

прикљџца свр. *заболеџи*. – Од трудовање ме разлџгне, заболи, а некад и прикљџца, пџвише заболи (Гос).

прикџпчује несвр. *џрикаџчаџи*. – Прикџпчуј свџти пџлове да ти дрџјата држџ жџшко (Јал).

прикрадне се свр. *џрикрасџи се*. – Прикрадне се и заслџшује кво орџ-тимо (Вој).

прикрека свр. *огласџи се (кокошка, џџџица)*. – Прикрека кокџшка и слетџ одџеднџш од тлаканџту (Вој).

прикрџчује несвр. рет. *уџмириваџи; усџораваџи*. – Прикрџчуј га, мљџго се разбеснџл на џегови родџтељи, тџбе че послџша (Грџ).

прикрџпује несвр. *крџџи*. – Дечџштата цџпе дрџје и опњци, а ја прикрџпујем да не џду бџси и дрџњави (Чин).

прикукџје несвр. *џовремено се оглашаваџи кукањем (џџџица, човек)*. – Пџлето пак почџ нџчу да прикукџје у нашу малџ, че искука неџкому главу (Гос).

прикутџка свр. *сакуџџџи око себе и џџџџџџџи (о деџи)*. – Прикутџкам деџата, дадџм џим по бомбџнку и она све уз мџне (Вој).

прилавује несвр. *џовремено оглашавање џса*. – Кучџто почџ да прилаву-је, насрџни да виџиш да ли џде неџкој (Пок).

џриџка ж ирон. **1.** *лош узор*. – Којџ крадне, којџ пџје, којџ се курвџсује, џма мљџго приџџе за саџр (Пет). **2.** *лоша судбина*. – Разне приџџе џма; џма кудџ си деџа биџу остарџли родџтељи (Јал).

пришушње свр. *зациушииائي*. – Нешта пришушња нади мене, у самото дрво (Бс). Пришушња бабичката, стиже (Км).

прљотине мн. ж рет. *нечисџоћа хране, њосуда и њриџезе*. – Прљотине свакакве у њину кућу, да умирам од-глади не могу да седнем уз њину трпезу (Тм. ВЛк).

проара свр. *џроћердаиџи; уџроџасџиџи*. – Што он ствара, син пијаница све проара (ВРж).

пробивује несвр. *џробиџаџи*. – Ветјрат пробивује отуд и лади собуту (ВЛк).

прободјац м *краџак метјални шиљак као део ковачког и лимарског џрибора*. – Албатски прободјац који џма туп вјр да може рупа да остане чиста, а ако му је шиљав вјр нече да је добра рупата (ТД).

пробрисује несвр. *(овлаш) брисаџи*. – Ја си свако јутро пробрисујем украси у собуту навачује се прашџште, селска смо кућа (Кр).

пробрчка свр. *џромешаџи*. – Пробрчкај помијете и сџпи њим у корџто (Држ).

проветрује несвр. *џровеџраваџи*. – Она и када мете собуту нџкад у не проветрује (ВЛк).

проврвори свр. *џровуџи врџцу*. – Де, сџне, тџ боље видиш, проврвори врцуту (ВЛк).

провртује несвр. *буџиџи; џробиџаџи руџицу*. – Тупа бурђџјата, тешко провртује крушовинуту (ВЛк).

проглецује несвр. *оџорављаџи се (здравље, матџеријално сџање, џодизање џородице)*. – Које болно, које лењаво, бејоше бедни до трт, ама џи снаата оправи и почеше да проглецују (Сук).

прогљчује несвр. *одаваџи гласове (беба)*. – Бебенцето поче да прогљчује и да се смеје (Држ).

прогњџта несвр. *гњечџиџи и гураџи кроз узак оџвор*. – Че прогњџтам шљамакат да отварам пут на водуту (Вој).

прогорује несвр. *буџиџи се и џроџадаџи (џод уџиџајем високе џемџе-раџуре)*. – Гүмено, оно прогорује на огањ (Држ).

прогрмџ свр. *огласџи се грмјавина*. – Прогрме, и ми се зарадувамо да че падне џиша, ама нџшта од џишу (Бе).

џроднџје свр. *џробиџи џуџи џечносџи уклањајуџи оно џиџо омеџа џено оџиџање кроз цев или канал*. – Ја чу сас моткуту да проднџјем и пробџјем да може водата да отџча (Пир).

продрасти се свр. пеј. *недолично се џочешаџи*. – Свекрва ми се продрасти преди госјете, засрами и џџи и нас (Вој).

продр̑дњује несвр. пеј. *гунђајџи; ойомињајџи изокола*. – Бабичката продр̑дњује да се дружим с пијанице, че науче и мѣн да пијем (Држ).

проду̑вује несвр. *чисџијџи дувањем, издувавајџи (цев)*. – Кад сас уста проду̑вујем оно почне да течѣ (Пир).

проду̑пни свр. *йробијџи шилом*. – Да ми проду̑пниш неколко рупе на кайшат (Пир).

прож̑иња несвр. *жањуџи ойварайџи йролаз кроз сазрелу сѣрнину*. – Прож̑ињам до крушуту, да мѡж да сѣднемо у ладовину (Вој). Овѣс не прож̑ињамо него прокѡсујемо, да мѡж да мињујемо (Вој).

прож̑ње свр. *жањуџи найравијџи йролаз кроз зрелу сѣрнину*. – Де, Дрино, прож̑њи, да мѡж да мињујемо (Вој).

проз̑укло прил. фиг. *йанким и чудно измењеним гласом*. – Детѣто проз̑укло орати, и сѣлома, мѡра да је осѣбло (Држ).

прој̑ашује несвр. *(чесѣо) йролазијџи на коњу*. – Он у това врѣме прој̑ашује када појде на појату (Км).

прока̑пује несвр. *йочињајџи кайајџи йечносѣ*. – Почѣ у сѡбуту да прока̑пује вода на две-три мѣста (Сук).

прокл̑ца свр. *йробијџи чекићем или каменом*. – Де, чѣке, ја че га прокл̑цам и одвојим (Јал).

прокл̑цује несвр. *бушијџи йуцањем каменом или чекићем*. – Прокл̑цујем дното на ковуту и тека че с њу посипујем цвеће у градинче (Вој).

прокѡрмује несвр. *йарајџи роговима уйробу*. – Прокѡрмује говѣда у говедарницуту, вртај га дѡма или га продавај (Гос).

йрол̑ука ж *дуг и широк йрокрчени йролаз кроз шуму*. – Са там йма прол̑ука, сѣкли горуту, там прока̑рујем овцѣте (Рс).

прол̑упа свр. фиг. *йочейџи говоријџи бесмислице и вулгарне увреде*. – Откако се родило онѡ пролупало и јѡш не престанује (Грш).

пром̑зује несвр. *мусѣи (овце, козе)*. – Јѡш мрак, ми почнемо да пром̑зујемо овцѣте (Гос).

пром̑шка свр. фиг. *зайочейџи и не довршијџи*. – Пром̑шка, пром̑шка, па дигне руће од сваку рабѡту (Чин).

пропасѣ свр. *йочейџи йасѣи (брав)*. – Штом одбијемо јагништата од мајѣе она пропасу (Км).

пропи̑ња несвр. *зайѣзајџи (коноѣац, врѣцу, жицу)*. – Не пропи̑њај толко конопацат, че се отђине (Јал).

пропи̑ча несвр. *крайко загревајџи на јачој ваѣри*. – Пропи̑чам кришѣ леѣб, волим да ми рска у зуѣи (Пир).

пропиштѣ несвр. *зацвилијџи у невољи*. – У лошу кућу се оженила и ѡдма је пропиштала, трчала по убавило (Сук).

проплѣта несвр. *весѣти обојеним концима љреко исѣлейѣног одевног љпредметѣа*. – Ја че проплѣтам чарапцѣти с ѣлев конѣц, че ѣји шарам (Држ).

проправује несвр. **1.** *олакишаваѣи љроѣиѣцање воде кроз цев или канал*. – Проправујемо водѣту, суринула се земља у каналат (Пк). **2.** *уклањаѣи квар (на машини, аѣарѣиу)*. – Ја му све проправујем што стаѣне и ѣн ме почѣ ѣка мајсторе (Пир).

пропуца свр. *исѣѣи на врелом љлеху (кокице, семенке љиикве, махуне љѣѣрике)*. – Де пропуцај морѣзу и напрај буљѣе да се децаѣа радују (Пир).

пропуцује несвр. *гонѣиѣи, исѣѣериваѣи*. – Пропуцује ми децаѣ из мојѣ кућу (Пет).

просѣчује несвр. *љресѣцаѣи (љуѣи, дрво, месо)*. – Прво просѣчујемо пуѣт крз морѣзуѣу па ѣу после бѣремо (ВЈ).

прѣсјак м рет. *алаѣка за дубљење дрвѣѣа*. – Имамо прѣсјак, с ѣѣг дубѣ-мо дрво када ѣѣшто праѣимо (Рс).

љросѣрли се / љросѣри се свр. *ѣжениѣи се на брзину и лоше*. – Просѣр-лаѣл се и ѣн, турѣл се у рѣд (Рс).

прѣтѣса несвр. *љровлачиѣи*. – Прѣтѣсам пѣртлѣте и глѣдам да излѣзну ѣбата краја раѣвни (НМл).

прѣтрѣјује несвр. *љрѣљаѣем чиѣѣиѣи љовришину љпредметѣа*. – Научѣше ме да стаѣру парѣу прѣтрѣјујем сас суѣво жаѣбрње (Сук).

прѣтурна женаѣ изр. **1.** *љробѣѣѣачна жена*. – Онаѣ је пијачѣрка, прѣтурна женаѣ, ѣма пријатељи, прѣтура рѣбу и доѣди до паѣре (ПРж). **2.** *курѣва*. – Маѣни туја ѣлу, тоѣа је прѣтурна женаѣ, ѣде ѣд-руку на-руку (Пир).

прѣтурњаѣа ж *курѣва*. – ѣн ѣма паѣре, по две-три прѣтурњаѣе се врту ѣкол ѣѣга (Рас).

прѣтурује несвр. *љроѣѣураѣи лошу рѣбу; куѣѣоваѣи и љреѣродаѣаѣи*. – Снаѣди се, купѣје јѣѣтино и прѣтурује, продаѣа на поглѣпави ѣд ѣѣга (ВЛк).

проѣѣја се свр. *исѣѣјаѣи се*. – Бѣше цѣрна тѣвѣница, ја у пуѣт, и проѣѣја се ѣѣкој зад мѣне, ѣплаши ме (Јал).

проѣѣпује несвр. *љѣѣѣи кѣѣѣѣи*. – Комѣнете проѣѣпују, че ѣѣм насѣ-лим пѣпел ѣдозгѣре (Пет).

проѣѣцује несвр. *љроѣѣѣиваѣи*. – Преко туја кѣрпу проѣѣцујем млекѣто (Км).

прѣѣпка свр. *љрѣѣи бѣс љреко љлиѣѣке воде*. – Прѣѣпкам Маѣлу ваѣду и ѣѣѣдем у лѣѣѣе за грѣѣѣе (Вој).

прѣѣшује (се) несвр. *љѣѣременѣо се чеѣаѣи*. – Јѣдѣ ме снаѣга, почѣ се прѣѣшујем, че грѣјем ѣѣду да се куѣпем (Пет).

проѣѣѣѣли свр. *загаламиѣи ља љѣѣѣѣѣи*. – Проѣѣѣѣѣе по пуѣтат и разѣѣѣѣѣе ме (Чин).

прс м *прси*. изр. **боли га прс** *правићи се болестиан ради избегавања на-йора*. – Нече с нас у дрва, боли га прс (Пет).

прсата жена изр. *жена која има велике дојке*. – Беше дебела и прсата жена, и увек весела (Грш. Чин).

прца ж арг. *курва*. – Таја прца са-сви се прца и неје љу срамота (Кр).

прцања ж *дроњак*. – Узó прцању оди цѣмпер и избриса си ципѣлхете (Јел).

прчавѣје несвр. *прљаћи се у шоку дугог ношења (одећа)*. – Свака дрѣја прчавѣје, па трѣбе пóчесто да се пѣре (Трњ).

прчиљњак м пеј. *прљава (и неокречена) соба*. – Там кудѣ старцити бо-раве онó стануло прчиљњак (Рс).

йуа несвр. вулг. *йушиаћи чесио вејирове*. – Пуа и смејѣ се, с това се вали (Бе).

пувација м *уображени простиак*. – Ти си пувација, не мóжемо с тебе да се равњамо (Пир).

пудри се несвр. *мазати лице йудером*. – Којѣ је мlóго црно или је грóз-но, онó се пудри да испадне ўбаво (Сук).

пуњоглавац м зоол. *йуноглавац*. – Ва́тамо пуњоглавици, пуштамо љи у вóду, йграмо се (Рс).

пу́павшьк, -шка, -шко хип. деч. *који има израженији си́омак, дебељушкаси*. – Пу́павшьк че је ко башту́ си (Вој).

йу́йак изр. **неје ми на пу́пак порасал** *није ми род, није ми близак*. – Штó да се сећиравам за њѣга, неје ми на пу́пак порасал (Вој).

пупањѣс, -та, -то *омањи, а широк (о особи)*. – Данка бѣше ма́ненко, пупањѣсто и баксузѣсто дети́ште (Рс, Пир).

пу́пља м *кржљава особа са великим си́омаком*. – Кра́так и пу́пав, само меши́на у њѣга (Пир).

пу́пча м *дебела мушка особа са израженим йрбу́хом*. – Бѣше дебѣло дети́ште, па га крсти́мо пу́пча (ВЛк).

пустињóсује несвр. *куне йшешким кле́йвама*. – Ска́ра ли се са жену́, свѣ њóј пустињóсује (Рс).

пу́тес коњ изр. *коњ који има шару на йо́йколеници у виду чарайѣ*. – Пу́-тестога коња́ смо имали, де́да се неје стурал од њѣга (Гос).

йу́йишиѣ изр. **крива пути́шта** *оно шѣо је неморално и недозвољено чини́ти*. – Он појде по крива пути́шта и са́ је у за́твор (Пир).

пу́ца на њѣга изр. *би́ти киван*. – Не зна́м за каквó пу́ца на ме́не (Вој).

пуца́вина ж рет. *йуца́ва*. – Ку́рјак бѣга од пуца́вину (Ш).

пѣ́пче несвр. *расйали́ти се ва́ира*. – Почѣ да пѣ́пче о́гњат као да ора́ти, ўбаво се разгорѣ (Брл).

ѿс м нејасно значење, можда: *ѿорекло*. — Ја пс ти твој детињи какво знајеш (Цр). Пс ти твој детињи, не мочај у водуту (Цр).

ѿшкѡль/ѿшкѡль м комад *оѿрцане (и ѿрљаве) одеће*. — Понесо пышкоље, а кажемо и пышкаље, да и перем на Бањицу (Соп).

ѿшнѡк м *гузица*. — Турим ти га у пышнѡк, што ми га расипа (Пет).

Р

разбѣвује несвр. рет. *разбијаѿи; усиѿњаваѿи*. — Ћисало млеко се разбѣвује ка се носи (ВЛк).

разбркује несвр. *добро мешаѿи ѿри расѿиварању (брашно, мекиње)*: уп. разбрциња. — Да га разбркујеш, да се трицете убаво распорѣде (Сук).

разбрциња несвр. в. разбркује. — Трицете се разбрцињају у помѣјете, а туримо малко и зеленчица да има (ДД).

разбучави се свр. *ѿоћи неочешљан; не очешљаѿи се*. — Што си се тека разбучавил, тека се не иде у народ (Држ. Км).

разбучи се несвр. *ѿочѿи изненада велика бука*. — Наиде ѡблак, разбуча се вода од све стране (Јал).

развѣрује се несвр. *дуго куваѿи неку намирницу док не омекша*. — Бѡб је тврѡ, мора да се развѣрује да омекнеје (Пет).

развѣвује се несвр. *наметаѿи се журбом или убрзаним ѿокреѿима*. — Немѡј се развѣвујеш, него завршавај рабѡте којѣ си почѣла (Вој).

развлѡчи крајишта изр. *нейрекидно ѿричаѿи и ѿнављаѿи већ речено*. — Расприча се и не умеје да стане, само развлѡчи крајишта (Држ).

развѡзи се свр. *клизаѿи се и возиѿи у свим ѿравцима (у игри на снегу и леду)*. — По цѣл дѣн се вѡзимо и развѡзимо на лѣдат (Вој).

разврѡли (се) несвр. рет. *развезаѿи се*. — Разврѡли ми цедило, голема је тежина на мене (Вој). Не врзѡј конопацат на кукљар да се не разврѡли (Сук).

разврѡтина м жарг. *размѣљив и снажан млад мушарац грубе конѿиѿиѿије*. — Ако је разврѡтина, ја га обори па му се сви исмејаше (Пир).

разврѡта рабѡту изр. *ѿочињаѿи велики ѿсао (коме се не види крај)*. — Разврѡташ голему рабѡту, а неси кадѣр (Вој).

разврѡтка свр. *раздвајаѿи уѿредене конце*. — Разврѡткај мањето да бѣде пѡтѣнка канѡрата (Пир).

разврѡтује несвр. *ѿовраћаѿи сѡадо на ѿаши*. — Детѣто ми разврѡтује овцѣте, ја немам нѡје да трчим по њѡ (ВЛк).

разврѡчушка ж *ѿовраћај сѡоке на ѿаши*. — А прѣдвечер разврѡчушка, обрнем овцѣте да пасѡ камто појату (Јал).

развѣкује несвр. *развѣлачиѣи*. – Домаћинат вој умрѣ и народ почѣ да њим развѣкује појатуту, сваћи узима квѣ му трѣбе (Држ).

разгѣздује се несвр. *осиромашиваѣи*; *расѣродаваѣи своју имовину*. – Пропије ли се гѣздин сѣн, тија дѣм пѣчне да се разгѣздује (Сук).

разгѣвљује несвр. *лабавиѣи (чей, клин, маѣицу)*. – Растѣрам старѣта кѣла, разгѣвљујем цѣговете (Вој).

разгѣда се свр. рет. *ѣовраѣиѣи се*; *освесѣиѣи се*. – Ђдем у рекѣту да се измијем и да си обрѣшем ѣчи, да мѣгу да се разгѣдам (ВЛк).

разгѣби свр. *разнеѣи (оѣиимањем)*. – Када искарам ѣѣбре на пѣт, народ га разгѣби, разнесѣ (Пет).

разгѣба несвр. *усиѣњаваѣи ораницу гвозденом гѣбуљом*. – Изрѣљам, и када се просѣши, разгѣбам, усѣтњујем, и после расѣцујем (Вој).

разгѣгли се свр. *скинуѣи кайѣљачу са гуње*. – Разгѣгли се да виѣдим коѣји си (ВЛк).

раздѣгне свр. *враѣиѣи све на своје месѣо ѣосле ѣосла*; *диѣи сѣо ѣосле оброка*. – Штѣ не раздѣсујеш алѣтат, немѣј те мајсторат пак брѣка (Вој).

раздрѣавѣје се несвр. *ѣосѣаѣи крмељив*; *лоше се умиѣи*. – Сѣмо се раздрѣавѣје: плѣсне јѣдне шаѣе вѣду на-ѣчи и миѣсли да се омѣла (ВЛ).

раздрѣма свр. *расѣпресѣи*; *ѣроѣпресѣи*. – Раздрѣмај га да се расѣни, да се не забѣви на рѣботу (Кп).

раздрѣнда свр. *разбиѣи и усиѣниѣи сѣаре ѣдевне ѣредмеѣе*. – Че раздрѣндам старѣ постелѣину и старѣ дрѣје па че изѣткајем простѣрѣе (Пир).

раздрѣндује несвр. *разбијаѣи и усиѣњаваѣи сѣаре ѣдевне и друге ѣексѣиѣне ѣредмеѣе*. – Јѣ чу свѣте тѣја дрѣје и крѣе да раздрѣндујем за простѣрѣе крѣаре (НМл).

раздрѣнка се несвр. **1.** *ѣочѣи ѣрескаѣи*; *ѣочѣи звониѣи*. – Раздрѣнкаше се кѣла робѣѣиска усрѣд нѣч, дрварѣ пошлѣ у Влѣшку плѣнину (Сук). **2.** *фиг. разбрѣљаѣи се галамеѣи*. – Она дѣјде па се раздрѣнка, па ми утрнѣ главѣ (Вој).

раздрѣжује се несвр. *ѣрекидаѣи друговање и сарадњу*. – Че мѣра да се раздрѣжујемо; ти почѣ да ми подвѣљујеш и да ме лѣжеш (Бс).

раздрѣца свр. рет. **1.** *ѣокидаѣи, уѣроѣасѣиѣи*. – Раздрѣцѣл цѣкове, тѣрбе, све упропастил (Пир). **2.** *изр. раздрѣца здравѣе обѣлеѣи*. – Дѣк сам ишѣл на рѣботу прѣс ме нѣје забѣлѣл, а откакѣ отидѣ у пѣнзију раздрѣцѣл сам здравѣе (Пир).

раздѣвује несвр. *расѣѣљиваѣи ваѣиру дувањем*. – Штѣм загѣсне ѣгњѣат јѣ га раздѣвујем (Сук).

разѣца се несвр. **1.** *ѣочињаѣи халаѣљиво јесѣи*. – А када изнѣсоше ме-сѣто ѣн се почѣ разѣца ко да нѣје до тѣј јѣл (МЛ). **2.** *рѣѣи*. – Којѣ је желѣзно ѣнѣ се на ѣишуту разѣца (Држ).

разлабује несвр. *одврѣиати; олабљивати*. – Подмазуј га, па га одвртај да се разлабује и пазѣ да се не претроши (Вој).

разлѣгне свр. рет. *заболеи*. – Од трудовање ме разлѣгне, заболи, а по-некад и прикљуца, повише заболи (Гос).

разлѣдује се несвр. *койниѣи, разлѣђивати се*. – Земља се почѣ разлѣдује, размрзиња се, че орѣмо овсове (Гос).

разлив м геогр. *ѣлиѣки део реке, ѣогодан за ѣрелазак*. – Е понагоре ѣма разлив, там можеш да прѣгазиш Нишаву (Црв).

разлопа се свр. *ѣочѣи квасиѣи одећу и обућу (јака суснежица, киша, дубоко блаѣо)*. – Разлопа се, ћиша крз снѣг, љопчуг (Цр).

размагли се несвр. *ѣовући се магла*. – Ка се размагли после нѣје тољко студено (ЦД).

размагљује се несвр. *ѣовлачиѣи се магла*. – Почѣ да дѣва јак вѣтар и почѣ да се размагљује (Бер).

размами свр. *ѣовабиѣи сѣоку*. – Де, размами овцѣте и тѣри њим сол да лижу (ДД).

размамује несвр. *вабиѣи сѣоку*. – Почѣ да размамујем овцѣте и онѣ појдоше по мене (Гос).

размењава несвр. *размењивати*. – Он ми размењава паре за лѣвове (Пок).

размера несвр. в. размѣрља. – Размѣрам у двѣрат, че правим зграде (Сре).

размѣрља несвр. *размераваѣи*; уп. размѣра, размѣрљава. – Геомѣтарат размѣрља, а ни постављамо меѣе (Изв).

размерљава несвр. в. размѣрља. – Нас тројѣца че размѣрљавамо с конопац (ВЛк).

размѣци свр. *одредѣиѣи и обележиѣи међе*. – Са че смо комшије, дојди да размѣцимо меѣете (МЈ).

размѣцује несвр. *одређивати и обележаваѣи међе*. – Ёдемо по поље и размѣцујемо њѣве сас брата (При).

размије се свр. *расѣасѣи се; ѣреѣвориѣи се у кашу (ѣри ѣрању, врењу, кувању, ѣржењу)*. – Када је јак ѣгањ васуљат се размије, претвѣри се у кашу (Пир).

размирује несвр. *изазивати сукобе, свађе; узнемиравати галамом*. – Зѣрка размирује цѣло сѣло када се закара са-жену (Вој).

размлѣ свр. *ѣочѣи мусѣи ѣре ѣорођаја (двиску, козицу)*. – Која је свѣска јака ми у размлѣмо порано, јѣдѣ ни се млѣко (Гос)

размложи свр. *размножиѣи*. – Пѣрат се млѣго брзо размложи и затрѣ цѣлу њѣву (Сук).

раситњује несвр. *усиїњаваїи*. – Ја при пѣкаратога раситњујем паре (Кр).

расичује несвр. рет. *їажљиво исецаїи на комаде (месо, сланину)*. – Ћба-во расичуј месото да га мѡж ўбаво подеїимо (ВРж).

раскаљује се несвр. *размрзава се блаїи*. – Ра̀но да појдемо док не по̀че не да се раскаљује (При).

раскаїе се свр. пеј. *јакѡ се олењиїи*. – Оно се од нера̀боту раскапало, смрди на̀живо (Вој).

раскапује се несвр. *їпрулиїи; расїадаїи се*. – Ћиша дѣн-їздѣн, тїкве се раскапују по њївете (Вој).

раскача несвр. **1.** *раздвајаїи їовезане їредмеїе*. – На крај раскачамо ланцити, врчамо ђи у кола и врчамо се у село (ДД). **2.** *фиг. враћаїи дугѡве*. – Штѡм ми стїгне пензија ѡдма раскачам кому кво сам дужан (Сре).

раскашкује несвр. *омекшаваїи доливањем їечносїи*. – Сипуј му на помало̀ во̀ду, не́ка се раскашкује, па га месї (Јал).

раскашље се свр. *їочейи јакѡ кашљаїи*. – Раскашља се уз трпѣзу на сва̀дбу, ўсвери на̀род (Кр).

расквача се свр. *расквоцаїи се*. – Кад кокѡшка по̀чне да квѡца и ѡче да лѣгне на по̀лог, ка̀жемо да се расквочала (Рс).

расклима се несвр. *љуљаїи се у ходу*. – Расклимал се, раскопчал се, не́пран, незакр̀пен, ала̀ на свѣт (Чин).

расклимује несвр. *љуљаїи, да би се одвоїило од лежишїи (колац, ексер, клин)*. – Када̀ га расклимујеш оно̀ попу̀шти и по̀брже се изва̀ди (Нш).

расклопује несвр. *расклаїаїи; оїварайи*. – Ћакат по цел дѣн не расклопује књїгугу (Гњ).

расковѣ свр. *скинуїи їоїїковице (говечейу, коњу, магарцу)*. – Са̀мо што раскова̀ кобилуту она̀ жївну и почѣ да ѡди (ТД).

расковка ж *месїи где је био сїој грађевинских елеменаїи*. – Оно̀ на расковкуту зарца̀вело, иструлѣло, мѡра свѣ да се мѣња (Пир).

расковује несвр. *скидање їоїїковица ради чишћења рана*. – Ѓдма га расковујем и чи́стим му ра̀нете (ТД).

раскрачи (се) свр. *рашириїи ноге*. – Бѣше се раскрачил нади кла̀ден-чето (ВРж).

раскрївује несвр. *раскривайи*. – Че по̀чнемо да раскрївујемо де́снуту страну (Пир).

раскршује несвр. *ломљењем усиїњаваїи (гранчице, љуске, орахе, сїиаклене їредмеїе*. – Раскршујем су̀ве гра̀нчице за по̀тпалу (Гра).

раскука се несвр. *кукањем се їочейи жалиїи на много шїи*. – Дојде ми у ку̀ћу и ѡдма се раскука, не уме́је ми́рно и домаћинсѣи да ка̀же (Пл).

раскѹкује изр. **кука и расакѹкује** *нейресѣано се жалиѣи кукајуѣи*. – Само кукаш и раскѹкујеш, немѡј ми теква улазиш у кућу (Пл).

раскѹми се свр. *ѣрекинуѣи кумсѣиво*. – Са се млади брже закѹмују и раскѹмују, не знају никакав рѣд (Пир).

раскѹмују се несвр. *ѣоремѣѣиѣи кумовске односе*. – Кумѣцата му мло-го убава, а ѡн је по онѹја рабѡту, че пѡчну да се раскѹмују (Бе).

раскупѹје се несвр. рет. *расѣродаѣи се; ѣокуѣоваѣи*. – Стигал шећер и ѡдма се раскупувал (ВЛК, Пир).

расоблачи се несвр. *разодеваѣи се*; уп. расоблачује се. – Че се расоблачим се, опѣче слнцѣто (Бер).

расоблачује се несвр. в. расоблачи се. – Расоблачујемо се, облачимо сѣлско и ѣдемо ѡдма на њѣву (Кр).

расѡлка ж бот. *сѣара сорѣа сѣѣније крушке ѣогодна за ѣуриѣју*. – Круше расѡлѣе изнѣсемо за мезѣ (Пк).

расѡљује несвр. *одузимаѣи сланосѣ јелу*. – Када пресѡлим јѣло, ја га расѡљујем с нѣколко кѡмпѣра (Пир).

расѣарује несвр. *излагаѣи ѣари (грло, ноге, чѣѣаво ѣело)*. – Ја си гушу расѣарујем сас лѣпов чај (Сре).

расѣња несвр. нов. *разѣѣѣѣи*. – Кѡжицата се ѡдма расѣња да мѡж да се осуѣи (Км).

расѣѣи свр. *ѡѣѣуѣиѣи на виѣе месѣа*. – Градинарѣте расѣѣѣи Го-лѣму ваду и воденѣцете станѹле (Вој).

расѣѣшти свр. в. расѣѣи. – Расѣѣште ли водѹту да наваѹују и она до нас не доѡди, и не мѡжемо да наваѣимо наѣшу граѣѣну (Сук).

расѣластује несвр. *расѣураѣи мале ѣласѣове сѣна и ѣросѣѣѣѣи сѣно ради досуѣѣваѣа*. – Отидоше женѣте да расѣластују сѣно у До-лѣњо граѣѣште (Бе).

расѣлѣта несвр. *расѣлѣѣѣѣи ѣлѣѣиво*. – Детѣто пѡљко расѣлѣта ѣѣмперат и не замрсује маѣето, него ја, дрѣта (Држ).

расѣолоѣжи несвр. рет. *ѣросѣѣѣѣи исѣред себе, ѣосѣѣѣѣи*. – Заѣла га и расѣоложи га на тѣзгѹту (Дој).

расѣравља се несвр. *бавѣѣи се нечим; занимаѣи се за*. – Ѧн се расѣравља са стоѹку, ја ѣдем по наѣднице, паре зѣбрамо за кућу (Бе).

расѣрача несвр. *разаслаѣи у виѣе ѣраваѣа и на виѣе месѣа*. – Ја че расѣрачам сѣреѣето на свѣте чѣрѣе (Нш).

расѣрегне (говѣда) свр. *исѣрегнуѣи из јарма*. – Расѣрегни говѣдата и дај ѣѣм сѣно да јѣду (Брц).

распрѐмује несвр. *доводиџи у њредходни ред (џосџељу, кућу)*. – Они излѐзну и оти́ду кој кудѐ трѐбе да џде, а ја о́станем дѐма и распрѐмујем крѐвети, ку́јну, сѐбе (Брц).

распрѐда се несвр. **1.** *расѐредаџи се*. – Конџцат се распрѐда, преврџи га на нѐколко мѐста (Држ). **2.** *расџлеџаџи сџар џлеџен одевни џредмеџ*. – Распрѐдам чара́пци и ста́р цѐмпер, џчу дѐду да поднѐвим сас нѐви чара́пци (Пир).

распрѐдава несвр. *расѐродаваџи*. – Са́ му синовѐте распрѐдаву имаџето (Пет).

распрѐње се несвр. *џочџи гунђаџи и не џресџајаџи*. – Када́ се дѐдичката распрѐње џн не уме́је да се заустави (Сук).

распѐвује се несвр. нов. пеј. *чесџо се џуџиџи без много разлога*. – Има лѐшу на́рав, распѐвује се и џка по свѝ у ку́ћу, па и по родџтељи (Држ).

распѐден, -а, -о трп. пр. од распѐди *силом џџеран*. – Башта́ се пропѐл, деца́ распѐдена, дѐм џде насад (Пк).

распѐпује се несвр. *џочиџаџи џуџиџи*. – Реџита се прѐва распѐпује, па донесѐм гранчице од џу́ и ту́рим и у ва́зну (ДД).

раста́вушка ж шал. *расџанак*. – Ја́ џу на раставушкуту целива́, и она́ ми џдма побѐже (Чин).

раста́ка несвр. *брбљаџи; џговараџи*. – Ба́бичџете са́мо раста́кају за једнѐга-дру́гога (Пет).

расталаликује несвр. *неџрекидно џричаџи бесмислице; џговараџи*. – По цѐл дџн заталаликује и расталаликује (Брл).

раствара́ несвр. *џџвараџи и не заџвараџи враџа (и џрозоре)*. – Немѐј да раствара́те, ла́ди се сѐбата (Пир).

растџча несвр. посл. *џродаваџи; раздаваџи, расџакаџи имовину (џредмеџе, земџиџиџе, новац)*. – Баштѐве стџчају, синове растџчају (Сук). Једнѐ стџча, дру́го растџча (Гра).

растџсти свр. *учиниџи маџе масним (џ јелу)*. – Одгрѐби од за́пршкуту и ма́лко растџсти ма́нцуту (Чин).

растѐчује (се) несвр. *расџавиџи (се) (кола)*. – Немѐј да растѐчујете кола́та, џмамо јџш сѐно за превѐзѐње (Јал).

растрѐни свр. *уклџниџи џџрн са џролаза*. – Ёдем да растрѐним да мѐж деца́та да улѐзну у лѐзје (Вој).

растрѐнује несвр. *уклаџаџи џџрње са џролаза*. – Штѐ си не напра́виш порту на у́лазат, него час затрѐнујеш час растрѐнујеш? (Јал).

растрѐни свр. *џруниџи кукуруз*. – Ја́ растрѐни свѐту морѐзу (Вој).

растрѐши свр. *усџиџиџи (новчаницу, сџаклени џредмеџ, керамику, лед)*. – Ёди ми растрѐши џљада́ркуту, трѐбу ми сџтне па́ре (Км).

растрошује несвр. *усићњавати* (новчаницу, сџаклени њредмеи, керамику, лед). – Ти почѣ да растрошујеш девџете (Пир).

растука ж део заџрежних кола коџи љовезује њихов љредњи и задњи део, срчаница. – Волѣли смо, деца, да се вџзимо на растуку (Рс).

раступује се несвр. *љовлачићи се коџи корак уназад, оџварати некоме љуи*. – Нарѣд се почѣ раступује да мѣне владѣката (Дој).

растњује несвр. *џањати*. – Младо и ѣкретно, онѣ најубаво растњује корѣте и прѣви најблѣгу бѣницу (Кр).

расџисѣли свр. *смањати јѣлу киселоси*. – Она му тѣра вѣрени кѣмпире да га расџисѣли (Гра).

расѣдује несвр. *љроцењивати; расуђивати*. – Детѣ, ама бѣстро расѣдује, ѣдма оцѣни чѣвѣка (Зс).

расцрвѣје се свр. *заруменићи се; добићи црвену боју лица као знак младоси и здравља*. – Откаѣ се ѣжени она се прѣлепша; расцрвѣјала се ко перѣшка (Јал).

расѣне се свр. *љресушићи се (каца, буре)*. – Кацата се расѣнула, пѣдли њѣ ѣбручити (ВРж).

рачачѣи прил. сад. *наџпрашке*. – Йсврљи ме преко прѣгат рачачѣи и рѣче да му не трѣбем више (Пк).

рашешѣри се свр. *широко и сѣоро корачати (ѣд умора, немоћи)*. – Енѣ га, љде навѣм, ама се рашешѣрил, цѣл дѣн је косѣл (Рс).

рашрѣви свр. *расџавићи ѣдврѣањем маџице*. – Помѣгни ми да рашрѣвим бицѣклуту (Трњ).

рашрѣвује несвр. *расџављати ѣдврѣањем маџица*. – Детѣто љзне стар саѣт будѣлник и све га рашрѣвљује и сѣѣвља (ДД).

рашчѣгѣри ѣгањ изр. *љѣдсиѣи ваџру да се расѣали*. – Де, чѣре, рашчѣгѣри ѣгњѣт па му тѣри јѣш јѣдно дрвцѣ (Пк).

рашчѣпује се несвр. *држати бесрамно раширене ноге*. – Мѣжје мињѣју по пѣт, а она се рашчѣрѣчује, рашчѣпује се, нејѣ ѣу срамѣта (Држ).

рашчѣрѣчено прил. рѣт. *разбацано*. – У њѣн двѣр је све рашчѣрѣчено, расврљано на све стране (Пк).

рашчѣшује се несвр. *љонављати љѣвређивање ране*. – Не вѣља кад се рѣна рашчѣшује, него трѣпи; она срѣи када зарѣстује (Сѣп).

рашчѣња несвр. *расѣураћи мађије*. – Она и прѣви и рашчѣња, лѣже нарѣд, љзѣма пѣре (Цр).

рашчѣстује несвр. *рашчишићавати; чисѣићи*. – На Благовѣсти рашчѣстујѣмо ливѣде (ДД).

рашчѣшка свр. *гурањем уклањати и ѣѣварати љролаз*. – Јѣ рашчѣшка снѣгат и ѣтвори пѣт до капију (ДД).

редáлђа ж 1. вулг. *грујно ређање мушкарца на некој жени*. – Збрáла момчетијата и прајили там редáлђу (Гос). 2. шaљ. *ред*. – У град редáлђа на млеко, а у село више нéма стока (Рс, Пир).

рѣди си снáгу изр. *куйáиши се*. – Одмáра се од жѣтву и рѣди си снáгу (Вој).

реза́ч м члан *грује* за *производњу качкаваља који реже сирну груду*. – Бил сам прво басѣијар у плáнину, а после у млекáруту, па реза́ч, па парáч, а сá сам глáвни мајстор за кашкаваљ (Рос).

резíлка ж *велика брука; срамота; и́прајно и́одсмевање због велике грешке*. – Били се с брáта, резíлка големá (ВРж).

ре́јав, -а, о *несабивен, редак (руно, мали грозд)*. – Рѣјави грóздове на белу тамњанику (Вој). Рѣјаве óвце се брзо осуше (Зав).

репáт, -а, -о *који има дугачак реј*. – Јá бирам за овна́ које је крупно, длого и репáто (Изв).

ре́пи (се) несвр. *бацаи́и бодљикаве и́лодове или бодљикаве семенке на одећу, обично у игри*. – Деца́, а пóвише óмладина, ре́пе се сас чичк, смеју́ се (Рс). – Има трава́ ре́п, сас њу́ се највише ре́пимо (Пк).

ре́ствује несвр. *оси́ављаи́и резерву (робе, новца)*. – Че ре́ствујем ти́ја три ца́ка да ми се најду (Кп).

речли́ћа ж *женска особа која са лакоћом каже и́и́а жели*. – Жена́ ми је речли́ћа, немóј љу зака́аш, свáшта че ти нака́же (Рс). Речли́ћа је, ама во́ди рачу́н да ка́же које за куде́ је (Рс).

ригóч м *и́овраћање, бљување*. – Када́ једém ко́жицу од пѣчено јагње, óдма ригóч (Рс).

рида́к м геогр. *и́обрђе са ош́иро израженим узвишицама*. – Најдо́ га у ридáкат, та́м нашёл тра́ву да пасе́ (ВЛк).

ри́љне свр. *и́очейи́и ри́љаи́и и́а и́реси́аи́и*. – Ри́љну нéколко ошóва и они́ ме óкнуше, гóс дошёл (Сук).

рицокóс, -а, -о *ри́жокос*. – Рицокóс али ўбав, и за њéга се ожени́ (Сре).

рмба се свр. *ош́иће́ује се услед дуге и грубе уи́ош́ребе*. – Пази́ котлóвете да се не рмбају (Пет).

рмба́ње с гл. им. *и́ежак физички рад*. – Пропáдомо од рмба́ње, никад време́ за óдмор (Бе).

ро́гобат човѣк изр. *борбена и свадљива особа*. – Рогоба́т ста́рц бѣше, зача́с ти пока́же зу́би (Рс).

рокопѣри се свр. *кочо́йерийи́и се*. – Поче́ се рокопѣри да че ме осáми и да че ме би́је (Вој).

ро́нца ж пеј. 1. *неуредна и хигијенски заи́уш́и́ена женска особа*. – Ни-сé очешла́ло, ни-сé закопча́ло, а за чисто́ћу и да не ора́тимо, пра́ва ро́нца (Рс).

2. свадљива и неодмерена женска особа. – Смьшкá мáнцу за ону́ја рóнцу, ка до́јде да не óка (Рс). – Она́ је рóнца и ораспíја, поквáрена женá (Рс).

ропутља́к м смрзну́ти или сасушени грумен земље. – Рíтамо ропутља́ци по снéгат, а после ни бíју до́ма што смо сцепíли опъ́нци (Рс).

рòталија м пеј. *неодмерена особа; галамција.* – Рòталија човéк, од нёга нíшта пáметно не мóж да чу́јеш (ТД).

ро́шав, -а, -о *који има райаво лице.* – Слáвна, лежáла је бођíње и íма ро́шаво лице́, али је добра́ женица (Вој).

рп узв. **1.** *подражавање реског звука.* – Он узé нóж и рп, пресéче стру́кат (ДД). – Гризéм кочáн рп, рп, и изедéм га нáблага (ВРж). **2.** *подражавање ирдежи.* – И он усрéd трпéзу рп-рп-рп, а ми му се исмејáмо (Бе).

рйа несвр. *сећи срíом или ножем уз каракíперисíичан звук (сíабљике кукуруза, сунцокреíа, и́рске).* – Дечíштата рпáше мору́зуту, обарáше стру́кове и помóгоше ми да ђу врзу́јем у снóпове (Брц).

рйне свр. *и́ресећи уз резак звук.* – Са-ср́пат рпну и пресéко стру́кат (Бс).

рйче несвр. *гунђа́ти.* – Женетíната сáмо нёшта рпче, сáмо ми досáца (Зав).

ру́бина ж арх. *веш, и́осíељина; девојачка сíрема.* – Имáла је ру́бину, дарíли су у, тка́ла је, купува́ли су (Пк, ВЛк).

ручíндра ж аугм. рет. *рука.* – Онéја нёго́ве ручíндре, ручетéрине, кадá се наљу́ти јá се уплáшим да ме не зада́ви сас н́й (Рс).

рчка несвр. *вређа́ти; изазива́ти.* – Свé ме рчка сас погáне рéчи, óче да се кáрам сас н́у (ВЛк).

рпóсује се несвр. *фиг. за́йушíа́ти се, и́ћи и́рљав и неуредан.* – Почé се рпóсује откако́ поста́де удовица и оста́де сáма у ку́ћу (Сре).

С

сабíва несвр. *сабија́ти.* – Рíпајте, де́ца, по сенóто, онó се текá сабíва и мóже пóвише да стáне (Пок).

сáбљес, -та, -то *коме је високо дигну́та и́рбушна дуи́ља, сабљасíи (говече).* – Сáбљеста крáва нё́је добра́ млеку́ља (Изв).

саирéње с гл. им. *чуђење и згражавање због нечи́јег и́осíуика.* – Кудé да íде и каквó да рабóти, сúde је саирéње по н́у (Пет).

са́йри свéт изр. *изазива́ти згражавање неодмереним и́онашањем.* – Не-шíшано, небрíчено, нерáботно, сáмо са́йри свéт (Пир).

санíрaч м *дрво на дну бунара.* – У буна́р íма др́во, óкамо га сантра́ч (Рс).

сапиња́ч м *предмети између ногу живоџиње која њасе како би јој усјо-
равао ход*. – Ту́римо сапиња́ч на мага́рето меџ но́ђе́те да не њде да́леко ка́да
пасе́ (Рс).

саплетњи́чав, -а, -о *који се често сајлиће*. – Саплетњи́чава мо́јата жена́,
не́ма-не́ма па се саплете́ и па́дне (Пет, Пир).

сапунџи́ка ж *жена која је веши́а у њрављењу доброг сајуна*. – Стри́на
ми је добра́ сапунџи́ка, њу́ окам да ми пра́ви сапу́н (Вој).

сапуња́ви се несвр. *сајуна́ти се*. – Не мо́ј се то́лко сапуња́виш, шпа́рај
сапу́н (Пир).

са(с) си́ле бо́га изр. уз *божју њомо́ћ*. – Мо́ло остаре́, састі́гоше ме го́-
дине, о́дим са(с) си́ле бо́га (ДД).

саслу́шује несвр. *саслушава́ти*. – Саслу́шували га у поли́цију и у́баво
му се отепа́ли (Гњ).

саста́ве две гла́вње изр. *уговори́ти брак (своје деце)*. – Саста́вимо две
гла́вње, па ако мо́же не́ка гору́ (ВЛк).

саста́вује несвр. *сјаја́ти; саста́вља́ти, њовезива́ти*. – Ја́ сам о́дма за-
памти́л како́ се саста́вује пу́шка (МЛк).

саста́вушка ж *сношај*. – Има́ли смо саста́вушку и по три́-пути на дџн,
несмо́ ни броји́ли (Пет).

састі́сује несвр. *дості́иза́ти*. – Брже порасте, на́с веч састі́сује по висі́-
ну (Кп). – Ти́ја ме стра́ са састі́сује, ману́ да спім како́ тре́бе (ВЈ).

саџџ м *гвоздени ѡроножац на огњи́шту на који се ста́вља ѡсуда за
кување*. – Ба́ба ми испр́жи на саџџ ја́јца и о́дма ме пра́ча при́-овце (ВЛк).

сва́рује несвр. арх. *кува́ти; искувава́ти*. – Ти́ква се лџко сва́рује, зача́с је
гото́ва (ВЛк).

све́-чове́к изр. у *свему добра особа*. – Де́да ми је би́л све́-чове́к и сви́ су
га почи́тували у село́ (Вој).

све́рља несвр. *ѡроверава́ти ѡтачно́ст мерног уређаја*; уп. *сверља́ва*. –
Све́рљују ва́гуту (ВЛк).

сверља́ва несвр. в. *све́рља*. – Текџв је за́кон, мо́ра да се сверља́ва све́ сас
какво́ се ме́ри (Гос).

све́ти се́ди па је́ди изр. подр. *ѡразник нера́дника који ѡраје чии́аве годи-
не*. – Од сви́ празни́ци најви́ше пражњу́је Све́ти се́ди па је́ди (Вој. Пет).

светле́је несвр. *свеи́лиши*. – Не́шта светле́је до на́шу поја́ту (Јал. Вој).

све́тне свр. *засија́ти ѡа ѡресіа́ти*. – Све́тну два́-три пу́ти на ону́ја
стра́ну (Вој).

сви́нишпрак м *шаљ. исѡуца́но семе од коно́ѡље ѡмешано са исѡуца́ним
белім луком, као ѡсоласіи́ца*. – Искі́цано се́ме од гр́снице изме́шамо сас
искі́цан бе́ли лу́к и једе́мо га кад завр́шимо је́дење (Рс).

свињска трѣпка анат. *беле шрејавице и обрве*. – Слободан из Лужници има свињску трѣпку (Гњ).

свлѣкал се р.пр од *свлече се* свр. фиг. *ићи лоше обувен и одевен, бићи неуредан*. – Повлачљива је, свлѣкла се, лоше се облачи и обува (Рс).

сврчује несвр. *усиуи свраћаићи; навраћаићи; ѿвременно обилазиићи*. – Сврчује само једна комшика, оно више нема народ у селу (Вој).

седѣћи, -ка, -ко *седећи*. – Ја најволим седѣчку рабому (Пир).

селѣн-белѣн изр. *немаран, неодговоран*. – Малко је била селѣн-белѣн, немарна (Пир).

сериљњак м вулг. шаљ. *клозеи*. – Често чучиш у сериљњакат, немаш другу рабому (Пир).

сѣрта ж шаљ. *врло вредна и умешна особа*. – На поштату се ванула сѣрта и не попушта ником (Рс).

сертолосује се несвр. рет. *лако се љуићићи и на друге, али и на себе у шоку рада*. – Немож се сертолосујеш, полѣка, че га напрѣш пољко ако си миран (Рс).

сѣчало си нема изр. шаљ. *не сеићићи се у ѿраво време на шѣа га обавезује учѣивоси*. – Сѣчало си нема, не умѣје си појде дома него висѣ у нас (Пир).

сечиварѣ мн. ж *косачки ѿрибор за оширење и ѿошкивање косе*. – Брус, наковања, чѣкић, посуда за воду, свѣ сечиварѣ косач носи у торбицу (Рс). – Мужјѣти врѣише косѣте и сечиварѣте (Рс).

син/синдрак. изр. *види ићи њега*. – Ја тија син кво ђче: да му давам без паре, бадава (Вој).

сировинка (уземи) ж *кайиларна влага*. – Сировинку да има, да може да никне и да расте (Кр).

сѣтацън, -цна, -чно *сиѣтан; малога расѣа*; уп. сѣтачък. – Васуљат сѣтацън и нејѣ бѣг, расал на суво мѣсто (Вој).

сиѣниѣја м *ѿродавац јевѣинних ѿредмеѣа на вашару или сабору*. – Ситниѣје продавају дрггуѣје на пијац (Пир).

ситнурија-боранија изр. *безначајна личносѣ; безначајан усѣх*. – Ви сте свѣ ситнурија-боранија: само се пцујете и по цѣл дѣн седите у задругуту (Кр).

сјашује несвр. *силазиићи са коња*. – Бѣше малѣчък човѣк: оди тија камик се качеше на коња и на тија камик сјашујеше (Вој).

сјурѣ се свр. *изненада наићи огромна буѣица*. – Сјурѣ се голѣма вода право на појатуту (Зав).

скапча несвр. *коѣчаићи; укоѣчаваићи*. – Једно скапчам, друго раскапчам и пазим да ми свѣ буѣе уредно (Пир).

скашкује (се) несвр. *прећиварати (се) у жицику масу*. – Немој петлицањете у торбућу, тека се скашкују (Пет).

склацује се несвр. нег. *мирно радићи и усаглашаваћи се са околностима*. – (Не) склацује се, не смирљева се, само негде оди (При).

склепетоше свр. *најравнији лоше и на једвиће јаде (о предмету)*. – Склепетосано, цел дѣн га је дељаљ и удешаваљ, и па лоше (Рс).

склица (све) свр. *учинићи немоћним (болесн, умор, брига)*. – Склцало ме све, болна сам (Пир).

скопује несвр. *окојати (тврду и угажену површину)*. – Скопујем куде су децата штрапала преко лејете (Цр. Држ).

скопчује несвр. *закојчаваћи*. – Скопчуј сваку торбицу и слагај ђи једну преко другу (Кр).

скоруњи се / скоруњи се свр. *скорићи се; преврши се осушићи (одећа, ојанци)*. – Дрејете ни се скорунциле оди ињаќ (Рс). – Скоруњице му се ногавиците и седло (Рс).

скотина ж пеј. *животиња над животињама; јако безобразна особа*. – Он је скотина, не понаша се како човек него како стока (Рс).

скрежује несвр. *замрзаваћи се (благио, мокар снег)*. – Голем студ, поче га рано скрежује (Јал).

скрка свр. нов. *поломити у парампарчад*. – Синат скркал и другата кола, једва жив излезал (НМл).

скркуши свр. *присилићи (у уском простиору)*. – Скркушил ђу испод стрејете, не могла да му се отне (Рс).

скрни свр. рет. *повредићи некоме нос, лице*. – Скрнили га, нашли се појаћи, и са нема рокове да носи (Пк).

скрелоза ж мед. *склероза*; уп. скрелоза. – Болује од скрелозу и често се губи (Зав).

скролоза ж мед. рет. в. скрелоза. – Мојата баба има скролозу и ништа не разбѣра (ВЛк).

скрчайв, -а, -о *шћедљив; шкрп; себичан*. – Че частим и скрчайвотога једно пиво, и њему се пије на жегуту (Рс).

скунти (се) свр. *јако се намришићи*. – Деца, скунтил се нешто башта ви, дали сте правила негде штету (ВРж). Беше скунтил веќе ка дојде и не рече ни реч (Рс).

скѣса свр. рет. *покидати; упроясћи*. – Детето одма скѣсало панталонете и опњници, спуштало се низ ливаду на-дупе (Рс).

скѣсено прил. *покидано; упрояшћено*. – Скѣсено све беше, ни једна врѣча неје остала читава (Рс).

слабоу́ман, -мна, -мно *креи́ен; будала*. – Бра́тат ми је слабоу́ман, текѣв се роди́л (Пир).

сланопа́жа рет. /*сланопа́ца ж врси́а дивље крушке која сазрева́а шек по́сле прве слане*. – Кад овчару́јем ујесен ја́ једѣм трнинѣ, глѣг, сланопа́же, глѣд је глѣд (Рс).

сле́по коше́ изр. *кош за хва́тање рибе*. – Та́м смо лови́ли ри́бу сас сле́по коше́ (Рс).

сле́цује се несвр. *леди́и се*. – Како́ ка́пу ча́ндијете сле́цује се вода́та и пра́ј ледени́це (Држ).

сло́ји се свр. нов. *си́егну́и се; пре́ћи из шечног или жи́иког у чврси́и облик (маси́, лој, восак, шихи́је)*. – Не во́лим ма́нцу од ђвчо ме́со, она́ се сло́ји кад оста́не (Држ).

слу́шне свр. рет. *повремено учини́и малу услугу*. – Ђкнѣ ли ме ста́рцити, ми́ло ми да помо́гнем, и ја́ потрчи́м, слу́шнем, донесѣм њим води́цу (Пет).

слѣ́нце/слѣ́нце с сунце. – Ка́жемо и слѣ́нце и слѣ́нце у це́л Висѣк (Рс).

сма́нда свр. *зайи́и; уйро́иаси́и*. – Не́где га сманда́ла, не мо́ж га на́јдемо (Цр).

смантрѣ́ла свр. *на брзину уради́и мало, лоше*. – Смантрѣ́ла гради́ну-ту: које́ згази́ла, које́ оплеви́ла, и остави́ла да си та́м има ра́боту и за јутре (Рс).

сме́ра несвр. *проце́њиваи́и; би́и*. – Кад излѣ́зну ста́ри на́-оро, не́који сме́рају зе́та, не́који снау́ (Гос).

сме́шен, -а, -о *невеши́; који има си́оре и не́прецизне по́креи́е*. – Пи́смен је човѣк, али је за сва́ку дру́гу ра́боту сме́тен, текѣв је од бо́га (Пет).

сметена́ ра́бота изр. *збрка као по́следица незнања и невеши́не*. – Сметена́ ра́бота, несте́ га напра́вили како́ се пра́ви него како́ деца́ ма́лечка (Чин).

смѣ́ва несвр. *исѣ́и и односи́и*. – Џа́бе га љу́бримо: настра́нчаво, па га смѣ́ва вода́ (Јал).

смо́тује несвр. *намо́шаваи́и; уйредаи́и*. – Смо́тује пртени́це и да́ва љи на ваљавичара́тога (Вој).

смрси́л ко́нци изр. *уѣ́и у беду; зайлеси́ се у бриге, невоље и не уме́и их се ослободи́и*. – Смрси́л конци́ти, са́ му не мо́же ни́кој помо́гне (Вој).

смучне́је свр. *смучи́и се, досади́и; згади́и се*. – Од те́бе ми се смучне́јало (Вој).

снабде́вља несвр. *снабде́ваи́и, набавља́и*. – Ста́ра, не-ста́ра, мо́ра да ђдим да се снабде́вљам (Зс).

снака́же свр. кл. *казни́и*. – Да те бо́г снака́же (Вој).

снужди́ свр. кл. *сти́рефи́и велико зло (болеси́, ља́иња, смри́, губи́шак)*. – Ега́ те снужди́ло, па да не мр́днеш (Чин).

собла́чује се несвр. рет. *скидаи́ти одећу, соблачи́ти се*. – Ја се не собла́чујем пред моја деца (МЛк).

со́вне свр. *муну́ти у ребра (и́есницом, шиља́сџим и́редмејом)*. – Со́вну ме са-жеглу́ и бе́ше реши́л да ме уте́па (Сук).

соко́ли несвр. арх. *охраб́риваи́ти, и́одси́ицаи́ти на и́акмиче́ње*. – Купи́ше му коња́ и соко́ле га да ја́ши и да се утр́кује с дру́ђи (Јал).

сомуља́во се́но изр. *обично црнкаси́о и жућкаси́о грубо сено које је квасила киша на ошкосу*. – Сомуља́вото се́но не́че сто́ката, са́мо га мага́рето једé (Рс).

соплита́чка ж *саи́лиџање; оме́јање*. – Пра́ве му соплита́чку, не да́ву ми да жи́ви на ми́р (Вој).

со́рује несвр. *изорава́ти*. – Комши́јо, немо́ј да со́рујеш сло́гат да се не ка́рамо (Пет).

сплето́ч/сплётено ме́сто м *узак и́ролаз са и́рејрекама*. – Сплето́ч је сплётено ме́сто, те́сно, куде́ се саплі́тамо када́ про́димо (Рс).

спр́жењак м *чварак*. – Ублажи́ше ми се спр́женцити па прејéдо (Рс).

спрпо́шти свр. рет. *згњечи́ти; саи́риџи*. – Во́зат га спрпо́шти́л, нашла́ га на пругу́ту (Пок).

сра́вни са-зе́мљу изр. *унишџи́ти*. – Че те сра́вним са-зе́мљу (Вој).

сра́вњује несвр. *равна́ти*. – Сра́вњујем, гу́вно пра́вим (Бе).

сри́жа несвр. *исеца́ти (и́есџером, ножем)*. – По́љко ми да сри́жам де-белата дрвја́, него да ђи це́пим (Вој).

сри́љује несвр. *ашовом и́одешава́ти ширину (слога, и́уџа)*. – Чи́стим сло́гат од трње́ и ма́лко га сри́љујем (БЧ).

ср́ка несвр. *куса́ти кашиком уз кара́џерисџичан звук, срка́ти*. – Не ср́кај, ку́сај ова́ка да се не чу́је (Пир).

ср́це га те́гли изр. *би́ти јако заи́иџересован*. – Ср́це га те́гли за шко́лу, не́че да у́чи за́нат (ВЈ).

староко́шевина ж *сено од зреле и одрвенеле и́раве са ливада које нису кошене и́реџходних година*. – Староко́шевина млеко́ не пу́шта, на кра́вуту да́вам помáлко и де́телину (Рс).

сти́егоби́ја м/ж *чврси́а и дисџи́линована особа*. – Чи́ча бе́ше стегоби́ја, на њéга смо се угледа́ли и ја́ и ба́та (Рс).

стења́к м *венац разлџи́џих облика си́ена*. – У стења́кат има како по-лице, па када ури́пи коза́ не мо́же после да излэ́зне (Рс).

стопа́лка ж мн. *стопа́ље* **1.** *си́оџало; и́праг си́оџала*. – У леју́ту деџи́ње стопа́ље, газы́ло дете́ (ВРж). **2.** *део чара́је за си́оџало*. – Изгуби́ла сам си једну́ влџену стопа́лку (Рс).

стр̑са несвр. *скидаџи наглим њокреџима*; уп. стр̑сује. – Момчетијата га прате да стр̑са маرامة на девојђе стр̑гне и побегне (Вој).

стр̑сује несвр. рет. в. стр̑са. – Не стр̑суј мушџмуту од асталат, са че ручујемо (ДД).

стр̑љује несвр. *гњечиии; мрвиџи*. – Не врзуј кратко коњаџото да не стр̑љује травуџу (Бер).

стрноушка ж *врџа белега засецањем увџа овце*. – Стрноушка је када засиџа настрану, ја тека знам (ВЛк).

струпи свр. *исеџи оборена дебла на крађе делове*. – Обориџо четри буђе, исџкомо и, струпиџо и јутре че и воџимо (Дој).

сува баба ж зоол. *врџа инсекџа сличног оси*. – Сува баба лиџи на сувопџк, и она џсто тека погр̑бљена (Рс).

сувопџк м мн. сувопџци зоол. *зоља, муџиџа која у џролеђе наџада сџоку и човека*. – Сувопџк је маља и погр̑бљена муџиџа од коју се стока не може одбрани и од коју мршавџе. Сувопџцити напаџају и човека (Рс).

суџиџа ж **1.** зоол. *џланинска ласиџа на суваџима*. – Суџиџа је маља и џута животиџа, по џзглед и велиџину између миџа и кунџце (Рс). **2.** фиг. *врло окреџна и вредна особа*. – Она је (ко) суџиџа за раџоту (Рс).

сукаџје м мн. *смоџуџци од ручно развученог џесџа*. – Баба ми је месџла и пџкла сукаџје, јџли смо и то (Рс).

сукњџтина ж пеј. *сџара сукња*. – Че облечџм сукњџтинуту да се не умаџжем од казџанат (Трњ).

сулудњаџк м рет. **1.** *особа немирног дуџа и чудног џонашаџа, чудак*. – Ишџи смо зајџдно у школу, биџ је џдличан, ама џн си још тџг беџше сулудњаџк (Рс). **2.** *неморална особа*. – Сулудњаџцити саџре свџтат (Рс).

сулудњаџује несвр. *џонашаџи се као џакнуџа особа*. – Сулудњаџује по цџл дџн како и сви сулудњаџци у село (Рс).

сумља несвр. *сумџаџи*. – Оџи сумљају у снаџту да је она укрџла жџтицете (Сре).

суџе свр. *ударџи некога у слаџине*. – Суџу ме у слаџину, дуџуџу ми џскара (Гра).

сургуџаџа ж *глуџа, џврдоглава и неумеџна женска особа*. – За муџшко глџпаво и тврдоглаво каџемо тџчничџк, а за женско каџемо сургуџаџа (П-ГГ).

сурдџк м *будала; џакнуџа особа*. – Сурдџк јџдан, ниџшта не разџира (Црв).

сџрлес, -та, -то *коџи има изобџичена усџа; коме су исџакнуџе и џодвијене усне*. – Које џма уџста како чараџок каџемо да је сџрлесто (ПРж).

сџзрџује несвр. *сазрџаџи*. – У Враниџште све наџрано сџзрџује, таџм тоџпло мџсто (ВЛк, Пир).

тазѐ цићѐр м бот. *жалфија Silvia temerosa*. – Сејем си у баштицу тазѐ цићѐр траву, мло́го је добра́ за од ка́шљицу (Пир).

ѿајаѿ ж **1.** *ѿава, калаисана бакрена ѿсуда у виду шерѿе, најчешће се користи́и за ѿриѿрему ѿувеча*. – Тајва́ је оди бакѐр, па калай́сано, до́јде како шерпица, добро́ за ѿувѐч (Пир). **2.** *фиг. груѿа људи ко́ја разговара, неѿиѿо чини или негде иде*. – Мло́го њи, тајва́, не́што при́чају, несѐм ѿи ни́кад виде́л до са́ (Кр. Изв, Зав).

ѿају несвр. *држаѿи у ѿајносѿи; чуваѿи ѿајну*. – Ама ти та́јиш не́што од ме́не (Цр).

та́ко ми изр. само у заклетви *да ми*. – Та́ко ми ти́ја за́лчек што гл́там (Вој).

такóва зам. *ѿаково*. – Такóва ми не тре́бе (Кр).

ѿакво́јаѿе зам. *оно*. – пмаш ли такво́јате (Цр).

та́кум-па́кум изр. *једно за другим; брзо; одлучно*. – Не брѿни, све ѿде та́кум-па́кум (Рс).

такѿвја, -ва́ја, -во́ја зам. *баш ѿакав*. – Такѿвја човѐк ко́ји само ѿути́, не́је до́бар (Соп).

такѐм 1. *прид. индекл. ѿоѿѿуно, сасвим, без оѿѿаѿка*. – Све једѿн такѐм ја́гништа, све сасви́м ѿста (Рс). **2.** *комѿлеѿан хоризонѿални разбој*. – Разбо́ј за ткање ка́да је комплѐт, сас сви́ де́лови, ка́жемо такѐм (Д-ГК. Рс). **3.** *изр. ѿде у такѐмат ѿѿросечаваѿи се уласком у груѿу*. – Пу́шти и та́ја три ја́гништа та́м, нек ѿду у такѐмат (Рс).

та́л м рет. *део ѿросѿора између греда у ѿросѿориѿи за сено*. – пмамо још три та́ла се́но, че бу́де до́ста до́-пролет (Рс).

талали́сује несвр. **1.** *губиѿи време у ѿразном ѿричању; брбљаѿи*. – Не́ма си дру́гу ра́боту, него по це́л дѿн од ку́ћу на ку́ћу талали́сује (Цр). **2.** *разглашаваѿи*. – Све што чу́је о́дма талали́сује на све стра́не (Дој).

талали́че несвр. *ѿричаѿи брзо, дуго и неразговейно; брбљаѿи*. – Женѐ-те само талали́чу (Пир. Цр).

таламба́с узв. којим се подражава звук при паду предмета у воду, заг.: *ѿѿѿс!* – И у во́ду таламба́с (Пир).

таламба́си се несвр. рет. *ѿеѿи се ѿамо где је оѿасно или ни́је ѿожељно* (Рс). – Немóј се, де́ца, таламба́сите го́ре по гредѐте, ако па́днете не́че да бу́де добро́ (Рс).

тала́нса м/ж/с *неуредна и глуѿа особа*. – Разлансѿил се, незакóпчан, зѿнул и ѿде ко буда́ла, пра́ва тала́нса (Дој).

ѿаласѿ́нка ж пеј. *зла женска особа*. – Та́ја ме је таласѿ́нка за ср́це изѐла (Зав, Пок).

талашка несвр. *пременаиши изражећи нешто вредно и при том најпривити велики неред*. – Немој ми талашкаш по кућу, нема какво да украднеш (Нш. Кп).

талија м ж рет. *шкришца, циција*. – Голем је талија, ако је газда (Пир).

талпалес, -та, -то *који је у облику грубе и дебеле даске*. – Плочата дојде талпалеста, добра за туј работу (Гос).

талпес, -та, -то *који је узак, дуг и љоснаи (о листу)*. – Крупан папрат је талпес (Гос).

талпешина ж аугм. пеј. *велика будала и незналица*. – Он поголема талпешина од нас, а дошъл да ни учи (ВЛк).

талпи несвр. – *Поставаиши дрвени њод или шаваницу од грубих дасака (шалпи), од шањих дасака или сличног материјала*. – Идемо да талпимо таванат (Цр).

талпеше свр. *поставиши дрвени њод од шалпи, шањих дасака или сличног материјала*. – Требе да талпешемо амбарат, имамо доста талпе (Вој).

талпурес, -та, -то **1.** *који је грубе консиишције (особа, брав)*. – Неси талпурес како талпа неопљајана, него си убав човек (Зав). **2.** *који је узан, дуг и љоснаи у виду шалие*. – Тај трава има талпурести листове (Зав, ДД).

талига несвр. *фиг. једва ходати*. – Куде талигаш пијан (Пк. Гос).

талигаш м *особа која рукује (шереином) коњском зайрегом*. – Он беше талигаш по Пирот, од тија леб је јел много године (При).

там прил. *шамо*. – Кажемо почесто там, а ретко тамо. Кажемо: ене га там у трњети (Цр).

там-овам изр. **1.** *овде-онде*. – Питува ли там-овам да сазнајеш куде је отишъл (Кр). **2.** *час шамо час овамо*. – А на детенцето одлати главата там-овам, там-овам (Бла).

шам-пшам изр. в. там-овам (1). – Пёрошка овца: по грёбен црне или белё шарфе како шаће там-пшам (ВЛк).

шам-шув прил. в. там-тук. – Капала крв там-тув (ВЛк).

там-тук изр. *овде-онде, само њонегде*; уп. там-тув. – Житото никло там-тук, там-тук (ВЛк).

шамјан м пеј. **1.** *неугодан мирис, смрад*. – Она мереше на тамјан, не купе се никада (Пир. Држ, Вој). **2.** изр. посл. **носи си тамјан корисииши сваку ирилику за крађу**. – Куде иде Дамјан он си носи тамјан (Јал).

тампурес, -та, -то *који је грубе шелесне грађе, ружан*. – Тампурес у-снагу, грёзан (Зав).

шамн. **1.** изр. **неје му нешта тамн** *није му њошаман, нерасшоложан је*. – Ошута се одједнуш, нешта му неје тамн (Бла). **2.** **тамн на време** изр. у *најбољим годинама, у право време*. – Оженила се у двајес године, тамн на

време (При. Вој). **3. тамън крај** изр. *ѿтаман ѿсла, како да не*. – Че помогнем и ја, тамън крај (Јел. Брл).

тандарија ж нов. *хаос; бесмислица; нейоврај*. – Пошло све на тандарију, че дјсамо руће од све (Изв).

тантеле ж мн. *широке чийке*. – Тантеле су широће чипће, а мострице тесне чипће (Рос).

танцара ж шалв. *врста сѿаре ѿушке из 19. века*. – Че узнем танцару, па че видиш ти (Пир).

танцовођа м особа која води коло. – Била сам танцовођа, сви да ме виде (Зс).

тап узв. којим се подражава јак и туп ударац. – Само паде одједнуш, рече тап и распршта се на све стране (Цр. Вој).

тап-тап, тап-тап узв. којим се подражава равномерно ѿуѿо ударање (секиром, маљем, чекићем, дрвеном најравом за млаћење коноѿе) или ѿригушени ѿцањ. – Тап-тап, тап-тап, пуцам на дивљач и никад не омашујем (Ста). По цел дън тап-тап, тап-тап, чукам грснице на жегуту (Држ).

ѿѿѿа несвр. *ударѿѿи у ѿредмеѿи који звечи*. – Тапам сас ожег у лопату и обиколим кућуту од змије (Сук).

тапа-тапа-тап узв. којим се подражава грубо и равномерно корачање. – Тапа-тапа-тап, тапа-тапа-тап, и дојде на врата (Трњ).

тапара-тапара узв. којим се подражава равномерно и дуго сечење секиром. – Тапара-тапара, тапара-тапара и пресече га накрај (Вој).

тапе-тапе, тапе-тапе узв. **1.** *подражавање ударања ѿуѿим ѿредмеѿом*. – Узе сеѿируту и тапе-тапе, тапе-тапе, исече свете лѿсковнице (Јал). **2.** *подражавање корачања*. – И ја тапе-тапе, тапе-тапе, стиго там и поче да швѿркам (Ста). **3.** *подражавање звука ѿри равномерном ударању који одаје ѿредмеѿи који звечи*. – Јеремија када је: тапе-тапе, тапе-тапе у ожег (Кр).

тапе-тупе, тапе-тупе узв. при подражавању ударања чекића о наковањ. – Тапе-тупе, тапе-тупе, скова га некако (Вој).

тапола ж бот. рет. *ѿѿѿола Populus populus*. – пмам преко три ѿљаде таполе канатсће (Црв).

тарабарник м ограда од ѿараба као део имѿровизованог овчарника на ѿаишњаку. – С тарабе оградѿмо, направѿмо тарабарник зачас (ТД).

тарабука ж *музички инсѿрумент ѿличан бубњу, дарабука*. – Тарабука је како тупан, било је у Висок: од једну страну нема кожу и лѿчи на широку цев, а било је од лѿм и од керамику. Закачи се на сиѿѿмку на-рамо, а одоздоле се удара с прѿсти (Брл).

тарав-тарав изр. *ѿдробно и у више махова; нейрекидно*. – А ја тарав-тарав, гледѿ и тражѿ, ама ништа не најдо (Рс).

тарáјеж м зоол. *јеж Erinaceus europaeus*. – Тарáјеж, а чул сам да га зову и терáјеж, он једе змије (ВЛк).

тарáк м *грађевински чекић*. – Тарáк или терáк, грађевински чу́к је то́ва (Сук).

та́рала-та́рала извр. *брбља́ти, њрича́ти о свему и свачему без њресџан-ка*. – Он та́рала-та́рала, це́лу но́ч прича́мо (Гос).

тарали́кав, -а, -о *говорљив; брбљив*. – Тарали́кава сам, али несџм нџко-му злò помисли́ла (Вој).

џтарали́че несвр. **1.** *гугуџа́ти, учи́ти се говори́ти (беба, мало деџе)*. – Детџнцето ве́село па само тарали́че, прáј ра́дос у ку́ћу (ВЛк). **2.** пеј. *оговара́ти*. – Те за ову́ја, те за ону́ја, само тарали́чу и не рабо́те (Пир). **3.** *џренемага́ти се*. – Ајде, немóј да ми тарали́чеш на́д-главу, да ми преми́раш, не гљези́ се (Зс).

тарали́ше несвр. в. тарла́ише. – Тарали́ше се кашкава́љ када́ се прáј (Пк).

тарани́на-ааа-аа узв. којим се подражава прдеж. – Дупџто га по́смеши: како́ да се́дне, онó само ре́че тарани́на-ааа-аа, и нџ се сви́ти засмеја́мо (Сре. Сук).

таранта́чица ж анат. *клиџорис*. – Ка́жемо га је́зи́чката, ама га ка́жемо и таранта́чица (ДД).

џтаранчу́г м пеј. **1.** *џас који, са дигну́џим џенисом и заједно са другим џсима, иде за кучком*. – Дџгал га ко ку́че кад по́јде на бесóвицу, ко таранчу́г (Пк). **2.** пеј. *оронули сџарац ојседну́џ сексом и женама*. – Ти́ја таранчу́г само за же́не прича, а је́дна нога́ му у веч у грóб (Пет).

џтарай́ор м *кисело млеко са додаџком џуџаног белог лука и сџџно исеџканих свежих красџаваца*. – Тарато́р је џисало млеко́ сас ту́цан бе́ли лу́к и сџтно исеџкане кра́ставице, и до́бар је за же́гуту (Сук).

џтарашу́је несвр. *кришом џражи́џи; красџи*. – Кудџ тарашува́ начџска, кому́ ли о́бра коко́шџете (Кр. Рс, Гњ).

џта́рга ж *крайџке канаџе, џод и кайџи за џредџи џрай рабаџијских кола или за крайџке саонице*. – Та́рга о́камо кра́џе канáте и душамџ, с капа́џи заједно, на са́не или ко́ла (Дој. Брл).

џтарла́ише се несвр. *загрева́џи качкава́љ џоред ваџре или на сунцу џоку неге*; уп. тарали́ше. – Тарла́ише се кашкава́љ када́ се не́гује (ВЛк. Дој).

та́рлици м мн. *џур на џаниџалонама из народне ношџе*. – Пра́ га па се тре́, намодрџ му та́рлици (Дој).

џтарлџк м мн. тарлџци *крайџке чараџе*. – Тарлџци или шо́не, кра́тке чара́пе (Ру).

тарлџ́к м мн. тарлџци *исџлеџено сџоџало са џојачаном ивиџом које се навлачи џреко чараџе*. – Тарлџ́к је плџтено стопáло без го́рњи де́л, за одџње по со́бу, или се обу́ва преко чара́пе, па се тека́ о́ди, или се за на́дво́р обу́ју преко џџга опџнци (Цр).

ѿѧслица ж (украшени) ѿоруб на рукаву каѿуѿѧ. – Сака је дѧг капѿт без тѧслице (Вој).

тастазé прил. *сасвим све́же*. – Месóто је тастазé (Сук).

та́гола ж бот. *īāīūla* *Datura stramonium*. – Та́гулата најде куде́ је голе-
мо́ ђу́бре па там расте́ (Чин).

tátthe вок. и хип. од та́та, та́тко м *ошау*. – Леле та́тће, би́ју ме (Вој).

та'тће-на'нће узв. при дозивању родитеља, или било ког другог, у невољи, шаљк.
ујомоћ. – Та'тће-на'нће, одваља се стовната, че се строши (Дој. Зав).

та́чно у ба́д изр. *сасвим и́ачно, и́ачно као на канѿи́ару*. – Еве́ пѣт ђи́ла, та́чно у ба́д, погле́дај си са́м (Зс. Вој).

ташна́р м пеј. чиновник; представник власти. – Ташна́рити пріму голе-
ме́ плате, а ни́шта не рабо́те (Јал).

ташничѣ с дем. и хип. *мала и лейа ташина*. — С једноʹ ташничѣ бѣше пошъл (Бла).

т̑а́чи несвр. *сма̑ира̑и̑и; йо̑и̑шова̑и̑и; и̑сти̑ица̑и̑и некога*. – Та́че га за посл̑аника (ВРЖ).

твасѣ свр. фиг. **1.** *завршииѣи све ѿслове, биѣи сѣремѣи за.* – Још неје твасѣла, чѣкамо ѣу заједно да ѣдемо (Вој). **2.** фиг. *сагласиѣи се ѿд ѣриѣиском.* – Женѣта му клѣпѣла, клѣпѣла и ѿн веч твасѣл да се дѣли од нас (Пет. Вој, Држ).

тврђ, -а, -о **1.** *чврстђ, сђабилан; ђринциђијелан.* – Тврђ је ђн, при њђга нђма да мђж да пробђјеш сас лђгање и молђње (При. ВРж). **2.** *својеглав.* – Бђровчање су тврђди и непђкорни (Км). **3.** *шкрђђ.* – ђн је тврђд, нђма ништа да ти дадђ (Бер). **4.** изр. **тврђда вђра** *уђорна, сђабилна и нейђуслђљива особа.* – Тврђда вђра таја Пђка била: нђче момчђто, и нђче, и нђче (Вој. НМл).

тврдеје несвр. *йосѣјајати све тѣврѣи*. – Лебат се суши и тврдеје ако га не покријеш (Држ).

тврдења́к м 1. *нейоустиљива особа у физичком, моралном и емоциивном погледу.* – Тврдења́к, тврдо срце има, не ви́ка и ка́д му је најтешко (Пк). 2. *тврдоглава особа.* – Тврдења́к си, не́ма се препра́јш до смр́т, са́мо зна́јеш то́ва што́ су те ко дете́ научи́ли (Бе. ВЛк).

тврди га изр. опсцена алузија *крућиииии њенис, љрићремаии се за сношај*. – Ја' че га утврдим, не брини! – Ама ти га тврђеше, него с' вјиснуло (Бла).

тврди се несвр. *йосѣјајѣи све ѿврђи*. – Тврде ми се рућете од рабѣту (Сре. Пок).

тврдиш м зайвор, ошезано йражњење црева. – Тврдиш, да простиш, неко́лко дѣна не мо́гу понадво́р (Пк).

тврдоглавес, -та, -то **1.** *тврдоглав; нейойусиљив; несклон договарању.*
– Ти си тврдоглавес, ја се сас тебе не могу договорим (ДД). **2.** *коме касније*

избијају зуби (о беби, дедеиу). – Он је бил тврдоглавес, њему су најдоцкан избили зѹби (Кп).

тврдо́љ м *тврѹ комаѹ хране (хлеба, качкаваља, меса).* – Ја нѣмам зѹби за тија тврдо́љ, не могу без нѹж да га једѣм (Рос).

тврѹдо́дѹнес, -та, -то *који има облу и леју задњицу.* – Млѹго ѹбава и тврѹдо́дѹнеца тај невестица (Влк).

тврѹдо́кѹрац м *врсиа крушке са тврѹдом кором.* – Има крушка воденѹц и има крушка тврѹдо́кѹрац (Гос).

тврѹдо́кѹрес, -та, -то **1.** *који има тврѹду кору (воћка, махуна, лубеница, шиква).* – Таја је тиква тврѹдо́кѹреста (При. Вој). **2.** *тврѹдоглав.* – Он је тврѹдо́кѹрес, непревијен човѣк (Км).

тврѹдо́ча ж *тврѹдоћа, суво земљишѹе шешко за обраѹ.* – Тврѹдо́ча, кѹмпир ваѹдимо, не врча ни ни семѣто (Трњ. Вој).

тврѹдѹ́ц м *врсиа тврѹдог хлеба, који је шамне боје због ѹрисусѹва семе на шраве ѹуљѹас у њему.* – Тврѹдѹ́ц је лѣб кад има од пуљпас сѣме (П-ГК, Пир).

тврѹдѹ́ц узв. и благослов при поздрављању жена које праве препуље и то у тренутку гажења глине: *нека се држе.* – Црѣпње кад се праже не каже се помѹзи бѹг него тврѹдѹ́ц, да се држи црѣпњата (Ос. Зс, Ру, Гос).

тѣгаво прил. **1.** *силом, шешко, са муком; усѹорено.* – Калиште големо, травѹлак млѹго, тѣгаво ѹде копање (Сук. Бер). **2.** *нерадо.* – Тѣгаво пије воѹду овај крава (СГл).

тѣгетан, -тна, -тно *шамнойлав.* – Тѣгетно кадивѣ сам имала (Ру).

тегљач м **1.** *руѹа која ѹовезује јарам са ѹлугом, браном, деблом;* уп. тегљачка. – Немѹј да заборавиш тегљачат, без њѣга не мѹж да ѹреш (Грш. Чин). **2.** *Колац за зашезање ѹри навијању основе на врашило разбоја.* – Тија је колѹц тегљач, ѹн затѣса мањето, оснѹвуту (Вој).

тѣгљи несвр. *усмераваши се; шешкиши, наваљиваши.* – ѹвце, кад се намрачује, тѣгље да си ѹѹду према појату, према дѹм (СГл).

тѣгљи му изр. *оширо ѹсовашѹи некога.* – Оћѹти се да ти не тѣгљим ма-тер преди сви овам (Рс. Гос).

тѣгљи се несвр. **1.** *развлачиши се (шесѹо, ѹиша; слина).* – ѹбје се тека не тѣгље, него овак (При). **2.** *вулг. ѹариши се; курваши се.* – Има два саата смо се тегљиши (Зав. Цр).

тегѹба ж *невоља, мука; шешко решив ѹроблем.* – Налѣгоше ме тегѹбе големѣ, па се и мѹж разболе, лѣк нѣма (НМл).

тегѹбан, -бна, -бно *шешжак, мучан; са ким се шешко излази на крај.* – Тегѹбне краве ѹмамо: лѹше за млзење, лѹше за у јерѹм (Ста. Цр).

тегѹбно прил. **1.** *шешко, силом.* – Тегѹбно ѹде наша раѹбота, не знамо да у раѹѹтимо како трѣбе (Соп). **2.** *мучно.* – Тегѹбно ѹу од слнце (Зс. Рас).

те́жачьк, -чка, -чко *који је ирилично итежак*. – Џакат је те́жачьк, не мо́ж га са́ма однесёш (Об).

и́езђа́в м велики сѝо за обликовање качкаваља. – На голёмјат тезђав пра́вим пога́чете (Дој. Рс, ВЛк).

и́ека **1.** изр. *не́је то́в тека́ не може и́о и́ако*. – Не́је то́в тека́, че те сѝпремо, не́ма да дозво́лимо (Вој). **2.** изр. *тека́ де и́ако, баи и́ако*. – Тека́ де, исцели́вајте се сас сва́ту (ПРж. Вој). **3.** изр. *и́де и тека́ и тека́ врдаи́и, би́иши час овакав час онакав*. – Он и тека́ и тека́ и́де, не зна́јеш квó ти ми́сли (Сук). **4.** изр. *и́ека-и́ека́ мало и́о мало*. – Че ва́не тека́-тека́ да мртка ко пѝж у панталóне (Бла). **5.** изр. *тека́-ти́е и́ек и́ако, и́оври́но, од ока; без и́рибора и и́ри-и́реме*. – Она́ дошла́ тека́-ти́е, с голé ру́е (Вој).

тека́ете/тека́јете/тека́јте прил. *и́ако*. – Ме́н одговára да га напра́вимо тека́јте (Пир).

и́екво́а зам. *неи́ио и́ако, неи́ио слично*. – Оти́дем за текво́а да на́јдем (ВЛк).

текво́ја зам. *и́акво, баи и́акво*. – Са́мо ми да́де парéте и рече́ да му ку́пим текво́ја и текво́ја (Цр. Кр, Вој).

теко́ва зам. **1.** *оно; и́акво*. – Донéси ми текóва, не мо́гу се сéтим како́ се óкаше (Чин. Рс). **2.** *и́амо; онамо*. – Идо́ у текóва и дове́зо др́ва (Рос).

телé с подр. *исти́акнуи́ лойи́аси́ сѝомак*. – Разьпéл телéто па óди ко скóтна жаба (Гос. Брл).

и́ели се несвр. подр. *и́овраћаи́и и́осле и́ијанси́ва*. – Немóј се успу́т те́лиш, мло́го и́спи (Пир).

теливо́н м арх. *и́елефон*. – Ба́ба уме́је да руку́је с теливо́н, зовé комши́е на каве́ (Пир).

теловка́ ж *врси́а винове лозе, ои́ело*. – Има́ли смо теловку у ста́ро лóзје (Соп).

телчé с дем. и хип. од телé *и́ек ои́ељено и́еле*. – И́мамо си телчé, му́шко (Пс, БЧ).

телчетóр м зб. *и́елад*. – И́мамо телчетóр, три́-че́три сам наврза́л (ВСв).

теме́љница ж *гредá ко́ја лежи и́реко и́емеља; и́оложена гредá у кровно́ј консти́рукцији*. – Те́мељница је поло́жена гредá преко те́мељ или у кро́в (Рс).

темену́шка ж бот. *љубичи́ца*. – Вла́шање љубичи́цу зову́ темену́шка, а чу́л са и од дру́ђи (Бер).

тенéчка ж *лимени лончи́ћ за захваи́ање воде за и́иће или умива́ње*. – Те-не́чка је лóнче за посипува́ње, ли́мено (Пк, ВЛк).

и́енцомóрац м мит. *уи́вара умрлог и́рвих чеи́рдесеи́ дана, и́енац*. – Тенцомóрац изла́зи до четърéс да́на, после не изла́зи (Дој).

тепсића ж дем. од тепсија (мала) *тпейсија*. – У туја тепсићу налагам баницу (НМл. Цр).

тѣра га ђд-срце изр. *имаѣи јак унуѣрашињи имѣулс*. – Терало ме ђд-срце тој чѣдо да направим (Ру).

тѣрђија ж каиш на задњем делу седла за везивање ѣрѣљага; меки вунени ѣокривач за коња испод седла. – Терђија је каиш на седло насад, а терђија је и покривач за коња испод седло (Бс).

терентѣје несвр. **1.** *радиѣи ѣиѣав (и тѣжак) ѣосао*. – Пѣпава таја работа, не мѣгу тѣлко да терентѣјем (Гра). **2.** *двориѣи, угађаѣи; биѣи у ѡбавези сѣјално двориѣи*. – Старц и баба ми падоше на-руће, мѣра да ѣим терентѣјем (Цр). Кажемо теретѣје, а кажемо и терентѣје. Терентѣје је једно, а теретѣје друго. Не мѣгу да му терентѣјем. Терентѣје чѡвѣк неѣкому, терентѣје, па га после вати бѣлка па ѣмре (Пир).

тѣретан, -на, -но *који је тѣжак (особа, деѣе, брав); уѣојен*. – Бѣше тѣретан чѡвѣк и полѣка је ѡѣил (Цр).

тѣретѣи несвр. *фиг. ѡкривљаваѣи*. – Са ѣѣга терѣте да је напрајил туја штѣту, аѣо нѣје тѣг бѣл там (Кр).

тѣретѣје несвр. *ѣѡдносиѣи велики тѣретѣи служѣћи и двѡрећи, чѣсѣо без надѡкнаде или захвалносѣи*. – Остарѣло, теретѣјем му и дѣн и нѡч, а и ја више не мѣгу (Вој).

теређија м, в. *тириђија*. – Ѣн је теређија сѣмо на ређијуту, на влашуту (Соп, Пир).

тѣрка (си) несвр. *уживаѣи у (недозвољеном) сексу, курваѣи се*. – Нѣка си тѣрка додѣк вој је мѣрка (Пир).

терлѣја ж *врѣи шљиве, сѣенлеја*. – Насаѣил сам слѣве терлѣје, мѣлого ѣбаво раѣају (Пок).

тѣсак м **1.** *ѣримѣѣивна ѣреса за сир*. – Тѣсак је дашѣица преѣо коју се тура камен (К-ћу, Пир). За сѣрење тескање на тѣсак (Ру). **2.** *фиг. велиѣо гурање, ѣесѣоба, гужва*. – Тѣсак се голѣм напраји (Пк).

тѣсак м *алаѣика за сечење меса, саѣара*. – Ја месѣто сас тесак сечѣм (Црв).

тѣсаѣк, -ѣка, -ѣѣо *ѣрилиѣно узак*. – Тува је тѣсаѣѣо, нѣма кудѣ да се мѣне (Пок).

тѣсѣа несвр. *фиг. 1. ѣриѣѣискиваѣи неѣога да измени ѣѡнашање или ѡдлуѣу*. – Бруѣали, тесѣали, принуѣдили га да мѣне тѡва деѡѣѣе (Сук). **2.** *ѣѣући*. – Ја ѣе га тѣсѣам, ѣе ме ѣбаво запѣмти (Сре).

тесѣање с гл. им. од тѣсѣа **1.** *ѣресѡвање сира; ѣеђење ѣѡд ѣриѣѣисѣом уѡѣшѣе*. – Добрѣ сѣрење тражи добрѣ тесѣање, водѣта да излѣзне (Дој). **2.** *фиг.*

добро испијући некога њесницама уза зид или коленима и њесницама на њоду.
– Дёте, немóј да мóлиш за још једно тескање (Вој).

тескоба́ ж мука, невоља; *т̃перей* на души. – Уватила ме некаква тескоба́, мука некаква, нити ми се једё нити ми се рабóти (Цр).

теслѝм м *ѝродаја* “од срца” (најбољем ѝонуђачу; драгом ѝријаѝељу; рођаку). – Нека ти је теслѝм, нека је са-срећу (Вој).

теслѝми м **1.** *ѝродаја у ѝосед најѝовољнијем ѝонуђачу.* – Кóј ми за коња́тога даде најдо́бру цену́, њёму че га теслѝмим (Вој). **2.** *ѝродаѝи у бесцење; ѝоклонѝи.* – Ако ѝмаш вољу на то́га овна́ че ти га теслѝмим, не́к бۇде ўспомена од мёне (Јал). На бра́танца је теслими́л сво́то имање (Цр).

теслѝмује несвр. *расѝродаваѝи јефѝино; ѝоклањаѝи.* – Сёли се у Ба́нат, па теслѝмује на рóднине, на при́јатељи, на комши́је, о́че да оста́ви ўспомену у село́ (Пет).

тёсни несвр. *сужаваѝи.* – Немóј ми мло́го тёсниш сўкњуту, ја́ сам о́збиљна и не во́лим теквў мóду (Држ).

тёсни се несвр. *сужаваѝи се ѝросѝор, ѝосѝајаѝи све т̃ешње.* – При нас се мло́го тёсни, дово́димо снаў (Пир).

тестёнце с дем. и хип. од тёсто *мала количина т̃есѝа.* – Ўбаво тестёнце́то, па га расё́ко за колачи́ сас канче за во́ду (Рос, Пир).

тестија́ ж *т̃есѝија.* – У За́сковци ка́жемо тестија́, а у Ћушти́цу ка́жу стóвна (Зс).

тетекáјате прил. *ейо (т̃ако); и т̃ако т̃о.* – И тетекáјате: они́ оста́ше та́м, а ми́ дојдо́мо (Ор).

тететóлко прил. *ево оволико.* – Да́де ми тететóлко цре́шње, ко́лко да се обла́же децáта (Зав).

тетету́ва зам. *ево баш овде.* – Најдо́ ножлётó тетету́ва, на то́ва мёсто кудё си седе́л (Вој).

тетóлһи, -ка, -ко *оволики.* – Он бёше тетóлһи: два́ пёда о́дземи (Рс).

тету́ва зам. *(ево) овде негде.* – Тету́ва ѝма кла́денче, да слё́земо да се напи́јемо во́ду (Сук). Тету́ва бёше јучё́р (Цр. Пир, Вој).

тетёгај прил. рет. *т̃ада; онога ѝуѝа.* – Јо́ш тетёгај смо се виде́ли (Пк).

т̃ечё несвр. *ѝројуѝиѝаѝи т̃ечносѝ.* – Котлётó течё на једно́ мёсто (Вој). – Распи́шило се на јазат па течё на све стра́не (ПРж).

тёшка в́лна изр. *замршена и саби́јена вуна.* – Тёшка в́лна се вла́чи на дрндáру или још бо́ље на влача́ру (Мр).

тешкодўпес, -га, -то *дебео и лењ; слабо ѝокреѝљив.* – Тешкодўпесто де-тёто, ка́рајте га да трчи́, да се ѝгра (Цр).

тѝвт м *део јарма који се корисѝи ѝри орању.* – Ми́ тѝја де́л на јерё́м о́камо тѝвт, а Госту́шање га о́кају тѝвиг (Пк).

тиде/ти-де узв. узвик при одбијању стоке од хране, воде: *одбиј*. – Кажемо тиде или туде кад одбивамо стоку од рану или воду (Дој).

тија зам. *они*. – Дојдоше свити тија што су били тамо (Држ).

тика несвр. **1.** *затиураши*. – Тикаш ми алат: које куде оставиш там си остане (Зс). **2.** фиг. *гонииш; прогањайши; збуњивайши ошћрим и проишвуречним наредбама*. – Тикају сирочето, гоне га, не давају му да одгне (Вој). Тикано, јурено, сиротинско, па још и сирочё (Чин).

тиква ж фиг. *глуша глава, глушак; уображењак*. – Стану чинóвник и са је тиква голема, не гледа више у нас (ВЈ).

тиквё кратунчё изр. *зрели плод лејке, врши нејесиве тикве са дугом дршком и врло јаком кором*. – Посипујемо се с тиквё кратунчё, оно млого згодно за текву рабóту (Вој).

тиквён, -а, -о *који је од тикве, који је у вези са тиквом*. – Синигарин за тиквёну сёмку гине (Ру).

тиквёнце с дем. од тиква; в. тиквичёнце **1.** *замешак тикве на лози*. – Оваја лоза покарала чётри тиквенцетија (Сук). **2.** *сасвим мала тиква; тиквица*. – Сабирамо тиквенцетија па се играмо с њи или украшавамо собу (Цр).

тиквичёнце с дем од тиква, в. тиквёнце. – Ритамо тиквичёнце, играмо се лóпту (ВЈ).

тиш м *ушице алашке (секире, брадве, мошке)*. – Удариш га сас тиш од сеширу (БЧ).

тише с в. тиш. – Сешира има тише и има остро (Гра).

тинка ж деч. *сиринка, сирина*. – Тинко, тинко, ка це пёдне глózјето да га излуцамо (Сре).

тињава земља изр. *увек влажно земљишије са доста влаги*. – Местóто теквó, тињава земља там у Прлаз, увек влагу има па и суша када је (ВРж). Тињава земља доле поди лóзјето (Држ. Цр).

тињаво сёно изр. *лоше сено са њављене ливаде, које има њрагове и мирис муља*. – Тињаво сёно не дава млекó (Држ).

тињасује несвр. *имаши високу подземну воду (земљишије)*. – Тињасује земља́та, неје добра за дётелину (Вој).

тињóсује време несвр. *биши њешко и влажно време*. – Време́то мртво па само тињóсује, нече се суше зйдовети (Брл, Пир).

тињóше свр. само у претњи *смрвиши; убиши*. – Ја че те тињóшем (ВЛк).

тиобёшљив, -а, -о рет. *преиерано зао, врло рђав*. – Он је бил тиобёшљив човек (СГл, Пс).

тип-тап узв. којим се подражава равномерно ударање у два такта (при ткању и сл). – Нёма-нёма, чује се тип-тап, сестра ми ткаје по цёлу нóч (Бла).

типичево мѐсто изр. *шправњак ѿод ѿишцем; ливада која даје лоше сено.*
– Типичево мѐсто пòлько се кòси кàд је ћиша (Пк, ВЛк).

типољак м **1.** *смотуљак вуне око реи овце који се слиио са измеиом и чичком.* – Урепило се у влну, најде типољак (Мр). **2.** *исљувак предиле од вуне или кучина у виду смотуљака.* – Предуља предѐ и што с уста одваја од конџц што не трѐбе да иде да би конџц биљ убав, тò је типољак (Мр).

тирићија м *особа која је сшрасно предана нечему (ѿолиици, ѿићу, ѿушењу);* уп. терећија. – Он је тирићија на пушење и на пијење, и на политику, ама неје и на рабóту (Соп).

ти́тра ж *врсиа дечије игре.* – Невѐста, а игра сас децата титру (Бла).

ти́трица ж *лойишца; округли каменчић ѿгодан за игру; коси из скочног зглоба јагњѐиа или јарѐиа.* – Немòј да дираш титриците на децата (Пир).

ти́йхе прил. **1.** *усиуи, узгред.* – Че идем на појату и ти́хе за дрва (Бе). **2.** *уиом иравиу.* – Тува идете ти́хе натам (Вој).

ти́ченце с дем. и хип. од тиче *мала врсиа ѿишце, младунац ѿишце.* – Тò-лацно, како на тиченце окцѐ, јѐдва се види (Гњ).

ти́каје несвр. фиг. **1.** *ићи час шамо час овамо као чунак ири икању на разбоју.* – А тамò, а овамо, само ткаје, свадбу спрема (Изв). **2.** *љуишшамо ићи шамо-амò.* – Какво су вој рекли не знам, ама ка дождò она́ ткајеше сàмо на-там-навам (Вој).

ти́кани́ца ж бот. *украсна биљка са иругасиим шарамà на листовима.* – У венџат сплетем и тканицу, она́ има длђи листове (Вој).

тлакани́ца ж дем. од тлаканà *мала шуиа за сено (на сшраиу).* – Те, таја тлакани́ца там је мојà (Кр).

ти́ласне свр. *грубо одбацииши велик и шѐжак илочасиши иредмеи, уз каракшѐрисишчан свук ири иаду.* – Искараше и тласнуше споменикат там, и јòш га несу насадили (ВЛк. Дој, Брл).

тласне се свр. *иасиши иреко лежаја као колац.* – Он се тласну и лѐже, нојѐте га издаву (Дој).

тлачѐ несвр. *млаишши.* – Јутре че тлачем грснице (Ку).

тл́став, -а, -ò *који има много сланине, масиши, лоја, сјере.* – Таја влна млòго тл́става, ру́хе ми се умазаше од сѐру (Мр).

тл́стачьк, -чка, -чко *који је ирилично масшан, лојав.* – Јà си пòвише вòлим тл́стачко (мѐсо) (Мр).

тл́сти се несвр. *иосишайиши маснији.* – Не турај млòго òвчо мѐсо да не тл́сти манцу́ту (Сук).

тл́ца се несвр. *удариши се иеснишамà или нечим у коси, главу.* – Тл́цају се с главе децà, не разби́рају, тòва њим игра (Држ). Када́ љу вати бѐс она́ се тл́ца с ожѐг у гла́ву (Сук).

тлџан, -а, -о трп. пр. од тлџа: *усийињен иуцањем, исйуцан*. – Тлџано жито са-шићёр, евё, кўсни (Држ).

тлџањ м *иуч* за *иуцање* у *дрвеној сйуи* (*соли, ишенице, иайрике, лука*); уп. тлџњ. – Тлџамо с тлџањ пипёр у чўтуру (Цр, Тм).

тлџка несвр. фиг. *мучийи се*. – Тија се човёк нај тлџка: деца млого а малко стоку чўва и нёма парў (Гос).

тлџне свр. фиг. **1.** *ударийи иесницом у главу*. – Тлџну га ў-главу (Цр). **2.** *куцнуийи; ударийи чекићем*. – Тлџни га, ама изљко да га не стрóшиш (Вој, Пир).

тлџњ м, в. тлџањ. – Башта си ми је направил туја чўтуру и купил тија тлџњ (Зав).

тлџч м фиг. **1.** *било који иежак иредмеи* (*мањег обима*). – Не мóгу да изнесём онија тлџч (Брл). **2.** *велика будала, иуиак*. – Какво па знаје тија тлџч (Дој, Пир).

тлчё несвр. **1.** *иуцаийи, усийињаваийи*. – Пшеницу тлчём за славу (ТД). **2.** *иуи се главама, босийи се* (*бик, ован, јарац*). – Гледал сам како се јарци тлчў с главе (Зс). **3.** фиг. *иремарийи се у дугом иешачењу*. – Она се не тлчё тóлко да óди, па је дебёла (Гос).

тлџа зам. *ио; оно*. – Свóто тóа сйрење изнóсимо на крс (Зав, Пок, Ру).

товá зам. *смрий*. – Сваћега нёма товá да омине (Цр, Јал).

тлџарија ж **1.** *иљоснайи дрвена иосуда за ношење воде у руци, на леђима или на коњу*. – Имáло је малечће и големё товарије од две па до дёсет ћила, не трóши се, врзўје се за јеръм или за самар (Кр). Товарија је окрўгла и за носёње вóду на грбину, шёс до сёдам литра збира, има óков и лáнац, навр-тене ножице да стоји, месниган чёп óтстрану и од сливу се прáви (Рос.). **2.** *пеј. дебела женска гузица*. – Таја ўбаво напрајила товаријуту (Цр).

товаричё с дем. од товарија *иљоснайи мала дрвена иосуда за воду у облику колуи, иогодна за ношење у руци и за везивање на јарму или седлу*. – Рабације су имáли малечко товаричё од окол двá литра за на јеръм (Кр).

тлџарчина. изр. **1.** *за товá магаре товáрчину нёмам ио се мене не иииче*. – Не мóгу му помóгнем, за товá магаре товáрчину нёмам (ВЛк). **2.** *нашта товáрчина лъка брзо ћемо иоћи*. – Сачёкајте малко, нашта товáрчина лъка (Гос).

тóвате зам. *ио; оно* (*о чему је реч*). – Јá помёри тóвате, водáта заһипё (Зав, Тм, Соп).

тóгаја зам. ген. и акуз. од тлџа. – Заказа́ за тóгаја па да ти допричам (Зс).

тодорин узв. којим се подражава звук при сејању ситом, заг. – Ја га тупам, ја га лупам, онó кáже тодорин-тодорин (Вој).

тојашлѐ с дем. од тојага *мала ѿољага, ѿѿай*; уп. тојашчѐ. — Дај ми тојашлѐто да се потпирам (Цр. Вој).

тојашчѐ с дем. од тојага, в. тојашлѐ. — Ја се потпирам сас дренџо тојашчѐ, онџо направено како штап (Цр. Вој).

тџк-тџк-тџк узв. којим се подражава протицање, преливање или преручивање течности. — Тџк-тџк-тџк, немџ ме превари да пџчне да се расипује (Вој).

токмак м. 1. *дрвени маљ; дрвени чекић као алаѿка казанѿије*. — Казанѿија полѿка исправља и равна с токмак, дрвен чѿк (Пир). 2. *фиг. особа или брав онижег расѿа и са израженом шириним*. — Ђбаво волѐто, токмак, остадоше ми џчи у њѐга (ВЛк).

тџкови м мн. *ѿрозорски рамови*. — Прџзорсѿи рамови с џкна кажемо тџкови (Зав).

тџл м рет. *ниска сѿолица од ѿруѿца, ѿгодна за музача када музе на загону*. — Деда сѐднеше на труп, џка га тџл, када млзѐ џвце на загџн, тѐжак па не мрџа (ВЛк).

тџланѿи, -ка, -ко *ѿолики*; уп. тџлѿи. — Од кравајчето, те, тџланко тѿрим (Гос).

тџлацѿн, -чна, -чно *оволицни, врло мали*; уп. тџлацан. — Ти тџг бѐше тџлацѿн, пѐд џдземи (Вој).

тџлацан, -чна, -чно, в. тџлацѿн. — Ја ѿмам тџлацни кликере (Вој).

тџлкацѿн, -чна, -чно *оволико мали, ѿолицки*. — Каџ појџџ у школу бѿл сам тџлкацан, торбага поголема џд мѐне (Ос).

тџлѿи, -лка, -лко в. тџланѿи. — Како тџлѿи човѐк тека да настраџа (Цр. Вој).

томпуџ м мн. *пеј. томпуџи џгромне, ѿврде и чврсѿе руке*. — Каквѐ руѿе ѿма ко томпуџи, удаџа и трџши орѐси с ѿѿи (Зав).

тџњаѿв, -а, -џ 1. *ѿуњаѿв, ѿриглуѿ*. — Мајѿа му тџњаѿва женица бѐше (Кр). 2. *аљкаѿв, неурѐдан; благе нарави*. — Тџњаѿво је којѐ се за ѿѿшта не сеѿѿира и којѐ се џблачи и рѐди какоџаје (Изв).

тџп м 1. *ѿасѿѿирска игра*. — пграмо се тџп да не џзѐбнемо кад чѿвамо стџку (Тм). 2. *изр. пѿче тџп гоѿѿово, заврѿи се ѿажан ѿџџџ*. — Пѿче тџп, заврѿи се и таја раџота (Вој).

тџп каравѿл м бот. *врѿѿа баѿѿѿенског каранѿила*. — Че ми даџѐш (ли) од тџп каравѿл да си и ја насаџдим (Чин).

тџпи му се на-срце *изр. џбузима га милина, среѿа*. — Каџа се сѐтим како је билџ, чѿни ми се, тџпи ми се на-срце (Чин, Вој).

ѿџѿка ж *лоѿѿѿица; лоѿѿѿасѿѿи смѿѿуљаѿ; лоѿѿѿасѿѿа грудѿа сѿира, маслаѿа*. — Поглеџај колка је тџпка паѐре (Б-ДС). Тѿримо маџло тџпку дџриѿстрашну и прѿжимо (Рс).

топлачко прил. *ирилично иоило*. – Топлачко овамо, че се поогрејемо (Тм).

топлéје несвр. мет. *иосѣјајѣи све иоилије*. – Прóлет доóди, топлéје, дрéнат почé да цвѣтѣ (ДД. Пк).

топли се несвр. *загревајѣи се (иосѣејено)*. – Почé се топли сòбата, рáзгоре се огънат (Дој).

топли несвр. *одавајѣи иоилоиу слабе јачине*. – Мòкро ђубре се упáли и топли одоздóле, па овцá дójde и лежѣ на њéга (Зс).

топлија ж женски украс на одећи, брош; медаљон на ланчићу. – Ўбаву топлију бéше закачѣла на јелéк (Цр). Плéл сам од бóјен најлон топлије и продава́л сам и на пѣјац (Цр, Пир).

топлина ж рет. *врућина, жега*. – Дојдé у најголему топлину (Пир. Д).

тополов, -а, -о *који је од иоилое; који иоѣиче од иоилое*. – Тополова дрва су слаба и тополова шүма нéје добра за лѣсник (Цр).

иоѣрак м 1. *гусѣиши, чесѣар; велика иовришина иод чесѣаром*. – Топрак је кудé је гүсто и не мóж да улéзнеш од трње или гáбар, шүму (Брл). 2. *целокуйна обрадива иовришина у аѣару села*. – Наш топрак нéје тóлко лóш, свé се ўбаво раца, сáмо лóзје не мóже (ВЛк).

топрвка прил. *иáко касно*; уп. топрво. – Топрвка ли че се жéниш, у педесé године (Држ).

топрво прил. в. топрвка. – Што топрво да вóзим мајђу ти, почиња нóч; пóрано да си ми рекáл (Зав).

топће ж мн. 1. *илеѣена обућа; чараѣе*. – Че обујем топће да ми не зéбну нóђе (Пир). 2. *обућа за бебу и мало деѣе*. – Топће су чарапће за детé (Вој). Бéбинсче пáтике кáжемо топће (Пир).

топузѣна ж деч. *играчка илеѣена од зукве, барске иѣраве која се лако илеѣе, која има лойѣу на једном крају и којом се деца ударају играјући се*. – Плетéмо топузѣне од зукү па се удáрамо, ама онó боли (БЧ. НМл).

иоѣче несвр. *иѣркарајѣи и брзо радиѣи*. – До прéд-зору топче и рабóти у ижуту, не мóж да спѣмо од њéга (Вој).

топчица ж дем. од топка ж лойѣа; *грудвица; цвасѣ у виду лойѣице*. – Тóва цвéће цвѣтѣ на топчице (Држ).

иоѣр м *иѣрњем или лесамá ограђено месѣо за вишедневно ноћивање оваца на иарцели која се иáко ђубри*. – Кудé је тóр, кудé лежү óвце на њѣву или ливáду двé-три нóчи, онó се óдма познава да је ўбаво нађубрено (Цр).

торба ж шалѣ. *сѣомак*. – Ўбаво јéдењето: туре у торбүту па си ђүти, глéде си рабóту (Вој).

торбар м *иѣросјак*. – Доóде торбарé, тóрбе нóсе, тражи да му дáваш ко да си му нéшта дүжан (Сре).

торбеља́к м пеј. од торба́ *сѣара* и *ѿоцеѣана ѿорба*. – Донеси алат у торбеља́кат и да идемо да опра́вљамо тра́кторат (Ру, Пир).

торби́ца козиња́вка изр. *ѿорба од козје длаке*. – Диса́си и торби́це козиња́вке смо прави́ли од ко́зину (ТД).

тори́је ж мн. *меѣална гривна (и блеј) у главчини дрвених кола која се ѿри окреѣању ѿочка ѿаре са блејом на осовини*. – Тори́је су метáлни де́лови који штите глави́ну на дрвена ко́ла (Брл).

ѿорме́ с оно *ѿиѿо је овеће, обло, гоѿово лоѿѿастиѿо (било који ѿпредмеѿи, ѿуна сѣара врећа, живоѿиѿња, добро ухрањено младунче)*. – Ђбаво урањено, ко да је нали́вено (Соп). Торме́ је плíна ста́ра вреча́ (Држ).

торме́нце с *добро наѿуњена мала врећица или ѿорба*. – Џакче́ или вреча́-ка, када́ су до́бро напуњени, ка́жемо торме́нце, али ка́жемо ѿсто од ми́лос и за дебе́ло дете́ (ВЛк).

тотма́к м пеј. *говече инаѿија*. – Купи́ гове́до, оно́ тотма́к, че мо́рам да га прода́вам (Бер).

то́тно то́тава изр. презира́ња: *неумешна и бедна глуѿачо*. – Ти́ ли најде́, то́тно то́тава, да ме ѿчи́ш какво́ је добро́, а какво́ не́је (Зав).

то́чак во́дни изр. *виѿило на воденици на које удара вода која ѿокреће воденицу ѿри раду*. – То́чак во́дни је у гњездото́, на ње́га уда́ра бу́ку и обрта́га (ВЛк).

то́чак за острече́ изр. *камени диск чијим се окреѣањем оѿиѿре круѿиѿији ѿпредмеѿи, ѿоцило*. – Кова́ч, ѿма́ то́чак за острече́, та́м си ѿстрим сеѿѿруту́ (ВЛк).

ѿѿѿчи несвр. *имаѿи ѿак ѿролив*. – Вати́ла га посѣ́рка па само то́чи (Цр. Вој).

то́чи се несвр. *ѿролазиѿи у виду ѿѿѿока или врѿце (народ, сѿѿока)*. – Гле́дамо из селó како́ се уз Петлѿвицу то́чи војска́ на врцу́, ѿде у Висо́к (Вој). Точи́ше се го́сје це́л дѣн (Бла).

тоѿѿра се несвр. *шаљ. ѿравиѿи се луд; ѿравиѿи се Тоша*. – Ђн се ма́лко тоѿѿра: пра́ви се на будáлу да мо́ж да испáдне по́паметан (Пир. П).

трава́ кови́ља ж бот. *ковиље Stipa penata*. – Туј тра́ву ка́жемо трава́ кови́ља (Мр).

трава́ од обло́жину изр. *врсте ѿрава са заѿуѿиѿене оранице*. – Када́ пасу́ тра́ву од обло́жину овце́те да́вају по́више млеко́ (ДД. Зс).

ѿра́ван, -вна, -вно *закоровљен*. – Жито́ ка је тра́вно, трава́та не да́ва житото́ да па́да (Рс). Та́ја је ѿѿва мло́го тра́вна (Вој).

тра́ви несвр. *засејаваѿи веѿѿачку ливаду*. – Ја́ че тра́вим ову́ ѿѿву са сме́шу (Пн).

тра́вка/травка́ ж *биљка која није усељ; засејана њрава; бојор њраве, део зељасте биљке*. – (Ни)једна тра́вка неје никла, само улер, а ма́јји реп никал (Соп).

њравоља́к м *њравуљина; коров, нежељена њрава*. – Оно све урасло у травоља́к. Бузалџк кажемо куде је само травоља́к (Мр).

травоља́чек м дем. од трава́ *коров; њрава уојињије*. – Травоља́чек наску́бо за свињете (Гра).

тра́г м мн. тра́зи прип. *њраг*. – Дојдоше вра́зи по тра́зи (Ор).

тра́гује несвр. рет. *исњраживањи; њражињи њо њрагу*. – Ја ода́вно тра́гујем и чу најдем ко́ј га је украл (Рг).

тра́же га изр. *њросињи*. – Убаво и добро девојчето, па га тра́же од све стране, навањије ко́лко о́чеш (Мр. Јал).

тра́жи несвр. *хоће да се њари (женка)*. – Козата тра́жи ја́рца (ТД). – Таја тра́жи му́жа, па побесне́ла (Соп).

трај несвр. *њрајањи*. – Јасено́вина по́више трај, а и ма́зна је за о́браду (Пок).

трајврај м подр. *њрамвај*. – Јевра се вози́л у трајврај када́ је би́л у Сови́ју (Вој).

тра́ковчичи м мн. дем. од тра́к м мн. тра́кове *две уњоредне њраке на уњрињчу*. – Тра́ковчичи од цеди́ло, па превр́жеш с њи́ (ВЛк).

тра́ксује несвр. зан. *обрада дрвене главчине на си́рузи*. – Главинете тра́ксујемо на стру́г (Вој).

тра́н-тра́н узв. *којим се њодражава звук црквених звона*. – Тра́н-тра́н, па не́кој умре́л, оглаша́вају сво́нете (Пир).

трапавњн, -вна́, -вно́ в. трапњав. – Трапавњн, саплита се и трапавно́ о́ди (ПРж).

трапњав, -а, -о *њрайав (у ходу, раду, њонашању)*; уп. трапавњн. – Ти си трапњав, немóј да се саплетеш (Бла).

тра́па несвр. *укључивањи у рад (машину, возило) за мали њосао; ломањињи*. – Не́че маши́не да тра́па за два́јес књи́је (Дој, Пир).

тра́пи несвр. *њовлачењем бразде моњи́ком њреко њрињремљене оранице одређивањи редове за расађивање њоврћа као и њравац њроњињцања воде њри наводњавању*. – Тра́пим гради́ну, а онé по ме́не раса́цују (Цр. Вој).

траповно́ прил. *несњрењно; њрайаво*. – Остарéло и почéло да њде траповно́, да се саплита и држи́ за плотóве (НМл).

трапуљина ж геогр. *о́ужа коса*. – Тумбар и трапуљина: то́ј кад је ди́гнуто место́то, ама се наста́вља, не́је вњр (Зав).

трапџк ж геогр. *крајика и мање изражена коса*. – Најдо́ га го́ре на трапџк (МЛк). Трапџк и пади́нка та́м, уа́лено (Зав).

тргуњ м, в. тргоњ. – Имали смо убави тргуње у Поној страну, али исше веч (ВЛк).

трé грснице изр. *млаиџији конојљу*. – На трлицу трéмо грснице (Ш).

трéбе безл. *и́ребайи; морайи*. – Трéбе веч да почињамо да жњéмо (Сре).

трéби се несвр. *биџиџаји се од ваиака; уклањайи сийнију нечистиоћу са косе и одеће*. – Сéдне бабичката на тија кáмик и пóчне да се трéби од гњиде и в́шће (Цр. Вој).

трéвљан, -а, -о трп. пр. од трéвља *йогађан; рањаван*. – Пуцан, трéвљан у нóгу, сýва му ногá, завалића (Зав).

трéн м рет. *домађинсйво; зграда*. – Били смо у једн трéн тријес дýши и свй смо се слагáли (Ор).

и́рeйя несвр. рет. *ударайи; иући*. – Трeпа га, бйје га, мóра да је заслужи́л (Дој).

и́рeйиџи несвр. фиг. **1.** *дрхиџаји од узбуђења, сйида, сйраха, радосйи, сйрасйи*. – Трепти од стра́ (Вој). Она њéму трепти ка дóјде (Бла). **2.** рет. *гмизаији у свим йравцима*. – По лице му се разлази́ло црвје, па се у́ипeло, па му трепти по лице́ (Соп).

тресйја м *и́ресейиџиe*. – На понéкоја мéста тáм йма тресйје, вла́жно, мр́да пóд-но́ђе (Зс).

тресйна ж *иинско возило на железничкој йрузи за йойребе службе, дрезина*. – Мину тресйната, нéшта опрáвљају на пругу́ту (Вој).

и́рeсне свр. **1.** фиг. *ошамуџији ударцем у главу*. – Како́ га трéсну с песнйцу он зашт́че (Сре). **2.** изр. **че га трéсне једн д́н сйићи ће га йроклейсйво, зло**. – Оно, че ђи трéсне једн д́н, па че се сéте каквó несú требали да рабóте (Гра).

тресогла́вац м *онај који невољно и́ресе главом (болесник, сйарац)*. – Дeда Срeтка смо у селó ока́ли тресогла́вац, он тресéше главу́ту (Вој).

тресу́ља ж *земљиџиe које се йосйейено йомера, клизиџиe*. – У наш синóр йма нéколко тресу́ље, свлáчи се земља́ (Кп).

и́рeћак м *мужјак у и́рећој години уйойребе у йри́лоду (јарац, ован)*. – Овија ов́н је трећак, че га да́вам на́страну да не рйпа на својé чeрће (Дој. Јел).

и́рeћендe изр. **одлáти ко трећендe** *уз много и́руда и йричања, радиџи неумешно неки сйоредан йосао*. – Нйкакву кóрис нeмамо од твоју́ рабóту, само одлáтиш ко трећендe (на водени́цу) (Трњ. Дој).

и́рeшиџи несвр. **1.** фиг. *намеџаји се великом лейоџом (особа, одећа)*. – Áлев заб́н трешти на њу́ (Зав, Пок). Образйти у црвени́, трешти од убавйло (Зав). Каквe капутине убаве нóсе женeте, трешти од убавйло (Зав). **2. трешти од жéгу** изр. *велика врућина, јара*. – Трешти од жéгу, а нй појéмо и жњéмо, нeма о́дмор (Вој).

трља̀вица ж надун, надимање (код људи). – Детето добило трља̀вицу и баба га трља̀ла, трља̀ла, и умрело (Цр).

трља̀к м 1. *лејиња ђојатиа за овце на исјасишију*. – Понемоји имају трља̀к, лётњу појату там куде њим пасу овцете (Кс. Држ). 2. *сјално нејокривено лејиње лежишије за овце на пашњаку*. – Наш трља̀к је там, на сүво место и у завет. Не померамо овцете, али смјтамо тор (Рос). 3. *месџо где је џравни џокривач сасвим џојасен или унишиџен гажењем*. – Ливадата направена на трља̀к, све згазена и засрана (Вој). 4. *уски џролаз за овце у џојати или џоред џрла, џогодан за бројање, мужу, шишање*. – Трља̀к или загон има там куде су овцете, куде и бројимо, млземо или шишамо (Зс). У трља̀к или загон има столове оди труп и плосни камик (ТД). 5. *део зимске џојати без крова и зидова, мање унуџрашиње дворишије*. – У појату има трља̀к и поткапчина куде овцете џду слободно (Дој). 6. *исјусџ за свиње*. – Кртог или трља̀к је куде свиње живе (Брл. ВРж).

трљано (од качема̀к) изр. *врстиа јела од качамака са додацима*. – Баба је волела трљано од качема̀к, а ја трљано несџм јела (Зс).

трља̀чишије с џоџорена џовришина на ливади или њиви, која се следећих ноћи џроширује џомерањем ограда џора. – Трља̀чиште је куде су овцете ночевале, џубриле, па се после помера ограда на чисто место (Мр. ТД).

трмешка се несвр. *кујати се у џрашини, џейелу, џлеви (џџица, кокошка, џрасе)*. – Трмешка се прасето у сламу, џгра се, купе се тека (Гос. ДД, Брл).

трнда̀вил/џрнда̀вил м бот. 1. *некалемљена џиџома ружа Rosa sp, џрандафил*. – Трда̀вил или трнда̀вил кажемо за сваку ружу, било да има сјтни или крупни цвџтове (Цр). 2. бот. *дивља ружа Rosa sp*. – Ёма ниска дива ружа, и џу окамо трнда̀вил (Гос).

трнџ несвр. 1. *џрнуџи, џодилазиџи жмарци*. – Како сам лежал на рукуту, она ми са трнџ (Вој). 2. изр. **трнџ на трње** *горџи од несџрџљења, бриге, радосџи*. – Трнџ на трње дали че дојду децата или нече (Вој).

трнџна ж рет. 1. *бобица џрњине*. – Јеле смо трнџине ко да једемо бомбоне (МЛк). 2. *име од миља које снаја даје млађој заови*. – Трнџно, тека ме снаата окаше (Зав).

трнчичи м мн. *џрње; џрнчичи*. – Јаганцити пасу по трнчичити (Зав). Ја крз трнчичити пројдем да ме никој не види (Зав, Пок).

трње м мн. рет. *џрњак*. – Најдомо овцуу у једнџ трње, уплеела се, и спасџмо у (Зав). Мој и да сам видела туј травку по трњете (Орљ, Бз). У трњети га нашла (Мр). Трњети быцкаљиви, а има там и осџт (Зс). А ни голи, не мој се обрчамо у трњети (Брл. Рс). Ређџуту сам кутал у трњето (Сук).

троа̀љћа ж *мрвица хлеба, сира*. – Смџти троа̀љћете оди трпџуту (Вој).

троблђн м *врсиа дувачког музичког инструменђа, ѿромблон*. – Ђн је имал троблђн и у њѐга је свирђл (Ру).

трђјђа ж *ѿројка; оцена*. – Завршиђ је школу сас трђјђе (Чин).

трокрђлац м *онај који има ѿри крила (орман, креденац, ѿрозор)*. – Прђзори трокрђлци на кућуту, гђздинска кућа (Зав).

трђмаво прил. *сиђоро, ѿромо*. – Трђмаво ђди и трђмаво рађђти (Вој).

тромђзира несвр. рет. *ѿредвиђаѿи, ѿрогнозираѿи*. – Ђн тромђзира да нема да испадне добрђ за нађрод (ВРж).

тронђшка ж *сиѿаринска сиђоличђца из јђдног комада са ѿри ноге*. – Седеђли смо на тронђшке окол огњђште и окол трпђзу (Ми, Пл).

ѿрђђало с *сиђава за ѿлашење ѿѿиђца у винограду или на њиви, звђчка коју ѿкређе веѿар*. – Напрађвим трђпало па га однесђм у лђзје и врђем високођ (Бла).

тропђра несвр. *јакђ луѿаѿи, ѿвременим сиђвараѿи јачу буку; корачаѿи ѿо калдарми*. – И кођко сам спђл, тођко; почѐше да тропђрају неђкоји и разбудђше ме (Рс). Почѐше да тропђрају, дђгли се веђч (ВРж).

ѿрђђне свр. фиг. *ређи неѿиђо неѿромишљено или неумесно*. – Нѐма-нѐма па нешта трђпне те исмеђи женѐте (Пет).

ѿроѿѿѿина ж рет. *исѿрђен кајмак*. – Троптѿна је када дђбро испрђжим сметђну, кајмак (Рс).

троптѿње ж мн. *ѿроѿ, оно ѿѿо се издђја ѿри ѿѿѿењу (масѿи, масла)*. – Троптѿње су добрѐ уз качемак (Дој, Пир).

ѿрђсак м бот. *биљка са ѿлавим цђѿѿићима, образује чауре и има ѿврду сиѿабљѿку*. – Трђсак расте на гђвно, плаво цђвђти и ѿма чауре, лѐчи понадђђрицу (Дој, Пк, Гос).

ѿрђскоѿ м бот. **1.** *ѿѿѿонац, звончић Polygonum aviculare*. – Трђскот је пуђзавђца и мнођо у вође свђње (Цр). **2.** *врсиа ѿраве која се ѿири на земљи (са које је уклђнена ѿрава)*. – Трђскот ѿде пђзем (Зс).

трођђшес, -та, -то *ѿроугласѿ; који има ѿри угла*. – Трођђшѐста ми је таја њђва (ПРж).

трђшак. изр. **све на јђдђн трђшак** *исѿѿвременим; све зајђдно*. – Че га прађвимо све на јђдђн трђшак (Цр, Вој).

трђши се несвр. *излагаѿи се великим ѿрошковима (свађба, школовање, изградња)*. – Трђшимо се, деђа на школу смо дађли (Вој).

трпђн, -а, -ђ трп. пр. *који је на великој муђи*. – Трпђн-спасђн, тија сам, цђл живђт муђа (Дој).

трпѐска ж дем. **1.** *мала ѿрђѐза за обђдовање деђе*. – Имђли смо трпѐску за мђненка деђа (Гос). **2.** изр. **остађља трпѐску** *дађаѿи ѿарасѿѿос*. – На мајђу ми пођа гођдина, па да остађљам и туј трпѐску (Зав, Цр).

т́рпине свр. *намеї́нуїи; ѿвећаїи т́ереї додавањем*. – Тр́пнули му го-
лѣм по́рез (Соп). Свѣ су тој тр́пнули на моју грб́ину (Цр).

тр́т 1. узв. којим се подражава прдеж. – Нѣма-нѣма па тр́т, са́мо се с текво́
мо́же повáли (Чин). 2. изр. **тр́т-тр́т-тр́т** *узивик којим се ѿдражава ѿаљење, или*
нежељено гашење мої́ора ѿри ѿаљењу. – Тр́т-тр́т-тр́т, и угаси́ше се кола́та.
(Об). 3. изр. **до тр́т до самог краја; до немоћи**. – Бїли су га до тр́т, олупи́ли су
му ко́жуту од бије́ње (Км). 4. изр. **дошло до тр́т ѿнеси́ало; сасвим неси́ало**
(залиха, новац). – Гребѣ ма́з, гребѣ, а са́ дошло до тр́т (Цр). 5. изр. **тр́т-мр́т**
врдање, извлачење, избегавање. – Она́ тр́т-мр́т, тр́т-мр́т, поче да лѣже да ми
је врну́ла лопáтуту (Сре).

тр́та м/ж *особа која има јако дебелу и развијену задњицу*. – Їмамо
једно́га тр́ту тр́тавога у селó, исмеја́вамо га (Цр).

тр́тав га́зда изр. *врло богаїи домаћин*. – Ти́ја је тр́тав га́зда, не зна́је
ко́лко ѿма (Цр).

тр́таво прил. *ѿозамаїно, ѿреїуно*. – Наплни́л га тр́таво (Км, При). Роди́ло
тр́таво, наказáло се од грóздове (Вој, Цр).

т́рпїес, -та, -то *ѿогрбљен, јако ѿгнунї*. – На њїве све гр́бави ста́рци и
тр́тесте ба́бе, мла́ди не изла́зе да пома́гу (Цр).

тр́ти несвр. *обављаїи коиїус*. – Почѣ да љу тр́ти јáвно, а и она́ се пре-
срами́ла (Бе, Цр).

т́рпїи се несвр. фиг. 1. вулг. *сагињаїи се у ѿоку неїрекидног рада*. – По
цѣл дѣн се тр́тим, са́дим гради́ну (Рс). 2. *својим ѿрисусївом омеїаїи друге у*
ѿослу (сїарац, баба, лењивац). – Са́ че се пак он тр́ти кудѣ му не́је мѣсто и че
сми́та да рабóтимо (БЧ, Цр). 3. фиг. *ѿодлагаїи се, ѿрихваїаїи услове на своју*
шїеїу. – Не́чу да њим се ца́бе тр́тим за перó лүк, за ни́шта (Зав).

тр́тица/тр́тица ж анат. 1. *т́рпїица код живине*. – Тра́жи да му оста́вљамо
тр́тицуту, њу́ најволи (Сре). 2. *чмар*. – Ди́гло му се не́шта бїш на тр́тицуту
(Сук).

тр́тља м *мушкарац са јако израженим ѿуром*. – Ћу́ти, тр́тљо, ти́ ли се
најде́ да исмеја́ваш не́чији ѿзглед (Пир).

тр́тља несвр. *гунђаїи; звоцаїи*. – Ђн са́мо тр́тља, гла́ву ми ра́змири
(Цр).

тр́тља се несвр. пеј. *намеїаїи се; ѿеїљаїи се*. – Ђн се тр́тља, али не
уме́је ни́шта да урабóти, а мој ста́рц уме́је (Мр, Пир).

тр́тне свр. вулг. *їрдуни*. – Тр́тнула уз трпѣзу, посмеши́ла се (Рс).

тр́туша ж пеј. *женска особа са исїакнуїим ѿуром*. – Тр́туша, не мо́же
да потрчи́ по овце́те (Рс).

т́рпїушка ж, шал. *їур, задњица*. – Тр́тушката вој голема́, грóзи љу (Кр).

трублѐ с 1. *мала ѓруба*. – На ва̑шар му купѐмо трублѐ, па с њѐга засвѣркује у двѐрат (Бе). 2. *вулг. ѓенис*. – Ла̑за тѣг бѐше помлад, и бѐше у̑бав, и носеше крѣвото трублѐ (Бе).

трудова̑ње с гл. им. од тру̑ди *рад, физички наѓор*. – Од трудова̑ње ме разлѐгне, заболи̑, а не̑кад и прикљѹца, по̑више заболи̑ (Гос).

труја̑чка ж *оѓиров*. – Млѐго му ја̑ка ре̑и̑јата, асли труја̑чка (Вој).

труја̑чка трава̑ ж бот. *врси̑а оѓировне ѓраве*. – Ѓма труја̑чка трава̑, не̑је дивѣзма не̑го дру̑гу те̑а̑ ѓкамо (Дој).

тру̑је на дѣску̑ изр. *леѓо игра̑и̑и*. – Ѓн ка̑да ѓгра тру̑је на дѣску̑ (Пир).

тру̑јење с гл. им. од тру̑је *ѓровање; самоубисѣтво ѓровањем*. – И тру̑јењето боли̑, и бесѐњето боли̑, не зна̑м кво да пра̑вим (Зав).

тру̑лав, -а, -о, *ѓруо*. – Ама да не̑је тру̑лаво то̑ј др̑во (Мр).

тру̑ла̑ди̑на ж *ѓрулеж*. – Не̑чу та̑ја др̑ва, по̑више тру̑ла̑ди̑на (Чин).

тру̑мне се свр. *сѣройошѣа̑и̑и се, ба̑и̑и̑и се на земљу целим ѓелом (од умора, немо̑и, болесѣи, жалосѣи, беса)*. – Она̑ се тру̑мну на̑земи ко кокѓшка (Соп).

тру̑ни несвр. 1. *круни̑и̑и кукуруз*. – Труни̑мо морѹзу цел̑ д̑н̑ (ПРж). 2. *сѣресай̑и нехо̑и̑и̑е ѓру̑е на храну и друго*. – Де, ст̑ани по̑натам да не тру̑ниш ле̑бат (Држ).

трунтѓв м 1. *дебео ѓас ко̑и не обавља сво̑е дужносѣи̑и*. – Че мо̑ра да те̑пам то̑ва кѹче, не ва̑рди до̑м, ца̑бе га ра̑нимо (НМл). – То̑ је пра̑ви трунтѓв, то̑ј кѹче (Ос). 2. *ле̑ни̑ва̑ц*. – Ѓмам два̑ трунтѓва у ку̑ћу, а др̑ва не̑мам да њим сва̑рим је̑дење (Вр).

тру̑ње с *си̑и̑на нечисѣи̑о̑а ко̑ја у̑и̑ада ѓреко хране, веша, или у око*. – Ѓма млѐго тру̑ње у млекѓто (ДД).

труп̑ашка м *кра̑и̑ак комад оѓсеченог дебље̑г др̑вѣи̑а, ѓру̑и̑чи̑ћ*. – До-не̑со пл̑н ца̑к труп̑ашѣе (Зав).

ѓру̑ѣи̑и несвр. *грубо мле̑и̑и; ѓрави̑и̑и ѓрекру̑у*. – Не ме̑ље га та̑ја водени̑ца у̑баво, са̑мо тру̑пи кавѐто (Пир).

тру̑плес, -та, -то *ко̑и је дебео, кра̑и̑коног и кра̑и̑ковра̑и̑; зде̑йасѣи̑; ко̑и има изра̑жен ѓру̑ѣ (особа, брав); уп. трупѣла̑с, тру̑пла̑с, трупунѣс, тру̑пчес*. – Она̑ бѐше жена̑ голема̑, тру̑плеста (Км).

трупѣла̑с, -та, -то, в. тру̑плес. – Ѓн бѐше трупѣла̑с и кратконо̑г човѣк (Цр).

трупѣ̑на ж анат. 1. *лубина*. – Изну̑трица је све што из̑ва̑димо, а оста̑не трупѣ̑на (Мр). 2. *ѓело без главе и ногу*. – Отсече̑мо гла̑ву и но̑је, и оста̑не трупѣ̑на од сви̑ѹту (Изв).

ѓру̑ѣ̑не свр. *вулг. сѣа̑ви̑и̑и ѓреко ѓру̑ѣ̑ца (ра̑ди сече̑ња)*. – Ако ѓн то̑ва зна̑је ја̑ че си га тру̑пнем на тру̑пат и че си га отсече̑м (Брл).

трупниџ м *тпруџац њодешен за сечење (меса, дрва)*. – Еве овака: ако ми не верујеш, двѣте ми руџе на трупниџ отсѣчи (Кс, Пир).

трупнуџес, -та, -то, в. труплес. – Манечџк и трупнуџес: кратџе ноџе, кратка шиџа и дебѣл (ВРж).

трупчес, -та, -то, в. труплес. – Женџва му трупчеста (Б-МСт).

тпруска (се) несвр. *тпруцаџиџи се; џоскаџиваџиџи у колима или у седлу*. – Тпрускам се у колатџа на душамѣто, црѣва си истуриџи (Вој). Тпрускају колатџа, лош пугт (Зс).

тпрусне свр. *удариџиџи о земљу уз џак и тпруџи звук*. – Тпрусну буре из колатџа одваља се низ падџину (Цр. Вој).

тпрусне се свр. фиг. *леџи у креветџи и не усџајаџиџи (због бола, беса, инаџиџа)*. – Тпрусне се у кревет ка се наџути и леџи бољна, и не моџ да преџадуџе (Пир).

тругт м пеј. **1.** бот. *тпруд гљива Polyporus formentarius коџа расџиџе на дрвеџу (буква, цер, врба) и корисџиџи се за џаљење ваџпре кресивом*. – Набѣрем тругт од бугу и припремим за старцџатога, он пуги (Рос). **2.** *леџивац, нерадник*. – У селџо тругџови кољко очеш, са само старци џду на џиве (Изв). Нагрбила се, џадна, од рабџоу, два тругџа рџни у куџу (Држ).

тпруџиџне се свр. *одџедном џасџиџи с ногу и не џомаџи се; црџи*. – Тпруџну се овца и црче (Вој).

труга се несвр. **1.** *бацаџаџиџи се; ваљаџиџи се услед тпрушких болова (особа, брав)*. – Труга се, ваља се, неџе му добро (Вр). Почѣше се тругају овцѣте, џедна по џедна липцуџу (Цр). **2.** *удариџиџи главом (о зид, земљу или дрво због немоџи да реши џроблем)*; уп. труга се. – Немоџ си будџала, зашто да се тругаш, тека се брига не решава (Цр).

тручѣ се несвр. в. труга се (2). – Болка у муги, тручѣ се (Рг, Пир).

тругне се свр. **1.** *обориџиџи џроџиџивника (тпруча, рваџе) и клекнуџиџи џреко џега*. – Јџ га зачас обориџи, тругну се преко џега (Зав). **2.** *обориџиџи женску особу и обљубиџиџи је*. – Да се он џедампугт тругне преко мѣне, да ме преџѣбе, после му не побѣго (Зав).

трчи-варка изр. *џуреџиџи и џовременџо џрчеџиџи*. – Она трчи-варка, трчи-варка и стџгне га (Јел. Брл).

трчи-враџи изр. *уз велику џурбу и наџор*. – Трчи-враџи, трчи враџи и тека стџгомо до краџат (Брл).

тпрушџџак м *забарена џовршина џод џпрском*. – Уз рекуту џма тршџџаџи, поџише трава за коџи (Соп).

трпџџн, трпџџна, трпџџно рет. *саџив*. – Дџго се трпџџн и одма поџдо (Рс).

туг-џрс, тугрс-тугрс узвик при тераџу оваца. – Аџде бѣко, аџде шарџо, туг-џрс, тугрс-тугрс (Изв).

туџа прил. *тпру, овде*. – Некоџ туџа, некоџ ондеџа, наџрод излѣзал у поље (Пк).

тѹв-та̑м прил. в. там-тѹв. – Житото неје како̑ трѣбе: никло тѹв-та̑м, тѹв-та̑м (Вој).

тѹва има ле̑б изр. *ево ѿриликѣ која може да се искористи̑и*. – Трчи по то̑ва девојче, тѹва има ле̑б (Вој. Сук).

тѹва прве̑ изр. *ономад*. – Тѹва прве̑ сврча̑ше ти̑ја твоји̑ рѣднине у на̑с (Сре).

тѹвате прил. *баиш ѿу; баиш овде*. – Тѹвате га затвори̑, ама оно̑ искочи̑ло (ВРж).

тѹвѣк м изводни о̑твор за дим на зиданој ѿѣћи за хлеб. – Горњата рѹпа на вѹрњу, то̑ва је тувѣк (Вој. Бла, Гњ). Тувѣк не̑ма сва̑ка вѹрња, него са̑мо која̑ је подобро̑ направена (Кр). Има две̑ рѹпе, два̑ тувѣка на вѹрњу: једна̑ је горе унутра и на̑сад, отвори̑ се ка̑д се па̑ли и зама̑же се ка̑д је гото̑во, ка̑д по̑чне ле̑б да се печѣ, а дру̑га је испред вѹрњу, врати̑, пе̑пел да па̑да (При).

туга̑љив, -а, -о који ус̑орено ради; који с̑оро одмиче. – Туга̑љив је, млого̑ му време̑ трѣбе да завр̑ши коју̑ било̑ ра̑боту (Рс). Туга̑љива та̑ја ра̑бота, дьнгѹбна (Цр).

тѹде узв. при одбија̑њу стоке од хране или воде: *одбиј*. – Ка̑жемо ти̑де или тѹде ка̑д одби̑вамо сто̑ку од рану̑ или во̑ду (Дој).

тудѣ не̑где изр. **1.** *ѿу негде, ѿу близу*. – Тудѣ не̑где па̑де у траву̑ту (Ос. Вој). **2.** *ѿриближно, о̑ѿриликѣ, око; ѿако некако*. – Тудѣ је не̑где, окол педесѣ ћила (ВЈ).

тѹдѣва 1. прил. *овде негде, ѿу о̑ѿриликѣ*. – Изгуби̑л сам га тудѣва (Бла. Вој). Тудѣва по Пирот су ми де̑ца̑ (НМл). **2.** прил. *око*. – Че до̑јде покре̑ пе̑так, на̑дамо му се (Црв). **3.** изр. *до тудѣва о̑ѿриликѣ до̑ѿле*. – Изри̑љај до тудѣва (Сук).

тудѣрчи се несвр. *гладова̑ѿи, јес̑ѿи ѿек у сумрак (ѿрвог дана односно свих дана ѿрве седмице ускрш̑нег ѿос̑ѿа)*. – Чи̑с понеде̑лник: тудѣрчи се, једно̑ничѣ се (Мр).

туђина̑ц м особа која̑ ни̑је из нашег̑ дома и рода; с̑ѿрана̑ц. – Ти̑ неси̑ туђина̑ц у на̑шу ку̑ћу, јо̑ш се зна̑мо да смо рода̑ и по̑шту̑јемо се као рода̑ (СГл. Пс).

тужни̑ несвр. **1.** *ѿуѿо боле̑ѿи и изазива̑ѿи јаку̑ мучнину*. – Му̑чи ме но̑га̑: не да боли̑ него тужни̑ (Б-ДК. Вој). **2.** *одава̑ѿи ѿре̑шѣрано̑ сла̑да̑к уку̑с*. – Тор̑та-та бла̑га па тужни̑, млого̑ си ши̑ћѣр тур̑ѿла у њу̑ (Ста. Цр, Вој).

тужно-жа̑лно изр. *мучно, дос̑ѿојно најдуб̑ле̑г са̑жа̑ље̑ња*. – То̑лко ми бе̑ше тужно-жа̑лно (Зав). А дете̑то гла̑дно па гле̑да у на̑с тужно-жа̑лно (Држ).

туж̑н, -жна̑, -жно̑ рет. кл. *ѿужан*. – Туж̑н по свѣт да по̑одиш и сре̑ћу да не на̑јдеш (Пк).

тумбар м уздигнути део земљишта, мања узвишица. – Седемо на тумбарат и там си заборави торбугу (Чин. Зав).

тумбас м 1. дечија играчка од шикве са шљагом и осовином од дрвета, која служи за кошљање. – Играли смо се тумбаси: сами ћи направимо и коламо (Рс). 2. међународник између зидова зграда. – Провирамо се крз тумбаси и бегамо, не мож ни стигну (Пир).

тумбер м мало испушење на земљишту, хум; ситена која ширчи. – Има тумбер преди мојето лозје (Пир).

тумбес м шуб. – Његовата зграда је на тумбеси (Пир). Че правимо зградуту на тумбеси (Гос).

тумет м подла игра на нечији рачун. – Гони му тумет, прави си ћев с њега (Грш).

тунка м врста дрвета која лако пире. – Тунка је дрво које трулеје, па ћу напо това зову Тунка (Об).

тунта несвр. наговарати на сукоб, свађу. – Жената га тунта да се дели (Држ, Пир).

туњав, -а, -о који се не суиравља већ ћи и извршава оно што му се намеће. – Туњаво текво, неје му право, ама ћути и трпи (Пир).

тупа се несвр. ударати се задовољан по сивомаку. – По цел дн једје и само се тупа по мешинуту (Об).

тујав, -а, -о глуп, ограничен. – За тупавога че ћу жене, богат је (Ста).

тупаво прил. глупо; незаинтересовано. – Ја му оратим, а оно ме само тупаво гледа и ћути (Изв).

тупавшк, -шка, -шко фиг. преглуп. – Дојде малко тупавшк, али је карактеран и вредан (Бс).

тупанарка ж маљ којим се удара у бубањ. – Че му узнем тупанаркуту да нема с квџ да тупа (Трњ).

тупарија ж рет. будала; мноштво будала. – Тој тупарија све, не мож се договориш (При).

тупенарчек м геогр. хумка. – Остави торбугу на тупенарчекат (Км).

тујичар м најчешћи победник у игрању дечије игре тујице. – Девојчетија боље играју тупице од мушката, али ја сам сви надигрувал и све сам бил тупичар (Бла).

тупичарка ж она која је најбоља у дечијој игри тујице. – Била сам прва тупичарка и играла сам сас кашџи (Држ, Пир).

тупиче с прибор при ткању мањег ћилима. – Тупица је за поголем ћилим, а тупиче за помалечк (Пир).

тупчес, -та, -то крајак а широк омањи предмет (клиј кукуруза и сл). – Тупчес клас кажемо када је крајак а широк (Вој).

ту́ра га на подмета́ло изр. *омаловажава́иши, њонизии́и; сѣ́ављаи́и у њодре́ђен њоложај*; уп. ту́ра га по́д-но́ђе. — Ту́ра ме на подмета́ло како да несѣ́м ја́ жена́ како она́, а́ко зна́је да сам бо́ља од њу́ (СГЛ).

ту́ра га по́д-но́ђе изр. в. ту́ра га на подмета́ло. — Ма́ти му, ама ту́ра у по́д-но́ђе (Цр).

ту́ра крсти́ изр. *одржава́иши ојело; љ́рави́иши мађи́је; љ́реоѝѝ́еређе́ног брига́ма оѝѝ́еређива́иши својим брига́ма*. — Дошла́ да ми ту́ра крсти́ (Бла).

ту́ра миро́ изр. *крсти́ом на кори обележава́иши свети́о дрво, зайис*. — Но́симо лити́је, по́п ту́ра миро́ (Соп).

ѝу́ра на сѝо́ку изр. *ѝолага́иши сѝио́ци храну*. — На гове́дата ту́рамо три́-пути у ја́сле (Сук).

ту́ра се на́-уста изр. *(не) може се јесѝи*. — Љу́то, не ту́ра се на́-уста (Вој).

ту́ра се у ве́ру изр. в. ту́ра се у ре́д. — Не́че се же́ни да се ту́ра у ве́ру, него дево́јћа у четѝ́рес го́дине (Гњ).

ту́ра се у ре́д изр. *склаја́иши брак, ѝочиња́иши сѝивара́иши свој до́м*; уп. ту́ра се у ве́ру. — До́бар је, ама не́че да се же́ни, не́че се ту́ра у ре́д како дру́ђи (Зав).

ту́ра се љ́-свет изр. *насти́ојаи́и би́иши као осѝа́ли свети́ (домаћин, лич-носѝ)*. — Тура́ли смо се и ни́ љ́-свет да ни ѝма на бро́ј (Бла).

ту́ра трпе́зу изр. *дава́иши ѝомен*. — Тура́мо трпе́зу на ба́бу Љу́бу поко́јну (Чин).

ту́ри квасѝ́ц изр. *освежи́иши кваса́ц љ́ред меше́ње ѝесѝа*. — О́двечер ту́рим квасѝ́ц, а о́дјутро ме́сим (Грш).

ту́ри се свр. шаљ. *обу́ђи се*. — Мло́го смóтан бе́ше, а са́ се ту́ри у сви́лену кошу́љу (Пир).

ту́ри се у ве́ру изр. *оже́нии́и се; уда́иши се*. — Че га же́нимо, вре́ме је да се ту́ри у ве́ру (Вој).

турки́ња ж рет. *ѝанарика*. — У село́ ѝанари́ку о́камо турки́ња (Брл).

ту́рсѝи карави́љ м бот. *врси́а баѝи́енског каранфи́ла*. — Ы́ма то́п карави́љ и ѝма ту́рсѝи карави́љ (Чин).

туруле́ја м *ѝригљу́а особа*. — Ми́ран човѝ́к, ама туруле́ја (Пир).

ту́рчи се несвр. **1.** *ѝоѝуѝи́аи́иши, нево́љно ѝрихва́иаи́иши оно ѝи́о је не-избе́жно*. — Отишла́ си у дру́ђи до́м, че́рко, че мо́раш да се ту́рчиш (Сук). **2.** *квари́иши се*. — Васу́љат се ква́ри ка тека́ стоји́ на же́шко (Вој). **3.** изр. **пара́ му се не ту́рчи не́радо дава́иши нова́ц, ѝиѝи́јаи́иши. — Њего́ва се пара́ не ту́рчи, пи́је само када́ га ча́сте (Вој. Пир).**

ту́рчин м бот. *булка Papaver rhoeas*. — Ту́ј бу́лку што црвено́ цвѝти́ зове́мо ту́рчин (Цр, Пир).

туршија́ра ж в. туршија́рка. **1.** Те́ја две́ вр́чве су туршија́ре (Држ). **2.** Те́ј су попу́ше туршија́ре (Цр). Ы́ма шу́спа туршија́ра (Бла).

туршијарка ж 1. *ѿсуда за држање ѿуришје (каца, врч)*; уп. туршијара 1. – Туршију турам сваку годину у кацу туршијарку, она је само за туршију (ВЈ. Кр). Таја је каца туршијарка (Сук). 2. *врсиа ѿоврћа или воћа ѿогодна за ѿуришју*; уп. туршијара 2. – Нашта круша у Парасину је туршијарка, па и воденџат нади појату, а има си и шушпе туршијарће (Вој).

ѿуѿиа ж деч. *воз*. – Ђде тутата ту-ту (Вој. Цр).

ту́та-му́та изр. *си́ара и глу́иа особа која се ѿешко изражава*. – Стану́л тута-му́та, шегу́у се де́цата с ње́га (Гра).

ту́тавшти́на ж пеј. *велика будала; несѿреѿи́на и неумешна особа*. – Ту́тавшти́но једна, то́лко ли не разби́раш ни́шта (Цр). Ту́тавшти́но ту́тава, ни́шта не уме́јеш да урабо́тиш. (Црв. Ку).

ту́тино грне́нце изр. заг. *мрави́нак*. – Ту́тино грне́нце је броби́њало, оно́ стално ѿипи́ (Кс).

ту́ткав, -а, -о *си́ор; ѿрилењ; невеши́и*. – Ту́ткаво ка́жемо, које́ је повла́чливо, ле́њава, по́љка рабо́ти сва́ку рабо́ту (Рс).

ѿуѿи́мак м фиг. *глу́иак; особа невеши́а у неко́м ѿослу*. – Ти́ си шко́лац, али си тутма́к за мѿзе́ње о́вце (Бе).

ѿуѿи́мер ж геогр. *мања избочина на ѿовршини земљи́шѿа, хум; исѿаку́ниѿи део на ѿовршини (брежу́ља, брда, венца)*. – Тутмер је ди́гнуто ме́сто на бре́г (Дој, ВРж, Рс).

ту́тмър м, в. тутмер. – Ту́тмър је рт (Бе).

тутња́вина ж *грмљавина*. – Ло́ши о́блаци ѿду, тутња́вина голема́ (ВЛк).

ѿуѿи́њи несвр. *ѿоѿмуло одјекива́иш*. – О́блак дудњи́, а тутњу́ дечи́шта када́ трчу́ и ѿграју се (Вој).

тутуба́к м, в. тутубан. – Тутуба́к је који́ је иди́от, голема́ буда́ла (Рс).

тутуба́н м рет. *будала; особа која ни́шѿа не разуме и не уме да уради*; уп. тутуба́к. – Башта́ му је тутуба́н, не уме́је ни кли́н да заши́љи (Бер, Пир).

ѿуѿи́улé с 1. *велика корѿа у облику двосѿруке ку́је си́ојене основама, за чување сушеног воћа или меса*. – Тутулé је плéтена ко́тарка. Свекр́ва моја́ је из Рому́нију и она́ му ка́же донéси тутулé, а чу́ла сам и од ста́ри у село́ (Вр). 2. *врсиа корѿе, најчешће од ѿави́шѿи*. – Тутулé, све ѿсто како ко́шарка, али неомáзано и ѿма о́твор са стра́не (Бз. Рс, Брл).

тутули́н. изр. кл. *у тутули́н да оти́де да иде у нейовра́и, у бесѿрагију, у недођин, да ѿројадне далеко од својих*. – Да оти́деш у тутули́н, да се за́треш (Бс. Пир).

ѿуѿи́ули́на ж пеј. *ѿразна глава*. – У ту́ј твоју́ тутули́ну не мо́же ни́шта да ста́не (ВЛк).

тутума́т м непознато значење (ДД).

– 161 –

тъпрѹ-тъпрѹ узв. којим се подражава сечење секиром, прип. – И он љзне сећирѹту, и тъпрѹ-тъпрѹ, отсечѹ га (ВЛк).

тъпчѹње с гл. им. фиг. *велики ѹсоао који се мора брзо и неѹрекидно обављати*. – Кућу заправимо, че ѹмамо големо тъпчѹње цело лето и јѹсен (Цр. Вој).

ѹърлѹк м мн. тѹрлѹци ѹлеѹени наглавак за сѹѹојало са оѹлеѹеним рубом. – Исплѹла сам ти тѹрлѹци, поглѹде кви су ѹбави (ВРж).

търѹшь-пѹтърѹшь узв. при вабљѹњу оваца или коза: *дођи*. – Кажемо тѹрѹшь-пѹтърѹшь, или само једно или друго, и овца или коза дојде (Мр).

тѹс-тѹс-тѹс узв. при терању оваца и коза *хајде, хајде; дођи, дођи*. – Јѹле белѹчѹе, белѹчѹе, тѹс-тѹс-тѹс, ѹја, ѹ-ја-ѹ-ја, рѹ-рѹ-рѹ, ѹрј-ѹрј-ѹрј (Пок).

тѹтѹнчес, -та, -то вулг. *који је са великом храйавом главом (о ѹенису)*. – Текѹв је, тѹтѹнчес, ѹчу да знајѹш (Пк).

тѹрта/тѹта ж деч *вода*. – ѹцу тѹрту (Цр. Вој).

Ћ

ћевлѹсује се несвр. *ѹијуцкаѹи и ѹживаѹи*; уп. ћевлѹше се. – йзне шише вино, сѹдне на басамаци, ћевлѹсује се и чека ручѹк (НМл).

ћевлѹше се несвр. в. ћевлѹсује се. – Мѹј мѹж поче чеѹто да се ћевлѹше, не знам на какво че това излѹзне (Кр).

ћерѹѹин м рет. *мангуй*. – Постаде и он ћерѹѹин, поче да мангупѹје, да крадне (Рс).

ћесѹ с *ђачка или ѹасѹирска ѹлаѹинена ѹѹорбица која се носи о рамену*. – У ћесѹ нѹсимо за јѹдење, и књѹге, а кад је колѹда плѹнимо ѹу сас коврждање и какво јѹш дадѹ (Чин).

ћѹцкано грѹне изр. прип. вулг. *грѹне у коме се кува јѹло без меса*. – На трѹћуту вечѹру свѹкрвата рекла: – Ћѹцкано грѹне! и тека ѹпоменула снаѹту да не вади месѹто док вади јѹло (ТД).

ћѹчав, -а, -о *болешљив*. – Нѹшта сам ћѹчав, вади ме кашљѹца (Сук).

ћѹда несвр. *кидаѹи*. – Уплаѹтила се влѹната, нече се ћѹда (Вој).

ћѹлка се несвр. *ићи без журбе, губиѹи ѹревише времена у ѹуѹу*. – Немѹј се ћѹлкаш, брже да се врѹнеш (Пк).

ћѹр вади изр. *јакѹ се заѹрљати од наслага ѹрљавиѹине на кожи*. – Ватило ћѹр на јакѹту (Вој).

ћѹрав, -а, -о *ѹрљав*. – Удовѹц, па ѹди сѹѹпен и ћѹрав, и глѹдне му ѹчи (Сре).

ћиримиџијница ж *радионица за израду ћерамиде, цреџа, љечене цигле*. – У Браћевци или у Изатовци имало је ћеремиџијница (ВРж).

ћисалаш м *кисела храна*. – Нечу да једем тија ћисалаш, че ми порасте на пуџак (ДД).

ћисела ра́бота изр. пеј. *испицање своје важности међу људима, уображености*. – При њи је ћисела ра́бота, нече да ора́те сас сва́кога (Чин).

ћићич м *омања коледарска џалица са хоризонтално њосиљављеним крси́ом на једном крају, на коју се нижу добијени коврждањи*. – На ћићичат нађе́вам кола́чи који ми да́вају по ку́ће (Рс).

ћишка ж *меџла од крџа на дугој моџки којом се меџе њод зидане њеџи за хлеб*. – Сас ћишкату изметем вурњу́ту и после ту́рам ле́б да се пече́ (Рс).

ћорачђи прил. *на слејо; без гледања, насумице*. – Поче́ а́рне да не ви́дим, па се у ку́ћу слу́шам ћорачђи́, напоуме́ (Вој).

ћорла́ми се несвр. *јогунити се; срдити се*. – Ћорла́ме се не́што, не́че да свр́ну (ВРж).

ћулче́ с *смоџуљак, меки лоџијасџи љредмеџи*. – Пра́вимо ћулче́тија́ оди траву́ту па се га́цамо (Бе).

ћутежљив, -а, -о *склон ћуџању, ћуџљив*. – Ђн је ћутежљив чо́век, о́че да му је гла́ва ми́рна (Кп. ВЛк).

ћопоча́ ж *храмање*. – Јавља́ се ћопоча́ при о́вце: повре́де се по камења́цити, а и ка́д је мо́кро куде́ лежу́ (Брл).

У

уа́у узв. *изненађења када је количина течности већа од очекиване при давању или шикљању*. – Уа́у, излете́ че́пат и истече́ вино́то (Вој).

уашља́чи се свр. *њоквариџи каракџер, исквариџи се, љроџиџи се, љпрокурваџи се*. – По́младата че́рка се уашља́чи, о́брука родитељити (ВЈ).

убави́на ж *доброџа, милосџи; лејоџа*. – Има ши́роко́ ср́це, сва́ је убави́на при њу́ (Рс).

убавка ж *једна од млађих заова*. – Ђбавће́, до́јди да зака́чимо вењца́т (ДД).

убавко прил. рет. в. *убавшко*. – Ђбавко де́тџнцето, оста́доше ми о́чи у ње́га (Кр).

убавшко прил. *добро, ваљано, како љреба*; уп. *убавко*. – Позна́ва му о́ко, у́бавшко че га на́прај (Вој).

уби́ва цену́ изр. *нудити љродавицу јако малу цену*. – Немо́ј ми уби́ваш цену́, че те мо́лим (Чин).

уби́вује несвр. рет. *убијаџи*. – Војска́ дојде́, поче́ да уби́вује на́род (ВЛк).

убѣмчи свр. *ѿонейѣи велики ѿперей* (као бремене). – Убѣмчи плну врѣчу на грбѣну и донесѣ ми ђу на праг (Сук).

ублажни свр. *зайрљаѣи масноѿом*. – Ублажни си руѣте, секо сланину (Пет).

ублажује се несвр. *зайрљаваѣи се масноѿом*. – Док топим сланиниту, ублажујем се, затова сам обљкла стару сукњу и стару блузу (ДД).

убрзгује несвр. *ѿожуриваѣи; убрзаваѣи*. – Немој ме убрзгујеш да не убркам раду (Км).

убркује несвр. рет. *бркаѣи, збуњиваѣи (се)*. – Неје текá било, он убркује (ВЛк).

убуњује (се) несвр. *збуњиваѣи (се)*. – Убуњује се, још му неје јасно како трѣбе сећириту да држи (МЈ). Немој ме убуњујеш, него ми казуј полѣка и једно по једно (Држ).

убѣзга (се) свр. *уѣлашиѣи; изазваѣи ѣанику*. – Убѣзгáл наро́д да купује леб, почиња ра́т (Пир).

увача (се) свр. рет. *(чесѣо) хваѣиѣи*; уп. увачује. – С ле́су смо увачали пи́лишта, да ѣмамо с какво́ да се омр́симо на Божѣч (Сук).

увачује (се) несвр. рет. в. увача се. – Ти́ја се ло́пов лѣко не увачује (ВЛк).

увеѣба свр. ирон. *извежбаѣи*. – Он је увеѣбан за ту́ја раду́ту (Чин). Женá-та га увеѣбáла, па и он почѣл да кра́дне тѣкве по њѣве (Вој).

увеѣбује се несвр. *увежбаваѣи се, савладаваѣи неку вешиѣину*. – Помá-га ца́бе на мајсторатога, донóси во́ду, ша́ли се, кри́шом се увеѣбује, кра́дне за́нат, да по́чне и он да си мајстори́ше, са́м да си пра́ви кво му трѣбе (Гра).

увѣра вода́ изр. *ѿройадаѣи; ѿонираѣи*. – Увѣра там вода́та у́земи (Јел).

увишти се свр. *ѿочейѣи њишиѣи*. – Увишташе се ко́њи, поздра́вљају га́здуту (Јал).

уврѣдњује се несвр. *ѿочейѣи се ѿрудийѣи на ѿслу*. – Чим ви́де га́здари-цуту жетва́рѣте се по́чну уврѣдњују (Км).

уврља несвр. *убаѣиваѣи*; уп. уврљује. – Уврљамо мору́зу у а́мбар (ВЈ).

уврљује несвр. в. уврља. – Детѣто че во́ди говѣдата, а ви́ че уврљујете ка́мање у кола́та (ВЛк).

уврнди се свр. *ѿочейѣи зврјаѣи*. – Уврндѣше се а́ута, мото́ри, заглуши́ше ме (Вој).

уврта уста́ изр. *ѿонижаваѣи неког од ѿрисуѣиних увија́њем усѣа*. – Тека́ научи́ло: уврта́ уста́ када́ не́која не́шта ка́же (Пет).

уврчка свр. *набораѣи*. – Штò си текá ло́ше уврчка́ла сукњу́ту (Пир).

увужди се свр. *ѿочейѣи хујаѣи (веѣар); зујаѣи, зврјаѣи (бачени ѿред-меѣи; возило; машина)*. – Увужда́ло се камијóни, а́ута, мото́ри; када́ ѣдем у гра́д по́сле ме глава́ боли́ (Км).

увуца се свр. арх. *ушеїрїѣаїи се у журби*. – Прилаја куче, поп на капију, увуцаше се жене собуту на уреде (Вој).

увѣнга се свр. *јакó се уїлашиїи*. – Затéко га у моју појату и он се ўвѣнга (Рс).

угла́вља несвр. в. углављује. – Чу́кам га, де́лам га, и па га чу́кам, ама се кли́нат не углавља (Сук).

угла́вљује несвр. *їодешаваїи да їредмеїї легне на жељено месїо*; уп. углавља. – Грeде, дирeци, прeп, свe се углављује да лeгне кудe му је мeсто (НМл).

угла́вноме реч. *најчeшићe, обично, углавном*. – Угла́вноме је текá какó рeчe, али нејe све бїш текá (Вој).

углeда се врeмe изр. мет. *їосїїаїи їовољно врeмe*. – Чeкамо да се углeда врeмe па да їдемо на рáботу (ДД).

угорї се свр. *букнуїи ваїра*. – Ўгоре се óгањ, огреја́мо се, јeдомо и наставїмо пұт (Пс).

угорчује се несвр. *добијаїи горак укуc*. – Када́ мло́го стојї онó се угорчује и нeје добрó за јeдeње (Пет).

угрáбује несвр. *(кришом) грабиїи*. – Доóди чeсто, угрáбује каквó до-вáти и нóси си дóма (Пир).

угрeвушка ж *зайáљeње код оваца у врeмe врeлих и влажних дана*. – Најубавe óвцe цркну одјeднұш од угрeвушку, па ћи кáрам да лежұ по врбá-цити (ПРж).

уда́ва несвр. *удаваїи*. – Уда́вамо најмладуту унұку у вáше селó (БЧ).

удадe свр. *удаїи*. – Че дáву голeм мирáз и че ћу удадұ у богáт дóм (Кр).

удрљавeје несвр. *їосїїаїи крмeљив; не умиваїи се*. – Остарeло, удрљавeло, нeма у више Марұшка ўбава (ВЛк).

удрнди се свр. *уїуїиїи се на дуг їуїи уїркос свему (болесїи, сїїаросїи, немоћи, неїрисїїојној одећи, обичају, їроїивљeњу оних које наїуиїа и оних којима се уїућује)*. – Ўдрнди се да їде па да їде при брáтанца на слáву (Брл).

удрнка се свр. *(їочeїи) їїрескаїи; звониїи, звецкаїи*. – Удрнкáше се прáпорцити, чұмо да їду (Брц).

ужврца се свр. *їочeїи журно (и са сїїрахом) радиїи*. – Када́ видe óда-лек да їде гáздата он се ўжврца, ўжврца, ама нїшта не нáправи (Брц).

ужљeби свр. *наїравиїи жлeб, ужлeбиїи*. – Ўбаво га ўжљeби да се држї и да мóж да отїча водáта (Сук).

ужљeбује несвр. *ужлeбљиваїи*. – Мајсторат све ужљeбује и повeзује (Пир).

усучї се несвр. *їочeїи зврјаїи*. – Узучáше се мотóри и не могó да за-спим (Кр).

узгло̀би свр. *йовезаѿи* узглобљавањем делова. – Намести га да се узгло̀би, да лeгне (ВЛк).

у̀зголемшѣк, -шка, -шко *овећи, йрилично велики*. – Ти си стану̀л у̀зголемшѣк, порасал си (Пет, Вој).

у̀здебелшѣк, -шка, -шко *йодебео, дебељушкасті*. – Ба̀бичката ти у̀здебелшка, нeма од њу големо̀ слушање (Пет).

у̀здлжак, -ка, -ко *йрилично дуг, йодужи*. – Ка̀д је острѣлото у̀здлшко, по̀љко је за острeње (Сук).

у̀знак прил. *йолеђушке*. – Он спи́ ничачѣи́, а ја спи́м у̀знак (ВЛк).

у̀зретан, -тна, -тно *који је йрилично редак*. – Мору̀зата у̀зретна, мо̀ра да ђу пресацујемо (Држ).

у̀зретно прил. *йрилично реѿко*. – У̀зретно нѣкло, у̀дави га ѣишата (МЈ).

уѿгра се свр. *добро савладаѿи веиѿину; сѿећи велико искусѿиво и умеѿи найредоваѿи*. – Уигра̀л сам се, нѣкому се више не бојим и знам како̀ да ѣдем напред (Пир).

уѿшка се свр. *йочейи ѿераѿи живину или йѿице узвиком ии!* – Уиш-камо се свeте три́ и искара̀мо коко̀шѣте из леју̀ту (ВЈ).

ука̀леми свр. *калемийи*. – Он је сва̀ко дру̀го др̀во у село̀ укалемил (ВС).

ука̀ча се несвр. рет. в. укачу́је се. – Он се ука̀ча дор у вѣрат (Вој).

ука̀чује се несвр. *йейи се (у дрво, на коња)*; уп. ука̀ча се. – Ука̀чујем се у сва̀ко др̀во и кра̀стим шу̀му (Вој).

ука̀шкује (се) несвр. *зайрљаваѿи (се) у додиру са йолужийком масом*. – Све се ука̀шкујеш, ба̀бина месу̀љо, још не умејеш да се упазѿиш (Вој).

укладѣ се свр. „*окиѿиѿи се*“ *мношѿвом йлодова (воће, йарадајз, боранија)*. – Родѝло па се укла̀ло (Вој).

укли́ма се несвр. в. укли́мка се. – Укли́ма се ла́мбата, земља́ се љу́ља (Вој).

укли́мка се свр. *йочейи се јако љуљаѿи*; уп. укли́ма се. – Укли́мка се сијалица, земљотрeс, почeмо да бегамо (ВСв).

уковѣ свр. фиг. *укочийи се, укруѿиѿи се*. – Укова̀ло ме у грбѣнуту, не мо̀гу да мр̀днем (Пир).

укоко̀ли се несвр. *йочейи некога нейремице гледаѿи (радознало, заљубљено, бесно, са мржњом)*. – Укоко̀ли се девојче у мeне, па све у мeне, и ја му нажмикну́, и узoмо се (Сук).

уко̀пчује несвр. *укоѿчаваѿи*. – Немoј се то̀лко уко̀пчујеш, неси́ ста̀рц у сто́ го̀дине (Бер).

уко̀рунци се свр. *добийи йврду и храйаву кору; сѿврднуѿи (комад хране; обућа)*. – Уко̀рунце ми се опѣнци́ти па ми огу̀ле но́ђе (Рс).

у̀косо прил. *косо; искосо*. – Када́ слазиш низ пади́ну слази́ у̀косо, тека́ је по̀љко (Јал).

укра́сује несвр. *украшаваи̑и*. – Ја не обичам мло́го да се пúдрим и укра́сујем, теква́ сам какву́ ме бо́г да́л (Чин).

укрòчује несвр. *кροι̑и̑и̑и; дреси̑раи̑и*. – Укрòчујем коња́тога, че у́чим уну́катага да га ја́ши (Кп).

укъ́ши свр. рет. *у̑регну̑и̑и говече у ја̑рам*. – Мла́до, не да́ва да га укъ́шим, оти́ма се (Вој).

улу́бује се несвр. *изобличаваи̑и се (суд, ивица суда)*. – Не трéскај текá ко́вуту да се не улу́бује (НМл).

улува́р м зоол. *врси̑а шумске и̑и̑и̑е граб̑љиви̑е (ћук, бу̑љина)*. – Мло́го се пла́шим када́ чу́јем улува́ра у но́ч (Рс).

уљудан, -дна, -дно *уредан; уч̑и̑ив*. – Уљудно дете́, у́баво васпи́тано (Грш).

ума́гли се свр. мет. *замагли̑и се*. – Одједну́ш се ума́гли, ни́шта не ви́дим, не зна́м на коју́ стра́ну да и́дем (ЦД).

ума́сли се несвр. *за̑и̑рља̑и̑и се масно́ћом*. – Кла́мо свињу́, па сам се све́ умасли́ла (Кр).

уме́ди (се) свр. *за̑и̑рља̑и̑и одећу́ медом*. – Пази́ да ми не уме́диш блу́зуту (Пир).

умо́дри свр. *обо̑и̑и̑и за̑аси̑и̑о̑йла̑вом бо̑јом*. – Мло́го си умодри́л капи́јуту (Држ).

умр̑и̑вен, -а, -о *умр̑и̑вљен; ко̑и нема наро́да, гра̑је*. – Све́ је умр̑твено, пра́зно село́ (ВРж).

уму́ца се свр. *и̑оче̑и̑и се огла̑шава̑и̑и му̑ца̑њем (брав)*. – Уму́ца се кр́ва, гла́дна, и одне́со вој ма́лко зелену́ трав̑ицу (При).

унака́же свр. *уна̑ази̑и̑и; ка̑зни̑и̑и (бог)*. – Си́лан си, на́род ти ни́шта не мо́же, али бо́г че те унака́зи (Пет).

уни́тли свр. *си̑о̑и̑и̑и и̑лехове ни̑и̑на̑ма*. – У́баво уни́тли плéковете да не ди́ми (Сук. Пет).

упе́ели (се) свр. *за̑и̑рља̑и̑и се и̑е̑и̑лом; уп. упепе́љави*. – Ти́ ме у́пепели сас пепе́ља̑руту (Вој). Пази́ да се не упепе́лиш (Кп).

упепе́љави свр. в. упепе́ли. – У́пепељави ме вет̑рат, нанéсе пепелту́ на ме́не (Пет).

у̑и̑ери̑ се свр. *и̑а̑кми̑чи̑и̑и се*. – Упер̑ише се, че се надр̑ипу́ју, че се га́цају, коно́пац че те́гље, да ви́де ко̑и́ је по́јак (Кр).

упи́ња (се) несвр. *ја̑ко се и̑ру̑ди̑и̑и*. – Упи́њају се да кúпе врша́чку, па узи́мају голе́ме па́ре на за́јем (ВЈ).

уписка́ се несвр. *у̑у̑ка̑и̑и се, у̑ле̑е̑ка̑и̑и се*. – У́писка се жена́, змија́ вој уапа́ла дете́ (Гра).

упи́ча несвр. *гре̑а̑и̑и ја̑ко и̑ дире̑к̑и̑но (сунце, ва̑и̑ра)*. – Упи́чамо се с ба́бути уз ог̑и̑штето усрéd ле́то и пак ни зима́ (Пок).

упи́ши свр. *зайушии́и све ои́воре*; уп. *упи́шти*. – Упи́ши нагóre куде́ ис-
ти́ча вода́та да мо́ж да нава́дим гради́нуту (Вој).

упи́шти свр. в. *упи́ши*. – Упи́шти сас кр́пе откуде́ ду́ва, осе́бому у со́бу (Сук).

упла́сти свр. *йресави́и; си́регну́и (оде́ћу, йе́ксии́л, йласи́ику)*. – Ја́
сам си шами́јуту упласти́ла и ди́гла сам у (ВРж).

упла́стује несвр. *йресави́и; си́резаи́и (оде́ћу, йе́ксии́л, йласи́ику)*.
– Ако упла́стујеш премёну и наоди́ш вој ме́сто куде́ да бу́де, после́ ђу л́ко
на́јдеш када́ да се преме́њујеш (Пир).

уи́ла́йка се свр. *йочейи́ одједном мно́го хи́иних йослова*. – Уплатка́ли
смо се у голе́му ра́боту (Вој).

уи́рга се несвр. *ужурба́и се йре́ко мере*. – У́прга се те́тка, изненади́л
сам ђу, бр́же трчи́ коко́шку да ко́ље (Држ).

уи́речка свр. *укрси́и́и узду́ж и йо́йреко*. – Упречка́ жи́це и затвори́ ти́ја
о́твор (Кп).

уи́рли свр. *ои́рли́и*. – Пази́ да ме не уи́рлиш сас о́ратњи́цу (Вој).

уи́рљује несвр. *ои́рли́и*. – Она́ је кри́шом уи́рљувала момче́тија која́
задрёму на седе́нђу (Сре).

уи́ропа́стује несвр. *уи́ропа́и*. – Та́ја га женети́на уи́ропа́стује,
пла́чка га (Сре, Вој).

уи́рчи се свр. фиг. *охоло се држа́и (због йоло́жаја, йоре́кла, бога́и-
си́ва)*. – Штом завр́ши шко́лу о́дма се уи́рчи и не гле́да у на́род (Пет).

уи́пува се несвр. *йочейи́ јако диса́и*. – У́пува се дете́, бо́лно, не зна́мо
како́ да му помо́гнемо (Чин).

уи́пљује се несвр. *йуи́и́и ве́йрове, зага́ђива́и вазду́х*. – Ти́ се
уи́пљујеш, неси́ за на́-госје (НМл).

уребе́че се свр. пеј. *за́церека́и се*. – Уребеча́ше се деца́, разбуди́ше ме,
не да́доше ми да се одмо́рим (ВЈ).

уи́ре́ва се несвр. рет. *укла́и се сва́ком*. – Она́ се сва́кому уи́ре́ва (Рс).

уи́рига се свр. *йочейи́ йовра́и*. – Уи́рига се од пече́њето, не подно́сим
ко́жиците, а воли́м и (ВРж).

уи́сени се свр. **1.** *зайр́и́и оде́ћу сеном*. – Идо́ сас ко́шат за се́но и усени́
си про́слукат (Држ). **2.** *изгуби́и а́и́и због вели́ких и си́лних обро́ка сена
(брав)*. – Ако сто́ка ста́лно једе́ се́но она́ обо́ли од ње́га (Рс).

уи́спује несвр. *йоли́и*. – Ја́ уи́спујем качема́к сас ма́сло и тро́шим
преко ње́га си́рење (Вој).

уи́сује несвр. *усиса́и; уи́и́и*. – Ци́глата уи́сује во́ду (Вој).

уи́слушује несвр. рет. *би́и на услу́зи, слу́и*. – Стоја́ла сам на́-но́ђе на
сви́, услу́шувала сам и уз трпе́зу, па оста́нем гла́дна (Сре).

усми́вне се свр. *једва њримејно се осмехнуџи*. – Она се са́мо усми́вне, обори гла́ву и ништа не ка́же (Грш).

усми́ча несвр. рет. *омејтаџи*. – Да ли́ те усми́чам, не мо́ж да ми́неш од ме́не (Гос). Ка́жемо и усми́чам и усми́там, и тека́ и тека́ (Василије Петровић, 1941, Гос).

усми́шка се несвр. *осмехиваџи се (загонетно и једва уочљиво)*. – Он се само усми́шка и ћути́, не зна́м да ли је на моју́ страну или на њи́ну (ВЈ).

усо́ва несвр. *даваџи (гошњово силом) оберучке*. – Тетка ми усо́ва ле́б, ма́з, вурду, лу́к, не мо́гу се одбра́ним од њу́ (Рс).

успа́вља несвр. *успављиваџи*. – Де ћутете, успа́вљам дете́то (Кр).

успало́тина ж *жена која је сџјално у џолном жару; курва*. – Успало́тино, успале́ла гузи́це, немо́ј се врти́ш окол моје́га му́жа (Држ).

уста́вује (се) несвр. *заустављаџи*. – Када́ се распри́ча он се не уста́вује (ВЛк).

устро́ји свр. *џосџроџиџи; довесџи у ред*. – Свекр́вата устро́јила снајете́ када́ ко́ја да ку́ва (ТД).

усту́кује несвр. в. усту́ца (1). – Да усту́кујете ма́лко синато́га, мло́го се осили́л (ДД).

усту́ца несвр. **1.** *враћаџи уназад (особу, говече, коња, зайрегу); уп.* усту́кује. – Усту́цај гове́дата да ти но́ђе не зга́зе (Јал). **2.** мит. *џераџи болесџ басмом и џокреџима (о врачању)*. – Ба́је ми и усту́ца бо́лкуту: – Сту́, сту́! Иди далéко! (Зав).

уталамба́си се свр. *џрикључиџи се нежељен неком друшџву*. – Уталамба́си се уз на́с и седе и он да је го́с (Рс).

утатла́би се свр. *џочеџи неџремице некога џосмаџираџи*. – Утатла́би се у ме́не, па у ме́не, а ни́кад џу не́сџм виде́ла (ВЛк).

утвр́цује несвр. *уџврђиваџи; сџтабилно џосџављаџи* – Капи́ју поста́вљам, не́ма ша́ла, мо́ра до́бро да се утвр́цује (Пир).

уџира́џи свр. фиг. *намејџнуџи неком неџџо (обавезу, џереџи)*. – Утрапи ми ра́нацат ја́ да му га но́сим (Пок).

уџр́гне му се изр. *џовуџи се, скраџиџи се, џресџаџи нормално функционисаџи (џенис, језик)*. – Утргну му се јези́к и поче́ да мл́ца (Пир).

утр́са се несвр. *џовлачиџи се, скрађиваџи се; не функционисаџи (о џенису)*. – Поче́ се веч утр́са при ме́не, мину́ло му вре́ме (Брл. Пк).

утрљу́је несвр. *уџрљаваџи у кожу*. – Ти́ја се ле́к тека́ утрљу́је у ко́жу, ма́јћа ми ме трља́ла с ње́га (Рас).

утро́ји свр. *намрвиџи хлеб*. – Утро́јим ле́б па пра́вим од ње́га мачка́н (Рс).

у́ђа м уја́к. изр. **че му изле́зне у́ђа надма́шиће га**. – Кра́днеше и Са́нда, ама уну́кат че му изле́зне у́ђа (Вој).

ућија се несвр. *йочейи кијаи*. – Муж се ућија усрѣд нѡч, деца рѣзбуди (Бер).

ућисѣје свр. *ускиснуи*. – Млекѡто ућисѣло и пробучѡло (Вој).

уџинѣа се несвр. *расѣлакаи се (деиѣ, жена)*. – Уџинѣа се детѣ, боли га мешинка (Вој).

уџрвенѣје свр. *йоџрвении*. – Када ме срѣтне тѡва девојче онѡ уџрвенѣје и ѡдма бѣга, допадам му се (Пет).

уџѣка се свр. *йочейи гунѣаи*; *йочейи сикѣаи*. – Уџѣка се бабичка, не дава ни да га спомѣњамо (Пир).

учѣлати се свр. *йочейи се сваѣаи*; *йосѣаи сваѣалица*. – Уѣлати се снаѡта па се кара с мѣне (Сре).

учмаји се свр. рет. *сѣјаи на јаком сунцу и осейи немоћ*. – Учмајамо се од слнцѣто и од дангубуту (Рс).

учули уши изр. *найрегнуи слух*. – Учули уши и слуша окол нас да чује каквѡ орѡтимо (Рс).

учури (се) свр. *удимии (се)*. – Запали буњѣштето и учури цѣлу малу (ДД).

уџанка се несвр. *йочейи найадно моѣакаи*. – Уџанка се да вој га дадем па да вој га дадем, а ја ѣу измаршира и искара (Вој).

уџѣпи свр. *кришом йрисвоји део суме која му је йоверена*. – Каквѡ-год да рабѡти ѡн глѣда да уџѣпи (Пир).

ушѡт, -а, -о *који има велике уши*. – Црн, ушѡт, грѡзан, а онѡ решила бѣш њѣга да узѣма (Гра).

уши м мн. **1.** геогр. *йеснац на йуиу (и сачекуша) из кога се излази на равѡан йерен*. – Кудѣ су уши тѡмо се из тѣсно излѡзи на висѣну. Има Бѣровѣи уши и има Камичѣи уши, али има и Добродѡлѣи уши (Км). **2.** *ушиѣ алаѣке (моѣиѣке, ашѡва, сеѣиѣ)*. – Мајсторе, донѣл сам матѣку да ѣу клѣпаш и да вој исправиш ушѣти (Држ).

ушивѡтина ж *ушивѣна рана йосле ѡйѣраѣиѣ*. – Нѣма ушивѡтине, била лѣка ѡѣраѣиѣ (Кр).

уширин прил. *ван йросѣѡриѣ, на чѣсѣини; у йриѡди*. – Йдем да прошѣтам уширин, лѣб да ми се приѣде (ВРж).

ушѣами се свр. *набујаи и йочейи гуиѣи усеѣ (о корѡву)*. – Ушѣамѣло се паламѣда и жлтѣница и надѣаиѣле морѡзуту (Сук).

ушѣамује несвр. *надрасѣаи и захѣаи се са свѣх сѣѣрана (корѡв усеѣ)*. – Жлтѣницѡта и паламѣдѡта ушѣамују морѡзуту (Пет).

ушѣамчи свр. *надрасѣи и йочейи гуиѣи усеѣ (корѡв)*. – Ушѣамчѣло травѡ морѡзуту (Сук).

ушмѣда се свр. фиг. *размѣейи се (ѣуди, сѣѡка)*. – Чим сѣвне ушмѣдају се нѡрод и стѡка у сѣлѡ, не мѡж да прѡјдѣш (Рс).

уштави га изр. *одузети право на слободу*. – Уштавила га жена́та на́чи-сто, не да́ва му да мрдне (Пир).

уштега́ри (се) свр. *јакó се намучи́ти; измрцвари́ти се*. – Уштегари́ се дьнѣс од голе́мо сеца́ње (Рс).

уџрка се свр. **1.** *йочейи хркайи*. – Штом за́спи о́дма се уџрка и ја не мо́гу да спѣм (Јал). **2.** *нехойице йойљува́и своју оде́ћу йри искашљава́њу шлајма*. – Ка́шље, па се уџрка, па после не мо́гу да га очѣстим (Пир).

Ц

ца́кан, -а, -о арг. *сладак, мио (о особи)*. – Не́је да је добра́ и убава него је ца́кана (Кр. Вој).

ца́лне свр. *донекле ошѣейи́и (болесѣ; јак ударац)*. – Она́ се то́лко пазѣ, ама те́ и њу́ са ца́гнуло, не мо́же се слѣша по ку́ћу (Соп).

цапка́ш м *йасѣирска игра са ѿо́лагама*. – Када́ се йграмо с тоја́ђе ко́лко че чија́ да одрѣпи, ка́жемо цапка́ш, а Госту́шање га ка́жу драњѣш (ВЛк).

цайне свр. *јакó удари́и у главу*. – Ца́пнул га сас др́во и он заштѣкал (ВРж).

ца́пнут, -а, -о трп. пр. од ца́пне, фиг. *ћакнуѣ, неуравношѣжен*. – Ти́ си ца́пнут, о́каш без ве́зе (Рс).

ца́ца несвр. рет. *слаѣи некога да ради нешѣо без йоѣребе и ѣиме га йонижава́и, моѣаѣи*. – Немо́ј ме само ца́цаш и данѣубиш, ја́сно ми ка́жи какво́ да рабо́тим (Рс).

цврѣц реч. *нема; не можеш више ѿо*. – Да́ј ми коња́тога да йдем у гра́д! – Цврѣц, до́ста сам ти га пу́ти веч дава́л, од са́ не́ма (Кп).

цврчо́љ м рет. *оно шѣо је јакó кисело (кисело млеко, комѣоѣ, замѣшак шљиве)*. – Млекото́ стану́ло цврчо́љ, ћипѣ (Рс).

целова́р м *куван кромѣир са кором*. – Си́пем во́ду, нату́рам кро́мпир и свѣрим целова́р, гото́во једење за овча́ра (Рс).

целова́рац м шал. *онај који сам себи брзо сѣрема храну (йасѣир на йојаѣи)*. – Ни целова́рци смо по здра́ви и по уба́ви од ва́с што ймате кво да једе́те (Рс).

це́мента ж *лимени лончић са дршком за ѣијење воде (сѣоји йоред сла-вине или извора)*. – Це́мента је ло́нче за во́ду: пи́нем водицу и зака́чим га на др́во (Рс).

центриву́га ж *ценѣрифуга за издвајање млечне масѣи из млека*. – По-сле излѣзоше центриву́ђе и ману́мо бу́чћете (ВРж).

чагори несвр. *мешајџи њо вајџри, жару*. – Чагорим по огњиштето и кла-
дѣм прво са сѹве клѣчѣ (Рс).

чака несвр. *ѡпроизводиџи неѡријаџан звук ѡри риџмичком ударању (о
сѡрашилу које клеѣѣ на веѡру)*. – Дѣда поставѣл двѣ чакала у лѡзје да пла-
ши грозјарци (НМл).

чакало с фиг. *играчка од суве кукурузне сѡабљике*. – Правимо си
играчѣ, ја сам правил чакала од струк од морѹзу (Рс).

чалабрѣне свр. *ѡјесѡи брзо, с ногу*. – Чалабрѣни стојѣчѣи двѣ-три за-
лока па бѣгај по овцѣте (ДД).

чалабрѣнут, -а, -о *ћакнуѡ, неуравноѡежен*. – Ти си ѡрне чалабрѣнут,
ѡдма те познѡ по гѡвор (Брц).

чамѡ изр. *неје у чамѹ није доброг здравља; није нормалан*. – Несѣм у
чамѹ: ни ми је добрѡ у главутѹ ни мѡгу сѡм да се слѹшам (Вој).

чаѡ м *грађевинска алаѡка за одређивање дужине*. – Сас чап одрѣђујемо
размеру од лѣтву до лѣтву када покрѣвамо зграду сас црѣп (Рс).

чаправче с, в. чѡправче. – іди ко чѡправче, ѡсто гѹска када чапка по вѡду
(Гос).

чардак м шалѣ. *највиши ѡачка (на згради, у селу, на ѡерену)*. – Укачим
се рѡно на чардак и посмѡтрам како се бѹди сѣлѡ и кој на кудѣ ѡде (Рс).

чарѡше свр. *зачараѡи, ѡмађијаѡи; нађи уз ѡмоћ мађија*. – Чардѡсал
сас гѹштера и нашѣл ножлѣто (Рс).

чарѡсује несвр. *чараѡи*. – Вражалица чарѡсује, прѡј маѡије да ѹзне
девојђа момчѣ које воѡи (Рс).

чаѹш м пеј. *нечисѡи и лоше одевена особа као лош ѡримѣр*. – Несѣ жена
како трѣбе него си чаѹш, смрдѡш кудѣ мѡнеш (ВРж).

чвѡрне свр. *ѡоднаѡиѡи се*. – Чвѡрнули мѡлко па се развесѣлише, па по-
чѣше да ѡграју сѡми (Рс).

чвѡрнут, -а, -о трп. пр. од чвѡрне **1.** *ударен у главу*. – Дѡјде чвѡрнут у челѡ,
бѡл се с нѣкога (Брл). **2.** фиг. *ћакнуѡ*. – Ти си чвѡрнут у главу, нѣма како с тѣбе
да се распрѡвѡам (Рс).

чѣлаждѡја/чѣлашчѡја м *марљива особа (у свѣму)*. – Којѡ је чѣлаждѡја,
а кѡжемо и чѣлашчѡја, ѡн је врѣдан и тѡчан у свѡку рѡботу: сабѡра дѡвѣ
вође, бѡљке које су лековѡте, печѹрке, копрѡве, пѹжеви (Рс).

чѣлашчѡка ж *марљива жена која је сасвим ѡосвеђена ѡслу, ѡородици
и домаћинсѡву*. – Женѡта му је чѣлашчѡка, ѡнѡ држи тѹја куђу (Рс).

чѣпѣрак ѡдзѣми изр. подр. *врѡ мало г расѡи*. – Мѡлѣчка женица, чѣпѣ-
рак ѡдзѣми, ама мѡго и врѣдна и пѡметна (Пет).

чеперѐс, -та, -то **1.** *који има рачве (дрво).* – Чеперѐсто дрвѐто, лѣко че се укачим (ВРж). **2.** *који се лако њење у високо дрво.* – Жїлав, лѣко се качи у свако високо дрво, било да је чеперѐсто било да је мазно (Рс).

чѣпљак м *особа која ради без договора и у инаи другим.* – Он је чѣпљак, малко очѣпен, љде свакому уз нѐс (Рс).

чѣпрѣг ж узак оївор кроз који се ѡвлади (врїца, чунак). – Чѣпрѣг или зѣв, љсто је (Рс).

чѣпрљушка изр. **излѣзне на чѣпрљушку завршавање расїраве ѡучом или баїїнањем.** – Немѡј се карате, че излѣзне на чѣпрљушку (Вој).

чешљарка ж ѡорбица за одлагање чешља. – Нашту чешљарку држїмо на стену под огледѣло (Пк).

чивуѣ м ѡврдица. – Онї су чивуѣти, нѣче ти ни орѣј даду (Пк).

чизмаѣи м мн. пеј. (*сїаре и дубоке*) чизме. – Обујем чизмаѣити и прегазим рекуту (Рс).

чинїлка ж жена која боји (*їексїїлно влакно, одећу*). – Чинїлѣе или чиналѣе су жѣне које фѣрбају прецу и друго (Рс).

чипкаїв, -а, -о **1.** *країкосис*, -а, -о (*овца, коза, жена*). – Јѣ не купујем чипкаїве ѡвце за домазлѣк (Пк). **2.** *сїїан, країїак (їїрава за косидбу)*. – Ливадата чипкаїва, сїтна трава, само типѣц, па тѣшка за косидбу (Рс).

чѡвѣк је до чѡвѣка изр. *срећа је у људском разумевању и у слози.* – Чѡвѣк је до чѡвѣка; паментни се слагу и помагу (Вој).

чѡглав, -а, -о, рет. *изобличен.* – Гледѣ слїве у слївникат: све чѡглаво, несу како трѣбе (Гра).

чѡка несвр. *оїїїїї се.* – Почѣла да чѡка, затицам у нѣколко пути пијану (Гос).

чѡкнут, -а, -о *їакнуї и неїредвидив.* – Малко чѡкнут: не мѡж да знајеш када какво мѡже да ти направи (Рс).

чѡправче с рет. *їриглуїа и їрилења особа која се љуља у ходу као да гази воду*; уп. чаправче. – Чѡправче је које је глупаво, и лѣнавѡ, и које ѡди ко гуска, ко да чапка (Гос).

чорбуљав, -а, -о *који је са досїїа їечносїїи, чорбасїї.* – Манцата чорбуљавѣа и нїкаква неје (Вој).

чужда срећа изр. *особа која је у ѡложажу да ѡсїїїї само ради других (родїїїїї, мужа, жене, наредбѡдаваца).* – Жѣнско је чужда срећа: родїло се само да слуша друїи и да ћуїи (Грш. Пл). Коїи се зѣти ѡдма га упрѣгну, постане чужда срећа (Кр).

чуждина ж *їїуїа своїїна.* – Мѣн ми чуждина не трѣбе: ни краднем ни отїмам (Рс).

чуждинџ м *џуђинац*. – Некакви чуждинџи налџзоше у нас, познавају се с баштџ ми (ВРж).

чџждица ж *џуђа сџока или живина*. – Тађа је овџа чџждица, да виђимо чиђи је белџг (Рс).

чџк м *чекиђ уоџиџиџе*. – Голџми чџк је чџтри ћила, џоголџми чџк двџ ћила, а обичан чџк једнџ ћило (ТД).

чџкало м *дрвена наџправа као сџпраџило у џољу*. – Дџда наџправи чџкало и однџсе га у морџзу да плџши дџвљач с џџга (Рс).

чџла ж *дрвени џредмеџи у игри чуле кођи се наџада или брани*. – Чуларат бранџ чџлуту с тођагу, а ми у с наџше тођађе наџадамо, да му у џзнемо (Пк).

чџлација м, в. *чуљар*. – Чулација с тођагу чџва дрвџо, чџлуту да џу проџтивници не удџре с тођагу (Рс).

чџљар м *играч чуље кођи чува чуљу у исџоименођ игри*; уп. чулација. – Ёграмо чџљу и ја сам чуљар (Пир).

чунгџљ м рет. *високо дрво са џреломџеним врхом*. – Чунгџљ је дрво с пребиђен вџр, а мџже да бџде и грм (Рс).

чџрка (се) несвр. *босџи (се) (говече, јарац, ован)*. – Купџмо волџа, ама он како џче да чџрка, па га продаџомо на кланиџу (Рос).

чџџи се несвр. *излегаџи се из јајеџа (о младунчеџу џџиџа и живине)*. – Од дванађес јађа једанађес пиђишта се ишчупиџше (Вој).

Ц

џабалџско прил. *бесџлаџно, без надокнаде*. – Аче да прођде џабалџско, да не плџти троџшак (Пир).

џабалџк м *оно џиџо се добиђа без џруда*. – При џђи је једење џабалџк, само трађи да га развесџлимо с неџоју приџу или пџсму (Пир).

џамадан м *вунени бели огриџач од сукна*. – Од покођнога дџду остџл нџв џамадан, чџвамо га за џспомену (Рс).

џанџрка/џенџрка ж бот. *џолудивљџа врсџа џљиве, џанарика*. – Од џанџрџете је слаба ређђја (Пир). Само џенџрџете раџају сваку гођину (Гђ).

џанка несвр. *џириџи лажџи, неисџине; изврџаџи исџину*. – Немџј да џанкаш и да ми бруџкаш деџа по селџ (ВЈ).

џџчка ж *кеса; омађи џак*. – Донџсо од џџву у двџ џџче васџљ (Рс).

џванђа несвр. **1.** *џричаџи ради џричађа, говориџи бесмислице*. – Излџзне на пџт, сџдне до нас и свџ си неџшто џванђа, не знађе ни онаџ каквџ (Рс). **2.** *оговараџи; клеветџаџи*. – Каквџ си ти џванђала при Јџлку за мође чџрђе (Рс).

цврцнут, -а, -о *будаластӣ; ћакнуӣ*. – Мálко цврцнут, заkáчен, не умéје да мýсли (Рс).

цигра́к м *сиӣан шумски густӣиш*. – Онó тáмо цигра́к, не мóж се мýне (Бе).

цóбав, -а, -о *нераван (йуӣ, земљишӣе)*. – У Тёрјан пýтат станýл цóбав, водáта га ископáла (Рс).

цогља́ше свр. рет. *йоружнейиш*. – Остарéје ли човéк, он цогља́ше, мáне да лýчи на човéка (ДД).

цурцёвњак м рет., в. цурцил. – Тóва ми је јáгње цурцёвњак, нёга сам избрáл (Рс).

цурци́л ж *ђурђевданско јáгње намењено клању или заклано*; уп. цурцёвњак. – Цурци́л попревртéл рóг (Рс).

цýца м/ж *йроси́ак; глу́йак*. – Он, цýца, дошýл до пáре и купи́л áуто (Рс).

цýнгазá/цýнгзá м прид. индекл. *йргав; злочесӣ; свадљив; йреври́лив, који йо навици йркоси*. – Којé је цýнгазá, бéгај од нёга да си нéмаш расправй́ју (ВРж). – Кóла је цýнгзá, не знáјеш кадá каквó злó мóже да ти учй́ни (ВРж).

Ш

шабáти се несвр. рет. *лагодно се йонашайи; избегавайи обавезе*. – Он се шабáти, широко́ му окол шй́ју, йде рáскошно, кóмотно (Рс).

шареноп́рљес, -та, -то *који има шарену губицу (брав)*. – Шареноп́рљестата овцá је три-пути близни́ла (ВЈ).

шарó барó, нанáј гуђй изр. ром. *велика глава а мало йамейи у њу*. – Рй́ца: шарó барó, нанáј гуђй, само пй́је пй́во и пцу́је нáрод (Пир).

швра́копис м *лош рукойис*. – Не мóгу да чýтам твој швра́копис, цáбе си пй́смен (НМл).

швика́ње с *звйждање*. – Јá га по нёгóво швика́ње познáјем и óдма му се јáвим (ВРж).

шегобй́ја м/ж *йодругливац*. – И сироти́ца, и удови́ца, бéдна од све стрáне, ама голема́ шегобй́ја (ВРж).

шемшй́р м бот. *шимшир Bixus sempervirens*. – Сва́ка ку́ћа и у селó и у гра́д имáла је шемшй́р, с нёга ћитимо свáтове, а нёгде га óкају шамшй́р или шамшй́рка (Пир).

шендр́ца несвр. *храмайи*. – Шендр́ца, убй́л си ногýту (ВРж).

шестопр́став, -а, -о *који има на једној руци шесӣ йрсӣију*. – На Србијáнку мýжат, он умрé одједну́ш, бéше шестопр́став, шестопр́с (Вој).

шётне се свр. хип. *йрошейиши се*. – Излéзо да се шётнем пред вечéру (Пир).

шиљав вѣтар изр. мет. *ледени вѣтар који сѣоро дува али љродире кроз одећу*. – Почѣ да дува шиљав вѣтар, а ми у тњиће дрѣје, премрзимо од стѹд (ВЛк).

шиљаво прил. *ошћиро*. – С њѣга че бѹде шиљаво, че бѹде карање (Рс). Он ме нѣшто шиљаво глѣда (Грш).

шиљарка ж *куљасѣа љасѣирска колиба од љрућа, љокривена сламом или сѣарим сеном*. – Шиљарка је шиљава, исплѣтена од прѹће и покрѣјена са сламу, старо сѣно или папрат (Рс).

шиљобрадес, -та, -то *који има изразићо шиљаћу браду*. – Сви су од туја вамиљију шиљобрадести (ВЛк).

шиљодѹпав, -а, -о *који је јако мршав (и уског љура)*. – Врѣдна, ама шиљодѹпава, не лѣчи на женѹ (Држ).

шиљри се несвр. фиг. *живећи лагодно на свом љоседу; имаћи много љросѣора, новца, земље*. – Старцат је работѣл и стицал цѣл живѹт, а са зѣт дојдѣ у и са се он шиљри у његову кућу (Сук). Шиљри се како мећик у жежак зајтѣн (Кр).

широкѹ му окол шиљју изр. *комоћан је; без обавеза је*. – Ђма ѹбаву плѣтицу и ѣма кѹ да га слѹша, па му широко окол шиљју, мѹже и да појѣ (МЈ).

широкогрѹдес, -та, -то *који има широка љрса, широкогруд*. – Милѹтин бѣше широкогрѹдес и ѹбав човѣк (Брл).

шкѣбав/шкѹбав, -а, -о *закржљао и са израженим љрбухом (деће, младунче сѣоке)*. – Тѹв јѣгне шкѹбаво, нѣздраво и не напредѹје (Рс).

шлапѣндра м/ж *шѣљивѣија; шерѣи; брѣљивац*. – Он је шлапѣндра, ѹче да развесѣли човѣка, ама нѣма мѣру па прича и кво трѣбе и кво не трѣбе (Рс).

шљѣмчи несвр. *захваћаићи сувише (грю које љасе; орач љлугом; косач косом)*. – Не шљѣмчи тѹлко, косѣ како се кѹси (Вој).

шљѣска несвр. *брѣљаићи неумесно и вулгарно*. – Таја женѣ шљѣска, не трѣбе ми у двѹр и у кућу (ВРж).

шљипарѣц м мн. шљипарѣи зоол. *мала риба*. – У нашуту рѣку ѣма крѣавци, шљипарѣи и пестрѣ (Рс).

шљѹва се несвр. *оговараићи*. – Сѣмо се шљѹвају од јѣднога-дрѹгога, сви лѹши, само онѣ добрѣ (Гос).

шѹљћѣње с гл. им. *шѣљив разговор, размена досѣики*. – Јѣ сам имал шѹљћѣње с њѹ, свѣа ми је (ДД).

штавѹри несвр. *нећрекидно мучно живећи (невоље, бриге, лоше здравље, беда)*. – Штавѹримо бѹлни с бѣбѹту и мѹката си свѣ с нас ѣде (ВРж).

што 1. изр. *ѣма сѣ-што има чиме*. – Ђмам сѣ-што и цѣра да дочѣкам (Пс).
2. Изр. *ѹ-што у чему*. – Ђма сѣ-што, ама нѣма ѹ-што (Бе. Пир).

шћићка ж *йодужа йољага са шћићкаљком за хвайћање змија*. – Ја си носим шћипку с мене и ваџам змије сас њу (Рс).

шћирвџи несвр. *йросийаји; мрвији; губији усйуји*. – Децаџа не узимају грџо по грџо него шћрвџе и врљају недојџено (Вој).

шћрџује несвр. *шћпројији*. – Тџплица кришом шћрџује свиње и йма сйгурну рџку (Бе).

шћрџинци м мн. *йрљаџе особе*. – Шћрџинци там доџде сваџкви (ВЛк).

шумџарка ж *сйџаклени цилиндар йешћролејске ламйе или фењера*. – Стаџкло на ламбу џкамо шумџарка (Рс).

шуйџак м *кљуџа или сйџолицџа без наслона*. – Ймамо три столиџе шутџаџи и клџпу шутџак (Рс).

шџуши несвр. *сушији*. – Шџушимо сџено, па че га дџнемо (Вој).

шџушљаџ, -а, -о *неџисйи: йовршан, лоше урађен*. – Шџушљаџе му раџботе, млоџо шушљаџи (Гра).

шушулиџуџање с гл. им. *џоговор очима, гесйџовима и шайајџом, уз ругање џругима*. – Омрџло ми је џаше шушулиџуџање, све мџра џас дџџе да сте најџаметне (Рс).

шушулиџује несвр. *разговараји шайајџом, у йџверењу*. – Нџчу да шушулиџуџемо, џажй ми пред сви џакџо си тџла (ДД).

шџуџури се свр. *шћућурији се*. – Шџуџуриле се коџџшћете у крај, на-мокрила ћи ћишџа (Рс).

шџкне свр. *џйџераји коџџшке са йш! или ш!* – Чџџџа коџџшка ми улџзне у лејџу и ја ћу шџкнем: „Йш, чџџџа!“ (Кр. Бс).

Ь

ьрџања ж геџгр. *џужа коџа*. – Каџемо траџ, а џад је поџлго каџемо ьрџања; тџтмер је џад је поџратко (Бе).

Самостални истраџиваџ
dragoljub.zlatkovic010@gmail.com

(Примљено: 11. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Миљана Чопа

ДИСТРИБУЦИЈА ДУГОУЗЛАЗНОГ АКЦЕНТА У ГОВОРУ ЋУПРИЈЕ*

Ћуприја се налази у Поморавском округу, у централној Србији, и припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта. Према актуелним описима, северно подручје косовско-ресавског дијалекта у погледу акцентуације одликује се новијим троакценатским системом, с померањем краткосилазног акцента с финалног слога, који је задржао свој квалитет када се пренео на слог који је претходно био кратак, док се у слогу који је био дуг након преношења реализује дугоузлазни акценат. Циљ овог истраживања је да се сагледа дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје. Корпус представљају спонтани разговори који су вођени са шесторо говорника из наведене области, који припадају двема различитим генерацијама. Настојали смо да кроз анализу прикупљеног корпуса сагледамо дистрибуцију дугоузлазног акцента, односно да утврдимо у којем се степену силазни акценат заиста пренео на претходно дуг слог, као и то да ли се, уколико је акценат остао на старом месту, у слогу који му претходи реализује предакценатска дужина. Резултати истраживања показују ново акценатско стање којим се одликује говор северног подручја косовско-ресавског дијалекта, тј. говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходио, и без предакценатског квантитета. Закључили смо да је процес преношења акцента, чији је резултат дугоузлазни акценат, на говорном подручју Ћуприје у потпуности завршен.

Кључне речи: дугоузлазни акценат, косовско-ресавски дијалекат, Поморавски округ, говор Ћуприје.

1. УВОД

Ћуприја је градско насеље које заузима централни део територије Поморавске области и једна је од пет општина, поред једног града, које ову област сачињавају. Осим Ћуприје, Поморавској области припадају општи-

* Овај рад финансирао је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14 од 17. 1. 2022. године, који је склопљен с Институтом за српски језик САНУ.

не Деспотовац, Свилајнац, Рековац и Параћин, а статус административног центра има град Јагодина. Према последњем попису становништва из 2011. године Ћуприја је имала 19 471 становника, а с околним селима побројано је њих 30 645.

Поморавска област, у чијем је средишту Ћуприја,¹ налази се у централној Србији и припада региону Шумадије и западне Србије, а према историјској диференцијацији региону источне Шумадије (Левач, Белица), односно Ресаве.²

Илустрација 1: Локализација Поморавског округа на мапи административних јединица Србије.³

Илустрација 2: Општине у оквиру Поморавског округа.⁴

Будући да се налази у Поморавском округу и на самој обали Велике Мораве, Ћуприја припада северном подручју косовско-ресавског дијалекта (в. Ивић 2009: 90). Павле Ивић овај дијалекат назива „најособенијим међу српским дијалектима“ (2009: 63) и као његову основну проблематику издваја одређивање граница и поделу на мање јединице (2009: 67).

¹ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

² в. https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ.

³ Преузето с: <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706>.

⁴ в. [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ћуприја_(град)).

Постоје различите поделе овог дијалекта,⁵ а у овом смо се истраживању водили поделом Павла Ивића, који косовско-ресавски дијалекат према најупечатљивијим разликама које произлазе из спољних утицаја дели на јужни, средишњи и северни поддијалекат (Ивић 2009: 73–74).

Предео којим се северни поддијалекат простира насељен је претежно говорницима јужног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта који су ту дошли услед продирања албанског становништва на њихову првобитну територију (Ивић 2009: 93).

Ови су говори у начелу неиспитани. Малобројна истраживања говорâ северног подручја косовско-ресавског дијалекта показују да су изразите особине овог дијалекта у северном делу слабије заступљене, будући да су се изгубиле у поменутом дијалекатском превирању, које је довело и до недостатка хомогености у читавом северном говорном подручју (Ивић 2009: 90).

Према досадашњим истраживањима северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта, односно према малобројним подацима доступним у релевантној дијалектолошкој литератури, међу карактеристикама северног поддијалекта на фонетско-фонолошком нивоу, које представљају иновације у односу на друге говоре овог дијалекта, издваја се губљење предакценатских дужина (*ййййала* > *ййййла*) или чешће јављање примера у којима је акценат прешао на слог на којем је била предакценатска дужина (*ййййала* > *ййййала*), што је појава од структуралног значаја на коју истраживачи нису обраћали превише пажње (Ивић 2009: 94). Управо ће ова појава бити предмет нашег истраживања.

У фокусу истраживања је позиција с предакценатском дужином на коју се силазни акценат померио и дао дугоузлазни, односно, настојали смо да истражимо дистрибуцију дугоузлазног акцента у говору Ћуприје, с циљем да се утврди савремено стање наведене језичке особине.

У истраживању су коришћене методе и технике социјалне дијалектологије. Резултати су поређени с резултатима истраживања других народних говора који су према својим структуралним особинама блиски испитиваном говорном подручју.

1.1. Преношење акцената.

Старије штокавско акценатско стање подразумевало је два силазна акцента који су се разликовали по квантитету (Ивић 1985: 57) као и неак-

⁵ На пример, Милош Окука косовско-ресавски дијалекат поделио је на четири поддијалекта, а према његовој подели говор Ћуприје припао би браничевско-великоморавском (североисточном) поддијалекту (2008: 211).

центовану дужину и неакцентовану краткоћу (Средојевић – Суботић 2011: 110).

Новоштокавска акцентуација резултат је преношења двају силазних акцената с финалних и унутрашњих слогова за једно место ка почетку речи, при чему се на новом месту акцента реализује акценат узлазне интонације (*сесѝрѧ* > *сѣсѝра*; *сесѝрѣ* > *сѣсѝрѣ̆*; *гѧѧѧ* > *гѧѧа*; *гѧѧѧм* > *гѧѧѧм*) (Ивић 1985: 58–60). Вокали на којима се акценат налазио пре акценатског преношења задржали су своје квантитетске карактеристике (Средојевић – Суботић 2011: 111).

У многим дијалекатским говорима новоштокавско преношење акцената извршено је делимично, на шта може утицати низ чинилаца, међу којима се издвајају следећи (Ивић 1985: 59):

- краткосилазни акценат преноси се лакше од дугосилазног;
- акценат с финалног слога лакше се преноси него с унутрашњег;
- акценат с крајњег отвореног слога лакше се преноси него с крајњег затвореног;
- дуги претходни слог лакше прима акценат него претходни кратки.

1.2. Акценатске особине северног подручја косовско-ресавског дијалекта.

Косовско-ресавски дијалекат према актуелним описима одликује се староштокавском акцентуацијом, с повлачењем краткосилазног акцената с финалног слога, при чему се на претходно дугом слогу реализује дугоузлазни, а на претходно кратком слогу краткосилазни акценат (Ивић 1985: 102). Највећи део овог дијалекта одликује се, дакле, троакценатским системом; неакцентоване дужине иза акцената су скраћене, док се, према описима старијег датума, неакцентоване дужине у слогу испред акцената добро чувају (в. Ивић 1985: 102). У описима новијег датума наводи се да је у неким зонама на северу дијалекта преношење акцената захватило готово све случајеве где се претходно реализовала предакценатска дужина (Окука 2008: 203–204).

Мали је број истраживања која су се бавила испитивањем акцената у северном подручју косовско-ресавског дијалекта и ова су истраживања старијег датума. Ћупријски говор њима није обухваћен, али смо се осврнули на резултате оних која су територијално блиска нашем испитиваном подручју, те би њихови резултати могли бити од користи за ово истраживање.

Асим Пецо и Бранислав Милановић (1968) у својој монографској студији посвећеној ресавском говору⁶ наводе да су се предакценатске дужи-

⁶ Ово истраживање спроведено је на територији општина Свилајнац и Деспотовца (Пецо – Милановић 1968: 246).

не у многим случајевима редуковале, али да, у случајевима где се реализују, до њихове реализације не долази само у основним облицима речи, него и у њиховој промени, а такође и код непроменљивих речи. Ипак, истичу да су много чешћи примери у којима се предакценатска дужина изгубила (Пецо – Милановић 1968: 298). У примерима које наводе није дошло до преношења акцента, већ само до губљења предакценатске дужине (*живѣла*, *живѣли*, *ку-йѣо*, *йеѣѣо*, *радѣли*; *обучѣм*; итд.) (Пецо – Милановић 1968: 298). У њиховом корпусу забележени су и примери у којима је потврђена реализација дугоузлазног акцента на месту некадашње предакценатске дужине (*баѣше*, *биѣла*, *гроздиѣи*, на *свѣѣу*, *Тома*, итд.) (Пецо – Милановић 1968: 294).

Радоје Симић (1972) у својој монографији посвећеној левачком говору⁷ наводи да се говор овог краја одликује троакценатским системом (1972: 43). Симић истиче да се предакценатске дужине у говору Левча чувају (1972: 45), наводи и примере у којима је дошло до акценатског преношења, у којима се након њега реализује дугоузлазни акценат (Симић 1972: 51–53), али *мисли* да су случајеви без пренесеног акцента (односно, с реализацијом предакценатске дужине уместо дугоузлазног) „приближно исто тако чести у употреби као и с преношењем“ (Симић 1972: 53–54).

Павле Ивић и Слободан Реметић (1981) при опису говора Буковца⁸ (пункт ОЛА 83) наводе да се дуге силабеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред дугосилазног или кратког акцента, а да се дугоузлазни акценат јавља само на претпоследњем слогу (Ивић – Реметић 1981: 575).

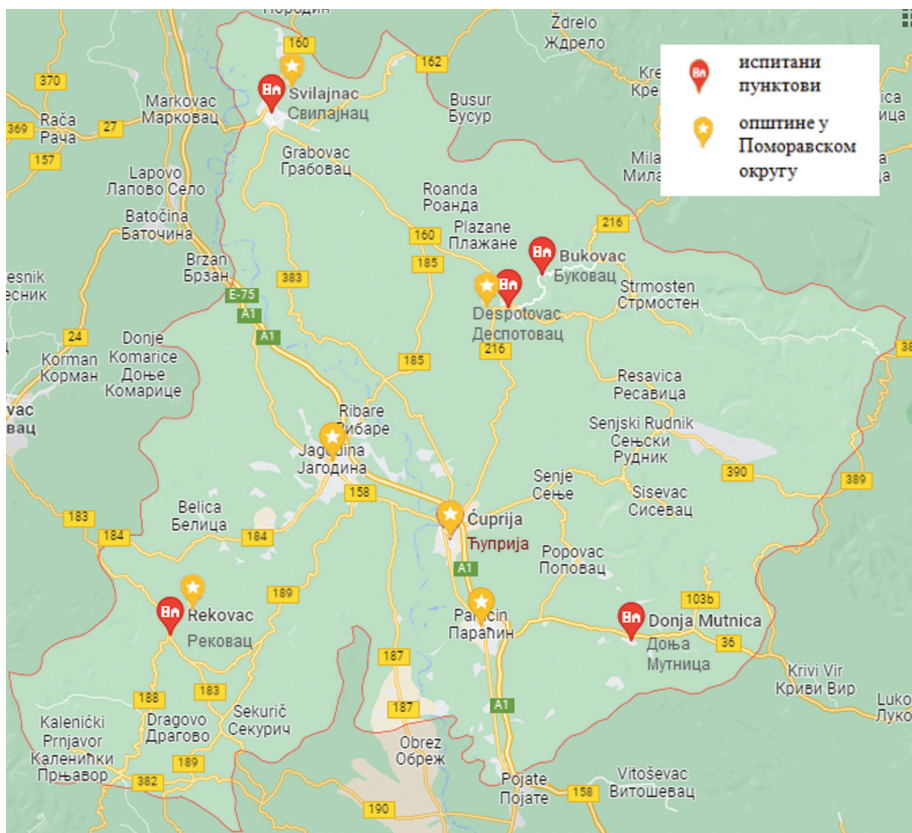
Софија Ракић-Милојковић (1987) испитивала је фонетске особине у говору села Доње Мутнице код Параћина. Ауторка наводи да акценатски систем у говору испитиваног пункта одговара општим одликама у косовско-ресавском дијалекту, с трима акцентованим и двама неакцентованим прозодемама, од којих се дуге прозодеме могу наћи под акцентом и у слогу непосредно испред њега (Ракић-Милојковић 1987: 30). У овом истраживању забележено је да се дугоузлазни акценат може наћи искључиво на пенултими, и то испред кратке ултима (Ракић-Милојковић 1987: 31), те да се предакценатска дужина врло доследно чува у слогу непосредно испред краткосилазног акцента, док је мање очувана у слогу непосредно испред дугосилазног акцента (Ракић-Милојковић 1987: 32).

На основу података које пружају наведени описи можемо увидети да је процес губљења предакценатских дужина или њихове замене дугоузлазним акцентом као резултатом акценатског преношења био започет још полови-

⁷ Међу пунктовима обухваћеним овим истраживањем нашао се и Рековац, са селима у околини Јагодине (Симић 1972: 30).

⁸ Село у општини Деспотовац, у Поморавској области.

ном прошлог века. У овом истраживању настојали смо да сагледамо савремено стање наведене појаве.

Илустрација 3: Туприја у односу на испитане пунктове у Поморавском округу.

2. МЕТОДЕ И ТЕХНИКЕ ИСТРАЖИВАЊА

2.1. Информатори.⁹

Информатори (И1–И6; в. табелу 1) чији је говор овим истраживањем обухваћен житељи су Туприје и припадници двеју различитих генерација.¹⁰

⁹ Овом приликом исказала бих посебну захвалност својим информаторима који су великодушно пристали на сарадњу и тиме омогућили спровођење овог истраживања. Нарочиту захвалност дугујем Гордани Чопа, која више није међу живима.

¹⁰ Будући да се значајније промене у језику региструју након тридесетак година (Бошњаквић 2020: 374), у овом смо се истраживању определили за испитивање припадника

Информатори су такође различитог степена образовања – сви припадници старије генерације имају основно образовање, док је међу припадницима средње генерације један информатор стекао средњошколско образовање, један је завршио вишу школу, а један је факултетски образован. Две информаторке рођене су на подручју јужног дела косовско-ресавског дијалекта, али од најранијег детињства живе на подручју северног поддијалекта косовско-ресавског дијалекта. Остали информатори рођени су и живе у Ћуприји.

Табела 1: Подаци о информаторима.

ознака	иницијали	година рођења	место рођења	место живљења	образовање	генерација
И1	Д. Л.	1970.	Деспотовац	Ћуприја	СШ	средња
И2	С. Ј.	1965.	Пећ	Ћуприја	Ф	средња
И3	Т. Н.	1971.	Јагодина	Ћуприја	ВШ	средња
И4	М. М.	1944.	Сење	Ћуприја	ОШ	старија
И5	Г. Ч.	1944.	Ћуприја	Ћуприја	ОШ	старија
И6	С. С.	1946.	Ново Село	Ћуприја	ОШ	старија

2.2. Корпус.

Корпус у овом истраживању сачињен је од шест звучних записа разговора с информаторима¹¹ у укупном трајању од 163 минута и 55 секунди. Ови су разговори снимљени¹² у Ћуприји,¹³ а реализовани су у виду социолингвистичког, односно полуструктурираног интервјуа.¹⁴ Снимци су више

двеју различитих генерација, како бисмо сагледали потенцијалне разлике у дистрибуцији испитиване појаве, односно потенцијалне путеве језичке промене.

¹¹ У оквиру звучних записа, осим информатора, у појединим разговорима учествовали су и саговорници, који су припадници исте говорне заједнице, али за потребе овог истраживања њихов говор није анализиран.

¹² За снимање ових разговора коришћен је диктафон *Olympus VN-741PC*.

¹³ Разговори су бележени током одлазака на терен у више наврата између 2018. и 2021. године.

¹⁴ Социолингвистички интервју представља полуструктурирани разговор, у том смислу што истраживач треба одабрати теме које су одговарајуће за информатора, а чија је природа таква да наводе на дуже наративе (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју отпочиње универзалним питањима, па се постепено иде ка специфичним и личним питањима, односно оним која би могла изазвати изванредан емотивни набој, што би информатора требало да доведе

пута пажљиво преслушани, фонетски транскрибовани¹⁵ и забележени у *Word* формату.¹⁶

2.3. Методологија.

Анализи смо приступили тако што смо најпре издвојили примере у којима је реализован дугоузлазни акценат, који је настао као резултат преношења силазног акцента на претходно дуг слог (в. одељак 1.1). Потом смо издвојене примере груписали помоћу методологије коју је конципирао Павле Ивић (1985: 60), односно – забележили смо примере према 6 фонетских положаја који приказују резултате новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине (в. табелу 2). У корпусу смо према овој методологији посматрали и дистрибуцију силазних акцената иза неакцентоване дужине.

Табела 2: Резултат новоштокавског преношења у случају силазних акцената иза неакцентоване дужине.

акценат	положај	слог	положај	акценат
“				”
<i>glāvā > gláva</i>	1a	крајњи отворени	4a	<i>glāvē > glávē</i>
<i>nārōd > nārod</i>	2a	крајњи затворени	5a	<i>glāvōm > glávōm</i>
<i>īīīīāla > īīīīāla</i>	3a	унутрашњи	6a	<i>īīīīīmo > īīīīīmo</i>

Потом смо, након што смо издвојили примере у којима је изговорен дугоузлазни акценат, уместо у овом дијалекту очекиване предакценатске дужине и силазних акцената,¹⁷ његову заступљеност сагледали у односу на укупан број примера, како бисмо видели има ли разлике у степену дистрибуције дугоузлазног акцента код говорника из различитих генерација.

до што природнијег говора (Мејерхоф и др. 2015: 48). Интервју који је у овом истраживању спроведен конципиран је према принципима које је успоставио Вилијем Лабов (1984).

¹⁵ Транскрипти су формиран помоћу програма *VoiceWalker*, који омогућава репродукцију аудио-записа уз понављање његових сегмената.

¹⁶ На основу транскрипта сачињени су текстови чији је део представљен у одељку *Извод из дијалекатских шексџова*.

¹⁷ Приликом категорисања примера коришћени су *Речник Мајнице српске* (2007) и одељак посвећен поста акценатским дужинама (Суботић и др. 2012: 99–101).

Примере који су анализом обухваћени ограничили смо на оне међу којима се нису нашли бројеви, као ни поједини примери који су изостављени уколико нисмо могли са сигурношћу утврдити њихове прозодијске карактеристике. Стога, из нашег корпуса у овом истраживању анализирано је укупно 1425 речи.

Резултати анализе добијених података представљени су дескриптивно и поређени су с резултатима других истраживања појединих говора који су према својим структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, а ова су истраживања новијег датума.¹⁸

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА¹⁹

3.1. Позиција 1а: тип *глас̌а*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

У ћупријском говору према резултатима забележеним у нашем корпусу краткосилазни акценат доследно је померен с отворене ултима на место неакцентоване дужине, што је резултирало реализацијом дугоузлазног акцента, чије су потврде неки од примера²⁰ из нашег корпуса (укупно 818 забележених примера у корпусу):

би́ла (И1²¹ × 17, И2 × 7, И3 × 7, И4 × 12, И5 × 7, И6 × 19), *би́ле* (И2 × 6, И3 × 3, И5 × 2, И6 × 3), *би́ли* (И1 × 3, И2 × 8, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 7, И6 × 10), *би́ло* (И1 × 24, И2 × 14, И3 × 17, И4 × 33, И5 × 19, И6 × 9), *во́јске* (И1), *во́јсци* (И1, И6), *вра́ћа* (И1), *вре́ме* (И1, И2 × 8, И3 × 4, И4, И5 × 6, И6 × 7), *де́ше* (И1, И2 × 4, И3 × 7, И4 × 2, И5, И6), *жи́ва* (И1 × 2), *ле́по* (И1 × 3, И2 × 2, И4, И5, И6), *ни́си* (И1, И2, И4), *ни́смо* (И1 × 3, И2, И3 × 6, И4 × 4, И6), *о́вде* (И1 × 14, И2 × 19, И4 × 13, И5, И6 × 9), *одрáсли* (И1 × 2), *оки́обра* (И1, И3, И6), *и́йшла* (И1 × 2), *и́одне* (И1), *и́ојма* (И1, И2, И4 × 2, И5 × 2), *и́робе*

¹⁸ Резултати овог истраживања поређени су с резултатима истраживања појединих говора, од којих већину представљају српски говори у Румунији. Иако су ово говори који су по својој природи специфични, будући да се налазе изван матичне територије језика којем припадају, сматрали смо да је оправдано поредити резултате истраживања будући су према структуралним карактеристикама ови говори блиски говору нашег испитиваног подручја, а такође, имају типичне одлике косовско-ресавске акцентуације: Дивич (Лончар Раичевић 2018а: 296); Стара Молдава (Лончар Раичевић 2018б: 43); Белобрешка (Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 167); Пољадија (Лончар Раичевић 2020: 180). Осим тога, резултати су поређени с резултатима истраживања говора Баваништа (Бошњаковић 2020). У наведеним истраживањима примењена је иста методологија као и у нашем.

¹⁹ Узевши у обзир превасходно број испитаника, али и њихову старосну доб, мора се истаћи да су представљени прелиминарни резултати истраживања наведене појаве.

²⁰ Из практичних разлога у раду нису наведени сви анализирани примери.

²¹ Ознака информатора који је изговорио наведени пример.

(И1 × 3), *īrūdna* (И1, И2, И3), *hérka* (И1, И4, И5), у *sīvāri* (И1 × 3, И3 × 2, И4 × 4, И5 × 2, И6 × 4).

За старо место акцента у овој позицији у нашем корпусу нема засведочених примера. Нисмо забележили ни примере у којима енклитика чува старо место акцента, што је било и очекивано, будући да је то знатно старије стање.

У истраживањима других говора, који су према структуралним карактеристикама блиски говору нашег испитиваног подручја, старо место акцента у овој позицији такође није забележено (в. Лончар Раичевић 2018а: 292; 2018б: 40; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 163).

3.2. Позиција 2а: тип *nārōd*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Краткосилазни акценат у нашем корпусу доследно је померен на место неакцентоване дужине с финалног затвореног слога, што је резултирало доследном реализацијом дугоузлазног акцента (укупно 104 забележена примера у корпусу):

kávez (И5), *lánaц* (И3), *národ* (И1), *níсам* (И1 × 9, И2 × 5, И3 × 3, И4 × 11, И5 × 10, И6 × 10), *īēšak* (И3), *īorékлом* (И1), *īrimer* (И2 × 2, И3, И4 × 4), *rásīusī* (И1) *rúčak* (И1, И5, И6).

У овој позицији такође нисмо забележили примере са старим местом акцента, што је било и очекивано, а тако је и код других истраживача (в. Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.3. Позиција 3а: тип *īīīāla*: краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У овој позицији такође је доследно спроведено преношење акцента чији је резултат реализација дугоузлазног, уместо пређашњег краткосилазног акцента иза неакцентоване дужине у медијалном слогу (укупно 419 забележених примера у корпусу):

bólnici (И1 × 2, И3), *doživeli* (И2 × 2), *drúžila* (И1), *živela* (И3 × 3), *živeli* (И4, И5 × 2, И6 × 3), *žúрили* (И1), *zavíјala* (И1), *zahīévala* (И1), *inićirali* (И2), *krátiio* (И1), *krénula* (И1 × 2, И2 × 2), *krénulo* (И2), *kúиila* (И3, И5), *kúиили* (И1), *kúиio* (И1 × 2, И5 × 2), *ľúdima* (И2), *méšala* (И1), *mórala* (И3 × 2, И4 × 3, И6, *móralo* (И3, И4), *mórao* (И3), *miniрala* (И2), *móralи* (И1 × 2, И2 × 2, И4 × 3, И6), *naľúиила* (И1), *národu* (И3), *odlúчила* (И1 × 2, И3), *omoguћили* (И1), *oīeráciју* (И3), *oīīriлике* (И1 × 2, И5), *očekivalи* (И1 × 2), *īlanirali* (И1, И6 × 3), *īlánove* (И1), *īojáвио* (И1), *īomáгale* (И1),

йомáгали (И4, И6), *йóродицу* (И1, И3), *йримéйио* (И1), *йрiчала* (И2, И3 × 2, И5), *йромéнила* (И1), *рáдила* (И1 × 4, И2 × 4, И3 × 3, И5 × 2, И6), *рáдиле* (И1 × 2, И3, И6), *рáдили* (И1 × 8, И2, И4, И6), *рáдио* (И1, И2 × 4, И3 × 2, И4 × 2, И5 × 3, И6 × 2), *расiйiтiала* (И2), *рáсiйусiу* (И1), *слáгала* (И3 × 3), *слáгале* (И1), *слáгали* (И1, И4), *слáгао* (И1), *сýкоба* (И1 × 2), *и́рáжио* (И2), *уи́йсала* (И1, И2 × 3, И3 × 2, И5), *уи́йсале* (И1 × 2), *уси́авала* (И1), *уси́евали* (И3).

У нашем корпусу примера са старим местом акцента у овој позицији није било, што је разлика у односу на резултате до којих су дошли други истраживачи (в. Бошњаковић 2020: 379; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41; 2020: 178; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.4. Позиција 4а: тип *глāвê*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на отвореној ултими.

Дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине на отвореном финалном слогу у нашем корпусу такође је доследно замењен дугоузлазним акцен-том (укупно 62 забележена примера у корпусу):

вóжње (И3), *дáје* (И1), *дáна* (И1 × 2, И2 × 4, И3 × 3, И4, И6 × 2), *љúди* (И1), *нéћу* (И1, И4 × 3), *рáсiе* (И1), *сáле* (И1), *си́рáне* (И3, И4), *и́еiе* (И1), *удáје* (И1).²²

У овој се позицији стање забележено у нашем корпусу разликује у односу на резултате других истраживача говорâ структурално блиских говору нашег испитиваног подручја (в. Бошњаковић 379–380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 41–42; 2020: 179; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 164).

3.5. Позиција 5а: тип *глāвôм*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, на затвореној ултими.

Када је у питању затворени слог с дугосилазним акценом иза неакцентоване дужине, такође бележимо само примере у којима се доследно реализује дугоузлазни акценат (укупно 12 забележених примера у корпусу):

диiлóмом (И3), *изгрáдњом* (И2), *крáгном* (И5), *Марiном* (И1); *жiвиш* (И3), *извúчем* (И2), *мрзим* (И2), *йовúчем* (И5 × 2), *удáјеш* (И1 × 2), *удáјем* (И1).

И у овом случају стање у нашем корпусу разликује се од стања забележеног у другим истраживањима, где је било и примера са старим местом

²² У корпусу је забележен један пример у којем се чува старо место акцента, али се предакценатска дужина која му је претходила не реализује. Међутим, овај је пример изговорен од стране саговорника, чији говор у овом истраживању није био анализиран: *омузê*.

акцента (в. Бошњаковић 2020: 380; Лончар Раичевић 2018а: 293; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165).

3.6. Позиција ба: тип *īrīyīmo*: дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине, у медијалној позицији.

У малобројним примерима, које смо у нашем корпусу забележили у позицији некадашњег дугосилазног акцента у медијалном слогу иза неакцентоване дужине, реализован је дугоузлазни акценат (укупно 10 забележених примера у корпусу):

жівимо (И2), *јурења* (И3), *йовл́ачење* (И2), *шн́ајдерски* (И4);

У овој позицији, међутим, забележили смо и примере у којима се чува стари, непренесени акценат, али се неакцентована дужина која му је претходила не реализује:

саб́орник (И3), *С́тење́вца* (И1 × 5).

У другим истраживањима говорâ, који су структурално блиски нашем испитиваном подручју, истраживачи бележе или искључиво старо стање, или су знатно чешћи примери с непренесеним акцентом (в. Лончар Раичевић 2018а: 294; 2018б: 42; 2020: 180; Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: 165), док поједини резултати показују да је однос примера са старим и новим акцентом код старије генерације изједначен, а да се код млађе генерације примери с пренесеним акцентом јављају у већем проценту (Бошњаковић 2020: 381).

3.7. О појединим специфичностима.

У нашем корпусу забележени су примери у којима се реализује дугоузлазни акценат на месту на којем се према норми стандардног српског језика реализује краткоузлазни. Може се претпоставити да је до реализације дугоузлазног акцента уместо краткоузлазног дошло јер се акценат пренео на ново место, а будући да краткоузлазни акценат говорници с овог подручја немају у свом говорном систему, на његово је место дошао акценат који у њиховом систему постоји:

д́олму (норм. *дòлма*) (И5), *задовóљсѝво* (норм. *задовòљсѝво*) (И3), *касѝе* (норм. *касѝе*) (И1), *незадовóљсѝво* (норм. *незадовòљсѝво*) (И3), *йóследице* (норм. *йòследице*) (И3), *й́рѝзуме* (норм. *й̀рѝзуме*) (И2 × 4), *й́ро́грам* (норм. *й̀ро̀грам*) (И1).

Забележени су примери у којима се дугоузлазни акценат реализује уместо нормативног краткосилазног: *гóре* (норм. *гòре*) (И2), *дóле* (норм. *дòле*) (И2 × 17, И4), што би могли бити и акценатски дублети, или последица емоционалног стања говорника.

Такође, одрични облик трећег лица једнине глагола *јесам* у презенту у говору свих информатора забележен је с дугоузлазним акцентом (*није* × 41), док су нормативни облици *није* и *није*. Ова се појава може објаснити тиме што је облик трећег лица једнине аналошки преузео дугоузлазни акценат из осталих облика овог глагола у презенту. У корпусу су, међутим, забележени, и то у већем проценту (в. табелу 3), облици овог глагола с краткосилазним акцентом (*није* × 91), што може бити последица бржег темпа говора (в. Бошњаковић 2020: 382).

Табела 3: акценат у речи *није*.

<i>није</i>	31,06%	68,94%	<i>није</i>
-------------	--------	--------	-------------

3.8. Дистрибуција дугоузлазног акцента у говору Ћуприје.

Резултати истраживања указују на ново акценатско стање којим се одликује говор Ћуприје, а које подразумева новији троакценатски систем, с доследно пренесеним краткосилазним акцентом на слог који му је претходно, чији је резултат дугоузлазни акценат. Инвентар прозодема у ћупријском говору, према резултатима нашег истраживања, подразумева, дакле, четири прозодеме – три акцената (два силазна, који се разликују према квантитету, и дугоузлазни) и неакцентовану краткоћу. Овакво стање разликује се у односу на инвентар прозодема који је забележен у описима других говора северног подручја косовско-ресавског дијалекта, који укључује и предакценатски квантитет (уп. Пецо – Милановић 1968: 298; Симић 1972: 45; Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 30).²³

Дугоузлазни акценат може се јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима. Ово се такође разликује од претходно забележеног стања, где се дугоузлазни акценат реализовао само на претпоследњем слогу (уп. Ивић – Реметић 1981: 575; Ракић-Милојковић 1987: 31).

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Анализа шест звучних записа говора информаторâ из Ћуприје, с подручја косовско-ресавског дијалекта, припадника двеју различитих

²³ Павле Ивић је приликом истраживања говора Уљме закључио да су у том говору све предакценатске дужине повукле акценат на себе (Ивић 1990: 199–205), што је стање које смо забележили у резултатима нашег истраживања.

генерација, показала је да су у њиховом говору силазни акценти доследно пренесени на слог на којем је била предакценатска дужина, а резултат тога је доследно јављање дугоузлазног акцента у њиховом говору. У корпусу су забележена три примера (од укупно 1425 анализираних) у којима до преношења није дошло, али није забележен ниједан пример у којем је изговорена предакценатска дужина. У говору различитих генерација нема разлика у дистрибуцији дугоузлазног акцента.

Резултати нашег истраживања разликују се од резултата који су представљени у описима овог дијалекатског говора из друге половине двадесетог века, где су уочене само тенденције ка губљењу предакценатских дужина, или ка преношењу силазних акцената на слог на којем је била предакценатска дужина, док се старије стање и даље у великој мери чувало. Исто тако, приметили смо и разлике у односу на резултате неких истраживања новијег датума, у којима се такође, мада знатно ређе у односу на описе старијег датума, бележи и старо акценатско стање. Ове разлике нам указују на то да је дошло до промене у језику. Преношење акцента чији је резултат дугоузлазни акценат, према говору испитаника обухваћених овим истраживањем, на говорном подручју Ћуприје у потпуности је завршено. Ово нам истраживање, дакле, пружа увид у ново акценатско стање које је актуелно у говору северног подручја косовско-ресавског дијалекта, тачније у ћупријском говору, а које подразумева новији троакценатски систем с доследно пренесеним силазним акцентима на предакценатски квантитет, чији је резултат дугоузлазни акценат, који се може јавити у свим положајима осим на ултими, што значи да се не реализује у једносложним речима.

Ипак, треба напоменути да постоји могућност да би другачији избор информатора дао и другачије резултате, стога би будућим истраживањима ове појаве требало обухватити већи број испитаника, уз посебан осврт на најстарију генерацију (идеалне дијалекатске информаторе) у чијем би се говору можда ипак нашле предакценатске дужине на које нису пренети силазни акценти.

Резултати овог истраживања могу бити од користи за даља истраживања акцената у говорима косовско-ресавског дијалекта и могу послужити за употпуњавање дијалекатске слике ове области, будући да је она с овог аспекта готово неиспитана. Детаљнија испитивања фонетских карактеристика акцената овог подручја такође би била од великог значаја, а посебно би допринела поузданости резултата будућих истраживања.

ИЗВОД ИЗ ДИЈАЛЕКАТСКИХ ТЕКСТОВА²⁴

Д. Л. (рођена 1970. године, И1)

О детињству и одрастању на селу

Па, йшли смо у шкѡлу и пѡсле шкѡле смо мѡрали да йдемо да помѡжемо рѡдитељима, нѡрмално, на њиви, и тѡко свѡки дѡн... ймамо пољопривреду, ймамо њиву, ймамо њиве, ймамо ливѡде, ймамо сѣно, ймамо кукѡруз, жйто, свѣ тѡ, пшѣницу, свѣ смо то рѡдили... и крѡве смо тѡд ймали, и ѡвце, и крѡве, и свѡшта смо ймали, и свйње, и кѡкошке, и свѣ... Мй смо свѣ, кѡо и одрѡсли... пѡ, нйсмо бѡш нѣшто вѡлели да рѡдимо, али пѡшто смо мѡгли да йдемо ўвече да глѣдамо – бйоскоп тѡд се појѡвио у сѣлу, п ѡнда прѡбе фолклѡра, ѡнда смо журили да рѡдимо, преко дѡна йдемо у шкѡлу, рѡдимо, и пѡсле пѡдне, ўвече – йдемо на прѡбе фоклѡра, йдемо у бйоскоп и штѡ јѡ знѡм, тѡ је бйла нѡша рѡзѡнода, ѣто.

О породици

Са сѣстром сам се слѡгала сўпер... лѣпо. Па, нѣкад смо се и побйле, додўше, али смо се лѣпо слѡгале. И сѡд се лѣпо слѡжемо зѡто што попўстамо јѣдна дрўгој, јѡ мйсим да због тѡга, ймамо толѣрѡнције прѣвише јѣдна према дрўгој и разўмемо јѣдна дрўгу, и мѡжда због тѡга се дѡбро и слѡжемо. Мѡма је бйла стрѡга и ѡнда кѡже – ћу те кѡжем код тѡте ☺²⁵ ако нйси дѡбра ☺ ѡнда тѡта кѡо нѣшто мало вйше стрѡг него мѡма, и тѡко. Тѡта нйкад нйје био зѡдовољѡн. Нйје бйо зѡдовољѡн. Јѡ сам у дрўгој гѡдини ймала свѣ пѣтице гимнѡзије... у дрўгој гѡдини сам ймала двѣ четвѡрке и јѡ сам му ѡднела књйжицу, и ѡн кѡже – ѣ, нйсам зѡдовољѡн – и мени бѡш онѡко било мнѡго жѡо и мнѡго ми било крйво – штѡ тѡко мѣне да кѡже ☺ да нйје зѡдовољѡн... и двѡ неопрѡвдана сам ймала тѡд ☺ двѡ. ☺

²⁴ Дијалекатски текстови конципирани су на основу транскрипата звучних записа разговѡра са шесторо информѡтора из Ћуприје, који су припадници различитих генѣрација. Разговѡре је забележила Миљѡна Чѡпа у Ћуприји, у периоду 2018–2021. године, за потребе израде докторске дисѣртације, а они су реализѡвани у форми социѡлингвистичког интервјуа (в. одељѡк 2.2). Дијалекатски текстови су за ѡјѡвљивање прилагођени и индексирани, тј. приређени су према темама кѡје су сегментирѡне у тематске целине. Из техничких и етичких разлога нйје презентѡван целокупѡн материјѡл који је прикупљѣн. Информѡтори су сагласни с ѡјѡвљивањем ѡвих текстова.

²⁵ Симбол кѡјим је ѡзначѣно да се информѡтор насмејаѡ.

О ћеркиној свадби

Па ђна пѡсле гимнѡзије, и ђна кѡо јѡ... пѡсле срѣдње шкѡле ђдмах, јѡла мѣсеца, а рѣкла нам да се удѡје прѡвог мѡрта за њѣн рѡђендан, а Зѡран је тѡ примѣтио да тѡ ђна планира. Кѡо ђна планирала вѣшу да ђће да упѣше, пѡ ђе ђво, па ђе ђно, па ђе да студѣра па... и ђнда је Зѡран примѣтио да нѣшто... да вѣћ ѣде дѡго са Мѡрком, да престѡје већ да ѣчи, ђдлична је бѣла, али престѡје д ѣчи, и ђн пѣта – ел тѣ планираш да се удѡјеш или нѣ, ђна кѡже – па нѣћу, јѡ ћу да упѣшем вѣшу – и пѡсе двѡ дѡна дѡђе и кѡже – јѡ ћу ѣпак да се удѡјем – па ако ђе се удѡјеш – јѡ ђћу вѣлико, ђћу свѡдбу, ђћу свѣ, ђнда тѡ мѡра се спрѣми мѡра да се свѣ тѡ органѣзује, и тѡко се ђна... Мѣ смо ѣсто и тѡ подрѣжали, мѣ смо и тѡ подрѣжали, па штѡ ћемо... и тѡко... ђни су ѣмали вѣлику свѡдбу, вѣлику свѡдбу, шѣсто гѡста отпрѣлике бѣло. Мѡрија тѣла свѣ ђбичаје да ѣма. И на сѣлу смо прѡвили онѡ кад долѡзе по млѡду и свѣ то, па пѣтла да трѡже мѡмци, па ђнда... кад ѣјутру долѡзе по млѡду, нѡјпре мѡра да се гѡђа, овѣм, брѣ – пѣшком, ел тѡко, пѣшком се гѡђа јѡбука. И ђнда кад ђни погѡде ту јѡбуку, ђнда мѡгу свѡтови д ѣћу унутра, у двѡриште и да – и нѡравно, да ѣћу да прескѡчу корѣто, де се налѡзе сѣтне пѡрице, ту се бѡце, у ствѡри, и ђнда они ѣћу, свѡтови ѣћу унутра, и ђнда чѣкају да млѡда изѡђе, а младожѣња трѣчи да нѡђе млѡду штѡ прѣ, да би ѣшо код нѣ штѡ прѣ, а ђнда брѡђа стѡје испред вѡрата и хѡће да наплѡте. И ђнда ђни тѡ наплѡте лѣпо, фѣно, и млѡда изѡђе. И ђнда кад млѡда изѡђе, ђнда ѣма са прѣстеном тѡм око нѣке... дѣвер кад обѡва цѣпеле које кѡпио, дѣвер тѡд јѡј дѡје прѣстен који кѡпио. Тѡ свѣ су нѣки ђбичаји које јѡ ѣсто нѣ знам бѡш нѡјбѡље. П ђнда младожѣњски мѡмци да нѡђу, да трѡже пѣтла кѡга сакрѣју нѡши мѡмци, млѡдини мѡмци, девѡјке, сакрѣју нѣгде по двѡришту, и ђнда ђни тѡ трѡже, и кад нѡђу, тѡд мѡгу да бѡду угѡшћени, да бѡду, да се послѡже, знѡш, нѣчим... тѡко, тѡ, свѣ она то хтѣла, тѣ ђбичаје, зѡто што се мнѡго дрѡжила са бѡбама. ☺ Зѡто што се мнѡго дрѡжи са бѡбом тѡмо, и ствѡрно, нѣ знам, ђна тѡ тѡко вѡлела и... мѡда јѡ мѣсим да тѡ претерѣвање сѡд у дѡнашње вѣреме и да тѡ сѡвишно свѣ. Ал нѣшта се нѣсам мѣшала, а нѡјвише сам рѡдила. ☺ Нѣје хтѣла нѣшта, хтѣла је кѡко ђна хѡће, а мѣ смо јѡј свѣ то омогућили, тѡко дѡ, бѡш онѡко кѡко ђна хтѣла.

О својој селидби и пословима

Па јѣдноставно прихвѡти се тѡ тѡко кѡо да мѡраш то. Јѣдноставно мѡраш да крѣнеш дѡље, ѣдеш дѡље. Мѣ смо ѣмали сѡмо онѣ двѣ сѡбице, тѣ се сѣгурно сѣћаш, ѣмали смо тѣ двѣ сѡбице прѡво на почѣтку и нѡрмално, трѡдиш се да тѡ функционѣше тѡко – кѡо – тѡ смо гдѣ смо, тѡ је штѡ је, и штѡ ћемо – ѣдемо дѡље. Јѡ сам већ бѣла запѡшљена, јѡ сам већ рѡдила, нѡрмално,

радила сам у болници и даље, и то је то. А прѣ тога прѣватно смо свѣ радили, и држали смо продавницу, држали смо флипѣре, држали смо и видео-ѣгрице у сѣлу тамо, држали смо касѣте, држали смо – свашта смо нѣшто прѣватно радили. И пѣсле ја сам болницу, а Зѣран је ѣнда ѣмао кѣмбајн, па је ѣмао ѣво па... свашта смо радили прѣватно ствѣрно...

О дружењу

Па ѣскрено, Мѣлана, мѣ ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена... дрѣжимо се, али ѣмамо мнѣго мѣло врѣмена за комшѣлук, рѣцимо, ил штѣ ја знѣм, ѣвде... долѣзи ми јѣдна кѣмшиница, углѣвном су стѣри... и ѣнда ми долѣзи сѣмо јѣдна кѣмшиница одавде. Мѣја јѣтрѣва долѣзи и ѣнда колѣгинице с пѣсла и штѣ ја знѣм, и то који су ми дѣбри и са ѣјма се дрѣжим. А познѣјем мнѣго лѣуди, то јѣсте тѣчно, и у Дѣспотовцу, и у Стѣњевцу, и свѣуда. И ѣвде, и свѣуд, и то је то. ☺

С. Ј. (рођена 1965. године, И2)

О породичној историји

Мѣлетић... Нѣко од тѣтиних прѣдака је бѣо Мѣлета, па је одагле Мѣлетић. То су вѣлда бѣла двѣ брѣта, кѣлко сам ја то дѣбро упѣмтила. Јѣдан је бѣо Пѣвле, јѣдан Мѣлета, па ѣма и Пѣвловића и Мѣлетића који су из ѣсте кѣће. То се сѣд разрѣдило, то је мнѣго давно бѣло, али, тѣко да смо отѣшли и тѣу смо се, ѣвај, разѣшли кѣ фамѣлија, тѣко да ѣма и Пѣвловића и Мѣлетића који су у крѣвном срѣдству. Нѣко од нѣс млѣђих то углѣвном нѣ зна. Стѣри то су крѣли – зѣшто, из кѣг рѣзлога – нѣ знам; бѣло би лѣпо да су бѣр нѣком рѣкли да... да нѣко бѣр то нѣси. Мѣжда и нѣко знѣ, не мѣгу да твѣрим. Мѣжда је нѣко од тѣтиних стрѣчева нѣком од сѣнова рѣко то, па да ѣн ћѣти да му рѣко. Углѣвном, ја нѣ знам, мѣне то ѣвек интерѣсовало, нѣкад нѣшта нѣсам мѣгла д извѣчем од мѣје бѣбе, значи, ѣна је ѣмала у рѣкама, бѣла је пѣсмена, ѣмала је у рѣкама тѣј рѣдослов, мѣра да знѣ бѣр то прѣво прѣзиме које је бѣло кад су дѣшли, ѣвај, на Гѣлију, кад су се насѣлили... јѣр су се насѣлили у крѣш, значи, ѣни су бѣжали, и бѣш су у нѣком крѣшу, ѣне се не сѣћају, мѣле су бѣле кад смо их вѣдили гѣре, ал је мнѣго лѣпо, ствѣрно. Плѣнина, ал је ѣно дѣвно. Нѣје урбанѣзовано, нѣшта нѣма, ѣма нѣки пѣт прокѣпан, ал то вѣда ѣднѣсе, мѣл-тене скѣчеш с кѣмена на кѣмен, и тамо де сам се ја ко дѣте ѣграла, кѣжу, тѣу су бѣле ливѣде нѣкад, сѣд је свѣ бѣрова шѣма. Јѣ ѣмам жѣљу да ѣдем гѣдинама. Јѣ ѣдем у сѣло, ал нѣсам ѣшла тамо, дѣ сам ѣшла, нѣгде тамо, па, као дѣте, тѣко, то ти углѣвном... то.

О свом школовању

Завршила сам средњу грађевинску, високоградњу, и завршила сам економску, Економски факултет, значи дипломирали економиста у трговини, уједно и менаџмент, значи то је било, тако је, овај, комбиновано. Завршила сам у Јагодини. Кренула сам у Светозарево, а завршила у Јагодини. Ал стварно је то било – Јагодина се звала Светозарево и ја сам уписала школу у Светозарево, а завршила сам у Јагодини. Факултет у Београду, ал добро, било је оделење које, овај, истурено овде, али са индекса се води у Београду. Професори овде држали предавања, значи, у то време сам се ја распитала каква ситуација је, уписала високу пословну у Београду, а пошто ми је било компликовано да путујем за Београд стално, ово ми је било једноставније, просто – овде држали предавања поподне, викендима овде сам била, одржавани су били испити, а могао си да идеш у Београд.

О свом послу

Рађим у Полицијској станици Ћуприја. Рађим, овај, на пословима обраде прекршаја. Ту сам мало напредовала. Кренула сам да рађим са средњом школом, рађила сам на шалтерима више од десет година, па сам онда рађила мало ко шеф кад сам завршила факултет и онда сам побегла, то је много напорно. Сада сам у полицији, у полицији рађим на радном месту за које потребна виша школа. Без обзира што имам факултет, пристала сам да рађим то, јер нисам могла да добијем радно место са високим.

Постђала бенефиција коју су иницијали прђшле године и некад су у полицији рађили до педесете године, то је, значи, неки плафон, све преко је превише, значи он, постоје те исцеди до краја, али тотално – не физички, психички. Сам улазак ујутру, значи, кад уђеш у полицијску станицу ујутру, не мож да чујеш ништа лепо, посебно у делу где сам ја – онај се убио, онај се обесио, онај се побио, онај се предозирао, значи милион негативних информација у току дана, од којих ја сада, годинама, овај, човек се научи да изолије неке ствари у глави, значи, пола чујем, пола не чујем. Чујем оно што морам и што је везано стриктно за мој посто, а све остало покушавам да одбијем од себе јер ме то смаја и мрбидно ми, да ти кажем. Дођем кући онако баш оцеђена и како пролази време, све теже ми је неке ситуације да изнесем, да поднесем. Не знам ни ја како да се изразим – има пуно насиља, има насиља над децом, насиља над женама, то човек једноставно некад не мож да прогута. Неке ствари можеш, ал неке стварно, колико год... постанеш деформисан. У свакој професији, па тако и код нас. Неке ствари гледам и не реагујем просто. Човек буде изопачен, ја кажем, то је страшно, ал то је ис-

тина. Временим човек огуља на неке ситуације, али ситуације де су умешана деца врло тешко човек може да изолије – колико год да хоћеш и да желиш – не можеш, човек се саживи и онда то психички врло лоше утиче на сваког, значи без обзира да ли је у питању мушарац или жена, било ко, млад човек лакше подноси, све што си старији, све теже...

Т. Н. (рођена 1971. године, ИЗ)

О свом школовању

То како сам отишла у средњу школу је захваљујући старијем брату од тетке, односно млађем, не старијем – он је завршио елетротехнику и мени се то чинило интересантно, пошто су њих двојица имали више задужење да нас дни чувају кад су били слободни, ја сам уз њих ностоп била. То се знало – пошље нас мама – петак, суботу, па се у недељу вратимо да нас тетка и теча чувају, а дни нас увале, наравно, синовима, тако да сам ја елетротехнику школу уписала зато што и млађи тај брат уписао, и он је то завршио, и мени је то било, интресантно и ја сам тако отишла. Што се факултета тиче, то је било под морање, да бих остала на послу који дан-данас радим, а иначе не радим с том дипломом. Ја сам морала да завршим вишу пословну школу, одсек Спољна и унутрашња трговина, да би добила решење за стално. Ја сам дошла петог октобра деведесет седме године, радила до седмнестог децембра две хиљаде четврте, тад сам добила решење за стално. Морало да се ускладиш, ³начи није било хоћеш-нећеш, мораш. Успевала сам уз помоћ мојих родитеља, мајке и оцуха.

О својим хобијима

Сада све зависи шта је то хоби. Волим рекреативно да се бавим стрељаштвом. Раније сам трчала, сад то више не радим – не дозвољава ми ни време, а ни килажа, најискреније. Бавила сам се фоклором који дан-данас волим. Нажалост, због наших неприлика у нашем градском културно-уметничком друштву ја тренутно не играм, иначе ђипала би сигурно. Хоби, шта још мож да ми буде хоби – ето, башта, да, не могу да кажем – хоби, то је више обавеза, да би деди правила занимацију. Фоклор сам почела да играм са четири године у првом мијатовачком фоклору у вртићу, а после, касније кроз школу и у културно-уметничком друштву Железничар, где сам стигла до ветерана и надам се да ћу још некад да заиграм. А стрељаштво, и то сам почела врло мала, с обзиром да сам одрасла на стрељани, с обзиром да је кућа поред саме стрељане. Почела сам са неких шес-седам година да одлазим, научила да пуцам и мени то било интресантно, онда сам престала да се бавим тиме,

с ђбзиром да сам отишла на дрўге спђртовe и на дрўге ствђри кђје су ме занимале у тђм пѐриоду одрђстања. Врђтила се на стрелђаштво пђново, да кђжем, у нѐких трђдесет и нѐшто гђдина. Вђлим да пўцам и за фђрму и да се дрўжим са дѐцом код мѐне у стрелђани, де ми дѐца ствђрно – напўне ме толђко пђзитивном енѐргијом, да је тђ, ја н умѐм д обђјасним. И сђд се тђкмичим, йдем, знђчи, да им испўним, ѐто, да кђжем, понѐкад кад им зафђли нѐко од ветерђна, па да мђгу да им допўним и кад нѐма дђвољно дѐце, а тђкмичим се за свђју фђрму, гдѐ ђбично вђлим и да побѐђујем.

М. М. (рођена 1944. године, И4)

О животу и супругу

Дѐ смо се бѐше мђ упђзнали – нѐ знам. У колђнији смо тђд стђновали, у фђбрику шѐћера, сђне, јер његђв ђтац добђо стђн у колђнију, а ђвде јђш нђсу добђили кўћу, кђо, национализовано. И ђнда, седамдѐз дрўге смо из колђније прѐшли ђвде, а шездѐс пѐте смо се ўзели и тђмо смо жђвели. Тђмо се ђба детѐта рђдила. Сѐдам гђдине смо бђли у колђнију, стђновали, па смо пђсе прѐшли ђвде. Пђсе поправљђј, поправљђј, цѐо вѐк поправљђј овў кўћу, па пђсе поправљђј йсто ђчево... сђм прађвимо кўће и нђшта... Него дђбро, фђла Бђгу... Ти си мѐн превариђо, нђје јђ тѐбе... ймо двѐ, после ме не пўшташ д йдем... Него такђ ти то, сђне. Дђбро, нђје лђше детђњство, свђко пђмти да му је лѐпо кад свѐ бђло тђко. И тђко, што кђже, кад пђсе... Пђсе сам јђ йшла на кўрс шнђјдерски, па сам йшла и у Нђви Сђд, на- на стенографђју сам... И тђмо сам – сад нѐ знам ни дѐ ми тђ – ймала сам тў свѐ, онђ црђта, тђчкица... нѐ знам тђ, дѐ знђм, тђ сам мђгла да бўдем новинарђка, сђне. Овђј ми нѐ даде нђшта. Са онђ сам дђшла и вђше нђсам ни отишла нђгде ☺ вђше ме нђје пустиђо из кўће д изђђем ☺ ал штђ да рђдиш...

О својој свадби

Па знђш кђко, јђ нђсам ймала ђну дугђчку хђљину кђо што сђд... него ђнда и ђно врѐме бђло крђтко, знђш, па сам јђ шђла, јђ сам сђма сашђла хђљину, онђко ђбично што кђжу и ђбичан матријђл и овђ, "мђла сам кђо... хђљину и ђнда гђрњи дѐо, ђнда скинем гђрњи дѐо па сам тђко... јер јђ нѐ знам дѐ нам и слике, нђшта нѐам, свѐ смо погубђили, нѐмамо нђшта. Сђм што сам се сликала, тђ смо, стђвили ми вѐнац на сликање, нђшта вђше. Нђсмо бђзна штђ нѐшто баш мнђго пђли. И гђстију смо имђли дђста у колђнију, па њѐгови су и бђли пўно, око четрдѐсет-педѐсет гђста су бђли. Јђ се не сѐћам, брѐ, мўзике. Бђо армоникаш, и онђј дебѐли, бђсација, и виолиђна. Влђјче нам бђо старђјко. Влђјче нас тѐро да устђнемо, па да чўчнемо, шта бѐше... тђ се

сећам, нешто да пёвамо... Кафу ми драга испёци, како бёше... ал добро, то ти је више било прдо, али добро. Ми смо више упрдо, како. Мдја се-стра кад се удавала, онда је било ондо право, сељачки, што кажу – ишли су на врело, у Сење, па онда пуцали, па све то сине, а ја нисам. Дада се удавала у јесен, ја у пролеће. Сестра се у Раваницу венчала, онда посе йду у Раваницу на венчање, и тако сине. Посе кад се врате назад, онда, све – весёле и фино. Па добро, то су ти као... то на селу је било ўвек, а овде ми нисмо толико, йма ко хће, али већ се губи сине то, нема то толико као што је било.

О детињству

Па и бата био, па ватао врапци. Ја сам највише волела кад ухвати врапци на клопку, као тиква, онда с ондо, направи бата то и онда стави на јабуку и хватамо врапци. Они врапци кад с испёчу на ражањ, ја сам ондо много волела, сам крчка, они врапчићи... ☺ Све смо ймали сине, ймали смо и свиње, и козице, и овце, кокошке, ймали смо и ћурке и гуске, ал нама било преко пута, п онда река, па се тамо и у реку саме те животиње... ишли и враћају се кући. Фино нам било, да ти кажем. Све смо, али јарићи смо највише волели, ймали смо сви козе и ово, ймали смо јарићи, ја мисим по три-четри јарета смо ймали, и онда сваки – брат прво бира, сестра, па ја. И кад треба да закољу јаре, ја нећу да једем њихово јаре, кад мје јаре – мје јаре кад закољу – ја нећу мје да једем, него једем њихово, кад они ☺ закољу, а било ми жао, јарићи стварно много били добри, ја сам њи много волела... Сви су они били добри, једино свиње што мораш кући, на пример, или йдемо да чувамо, на пример йдем у школу, мора да учим и да чувам свиње, и кад се вратим, посе йдем у школу сине. То јесте било... свиње као мало, а козе и ово пустимо и оне йду саме и саме се и врате, йсто живину, све шотке, гуске, и ово, све йде то у реку, све сами долазе. А ймали смо и, што каже, и плаћ доста велики. Све смо то посе продали. По баште – ймали смо све, ймала сам и њиве, ймала сам виноград, ймала сам баште, ймали смо три њиве, садили смо жито – једну годину жито, другу годину кукуруз, па опет, тако смо... и жито йсто кад буде, ми морамо, сви смо морали... Кдси се, отац кдси, ја бацам ужићи као најмлађа, а брат и дада везују, и мајка, ел отац ми био машиновођа, па више није био кући, него што био. Све смо ми морали сами, е кад буде врша, онда сви йсто – сестра ондо – онај комбајт, како се зове – вршалица – она на то; бата – шта бёше он – он баца горе, а ја скупљам ону сламу, била сам најмлађа ☺ није било лако, мдг ти кажем, ондо, па прашина, па све, ал добро, све то ми било интресантно, све ти фино, што каже... Ми смо се много йграли, поготиво ја и брат. Ми смо били мало немирни. Дада – она па била мало

такше, што каже. Била ма̀ло више зато што није ни йшла у шко̀лу уопште. Ја и ба̀та кад бѹдемо... а мно̀го смо ймали децу у на̀шу околину, па ми смо би́ли сигурно једно двајс-тријез дете́та... сва̀ко је има̀о ско̀ро по три дете́та, сва̀ка ку̀ћа, а све у на̀шу погото̀во ма̀лу, ди смо ми́ би́ли, од мо̀ста пре́ма йзвор го̀ре. Ми смо би́ли, ка̀о та на̀ша ма̀ла, није сме́о ни́ко да... Сва̀ко је ймао по три дете́та, сва̀ка ку̀ћа и – ка̀кви, од стари́јих, од бра́та сви ймали мушка́рци ско̀ро, па онда ни́ко није сме́о да до́ђе, си́не, не́ко да до́ђе са стра́не, док не пи́та ел мо́же да про́ђу ту́ и да до́ђу, на при́мер. Ел мо́ја да́да кад требáла се уда́, они не́ма, не да́ју, него док они оце́не да пу́сте младоже́њу да до́ђе. ☺ Ве́ћ и ја сам по́се пре́шла ова́м у Ћу́прију, па за́то та́ко и би́ло ло́ше. ☺

*

Ја сам зарађивала оцу и мајци па̀ре још у де́те сам би́ла, ства́рно. Кад сам тр́говала пр́во са па́приком, до̀бро, то́, па та́коре́ћи јесам тр́говала... искупѹ́jem, искупѹ́jem, карти́рам у во́з, ймам пр́ву кла́су, ја ле́гнем, спа́вам, и док до́ђем до́ Се́ње, што ка́же, они сви́ ме желе́зничари зна́ли, они онда – ма́јка до́ђе, па ме саче́ка, и ја йдем ку́ћи да спа́вам, она́ оде за Се́њски Ру́дник и про́да па́прику, а то́ би́ла све́ ова́ква па́прика, си́не, не́могуће – македо́нска па́прика... И за́то ме́не о́тац мно̀го, мно̀го ме це́нио за́то што сам ја би́ла сна́лажлива мно̀го. Ка́ко ја, де́те, йсти́на – ја не́ знам ни ко́лко сам има́ла го́дине...

О женидби свог брата

И бра́т, бра́т се йсто, бра́т се ожени́о, па до́шо код ме́не у колони́ју. И сна́јка ми у ства́ри мо́је йсто го́диште – Де́са – она́ Македо́нка. И она́ до́шла код ме́не ка̀о да – та́ко ми ре́кла – ја сам се би́ла у́дала – да до́ђе да пола́же ср́пски; а ме́ни па ни́је би́ло на па́мети да она́ из Македо́није до́ђе да пола́же ср́пски – шта́ ће о́вде – ал ни́је ми то́ па́ло на па́мет. И она́ до́шла код ме́не, па бо́гами, ко́лко би́ло, ме́сец-два́ да́на се́дела код на́с, и по́се ја ка́ко ћу да се отка́чим од не́ ☺ ја ў́здем па упозна́м је са мо́г бра́та ☺ и он се́део та́ко, та́ко и ја – шта́ на кра́ју – ја по́се ка́жем ба́ти – ба́то, ка́же ја би се, Ми́ро, ожени́о са њо́м – па ка́ко д́ћеш; шта́ да му ка́жем, ре́ко, ако до́ђу ти́ Македо́нци па нас побѹ́ју ова́мо, ће да ка́же, а и она́ – ни́сам сме́ла, ни́сам сма́трала да она́ са́м до́шла она́, ни́ти сам и зна́ла ро́дитеље, ни ни́ког... а ја сам па у Македо́нији, си́не, ја сам мно̀го тр́говала са па́приком. Ја йдем – ймала сам ре́жи-ка́рту – ни́сам ни пла́хала ни́шта во́з – зна́ш, ре́жи-ка́ртица. Ја бе́сплатно йдем, си́не, йшла сам сва́ку не́дељу у Македо́нију, у Ско́плје. Ал са́мо што ми пока́зо о́тац де́, јел и он је пу́тово, на при́мер, та́мо, и ја о́дем, искупѹ́jem па́прику, а

џни су ймали – овѡква папрѣка, па дѣбела, знѡш онџ. Свѡку недѣљу јѡ џдем у Скџплѣ, и отѣшла сам са јѣдном што бѣла кафеџѣка, ѡдата бѣла за јѣдног, и џна из Македџније, и са њџм йдемо у Скџплѣ и испазѡрим папрѣку, џна йде код њѣни, па ме јѣдном вџдила тѡмо, и тѡ сам мѡју Дѣсу упџзнала, на Дџрјанско јѣзеро, сѣне. Њѡ сам упџзнала, и ѡјде, ѣе се кѡпамо. Мѣне стрѡх, мѣсим, кад поглѣдам онѣ дугѡчке, йма у онџ јѣзеро – нѣћу јѡ да глѣдам дѣ йдем, и тѡко смо се упџзнали, и она одѡтле – замѣси тѣ – џна запѡнтила, и она дџшла, кад сам се јѡ ѡдала, она дџшла код мѣне, него сѡдбина, џпет, што кѡже – и тѡко, што кѡже, да сам јѡ...

Г. Ч. (рођена 1944. године, И5)

О детињству

Сѣћам се сѡмо кад сам ѡчила да вѡзим биѡѣклу да сам вѡзила у шкџлско, све у круг, и кад сам изѡшла на ѡлицу, јѡ удѡрим у прѣве тарѡбе ☺ џно, и пѡднем, имам џжиљак на колѣно... и бѣло је нѣкад мѡжда оно у шкџлу... црне кѣцелѣ, џнда бѣла крагна, манжѣтне, берѣта са брѣјем, тџ се сѣћам... и штѡ јџш... йграло се, йграло се кџзарачко кџло, пѡсте мѡзику на звѡчнике и џнда се у шкџлско двѡриште и йграло, йграла се шкџлица, онда џно... штѡ бѣше јџш... нѣмам пѡјма... жмѡрке, нѣ знам, и тџ смо... џнда бѣло забрѡњено да се пѡсле џсам сѡти – нѣје смѣло на ѡлицу, а мѣ се – йдемо дрѡгом ѡлицом, џно – штѡ, џсам сѡти, нѣкад се јџш вѣди, лѣто – у дѣвет тѣк мрѡк пѡда, у пѡла дѣвет. Мѣ йдемо џном ѡлицом Влѡдимира Нѡзора, па оном йза, па иза шкџле... и џно изѡјемо овѡмо на глѡвну, и сѡкријемо се... бѣле нѣке тѡјице и тѡ се сѡкријемо, йспред код шкџле, и прѡђу нѡставници, мѣ нѣшта... па кѡо дѣте, шта јѡ знѡм... пѡпнемо се на дрѡво, ймали смо јѣдну јѡбуку у двѡришту и тѡ полѣгамо, мѣсим, лѣгнемо на дрѡво, такџ, згџдно бѣло... и џнда прѣчамо и... а нѣсам вѡлела мнѡго да ѡчим... мѡја сѣстра од ѡјака и мѡјка јѡј ѡмрла, и џтац, пѡсле мѡћеху, џн се ожѣнио бѣо, ал џна зѡврши тргѡвачку и ѡдала се у Дѣспотовац и рѡдила у рџбну кѡћу, на кѡсу, и свѣ дџбро... мѡја Мѣра покџјна... џна долѡзила код мѣне, а мѡж јѡј отѣшо у Рѡсију и тѡмо се ожѣнио... тѡмо, а џн мѣталостругѡр, џн бравѡр... и тѡко, и долѡзио јѣдне гџдине на вѡшар...

О својѡј удаји и из живота

Па ѣкономску сам упѣсала; прѣдала сам свѣ, документѡѣију за ѣкономску шкџлу и нѣсам бѣла примљена, и јѡ пѡсле... йшли смо у Сѣње, тџ се сѣћам, на нѣки сѡбор... бѣо... онџ кад йма у Сѣње... и мој тѣча покџјни кѡже мѡјѡј мѡјци – ел вѣдиш џно двѡје тѡмо – а џно двѡје нѣки, џни се грѣле, лѡбе

и ђно, и каже – ђ, тако ђе – каже – и твоја ђерка, него да ми то лѣпо – и дође ђн код мѡг ђца, и разговáрали, и свѡ, и мѡј Свѡта покѡјни дође и разговáрао са мѡјим ђцем и овáј пристáне, и то́лко, и пѡсле трѣ мѡсеца, мѡжда, кѡлко прѡшло... ми се ўзмемо, и ђно, ђвај... стáра кўћа сá^а ђу да прáвим пѡродично ста́бло у ђно... дѡ ми стáра кўћа, ђў да прáвим... мѡја слика п ђнда... Свѡти-на, па ђнда дѡца, пá Дрáган, Бáне, па ђнда њѡхова дѡца и то... па ђнда стáвим вáльда Дрáганову, па Бáнетову слику, па њѡхове пѡродице па ђнда рѡдом ђно, ел знáш... ѡшли смо са фолклѡром, па ђдемо, ђн ми кўпи, то се сѡћам, кўпи ми јѡдну мáраму и чоколáду ☺ и ђно, са фолклѡром смо ѡшли, бáш смо ѡшли ђно, ал дѡбро, тáкво је врэме бѡло, ѡшло се – ђдеш, рѡцимо, ѡшли смо у Цѡље, а Словѡнија је бѡла у ђно врэме – то је кѡје гѡдине – ђсам- деведѡсет и... нѡ, јá сам с ўдала шездѡсете, а кáд смо ми ѡшли пѡсле... кѡлко Бáне ѡмао... Дрáган ѡмао гѡдину дáна, а Бáне мѡжда њѡје ни бѡо рѡђен тáда... шѡсет прѡве... Кѡје брѡ смо ми то гѡдине ѡшли... шѡсет дрўге мѡжда... и долáзио чѡвек из Кѡло да нас спрѡма, и спрѡмио фолклѡр ко Бѡг, свѡ онѡ, знáш, у ствáри, дѡбро, нáше ѡгре, и нѡшто је препрáвљáо мáло и то је бѡло – кáкви – и ѡшли смо ми... а кад бѡле медицинке, тáд нѡсам ѡшла. И ми ђдемо у Цѡље и ђнда смо ѡшли у стáри грáд, у нѡки хѡтел смо бѡли, то се сѡћам... а јá ђдем, па се измўзем, ђно, знáш, па стáвим бѡо шáл, свѡлени сам ѡмáла, па стáвим хлáдну вѡду, ел знáш, ђно да- да... одбѡла сам тáд Дрáгана... јá мѡсим да тáд Бáне њѡје бѡо ни рѡђен... И трѣ, чѡтри дáна, кѡлко смо бѡли, ал бѡло богѡвски... п ђнда ѡмам слику што смо ѡшли, кáкѡ се зѡве овѡ јѡзеро брѡ, ѡвди нѡгде... чѡк да се сѡтим... и тў смо ѡиграли, ѡмам слику, ѡмам áлбу-ме, не мѡгу сáд да вáдим да ти покáжем свѡ онѡ из фолклѡра...

*

У осáмнес ѡ по сам ѡмáла двá сѡна. Прáвили смо и свáдбу и весѡље и бѡо Жѡка хармоникáш, Бѡг да му дўшу прѡсти... ђн свѡрао, Жѡка... Тў бѡло, у двѡришту, и бѡло дѡбро у ђно врэме. Јá мѡслим да је то бѡло у гáра-жи да смо прáвили... па нѡ знам, не мѡгу да се сѡтим. Бѡло сѡгурно педесѡ-так лўди, али дѡбро, у ђно врэме то је пўна кáпа... ѡмáла сам рѡзе хáлину, то знáм да сам, то ми шѡла јѡдна Словѡнка, ѡвди на Слáвију стáновáла, ђвај, рѡзе хáлину, па бѡла овáко свѡ онѡ, знáш, као фáлтице са крáгном нѡком, а то́кицу, штá знáм, то сам позáјмила од дѡкторке Зѡре Мáрковић, од снáје њѡне. А овѡ Јáгодѡнци су бѡли тў, њѡни- њѡхови рѡђаци, до мѡне, и ђнда ми ђни препорўчили, то сам позáјмила, ѡмáла сам бѡле рукáвице, па бѡли шáл вўнени, лѡп онѡ вѡлики, и тў рѡзе хáлину са звѡздицама; само пресијáвају, мѡсим, рѡзе мáт, свѡла, а звѡздице сјáјне онѡ, знáш... мнѡго лѡпа хáли́на

била. Све сам раздавала, брѐ, све сам раздавала... и сад глѐдам неке сѹкње кѡје ми трѐбају, нѐма их начи... дала сам мѡјој Дани, пѹног кѐца ѡднела и мѡжда брѝсала и пѡдове са онѝм ал...

О послу и старости

Па успѐвало се, чѹвали смо и кокѡшке, бѐле и жѹте, кѹпио кавез, и свѝње смо чѹвали, и свѐ мѡгуће; и у њѝву сам ѝшла са рѡдитељима, свѐ се стѝгло, свѐ, ваљда си млѧд, па свѐ мѡжеш. Кад си млѧд, свѐ мѡжеш, а кад остѧриш – нѝшта. ☺ Сад лѐжим док кѧо јѧ ѡћу и кѡлко ѡћу; устанем у сѐдам, у ѡсам, кѧд, кѧко, помѡгнем кѡлко мѡгу и ѧко мѡгу, спрѐмим рѹчак ѧко мѡгу, и нѝшта више не дирам, и повѹчем се, пошто не вечѐрам, јѧ се повѹчем, а ѡни сѧми кѹпе – ѝли кѹпе нѐшто, ѝли нѐшто напрѧве, и тѧко.

С. С. (рођена 1946. године, Иб)

О свом школовању и послу

Завршила сам осмогодѝшњу шкѡлу и прѹву гѡдину ѧкономске шкѡле, а ѡнда је тѧта написао писмо да не мѡже више да ме шкѡлује и да се врѧтим кѹћи, и моја рѧзредна у ѧкономској шкѡли кѧже да... ѝмали смо ѡнда, јѐдан од прѐдмета је бѝо датилогрѧфија, и ѡна кѧже да прѐђем јѧ да полѧжем клѧсу, да не ѝдем више на нѧставу и дѧ полѡжим за дѧктилогрѧфа и д ѝдем кѹћи. И тѧко јѧ од полугѡђѧ прѐђем сѧмо на – ѝшла сам сѧмо на чѧсове дактилогрѧфије, и завршим тѡ, и дѡђем кѹћи. А у интернѧту сам стѧновала. Тѹ сам стѧновала и, па дѡбро, била сам сиромѧшно дѐте, нѝсам била елѝта, и тѧко, зѧврших јѧ кѹрс и дѡђох. Дѡбила сам клѧсу, ѡдма сам јѧ дѡбила клѧсу, нѝсам пѡсле, као ѡве што су рѧдиле сѧ мноме, ѡне су ѝшле да полѧжу, оне завршиле трогѡдишњи кѹрс, јѧ сам гѡдину дѧна ѝшла на кѹрс. И тѧко, запѡслила се пѡсле, запѡслила се ѡдма кад сам дѡшла. У јѐсен отѝшла сам код другѧрице у Бѡр и пѡшто бѝли нѐки – њѐн нѐки стрѝц бѝо нѐки, нѐшто у ѡпштини, нѐ знам јѧ, инжењѐр рѹдарски – и мѐне запѡслио ѡдмах, и остѧнем јѧ, а ѡни ме планирѧли за њѝховог нѐког Мѧрка који је бѝо четвѧрта гѡдина ѹчитѐлске. Планирѧли ме ☺ за снѧјку, а мѐни се тѧј Мѧрко уѡпште није свиђѧо јѐ^{дн} брѧка плѧви, и тѧко јѧ ѡстах гѡдину дѧна, ѡнда бѝ зѐмљотрес у Скѡплѹ, и овај мѐне пѹсте да дѡђем кѹћи, а у плѧну сам бѝла да ѝдем за Зѧвод за урбанѝзам и изгрѧдњу ѡбјекѧта дрѹштвеног стѧндарда, тѡ је одѐлење ѡпштине, и планирѧли ме, пѡшто сам девѡјка, сѧма да ѝдем на грѧдилиште у Скѡплѹ. Јѧ дѡђем кѹћи, у Добрѝчеву мѡја бѧба – нѐ, тѧмо ће ѡпет да с трѐсе, ѝма да се дѐси тѡ, дѐси ѡво, и јѧ остѧнем тѹ, у Добрѝчеву. Кѧко сам ѡстала у Добрѝчево, тѡ је нѐгде јѐсен, презѝмила сам и четрѧнестог фѐбруара сам пѡ-

чела у Фабрици шећера, а љ међувремену сам и обилазила мџу школу Ћуре Јакшић, па ми помагали наставници, па сам кџцала, ѓнда су пѓчили статџти да се прѓве, па сам, Мита Ћулић је бџо нѓки функционѓр у Гимназији, па сам кџцала нѓма стѓтут, па сам кџцала школи Ћуре Јакшић стѓтут, па сам за комитѓт кџцала нѓки стѓтут и ѓнда ме нѓки Јѓвђевић позѓве да дѓђем у Шећерѓну, ја дѓђем у Шећерѓну да кџцам такѓђе стѓтут, и ѓнда се и запѓслим у Шећерѓну, и тѓко сам ѓстала да рѓдим у Шећерѓни свѓ до краја. Намѓстило се, мада, кад поглѓдаш, у Бѓру сам ѓмала тридесет три хѓљаде плѓту, кад сам дѓшла ѓвде, у Шећерѓни ја сам дѓбила шѓснес ѓљада плѓту, и тѓко.

О својој удаји и браку

Мѓг мѓжа сам упѓзнала кѓсно, шесдѓсет шѓсте гѓдине, у Шећерѓни, ѓн је бџо у вѓјсци кад сам ја дѓшла у Шећерѓну, кад сам се и запѓслила, и ѓнда, нѓсила сам штафѓту, сѓћам се, и на трѓгу ѓспред, у Ћѓприји се предавала, и ѓвај, ѓн ѓшо вѓспом – ѓно је тѓмо – и тѓко, нѓкако се упѓзнали... Није бѓло тѓ оно ѓѓбав на прѓви пѓглед, него јѓдностаѓвно излѓзиш да ѓмаш с кѓм и маѓло – нѓт вѓлика ѓѓбав, нѓт нѓшто пѓсебно... Нѓсу ме вѓлели нѓти нѓгови, нѓти сѓстре, нѓти мама и таа, нѓти нѓко ме није вѓлео, нѓко... нѓ знам зашто, ѓли ѓпстали смо ☺ али јѓсте бѓш тѓко. Вѓнчали смо се двѓес шѓстог маја шездѓсет ѓсме гѓдине, а Вѓлада се рѓдио дѓсѓтог јѓла шездѓсет ѓсме. Није бѓло гѓстију, ја сам спрѓмала рѓчак, тѓ, у стѓрој кѓћи, и пошто нѓсу хтѓли ни свѓкар ни свѓкрва да чѓју, заѓве су пролѓзиле, нѓсу ме познѓвале, ѓмала сам јѓдног, из фѓбрике другѓр јѓдан, Малѓша из Бѓљана, е, каже Слѓвче, ѓдемо брѓ код Ѓѓбе Гѓрманѓ, тѓ је бѓла нѓка кафаница... Нѓкад је бѓла... Сврѓтимо код Ѓѓбе Гѓрманѓ, а да ти кажем, вѓнчала сам се у црној новогѓдишњој хѓљини, знаш, ѓнда се нѓсило симонида, ѓни ширѓки рукаѓи, трѓпез дѓле, сѓмо сам скинула оне пѓрле, шљѓкице што бѓло, свѓ сам поскидала и ѓвај, у тѓме сам се вѓнчала, јер нѓрмално, бѓла сам дебѓла, и ѓвај, Вѓра фѓтограф, ако знаш, ѓна ми је стѓвила од ћилибѓра пѓрле нѓке оѓоѓке ѓвде – јѓоо, Слѓвице, па тѓ је тоѓко мѓнотоно – кад би знаѓла, Вѓра, мѓни је свѓ мѓнотоно, ѓјде... И тѓко, стѓвила ѓна, мѓне украсила маѓло, слѓкали смо се и смѓјали смо се до изнемѓглости, ѓмала сам друѓгог – ја нѓ знам кѓ ми је кѓм, кѓ је штѓ што је глаѓвно, двѓ сведѓка, ја нѓсам ѓмала кѓма и стѓрог свѓта... И Брѓнко ми је бџо кѓм, ѓмро бџо, а Маѓиша је јѓш жѓв. И тѓко, бѓли смо код Ѓѓбе Гѓрманѓ и пѓсле смо дѓшли кѓћи, нѓрмално, нѓшта, нѓсмо се ни до ѓвече задрѓжавали, тѓ је бѓло ѓнда тѓко, и ѓто, тѓ је тѓ. Нѓгови таа и мама су му у ѓвој кѓћи, а оно је бѓла другѓчија кѓћа, ѓво је реноѓирана кѓћа. Прѓвих гѓдина тај брѓчни жѓвот – лѓпо и страшно – мѓслим, нѓсам ѓмала

малтене нй на шта пр́ава, б́ило је глупо, т́о је ђно – пр́дсти л́уди; ђпет м́ји б́или напр́еднији и́ако су р́адили на сточ́арству и т́ата, и м́ама. Т́ата ми је р́адио на круп́ну сточ́арству, т́о су кра́ве и ☺ т́о, а м́ама на с́итном, т́о су св́иње ☺ и ђвај, м́ји су б́или промоћ́урнији и проува́нији, а́ко ми је св́екар б́ио на жел́езници, жел́езничар б́ио. С́ики је у́читељску шќолу завр́шила, В́ики је гимна́зију завр́шила и р́адила й́сто на жел́езници, али ни ј́една, ни дру́га ме н́ису позна́вале кад пр́ђу кроз дв́ориште, а п́осле су б́иле д́обре према м́ени. П́осле сам и са св́екрвом б́ила фанта́стична, в́ише н́исам б́ила ни она́ква, ни ова́ква... него смо б́иле т́им. И са св́екром, мада св́екра... ђн м́ене н́йје в́олео, и ј́а н́ега н́исам в́олела. Н́исам в́олела таќве л́уде, и да́н-да́нас не в́олим таќве л́уде...

ЛИТЕРАТУРА

- Бошњаковић 2020: Жарко Бошњаковић, Инвентар и дистрибуција прозодема у говору Баваништа, у: Снежана Гудурић, Биљана Радић Бојанић, Предраг Мутавцић (ур.), *Језици и културе у времену и простору IX/1*, Нови Сад: Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 373–385.
- Ивић 1985: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штиокавско наречје*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић 1990: Павле Ивић, Акцентуација српскохрватског говора Уљме, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ – Приштина: Јединство, 199–206.
- Ивић 2009: Павле Ивић, *Српски дијалекти и њихова класификација*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Ивић – Реметић 1981: Pavle Ivić, Slobodan Remetić, Bukovac (OLA 83), *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, Pavle Ivić (red.), Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 573–578.
- Пецо – Милановић 1968: Асим Пецо, Бранислав Милановић, Ресавски говор, *Српски дијалектолошки зборник XVII*, 241–367.
- Лабов 1984: William Labov, Field Methods of the Project Linguistic Change and Variation. John Baugh, Joel Scherzer (eds.). *Language in Use: Readings in Sociolinguistics*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 28–53.
- Лончар Раичевић 2018а: Александра Лончар Раичевић, О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској клисури (Дивич), *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини XLVIII/2*, 287–298.
- Лончар Раичевић 2018б: Александра Лончар Раичевић, *Нагласне карактеристике српских говора у Румунији (Стара Молдава)*, *Октоих*, Часопис Одјелења за српски језик и књижевност Матице српске – Друштво чланова у Црној Гори VIII/9, 37–44.

- Лончар Раичевић 2020: Александра Лончар Раичевић, *Акцентајски сисџем српских говора у Румунији (Пољадија)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишџа* 6, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 173–182.
- Лончар Раичевић – Цветковић Теофиловић 2018: Александра Лончар Раичевић, Ирена Цветковић Теофиловић, *О акцентајским карактеристикама српских говора у Банатској Клисуре (Белобрешка)*, у: Михај (Миља) Н. Радан (ур.), *Исходишџа* 4, Савез Срба у Румунији: Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару, 159–170.
- Мејерхоф и др. 2015: Miriam Meyerhoff, Erik Schleeф, Laurel MacKenzie, *Doing Sociolinguistics: A Practical Guide to Data Collection and Analysis*. London and New York: Routledge.
- Ракић-Милојковић 1987: Софија Ракић-Милојковић, Основне фонетске особине говора Доње Мутнице (код Параћина), *Прилози проучавању језика* 23, 29–61.
- РМС 2007: *Речник српскога језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Симић 1972: Радоје Симић, Левачки говор. *Српски дијалектолошки зборник* XIX, 1–618.
- Средојевић – Суботић 2011: Дејан Средојевић, Љиљана Суботић, Дугоузлазни акценат у новосадском говору: фонетске карактеристике и фонолошка интерпретација, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* LIV/2, 109–133.
- Суботић и др. 2012: Ljiljana Subotić, Dejan Sredojević, Isidora Bjelaković, *Fonetika i fonologija: ortoepska i ortografska norma standardnog srpskog jezika*, Novi Sad: Filozofski fakultet.

ИЗВОРИ

- Општине у оквиру Поморавског округа, илустрација. CC BY-SA 3.0, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=324885> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски округ у односу на друге округе у Србији, илустрација. <https://en-academic.com/dic.nsf/enwiki/366706> (приступљено марта 2022. године).
- Поморавски управни округ, https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Поморавски_управни_округ (приступљено марта 2022. године).
- Ђуприја, [https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_\(град\)](https://sr.wikipedia.org/sr-ec/Ђуприја_(град)) (приступљено марта 2022. године).

Miljana Čopa

THE DISTRIBUTION OF LONG-RISING ACCENT IN SPEECH OF ĆUPRIJA

S u m m a r y

Ćuprija is settled in The Pomoravlje District, a region in central Serbia, which belongs to the northern part of the Kosovo-Resava dialect. When it comes to accentuation, according to the current descriptions, the northern region of Kosovo-Resava dialect is characterized by the new three-accent system, with the shift of the short-falling accent from the final syllable, which kept its quality when transmitted to a previously short syllable, while in the syllable that was previously long, after the transfer, a long-rising accent is realized. This research aims to examine the distribution of the long-rising accent in the speech of Ćuprija. The corpus for this research includes spontaneous conversations with six speakers from this area, who belong to two different generations. We wanted to determine to what degree the long-rising accent transfers to the previous syllable, so its distribution was analyzed in the collected corpus. The results of the research have shown a new state of accents that characterizes the language of the northern area of the Kosovo Resava dialect, ie. the speech of Ćuprija, which implies a newer three-accent system with a consistently transferred long-rising accent and without pre-accent quantity. We concluded that the process of losing pre-accent lengths, ie. the transfer of the accent which resulted in a long-rising accent in the speech area of Ćuprija is completely finished.

Keywords: long-rising accent, Kosovo-Resava dialect, Pomoravlje District, the speech of Ćuprija.

Институт за српски језик САНУ
Београд
miljana.copa@isj.sanu.ac.rs

(Примљено: 29. марта 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Биљана М. Савић

ЛЕКСИКА ПЛЕТАРСТВА (НА ОСНОВУ ГРАЂЕ ИЗ ВЕЛИКОГ БЛАШКА КОД БАЊАЛУКЕ)*

Циљ рада јесте представљање и лексичко-семантичка анализа лексике плетарства – заната којим се израђују плетене реалије од прућа, сламе, дивље лозе и сл. Лексичка грађа је прикупљена у Великом Блашку код Бањалуке. С обзиром на то да *йлейарсїво* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика, настојали смо да реконструиремо појмовни и предметни свијет овог домена традиционалне материјалне културе на јасан и прегледан начин и тако поставимо основу за даља истраживања, која ће омогућити компарацију и шири увид у ареал појединих лексема.

Кључне ријечи: лексика плетарства, лексичко-семантичка анализа, Велико Блашко, херцеговачко-крајишки дијалекат, дијалектологија, српски језик.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Систематско биљежење и лексичко-семантичка анализа језичке грађе која је у основи традиционалног начина живота поуздан је начин упознавања са типом културе једне језичке заједнице. „Изучение диалектной лексики неизбежно приводит исследователей к членению ее на группы или темы, соответствующие классам логически выделяемых реалий“ (Плотникова 2000: 117). Српски дијалектолози, подстакнути идејама руске лингвистичке школе (Пижурица 2004: 617), за предмет својих лексичких и лексикографских истраживања узимали су теме из разних области традиционалног народног живота.¹ Посебна пажња је усмјерена на лексику изумирућих заната и дјелатности да би се на основу најстаријих потврда семантике и лекси-

* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

¹ Поред радова који су наведени у овом тексту, в. и библиографију дијалекатске лексикографије штокавског нарјечја од 1818. до 2014. у: Недељков – Марковић 2015.

ке реконструисао наш некадашњи језик и његов лексички систем (значења и лексички односи) и да би се од заборава сачувала лексика која нестаје (Недељков 2009: 191).

У Рјечнику САНУ *плетарство* се дефинише као 'плетарски занат, израђивање плетарских предмета обично од прућа, сламе и сл.', а једно од значења глагола *плести* јесте 'преплићући пруће, трску, сламу, ужад, опуту, кожу итд. правити одређени предмет (корпу, плот, опанак и сл.)' (РСАНУ XX: 427, 432). *Плетарство* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика. Како „лексички скупови нису утемељени на језичкој, већ на ванјезичкој повезаности чланова у временском, просторном или неком другом смислу“ (Драгићевић 2007: 238), они и не егзистирају изоловано, него се међусобно 'преклапају'. Примјера ради, сировине које се користе за плетење² припадају и ботаничкој терминологији; производи ове дјелатности имају широку примјену те су дио терминологија куће и покућства, коларске, рибарске, пчеларске и др. Сваки лексички скуп дио је општег фонда (дијалекатске) лексике и „у сваком се дијалекатском речнику општега типа садржи, у извесном опсегу, и тематски речник неке појмовне или термилошке теме“ (Богдановић 2011: 15).

За предмет нашег истраживања одабрали смо лексику плетарства у говору Великог Блашка код Бањалуке из више разлога. Рад на прикупљању и лингвистичкој обради лексике овог села почели смо још у вријеме студентских дана и наставили до данас. Наш дипломски рад био је посвећен лексички из области материјалне културе (Савић Б. 1997), а теме којима смо се потом бавили јесу: коларска терминологија (Савић Б. 2011а), ткачка терминологија (Савић Б. 2011б), народна медицинска лексика (Савић Б. 2017), лексика одијевања и обувања³ и метеоролошка лексика⁴. На основу својих досадашњих истраживања, закључили смо да се лексеме најсистематичније и најпотпуније сакупљају и анализирају унутар једног појмовног система, тј. једне тематске групе. Овакав приступ омогућава да се иде „до потпуне исцрпности, тј. до најситнијих појединости“ (Петровић 1980: 12) у вези са темом. Одабир ове теме подстакнут је и чињеницом да смо имали од-

² Под *плетењем* у овом раду подразумијевамо искључиво гл. именицу мотивисану глаголом *плести* у значењу 'савијајући и провлачећи једно преко другог или једно кроз друго пруће, шпруље и(ли) др. састављати у једну цјелину; израђивати тиме нешто (сепете, љесе и др.)'.

³ Рад је излаган на научном скупу *Језици и културе у времену и његовом простору* 10, одржаном 20–21. новембра 2021. на Филозофском факултету у Новом Саду.

⁴ Рад је излаган на научној конференцији *Philologia Serbica*, одржаној 29. марта 2022. на Филолошком факултету у Бањалуци.

личног информатора, који добро познаје ову тематику. Анђа Савић (1944) није похађала школу, живи као домаћица са мужем који је такође из Великог Блашка и добро је упућена у *илџиџе* којим се бавио њен отац Милан Јекић (1905–1990), јер му је помагала у раду.

Досадашња језичка проучавања говора Великог Блашка и његове ближе и шире околине представљена су и у монографијама *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жуйи* (Црњак 2006), *Пасијирска лексика лакташког краја* (Црњак 2011г), *Скице из етнолингвистике* (Црњак – Савић 2016), те у низу радова чији предмет истраживања, између осталог, јесте и језичка грађа из Великог Блашка: Савић Д. 1997, Савић Б. – Савић Д. 1997–1998, Савић Д. 2002, Савић, Д. 2003, Црњак 2007а, Црњак 2007б, Црњак 2009, Црњак 2010, Црњак 2011а, Црњак 2011б, Црњак 2011в, Црњак 2013, Црњак – Савић 2013. Говор Великог Блашка, као што је познато, припада херцеговачко-крајишком дијалекту.

Лексичке потврде за неке плетене реалије нисмо нашли у нашој језичкој грађи, него смо их преузели из монографије Дијане Црњак *Терминологија куће и покућства*⁵, што смо уз сваку такву лексему и навели.

ЦИЉ И МЕТОДЕ ИСТРАЖИВАЊА

С обзиром на то да *илџарство* као цјеловит лексичко-семантички систем није било тема досадашњих лексичких истраживања српског језика, настојали смо да реконструишемо појмовни и предметни свијет овог домена традиционалне материјалне културе на јасан и прегледан начин и тако поставимо основу за даља истраживања, која ће омогућити компарацију и шири увид у ареал појединих лексема.

Циљ рада је утврдити који се све термини у вези са плетарством користе у испитиваном говору и дати њихову лексичко-семантичку анализу. Уколико постоји свједочанство о некој реалији из ове области народног живота, а нисмо забиљежили њен лексички израз, навели смо и тај податак, јер може бити од користи будућим истраживачима ове лексике.

Лексичку грађу прикупљену од информатора разврстали смо у семантичка поља: 1. Плетарски занат, 2. Материјали за плетење, 3. Дијелови материјала, 4. Особине материјала, 5. Називи радњи, 6. Алатке, 7. Производи плетарства, 8. Дијелови производа. У оквиру семантичких поља семеме и њихове подређене категорије приказане су децимално (кроз степеновани поредак бројева), да би се приказао хијерархијски распоред семантичких садржаја и њихових лексич-

⁵ Дијана Црњак је истраживање спровела на богатој грађи из 40 пунктова, а ми смо преузели само оне лексичке потврде које су из Великог Блашка.

ких реализација. Одговарајући примјери контекстуалне употребе навођени су током лексичко-семантичке анализе, а не у форми текстова на крају рада. Сматрамо да овакав приступ омогућава да се јасније и прегледније илуструје и допуњава наведена дефиниција и да се њиме поузданије реконструише предметни и појмовни свијет који је предмет рада.

ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

1. Плетарски занат

У првом семантичком пољу анализирају се лексеме којима је заједнички семантички садржај *īlei̯arsī̯vo* као *v̯e̯i̯šī̯ina*, *ī̯j̯i̯*. *zanā̯ī̯*.

1.1. За плетарство и корпарство није било организоване обуке и школовања, те се често изостављају из пописа заната током проучавања (Тоскић 2017: 3–5). 'Усавршена вјештина израде предмета руком или уз помоћ примитивнијег алата' номинује се лексемом *zā̯nā̯ī̯*. Истом лексемом именује се и таква вјештина 'за коју се неко школовао'. Иако смо у неструктурисаним исказима о Милану Јекићу забиљежили: *Он је īmō sī̯ō s̯vō̯j̯ī̯je zanā̯ī̯ā* и *н̄ мош ī̯ī̯, кад је он īmō sī̯ō zanā̯ī̯ā, њ̄ē̯n ò̯ī̯ā̯c̯*, на питање да ли је Милан имао занат – добијен је негативан одговор.

1.1.1. Лексема *īlei̯arsī̯vo* ('вјештина израде предмета плетењем од прућа, сламе и др.') и *kor̯par̯sī̯vo* ('вјештина израде корпи од прућа, сламе и др.') нема у овом говору.

1.2. 'Онај који је изучио неки занат' назива се *m̯ā̯j̯sī̯or̯*.

1.2.1. Семема 'који се бави плетарством' нема свој лексички израз у говору овог краја.

1.3. 'Онај који је сам изучио неки занат' означава се придјевом *sam̯ō̯uk̯*.

2. Материјали за плетење

2.1. *Др̯во* је основни, најчешћи материјал за плетење. Биране су врсте дрвета које су погодне за ову дјелатност: *л̯'j̯é̯ska* (*Corylus avellana* из ф. *Corylaceae*), *ж̄e̯sī̯ika* (*Acertataricum*) и (*ж̄y̯ī̯ā*) *в̄рба* (*Salix Viminalis*).

2.1.1. Семема 'дио дрвета који се користи за плетење сепета, корпи, љеса и др.' заједничка је лексемама: *gr̯ā̯na* '(дио дрвета) који расте из стабла', *m̯ō̯ī̯ka* 'комад дрвета одсјечен од гране; танка грана', *ml̯ā̯d̯'ca* 'млада грана, изданак који је танак', *ī̯r̯ū̯he* (збирно; ријетке су потврде у једн. *ī̯r̯ū̯ī̯*) 'савитљиве мотке'.

2.1.1.1. Према семи врсте у грађи су потврђени називи са детерминатором: *врбовā гранчица*, *врбовā мѡѡка*, *љѣсковā мѡѡка*, *мѡѡка од л"јѣскѣ*, *љѣскѡв ѡруѡ*.

2.1.1.1.1. 'Љѣскова мотка након обраде, тј. шпруљања (в. 5.4.)' именује се лексемом *шѡруља*. Информаторка уз ову лексему повремено употребљава и детерминатор *љѣсковā шѡруља*, што је, мислимо, условљено ванјезичким факторима, тј. потребом информатора да саговорнику објасни од које се врсте дрвета праве шпруље.

2.2. Као материјал за плетење шешира користиле су се 'осушене стабљике свих врста стрних жита које остану послѣје вршидбе', што се означава лексемом *слāма*.

2.2.1. За плетење се користи искључиво *рāжєвā/ рāжєвā слāма*, што одговара семема 'слама од ражи'.

2.3. Вишечланом лексичком јединицом *дѡвјā лѡза* именује се биљка 'дивља лоза (*Vitis sylvestris*)', од које се плету направа за хватање рибе и гужва.

3. Дијелови материјала за плетење

У овом семантичком пољу наводимо само оне дијелове материјала за плетење који су забиљежени у нашој језичкој грађи о плетарству.

3.1. Дијелови дрвета који се одстрањују из/ са материјала што се користи приликом плетења, из практичних или естетских разлога, дио су забиљежених ситуационо-комуникативних исказа.

3.1.1. *Срѣце* и *срѣж* јесу лексеме којима се именује 'средњи мекани дио'. Када се праве шпруље, овај дио љѣсковог пружа се одбацује, јер је толико мекан да би пуцао током плетења. [*Кѡру бāѡѡ и оно срѣце у средѡни, јел нѣ може да се сāвѡјā, ѡѡѡ. Љѣсковѣ мѡѡке мѡрајѡ бѡѡ без гранчѡѡ нā себ, млāде. Кад би бѡла гранчица и он је ѡдсјекѡ, ѡѡ б ѡѡкло.*]

3.1.2. Семема 'спољашњи омотач који може да се одваја, гули' назива се *кѡра*.

3.1.3. *Чѡдр* је 'округли, врло тврд дио на мјесту гдје је из гране, мотке и сл. избијала друга грана или гранчица; кврга на дрвету'.

3.2. Забиљежили смо два назива који се односе на дијелове сламе.

3.2.1. 'Једна стабљика сламе' именује се лексемама *слāмка* и *сѡѡбљика*.

3.2.1. *Кољѣнце* је 'задебљали дио на сламки'.

3.3. У нашој грађи нисмо забиљежили називе за дијелове дивље лозе.

4. Особине материјала за плетење

За плетење се бирао материјал који испуњава одређене критеријуме, тј. посједује одређене особине.

4.1. Семе које су есенцијалне за ову класификацију дрвног градива тичу се способности цијепања, еластичности/ савитљивости, физичког изгледа и старости дрвета.

4.1.1. С обзиром на способност раздвајања на дијелове по дужини, дрво доброг квалитета квалификује се описно: *л̌ако се ц̌"ј̌ей̌а*.

4.1.2. За дрво које краси еластичност, савитљивост каже се: *м̌о̌й̌а се (ф̌уно), с̌ав̌и̌ја се; д̌а се/ м̌о̌же се/ м̌оре се (с)м̌о̌й̌а̌и̌, а антонимично стање се именује лексемом: и̌у̌ца̌. За шпруљу која је тако обрађена и припремљена да је изузетно савитљива и погодна за плетење каже се: и̌р̌е̌д̌а̌ла се.*

4.1.3. Физички изглед гране, мотке и сл. која је погодна за плетење описује се лексемама: *дуг̌ачка* (мн. *дуг̌ачк̌е*), *и̌а̌нка*, *окру̌гла*, *л̌"ј̌е̌й̌а*, *без гран̌чи̌ца̌ (на себ̌"*).

4.1.4. Поред номинације именицом *м̌ла̌д̌"ца*, дрвно градиво се, према семи старости, детерминише и придјевом: *м̌ла̌да* (*грана, мо̌й̌ка* и др.). [*О̌д̌е̌ у̌ шуму, о̌и̌с̌ј̌е̌че ж̌е̌с̌и̌и̌ку, д̌о̌нес̌е̌, и д̌о̌нес̌е̌ л̌"ј̌е̌ску. М̌о̌р̌а̌ о̌с̌ј̌е̌ћ о̌не, к̌а̌ко б̌ и̌и̌ р̌ек̌ла, м̌ла̌д̌"це. Н̌е̌ мо̌гу̌ гран̌чи̌це̌ и̌е̌ н̌е̌к̌в̌е̌, ве̌ћ м̌ла̌д̌"це̌ које су ва̌к̌о̌ ово̌ли̌к̌о̌ де̌б̌е̌ле. Мо̌жда̌ и̌р̌и̌, ч̌е̌и̌ри̌ ца̌н̌и̌а... Од ж̌е̌с̌и̌и̌ке се на̌й̌рав̌и̌ о̌б̌лук за с̌е̌й̌е̌и̌. Од ј̌е̌д̌н̌е̌ гран̌е̌, м̌о̌й̌к̌е̌... То се и̌л̌е̌и̌е̌ о̌и̌ и̌р̌у̌ћа. М̌оре, које г̌д̌, које се г̌д̌ м̌о̌й̌ке м̌о̌й̌а̌ј̌. Пр̌у̌ће се з̌о̌в̌е̌.]*

4.2. За плетење шешира бирани су *ра̌же̌в̌е̌/ ра̌жов̌е̌ сл̌ам̌ке* које су *и̌и̌и̌о̌ д̌у̌љ̌е̌, дуг̌ачке, ф̌ине*.

4.3. За дивљу лозу информаторка наводи: „*и̌и̌и̌о̌ г̌д̌" је и̌а̌н̌а̌, ла̌к̌ш̌е̌ се пл̌е̌т̌е̌*“.

5. Називи радњи у плетарству

Ово семантичко поље обухвата називе радњи које се изводе у плетарству.

5.1. Дрво које се користи као материјал за плетење у шуми мора се *о̌и̌с̌ј̌е̌ћ, о̌с̌ј̌е̌ћ*.

5.2. Лексемама *з̌а̌р̌еза̌и̌* и *з̌а̌с̌ј̌е̌ћ* означава се семема 'засијецањем дјелимично расјећи врх прута, мотке и сл.'

5.3. Радња 'раздвајати/ раздвојити пруже ножем и(ли) руком на дијелове по дужини' номинује се лексемама *ц̌"ј̌е̌й̌а̌и̌/ и̌с̌ц̌"ј̌е̌й̌а̌и̌* или лексемом са детерминатором *с̌ј̌е̌ћ/ и̌с̌ј̌е̌ћ и̌о̌ дуж̌и̌н̌"/ де̌б̌љ̌и̌н̌*. Прут се по дужини цијепа онолико пута колико је потребно да се постигне одговарајућа дебљина.

5.4. Једна од основних припремних радњи за плетење означава се глаголском лексемом *шпрѹѡаѡи*. За ову радњу погодно је само љесково пруже, при чему се не користи његов средишњи, мекани дио (*срце/ срж*, в. 3.1.1.). *Шпрѹѡаѡи* значи 'цијепајући по дужини љесков прут, савијати га и притискати, обично преко кољена, да би га учинили што савитљивијим'. Свршени вид овог глагола гласи *шспруѡаѡи*. Овим поступком добија се *шспруѡа*, која се користи за плетење оних реалија чија израда захтијева изузетно савитљив материјал (такви су, нпр., *сејейѡи*, *кѡриѡ*, *ѡрнке*, *крѡшње* и др.). Шпруља се може учинити још савитљивијом омотавањем око длана. Таква шпруља је потребна за плетење украсних сепетића, који су дубоки око четири центиметра. [Ал је мѡрѡ шспруѡаѡи. Ђнѹ мѡѡѡку ѹзмѣ фѡно и зѡрежѣ, зас'јѣче на врху и, нѡжом, колка њѣму ѡрѣбѡ дебљина и ѡреко кѡљена, и крос ѡрсѡиѡ, да ѡѡ шспруѡа ѡдѣ крос ѡрсѡиѡ. Ђн ѡѡ ваѡѡ крос ѡрсѡиѡ ѡѹ шспруѡу шспруѡѡ, не мѡг ѡѡ ја ѡѡ сѡд ѡѡѡзаѡи, и ѡѡ ѡѡмичѣ, ѡѡмичѣ. Ђѡѡ гѡре – ѡдѣ ѡѡ шспруѡа; а дѡље је дрѡво. И ѡндѡ, ѡѡ све ваѡѡ, ѡѡ ѡѡмичѣ. Ђн ѡѡ свѣ ѡѡмичѣ, ѡѡмало ѡѡ вѹче, рѡс'јѣѡа и ѡѡѡѡ ѡдѣ. И ѡндѡ, кад ѡѡ урѡдѡи, ако је мања ѡѡ ѡѡсуда, ѡндѡ мѡрѡ ѹзѣѡи ѡѹ шспруѡу, ѡѡ омѡѡѡѡи око ѡрсѡиѡѡѹ, око длѡна, око рѹкѣ, да би се ѡѡ шспруѡа ѡрѣдѡла, да је, ѡѡлѡко је сѡвѡѡѡ, ѡѡлѡко, ѡѡлѡко, да не ѡукнѣ. И ѡн ѡѡ фѡно ѡѡѡѡ сѡвѡѡѡ и ѡѡ не ѡукнѣ. И сѡд је ѡн сѡгѹран да мѡре ѡколо да ѡлѣѡѡѣ, да нѣѣ ѡѹѢ.]

5.5. Прије плетења сепета или корпе направи се *облук*, тј. *обруч* (в. 8.4.2. и 8.4.2.1.).

5.5.1. Семема 'чинити кривим прегигајући крајеве дрвета, љесковог прута, према унутрашњој страни' именује се лексемама *савијаџи* и *мò-џаџи*. Видски парњаци ових глагола су *сàв"џи* и *смòџаџи*. [*Ш"џо кàжсџ, л"јџи маџерџијал, лијџио га смòџаџи. Он òблук смòџиџ, сџне, и, џò дну, дòље, òйлеџиџ са врòбм или свџжџ жџџòм, зàрежџ и свџжџ, да б се òн џиàкò осџш"јò. Јел он нè мере смòџаџи òблук и џлèsџи òдмà сџџеџи. И кад га свџжџ, ал òн кàџи џò џиàкò, овај, свџжџ, и мџџнџ да се сџџиџ нџџе нà ограду, òно кàџи се òсџџиџ, џзмџи – òно сџòдџи кàкò џрџбà, ко џ сваки òблук сàџи кад б џò развàлла.. Ил га зàйлеџиџ врòбм или жџџòм свџжџ или нџкòм џиџàгòм, нџмà вџзџ... (Од којег дрвета?) Нџ знàм ја др̀во џò кòје је савиџџљиво, дà л јџ л"јџеска... љџскòв џр̀џџи, да, мàло дџбљџи... Полàко, џолàко, све џолàко, џолàко, свџкудà џòмàло, џòмàло, сàвиџà, сàвиџà... мòрò је мàло џреко кòљена...]*

5.10.1. Семема 'начинити шару преко површине која је у другој боји' именује се лексемом *йрешáрай̄*.

5.11. Радња 'скинути кору' означава се глаголским лексемама: *огүл"ӣ*, *ожү"лаӣ* и описно, глаголском синтагмом: *снiм"ӣ кòру*. Забиљежили смо и облике несвр. вида: *гүл"ӣ*, *жү"лаӣ*, *снiмаӣ кòру*. Кора се са прућа најчешће не гули, осим када се плетени предмет жели *нашáрай̄*, *йрешáрай̄*. Естетски ефекат се постиже комбиновањем огуљеног и неогуљеног прућа. [Ако је жèли'ò, а ù ӣò је зñàò урáд"ӣ, да овај, да рèц"мо, да нàшáрā ӣáј сèйеӣ, ðндā мèӣнè, вàкò ððље мèӣнè, ðколо нè гүлī ону црñу кòру, кàко б ӣи рèкла, ону ñèнү кòру, бòју, вèћ, на йрīмер, ðвò нè гүлī, ðвīјем ӣлèӣè, а ðндā, кад ðће йреко средīнè да йрèшáрā, онда ðвò (кору) снīмī. Онда ðвò бұдè вàкò б"јèло йреко средīнè, а ðвò вàкò... Тáмнīјем йрðĥè ððððð јèдно ӣáр цèнīӣмèӣáрā, иа ðндā ðгүлī ширү"лу, иа йрðĥè б"јèлīјем, ӣàкò да б бīò шàрен сèйеӣ... Пò-ӣлèӣом йсīӣм ко шīиò је ù овò ӣлèӣèно. Нè мèĥè б"јèлī йðӣлèӣ].

6. Алатке за плетење

Алат који се користи у плетарству једноставан је и малобројан, тако да ово семантичко поље није богато лексиком.

6.1. *Нòж*, (*нòж*) *шклðйац* јесте 'нож на преклапање са оштрим врхом и закривљеном дршком'. Ова алатка се користи за: зарезивање и цијепање прућа, просијецање/ пробадање неког прута, одсијецање тањег прућа у шуми и сл.

6.1.1. 'Дршка на шклопцу' именује се лексемом *чл"јèн*. [*Шклðйац ӣмā крīвī чл"јèн*.]

6.2. За одсијецање неког дебљег дрвета служила је *сīкир"ца*. [*Он је сàмо ӣмò шклðйац и сīкир"цу ўзā се и кад је йрāви'ò сèйеӣè, нīје му йрèбá-ло нīишī дрүğò. А кàд је, и кàд је йðӣлèӣò сèйеӣ, йсīиò је са нóжом, ðнīјем шīљáӣӣјèм, оним свòјīм шклðйцом йрòбүшī'ò ðнò ку ће йрòвүћ*.]

6.3. По потреби, да се пререже неко дебље дрво, користила се и (*рүчнā*) *жáга*, (*мāлā*) *жáг"ца*, којој одговара семема 'тестера са једном дршком која је налик оној на ножу, само ширира'.

6.3.1. 'Дршка на тестери' номинује се лекемом *рүчка*.

6.3.2. *Зүб*" су 'зупци на тестери'.

6.4. Познато нам је да постоји оруђе које корпари након зарезивања прута гурају кроз њега и тако га цијепају („процепка или гуљарка“, в.

Тоскић 2017: 17)⁶, али мајстор Милан Јекић користио је само своје руке. Расцијеplени прут би притиском шаке цијепао тако што га је потискивао *крос њрсије/ крòс њрсије*.

6.5. У овом семантичком пољу можемо навести и *џглу*, која се користи за шивење оплетеног шешира од сламе.

7. Производи плетарства

У овом пољу су називи за предмете, објекте и (преграђене) просто-ре који су дјелимично или у потпуности резултат плетарске дјелатности. Реалије које су настајале плетењем имају вишеструку примјену, сељаци су се довијали како да што боље искористе оно што им је било у природи, надохват руке. Разлози за такво стваралачко надахнуће и дјелатност леже не само у њиховој креативности и вредноћи него и у тешким условима живота. Према ријечима информаторке: „Тђјем плетером тата је ради’о... Није било, сине, дасакā, било се сиротиња... Није се имало за што куповат, па је то свѣ прав’ло.“ Сељак је могао отићи и у шуму свог комшије да усијече пруже које му је било потребно, јер стабла нису оштећивана, нису сјечена. Његован је домаћински и, како бисмо савременим језиком казали, еколошки однос према природи. О овоме рјечито говори и информаторкин исказ: „И дндā тò (крошњу) забāцй ў воду и кад вйди да је тўј ўшло, подигнѐ. Ўф, имā рйбā. Онда пòкупй које су већѐ, а мālѐ пўстй да рāстў.“

7.1. Као општи назив за ’оно што је оплетено, исплетено’ јављају се лексеме: *џлѝй* (Л. о *џлѝју*) и *џлѝтер*. Лексемом *џлѝй* именује се ’оно што је оплетено пружем, вуном или нечим другим’. Лексемом *џлѝтер* означава се ’оно што је оплетено пружем’⁷. [*Кад кāжѝш џлѝй, ѝю мѝже бйй и од вўнѝ и од шйрўљѝ... И вйшѝ ја о џлѝју нѝ знāм нйшй... Шйю гѝђ ѝйлеѝѝш, зѝвѝ се џлѝтер.*]

7.2. Производи од пружа су најбројнији у плетарству.

7.2.1. Називи посуда за преношење и чување нечега јесу: *сѝеѝй*, дем. *сѝеѝй’ћ/ сѝеѝй’ић/ сѝеѝй’чић*; *кòрйа*, дем. *кòрйица*; *зѝјѝла*; *џлѝѝѝнка*.

7.2.1.1. *Сѝеѝй* је ’плетени предмет, кош с дршком уплетеном у једну од страница; (обично) служи за преношење нечега (кукуруза у клипу, сламе, сијена и др.) на леђима’. Три странице сепета благо су заобљене, а четврта, страница у којој је дршка (в. 8.4.2. и 8.4.2.1.), плòсната је, равна. Једном руком

⁶ Етнолог и антрополог Јелена Тоскић, која је писала о корпарству у златиборском крају, поред *џроцејке* или *гуљарке*, биљежи и следеће алатке: *нож*, *набијач*, те наводи „на овај списак могу се додати *ђѝља*, *маказе*, а од модернијих машина *бансек* и *комбинерка*“ (2017: 17).

⁷ За остала значења ове лексеме в. 7.2.2. под а. и 7.2.4.6.

сепет се ухвати за дршку, пребаци преко рамена и тако носи, а његова равна страна тако „налиже“ на леђа. Мислимо да је есенцијална сема изгледа и да ју је при дефинисању ове реалије потребно назначити, јер конструкција сепета мора овако да изгледа да би он служио својој сврси – ношењу терета на леђима (уп. *сејет* 'дубок кош исплетен од дугих трака, који се носи на леђима; корпа, кошара', РСЈ 2011: 1191). Током времена почињу се израђивати мали сепети, у украсне сврхе, и они се најчешће именују деминутивима: *сѣйет^h/сѣйет^иh/сѣйет^ичи^h*. [*Сѣйет^и нѣвѣи^ше слѹжи'ѡ за брѣње кѹрѹзѣ, за нѡи^ше^не с'јѣна, слѣмѣ, сѣѡка да се рѣни. Уѡнѣј сѣйет^и наѣрѣѣ и нѡсѣ.*]

7.2.1.2. *Кѡрѣа* је а. 'плетени предмет, велики кош с дршкама уплетеним у двије уже наспрамне странице; (обично) служи за преношење већег терета и да је носе двије особе између себе' (уп. *сејет* 7.2.1.1); б. 'плетени предмет, различитог облика, с једном дршком на средини';⁸ дем. *корѣица*. [*Мѡгѹ бѣи^ии кѡрѣе са двѣ ѡблѹка на крајевима, а мѡре бѣи^ии кѡрѣа са јѣднѣм ѡблѹком на срединѣ. Ал ѣѡ су мѣ^не мѣло кѡрѣе, ѡ јѣдно мѡжда ѣдѣсѣ, шѣздѣсѣ цѣнѣи^имѣшѣрѣ величѣнѣ, а кад ѣлѣи^ие кѡрѣе са двѣ ѡблѹка, ѡнѡ мѡгѹ бѣи^ии и ѣѡ мѣшѣр дугѣчке. Тѣкѡ да се ѣвѣи^и на ѡшѡков'ма, на крајев'ма и да се нѡсѣ. івѡде бѹдѣ, рѣц'мо, ѡблѹк и бѹдѣ рѣвно као, рѣц'мо, ѡна вѣрѣи^и. А кад је мѣ^не шѣрѣи^и, ѡнѡ на срединѣ.*]

7.2.1.3. *Зѡјѣла* је 'плетена посуда округлог облика и без дршке; обично је служила за држање воћа'.

7.2.1.4. Лексемом *ѣлѣи^иѣнка*⁹ означава се 'стаклени суд (обично за ракију), оплетен врбовим прућем. [*То се ѣѡсѣавѣ и ѣдѣ ѡд нѹлѣ, ѡд нѹлѣ, ѡд нѹлѣ, и шѣрѣ се, ѣв'јѣк се шѣрѣ, шѣрѣ, шѣрѣ, шѣрѣ. И, кѣи се ѡлѣи^иѣ ѡнѡ, мѣи^инѣ се гѣлѹн дѡлѣ. інѡ се сѣмо ѡне мѡи^ике ѣсѣравѣ гѡре и ѡнѡ се ѡко њѣх ѣлѣи^иѣ. Вѣрѡ нѣје ѣѹцѣла, мѡгѡ си како гѡд ѡћеш да нѣ ѣѹкнѣ. И ѣлѣи^иѣ се доклен је гѣлѹн. Гѡре се мѣло шѣрѣ, ал се нѣ шѣрѣ са нѣкѣјѣм ѣмѣи^иком, вѣ сѣмо се мѣло... ѡне шѣрѣлѣ се мѣло вѣкѡ развѹкѹ и ѣѡ се ѡлѣи^иѣ. А гѡре кад дѡћѣ на ѣжѣ дѣѡ, ѡнѡ се ѣѡ ѣѡмѣло скѹѣлѣ. Кад дѡћѣ гѡре јѡш ѣжѣ, сѣсѣавѣ се ѣѡ двѣје да би бѣло гѡре, ѣѣ ѡнѣј грѣак, да је гѡре ѣжѣ. А ѡко, ѡко чѣк ѣмѣ ѣѣје вѣи^иѣ мѡи^иѣкѣ, ѡнѡ се ѣѡнекѡјѣ и ѡс'јѣче. ілѣи^иѣна је нѣ мере се ѣзвѣѣ. Дѡлѣ нѣ мере, гѡре нѣ мере.*]

7.2.2. *Лѣса* је а. 'плѡснати, од прућа исплетени предмет, најчешће четвртастог (рјеђе округлог) облика, различите величине и намјене';¹⁰ б. 'више таквих четвртастих предмета повезаних у једну цјелину'.

⁸ За још једно значење лексеме *корѣа* в. 7.2.11.

⁹ Исто и код Црњак 2006: 258.

¹⁰ Уп. *лѣса* 1. 'ѡно шѡ је начи^иѣно обично ѡд испреплетѣног прућа, лѣсковог, врбовог и др., рѣђе ѡд дѣсѣка, лѣтава и сл.' (РСАНУ XI: 367).

реалије постала инференцијална,¹⁶ тако да бисмо у дефиницији значења уз њих могли да ставимо квалификатор у *прошлости* или *раније*.¹⁷

7.2.4.1. 'Објекат за становање, кућа' именује се лексемама *илети́а-ра* и *шушкара*. Ове лексеме наводимо према Црњак 2006 (257, 302). Семе материјала и начина израде за ову реалију су есенцијалне, тако да је сема 'оплетен од прућа' и данас неиспустива из семантичког садржаја наведених лексема.

7.2.4.2. 'Затворен и покривен објекат/ просторија за смјештај стоке, стаја' зове се *кошара*.¹⁸

7.2.4.3. 'Дрвени објекат на стубовима од дрвета који ловци користе као осматрачницу' назива се *чека*. Усправни, окомити дијелови *чѣкѣ* налик су огради и плетени су прућем. Нисмо забиљежили лексему за ову реалију.

7.2.4.4. 'Склониште/ спремиште на њиви, у пољу, винограду и сл.' јесте *колиба*. [*Тако су ирѣви́и и колибе ће су људи чували боси́ан. И мој је ха́а ирѣви́о. Иси́о и́ако, ударѣ дугачкѣ мѣи́ке ва́ко у земљу с ѓвѣ си́ранѣ, ударѣ с ѓвѣ си́ранѣ и и́о оилѣи́ѣ. Ал ударѣ ва́ко ма́ло у́косо, знаш. Ва́ко ма́ло у́косо ударѣ и илѣи́ѣ, илѣи́ѣ, илѣи́ѣ и кад до́ђе већ го́ре врх, онда се са́сѣавѣ го́ре ва́ко. Са́сѣавѣ го́ре и и́овѣжѣ жи́ѣом. И и́о и́окријѣ сла́мом. Или бу́јад.*]

7.2.4.5. 'Спремиште за кукуруз у клипу' номинује се трима лексемама: *ко́ѣк, кошана* и *курузана*. [*Плеи́ѣне су и кошана или звана́ курузана, ко́ѣк. На́иравѣ се сав ко́сиу́р од ја́кога дрвѣи́а – ра́сиов"нѣ, бу́ков"нѣ, није би́и́но. И, онда се, овај, ударѣ се у и́ѣ, у и́ај ко́сиу́р, бу́ду, ударѣ се и́ѣ ле́и́ве. И и́о и́и́ѣм се ле́и́вама илѣи́ѣ... Само се о́сиавѣ о́и́вор куи́ се уносѣ ку́руз" и куи́ се мо́ре у́ниѣ. И и́уј се сѣи́ѣ ку́руз". И и́о се зовѣ кошана ил курузана. То се илѣи́ѣ ои́ иру́ћа... И онда, и́о се, овај, каи́ се о́илѣи́ѣ, онда се си́авѣ оддзго́ кро́в на и́о. И и́окријѣ се. Мо́ре се и́окри́и цр"јѣи́ом, мо́ре се и́окри́и и са сла́мом и с чѣм ко и́ма да и́окријѣ.*]

7.2.4.6. 'Спремиште за пљеву' именује се лексемама *илѣвња́к* и *илѣи́ѣр*. [*То се ко́ље ду́жѣ, у ви́ду си́ѣжѣи́а нека́квијѣ, ударало се висо́ко ко́ље мо́жда од јѣдно и́ри мѣи́ра, и мо́жда и ве́ѣ. То се ударало у́ земљу на́окру́г, на́окру́г, на́окру́г, ударало се у́ земљу. И, о́коло се илѣ́ло. Са́мо и́ри зе́мљи о́сиану́ вра́и́а. Ђ, онда кад се врше жи́и́о, бу́дѣ илѣ́ва. И, онда се мѣи́ну́ баса́маке, каи́ се и́о о́илѣи́ѣ, у́чврси́и... А на сре́ди́н се и́ога ударѣ јѣдна ја́ѣа си́ѣж"на, на сре́ди́н илѣ́вња́ка. А онда се мѣи́ну́ у́с и́о ло́и́ре, баса́маке ма́ло*

¹⁶ Инференцијалне семантичке црте зависе од језичког и вањезичког контекста. За квалификацију ових црта у рјечницима се користе квалификативи као *обично*, *често* итд. (Драгићевић 2007: 69).

¹⁷ Пруће се у новије вријеме замјењује летвама, даскама и др. материјалима.

¹⁸ Забиљежено и код Д. Црњак (2006: 230–231).

Он (умеци) морају бићи ма́ло де́бљи и нису ошпируља́н ко двá шпиру́ља шпío се илèишè о́коло... И шáкò илèишè кòлка му ипрèбá, овај, висина и òндá иòйлеишè... Дòље мòрá бићи о́твор, а гòре сáм она ру́чка шпío се држèи, знáш. И òндá ўзмè и мèишнè унакрсèи, мèишнè двèје, мèишнè јàчè шáкò шè ма́ло шийке, ипрòбуйиш на средини шрнкè... и ипрòиури, знáш, с òвè сшрáнè, и вáмо, и ос"јèче куд је дўљè да је рáвно шò... Тè двèје шийке, као шийке, кáко б" ии рèкла, дрвенè, од дрвèиá, од л"јèскè. Фíно је ожў́ља и ипрòиури шу мòику, шáкò да нíје бáш шáнка, да мòре, да мòже држáи шèрèиш ичèлá... Ё, òндá се ўзмè крáвјá бáлè-гá... Ўзмè бáлèгè крáвјè, кад је òйлеò. И свè и́знўи́ра фíно ру́кама шò, свè као да омáлишèришè. Свè зáмáжè, зáмáжè, зáмáжè да нèмá шу́йло... А кад, кад, овај, завршáвá шу шрнку, òсшáви́ же иòйлеиш, òсшáви́ јèдно òвá, двá, шрí вáкò двá да нè ипрòжè (тј. да не оплете), да óвд имá рўиá, знáш... Тàкò да имá рўиá, и òндá ичèле нà ону́ рўиу ўлázè и ўносè шáмо цвáиш и шáмо ирáвè мèд, на òнè шийке. Туј се нáиравí сàше од чèлá.]

7.2.7. Семема 'плетена направа, у облику купе, под којом се хране пилићи' означена је двjема лексемама: иилић́ар и иилић́њáк/ иилић́њáк. Ове лексеме нису дио наше језичке грађе, него су преузете од Д. Црњак (2006: 135).

7.2.8. 'Плетена направа за уношење сијена и сламе у шталу' зове се крòише ж. мн. (Г. мн. крòишáњá). Ово значење у нашој грађи није потврђено, али га биљежи Д. Црњак (2006: 232).

7.2.9. '(Плетена) направа из које стока једе именује се лексемом јáсле.

7.2.10. Семема '(плетена) страница на запрежним колима или фијакеру' именује се лексемом сшрáн"ца, која је забиљежена и са детерминатором (кòлскá) сшрáн"ца.

7.2.11. Кòрпá је 'направа (сплетена од прућа или жице) која се ставља псима или воловима на њушку' (Савић 2011a: 159).

7.2.12. Семема 'омча исплетена од прућа или дивље лозе којом се спаја покретни и непокретни дио ограде или шта друго' (уп. Црњак 2006: 203) означава се лексемом гўжвá. [Гўжву мèишнè, òйлеишè гўжву као, рèцмо, јèдан крўг. Гўжвá се илèла ўокрўг. Иси́о шáкò òиш ии́је, òиш ии́је мòишáкá, илèла се гўжвá и да се одòзгò нáбјè нà шè, овај, нà шò кòље, да иòвèжè се. А дòље нèже, гòре мèишнè гўжву, а дòље мòре вèзáиш жйцòм јèдну зà другу́, нè мере дòље мèишнè гўжву. Нèмá кўд ипрòвўћ, знáш... Окрўгá, само се нáбáци одòзгò.]

7.2.13. 'Танка узица или ремен причвршћен на држаље оплетено од врбовог прућа, којим се гоне животиње' номинује се лексемом илèишèњáк (Савић 2011a: 161).

7.3. Слама, као материјал за плетење, користила се само за израду шешира.

7.3.1. Семема 'шешир плетен од сламе' назива се *слāменї шєшир*. [*Шєшир, илєшїє се од рāжсєвє слāмє, које су дугāчке, фїне оне сїйāбљике, и илєшїєш у вїду илєшїєн"цє. Са чєшїри, са чєшїри сїрука рāж". Јєсї, у чєшїри. И шїо се оїлєшїє, оїлєшїє, као, рєц"мо, јєдан кōноїац. И ўзмє се ондā фїно, идчнє се од нўлє да се шїјє нāокрўг, нāокрўг, нāокрўг, нāокрўг... И ондā, калї се шїо гдє оїлєшїє, горњї дїо, ондā се шїрї, шїрї, шїрї, шїрї, идє ддљє рāвно, окрўгло, да мдє сїйāи нā глāву. Ё, кад мдє сїйāи нā глāву кдлкб је идшїребно, ондā се оїєшї шїрї, около, около, около, зā онāј обод... Тб је шєшир илєшїєнї од слāмє. Слāменї шєшир, да чўвā од сўнца кад се рāдї на њїви. Кад се рāдї на њив, ўбї сўнце јāко... Исїлєшїє се као илєшїєн"ца. Ондā се ўзмє игла и кōнац и шїо се шїјє.]*

7.4. Од дивље лозе плетена је, поред *гўжвє* (в. 7.2.12.), још само једна реалија.

7.4.1. За семему 'плетена направа за хватање рибе' употребљава се лексема *крдшња*. [*Крдшња је као мджда шїрнка, шїакб нєшїо... Они шїо идсїавє на дўгачкї шїйāи, као шїйїло, као грāбљє шїїд су на дўгачкбмє шїйїлу. И ондā шїо зāбāцї ў воду и кад вїдї да је шїўј ўшло, иддигнє. Ўф, имā рїбā.]*

8. Дијелови производа плетарства

Неке реалије су у потпуности израђене плетењем, а некима су само поједини дијелови плетени. Када упоредимо, примјера ради, сепет и кочак, јасно је да изван наше анализе остају они дијелови кочака који нису производ плетарства. Овим семантичким пољем обухваћени су само називи оних дијелова плетених реалија који су израђени плетењем.

8.1. 'Дио који служи као основа кроз коју се провлачи пруже, дивља лоза и сл.' именује се лексемама *кдсїўр*, *иочєшїак* и *консїрукција*.

8.1.1. Плетење посуда почиње од дна, тако да се и семема 'оплетено дно и из њега увис извијени вертикални паралелни прUTOVI који служе као основа кроз коју се провлаче шпруље' поима као *кдсїўр* и именује горенаведеним лексемама.

8.1.1.1. И сам 'прут који је дио костура' назива се *кдсїўр*. [... *сāмо мōрā ио кдї кдсїўр овāј ирдбосїи, нбжм ирдсјећи, да би шїо бдљє држāло, да нє б" сїāдало.]*

8.2. Дио који је заједнички већини плетених реалија јесте *идїлєшї*. Његово значење је 'плетењем обрађена и учвршћена (завршна) ивица на оном што је оплетено (сепет, лєса и др.)'. Деминутив је *идїлєшї"ћ*.

8.2.1. Поплети се разликују према начину израде.

8.2.1.1. *Обичнїй/ обичнїй їдїлейї* се израђује тако да се шпруља наизмјенично провлачи преко горње, завршне ивице и кроз оно што је оплетено два-три реда испод ње, све док се не обраде, и на тај начин учврсте, све ивице.

8.2.1.2. Забиљежено је више фонетских и творбених ликова за 'поплет који има изглед плетенице': *їлейїєн"ца, їлейїєница, сїлейїєн"ца, (їдїлейї) као їлейїєница. [Кад їдїлейїє, кад завршиї, онда їрāvї їдїлейї. Їмā обичнїй їдїлейї, а їмā као їлейїєница. И, он фїно онда їо гдє їлейїє. Їсїо је їлейїєница, сāмо мōрā їо кдїї кдсїїр двāї їрōбосїи, нōжом їрōсјећи, да би їо бдљє држāло, да нє б" сїāдало. Кад би ївијєк їшō їо їсїоде мјєсїу, дно б сїāло, знāш. Већ вїдїш како је вōје їрōсјекō, їа ову нїје, свāкū дрўгū, трєћū је мōрō їрōсјећ да мōре їрōвўћ їāї їдїлейї"ћ, вїдїш. Ево, вїдїш... Їсїо (поплет радио) шїрўљōм. Овō је їлейїєн"ца. А обичнїй (поплет) је сāмо нāкō кад їрōшївā, као јā їглōм сад нєшїо сад вāкō кад б їрошївала, знāш. Вāкō, їсїо їглōм кад би їрошївала... А двō се зовє їлейїєн"ца, їдїлейї.]*

Информаторка износи и свој естетски суд о врстама поплета: „Пōплетє одōзгō, ал не їāкō фїно као, као шїо је сїлейїєн"ца“.

8.3. Предмети који се плету тако да се основа постепено шири (нпр. плетенка, трнка, крошња) имају дио чија се семема 'прут који се умеће у основу, костур, да га рашири приликом плетења' именује лексемом *їмєїак*.

8.4. Дијелове плетених посуда издвојили смо у једну цјелину.

8.4.1. 'Доњи дио посуда' номинује се двјема синонимним лексемама: *їдō* и *днō*.

8.4.2. Семема 'прут савијен у облику лука и уплетен у бочне ивице странице сепета или корпе тако да средишњи дио, тј. врх, тога лука и крајеви остају изнад и испод странице неуплетени' означава се лексемама: *ōблук* и *ōбрўч*.

8.4.2.1. Средишњи дио лука на *облуку* или *обручу* (в. 8.4.2.) служи као дршка. 'Дршка на сепету или корпи' назива се *ōблук*¹⁹. Дршка на сепету који служи као украс означава се деминутивом *ōблучић*.

ЗАКЉУЧНЕ НАПОМЕНЕ

Прикупљену лексичку грађу разврстали смо у осам семантичких поља.

Прво семантичко поље *Плейарски занāш* најсиромашније је лексиком јер се за плетарство мајстори нису посебно школовали, него су углавном

¹⁹ У Великом Блашку и 'огрлица, направљена од шпруље, о коју се качи звоно и која се ставља овну око врата' назива се *ōблук* (Савић Б. 1997: 45).

били самоуки. Из истих разлога избјегава се употреба лексеме *занай* за ову дјелатност. У овом говору не функционише лексема *йлейтарсѣво*.

У три семантичка поља представили смо лексичке реализације за појмове који се односе на материјале који се користе за плетење: *Материјали за йлейтење*, *Дијелови материјала*, *Особине материјала*. Лексема *шѣруља*, мотивисана глаголом *шѣруљаѣи*, издваја се као специфична, јер се њоме лексикализује посебним поступком припремљен материјал за плетење. Унутар лексичко-семантичког система *йлейтарсѣво* свој лексички израз имају они дијелови материјала и оне њихове особине који су за плетење битни, из практичних или естетских разлога (нпр. дијелови – *срце*, *кора*, *чвор*; особине – *да се моѣаѣи*, *йредала се* и сл.).

У семантичком пољу *Називи радњи* има много лексема које припадају општеупотребном лексичком фонду. Као термини могу се издвојити глаголи *йлесѣи*, *шѣруљаѣи* и префигирани глаголи који припадају њиховим лексичким породицама.

Алат који се користи у плетарству једноставан је и малобројан, тако да ово семантичко поље није богато лексиком. За већину радњи у плетарству користи се (*нож*) *шклоѣац*, чији је назив мотивисан глаголом *шклоѣѣи*.

Лексички најбогатије је семантичко поље *Производи йлейтарсѣва*. Поље се не грана одмах, јер је забиљежен и општи назив (*йлеѣи*, *йлейшер*). Настојали смо да наведемо све реалије које су се израђивале плетењем. Своје мјесто у овом пољу, поред предмета који су у цјелини плетени (нпр. *сеѣеѣи*, *љеса*), нашле су и реалије чији су само неки дијелови плетени (нпр. *кочак*, *йлейтењак*). *Дијелови йроизвода* плетарства су издвојени у посебно семантичко поље. Унутар овог поља већина лексема су општеупотребне ријечи, које функционишу као термини унутар теме *йлейтарсѣво*. Лексема *облук* се издваја као специјална, уско термилошка, унутар овог тематског домена.

Настојали смо да, реконструишући појмовни и предметни свијет *йлейтарсѣва*, допринесемо даљим компаративним истраживањима, која ће омогућити шири увид у лексичке односе унутар овог лексичко-семантичког система и утврђивање ареала појединих лексема. Потпуна слика у вези са лексиком плетарства добиће се сабирањем лексичке грађе из осталих пунктова у границама херцеговачко-крајишког и других дијалеката српског језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексикологија српског језика*, Београд: Завод за уџбенике.
- Недељков 2009: Љиљана Недељков, Општи принципи истраживања лексике традиционалне материјалне културе, *Гласник Етнографског института САНУ* LVII/1, Београд, 189–200.
- Недељков – Марковић 2015: Љиљана Недељков, Бранкица Марковић, Дијалекатска лексикографија штокавског наречја (од 1818. до 2014. године) – библиографија, *Српски дијалектолошки зборник* LXII, Београд, 247–326.
- Петровић 1980: Драгољуб Петровић, *Основна уједињавања за бележење дијалекатске лексике Војводине*, Нови Сад: Матица српска.
- Пижурица 2004: Мато Пижурица, Речник српских говора Војводине, *Зборник Матице српске за књижевност и језик* LII/3, Нови Сад, 611–617.
- Плотникова 2000: Анна Аркадьевна Плотникова, *Словари и народная культура: очерки славянской лексикографии*, Москва: Институт славяноведения Российской академии наук.
- РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.
- РСЈ 2011²: *Речник српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- Савић Б. 1997: Биљана Савић, *Из лексике материјалне културе у говору Великог Блашка (код Бањалуке)*, дипломски рад у рукопису, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Савић Б. 2011а: Биљана Савић, Из коларске терминологије Великог Блашка код Бањалуке, у: Радмила Жугић (ур.), *Дијалекат – дијалекатска књижевност* 3, Лесковац: Лесковачки културни центар, 154–165.
- Савић Б. 2011б: Биљана Савић, Из ткачке терминологије Великог Блашка код Бањалуке, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXIV/11, Ниш, 141–158.
- Савић Б. 2017: Биљана Савић, Народна медицинска лексика Великог Блашка (код Бањалуке), *Српски дијалектолошки зборник* LXIV, Београд, 995–1066.
- Савић Б. – Савић Д. 1997–1998: Биљана Савић, Дијана Савић, Из лексике Великог Блашка (код Бањалуке), *Прилози проучавању језика* 28–29, Нови Сад: Одсек за српски језик и лингвистику Филозофског факултета, 205–245.
- Савић Д. 1997: Дијана Савић, *Из лексике духовне културе у говору Великог Блашка (код Бањалуке)*, дипломски рад у рукопису, Нови Сад: Филозофски факултет.
- Савић Д. 2002: Дијана Савић, Семантика боја у зоонимији, у: Драго Бранковић, Младен Шукало (ур.), *Наука и наша друштвена стварност*, Бања Лука: Филозофски факултет, 101–116.
- Савић Д. 2003: Дијана Савић, Творбена анализа лексике куће и покућства, у: Драго Бранковић, Младен Шукало (ур.), *Јединство наука данас: интердисциплинарни приступи знању*, Бањалука: Филозофски факултет, 123–136.
- Тоскић 2017: Јелена Тоскић, *Корпарство – њејарство: Vickerwork – Baset Weaving*, превод Емина Јеремић Мићовић, Сирогојно: Музеј на отвореном „Старо село“.

- Црњак 2006: Дијана Црњак, *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жупи*, Бања Лука: Филозофски факултет.
- Црњак 2007а: Дијана Црњак, Терминологија овчарства у околини Лакташа, *Српски језик: сџудије српске и словенске* XII/1–2, Београд, 367–391.
- Црњак 2007б: Дијана Црњак, Називи алатки за кошење у Лијевчу пољу и Жупи, *Зборник Мајице српске за филологију и лингвистику* L/1–2, Нови Сад, 917–926.
- Црњак 2009: Дијана Црњак, Називи ограда и њихових дијелова у Лијевчу пољу и Жупи, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXII/9, Ниш, 523–535.
- Црњак 2010: Дијана Црњак, Турцизми у лексици куће и покућства, *Филолог* 2, Бањалука, 169–181.
- Црњак 2011а: Дијана Црњак, Етнолингвистичка анализа свадбених обичаја Срба слатинског краја (околина Бањалуке): српско-бугарске паралеле, у: Јоана Рекас (Joanna Rekas) (ур.), *Balkański folklor jako kod interkulturowy I – Балкански фолклор као интеркултурни код I*, Познањ: Wydawnictwo Naukowe UAM, Instytut Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 395–404.
- Црњак 2011б: Дијана Црњак, Називи кухињског намјештаја у Лијевчу пољу и Жупи, у: Радмила Жугић (ур.), *Дијалекат – дијалекатска књижевност* 3, Лесковац: Лесковачки културни центар, 93–101.
- Црњак 2011в: Дијана Црњак, Називи за млијеко и мљечне производе у околини Лакташа, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Лексикологија, ономасија, синтакса – зборник у част Гордана Вуковић*, Нови Сад: Филозофски факултет, 283–292.
- Црњак 2011г: Дијана Црњак, *Пастирска лексика лакташког краја*, Бањалука: Филолошки факултет.
- Црњак 2013: Дијана Црњак, Суфиксална творба зоонима у пастирској лексици лакташког краја, у: Бојана Димитријевић (ур.), *Пути и доећи дијалекатске лексикографије*, Ниш: Филозофски факултет, 49–63.
- Црњак – Савић 2013: Дијана Црњак, Биљана Савић, Лексичка и синтаксичко-семантичка анализа благослова у обреду чаројнице, *Зборник Мајице српске за књижевност и језик* 61/1, Нови Сад, 93–107.
- Црњак – Савић 2016: Дијана Црњак, Биљана Савић, *Скице из етнолингвистике*, Бањалука: Друштво чланова Матице српске у Републици Српској.

Biljana M. Savić

LEXICON OF WICKERWORK
(ON THE BASIS OF MATERIALS FROM VELIKO BLAŠKO NEAR
BANJA LUKA)

S u m m a r y

The aim of this paper is a presentation and lexical-semantic analysis of the lexicon of wickerwork – a craft that makes wicker realities from wicker, straw, wild grape vines and the like. Lexical material was collected from informants in Veliko Blaško near Banja Luka. Considering that wickerwork as a complete lexical-semantic system has not been the subject of previous lexical research of the Serbian language, we tried to reconstruct the conceptual and subject world of this domain of traditional material culture in a clear and concise way and thus lay the foundation for further research that will allow comparison and a broader insight into the range of individual lexemes.

Key words: lexicon of weaving, lexical-semantic analysis, Veliko Blaško, Herzegovinian-Krajina dialect, dialectology, Serbian language.

Институт за српски језик САНУ
Београд
savicmbiljana@gmail.com

(Примљено: 11. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Славољуб З. Марковић

О АКЦЕНТУ ПРИДЕВА У ИЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА ЗАПАДНЕ СРБИЈЕ

У раду су сагледане маркантне прозодијске особине основних облика и појединих парадигматских форми придева у ијекавским говорима западне Србије. Циљеви нашег истраживања су следећи: оцена заступљености, распрострањености и постојаности уочених прозодијских модела, расветљавање интензитета и природе њихових корелација, утврђивање праваца пружања (могућих) изоглоса, процене степена и карактера (не)подударња са корелативним приликама у сродним говорима, као и са приликама у књижевном језику. Сагледани пресек прозодијских особина придева у ијекавским говорима западне Србије одликује се мноштвом интересантних прозодијских корелација, међутипских преплитања, измештања из једног акценатског обрасца у други, као и извесним бројем диференцијалних особина, разликовних и на ширем дијалекатском плану.

Кључне речи: акценат, прозодијске корелације, говори западне Србије, ијекавски, херцеговачки говори.

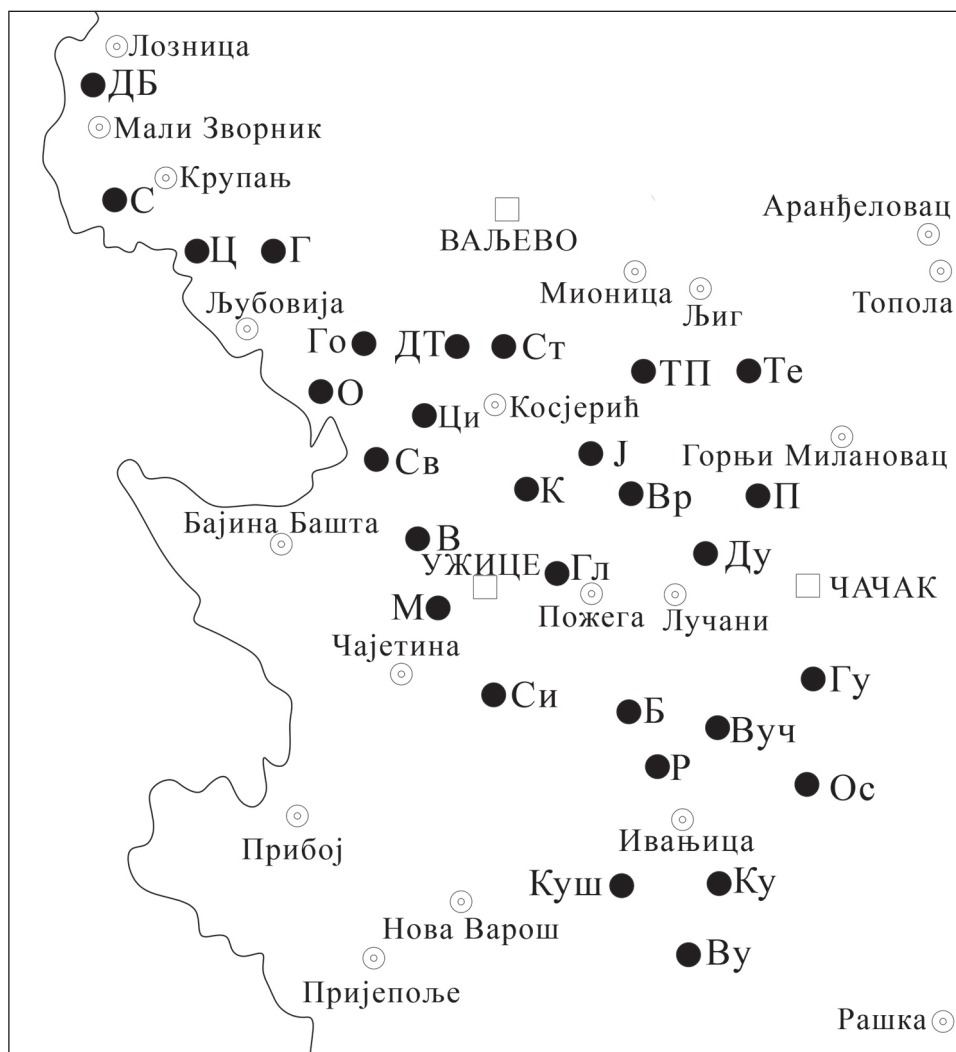
І. УВОД

1. Ијекавски изговор је маркантно обележје западносрбијанских говорних типова који се простиру на замашном подручју од Гучева до Јавора, од Сувобора до Гиљеве планине (Марковић 2012: 460).

2. Дуготрајна метанастасичка померања (углавном током XVII, XVIII и XIX века) дубоко су изменила дијалекатску панораму западне Србије, коју су преплавили динарски пресељеници. Они се укрштају са аутохтоним становништвом, као и са представницима осталих миграционих струја, углавном косовско-метохијске (в. Цвијић 1922: 12). Динарски миграциони талас чинили су штокавци ијекавског изговора оба типа: носиоци новијих акценатских особина (херцеговачко-крајишки дијалекат), пореклом из Херцеговине (углавном источне) и тзв. црногорске Херцеговине, и представници старије

акцентуације (зетско-сјенички дијалекат), који потичу из преосталих делова Црне Горе (Стара Црна Гора са Брдим и суседни делови Рашке области). Ијекавци херцеговачког типа доминирају највећим делом западне половине србијанске територије (ужички крај, подринско-ваљевске области, и даље на север). Ијекавци са старијом акцентуацијом изразитије се осећају у долини Ибра, где се сучељавају са представницима косовско-метохијске струје, и западним деловима Шумадије, где се, заједно са ијекавцима херцегова-

Карта испитиваног подручја са мрежом испитиваних насеља

чког типа, укрштају са представницима свих осталих миграционих струја – вардарско-моравске, тимочко-браничевске и шопске (в. Цвијић 1922: 5–13, 89–96).

3. Сагледавано говорно подручје припада херцеговачко-крајишком дијалекту.

4. У раду је унеколико расветљена прозодијска раван основних облика и појединих парадигматских форми придева у ијекавским говорима западне Србије. Расположиви корпус релевантне дијалекатске грађе раздељен је у две оделите целине, а за основни раздео критеријум узете су видске карактеристике придева – најпре су прегледани придеви са оба вида, а потом придеви само у одређеном виду. Унутар утврђених класификационих и дескриптивних оквира расветљен је прозодијски план упечатљивих парадигматских алтернација, значењских и творбених категорија и појединачних примера.

5. Рад је написан на основу дијалекатске грађе сакупљене у следећим насељима: (Г)рачаница, (Д)оња (Б)орина – ДБ, (О)клетач, (С)акар, (Св)ој-друг, (Ц)рнча (подринска насеља); (В)олујац, (Вр)нчани, (Гл)умач, (Го)дечев, (Д)оњи (Т)аор – ДТ, (Ј)ежевица, (К)аран, (Ст)ојићи, (Т)ометино (П)оље – ТП, (Ци)коте (насеља Ужичке Црне горе); (П)ријевор, (Те)очин (таковска насеља); (Вуч)ковица, (Гу)беревци, (Ду)чаловићи, (Ос)оница (драгачевска насеља); (Ву)чак, (Б)огојевићи, (Р)адаљево, (Ку)маница, (Куш)ићи (моравичка насеља); (М)ачкат, (Си)рогојно (златиборска насеља).¹

II. ПРЕГЛЕД ГРАЂЕ

1) Придеви са оба вида

а. Једносложне основе

6. Тип *мла̑д~мла̑да*. Прозодијски лик одређеног вида типа *све̑и̑и̑* обилато је засведочен: *бла̑га̑ ра̑ки̑а* Го ДБ О, *бла̑г̑у̑* К Ст, *вр̑у̑ћа̑ ра̑ки̑а* В Вр Гл Ос, *вр̑у̑ћ̑е̑* Вуч Куш, *вр̑у̑ћ̑у̑* ДБ Ку Куш О, *г̑у̑си̑и̑ па̑с̑у̑љ* Г М, *љу̑и̑и̑а̑ ра̑ки̑а* Вр Гл, *љу̑и̑и̑а̑* Гл Го Ду Ос, *љу̑и̑и̑у̑* ДБ Ку, *мла̑да̑ бу̑ра̑ни̑а̑* М, *мла̑ди̑ с̑и̑р* О С, *све̑и̑и̑ А̑ра̑н̑џел* Го, *све̑и̑и̑ Ни̑кола* Вуч Гу, *све̑и̑о̑г* Ни̑колу Во К, *све̑и̑и̑ Са̑во* М С, *све̑и̑о̑г* Ђо̑рђа Го, *све̑и̑е̑* Тр̑ди̑и̑це Гл, *и̑вр̑ди̑ с̑и̑р* Ј К, *и̑у̑ћ̑о̑ј̑ к̑у̑ћи* С Т, *и̑у̑ћ̑у̑ з̑е̑м̑љу̑* Гл, *у̑ и̑у̑ћ̑и̑ем̑* а̑ли̑на̑ма Вр, *у̑ и̑у̑ћ̑о̑ј̑* а̑вли̑и Го, *че̑си̑о̑ с̑и̑то* Во итд. Овако је у свим западносрбијанским ијекавским идиомима који се простиру северно

¹ Током рада, уз засведочене примере, користићемо скраћенице – почетне делове назива села издвојене у заградама. Дијалекатски подаци преузимани из објављених монографија и радова других аутора праћени су одговарајућим напоменама у заградама и фуснотама.

и источно од Златибора (исп. нпр.: Марковић 2011: 65; Николић М. 1972: 642; Тешић 1977: 180). У говорима србијанског Полимља овакви примери (као и аналогни прозодијски ликови типа *дѹгѣи*, *мѹснѣи* и сл., о којима ћемо говорити у наредним тачкама рада) слабије су заступљени, у комаранском идиому сасвим изостају. За разлику од србијанског ијекавског терена, где је ова појава (мање или више) присутна, овакви примери на подручју Црне Горе и Херцеговине (колико нам је познато) нису засведочени – нема их „ни у Пљевљима ни у Вушовићевим говорима, ни у Пиви и Дробњаку, нити у Ортијешу“ (Николић Б. 1970: 111). Ипак, нагласили бисмо да се овај прозодијски модел углавном јавља у устаљеним синтагмама и придевима у именичкој служби, исп. *љѹѣѣ* (*рѹки'а*), али и *љѹѣѣ ѣѹѣрику* Во, или опет устаљено *љѹѣѣ гѹја* Ду Си (фиг.: ‘унесрећена особа, особа у невољи’). Забележили смо и *мѹдѣи* сѣр Во, као и *мѹдѣг* сѣра Гу, *сѹвѣг* грања М (са обликом одређеног вида, али са акцентом који му није својствен).

Међу посведоченим примерима одређеног вида налазе се и следећи: *бѹѣлѣ* лѹк Вуч ДБ Ду, *бѹѣлѣг* Вр Гл Куш, *бѹѣлѣг* П Го, *бѹѣлѣ* кѹшуље Ку, *жѹѣѣ* Вр Ду, *жѹѣѣ* Ј Ос, *лѹѣѣ* Вуч О, *ѣѹсѣѣ* снѣви Т, *ѣѹсѣѣ* мѹдѣс Гу, *ѹѹѣлѣ* дѹн ДТ М, *ѹрнѣ* Го, *ѹрнѣ* М, *ѹрнѣ* ДБ и сл. Сасвим су обични и придеви неодређеног вида: *бѹѣл* Гл (па и *бѣл* вѹл Ст), *врѹћу* Г Гу М, *гѹк* сѣр ДБ, *гѹко* Гл, *дрѹга* вѹља ДБ, *жѹѣѣ* О С, *жѹѣѣ* В Вр, *јѹка* Ј К Ст, *лѹѣѣ* В М Си, *лѹѣѣ* ДТ Ци, *ѹѹѣла* Вр Гл, *ѹѣлу* нѹћ М, *мѹда* Гл Го ДТ, *сѹвѣ* шѣѣѣѹ Т, *ѹрна* В Гу Ду, *ѹрне* Вуч М, *ѹсѣѣѣ* кѹѣ Б.

У већини западносрбијанских ијекавских идиома (Ужичко Подриње, Ужичка Црна гора, моравичко-драгачевска област) придев *фин* не припада овом типу, већ прозодијском моделу *фѣн*~*фѣна* (нпр.: *фѣн* Вр Гл К Ст, *фѣна* ДТ Ј М, *фѣно* Гу), што одговара приликама у књижевном језику (исп. Стевановић 1981: 268). Тип *фѣн* ~ *фѣна* постојан је само на подручју србијанског Полимља (Николић М. 1991: 140). Овај прозодијски модел преовлађује и у (неким) херцеговачким (исп.: Пецо 1961: 39) и црногорским идиомима (исп.: Пижурица 1981: 50; Ружичић 1927: 143).

Код прилога је обично *брзо* Вуч Гу М, *јѹко* Ду, *лѹдо* Гу итд.

7. Тип *сѣѹр*~*сѣѹра*. Потврде су бројне: *дѹга* О С, *дѹгу* В Вуч Ду, *здѹѹа* Вр Гл, *здѹѹу* Гл Т, *здѹѹи* Вр Гл Го, *здѹѹе* Го ДТ, *лѹка* Ј К, *лѹке* Г Куш, *лѹша* Го ДТ, *лѹшо* вѹме М, *мѹка* Гл Си, *мѹку* Вр Ос, *мѹке* Ку, *нѹва* С Св Ц, *нѹве* Вр, *ѣѹна* О С, *ѣѹни* Ст ТП, *ѣѹне* Ду, *ѣрѣсѣѣ* Гл М, *ѣрѣсѣѣ* ДТ Ј, *рѹда* Вр Гл Го, *рѹди* Гу Ду, *сѣѹра* Го ДТ, *сѣѹре* ДТ Ј, *сѣѹѣ* ДТ Ј, *сѣѹѣ* Гл Го, *слѹба* ДТ Ј, *слѹбе* Ци, *ѹсѣѣѣ* К, *ѹсѣѣѣ* Ду Ос и сл.

О присуству модела *дѹгѣ* и у овом типу сведоче следећи примери: *дѹгѣ* гаће Ст, *мѣка* ракија Вр Гл М, *мѣкѹ* М, *мр̣кѣ* лѹк В, *сла̣ба* К, *ѣрд̣сѣѣ* ка̣мѣн Г.² Ипак, чешће се чује: *Нѡва* го̣дина Вуч Гу, *Нѡвѹ* го̣дину С Св, за ср̣пскѹ *нѡвѹ* В, *нѡва* блѹза К, *нѡвѡ* од^ѣѣло Го, од^ѣ *сла̣бѡг* материја̣ла М, у *чѣсѣѡј* ку̣ћи К, у *чѣсѣѡм* Вр и сл. Налазимо, очекивано, и примере типа *сѣ̣арѣ* же̣не Гл Го, *сѣ̣арѣ* ку̣ће Ј К, *сѣ̣арѡг* ѡбича̣ја М.

На крају, истакли бисмо и једну особеност западносрбијанског ијекавског југа. За разлику од прилика у севернијим говорима ијекавске Србије, па и кореспондентних прилика у књижевном језику (исп. Стевановић 1981: 268–269), у полимским идиомима присутан је и прозодијски модел *нѡв~нѡва*, нпр. *нѡве*, *чѣсѣѡ* (Николић М. 1991: 141). Овим необичним акценатским обрасцем србијански полимски говори прилазе бројним јужнијим и западнијим говорима херцеговачко-крајишког дијалекта – црногорским, источnobосанским, западнохерцеговачким; исп. нпр. Вуковић 1940: 277–278; Пижурица 1981: 50; Ружичић 1927: 143; Станић 1982: 148; Симић 1978: 30; Пецо 1961: 39 (само овако).

б. Једносложне основе проширене непостојаним а

8. Тип *гла̣дан~гла̣дна*. Углавном је: *гла̣дан* Вр Гл Го, *гла̣дна* Вр М, *гла̣дни* Го М, *гр̣дан* Го ДТ, *дѹжан* Гл Ј, *же̣дан* ДБ Си, *же̣дна* Ду М, *зла̣ѣан* Вр О, *зла̣ѣина* Ду, *кру̣ѣан* Вр М, *ла̣дна* В Ј М, *ми̣ран* К М, *ми̣рне* П, *ѣра̣зне* Гл, *сѣ̣ѣдан* Св, *сѣ̣ѣдне* В и сл. Налазимо и *гла̣дан* Ос, *сѣ̣ѣдан* В, *сѣ̣ѣдни* Вуч; увек је *сна̣жан* В Ду, *сна̣жни* Г ДБ Р.³ Наведени ликови са *а̣* прилазе типу *дѣ̣ван~дѣ̣вна*.

Код придева *кра̣ѣак* и акценат је увек такав: *кра̣ѣак* ДБ М Р, *кра̣ѣку* Р, *кра̣ѣке* Го; *кра̣ѣак* Р (Стевановић 1981: 270 – *кра̣ѣак*, *ѣли̣ѣак*).

Основински вокал је кратак и код прилога: *на̣кра̣ѣко* В, *ѹкра̣ѣко* Т.

Одређени вид типа *ма̣снѣ* налазимо у следећим примерима: *го̣ркѣ* П, *же̣ѣѣку̣* по̣пару ДТ, *ла̣днѣ* ДТ Ј, *ма̣снѣ* сѣ̣р С, *мр̣снѣ* сла̣ве К, ако је *мр̣снѡ* Ду, *ѣли̣ѣѣѣ* К, *рѣ̣ѣѣѣ* сѣ̣то Ос Т. Акценатски тип *ма̣снѣ* у новоштокавским ијекавским говорима јужно од Златибора „прилично је редак“ (Николић М. 1991: 142).

² Овакви примери нису засведочени у полимском комаранском идиому (Николић М. 1991: 141).

³ Вуковић 1940: 281–282 – *гла̣дан* / *гла̣дан*, *гр̣дан* / *гр̣дан* (са различитим значењем), *же̣дан* / *же̣дан*, *сна̣жан* / *сна̣жан*; Стевовић 1969: 587 – *гла̣дан*, *же̣дан*, али *сна̣жан*.

Засведочено је и *гла́днā* година Во, *гла́днā* сѣла, нѣ знају кѣлко им је дѣста С, *гла́днѣ* Г, *грднѣ* рѣне ДТ, *грднѣ* наро́д ДД, *грднѣ* стѣку Мрш, *зла́йнѣ* Ро, *и́еишкѣ* мѣке Мр, *и́еишкѣ* живѣта М.

Бележимо, међутим, и *и́еишкā* свјетина Р (експр.: ‘необично много људи на једном месту’), *и́еишкā* сирѣмаштина В (експр.: ‘непојмљиво сиромаштво’).

Код прилога је двојако: *да́вно* В Р, *грдно* В К, *рѣ́еишкo* К М, *рѣ́еишкo* В, *сѣ́ишкo* М, али и *грдно* К, *да́вно* В Г⁴, *ми́рно* Р.

Прилог *и́еишкo* налазимо чак у три прозодијска лика: *и́еишкo* Г, *и́еишкo* Р Т и *и́еишкo*, у дијалекатски необележеним изразима типа *и́еишкo* мѣни Г К, *и́еишкo* њѣма ДД К и сл.

9. Тип *дѣ́ван~дѣ́вна*. Бележимо Вуково *дѣ́ван* В К, *дѣ́вна* Г, *кѣ́ван* М, *кѣ́вни* Ј, а за одређени вид исп. *дѣ́внѣ* ђѣцу Вуч.

Придев *гла́вни* налазимо углавном са `: *гла́внѣ* тај сѣди'а Го, *бѣ́о гла́внѣ* В, *гла́внѣ* препѣстављени Ци, *гла́внѣ* над^т свѣма Во; ипак и *гла́внѣ* Р (Стевановић 1981: 269 – *гла́внѣ/гла́внѣ*).⁵

10. Тип *ја́дан~ја́дна*. Преовлађују засведочени ликови који потврђују насловну алтернацију: *бѣ́сѣиру* В К, *грѣ́шина* Б ДБ, *грѣ́шини* Вр Гл, *грѣ́шино* П, *згѣ́дна* Б Д, *злѣ́бна* Р, *ја́дна* Вр Гл, *ја́дне* Го Ј, *мѣ́кра* Б М Си, *мѣ́кру* ДТ К, *и́дснѣ* М Си, *и́дснѣ* В, *и́дснѣ* О, *ру́шина* В М, *ру́шине* М, *ру́шини* Р, *срѣ́шина* В К, *срѣ́шине* Б, *сѣ́ишнѣ* М, *и́а́чни* К, *чѣ́дни* ДБ. Чује се, међутим, и *ви́ишкѣ* М, *ни́ски* Си, *снѣ́ски* М, *сѣ́ишнѣ* Г К, *сѣ́ишнѣ* М Т, *сла́ишкa* Б Т, *сла́ишкѣ* Б В, *и́а́нка* В О, *и́а́нку* О, *у́ску* Го, *у́ске* М.

Одређени вид типа *и́дснѣ* забележен је код ових придева: *и́дснā* јѣла В К, *и́дснѣ* пи́те В, *и́дснѣ* па́сѣљ Г ДТ К, *и́дснā* са́рма Го К, *сѣ́ишнѣ* ђѣцѣ ДТ, *сѣ́ишнѣ* ДТ М, *сла́ишкā* пи́та Ду, *сла́ишкā* ра́ки'а Го, *и́а́нкѣ* блѣзу Ду, *у́скѣ* панта-лѣн'це П, *ча́снѣ* по́с М, на *Ча́снѣ* вѣ́риге Кр М. Ипак, неретко се чују и ликови типа *ја́днā* ма́јка К, *и́дснā* јѣла Си, *срѣ́ишнѣ* Бѣжић Г К, *срѣ́ишнѣ* весѣље Ци, *срѣ́ишнѣ* сла́ве П.

Код прилога је *згѣ́дно* Вр Ј, *ни́ско* О, *снѣ́ско* Р, *срѣ́ишнѣ* Б Р и сл.

11. Тип *дѣ́бар~дѣ́бра*. На већем делу ијекавске Србије, нпр. у уживом крају и подринским ијекавским идиомима, засведочени ликови неодређеног вида ни лексички ни типски не излазе из оквира насловне алтернације. Дакле, у овим сегментима западносрбијанског ијекавског подручја редовно је *дѣ́бар* В Вр Ку Куш, *дѣ́бра* Ку С Св, *дѣ́бро* ДТ Ј К, *дѣ́бре* Д и сл. Међутим, у моравичкој области засведочено је и *дѣ́бар* Ву Б (исп. Николић М. 1972: 693 – *дѣ́бар* сѣдија), а у ијекавским идиомима јужно од Златибора, нпр. у

⁴ Вук (1852) и многи говори *да́вно*.

⁵ Николић М. 1991: 143 – *гла́внѣ/гла́внѣ*.

новоштокавском делу србијанског Полимља, прозодијски модел *дѡбар* чак и преовлађује (исп. Николић М. 1991: 144).

Посве необични (одн. херцеговачким говорима несвојствени) драгачевски и таковски ликови *дѡбра* Вуч Гу, *дѡбре* Т и сл. само потврђују једну овдашњу прозодијску формулу, одн. припадају реду облика са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѣна, домѡћин*.⁶ Овај прозодијски образац (ареално и категоријски ограничен) акц. тип *дѡбар~дѡбра* измешта у оквире прозодијског модела *јѡдан~јѡдна*.

Одређени вид овог придева доследно гласи *дѡбрѣ* ДТ Ј Т, *Ўђе*, погледѡ нас, вѣлѣ: *дѡбар* дѡн, *дѡбрѣ* љѡди В, *дѡбрѣ* ДТ Ци.

У прилогу је *дѡбро* Гу Ду С Св (из Драгачева имамо и *дѡбро* Ос).

12. Тип *мрѣѡв~мрѣѡва*. Готово сви засведочени примери имају Вуков акценат: *мрѣѡв* Б Ду Р, *мрѣѡва* ДБ Р, *мрѣѡви* ДБ Си, *мрѣѡво* ТП. У Драгачеву и очекивано *мрѣѡв* Гу, *мрѣѡву* Вуч.

Одређени вид је прозодијски двојак:

– са акцентом неодређеног вида (и, наравно, обавезном дужином): *мрѣѡвѣ* В К, *мрѣѡвѡг* ДТ, *мрѣѡвѡме* Г;

– са дугосилазним акцентом: *мрѣѡвѣ* ДТ, *са мрѣѡвѣ* стражѣ Ци, *мрѣѡвѣ* тишѣна Ду.

в. Двосложне и вишесложне основе

13. Тип *гѡлем~голѣма*. Постојаност ове алтернације потврђују следећи примери: *висѡка* Вуч Гу, *висѡки* Г ДБ Ку Куш, *голѣма* Го Р, *голѣмо* Г М, *голѣми* Ду, *дебѣла* В П, *дебѣло* Вр М, *дубѡки* П, *зелѣна* Ду М, *зелѣно* Го ДТ М, *зелѣни* Ду Р, *зелѣне* и *кавѣне* Ци, *ѡишѣне* М Си, *ѡишѣени* Б Гу Р ТП, *црвѣни* Ду М Р Ст, *шарѣна* М Ст Ци, *шарѣно* Б Ст, *ширѡки* П Т.⁷ Налазимо и *сирѡво* Гу, *сирѡву* В Куш П; према Вуковом *сѣров* имамо двојство – *сѣров* Б Ду М (чешће) и *сѣров* Ст.

Доминантни прозодијски образац одређеног вида илуструју следећи примери: *висѡкѡ* В С Св, *висѡкѣ* В, *дебѣлѡ* Бр ДТ Р, *дебѣлѣ* Гл Го Ду, *дебѣлѡ* Г Ј, *зѣленѣ* ДТ Ј, *зѣленѣ* Г Гу Ду, *зѣленѡг* Г Ц, *зѣленѡме* М, *шѡренѣ* Гу, *шѣрокѣ* Р, *шѣрокѣ* К, *црвенѣ* К С Св, *црвенѣ* Г Ду Ос, *црвенѣ* Ду и сл.

⁶ У источном појасу западносрбијанске ијекавске плохе (драгачевски крај, западнија таковска насеља, источнија села Ужичке Црне горе) у примерима типа *жена, домаћин*, поред Даничићевих прозодијских ликова *жѣна, домѡћин*, јављају се (у драгачевским и таковским насељима и преовлађују) и облици са повученим краткосилазним акцентом неизмењеног квалитета – тип *жѣна, домѡћин* (в. Марковић 2011: 23).

⁷ У таковској говорној области бележимо и *голѣму* Т.

Забележени ликови *дебѣлѣм* О и *црвѣнѣг* Ра сведоче о појави својеврсног (прозодијско-обличког) укрштања неодређено и одређеног вида.

Градивни придеви типа *дрвен*, *земљан* јављају се са краткоузлазним акцентом у оба придевска вида.

Засведочени ликови неодређеног вида су малобројни: *дрвен* К, *гвѣзден* Ра Ц, *гвѣздени* С.

Потврде одређеног вида, далеко бројније, јављају се у два прозодијска обрасца:

– са акцентом на прими: *бакренѣ* Г Ос, *бакрени* К Ст, *бакренѣ* Г, *вуненѣ* ДБ, *вуненѣ* П, *вуненѣ* М С, *гвѣзденѣ* Ду М С Т, *гвѣзденѣ* Ос, *дрвенѣ* кѣла Г, *дрвенѣ* стѣлице ДБ, *дрвени* д^иѣлови В, *дрвенѣ* О, *каменѣ* кѣрито М Си, *сукненѣ* прѣслук Ду, *сукненѣ* панталѣне Вуч, *сукненѣ* од^иѣло Св; – *земљанѣ* К Ц, *земљанѣ* ѣсе Т, *земљанѣ* лѣнци С, *земљаниѣ* П, *земљаниѣ* ем Ду, *ражанѣ* пѣгача Си, *ражанѣ* К и сл.;

– са акцентом на медијалном слогу (овакви ликови су знатно ређи): *бакренѣ* К, *бакренѣ* О, *дрвенѣ* каѣнике М; – *земљани* шпѣрет Г С, *земљанѣ* врѣна М, *земљанѣ* врѣне Р, *ложанѣ* свјѣнице Гу, *ражанѣ* лѣб Р, *чованѣ* од^иѣло М Т.⁸

2) Придеви само у одређеном виду

а. Једносложне основе

14. Придеви на *-(и)ји*. Придев *божији* (*божји*) засведочен је само са краткоузлазним акцентом: *бѣжѣ* дѣн В, *лѣди бѣжѣ* К, *чѣвече бѣжѣ* ТП Ц, *бѣжѣ* прѣзник Ду, или пак *бѣжиш* Ра, *бѣжиѣ* Р Ц, *бѣжиѣ* В.

Према Вуковом *ѣвчѣ* налазимо (прозодијски и фонетски) различите могућности: *ѣвчѣ* сѣр Р и (чешће) *ѣвчѣ* сѣр Ј Ст Ци, затим *ѣвчиш* У и *ѣвчиш* Г, *ѣвчиѣ* К, па и *ѣвчиш* ТП, *ѣвчиѣ* К, *са ѣвчѣм* мѣсом ТП.

15. Придеви на *-ни*. Акценат одређеног вида типа *дѣснѣ* својствен је готово свим забележеним примерима:

дѣснѣ рѣка ДБ, *з дѣснѣ* стрѣнѣ Б ТП, *дѣснѣ* рѣку В Ст, *дѣснѣме* Ку, *крѣснѣ* лѣб Ду Ка, *мјѣснѣ* канцелѣриѣ Т, *мѣснѣ* канцелѣриѣ М, *нѣнѣ* рѣд Си, *нѣнѣ* чѣвѣр М, *нѣнѣ* тѣца Т, *ѣнѣ* лѣкар Ду, *код ѣнѣг* К ТП.

Бележимо и необично *ѣѣ бѣднѣ* К ('брдовито').

Другачије је (^ или ^) само у *ѣѣнѣ* трѣшкови К и у примерима на *-њи*: *блѣжнѣ* рѣд Ву, *блѣжнѣ* фѣмилиѣ В (исп. *ѣближнѣ* Вр).

⁸ Овај акценатски образац јавља се и у другим сродним говорима, нпр.: Вуковић 1940: 289; Симић 1978: 31; Стевовић 1969: 585.

16. Придеви на -ски. Говори се *браїїскї* народ Б, *браїїскӯ* брїгу М, *брскā* трава Го, *брскā* пјешадї'а К, топови *брскї* Ду, *брцкōга* Гу, *лањскї* Г К, *лањскє* годинє М Р С, *мӯшкї* В К, *мӯшки'е* Гу, *мӯшкӯ* М, *сєлскї* пӯт Р (Вук *мӯшкї*).

Забележили смо и *брскӯ* траву Вуч.

Само са " налазимо: *шӯрскї* Г, *Тӯрскō* гробље К, *шӯрскōг* М, *срєскї* капетан Си, *срєскӯ* тӯ канцеларију Ц.

б. Двосложне и вишесложне основе

17. Акценатски образац типа *црквєнї*, *сваїїдєвскї* препознајемо у следећим потврдама:

црквєнā звона В, *црквєнō* кандило Б, *црквєнскє* књиге Ку, *срчāнā* кап Г К, од^г *срчāнє* капи Ду;

са *ђаволски'ем* царом Р, *газдїнскї* сїнови Ку, *газдїнскӯ* ћерку С, *јаворскї* пӯт Рош (али и *јāворскї* рāt Р), *младōвскї* пєшкїр В, *младōвскӯ* вјенчāницу К, *младōвскō* О, чāўш *сваїїдєвскї* Ку, *синōвскє* В.

Редовно је и *сїарїнскї* Го ДТ Ј К, а забележили смо и *сїарайїєлскō* прāво Р.

Навешћемо још неколико примера на -ски (-чки):

аусїрїнскā ТП, *аусїрїнскї* ТП, *бōрачкӯ* В Г М, *вдлӯјскōга* рōга ДТ, од *вдоловски'е* *сїāри'е* плōчā К, *вдоловскā* Св Ст, *грађевїнскӯ* *їїєкничкӯ* шкōлу Р Ку, *грађевїнскї* радник М, *їомдōћнїчкї* испит Д, *їрєдвојничкӯ* М Р, *їрговачкӯ* шкōлу М, *Врāнцискӯ* Р, *фрāнцискї* П, *црнōгорскї* стāри срєз Гл Р, *црнōгорскє* обичāе Си.

3) Посебне напомене о акценту придева

18. У овом одељку најпре ћемо сагледати прозодијске ликове мањег броја појединачних придевских форми, а потом изнети најупечатљивија запажања о ступњевима поређења.

19. а) Према Вуковом *окрӯгао* овде је *окрӯгал* В Вуч Гу; у ж. роду је *окрӯгла* ДБ Си, али у ср. роду засведочено је и *окрӯгло* Г ДТ и *окрӯгло* Ду. За одређени вид имамо две потврде: *окрӯглā* М и *окрӯглє* Д С.

Поред Вуковог *могӯћан* (кōлко је *могӯћан* ТП) имамо и *мдгӯћан* – ако нїје *мдгӯћан* Т (Стевановић 1981: 271 *могӯћан* и *мдгӯћан*); бележимо и свє *мдгӯћє* врсте о-тōга К; прил. *мдгӯћє* Г М.

Нисмо забележили Вуково *имӯћан* (исп. и Стевановић 1981: 271 *имӯћан-имӯћна-имӯћно*); налазимо само *їмӯћан* Р Ду.⁹

⁹ У Стевовић 1969: 596 – *їмӯћāн*.

б) Говори се (опет као у Вука) не само *дугачак* Г М, *дугачка* М, *дугачке* Г С и сл., него и *дугачак* Д, *дугачке* конопце Т. Одређени вид: *дугачкѝ* Г, *дугачкѣ* М, али и *дугачкѡ* Ј.

в) Увек је *јѣднѡка* Г О, *јѣднѡко* Го Си, *јѣднѡки* М Си Т; говори се *дѡсѡдан* С и *дѡсѡдан* К¹⁰ и (прил.) *дѡсѡдно* Ку и *дѡсѡдно* Го ДТ; забележено је *бѡжињнѝ* В К Т, али и *бѡжињан* пѡс Р, *шѣничнѝ* љѣб Го ДТ Ј и *шѣничан* љѣб Р Ц.

г) Придевска форма *бањскѝ* у примерима *бањскѝ* вјѣћник ТП, *бањскѡ* л^нѣчѣње В, прозодијски је уобличена фонетским процесом, дуљењем основинског вокала.

20. Облици компаратива придева *лак* и *мек* различито се наглашавају: *лѡкиѝ* Гл Го / *лѡкиѝ* М ДБ, *лѡкиѡ* Р; *мѣкиѝ* В / *мѣкиѝ* Си, *мѣкиѣ* С; само је: *сѝѡриѝ* Гл Го Д / *сѝѡрии* Вр Гл, *сѝѡриѡ* Р Ц, *лѡиѝ* О / *лѡиѝи* ТП, *здрѡвиѝ* Гл, *слѡбиѝ* Св Ц, *слѡбиѡ* Р.

У суперлативу придева (и прилога) вокал *а* у морфеми *нај-* знатно чешће је кратак него дуг:

најближѝ Гл Го, *најбољѡ* Ј К М, *најбољѣ* Гл Го, *најбољѝ* Куш Св, *највећѝ* О Р, *највећѹ* ДБ Ку, *најгорѡ* О, *најгорѝ* Р Си, *најдебљѝ* Ду, *најмањѡ* В Вр, *најмлађѝ* Б Г Си, *најмлађѣ* М Ст, *најјречѝ* Гл Го ДТ Ј, *најсѝарѝ* В Ду Ј К, *најсѝариѡ* О и сл. (забележили смо и *најмањѝ* Р, *најмлађѹ* Гу).

најбољѝ ДТ Ј, *најбољѣ* М, *најгорѣ* Гу Ду, *најдужѝ* Гл, *најљевшѡ* С, *најљевшѣ* Ц, *најмањѣ* Ку, *најслађѣ* ДТ.¹¹ Овако је и код Даничића (1925: 236).

Вокал *а* у морфеми *нај-* дуг је и у дисконтинуираним суперлативним формама *Нај* му је *бѡљѡ* ракиѡ В, *Нај* ти је *бѡљѡ* ђвѡ шѹма ДТ и сл., као и у интересантном примеру *шѝѡ се нај мѡже казѡиѝи*, где *нај* подразумева „цео“ суперлатив и значи ‘најбоље’.

III. ЗАКЉУЧАК

21. Прозодијска перспектива основних облика и засведочених парадигматских форми придева у западносрбијанским ијекавским идиомима одликује се знатним бројем занимљивих корелација, међутипских преклапања, премештања из једног прозодијског модела у други, као и немалим бројем диференцијалних својстава, акценатских изоглоса које изразитије

¹⁰ Код Вука (1852) – *дѡсѡдан*.

¹¹ Испитивачи сродних говора затичу различите ситуације. За кратко *а* (*нај-*) исп.: Вуковић 1940: 295, Станић 1982: 155, Пешикан 1965: 161, Ћупић 1977: 83 (у Црној Гори), Стевовић 1969: 468 (у централној Србији), Симић 1978: 31 (у источној Босни). За двојак квантитет вокала у *нај-* исп. Драгичевић 1986: 156 (у Лици), Ђукановић 1983: 234 (у источној Босни); за дуго *а* (*нај-*) исп. Николић Б. 1968: 418 (у Тршићу).

деле не само сагледавано подручје већ и шири терен херцеговачко-крајишког дијалекта.

22. Општу закључну процену конкретизоваћемо најупечатљивијим запажањима.

Уопштавање краткоузлазног акцента у ликовима одређеног вида типа *свѣтїи* (модел *млѧд~млѧда*), одн. *дѣгї* (образац *сїѧѧр~сїѧѧра*), *мѧснї* (тип *глѧдан~глѧдна*) и сл. експанзивна је прозодијска тенденција само у севернијим деловима западносрбијанске ијекавске плохе – у подринским, ужичким и моравичким селима. С друге стране, прозодијски модел *нѣв ~ нѣва* – присутан, преовлађујући или једини у многим херцеговачким говорима – особина је (не и претежна!) само западносрбијанског ијекавског југа, тј. србијанске полимске области. Такође, у идиомима северне половине западносрбијанске ијекавске области широко заступљен херцеговачки образац *фїн ~ фїна* уступа место моделу *фїн~ фїна*. Драгачевско-таковски прозодијски ликови *дѣбра, дѣбре* (ареално и категоријски ограничени) акц. тип *дѣбар~дѣбра* (као и образац *мрїѧв~мрїѧва*) измешта у оквиру прозодијског модела *јѧдан~јѧдна*. Интересантно је (а можда и изненађује) да акценатски лик *дѣбар* преовлађује и у полимским србијанским говорима, а није непознат ни моравичкој говорној зони. Стабилност типа *глѧдан~глѧдна* унеколико подрива знатна концентрација ликова типа *глѧдан, сїѧдан* (уз редовно *снѧжан* и сл.), измештајући овакве примере под окриље обрасца *дїван~дївна*.

23. Издвојили бисмо и неколико појава које не представљају дијалекатски спецификум западносрбијанских ијекавских идиома (а, вероватно, ни херцеговачких говора уопште), али, рекли бисмо, завређују посебан осврт и бар овлашно сагледавање.

а) Необични акценатски обрасци типа *млѧдѣг сїра, сѣвѣг* грања (тип *млѧд~млѧда*), одн. *дѣбѣлѣм* и *црвѣнѣг* (тип *гѣлѣм~голѣма*) сведоче о појави својеврсног прозодијско-обличког укрштања неодређеног и одређеног придевског вида.

б) И облички и прозодијски интересантни су дублети типа *бѣжићнї/бѣжићан* пѣс(т), *шѣничнї/шѣничан* лѣб.

в) И код придева и код прилога затичемо експресивно уопштавање краткосилазног акцента у синтагмама које означавају присуство нечега у непојамно великој мери, нпр. *їѣшкѧ* сирѣмаштина – ‘непојмљиво сиромаштво’, или (у прилога) слутњу какве велике невоље, нпр. *їѣшко* мѣни, *їѣшко* њїма и сл. Овакви примери нису дијалекатски обележени.

Уочена и сагледана стања и односи не излазе из оквира доброг херцеговачког просека. И прозодијским особинама придева западносрбијан-

ски ијекавски комплекс потврђују своју припадност матичној дијалекатској бази, пространом и разуђеном херцеговачко-крајишком дијалекту.

IV. ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 1938–1939: Јован Вуковић, *Говор Пиве и Дробњака*, *Јужнословенски филолог* XVII, Београд, 1–114.
- Вуковић 1940: Јован Вуковић, Акценат говора Пиве и Дробњака, *Српски дијалектолошки зборник* X, Београд, 187–417.
- Даничић 1925: Ђуро Даничић, *Српски акценџи*, Посебна издања СКА LVIII, Београд – Земун.
- Драгичевић 1986: Милан Драгичевић, *Говорличких јекаваца*, *Српски дијалектолошки зборник* XXXII, Београд, 7–238 + 3 карте.
- Ђукановић 1995: Петар Ђукановић, *Говор Драгачева*, *Српски дијалектолошки зборник* XLI, Београд, 1–239 + карта.
- Марковић 2011: Славољуб Марковић, *Говор Ужичке Црне горе*, *Српски дијалектолошки зборник* LVIII, Београд, 337–670.
- Марковић 2012: Славољуб Марковић, *Границе ијекавских говора у западној Србији*, *Српски дијалектолошки зборник* LIX, Београд, 387–484.
- Николић М. 1972: Мирослав Николић, *Говор села Горобиља (код Ужичке Пожеге)*, *Српски дијалектолошки зборник* XIX, Београд, 616–746.
- Николић М. 1991: Мирослав Николић, *Говори србијанског Полимља*, *Српски дијалектолошки зборник* XXXVII, 1–548.
- Николић Б. 1968: Берислав Николић, *Тршићки говор*, *Српски дијалектолошки зборник* XVII, Београд, 367–473.
- Николић Б. 1970: Берислав Николић, *Основи млађе новошћокавске акценџуације*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија 1, Београд, 1–122.
- Пецо 1961: Asim Peco, Akcenat sela Ortiješa, *Научно друштво NR Bosne i Hercegovine. Града* X, Sarajevo, 5–51 (poseban otisak).
- Пешикан 1965: Митар Пешикан, *Староцрногорски средњокатунски и љешански говори*, *Српски дијалектолошки зборник* XV, Београд, VIII + 294+ карта.
- Пижурица 1981: Мато Пижурица, *Говор околине Колашина*, Титоград: Црногорска академија наука и умјетности.
- Ружичић 1927: Гојко Ружичић, *Акценатски систем пљеваљског говора*, *Српски дијалектолошки зборник* III, Београд, 113–176.
- Симић 1978: Милорад Симић, *Говор села Обада у босанском Подрињу*, *Српски дијалектолошки зборник* XXIV, Београд, 1–124.
- Вук 1852: Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник исџумачен њемачкијем и лаџинскијем ријечима*, Беч.
- Станић 1982: Милија Станић, *Ускочки акценат*, *Српски дијалектолошки зборник* XVIII, Београд, 63–191.
- Стевановић 1981: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик (Грамаџички систем и књижевнојезичка норма)* I, Београд: Научна књижа.

- Стевовић 1969: Игрутин Стевовић, Шумадијски говор у Гружи с особитим освртом на акценте, *Српски дијалектолошки зборник XVIII*, Београд, 401–635 + карта.
- Тешић 1977: Милосав Тешић, Говор Љештанског, *Српски дијалектолошки зборник XXII*, Београд, 159–328 + карта.
- Ћупић 1977: Драго Ћупић, Говор Бјелопавлића, *Српски дијалектолошки зборник XXIII*, Београд, 1–220.
- Цвијић 1922: Јован Цвијић, Метанастијачка кретања. Њихови узроци и последице, *Српски етнографски зборник XXIV*, Београд, VIII + 96 + карта.

Славољуб З. Маркович

ОБ УДАРЕНИИ В ИМЕНАХ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В ИЕКАВСКИХ ГОВОРАХ ЗАПАДНОЙ СЕРБИИ

Р е з ю м е

В статье рассматриваются характерные просодические признаки основных форм и отдельных парадигматических форм прилагательных в иекавских говорах западной Сербии. Опираясь на рассмотренные примеры и проведенные анализы, делаем следующие выводы. Просодическая перспектива основных форм и зарегистрированных парадигматических форм прилагательных в иекавских говорах западной Сербии отличается значительным количеством интересных корреляций, совпадений между типами, переходами из одного просодического типа в другой, а также определенным количеством дифференциальных признаков и свойств словесного ударения, которые резко разделяют не только рассматриваемый ареал, но и более широкую территорию, на которую распространяется герцеговинско-краишский диалект.

Ключевые слова: ударение, просодические корреляции, говори западной Сербии, иекавский, герцеговинский говори.

Slavoljub Z. Marković

ON THE ACCENT OF ADJECTIVES
IN THE IJEKAVIAN SPEECHES OF WEST-SERBIA

S u m m a r y

The essay delves into the prominent prosodic traits of both core and certain paradigmatic forms of adjectives in West-Serbian Ijekavian speeches. The conclusions are drawn on the basis of the demonstrated corpus and analytical viewpoints made. The prosodic perspective of the basic and proven paradigmatic forms of adjectives in West-Serbian Ijekavian speeches is shown to have a great number of interesting correlations, inter-typal overlaps, transference from one prosodic model to another, together with a certain number of distinct traits, accent traits which considerably divide not only the region analyzed, but a wider terrain of Herzegovian-Krajina dialect as well.

Key words: accent, prosodic correlations, West-Serbian speeches, Ijekavian, Herzegovian speeches.

Филолошка гимназија
Београд
markovicslavoljub4@gmail.com

(Примљено: 19. априла 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

Драгана Новаков

НАРОДНИ НАЗИВИ ЈЕЛА И ПИЋА У ГОВОРУ ТОМАШЕВЦА

У овој раду је реч о народним називима за јела и пића у говору Томашевца у јужном Банату. Циљ рада је био забележити називе из кулинарске лексике, а затим их лексиколошки обрадити. Грађа је сакупљена теренским истраживањем, те пописивањем примера и упоређивањем с постојећим дијалекатским речницима, а потом је категорисана према тематским целинама. Материјал је указао на постојање великог броја германизама из семантичког поља кухиње и кулинарства у говору Томашевца, који су у српски језик ушли углавном из немачког језика или посредством њега. Та заступљеност јесте очекивана с обзиром на културно-историјске околности у Банату, јер су на овом простору живели Немци.

Кључне речи: дијалекатска лексика, народни називи, јела, пића, говор Томашевца.

1. УВОД

У Панонској низији, кроз коју се пробија река Тамиш, у свом средњем току, три километра источно од раскрснице железничких пруга Панчево – Зрењанин и Нови Сад, налази се село Томашевац (Миловановић 1992: 102–103).

Томашевац се сматра за најстарије насеље у јужном Банату. Не зна се тачно када је село насељено, али је познато да је Томашевац постојао још у XVII веку. У селу су се дуго задржала два назива: Маријево и Чоке. Претпоставља се да су под овим именима раније постојала два насеља, која су се проширивањем спојила у једно које носи данашње име (Ердељановић 2019: 270). Према предању, ова два сеоца спојио је неки Томаш, и према њему је настало име Томашевац.

У Томашевцу данас живи 1510 становника. Национални састав становника јесте 92,12% Срба, 3,28 % Рома и 1,30% Мађара. Немаца нема од 1945. године.¹

Према усменим саопштењима данашњих становника Томашевца може се закључити да се о пореклу обично зна до трећег, евентуално четвртог коленa и да се памте само досељавања из разних места у близини. О досељавању из удаљенијих крајева нема поузданијих података већ људи само на основу причања старијих везују своје порекло, обично без одређених елемената, за неки удаљенији крај.

Говори Баната су били предмет истраживања у више наврата (Московљевић (1938, 1941), Ивић (1949–1950, 1990, 2001), Ивић и др. (1994, 1997), те нећемо наводити све његове особине, већ само оне које се налазе у нашем корпусу.

Говор Томашевца припада тамишкој зони банатских говора шумадијско-војвођанског типа, али заједно са говорима Боке чини прелаз ка смедеревско-вршачком дијалекту. На прозодијском плану релевантно је чување дугосилазног акцента у финалном затвореном (*колâч*, *комлôв*, *кокâч*, *кромйîр*, *йасуљ*, *йечêм*)² и медијалном слогу иза кратког некацентованог квантитета (*зарôлам*, *замêсиду*, *насиружеду*, *од неискôканог кукурûза*, *осйâли*) (Ивић и др. 1994: 54–59; Ивић 2001: 105). Ова акценатска особина присутна је у говору свих генерација.

Примери показују да се у групама *-ао* и *-ео* врши асимилација, а потом контракција редовно у корист другог вокала: *кûво*, *йирёбо*; *вôло* и сл.

Сугласник *x* се факултативно губи у свим позицијама: *кад ôнеш*, *лёбац*, *од лёба*, *ладно*, *кад се ôлади*, *та маса бûде йййијасйа*, *вр*, *ôдма*, *од сйййији* *ôтпадака*, *од њй* *нйшта* *нè* *правим*, *тёгла сûви* *шлййва* и сл.

У глаголу *мёйнуйи* никада нема *и* иза *йи*: *мёйем* *мâло* *цёлерово* *лийише*.

У иницијалној сугласничкој групи *йш-* (*йшеница*) најпре је дошло до африкатизације струјног сугласника уз експлозивни (*йч-*), а потом до њеног упрошћавања: *ченично* *брйино*. Ова лексема није честа, будући да се у народним говорима уместо лексеме *йшеница* користи реч *жйио* (Ивић и др. 1994: 358).

Упрошћавање финалних сугласничких група може се видети у облицима: *осамнâјс*, *мâс* и сл. Поменута група се, дакле, упрошћава отпадањем денталног плозива.

До дисимилације долази у групи *мн* која прелази у *мл*, *млôго*.

¹ Појис, 2011. године: <http://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/publikacije/?d=4&r=>

² Особине банатског говора потврђиваћемо примерима из нашега материјала.

У већем делу тамишке зоне у дативу и локативу јавља се облик *мèне* (Ивић и др. 1994: 231), а што потврђује и наш материјал: *мèне је било гăдно да ãрăвим*.

Прилог *здро̀во* позната је одлика војвођанских говора: имали смо *здр̑а̀-во* лѣп бѡстан; бѣли лѹкац стаљам у сва̀ко јѣло скоро, кажу да је лекѡвит, а и цр̀ни је *здр̑а̀во* дѡбар.

На синтаксичком плану присутно је мешање падежа правца и места у корист овога првог, тј. акузатива уз предлоге *на* и *у*: *мѣсо њечѣм* и *у ѡиѡгѡн на мѡс*; *а мѡк је скѡван у млѣко и самлѣвен*; *кѡѡс смо кѡселили у вѣлико бѡре*; и *ѡѡ ѡѡсле сѡѡјѡ у салѡмуру*; *у крсѡѡлу сам грѣјала вѡѡу*; *исѡѣче се слѡнине и у ѡѡ мѡс се ѡѡржи брѡшно*; *ѡѣкла сам крѡфне на зѣјѡин*, поред ређе правилне употребе локатива: *а чвѡрци се ѡсѡѡѡиду у бакрѡчу*.

Лексика кулинарства (називи јела и пића) у српском језику представља важан сегмент кулинарске терминологије, који говори о културолошким и језичким утицајима којима је одређена средина била изложена.

Кулинарска лексика била је до сада предмет истраживања многих аутора код нас. Због тога за ову прилику нећемо дати исцрпан преглед литературе на целом српском простору, него ћемо се ограничити на она истраживања која се тичу Војводине. Истраживање дијалекатске лексике овога краја започело је у другој половини XX века радовима Велимира Михајловића (1980) и Гордане Вуковић (1995; 1995а), која је сачинила и нацрт упитника за прикупљање кулинарске лексике, а потом је настављено у чланцима Ружице Мирилов (2010), Драгане Радовановић (2011; 2013а; 2014; Радовановић – Спарисус 2013б), Душанке Звекић Душановић (2011) и др.³ Ови радови су добра основа за одређивање ареала појединих лексема, али и путоказ за прикупљање ове грађе.

³ О кулинарској лексици в. Милорадовић 2011; 2014; Квока 2014.

Циљ овога рада јесте да забележимо називе за јела и пића према лексичко-семантичким пољима у говору Томашевца, као и да укажемо на богатство лексичкога фонда у вези са кулинарском терминологијом.⁴

На основу упитника и спонтаног разговора са информаторима,⁵ грађа је снимљена на диктафон, а потом транскрибована у виду континуираног дијалекатског текста, из којег су на фише исписиване лексеме (њих 330) са контекстом. Оне су прво разврстане по семантичким пољима, а потом по азбучном реду. Дефиниције су даване на основу контекста, али и онога што се налази у дијалекатским речницима (*Речник српских говора Војводине*). Спорна значења проверавана су код осталих мештана који нису учествовали у интервјуу. С обзиром на тему којом се бавимо у раду, за информаторе⁶ смо бирали примарно најстарије жене у селу⁷.

За лексичко-семантичку анализу изабрали смо следеће тематске целине:⁸ *Основне намирнице; Оброци и узимање оброка; Припремање хране; Зимница; Млеко, млечни производи, јела са млеком, обрада млека; Сује и чорбе; Јела од пшеничног и кукурузног брашна; Јела од шестиа; Посластице/Колачи; Врсте меса; Јела од меса; Месне прерађевине; Поврће; Јела од јоврћа; Умаци; Јела приликом разних свечковина; Пића.*

У речнику ћемо, како је то устаљено у нашој лексикографији, именице давати у номинативу, а глаголе у инфинитиву и у првом лицу презента. Ако се у неком облику мења акценат, дајемо пун облик речи, односно две лексеме (*суџиљџаш*, *суџиљџаша*). Речи дајемо углавном у једнини, међутим, ако се код некога облика чује само множина, такве примере остављамо у плуралу (*џиџишке*). Ако више одредница има исто значење, код најфреквентније од њих бележена је сематика и навођени су синоними.

⁴ Материјал сам прикупила 1995. године као студент постдипломских студија за израду семинарског рада под руководством проф. др Гордане Вуковић.

⁵ Сви информатори су репрезентативни представници банатског говорног типа, а разговори су вођени у Томашевцу. Поменућемо имена информатора са којима смо највише били у контакту: *Зора Новаков* (рођена 1899. у Самошу); *Пава Новаков* (рођена 1926. у Јарковцу); *Бранислав Мојин* (рођен 1921. у Томашевцу) и *Иванка Сиванков* (рођена 1919. у Новом Козјаку).

⁶ Наведени информатори су били у исто време присутни у истој просторији, што је помогло да се добије већи инвентар лексема и прецизнија значења, али је отежало транскрипцију.

⁷ Иако су информаторке рођене у суседним селима њихов говор је сличан говору Томашевца.

⁸ Анализа сакупљене грађе заснована је на теорији семантичких поља Н. И. Толстоја (1963; 1966).

2. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

Прво ћемо грађу разврстати према тематским целинама, а потом је дати азбучним редом у речнику, који представља централни део овога рада.

1. ОСНОВНЕ НАМИРНИЦЕ:

- 1.1. *бр̑ишно*: бѣло, лѣбње, чѣнично, кукурузно, гр̑из;
- 1.2. *шѣћер* – санкалáда, шѣћер у ѿрáху;
- 1.3. *зáчини*: бѣбер, мирóђија, òлбер, сѣи̑на ѿаѿрика, сò.

2. ОБРОЦИ И УЗИМАЊЕ ОБРОКА:

- 2.1. *фр̑уши̑ук*;
- 2.2. *фр̑уши̑укова̑и* (старије од *доручкова̑и*);
- 2.3. *р̑учак*;
- 2.4. *р̑уча̑и* – да р̑учамо;
- 2.5. *ја̑узна*;
- 2.6. *мàрѣнда*;
- 2.7. *вѣчера*;
- 2.8. *вѣчера̑и*;
- 2.9. *јѣси̑и* – да јемо;
- 2.10. *лàбр̑цну̑и* ‘презалогајити’.

3. ПРИПРЕМАЊЕ ХРАНЕ

- 3.1. кувати: бáри̑и, ðимси̑ова̑и, ѿси̑ржи̑и, ѿре̑е̑ћи, засòли̑и;
- 3.2. месити: замéси̑и, зарòља̑и, ѿзбу̑ћка̑и, измéси̑и, ѿдмéси̑и, ѿремéси̑и, рàзвѣи̑и, рàсшѣгли̑и, ѿкисели̑и, умéси̑и, ѿми̑и, умòри̑и, к̀исело ѿѣси̑о; слà̑и̑ко ѿѣси̑о; ѿкисело ѿѣси̑о; ðбга.

4. ЗИМНИЦА:

- 4.1. ðѿнс̑и̑: од в̑иша̑ња; од ðгѿ̑ња; од ринглòза; од ш̑ѣ̑ва;
- 4.2. ѿѣкмез;
- 4.3. слà̑и̑ко;
- 4.4. к̀иселе јàбуке; к̀иселе кр̑ушке;
- 4.5. à̑вар;
- 4.6. ѿѿри̑ија;
- 4.7. рàсол;
- 4.8. к̀исели кѿ̑ус; к̀исела ѿаѿрика;
- 4.9. ѿрòкола.

5. МЛЕКО, МЛЕЧНИ ПРОИЗВОДИ, ЈЕЛА СА МЛЕКОМ, ОБРАДА МЛЕКА:

- 5.1. врсте млека према пореклу: *кр'авље*; *ѿвчије*;
- 5.2. млечни производи: *в'арено млеко*; *грушевина*; *к'исело млеко*; *кајмак*; *м'илер*; *п'одливени с'ир*; *с'т'ари с'ир*;
- 5.3. јела са млеком: *у'дробљено млеко*; *су'ил'ијаш*;
- 5.4. средства за сирење: *с'ир'иш'ије*; *у'кваса*;
- 5.5. обрада млека: *в'ари'иши*, *к'исели'иши*, *п'оцири'иши*.

6. СУПЕ И ЧОРБЕ:

- 6.1. с'упе према називу меса: *жив'инска*; *г'ушчија*; *св'инска*; *јагњ'ећа*;
- 6.2. чорбе: *к'исела ч'орба*; *ч'орба од б'икова од л'ука*; *кром'ијр ч'орба*; *јагњ'ећа ч'орба*; *жив'инска ч'орба*.

7. ЈЕЛА ОД ПШЕНИЧНОГ И КУКУРУЗНОГ БРАШНА:

- 7.1. производи од пшеничног брашна
 - 7.1.1. кувани: *м'андара*; *п'од'ара*;
 - 7.1.2. печени: *л'ебац*; *м'оча*; *вас'илица*; *г'ибаница*; *др'обац*; *кв'арена ш'и'ру'дла*; *к'исела п'одгача*; *к'ифлице са с'алом и са с'иром*; *м'и'и'рош*; *н'аора* (део пескурице); *п'ескурица*; *п'ер'еце*; *п'овојница*; *п'одгача*; *п'одгачице нап'ревене с м'аш'ом*; *п'ос'и'у'и'а'ница*; *ш'и'ру'дла*.
- 7.2. производи од кукурузног брашна
 - 7.2.1. кувани: *к'у'ља*; *м'асна к'у'ља*;
 - 7.2.2. печени: *п'р'оја*.

8. ЈЕЛА ОД ТЕСТА

- 8.1. део хлеба или колача: *окр'ајка*; *п'о'и'ушка*;
- 8.2. кувана слана теста: *в'а'љушке*; *н'асуво рез'анице*; *грк'љ'анићи*; *кн'еdle*; *п'р'ена*; *п'ар'ана*; *фл'екице*.
- 8.3. кувана слатка теста: *кн'егле са ш'љивама – гомб'оце*;
- 8.4. пржена теста: *кр'ѿфне*; *руске кр'ѿфне*; *ш'и'р'иц-кр'ѿфне*; *сков'ерце*; *савијачице*; *шм'орне*.

9. ПОСЛАСТИЦЕ/КОЛАЧИ

- 9.1. *к'ол'ач*; *л'уд'ајница*; *кол'ачи са гр'изом*; *ка'и'р'ица*; *ш'и'ру'дле с м'аком*;
- 9.2. колач у модлама: *гурабије*;
- 9.3. слаткиши: *а'лва*, *кр'е'и'ош*, и била је само – *жу'и'а п'ор'и'а*.

10. ВРСТЕ МЕСА (од домаћих животиња):

- 10.1. *гџиџије*;
- 10.2. *живинско*;
- 10.3. *јагњѐће*;
- 10.4. *овчевина*;
- 10.5. *йаџије*;
- 10.6. *свинско*;
- 10.7. *ћурчије*.

11. ЈЕЛА ОД МЕСА

- 11.1. *йџњена йаџрика*;
- 11.2. *сáрма*;
- 11.3. *йиџије*;
- 11.4. *йржени йаџрикаш, јагњѐћи йаџрикаш*.

12. МЕСНЕ ПРЕРАЂЕВИНЕ:

- 12.1. *бáрена шџнка; бáрейина*;
- 12.2. *мáс; џирџи; чвáрци*;
- 12.3. *бѐле кобáсице, мѐсне кобáсице*;
- 12.4. *йабушина*;
- 12.5. *слáнина/слàнина од грунџка*.

13. ПОВРЋЕ: *арџаџик; лџкаџ; борàнија; йаџрика; бáбура; бòсџан; грáшак; кромџир; кџџус; мáк; зѐлѐн; йаџиканџи; йѐришун; рѐн; шаргарѐџа*.

14. ЈЕЛА ОД ПОВРЋА: *борàнија; џасџљ; жџџи йџсни џасџљ; грáшак; кџџус; йџдварак; кромџир; џџвеч; чџџџаџ; йџрџџа*.

15. УМАЦИ:

- 15.1. *бѐо сџс/сџс са мирџџиџом*;
- 15.2. *сџс са џараџџом*;
- 15.3. *сџс са рѐном*.

16. ЈЕЛА ПРИЛИКОМ РАЗНИХ СВЕТКОВИНА

Светковине спадају у народне обичаје који се поштују и пратикују и данас припремањем посебних јела. Тако су се на Бадњи дан спремали – *йџсни џасџљ, бѐли, лудáџнице и сџве шџџве*, а за Божић – *рѐзаћи колáч, сџџа, йѐчени џурак, бáрена шџнка*. За Велики четвртак – *йџсни џасџљ*, а за Велики петак – *сџве шџџве*. За Светог Николу – *кџсела чџрба, јагњѐћа чџрба и јагњѐћи йаџрикаш*, затим *сџџа, бáрила се шџнка, кџвало се жџџи за кџџиво и мѐсиле се кџфле (или кџфлиџе) са сáлом*, за Младенце и Мученике – *йџ-*

Дакле, у прикупљеној грађи најзначајнији слој позајмљеница чине германизми, хунгаризми, романизми и турцизми, који су се адаптирали, односно уклопили у лексички систем српскога језика. А наши резултати су показали да је немачки утицај на исхрану Срба у Томашевцу најдоминантнији у односу на утицај осталих народа у српском окружењу.¹⁰

Слој позајмљеница из немачког језика може се илустровати примерима: *гранцеле* (нем. *Granceln*), *думси* (нем. *Dunst*)¹¹, *јаузна* (нем. *Jause*), *олбер* (нем. *Lorber*), *крменадала* (нем. *Karmenadel*), *кифлице* (нем. *Kipfel*), *крџфне* (нем. *Krapfen*), *милер* (нем. *Milchrahm*), *милиброи* (нем. *Milchbrot*), *сос* (нем. *Sossen*), *супа* (нем. *Suppe*), *ринфлајш* (нем. *Rindfleisch*), *ролати* (нем. *Rolat*), *ташке* (нем. *die Taschen*), *торте* (нем. *Torten*), *фил* (нем. *Fülle*), *фришшук* (нем. *Frühstück*), *зусејз* (нем. *Zuspeise*), *штрудле* (нем. *Strudel*), *шунка* (нем. *Schunke*) и многе друге.¹²

Позајмљенице из мађарског језика јесу: *гомбоце* (мађ. *gombósy*), *лепиња* (мађ. *lepény*), *паприка* (мађ. *paprika*), *паприкаиш* (мађ. *paprikás*), *перече* (мађ. *perec*), *цирџка* (мађ. *ciró*). А из румунског језика долази лексема *бурџ* (рум. *buric*).¹³

Из групе романских језика долази лексема *марџа* ‘доручак’ (лат. *merenda*), затим *саламура* ‘усољено месо’ за коју П. Скок истиче да је балкански *лајинијет* (1972: 193) и др.

Лексема *пасуљ*, према П. Скоку јесте балкански грецизам латинског порекла, *phaseolus* ‘грахова јуха’ (1971: 127). У *Хрватском енциклопедијском речнику* (ХЕР 2002) такође се наводи грчки језик као давалац (*phásēlos*), али као језик посредник бележи се мађарски *paszuly*, што је хунгаризам и код нас.

У раширене турцизме спадају: *алва* (*halva*), *зејтин* (тур. *zeytun*), *ракија* (тур. *raki*), *цигерица* (*ciğer*), *шекер* (тур. *şeker*), *арџик* (тур. *arpacık*), *ђувеч* (тур. *güveç*), *кајмак* (тур. *kaymak*), *сутиљџиш* (тур. *sütlü*), *пиhti* (тур. *pihti*),

¹⁰ Резултати истраживања Д. Радовановић у севернобанатским селима (Ђала, Санад, Мокрин), када је у питању *Банатска месна прџеза*, показују да *Јела од меса* и *Месне прџевине* углавном обилују позајмљеницама најпре из турског, затим мађарског и на крају, немачког језика; међутим, када је реч о групи *Врсије меса и делови*, домаћа лексика знатно предњачи (2013а: 467).

¹¹ Промена је вероватно била подстакнута тежњом да се ојача изговор назала, који је слаб у оваквом положају. Међутим, не треба искључити ни директну супституцију немачког *y*, које се испред фрикативног сугласника изговара с јасном оралном оклузијом, српским *и* (Ивић и др. 1997: 375).

¹² О немачком утицају на исхрану Срба у Војводини више в. у Мартинов 1997; Шнел Живановић 2011 и др.

¹³ Д. Радовановић и Л. Спарису наводе у Уздину (суседно село поред Томашевца) лексеми *buragă* (2013а: 466).

сáрма (тур. *sarma*), *и̋й̋ришиџа* (тур. *turşu*) док је лексема *гурàбије* из арапскога језика (арап. *gurabiyya* ‘птичји колач’, ‘вранин колач’) и др. Дакле, из наведених примера можемо видети да су неки турцизми директно преузети из турскога језика, док су други дошли посредством овога језика.

ЗАКЉУЧАК

Од проучаваних кулинарских назива у говору Томашевца највећи број јесте словенскога порекла.

На основу прикупљеног материјала установили смо да се издваја неколико лексема у оквиру одређених тематских целина чији су називи директно преузети из других језика (*и̋й̋рика*, *и̋й̋рикаш*, *ролâи̋*, *сáрма*), или су се фонетски и творбено прилагодили српском (*ђувèче*, *м̋ли̋й̋рои̋*, *сковèрце*, *и̋й̋гериџа*). Позајмљенице потврђене у лексици говора Томашевца резултат су вишевековних језичких додира на простору Баната, као и каснијих просторних и културних утицаја. То свакако иде у прилог закључку да се са усвајањем начина припремања хране прихватају и њихови називи, који су готово до данас у употреби на овом простору.

Од позајмљеница из семантичког поља кухиње и кулинарства најбројнија је скупина из немачког језика. Тај немачки утицај на исхрану Срба у Банату, тачније у Томашевцу, доминантнији је у односу на утицаје осталих народа у српском окружењу, што је и очекивано.

Може се приметити и да је уочљив велики утицај града на село, те многе речи из говора староседелаца полако нестају, попут: *фрӳи̋и̋ук* ‘доручак’, *ја̋узна* ‘ужина’, *санкалâда* ‘бела смеса попут шећера’, *ка̋й̋риџна* ‘врста колача преливених куваним шећером’, *мо̋ча* ‘хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи’ и сл. Дакле, промене услова живота у селу и њихова модернизација утичу на измене у реалном свету, као и на посредно нестајање или промену речи у кулинарској лексици.

Грађа је показала више једночланих (*гомбóце*, *ва̋љушке*, *дуд̋и̋њара*, *крáкле*, *луд̋а̋јница*, *сави̋јачице*), него двочланих назива (*квâрена ш̋и̋рудла*; *рèза̋ћи колâч*; *укисело и̋й̋еси̋о*; *удробљено млéко*) којима се именују појединачни називи јела и пића, а мањи број је именован описно (*чорба од б̋й̋кова од л̋ука*). Мотивисаност у овим речима одређена је најчешће саставом: *кукурузно бр̋а̋и̋но*, *живи̋нска чорба*, *ж̋ӳи̋и̋ и̋д̋сни и̋асӳљ*, *јаг̋н̋е̋ћи и̋й̋рикаш*, *јаг̋н̋е̋ћа чорба*, *кром̋и̋й̋р чорба*, *и̋а̋чи̋је м̋есо*, али и наменом – *кӳћанска и̋овд̋јница*.

Сprovedена анализа назива јела и пића у селу Томашевцу показала је да они немају уску терминолошку функцију, него се срећу и у другим говорима, као и у српском стандардном језику.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић 1995: Гордана Вуковић, Кулинарска лексика у фразеологији, *Годишњак филозофског факултета у Новом Саду* 23, Нови Сад, 39–43.
- Вуковић 1995а: Гордана Вуковић, Празници и обредна јела, *Фолклор у Војводини*, Нови Сад, 259–266.
- Глухак 1993: Alekko Gluhak, *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb: August Cesarec.
- Ердељановић 2019: Јован Ердељановић, *Срби Банатју. Насеља и сџановништво*, Ново Милошево: Банатски културни центар.
- ЕРСЈ: *Етимолошки речник српског језика*, А–БЈ, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2003–2008.
- Звекић-Душановић 2011: Душанка Звекић-Душановић, Из кулинарске лексике – прженице, моче, пофезне, бундаш, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Зборник у част Гордани Вуковић. Лексикологија. Ономасијика. Синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 219–226.
- Ивић 1949–1950: Павле Ивић, О говорима Баната, *Јужнословенски филолог* XVIII, Београд, 141–156.
- Ивић 1990: Павле Ивић, *О језику некадашњем и садашњем*, Београд: БИГЗ – Приштина: Јединство.
- Ивић и др. 1994: Павле Ивић, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Прва књига: Увод и фонетизам, *Српски дијалектолошки зборник* XL, Београд, 1–419.
- Ивић и др. 1997: Павле Ивић, Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: Морфологија. Синтакса. Закључци. Текстови, *Српски дијалектолошки зборник* XLIII, Београд, 1–586.
- Ивић 2001: Павле Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика II. Увод и шћокавско наречје*, Нови Сад. Сремски Карловци: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Квока 2014: Kwoka Tomasz, Војвођански јеловник: поглед гурмана на међукултурне и међунационалне утицаје, *Научни састанак слависти у Вукове дане* 43/1, Београд, 407–417.
- Мартинов 1997: Златоје Мартинов, *Немачки ушћицај на исхрану Срба у Банатју*, Панчево: Банатски форум.
- Миклошич 1862–1865: Franz Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico–graeco–latinum. Emendatum auctum*, Vindobonae. Guilelmus Braumueller.
- Миловановић 1992: Светомир Д. Миловановић, *По равном Банатју. Лейојис села и школа ковачичког среза*, Београд, 1935. Ковачица: Галерија Бабка, 1992.
- Милорадовић 2011: Софија Милорадовић (ур.), *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу. Лингвистички и етнолошки аспекти*, Нови Сад: Матица српска.
- Милорадовић 2014: Софија Милорадовић (ур.), *Обредна пракса – речима о храни. На материјалу из српских говора Војводине*, Нови Сад: Матица српска.

- Мирилов 2010: Ружица Мирилов, Терминологија кулинарства у Бачком Градишту, *Зборник радова Филозофског факултета. Посебно издање посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*, Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, 313–340.
- Михајловић 1980: Велимир Михајловић, Из наше кулиналије, *Књижевни језик* IX, бр. 4, Београд, 7–24.
- Московљевић 1938: Милош Московљевић, *Дијалектолошка карта Војводине*. Прештампано из „Гласника југословенског професорског друштва“ XVIII, св. 11–12, Београд, 1–32.
- Московљевић 1941: Милош Московљевић, Извештаји о испитивању говора средњег и јужног Баната, *Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановића* VIII за 1940 (1941), Београд, 7–60.
- Перић 2008: Smiljka Perić, *Mađarsko-srpski, srpsko-mađarski rečnik, gramatika*, Београд: ЈРЈ.
- Радовановић 2011: Драгана Радовановић, Из кулинарске лексике Санада и Мокрина, у: Владислава Ружић, Слободан Павловић (ур.), *Зборник у част Гордана Вуковић. Лексикологија. Ономастика. Синтакса*, Нови Сад: Филозофски факултет, 227–239.
- Радовановић 2013а: Драгана И. Радовановић, Банатска месна трпеза, *Годишњак за српски језик и књижевност* XXVI, број 13, Ниш, 461–469.
- Радовановић – Спариосу 2013б: Драгана Радовановић и Лаура Спариосу, Српска и румунска трпеза у северном и средњем Банату, у: Снежана Гудурић (ур.), *Језици и културе у времену и простору* II/2, Нови Сад: Филозофски факултет, 205–213.
- Радовановић 2014: Драгана Радовановић, Хлеб и обредна пракса у Војводини. Етнолингвистички оглед, у: Софија Милорадовић (ур.), *Обредна пракса – речима о храни. Зборник радова*, Нови Сад: Матица српска, 65–83.
- РСГВ: *Речник српских говора Војводине. Измењено и допуњено издање*, I–IV, Светлана Вареника и др., Нови Сад: Матица српска, 2019.
- Скок 1971–1974: Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Стефановић Карацић 1898: Вук Стефановић Карацић, *Српски рјечник (исцумачен њемачкијем и латинскијем ријечима)*, Треће државно издање, Београд.
- Толстој 1963, 1966: Никита И. Толстој, Из *опытов типологического исследования славянского словарного состава* I–II, Вопросы языкознания 1963, 1, 29–45; 1966, 5, 16–36.
- ХЕР: *Hrvatski enciklopedijski rječnik* 2002, Zagreb: Novi Liber.
- Шкаљић 2015: Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Београд: Prometej.
- Шнел Живановић 2011: Маргита Шнел Живановић, Немачке позајмљенице у кулинарској терминологији, *Лингвистичке свеске* 9. *Говор Новог Сада. Свеска 2: Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке*, Нови Сад, 278–295.

РЕЧНИК

А

ајвар, -а м. ‘јело од млевеног парадајза, паприке и зачина’. – *Ћ јесен кувамо ајвар.*

а́лва, -е ж. ‘бомбоне од прженог шећера и ораха’. – *Ми де́ца и́рајсимо ма́му да нам и́ра́ви а́лве.*

арпа́џик, -а м. ‘ситан лук за сађење, лук сејанац’. – *У и́роле́ће се́јем арпа́џик.*

Б

ба́бура, -е ж. ‘врста крупне паприке’. – *Ба́буру сѝа́лам за зѝмни́цу.*

ба́рена шѝ́нка, -е ж. в. шѝ́нка

ба́рeтина, -е ж. ‘месо које се кува у води’. – *Од ба́рeти́не се и́ра́ву бе́ле коба́сице.*

ба́рити, ба́рим ‘кувати јело у води’. – ... *џнда и́џ и́рѝба ба́риѝи.*

бе́ла џи́герица в. џи́герица

бе́ле коба́сице в. коба́сице

бе́ли лѝ́к в. лѝ́к

бе́ло бра́шно в. бра́шно

бе́ло ви́но в. ви́но

бе́о сџс в. сџс

би́бер -а м. ‘врста зачина’. – *У ме́сне коба́сице се сѝа́ви бе́ли лѝ́к, би́бер.*

бо́жићно пече́ње в. пече́ње

бора́нија, -е ж. ‘јело од бораније’. – *Бора́нију џчи́сѝимо, исече́мо је, и ме́шемо да се дѝмсѝу́је.*

бо́стан, -а м. ‘заједнички назив за диње и лубенице’. – *Имали смо здра́во ле́й бо́сѝан.*

бра́шно -а ср. ‘прерађевина од жита’ 1. бе́ло 2. ле́бње 3. куку́рузно 4. пшени́чно (чени́чно). – *Бѝ́ло је бра́шно бе́ло, ле́бње, куку́рузно и и́џу ме́шемо ма́ло и́ше́нична бра́шна.*

брѝскови́ча, -е ж. ‘ракија од плодова брескве’. – *Кад и́џ исѝече́мо брѝскови́чу, џнак је и́џа још оѝа́снѝја.*

бура́г, бура́га м. ‘желудац код животиња (обично преживара)’. – *Бура́г је и́рѝѝо за сѝр.*

бућку́рѝш, бућку́рѝша м. ‘неукусна храна’. – *Ја́ не́сам ку́вала бућку́рѝш.*

В

ваљушке, -ака мн. ‘обли комадићи теста који се кувају’. – *Прравили смо ваљушке са сиром.*

варено млеко в. млеко

василица, -е ж. ‘пита која се меси за православну Нову годину, на дан Светог Василија’. – *То је кад њога, василица.*

вечера, -е ж. ‘оброк који се једе увече’. – ... *ондак ја скувам вечеру, а и данас се каже вечераи.*

вино, -а ж. ‘пиће добијено врењем грожђаног сока’ 1. бело 2. црно вино. – *Од црног грожђа се правило црно вино, француза, а од белог грожђа било је, то се звало ошело.*

Г

гибаница, -е ж. ‘јело од растезаног теста наведено сиром, врста пите’. – *С ошћим сиром честио њути правили смо гибаницу.*

глазура, -е ж. ‘прелив преко колача или торте’. – *Глазура се прави од чоколаде.*

гњџав, -а, -о ‘слабо печен хлеб или колач’. – *Кад није била изложена фуруна, њомак њути је гњџав лебац.*

гомбоце, -а ж. мн. ‘барено тесто запечено на масти са презлама’. – *Првим гомбоце од шестина и барена кромџира.*

грангле, грангли мн. ‘колачићи од брашна, масти, јаја и шећера вађени модлицама’. – ... *и било је звали смо грангле.*

грашак, -шка м. ‘вариво од грашка’. – *Е, ја онда кувам грашак.*

гриз, -а м. ‘крупница’. – *Маши замеси ти јаја с ошћим гризом.*

гркљанићи, -а м. мн. ‘тесто у ролнама исечено на ситне комадиће’. – ... *и првим гркљаниће.*

груњик, груњика м. ‘подваљак свиње’. – *Пече се она сланина од груњика.*

грушевина, -е ж. ‘прво кравље млеко (после тељења)’. – *Грушевину сам бацала свињама, мене је било гадно да првим.*

гуробије -а ж. мн. ‘колачићи од брашна, јаја, шећера, масти вађени модлицама’. – ... *и првили смо гуробије.*

гушчије месо в. месо

Д

дймстовати, -ујем. ‘кркати јело у пари на тихој ватри’. – ... *у њега насече лука и то дймсџује.*

дѠручак, -чка м. ‘оброк који се једе ујутру’. – ... *ѡѠ нам је бѡло дѠручак*.

дѠћи за рѡком в. одмѠрити

дрѠбац, дрѠпца м. ‘сушени, млевени хлеб’. – *Бѡба и мѡѡи су ѡѡржиле дрѠбац*.

дѡмст, -а м. ‘укувано воће, компот’ 1. од вѡшања 2. од дгѡња 3. од рин-глова 4. од шлѡйва. – *Пре смо мѡхали дѡмси од вѡшања, од шлѡйва, од рин-глоза, од дгѡња*.

дудѡара, -е ж. ‘ракија од дудовог плода, дудиња’. – *Највише смо ѡѡкли од дудѡа, дудѡару*.

Ђ

ђѡвеч, -а м. ‘јело од мешаног поврћа’. – *ДрѠбац сиѡвиду ѡрво у џѡвеч*.

ђѡвече, -ета ср. ‘тепсија’. – *Ѡндак мѡѡем да ѡѡѡм у џѡвече, кад за рѡчак, кад за вѡѡеру*.

Ж

живѡнска чѠрба в. чѠрба

жѡто, -а ср. мн. ‘1. заједнички назив за биљке од чијег се плода меље брашно и прави хлеб, плодови тих биљака, зрневље, назив за пшеницу 2. кувана пшеница која се једе на даћи или слави, кољиво’. – ... *јѡш и жѡѡа кѡвамо за Свѡѡѡа Нѡѡолу*.

жѡта тѠрта в. тѠрта

жѡти пѠсни пасѡљ в. пасѡљ

З

забѡберити, -им ‘посути бибером’. – *Сѡѡу забѡберим и јѡмо*.

зѡкиселити, -им ‘ставити у јело сирће, лимун, парадајз’. – ... *зѡкисели се са ѡпарадѡјзом*.

замѡсити, замѡсим ‘направити тесто од брашна и воде’. – ... *замѡсиду с јѡјеѡм*.

зѡпарити, -им ‘прелити кључалом водом’. – ... *кад зѡѡаримо и ѡно сиѡѡји до ѡѡѡру*.

зѡпѡћи, запѡѡм ‘ставити јело само на кратко у рерну’. – ... *ѡни мѡѡѡду у рѡрну да се мѡло зѡѡѡе*.

зѡпржити, -им ‘додати јелу упржено брашно’. – *Кад је кѡѡус кѡван, ѡнда се зѡѡржи*.

зарѡљати, зарѡљам ‘увити тесто’. – ... *и ѡнда јѡдну [ѡѡгу] ѡо јѡдну зарѡљам*.

засо́лити, за́солим ‘ставити у јело со’. – ... *ма́ло за́солим и ме́ӣем да се одмори.*

зачи́нити, за́чиним ‘ставити у јело зачине’. – ... *о́ндак ӣӣо за́чиним и бу́де ле́ӣо.*

заше́ћерити, -им ‘ставити у јело шећер’. – *Мо́ја ма́ӣи ӣӣо [гомбоце] заше́ћери.*

зе́јтин, -а м. ‘уље за јело’. – *Пе́кла сам кро́фне на зе́јтин.*

зе́лѐн, -а м. ‘поврће (шаргарепа, паштрнак и першун) које се ставља у супу’. – *Очи́ӣим зе́лѐн и си́рѐмим да ку́вам.*

И

и́збућкати, -ам ‘умутити јаја’. – *И́збућкам и че́ӣир ка́шике ше́ћера ме́ӣем.*

и́здробити, и́здробим ‘уситнити’. – ... *о́ндак и́здробим си́р.*

и́змеси́ти, и́змѐсим ‘сјединити тесто да буде компактна маса’. – ... *и́змеси́ду све за́једно.*

и́зму́љати, и́змуља́м ‘испасирати’. – *О́во и́рво ви́но кад га и́змуља́мо зовѐ се ма́сӣа.*

и́спржити, -им ‘пећи јело у масти’. – *И ја́ о́ндак и́спржим лу́кац.*

и́стући, -чем ‘умутити јаја’. – *Ра́збијем че́ӣири ја́јеӣа, иси́учем ка́в за ӣӣорӣу.*

и́зрѐндане крѹ́шке в. крѹ́шке

Ј

ја́бука, -е ж. мн. ‘врста воћке и њен плод’

киселе ја́буке. – *Е, не́ки ӣу́ӣ смо киселили ја́буке.*

јагње́ћа чо́рба в. чо́рба

јагње́ћи паприка́ш в. паприка́ш

ја́узна, -е ж. ‘оброк који се једе између ручка и вечере’. – *Ја́узна у че́ӣири са́ӣа бу́де.*

К

ка́јмак, -а м. ‘скрама која се нахвата на некуваном млеку’. – *Де́ца су во́лела ка́јмак.*

капри́чна, -е ж. ‘врста колача преливених куваним шећером’. – *Мо́ја ма́ӣи је и́ррави́ла каи́рӣӣну.*

кв́асац, -сца м. ‘сиво-бела влажна маса у којој се налазе гљивице које изазивају разлагање шећера и врење’. – *У о́сам са́ӣи и́одмѐсимо кв́асац.*

кв́арена штру́дла в. штру́дла

киселе јабукe в. јабукe

киселе крушке в. крушке

кисели купус в. купус

кисело млéко в. млéко

кисела паприка в. паприка

кисела пòгача в. пòгача

кисела чòрба в. чòрба

кисело тéсто в. тéсто

киснути, кисне ‘кад се тесто подиже’. – *Ондак замéсим, мéшем квáсац да кисне.*

кифлицe, -а ж. мн. ’1. дем. од кифла 2. врста колача у облику малих кифли са сиром, са салом, са пекмезом’. – *Кифлицe сам љрáвила са сáлом и са сýром.*

кйшељење, -а ср., гл. им. од киселити. – ... *ондак је љиò кйшељење.*

кнéглe, -а ’тесто у облику лоптица од брашна, јаја и соли 1. кнéглe од грíза 2. са шљйвама’. – *И мéшем да кýвам вéчеру, кад шљйа, кад кнéглe од грíза.*

кобáсице, -а ж. ‘месом надевено црево 1. мèsне 2. бéле’. – ... *и љрáвиду се бéле кобáсице и мèsне.*

кожýра, -е ж. ‘свињска кожица’. – ... *кожýре од глáве и љиò сйáвиду.*

кòкати, кòкам ‘пржити зрна кукуруза’. – *Мéшем кукуруза, ља кòкам.*

кока́ч, **кока́ча** м. ‘врста кукуруза за кокање’. – *За Ёскрс кòкамо кóкице.*

кòкице, -а мн. ж. ‘кукуруз који је искокан’. – *Тáј кукуруз је кока́ч.*

колáч, колáча мн. ‘колач који се замеси од брашна, јаја, млека, квасца и шећера рéзаћи’. – *На Бáдњи дáн мòја бáба умéси љрáви колáч, рéзаћи.*

колáчи, -а мн. ‘врста слаткиша најчешће од печеног теста’. – *Прáвили смо колáче са грíзом.*

кòљиво, -а ср. ‘кувана пшеница са шећером и орасима, обично се једе на славама’. – ... *а бýде и кòљиво за слáву.*

комлòв, комлòва мн. ‘додатак који помаже да хлеб нарасте’. – *Пр́во љрáвимо комлòв.*

кòмина, -е ж. ‘оно што остане кад се исцеди сок из воћа (од грожђа, шљива и сл.) и спрема за алкохолно врење’. – ... *љиò од кукуруза кòмину дáмо свйњама.*

кòмовица, -е ж. ‘ракија од грожђа’. – ... *и љиò се љéче рáкија кòмовица.*

кòмпòт, компòта м. ‘воће кувано са шећером’. – *Дáнас се не кáже дýмси, него кòмйòи.*

кра́кле, кра́кли мн. ж. ‘слатко безалкохолно пиће од соде, са шећером и аромом малине’. – *Тај љрџви со́ду и кра́кле.*

краста̀вчић, -а м. ‘дем. од краставац и врста биљке из породице тикава са јестивим дугуљастим зеленим плодом’. – *За кѝшељење су ма̀ли крастѝвчићи.*

крѣтош, -а м. ‘посластица коју справљају посластичари од упрженог шећера’. – *А крѣтош ми је кѝйовала ѿѣѝка кад сам бѝла ма̀ла код алва̀ра.*

кришка, -е ж. ‘парче хлеба’. – *Кришке нѣсим на њиву.*

крманáдла, -е ж. ‘свињско месо са обе стране кичме са ребарцима’. – *А ово ме́са осѝало, иѝнке, крманáдле и иѝа ја зна̀м, рѐбра, ѿб се со̀ли.*

кромпѝр, кромпѝра м. ‘1. намирница 2. јело од кромпира’. – *Кѝвали смо кромѝр у љувѣче.*

кромпѝр чо̀рба в. чо̀рба

крѣфна, -е мн. ж. ‘тесто у облику лоптица пржено на масноћи: 1. рѝске крѣфне 2. принцес крѣфне’. – *Е, ѿа̀ко је она љрџвила ѿѣ кола́че и ми смо ѿб за̀вали рѝске крѣфне.*

крсто́ла, -е ж. ‘округла тучана посуда за кување’. – *У крси́олу сам грѣјала во́ду, и кѝвала сам.*

кру́шка, -е мн. ж. ‘врста воћке и њени плодови: кѝселе кру́шке, изрендане крушке без шећера’. – *Е, нѣки љѝѝ смо кѝселили кру́шке.*

крѣкати се, крѣка се ‘оставити јело да полако ври на тихој ватри’. – *Осѝавим ру́чак да се крѣка, ља одем да наѝојим крѣве.*

кѝвати, -ам ‘спремати јело у води’. – *Мо́ја ба̀ба обавезно кѝва ру́чак.*

куку́рузно бра̀шно в. бра̀шно

ку́ља, -е ж. ‘укувано густо јело од кукурузног брашна: 1. са сѝром 2. са млéком 3. ма́сна’. – *Нѣки љѝѝ се сѝре́мала ку́ља, а ми осѝа̀ли, де́ца и ови осѝа̀ли, дру̀ги, јѣли смо ма́сну, и са сѝром је бѝла ку́ља.*

кѝпус, -а м. ‘1. биљка 2. јело од купуса: кѝсели кѝпус’. – *Кѝѝус смо кѝселили у ве́лико бу̀ре.*

кѝѝанска повѣ́јница в. повѣ́јница

Л

ла̀брцнути, -нем ‘презалогајити’. – *... љре су говѣ̀рили и ла̀брцнуѝи.*

ле́бара, -е ж. ракија од кукурузног брашна’. – *Ова ра́кија се зо́ве ле́бара, за̀ѝо ѿѝо се ме́ће ма̀ло че́нична бра̀шина од жѝѝа.*

ле́б, -а ‘производ од брашна, воде, соли и квасца’. – *Бѝло је бра̀шно бе́ло, ле́бње, ле́бње смо љрџвили ле́б.*

ле́бац, ле́ба в. ле́б. – *... и ле́бац савр́шен бу́де.*

лèпиња, -е ж. ‘растегљено тесто кружног облика које се обично пече пре хлеба’. – *Кад мèsим лèба и кад њрво исйечём лèйиње, дам им да фрүшиукују.*

лйст, -а м. ‘комад развученог теста’. – ... бўдеду лéйи, свё на лйсйове.

лудажнице, -а ж. мн. ‘слатки колач с ренданом бундевом у растезаном тесту’. – *Лудажнице њравим и данас.*

лўкац, лўка м. ‘врста поврћа 1. бели 2. црни’. – *Бéли лўкац сййавам у свайко јéло скоро, кажу да је лекóвийи, а и црни је здравó дóбар.*

лўковина, -е ж. ‘боја за фарбана јаја од лўске лука’. – *Моја баба нас ийёра да скйнемо с ийавана лўкац да кўвамо лўковину.*

Љ

љўска, -е ж. ‘опна (код грожђа и сл.)’. – *Љўске бацим од њй нйишйа нё њравим.*

М

мак, мака м. ‘једногодишња индустријска биљка са белим или ружичастим цветовима’. – *А мак је скўван у млéко и самлёвен.*

мандара, -е ж. ‘каша од пшеничног брашна са јајима и сољу’. – *Исйече се сланине и у иуу мас се уйржи брайно, сййа се вóде и кўва се мандара.*

марёнда, -е ж. ‘оброк који се једе између ручка и вечере’. – *Марёнда је била око чёйир сййа.*

мас, масти ж. ‘отопљена масноћа’. – *Ўморим мас и дндак йдчнем.*

масна кўља в. кўља

маста, -е ж. ‘непреврео сок од грожђа’. – *Ово њрво вйно кад га муљамо ийó се зóве масйа.*

мёд, мёда м. ‘сладак густи сок који пчеле стварају од цветног нектара’. – *Васйлице њрёмажем мёдом.*

мёсити, мёсим ‘правити тесто’. – ... *кад се осуши кад дћемо да мёсимо.*

мёсне кобасице в. кобасице

мёсо, -а ср. ‘мекано мишићаво ткиво животиња, као и делови животиња који се употребљавају као животна намирница 1. сўво 2. пачије 3. свйнско 4. ћурчије 5. живйнско 6. овчије’. – *Суу смо кўвали на йачије, на ћурчије, на живйнско, на свйнско, а куйус са овчевином и сўвим мёсом.*

мёуна, -е ж. ‘љуска, чаура у коју је увијено семе неких биљака (пасуља, грашка)’. – *Мёуне вóлу краве, од грашка вóлу сййраино.*

мйлер, -а м. ‘масноћа са некуваног млека’. – *Од млéка гóре скўйим мйлер.*

мйлипрот, -а м. ‘тесто умешено са мйлером’. – *Од бéла брайна њравимо мйлипротй.*

мирођија, -е ж. ‘биљка јаког мириса од које се најчешће прави сос’. – *Сѡс мѣѣм и ѡрѡвим са мирођијом.*

млѣко, -а ср. ‘бела хранљива течност, која се лучи из млечних жлезда 1. ђвчије 2. вѡрено 3. кѣсело 4. ѡдробљено’. – *Ѓнда кад ѡмѡзем крѡве зѡјуѡра, кѡвам млѣко, ђвчије млѣко сам кѣселила, а вѡрено млѣко смо дрѡбили, ѡѡ је кѡв ѡдробљено млѣко.*

мѡча, -е ж. ‘хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи’. – *Од лѣба ѡрѡвим мѡче.*

мѡљати, мѡљѡм ‘пасирати’. – *Ѓнда мѡљѡмо с мѡљаром.*

мѡтити, мѡтим ‘мешати житку храну’. – *... јѡ ѓнда мѡѡим сѡр.*

Н

нѡденути, -нем ‘напунити пиринцом и изнутрицама’. – *Ѓѡрак се нѡдене јѡш ѡвече на Бѡѡњи ѡѡн.*

нѡѡра, -е ж. ‘делови пескурице’ в. пескурица. – *Нѡѡре нам из [цркве] дѡнѡсе дѡѡа.*

настрѡгати, настрѡжем ‘изрендати’. – *Мѡја бѡба и мѡја мѡѡи насѡрѡжду лѡѡају.*

нѡсѡво резѡнице в. резѡнице

О

ѡбѡрити, ѡбѡрим ‘прокувати јело’. – *... ѡбѡри се у бакрѡч.*

ѡбѡга, -е ж. ‘лопта од теста’. – *И нѡмажем ѡѡ ѡбѡу и рѡсѡеглим ѡреко свѡга ѡѡмажем са мѡком.*

ѡбѡѡјати, -им ‘оставити тесто да одстоји неко време’. – *... кад ѡбѡѡѡји ѡѡла сѡѡѡа, ѓнда се исѡѡѡче с ѡклѡгијом.*

ѡвчевина, -е ж. в. мѡсо

ѡвчије млѣко в. млѣко

ѡплѣсти, оплетѣм ‘увити тесто у плетеницу’. – *... и кад ѡѡлеѡѡѣм, јѡ је мѡѡѣм у ѡѡрѡју.*

ѡдмѡрити, ѡдмѡрим ‘оставити тесто одређено време да стоји’. – *Прѡвим мѡле ѡбѡице и мѡѡѣм да се ѡдмѡриду, да дѡђу за рѡком.*

ѡкрѡјка, -е ж. ‘крај хлеба, део хлеба или колача’. – *Код нѡс је дѡѡа јеѡ ѡкрѡјку.*

ѡлбер, -а м. ‘лист ароматичног мириса који се ставља у неко јело’. – *Дѡнас сѡѡѡѡѡм ѡлбера.*

ѡпрѡљити, ѡпрѡљим ‘ватром спалити’. – *Кад зѡколѡу свѡѡѡе, ѓнда дѡнѡсу слѡму да ѡѡрѡљиду.*

ѡѡра, -а м. ‘плод истоимене биљке’. – *.... ѓндак смо ѡмали ѡѡѡо ѡѡраја.*

оскорушити се, оскоруши се (о млеку и сл.) ‘овлаш се заледити’. – *Кад се млéко оскоруши, ску́и се мiлер.*

осушити, осушим ‘оставити растегљено тесто да се просуши’. – *Ќндак о́сiшавим шéсiто да се осуши.*

отéло, -а ср. ‘врста белог грожђа’. – *Тó је бiло грóжђе, о́но iрeђашњо, сiшáро, оiшéло.*

II

пáбушина, -е ж. ‘мастан поткожни слој на трбуху свиње’. – *А од iдбушине и од jош сiшiнији оiшiадака, iшó се мeље и iрáвиду се мeсне кобáсице.*

пáприка, -е ж. ‘плод истоимене биљке 1. кисела 2. сiтна, црвeна 3. пуњeна за jéло од млeвeног мeса’. – *Кад је гóшов кyйус, кiселиду iшáрику, iшó је кисела; iпуњeна iшáрика се jéла млóго, а са црвeном, сiшiнóм сам зaiржáвала jéло.*

паприкáш, паприкáша м. ‘јело од меса и кромпира које се кува у соку зачињеном паприком 1. јагњeћи 2. пржени’. – *И сiшáви се да се кyва јагњeћи iшáрикáш о́нда бyде и iржени iшáрикáш.*

пасу́љ, пасу́ља м. 1. биљка 2. ‘кувано јело најчешће чорбасто које се прави од пасуља 1. бiстар, бeли, пòсни, 2. жyти’. – *А за вeчeру кyвамо iпасу́љ, бeли, iпòсни, жyти смо кyвали, iогóшово iшéиком.*

пáтака, -е ж. ‘последња врло слаба ракија која излази у казан при печењу’. – *... iшó се зóве iшáпака.*

пáчије мeсо в. мeсо

пáшканат, -а м. ‘врста зачина’. – *О́чисiтим iшáшканатi и мeшeм да кyвам.*

пeкмeз, -а м. ‘кувано воће са шећером 1. од вiшања 2. од кáјсија 3. ринглóза 4. шљiва’. – *И iшáко кyваду iо цeò дáн и цeлу нóћ кyваду iпeкмeзa од вiшања, кáјсија, ринглóза, шљiва.*

пeрeце, -а мн. ср. ‘печиво савијено у круг и местимично премазано смесом коју чине јаје, со и вода’. – *Пeрeце мeсим од киселог iшéсiа.*

пeршун, -а м. ‘врста зачина’. – *... о́чисiтим iпeршун, iшáшканатi.*

пeскyрица, -е ж. ‘мали хлеб који издељен чини наору, а користи се у цркви приликом причешћа’. – *Мeсу се iпeскyрице за Зáдушнице и о́ндак се нóси iо кyђама.*

пeћи, пeчeм ‘припремати храну на врелој масноћи’. – *Бiле су фyруне зeмљáне, iшiо смо мi iпeкли iпeчeње, а мeсо iпeчeм и у iшигáњ на мáс.*

пeчeње, -а мн. ср. ‘печено месо’. – *... и iшó је гyшчије iпeчeње.*

пiлeтина, -е ж. ‘младо пилеће месо’. – *Од iшлeтине је лeйá сyйá.*

пїрїнца, -е ж. ‘зрнаста намирница беле боје’. – *Моја баба йўсїи ма̀ло йїрїнце.*

пїтије, пїтїја ж. ‘кувано јело од свинских папака, ушију, главе и сувих кожурица’. – *Мейтем месо и куваду се док не сїа̀дну с косїїју за йїтїје...*

пїтијаст, -а, -о ‘који је као пихтије’. – ... *їа̀ ма̀са бу̀де йїтїјаста.*

плести, плетѐм ‘увити тесто у облику плетенице’. – ... *и днда йлешѐм и кад и ойлешѐм, дсїавим.*

пово̀јница, -е ж. ‘погача која се даје новорођенчету: кућанска’. – *Ако је мушка̀рац, ово му йово̀јница да се шїѓ̃ йрѐ ожени.*

погача, -е ж. ‘производ од теста без квасца 1. кїсела 2. пѓсна’. – *Е, днда йрѐвим йогачу кїселу, или йѓсну, и нѓсимо на грѓбље.*

погачице, -а ж. ‘врста сланих колача са сиром, чварцима или чим другим: погачице натревѐне с ма̀шћом’. – ... *и нѐке йогачице наїтревѐне с ма̀шћом.*

пѓдварак, пѓдварка м. ‘јело од прженог купуса’. – *Е, шїѓ̃ смо мї звѐли йѓдварак.*

пѓдлївати, пѓдлївам ‘исцедити воду из млека’. – *А вїше смо йѓдлївали и нѓсили за Београд.*

пѓдлївени сїр в. сир

пѓцирити, -им ‘правити сир’. – ... *їа̀ кад се йѓцири и да га йрѓмѐшам.*

пѓмѐсити, пѓдмѐсим ‘ставити воду, со и квасац у брашно’. – *Пѓдмѐсимо квѐсац и дсїавимо.*

пѓдмазати, -жем ‘премазати беланцем, жуманцем или шећером тесто’. – *Кад се йсїуни среѓина, ја̀ је днда йѓмажем ја̀јеїѓм.*

пѓмије, -а пл. т. ‘остаци јела који се дају свињама’. – *Скўїим йѓмије и да̀м свињама.*

пѓпара, -е ж. ‘јело начињено од старог хлеба, попареног и замашћеног’. – *Од шїврѓог лѐба наїправим йѓпару.*

попўшка, -е ж. ‘окрајак хлеба’. – *Деѓда је јѐо йѓпўшку.*

порумѐнити, -им ‘добити лепу, црвенкасту боју при печењу мяса или хлеба’. – ... *кад йорумѐни дндак га извѐдим.*

пѓсѓлити, пѓсѓлим ‘ставити у јело со’. – ... *и йѓсолу ма̀ло кѓлко нїје слѓно.*

пѓступѓница, -е ж. ‘колач с медом који се прави кад дете прохода’. – *Е, кад беба йрѓѓѓда, днда се йрѓви йѓсїуїѓница.*

пребра̀нац, -нца м. ‘1. једна врста пасуља, 2. јело начињено од те врсте пасуља’. – *Ку̀ва се гўс йасўљ, и кад ѓћеш, днда заїржим и свѐ је шїѓ̃ йребра̀нац.*

премѣсити, прѣмѣсим ‘поновити поступак мешења теста’. – ... *нѣки ѿѿи га ѿрѣмѣсим*.

препѣћи, препечѣм ‘1. претерано испећи, 2. запећи кувано месо или кромпир’. – ... *нѣки ѿѿи ѿреѿечѣм мѣсо*.

прѣставити, -им ‘ставити храну на ватру да се кува’. – *Прѣстѣавимо рѣчак и бѣба ѿѣзи*.

прѣсѣлити, прѣсѣлим ‘ставити у јело превише соли’. – ... *и ѿндак ѿѣ ѿрѣсѣлим*.

прѣжени паприкѣш в. паприкѣш

прѣжити, -им ‘припремати храну у загрејаној масноћи’. – ... *и ѿндак ѿрѣжим мѣсо*.

прѣнцес крѣфне в. крѣфне

прѣврѣти, прѣврѣи ‘прокључати, бацити кључ 1. вода, 2. алкохолно вреће’. – *Иди вѣди, ѿрѣврѣла је сѣѿа... и дѣдићи ѿрѣврѣ*.

прѣдимстовати, -ујем ‘крчкати на тихој ватри, на масноћи и додавати воду’. – ... *сѣѿавим мѣлко да се и ѿн ѿрѣдимстѣује*.

прѣја, -е ж. ‘јело од кукурузног брашна, јаја, млека, сира, печено у тепсији’. – *Прѣavimo ѿрѣју од кукурузна брѣшина*.

прѣкола, -е ж. ‘укишељена главица купуса’. – *Са ѿрѣколом нѣѿравим сѣрме*.

пѣвара, -е ж. ‘зрно кукуруза које се не искока’. – *Пѣваре бѣду од неис-кѣканог кукуруза*.

пѣњена пѣприка ж. пѣприка

Р

рѣзвити, рѣзвијем ‘тањити тесто оклагѣјом’. – *Зѣмѣсим на оклѣгију, мѣѣм, рѣзвијем*.

рѣзрѣљати, рѣзрѣљам ‘развући тесто оклагѣјом до одговарајуће дебљине’. – ... *и ѿѣсле рѣзрѣљам са оклѣгијом*.

рѣкија, -е ж. ‘врста јаког алкохолног пића које се добија дестилацијом превреле комине од воћа, грозђа, разних врста жита и сл. 1. од ринглѣза 2. од дудѣћа 3. од брѣскве’. – *А ѿчѣмо рѣкију и од ринглѣза, брѣскве, скѣвам и од дудѣћа*.

расклѣтити, расклѣтим ‘исећи заклану и очишћену живину’. – *Кад се зѣкољу, ѿнда донѣсу да ѿѣрѣиду, ѿѣреду и расклѣѣу*.

рѣсол, -а м. ‘слана вода у којој се кисели купус’. – *Мѣј дѣда је вѣло да је кѣље и рѣсола*.

рѣстеглити, -им ‘рукама развући тесто’. – *Кад ѣскисну, ѿнда рѣстѣ-гим, ѣморим мѣс*.

резанице, -а ж. пл. ‘комадићи танког теста који се кувају за јело 1. са млéком 2. са сýром’. – ... и ðни йўсýиу ðē резанице.

резаћи колáч в. колáч

рѐн, рѐна м. ‘биљка чији се корен употребљава као додаток уз разна јела’. – ðнда йрáвим сòс са рѐном.

рýнфлајш, -а м. ‘кувано месо из супе’. – Извáдим из сýје мѐсо и кром-ййр, кав рýнфлајш.

ролáт, ролáта м. ‘колач од жутог теста’. – ... нáмесýимо као ролáт.

рòљати, рòљам ‘правити руком куглице од теста’. – ... и ðндак рòља док су врýће.

рýске крòфне в. крòфне

рýчак, -чка м. ‘оброк који се једе у подне’. – Ё, йòсле за рýчак бáба ðбавезно кýва ðййðнемо на рýчак да рýчамо, да бйде нѐдељом.

С

савијачице, -а ж. ‘1. дем. од савијача 2. ролнице од теста пржене на масти’. – А йòсле йечѐм савијачице.

салáмура, -е ж. ‘слана вода у којој се држи месо пре сушења’. – ... и ййòсле сйóји у салáмуру.

санкалáда, -е ж. ‘бела смеша попут шећера’. – Санкалáда је ййáко смѐса, бѐла.

сáрма, -е ж. ‘јело од млевеног меса које се завија у листове купуса’. – А йрáвили смо сáрму од кýйуса.

свй́нско мѐсо в. мѐсо

сýр, -а м. ‘производ који се добија сирењем млека 1. подливѐни 2. стáри’. – Вòлели смо ййáй йодливѐни сýр, а од сйáрог сам йрáвила савијачице.

сýрити, -им ‘правити сир’. – ... сýрим млéко ðнда.

сýриште, -а ср. ‘течност за подливање сира, које се некад правило од телећег бурага’. – Сýришйе сам мѐһала у млéко да се йòдлије.

сй́рһе, сй́рһета м. ‘кисела течност за зимницу и салате’. – Јáбуке цѐле, ðйране и у блáго сй́рһе ййò у́киселимо.

сй́тни шѐћер в. шѐћер

сй́тна пàприка в. пàприка

сковѐрце, сковѐраца мн. м. ‘танко тесто насуто у тигањ и пржено на масноћи с обе стране’. – ... јá ðнда йечѐм сковѐрце.

скòруп, скòрупа м. ‘масноћа са куваног млека’ – Од млéка гóре се скýйи скòруй.

слáнина -е ж. ‘мастан поткожни слој на трбуху свиње’. – Нá њиву смо јѐли слáнине и лýка.

слàтко, слàтког ср. ‘веома заслађенио воће у густом сирупу’. – *Слàткo ирàвим за зìму.*

слàтко тèсто в. тèсто

сò, сòли ж. ‘зачин сланог укуса’. – *Òни ўзму сò и иòсолу.*

сòс, -а м. ‘умак 1. са парадáјзом 2. са рèном 3. са мирóђијом’. – *Òндак ирàвим сòс са рèном или бèо с мирóђијом, а кад ирàвим с иарадáјзом, òндак идè иàйрике.*

стàри сйр в. сйр

сўве шљйве в. шљйве

сўво мèсо в. мèсо

сўпа, -е ж. ‘бистро, течно јело, припремљено кувањем поврћа и меса са зачинима, које се једе на почетку оброка: 1. вегèта (без меса у коју се стављала само вегèта) 2. живинска’. – *Четйврйком је бйла сўпа или вегèта или на живинско, а вòлели смо и јагњèћу.*

сўрутка, -е ж. ‘оцеђена течност из сира’. – *А бйла је сўрутйка шйò оòтйане од сйра кад оцèдим сйр.*

сутлијàш, сутлијàша м. ‘јело од пиринца куваног у млеку’. – *Сутилйјàш нйсмо вòлели.*

сўшити, сўшим ‘кад се месо дими’. – *У кòмин сўшимò мèсо.*

Т

тарàна, -е ж. ‘тесто измрвљено на ренде у зрнасте мрвице 1. са млéком 2. за супе, чорбе (трéна)’. – *... замèсим ирèну, итарàну.*

тáшке, тáшка мн. ж. ‘развучено тесто у облику квадратића који личе на цепове у које се стављао дробац, сир, пекмез 1. са дрòпцом 2. са сйром’. – *Ирàвила сам итáшке са дрòйцом и са сйром за итèгљење.*

тèсто, -а ср. ‘маса од брашна замешеног водом или другом течношћу и додацима 1. тèгљено 2. слàтко 3. ўкисело’. – *Као шйò се ирàви итèстò итèгљено, слàткo или ўкисело.*

тòрта, -е ж. ‘колач печен од јаја, брашна и масти 1. жўта тòрта фило-вана филом од пекмеза’. – *Бйла је сàмò жўтйа итòртйа.*

тòпити, тòпим ‘кад се маст на топлоти претвара у течност’. – *Јà итòййм мàс на шйòрèй.*

трéна, -е ж. в. тарàна

трòп, трòпа м. ‘дрождине’. – *Тò је итрòй, итàлог од мèса.*

тўршија, -е ж. ‘воће и поврће које се чува за зиму у води, пресолу, сирћету’. – *Мòј дèда òдма кàже бàби да сйрèма итўршију.*

Ћ

ћурчије месо в. месо

У

удробљено млеко в. млеко

ужегнути, ужегне се ‘маст која услед стајања и топлоте промени укус и мирис’. – ... *склѡним са сѹнца да нѣ би ужегла са мѣса.*

ѹкваса, -е ж. ‘сириште што се ставља кад се прави кисело млеко’. – ... *ѹа кад се млеко оладѹи, ѡндак ѹзем ѹквасу.*

ѹкиселити, -им ‘променити укус јелу у кисело’. – *ѹкиселимо крѣсѹавце да ѹмамо за зѹму.*

ѹкисело тѣсто в. тѣсто

ѹље, -а ср. ‘масноћа’. – *ѹље смо ѹрѣ звѹли зѣјѹин.*

умѣсити, умѣсим ‘сјединити брашно и воду’. – *И ѡнда кад умѣсимо хлѣб од ѡѡг ѡѣсѣа ѡсѹавимо, и ѡѹко мѹ кад се ѡладѹи, умѣсимо комлѡв.*

ѹмити, ѹмијем ‘попрскати водом испечено тѣсто’. – *Кад лѣб извѹдим, ѡндак га мѹло ѹмијем.*

умѡрити, уморим ‘умутити маст уз мало брашна’. – *ѹморим мѹс и мѣѡм јѣѡно жумѹнце.*

упитѹјати се, упитѹјѹм ‘завршити процес стврдњавања пихтија’. – *Сѹѹѹраѡан се уѹѹѹѹју ѹѹѹѹје.*

ѹскиснути, ѹскисне ‘нарасти под дејством квасца (о тесту)’. – *И ѡндак ѡѣ ѡѡѹце кад ѹскисну, ѡнда рѹсѡеглим.*

ѹсолити, ѹсолим ‘сољу заштитити сир од кварења’. – *ѡндак га исѣчем, ѹсолим и сѹѹѹам га у ѹѡбриѹу.*

ѹчѹнитѹи, ѹчиним ‘мутити маст’. – ... *јѹ ѡндак ѹчиним мѹс.*

Ф

фѹрбана јѹја, фѹрбани јѹја мн. ‘јаја обојена за Васкрс’. – *Мѹ дѣца ѡма ѹѣкамо да фѹрбамо јѹја.*

фѹл, -а м. ‘смеса којом се надева тѣсто’. – *Фѹл је ѡѡѹно бѹѡ од ѹѣкме-за.*

фѹловати, -ујем ‘надевати тѣсто одређеном смесом’. – *Фѹловаѹѹи знѹчи мѹзѹѹѹи.*

флѣкице, -а ж. мн. ‘суво танко тѣсто у облику квадратића’. – *Са млеко м ѹѹам кѹд ѡѹѹѹѹу са млеко, кѹд флѣкице са млеко.*

францѹз, -францѹза м. ‘врста црног грожђа’. – ... *ѹли сѹнемо ѡвѣ, ѡѹѹи кѡѹѣ грѡжђа францѹза.*

Ц

црно вíно в. вíно

Ч

чўшпaјз, -a м. ‘јело од поврћа’. – *Прaвим чўшпaјз од кромпирa и пaсўлa.*

II

цигерица, -е ж. ‘унутрашњи орган тамно црвене боје 1. црна 2. бела’.
– *То се йече цигерица бела и црна.*

III

шпйновати, -ујем ‘пржити шећер на ватри’. – *Ќндак шпйнујем шещер.*

шприцер, -а м. ‘вино помешано са водом’. – ... *а од бѣлог ѿрѣвимо шприцер*.

штрѹдла, -е мн. ж. ‘врста колача од теста надеваног маком: 1. штрѹдле са маком 2. ѹкисело 3. квѣрена штрѹдла’. – *Прѣвили смо ѿре штрѹдле ѹкисело, а квѣрене нѣсу дѣвољно кѣселе*.

шѹнка, -е ж. ‘димљено месо од задњег бута: 1. бѣрена’. – *Пѣсе бѣри шѹнку и ѿѣ је бѣрена шѹнка*.

шмѣрне, -и мн. ‘врста послатице’. – *Тѣ је ѿѣсѣо од ѿалачѣнака, ѿскада се вѣљушком, док се ѿѣче на врѣло ѹѣе и на крај ѿѣсѣиш шѣћером*.

Dragana Novakov

FOLK NAMES MEALS AND DRINKS IN TOMASEVAC SPEECH

S u m m a r y

This work is about folk names for dishes and drinks in the Speech of Tomasevac in southern Banat. The aim of the work was to collect and write names from the culinary lexics, and then lexicologically process them. Timber was collected through field research, listing examples and comparing them with existing dialect dictionaries, and then it was categorized according to thematic units. The material showed the existence of a large number of Germanisms from the semantic field of cuisine and culinary work, which are still in use in the speech of the Tomasevac people, and which entered the Serbian language mainly from the German language or through it. This representation is expected, considering the cultural and historical circumstances in Banat, because Germans lived in this area.

Key words: dialectlexic, folk names, dishes, drinks, Tomasevac speech.

Државни универзитет у Новом Пазару
Департман за филолошке науке
Српска књижевност и језик
dragananovakov1@yahoo.com

(Примљено: 23. септембра 2022;
прихваћено: 27. септембра 2022)

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

Зборник радова *Резултати досадашњих и њавци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије*, Зоран Кнежевић (гл. ур.), Радивоје Младеновић, Предраг Пипер (ур.), Београд: САНУ, Институт за српски језик САНУ – Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2021, 405 стр.

Зборник радова *Резултати досадашњих и њавци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије*, у чијем су уредничком саставу академик Зоран Кнежевић (главни уредник); проф. др Радивоје Младеновић и академик Предраг Пипер, публикован је 2021. године, у издању САНУ, Института за српски језик САНУ и Филозофског факултета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Зборник је сачињен од реферата изложених на научној конференцији одржаној 15. октобра 2019. године у Српској академији наука и уметности. Организациони одбор конференције сачињавали су: дописни члан САНУ Драган Војводић (председник); академик АНУРС Слободан Реметић; академик САНУ Александар Лома; проф. др Радивоје Младеновић; проф. др Митра Рељић; др Рада Стијовић, научни саветник; др Софија Милорадовић, научни саветник; др Жељко Степановић, научни сарадник (секретар). На научном скупу изложено је 17 реферата, од чега је у Зборнику објављено 14 научних прилога. Аутори радова су еминентни стручњаци који су се током свог лингвистичког деловања бавили прикупљањем дијалекатског материјала, испитивањем усмене грађе и писаних споменика са простора Косова и Метохије.

Егзодус Срба са простора Косова и Метохије, депопулација континуирано присутна на овом српском етногеографском простору и константан и масован уплив страног елемента, објективна су претња опстанку српског етничитета на терену српске јужне покрајине. Брисање читавих простора са дијалекатске мапе српског језика, нестајање језичких идиома и територијалних варијетета, мешање и преплитање језичких црта подстакнуто миграцијама становништва, условљавају нестанак говорних типова органски пониклих на тлу Косова и Метохије. Публиковани радови у овоме Зборнику усмерени су ка сумирању резултата досадашњих проучавања, те

мапирању и изградњи стратегија за прикупљање, бележење и проучавање језичке грађе. Научна конференција која је Зборнику претходила била је мотивисана настојањем да се, са становишта мултидисциплинарног приступа, говори овог дела српског етнојезичког простора опишу и проуче.

У *Предговору* (9–18), који потписује уредник Радивоје Младеновић, изнети су основни мотиви и идеје којима је подстакнуто одржавање научне конференције и укратко сумиран садржај изложених радова.

На уводним страницама Зборника, у одељку *Закључци са конференције* „Резултати досадашњих и правци будућих истраживања српских народних говора Косова и Метохије“ (19–21) сажето су изнети основни закључци са одржаног научног скупа. Сви аутори слажу се у ставу да је прикупљање и проучавање српске језичке баштине Косова и Метохије ургентан задатак, посебно стога што постоји значајан број „белина“ на дијалекатској мапи, односно недовољна и неуједначена заступљеност података са читаве територије. Аутори, такође, истичу важност формирања потпуне библиографије свих објављених радова са овом тематиком, како би се даље одредило које су научне области приоритет приликом истраживања. Приоритетно је притом обавити истраживања на матичном терену, са изворним говорницима, и то посебно у местима у којима истраживања до сада нису вршена. Рад са интерно расељеним лицима такође је у плану. Дигитализација прикупљене грађе треба да омогући доступност материјала. Треба истражити одређене дијалекатске целине и уједначити степен испитаности. Извршити етимолошка, ономастичка истраживања. Објављивати, сем појединачних радова, и колективне тематске зборнике о појединим елементима језичке структуре, објављивати и студентске семинарске и мастер радове у посебним зборницима, а факултетима сугерисати да се теме семинарских, мастер и докторских радова односе на језичку грађу српских косовскометохијских говора.

Предмет рада *Косово и Метохија у оквиру српског дијалекатског простора* (23–32) академика Слободана Реметића јесте осветљивање улоге и значаја говора јужне српске покрајине на формирање савремене дијалекатске слике на широком простору од Проклетија и Призрена до Дунава. Аутор посебно истиче чињеницу да је посредни терен сучељавања словенских и несловенских језика (албански, турски), као и различитих српских говорних идиома (трагови утицаја ијекавских говора, пре свега зетско-сјеничког типа, у косовско-ресавском ареалу). Истраживање оваквих интерференција у дијалекатском мозаику донело би резултате од ширег, општег значаја. У закључку рада аутор, у духу основних поставки ове конференције, подсећа на велику, али и очекивану улогу колевке српске духовности и државности у формирању дијалекатске слике Србије и писању њене историје, те да линг-

вистима остаје, у границама расположивих околности, неписани аманет да њихова колевка буде језички достојно испитана.

Рад *Прилог историји српских говора на подручју Косова и Метохије* (33–58) Александра Ломе и Жељка Степановића даје значајан допринос осветљавању говора Косова и Метохије из дијакхроне перспективе, и то праћењем судбине двеју карактеристичних особина идиома овога краја и шире говора призренско-јужноморавског ареала: екавски развој јата и прелаз -л у -а. У њему се разматра *Рударски законик десјоџа Сјефана Лазаревића*, који има вредност писаног сведочанства о новобрдском говору са почетка XV века. Ради утврђивања аутентичности говорних особина протографа из 1412, аутори пореде два сачувана преписа – ћирилични и латинични – и то користећи се новијим рачунарским технологијама анализе и сравњивања текстова. Износе се основне смернице за анализу овога споменика поменутом методологијом, и истичу предности датог приступа у анализи писане грађе. Коришћење расположивих модерних технологија у обради података у новије време добија на замаху, те је овакво аналитичко усмерење драгоцено као подлога за даља истраживања у оквирима овога пројекта.

Интердијалекатским интерференцијама и дијалекатској слици Косова и Метохије посвећен је рад Радивоја Младеновића *Дијалекајски мозаик косовскометохијских љризренско-јужноморавских говора* (59–106). Аутор на описаном ареалу препознаје и издваја четири географске целине, на чије су формирање утицали лингвогеографски положај области, старије и нове миграције, различит однос супстрата и адстрата, те сплет социоеографских и историјских прилика. Иако су од самих зачетака дијалектологије као научне дисциплине говори на југу српске етнојезичке територије завређивали пажњу истраживача, до данас су они, истиче аутор, неједнако истражени. Са становишта будућег научног бављења овим говорима посебно информативан јесте сегмент рада у коме Р. Младеновић даје преглед и квалитативну оцену досадашњих прилога у којима се аутори баве проблематиком косовскометохијских идиома. Почевши од првих описа И. С. Јастребова, преко радова А. Белића, М. Павловића, М. Стевановића, Д. Барјактаревића, М. Букумирића, С. Реметића, П. Ивића и других, процењује се валидност научних података у њима публикованих. Незаобилазни сегмент у сумирању резултата јесу свакако лични научни резултати и прилози Радивоја Младеновића, чији је плодни научни рад у области дијалектологије највећим делом био усмерен на прикупљању грађе и истраживању говора овог дијалекатског појаса. Аутор детаљно сумира резултате научних радова и прецизно, издвајајући све нивое језичке структуре, излаже закључке у њима присутне. Овакав преглед омогућава јасан увид у степен истражено-

сти сваког од сегмената језичког система, односно прилику да се постојеће празнине у описима у даљем раду попуне, а постојећи закључци коригују, испитају или надограде. Истраживачи (посебно млађи) подстичу се да, у будућем раду на овом пројекту, критички приступају научним чињеницама, крећући од претпоставке да се језички систем у потпуности „отвара“ увек и искључиво при сусрету са дијалекатским материјалом прикупљеним на терену од аутохтоних дијалекатских представника.

Софија Милорадовић ауторка је рада *Косовско-ресавски говори Косова и Метохије унутар косовско-ресавске дијалекатске области* (107–125). У њему се истиче важност утврђивања позиције и значаја говора косовско-ресавског типа унутар ширег дијалекатског комплекса, и то најпре да би се, сумирањем досадашњих научних резултата, јасно дефинисале белине на дијалекатској карти, те пружиле смернице за план даљих теренских истраживања. Библиографија радова о говорима овога дела косовско-ресавског дијалекта није обимна, али, како се истиче, тај недостатак надомешћује се релативно обимном дијалекатском грађом прикупљеном теренским радом у оквирима различитих пројеката, као и публикованим дијалекатским текстовима у научним монографијама, који су данас истраживачима на располагању. О овом дијалекатском појасу писали су П. Ивић, С. Реметић, М. Букумирић, М. Божовић, Д. Барјакатаревић, М. Вукићевић, П. Радић, С. Милорадовић, Г. Јашовић и неколицина других аутора. Увидом у обим и садржину ових радова, С. Милорадовић закључује да би у будућим истраживањима требало најпре обратити пажњу на прозодијски ниво, потом да се испитају међујезичке и интердијалекатске интерференције, опише синтаксичко-семантички план, те да се пажња усмери и на истраживање језика писца који су у својим делима користили идиом овога типа.

Прилог Бојане Вељовић Поповић *Зетско-сјенички говори Косова и Метохије унутар зетско-сјеничке дијалекатске области* (127–141) доноси увид у фонетско-фонолошке прилике у говорима зетско-сјеничког дијалекта на Косову и Метохији, на основу чега се врши поређење са суседним говорима истога дијалекта у суседној тутинско-новопазарско-сјеничкој зони. Показало се да се на читавом непрекинутом ареалу простиру типолошки сродни идиоми, на чије формирање су утицали лингвистички, територијални и историјски фактори. Издвајање најважнијих изоглоса које повезују ове говоре учињено је зарад сумирања прозодијских и гласовних карактеристика, уз сугестије и смернице за будуће анализе којима би се обухватили сви језички нивои. Имајући у виду недовољну истраженост овог дијалекатског појаса, ауторка подцртава значај теренског рада који би требало спровести у оквиру предстојећег пројекта.

Занимљив и иновативан приступ анализи дијалекатског материјала представљен је у коауторском раду *О истраживању народних говора данас* (143–157) Радоја Симића и Јелене Јовановић Симић. За разлику од традиционалних радова и студија, у којима се дијалекатски материјал махом анализирао са становишта прозодије, фонологије, морфологије и, ређе, синтаксе, аутори предлажу будућим истраживачима да искораче из домена традиционалног приступа и покушају да дијалекатски текст анализирају као целину, дакле, имајући у виду надреченичне, комплексније структуре. Иако се, и поред великих напора руске етнолингвистичке школе, овај метод није усталио у српској дијалектологији, аутори верују да би се његовом применом дошло до важних закључака о природи дијалекатских идиома. У прилог тој тврдњи, а као вредно упутство ауторима, Р. Симић и Ј. Јовановић Симић на неколико примера из различитих дијалеката илуструју на који се начин овај теоријско-методолошки приступ може реализовати.

Српски језик и његови дијалекти на Косову и Метохији данас: стање и перспективе (159–179) научни је рад Митре Рељић, у коме се утврђује данашње стање српског језика и његових дијалеката на простору Косова и Метохије. Циљ овога прилога јесте да се предочи степен виталности стандардног језика и локалних идиома и укаже на правац будућих теренских истраживања. Ауторка као примарне проблеме издваја све слабији демографски потенцијал, лош статус српског народа и његовог језика и изостанак институционалне подршке. Немали број српских говорника показује несигурност у реализацији сопственог идиома, и то превасходно услед дугогодишње криптоглосије и стигматизације. Ипак, преостало становништво у српској покрајини и даље представља базу за традиционална синхронијска, дијалектолошка и етнолингвистичка истраживања. Изазов за науку, с друге стране, чини ситуација настала локалним миграцијама, односно сливањем српског становништва у веће центре попут Косовске Митровице и Грачанице, и са тиме повезано мешање различитих идиома и стварање градских вернакулара. За лингвистичке описе таквих идиома, закључује ауторка, биће нужне додатне истраживачке матрице и методолошки механизми.

Опширни преглед историјата двовековног научног бављења дијалекатском баштином доноси рад *О српској дијалекатској баштини Косова и Метохије и друштвеној историјом оквира њеног истраживања* (181–210) Првослава Радића. Аутор даје детаљан библиографски приказ и критички осврт на филолошка дела која су обележила друштвеноисторијске периоде од самих зачетака бављења дијалектологијом у србистици па све до савременог доба. Приложеном периодизацијом обухваћено је неколико епоха – почевши од Вука Стефановића Караџића, преко периода од Берлинског

конгреса до Великог рата, периода Краљевине Југославије до раздобља комунистичке (социјалистичке) Југославије. Анализом није обухваћено раздобље после 1990. године. Овај критички осврт на најважније ауторе и публикације у српској дијалектологији значајан је не само као увид у литературу који би вишеструко користио будућим истраживачима већ и као подсетник на вишевековну денационализацију српства на Космету. Угрожена језичка и национална баштина јужне српске покрајине, претензије које поједине државе имају ка овој територији и убрзано растакање дијалеката на овом терену као нужно и ургентно постављају питање одговорног односа према сопственом идентитету и културном наслеђу.

Лексика косовскометохијских говора потпада под језички ниво који је у прошлости, а и данас, привлачио пажњу истраживача, па српска наука располаже неколиким вредним лексикографским остварењима која представљају добру основу за даље прикупљање лексичке грађе. Рајна Драгићевић у раду *Речници косовско-меџохијских говора* (211–228) даје приказ најрепрезентативнијих лексикографских публикација. У овом прилогу представљени су *Речник косовско-меџохијског дијалекта* Г. Елезовића, *Речник говора северне Меџохије* М. Букумирића, а дат је осврт и на лексикографске описе пастирске лексике и назива из домаће радиности, потом ратарске лексике и назива за мере, као и назива за кућу и њене делове, за које је грађу на терену прикупљало и радове објављивало више научних радника. Имајући у виду презентоване публикације и обим прикупљене лексике, Р. Драгићевић у закључку оцртава правце будућих истраживања. Ауторка као најургентнији задатак истиче прикупљање лексике сиринићког говора. Након израде речника овога идиома, ауторка предлаже израду капиталног дела – речника у коме би се објединила грађа прикупљена на различитим пунктовима током целог двадесетог века. Осим што би објединио грађу која је тренутно расута по обимнијим или мање обимним и често недоступним публикацијама, овај речник био би и енциклопедијског и лингвокултуролошког типа. Уношењем ономастичких података, топонима, информација о животу и досељавању Срба на ове просторе, пописивањем манастира и најважнијих споменика и сл. обезбедило би се трајно чување од заборавља свих важнијих података о српском народу, његовом језику и животу на овим просторима.

Тања Милосављевић ауторка је рада *О истраживању лексичког система српских говора Косова и Меџохије (на примеру српског иризренског говора)* (229–249). Истраживање лексичког система овог периферног урбаног говора почива на хипотези да су дијалекатски речници релевантни извори за описивање лексичко-семантичке структуре лексикона, за испитивање на-

чина концептуализације стварности и за издвајање лингвокултурних особености, јер одражавају регионалну специфику традиционалне културе и преко ње менталитет говорника. Дијалекатска језичка слика света српског призренског говора реконструисана је на основу „Збирке речи из Призрена“ Димитрија Чемерикића. Ауторка је успела да покаже да су теорија семантичког поља, теорија прототипа, компоненцијална и концептуална анализа у потпуности примењиве на дијалекатски лексички систем. Кроз примере описа појединих аксиолошких, естетских и културних концепата, показано је да когнитивно-семантички и лингвокултуролошки приступи дијалекатским лексиконима представљају адекватан начин изучавања лексике народних говора. Укратко, Т. Милосављевић даје модел према коме се могу екстраховати лингвокултуролошке специфичности, дешифровати кодови традиционалне културе и извршити профилисање менталитета конкретне говорне заједнице.

Етнографски приступ анализи дијалекатског материјала Љубинко Раденковић презентује у раду *Називи хлеба у српским говорима Косова и Метохије у етнографском контексту* (251–265), у коме се показује вредновање хлеба и његова употреба у обредно-обичајној пракси говорника овога подручја. У трима великим речницима – Елезовића, Чемерикића и Букумирића – као и у етнографској грађи са Косова и Метохије налази се више десетина лексема којима се у оквирима дате говорне заједнице именује хлеб. Ова чињеница сама по себи говори да је хлеб код Срба на Косову и Метохији високо поштован и није само обична животна намирница. Саставни је део многих обреда из животног циклуса, као и календарских, привредних и оказионалних. Представљање овог сегмента језичке и културне сфере живота наставак је ауторовог интересовања за употребу хлеба у обредној пракси словенских народа, о чему је писано у ранијим радовима.

Голуб Јашовић у раду *Проучавање дијалекатске лексике и терминологије на јосијору Косова и Метохије на Филозофском факултету Универзитета у Приштини* (267–289) осврће се на стогодишњу традицију дијалектолошког рада, започету *Речником косовско-метохијског дијалекта* Глише Елезовића, научника, запослених и студената у овом универзитетском центру. Из области дијалекатске лексикографије аутор издваја дипломске, магистарске, мастер, докторске радове, као и објављене научне чланке из ове области. Ипак, лексика говора који покривају простор јужне српске покрајине није системски и плански прикупљана и проучавана. Поред поменутог речника Г. Елезовића, косовско-ресавски говори имају и *Речник говора северне Метохије* Милете Букумирића. Но, истиче аутор, призренско-јужноморавски и говори Колашина и Средњег Ибра немају свој речник. Најистраженији лексички слој јесте лексика у вези са сточарењем и пастирским пословањем. Највећи број

радова из ове области има Милета Букумирић – аутор је студије *Пасџирска ѿтерминологија Пећког Подгора*, а сем ње и више појединачних радова са описима лексике овога типа. Предмет интересовања аутора биле су и ратарска, грнчарска, голубарска, воденичарска, лексика за именовање времена, простора, мера и мерила и др. Посао ранијих истраживача и научних прегалаца данас наставља немали број младих истраживача који студирају и раде на овом факултету, а у чијим је рукама судбина даљих теренских и научних истраживања косовско-метохијских говора.

На тематику претходног прилога надовезује се и рад под насловом *Савремена ономастичка истраживања Косова и Метохије* (291–309) Р. Стијовић и М. Гочанин. Ономастичка грађа на Косову и Метохији систематски је прикупљана још од 1975. под окриљем Одбора за ономастику САНУ. Истраживачи су грађу прикупљали у селима и мањим градским насељима, где је вршена тотална ексерпција, док је у градовима прикупљана само топонимија и антропонимијски узорак. Иако је истраживањем било обухваћено готово искључиво српско становништво, неки истраживачи успели су тада да прикупе микротопонимију и у селима која су чисто албанска. Ономастички подаци објављивани су и раније, у оквиру етнографских студија или речника попут *Речника косовско-метохијског дијалекта* Г. Елезовића и *Топонима Косова* А. Урошевића, који обилују подацима овога типа. Ономастичка грађа значајна је на више нивоа, сем лингвистичке, има и историјску и културолошку вредност и омогућава да се сазна о народу и о етничкој слици. Вредан прилог овога рада јесте пружање на увид обимне библиографије радова из ономастике и објављене ономастичке грађе Косова и Метохије. Сем на ономастичке радове, ауторке дају осврт и на раније, махом етнографске студије, које садрже богату ономастичку грађу која пружа могућност за даља истраживања.

Биљана Сикимић у раду *Етнолингвистичка истраживања српских говора Косова и Метохије* (311–326) залаже се за обједињавање постојеће дигитализоване аудио и визуелне грађе говора Косова и Метохије у јединствени дигитални архив. Дигитални архив, како предлаже ауторка, могао би се унапредити израдом одговарајуће базе података, са коначним циљем стварања комплетне транскрипције његовог садржаја. У раду је начињен критички осврт на примењену методологију теренских етнолингвистичких истраживања српских косовско-метохијских говора. Ауторка такође анализира и досадашње лингвистичке и примењенолингвистичке радове настале на грађи са Косова и Метохије. Језички материјал са овог подручја прикупљан је тимским истраживањима Балканолошког института САНУ и Института за српски језик САНУ у периоду од 2001. године до данас. Анали-

зирана је грађа архивирана у Дигиталном архиву Балканолошког института САНУ прикупљена у долини Ибра, те грађа прикупљена у оквиру пројекта Института за српски језик, којим су обухваћене скоро све српске енклаве (Сиринићка жупа, Прилужје са околним насељима, Ново Брдо, Косовско Поморавље и Косовска Митровица са околним насељима). Током 2004. и 2005. године истраживањима су обухваћена насеља Ибарског Колашина, Бањске и севернометохијских енклава Суво Грло, Бање и Црколез. Током истог пројекта истраживачи су радили и са расељеним лицима са Косова и Метохије у избегличким центрима и приватном смештају на територији целе Србије. Прикупљена грађа настала тимским радом лингвиста, фолклориста и етнолога јесте полифункционална, синхрона и прикупљена уз примену исте теренске методологије, али њој би се свакако могла придодати и грађа прикупљена у ранијем периоду, током индивидуалних потреба научника, а која до сада, услед непрепознавања значаја оваквих података од стране научне политике у Србији, није адекватно архивирана и није била доступна научној јавности.

Посебно значајан и информативан сегмент овога Зборника јесте *Прилог библиографији о српским народним говорима Косова и Метохије* (327–387), у коме аутори Р. Младеновић и Б. Марковић на једном месту региструју резултате истраживања једног дела српске нематеријалне баштине на Косову и Метохији. Основу ове библиографије чини картотека Р. Младеновића, а аутори исказују наду да ће приложени попис научних радова послужити као добра основа за стварање свеукупне библиографије о материјалном и нематеријалном косовскометохијском наслеђу. Библиографија обухвата радове из временског периода од почетака научног интересовања за народне говоре (крај XIX века) до 2020. године. Број радова показује континуирано присуство заинтересованости за овај дијалекатски појас, а њихова садржина на разноврсност интересовања аутора. Став приређивача, међутим, био је да се у овај попис уврсте радови пре свега лингвистичког типа. Приложена библиографија садржи 627 библиографских јединица.

У одељку *Карте* (391–398) приложено је осам дијалекатских карата: *Дијалектолошка карта српскохрватског језика* П. Ивића; *Косово и ономастичон у XV и XVI в.* М. Пешикана; *Говори југозајадног дела Косова и Метохије* Р. Младеновића; *Ареал јекавског јошовања* Милете Букумирића; *Средњи Ибар* М. Божовића; *Койаоничка обласи. Карта дијалекатских јунктова* П. Радића; *Рефлекси акценциованих вокала Е и О у иризренско-јужноморавском дијалекту* П. Ивића и С. Реметића и *Исказивање пријадничко-јоседничког односа у српским народним говорима на Косову и Метохији* С. Милорадовић и С. Станковића.

На крају Зборника су *Индекс кључних речи* (399–400) и *Индекс аутора* (401–405).

Иако је Зборник намењен пре свега српским филолозима и дијалектолозима, треба истаћи да је он квалитетом својих прилога од несумњиве користи и словенској и балканској лингвистици. Ово тим пре што пружа поуздане информације и о међујезичким контактима и ареалним истраживањима, чиме доприноси и широј балканској дијалектологији, словенској и балканској етнолингвистици, урбаној дијалектологији, варијационој лингвистици.

Бојана М. Вељовић Појовић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик
bojana1919@hotmail.com

ДОДАТАК

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ

1. *Српски дијалектолошки зборник* (коме стоји у поднаслову *Расправе и грађа*) објављује оригиналне, претходно необјављене радове: монографије из српске дијалектологије (описе фонетских, морфолошких, акценатских и синтаксичких система појединих говора), дијалекатске речнике, оригиналне (и прегледне) научне радове везане за све нивое дијалектолошких језичких истраживања и дијалекатску грађу, научну критику и полемику, приказе, хронике, библиографске прилоге. Радови који су већ објављени или понуђени за објављивање у некој другој публикацији не могу бити прихваћени за објављивање у *Српском дијалектолошком зборнику*. Ако је рад био изложен на научном скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), податак о томе треба навести у посебној напомени, при дну прве странице чланка. Уколико рад (монографија) представља одбраћену докторску или магистарску тезу, мастер рад или дипломски рад аутор је дужан да то наведе (према традицији часописа) на почетку рада, у краћем тексту (попут уводне напомене) који следи одмах након имена аутора и наслова.

Аутор је обавезан да поштује научне и етичке принципе и правила приликом приреме рада, у складу са међународним стандардима. Аутор предајом рукописа Уређивачком одбору *Српског дијалектолошког зборника* гарантује да понуђени рад представља резултат сопствених истраживања, да не крши ауторска права или права било које треће стране, да су приликом писања рада поштована правила научне методологије у погледу цитирања туђих извора и навода, и да рад није под тим, нити под било којим другим насловом, објављен или понуђен на објављивање у било којем другом часопису у земљи или иностранству.

2. Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом и за њих се примењује *Правилос српскога језика* Митра Пешикана, Јована Јерковића и Мата Пижурице (Нови Сад: Матица српска, 2010).

Поред правописних норми утврђених тим правописом, аутори треба да се у припреми рукописа за штампу придржавају и следећег.

- а) Наслови посебних публикација (монографија, зборника, часописа, речника и сл.) који се помињу у раду штампају се курзивом.
- б) Пожељно је цитирање према изворном тексту (оригиналу) и писму. Уколико се цитира преведени рад, може се у одговарајућој напомени навести библиографски податак о оригиналу.
- в) Страна имена пишу се транскрибовано (прилагођено српском језику) према правилима *Правоииса сръскога језика*, а када се страно име први пут наведе, може се у загради дати и изворно писање, осим ако је име широко познато (на пример, Ноам Чомски), или се изворно пише исто као у српском (на пример, Филип Ф. Фортунатов).
- г) У уметнутим библиографским скраћеницама (парентезама) презиме аутора треба транскрибовати на српски језик, на пример (Белић 1941) / (Каролак 2004).
- д) Цитати из дела на страном језику, у зависности од функције коју имају, могу се наводити на изворном језику или у преводу, али је потребно доследно се придржавати једног од наведених начина цитирања. Уколико су наводи дати у изворном језику, аутор у фусно-ти може дати њихов превод.

3. Рад садржи: а) име, средње слово (по жељи аутора) и презиме аутора, б) наслов, в) сажетак и кључне речи на српском (када су у питању краћи радови, а не монографије и речници), г) основни текст и дијалекатске текстове (уколико их рад има долазе после закључка), ђ) списак цитиране литературе (и извора), е) резиме на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски) и превод кључних речи на језик резимеа и ж) назив и седиште установе у којој је аутор запослен и електронску адресу. Прилози су интегрисани кроз основни текст (карте, графикони, табеле и др.), односно дају се на одговарајућим местима у раду, и само уколико постоје посебни разлози, могу бити на крају рада. Дужина рада зависи од тематике и договора са Уредништвом (с обзиром на чињеницу да се у часопису објављују монографије, речници, али и краћи научни радови).

Име, средње слово и презиме аутора штампају се изнад наслова центрирано, а у приказима, хроникама и критикама испод текста уз десну маргину италиком.

Наслов (и поднаслов) дају се центрирано, верзалом.

Сажетак, који укратко представља проблем, циљ, методе и резултате истраживања (до 10 редова), даје се на српском језику, без ознаке *Сажетак*; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст (тј. једнако увучена као први пасус основног текста).

Кључне речи (до 10) дају се на српском језику; лева маргина увучена 1,5 cm у односу на основни текст.

Дијалекатски речници и монографије немају сажетак и кључне речи, што је у складу са традицијом часописа и уобичајеним начином објављивања овакве врсте радова.

Основни текст прилога у часопису *Српски дијалектолошки зборник* даје се на начин који одговара конкретної врсти рада (којој прилог припада) – речник, монографски опис, краћи научни рад, приказ. Структура основног текста у монографијама: уводна напомена (захвалност, пројекат, информатори и сл.), садржај, увод, разрада (која може имати различити број поглавља, односно целина), закључна разматрања (или закључак), дијалекатски текстови (нису обавезни већ пожељни додаток раду), списак литературе и извора, скраћенице, регистар (није обавезан), резиме на неком од светских језика. Дијалекатски речници, у складу са традицијом часописа, имају уводне напомене (увод) испред основног текста речника, у којима аутор износи детаље које сматра битним, даје списак скраћеница, карте и сл. Називи поглавља се дају центрирано верзалом (и могу имати римски број испред).

Назив и седиште установе у којој је аутор запослен наводе се на крају рада после резимеа на страном језику (уз леву маргину). Називи сложених организација треба да одражавају хијерархију њихове структуре (на пример, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет, Одсек за српску књижевност). Ако је аутора више, мора се назначити из које установе потиче сваки од наведених аутора. Функција и звање аутора се не наводе. Самостални истраживачи и аутори којима научноистраживачки рад није примарна професија такође назначавају свој статус. Електронска адреса аутора даје се италиком након података о установи у којој је аутор запослен. Ако је аутора више, дају се адресе свих њих.

Назив и број пројекта, односно назив програма у оквиру кога је чланак настао, као и назив институције која је финансирала пројекат или програм, наводи се у посебној подбелешци, која је звездицом везана за наслов рада.

Код хронике, приказа и критике назив и седиште установе у којој је аутор запослен дају се испод имена аутора (које се налази испод текста уз десну маргину), а испод тога наводи се и електронска адреса италиком.

4. Библиографска парентеза, као уметнута скраћеница у тексту која упућује на потпуни библиографски податак о делу које се цитира, наведен на крају рада, састоји се од отворене заграде, презимена аутора, године објављивања рада који се цитира, те ознаке странице с које је цитат преузет и затворене заграде. Уколико је реч о поновљеном издању, редни број издања наводи се у експоненту иза године у списку литературе, на пример:

(Ивић 1986: 128)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
------------------	------------------------------------	---

Ако се цитира више суседних страница истог рада, дају се цифре које се односе на прву и последњу страницу која се цитира, а између њих ставља се црта, на пример:

(Ивић 1986: 128–130)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
----------------------	------------------------------------	---

Ако се цитира више несуседних страница истог рада, цифре које се односе на странице у цитираном раду одвајају се запетом, на пример:

(Ивић 1986: 128, 130)	за библиограф- ску јединицу:	Ивић 1986 ² : Павле Ивић, <i>Српски на- род и његов језик</i> , Београд: Српска књижевна задруга.
-----------------------	------------------------------------	---

Уколико је реч о страном аутору, презиме треба транскрибовати на српски језик, на пример Џејмс Марфи за James J. Murphy, у тексту рада и парентезама, а изворни облик и писмо наводи се у списку литературе, на пример:

(Марфи 1974: 95)	за библиограф- ску јединицу:	Марфи 1974: James J. Murphy, <i>Rhetoric in the Middle Ages: A History of Rhetorical Theory from Saint Augustine to the Renaissance</i> , Berkeley: University of California Press.
------------------	------------------------------------	--

Када се у раду помиње више студија које је један аутор публиковао исте године, у парентези и текстуалној библиографској напмени потребно је одговарајућим азбучним словом прецизирати о којој се библиографској одредници из коначног списка литературе ради, на пример (Грицкат 1957а: 12; Грицкат 1957б: 16). Уколико више аутора носи исто презиме, потребно је навести и иницијал имена или разликовни сегмент, на пример, Ивић М. 1992; Ивић П. 1957 (за Милка Ивић, Павле Ивић) или Поповић Љуб. 1996; Поповић Људ. 2006 (за Љубомир Поповић, Људмила Поповић) и сл.

Уколико библиографски извор има више аутора, у уметнутој библиографској напмени наводи се презиме првог аутора, док се презимена осталих аутора замењују скраћеницом *и др.*:

(Ивић и др. 2007)	за библиограф- ску јединицу	Ивић и др. 2007 ⁴ : Павле Ивић, Иван Клајн, Митар Пешикан, Бранислав Брборић, <i>Српски језички џиручник</i> , Београд: Београдска књига.
-------------------	-----------------------------------	---

Уколико библиографски извор има два аутора, у парентези се користи одмакнута црта између њихових презимена, на пример:

(Пипер – Клајн 2014)	за библиограф- ску јединицу	Пипер – Клајн 2014 ² : Предраг Пипер, Иван Клајн, <i>Нормативна грамати- ка српског језика</i> , Нови Сад: Матица српска.
----------------------	-----------------------------------	--

Уколико библиографски извор има два или више издавача, односно места издања, између њих користи се црта, на пример:

(Клајн 2003)	за библиограф- ску јединицу	Клајн 2003: Иван Клајн, <i>Творба речи у савременом српском језику, Други део, Суфиксација и конверзија</i> , Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ – Нови Сад: Матица српска.
--------------	-----------------------------------	---

Ако је из контекста јасно који је аутор цитиран или парафразиран, у текстуалној библиографској напмени није потребно наводити презиме аутора, на пример:

Према Марфијевом истраживању (1974: 207), први сачувани трактат из те области сачио је бенедиктинац Алберик из Монте Касина у другој половини XI века.

Ако се у парентези упућује на радове двају или више аутора, податке о сваком следећем раду треба одвојити тачком и запетом, на пример (Белић 1958; Стевановић 1968).

5. Подбелешке (подножне напомене, фусноте), обележене арапским цифрама (иза правописног знака, без тачке или заграде) дају се при дну странице у којој се налази део текста на који се подбелешка односи. Могу садржати мање важне детаље, допунска објашњења и сл. Подбелешке се не користе за навођење библиографских извора цитата или парафраза датих у основном тексту, будући да за то служе библиографске парентезе.

6. Литература је одељак у коме се разрешавају библиографске парентезе скраћено наведене у тексту. Библиографске јединице (референце) наводе се по азбучном реду презимена првог или јединог аутора како је оно наведено у парентези у тексту. Ако опис библиографске јединице обухвата неколико редова, сви редови осим првог увучени су удесно за два словна ме-

ста (висећи параграф – Paragraf у менију Format, опција Hanging, увлачење 1 cm).

Литература се наводи на следећи начин.

Књига:

Име и презиме аутора, име и презиме другог/других аутора ако је реч о коауторству, *Наслов књиге*, податак о броју тома, податак о имену преводиоца, приређивача, или некој другој врсти ауторства, место издања: издавач.

Примери:

Белић 1958²: Александар Белић, *О језичкој природи и језичком развијку: лингвистичка истраживања*, 1, Београд: Нолит.

Милетић 2001: Светозар Милетић, *О српском језику*, избор и предговор Чедомир Попов, Нови Сад: Градска библиотека.

Пипер и др. 2005: Предраг Пипер, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савременог српског језика. Простор реченица*, у ред. Милке Ивић, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига – Нови Сад: Матица српска.

Речник:

Наслов речника (податак о редактору), податак о броју тома, место издања: издавач, година.

Примери:

РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, I–, Београд: Српска академија наука и уметности, Институт за српски језик САНУ, 1959–.

ECJCS: *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (red. Eva Havlová), 1–, Praha: Academia, 1989.

Фототипско издање:

Име и презиме аутора, *Наслов књиге*, место првог издања: издавач, година првог издања; место поновљеног, фототипског издања: издавач, година поновљеног издања.

Пример:

Соларић 1810/2003: Павле Соларић, *Поминак књижески*, Венеција, 1810. Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић“, 2003.

Рукописна грађа:

Име и презиме, *Наслов рукописа* (ако постоји или ако је у науци добио општеприхваћено име), место настанка: институција у којој се налази, сигнатура, година настанка.

Пример:

Јован Николић, *Песмарица*, Темишвар: Архив САНУ, Београд, сигн. 8552/264/5, 1780–1783.

Рукописи се цитирају према фолијацији, на пример: 2а–3б, а не према пагинацији, изузев у случајевима кад је рукопис пагиниран.

Секундарно ауторство:

У *Српском дијалектолошком зборнику* зборници научних радова описују се према имену уредника или приређивача.

Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Радовановић 1996: Милорад Радовановић (ур.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник.

Рад у зборнику радова:

Име и презиме аутора, Наслов текста у зборнику, у: Име и презиме уредника (или приређивача), *Наслов дела*, место издања: издавач.

Пример:

Луковић 1996: Милош Луковић, Специјални стилови, у: Милорад Радовановић (ред.), *Српски језик на крају века*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 143–157.

Рад у часопису:

Име и презиме аутора, Наслов текста у публикацији, *Наслов часописа* број свеске или тома (година, или потпун датум), место, стране на којима се текст налази.

Пример:

Гортан-Премк 2017: Даринка Гортан-Премк, Српска лексикографија данас, *Јужнословенски филолог* LXXIII/3–4, Београд, 291–313.

Прилог у новинама:

Име и презиме аутора, Наслов текста, *Наслов новина* датум, број страна.

Пример:

Кљакић 2004: Слободан Кљакић, Черчилов рат звезда против Хитлера, *Полиџика* 21. 12. 2004, 5.

За публикације доступне онлајн наводи се иза свих података интернет адреса и датум преузимања/приступа.

7. Резиме не би требало да прелази 10% дужине текста, а у себи садржи основне поставке и резултате истраживања. Резиме треба да буде на једном од светских језика (енглески, руски, немачки или француски). Уколико аутор није у могућности да обезбеди коректан превод, треба да напише резиме на језику на коме је написан и рад, а Уређивачки одбор *Српског дијалектолошког зборника* обезбедиће превод. После резимеа треба на језику резимеа навести кључне речи за дати рад.

8. Текст рада за *Српски дијалектолошки зборник* пише се електронски на страници А4 формата (21 x 29,5 cm), с маргинама од 2,5 cm, увлачењем новог пасуса 1,5 cm, и размаком међу редовима 1,5. Текст треба писати у фонту *Times New Roman*, словима величине 12 pt, а сажетак, кључне речи, резиме, цитирану литературу, изворе и подбелешке словима величине 10 pt. Уколико аутор користи специјалне фонтове, неопходно је да их приложи.

Радове рецензирају три квалификована рецензента. Поступак рецензирања је анониман, осим уколико обе стране (аутор и рецензент) не изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

Уколико је неко од рецензената тражио дораду рада, аутор се упознаје са захтевима. Након исправки/дораде, чланак се поново доставља рецензенту/рецензентима ради провере испуњености постављених услова. Након тога Уредништво доноси одлуку о објављивању.

Додатно, по пријему позитивних рецензија, Уређивачки одбор задржава право да од аутора захтева да рад уреди према нормама часописа, односно да свој рад усклади са Упутством за ауторе. Аутор је дужан да у року, који (у складу са величином рада) одређује главни уредник, изврши коректуру рада, уколико то буде од њега затражено.

Рок за завршетак процеса рецензирања радова је 12 месеци од предаје рукописа.

9. Часопис излази годишње. Радови се примају током целе године, а главни уредник у договору са Уређивачким одбором одређује (након рецензирања радова) да ли се рад прихвата, под којим условима (да ли су потребне мање или веће дораде) и када се може објавити.

10. Електронску верзију рукописа у Word и PDF формату треба послати на адресе: srpski.dijalektoloski.zbornik@gmail.com, profesorremetic@gmail.com. Рукописи и прилози се не враћају.

УРЕЂИВАЧКА ПОЛИТИКА

Српски дијалектолошки зборник је најстарији лингвистички часопис Српске краљевске академије, садашње Српске академије наука и уметности, заснован 1905. године култном студијом Александра Белића *Дијалекти источне и јужне Србије*. Једини је национални часопис тога типа код Срба. Захваљујући угледу његових уредника (од 1905. до 1960. године [књ. I–XIII] уређивао га је академик Александар Белић, од тада до 1974. [књ. XIV–XX] академик Михаило Стевановић, од 1976. до 1999. [2001] [књ. XXI–XLVIII] академик Павле Ивић, од 2002. [књ. XLIX–LI] академик Александар Младеновић, од 2010. [књ. LVII] уређује га академик АНУРС Слободан Реметић) и значају и квалитету студија које су у њему штампане, *Српски дијалектолошки зборник* је стекао статус најрепрезентативнијег дијалектолошког гласила у словенском свету. На страницама зборника објављене су капиталне монографије из српске дијалектологије (по правилу узорно описани фонетски, морфолошки, акценатски, ређе и синтаксички системи појединих говора), међу којима и две Белићеве и четири Ивићеве, затим, дијалекатски речници, оригинални научни радови, прикази књига и др. Радови објављени у овом часопису значајно су обогатили доктрину словенске и европске дијалектологије. Иако је профилисан да објављује прилоге из националне научне дисциплине, *Српски дијалектолошки зборник* је увек имао статус часописа међународнога ранга. После Другог светског рата (од 1950. године) Институт за српски језик постао је суиздавач овог зборника, затим је од 1972. до 1980. године био једини издавач, да би од 1981. године, са бројем 27, Српска академија наука и уметности и њен Институт за српски језик наставили заједнички рад на овом зборнику. Од 1976. године зборник излази годишње, а неколико пута је штампано и по две књиге у једној години.

Српски дијалектолошки зборник (коме као ближе одређење стоји у поднаслову *Расправе и грађа*) објављује оригиналне, претходно необјављене радове: монографије из српске дијалектологије (описе фонетских, морфолошких, акценатских и синтаксичких система појединих говора), дијалекатске речнике, оригиналне научне радове везане за све нивое дијалектолошких језичких истраживања, дијалекатску грађу, научну критику и полемику, при-

казе, хронике, библиографске прилоге. Часопис је отворен и за објављивање одбрањених докторских и магистарских дисертација, мастер радова, дипломских и семинарских радова везаних за српску дијалектологију.

Радови се објављују на српском језику, екавским или ијекавским књижевним изговором, ћирилицом. Резиме се доставља на неком од светских језика (руском, енглеском, француском, немачком).

Српски дијалектолошки зборник излази једном годишње у једној или две књиге.

Српски дијалектолошки зборник доступан је у режиму отвореног приступа.

Дигиталне копије свезака часописа архивирају се у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије.

ОБАВЕЗЕ УРЕДНИКА И УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Главни уредник часописа *Српски дијалектолошки зборник* доноси коначну одлуку о томе који ће се рукописи објавити. Приликом доношења одлуке главни уредник се руководи уређивачком политиком водећи рачуна о законским прописима који се односе на клевету, кршења ауторских права и плагирање. Главни уредник задржава дискреционо право да неке од примљених рукописа не објави уколико утврди да не одговарају прописаним садржинским и формалним критеријумима. Главни уредник обавештава Уређивачки одбор о сваком примљеном раду и образлаже сваку своју одлуку. У редовним околностима главни уредник у року од 90 дана од датума пријема рукописа обавештава аутора о томе да ли је текст прихваћен за објављивање. Главни уредник, као и остали чланови Уређивачког одбора, односно рецензенти, не смеју бити у сукобу интереса у вези са рукописима које Уређивачки одбор разматра. Главни уредник, односно чланови Уређивачког одбора и рецензенти дужни су да благовремено пријаве постојање сукоба интереса. Ако сукоб интереса постоји код једног или више чланова Уређивачког одбора, ти чланови се искључују из поступка избора рецензената и одлучивања о судбини рукописа. Главни уредник је дужан да суд о рукопису донесе на основу његовог садржаја, без расних, полних/родних, верских, етничких или политичких предрасуда.

Главни уредник, односно чланови Уређивачког одбора или рецензенти не смеју користити необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

Уредник и чланови Уређивачког одбора дужни су да предузму све разумне мере како би идентитет рецензента остао непознат ауторима пре, током и након поступка рецензирања и како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије, изузев онда када обе стране (аутор и рецензенти) изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

ОБАВЕЗЕ АУТОРА

Аутор гарантује да рукопис представља његов оригиналан допринос, да није објављен раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Предавање истог рукописа у више часописа представља кршење етичких стандарда. Такав рукопис се моментално искључује из даљег разматрања. У случају да је послати рукопис резултат научноистраживачког пројекта или да је, у претходној верзији, био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), детаљнији подаци о реферату, као и о пројекту који је финансирао излагање, наводе се у посебној напомени на почетку текста. Рад који је већ објављен у неком часопису или другој публикацији не може бити прештампан у *Српском дијалектолошком зборнику*.

Аутор је обавезан да поштује научне и етичке принципе и правила приликом припреме рада, у складу са међународним стандардима. Аутор предајом рукописа Уређивачком одбору *Српског дијалектолошког зборника* гарантује да понуђени рад представља резултат сопствених истраживања, да не крши ауторска права или права било које треће стране, да су приликом писања рада поштована правила научне методологије у погледу цитирања туђих извора и навода и да рад није под тим нити под било којим другим насловом објављен или понуђен за објављивање у било којем другом часопису у земљи или иностранству. Издавач неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било каквих захтева за накнаду штете.

Садржај рада

Рад треба да садржи довољно детаља и референци како би се рецензентима, а потом и читаоцима омогућило да провере тврдње које су у њему изнесене. Намерно изношење нетачних тврдњи представља кршење етичких стандарда. Прикази, хронике и други прилози морају бити прецизни и објективни. Аутори сnose сву одговорност за садржај предатих рукописа и дужни су да, ако је то потребно, пре њиховог објављивања прибаве сагласност свих лица или институција које су непосредно учествовале у истраживању које је у рукопису представљено. Аутори који желе да у рад укључе илустрације, табеле или друге материјале који су већ негде објављени

дужни су да дају тачан податак о извору из којег су материјали преузети. Уколико тих података нема, достављени материјал сматраће се оригиналним делом аутора. Ако касније дође до било каквог спора (на пример, приговора носилаца ауторских права да је неки материјал објављен без њихове сагласности), часопис објављује исправку или се у посебној белешци сасвим ограђује од рада и јасно наводи да је до грешке дошло кривицом аутора.

Ауторство

Аутори су дужни да као ауторе наведу само она лица која су значајно допринела садржају рукописа. Ако су у битним аспектима истраживачког пројекта и припреме рукописа учествовала и друга лица која нису аутори, њихов допринос треба поменути у напомени или захвалници.

Навођење извора

Аутори су дужни да исправно цитирају изворе који су битно утицали на садржај истраживања и рукописа. Информације које су добили у приватном разговору или кореспонденцији са трећим лицима, приликом рецензирања, пријаве пројеката или рукописа и слично не смеју се користити без изричите писане дозволе извора.

Плагирање

Плагирање, односно преузимање туђих идеја, речи или других облика креативног израза и њихово представљање као својих представља грубо кршење научне и издавачке етике. Под плагијатом се подразумева и аутоплагијат, тј. случај када аутор преузима у целини или у деловима текст који је претходно негде већ објавио не наводећи референцу из које се ти подаци преузимају. Плагирање може да укључује и кршење ауторских права, што је законом кажњиво. Плагијат обухвата следеће:

- дословно или готово дословно преузимање или смишљено парафразирање (у циљу прикривања плагијата) делова текстова других аутора без јасног указивања на извор или обележавање копираних фрагмената (на пример, коришћењем наводника);
- копирање слика или табела из туђих радова без правилног навођења извора и/или без дозволе аутора или носилаца ауторских права;
- објављивање рада истоветног или прилагођеног садржаја са већ објављеним радом на другом језику истог аутора без одобрења Уређивачког одбора и навођења податка о томе да је у питању превод већ објављеног рада.

Рукописи код којих постоје јасне индикације да се ради о плагијату биће моментално одбијени, а ауторима ће бити забрањено да на одређено време објављују радове у *Српском дијалектолошком зборнику*. Ако се установи да је рад који је објављен у часопису плагијат, рад ће бити означен као плагијат у складу са процедуром наведеном под *Опозивање већ објављеног рада*, а аутору ће бити забрањено да током одређеног периода објављује у часопису *Српски дијалектолошки зборник*.

Сукоб интереса

Аутори су дужни да у раду укажу на финансијске или било које друге сукобе интереса који би могли да утичу на изнесене резултате и интерпретације.

Грешке у објављеним радовима

У случају да аутори открију важну грешку у свом раду након његовог објављивања, дужни су да моментално о томе обавесте уредника или издавача и да са њима сарађују како би се рад опозвао или исправио.

Предавањем рукописа Уређивачком одбору часописа *Српски дијалектолошки зборник* аутори се обавезују на поштовање наведених обавеза.

ОБАВЕЗЕ РЕЦЕНЗЕНАТА

Рецензенти су дужни да стручно, аргументовано, непристрасно и у задатим роковима доставе уреднику оцену научне вредности рукописа. Рецензенти вреднују радове у односу на усклађеност теме рада са профилом часописа, релевантност истраживане области и примењених метода, оригиналност и научну релевантност података изнесених у рукопису, стил научног излагања и опремљеност текста научним апаратом. Рецензент који има основане сумње или сазнања о кршењу етичких стандарда од стране аутора дужан је да о томе обавести уредника. Рецензент треба да утврди да ли је релевантна литература о проблему који је предмет рада у потпуности исцрпена. Он треба да упозори уредника и на битне сличности и подударности између рукописа који се разматра и било којег другог објављеног рада или рукописа који је у поступку рецензије у неком другом часопису, ако о томе има лична сазнања. Ако има сазнања да се исти рукопис разматра и у неком другом часопису, рецензент је дужан да о томе обавести уредника. Рецензент не сме да буде у сукобу интереса са ауторима или финансијером истраживања. Уколико постоји сукоб интереса, рецензент је дужан да о томе моментално обавести главног уредника. Рецензент који себе сматра некомпетентним за тему или област којом се рукопис бави дужан је да о томе обавести главног уредника. Рецензија мора бити објективна. Коментари који се тичу личности аутора сматрају се непримереним. Суд рецензената мора бити јасан и

поткрепљен аргументима. Рукописи који су послати рецензенту сматрају се поверљивим документима. Рецензенти не смеју да користе необјављен материјал из предатих рукописа за своја истраживања без изричите дозволе аутора, а информације и идеје изнесене у предатим рукописима морају се чувати као поверљиве и не смеју се користити за стицање личне користи.

ПОСТУПАК РЕЦЕНЗИЈЕ

Примљени радови подлежу рецензији. Циљ рецензије је да уреднику помогне у доношењу одлуке о томе да ли рад треба прихватити или одбити и да потом посредством уредника у комуникацији са ауторима побољша квалитет рукописа. Рецензентима се не открива идентитет аутора и обратно, изузев онда када обе стране изразе спремност на непосредну комуникацију, што је у складу с традицијом часописа.

Радове у часопису *Српски дијалектолошки зборник* рецензирају по три компетентна рецензента, а када је то неопходно, главни уредник може затражити да рад рецензира и четврти рецензент. Главни уредник даје рецензенту рок од месец дана да напише рецензију. Овај рок може бити и дужи, уколико је рад монографија или речник, и одређује га главни уредник. Избор рецензената спада у дискрециона права уредника. Рецензенти морају да располажу релевантним знањима о области којом се рукопис бави. Главни уредник гарантује да ће се предузети све разумне мере како би идентитет аутора остао непознат рецензентима до окончања поступка рецензије (уколико није успостављен договор о непосредној комуникацији).

Рецензент је дужан да напише рецензију у слободној форми (класичну рецензију), која се доставља Одељењу за језик и књижевност, а поред тога, главни уредник/секретар часописа доставља одабраном рецензенту образац (прилог рецензији) који садржи низ питања везаних за рецензирани рад, а која рецензенту указују на то који су то аспекти које треба обухватити како би се донела одлука о објављивању односно одбијању рукописа. У Коментару обрасца од рецензента се очекује да напише општу оцену о раду. Ако се рад одбија или ако рецензент захтева измене у раду, онда ту своју одлуку мора детаљније да образложи у завршном делу обрасца. Током читавог процеса рецензенти делују независно један од другог. Рецензентима није познат идентитет других рецензената. Ако одлуке рецензената нису исте (прихватити/одбити), главни уредник може да тражи мишљење других рецензената.

Током поступка рецензије уредник може да захтева од аутора да достави додатне информације (укључујући и примарне податке) ако су оне потребне за доношење суда о научном доприносу рукописа. Уредник и рецензенти морају да чувају такве информације као поверљиве и не смеју их користити за стицање личне користи.

Уређивачки одбор може обезбедити контролу квалитета рецензије у случају да аутор достави озбиљну замерку на оцену рецензије.

РАЗРЕШАВАЊЕ СПОРНИХ СИТУАЦИЈА

Сваки појединац или институција могу у било ком тренутку уреднику и/или Уређивачком одбору да пријаве сазнања о кршењу етичких стандарда и другим неправилностима и да о томе доставе неопходне информације/доказе.

Провера изнесених навода и доказа

Главни уредник ће у договору са Уређивачким одбором одлучити о покретању поступка за проверу изнесених навода и доказа. Током тог поступка сви изнесени докази сматраће се поверљивим материјалом и биће предочени само оним лицима која су директно укључена у поступак. Лицима за која се сумња да су прекршила етичке стандарде биће дата могућност да одговоре на оптужбе изнесене против њих. Ако се установи да је заиста дошло до неправилности, процениће се да ли их треба окарактерисати као мањи прекршај или грубо кршење етичких стандарда.

Мањи прекршај

Ситуације окарактерисане као мањи прекршај решаваће се у директној комуникацији са лицима која су прекршај учинила, без укључивања трећих лица, на пример:

- обавештавањем аутора/рецензента да је дошло до мањег прекршаја који је проистекао из неразумевања или погрешне примене академских стандарда;
- писмо упозорења аутору/рецензенту који је учинио мањи прекршај.

Грубо кршење етичких стандарда

Одлуке у вези са грубим кршењем етичких стандарда доноси главни уредник у сарадњи са Уређивачким одбором и, ако је то потребно, ужом групом стручњака. Мере које ће предузети могу бити следеће (и могу се примењивати појединачно или истовремено):

- објављивање саопштења или уводника у ком се описује случај кршења етичких стандарда;
- слање службеног обавештења руководиоцу или послодавцу аутора/рецензента;
- опозивање објављеног рада у складу са процедуром поменутом под *Опозивање већ објављеног рада*;

- ауторима ће бити забрањено да током одређеног периода шаљу радове у часопис;
- упознавање релевантних стручних организација или надлежних органа са случајем како би могли да предузму одговарајуће мере.

ОПОЗИВАЊЕ ВЕЋ ОБЈАВЉЕНОГ РАДА

У случају кршења права издавача, носилаца ауторских права или аутора, повреде професионалних етичких кодекса, тј. у случају слања истог рукописа у више часописа у исто време, лажне тврдње о ауторству, плагијата, манипулације подацима у циљу преваре, као и у свим другим случајевима грубог кршења етичких стандарда, Уређивачки одбор се мора огласити тим поводом. У неким случајевима Уређивачки одбор може опозвати већ објављен рад како би се указало на неке накнадно уочене грешке. Стандарди за разрешавање ситуација када мора доћи до опозивања рада дефинисани су од стране библиотека и научних тела, а иста пракса је усвојена и од стране часописа *Српски дијалектолошки зборник*.

ОТВОРЕНИ ПРИСТУП

Часопис *Српски дијалектолошки зборник* се архивира у Дигиталном репозиторијуму Народне библиотеке Србије, а доступан је и у режиму отвореног приступа посредством дигиталног репозиторијума ДАИС (<https://dais.sanu.ac.rs/handle/123456789/1097>).

Електронска верзија часописа објављује се у исто време када и штампана. Сви чланци су доступни у отвореном приступу и заштићени су лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) (ауторство – некомерцијално – без прерада).

САМОАРХИВИРАЊЕ

Часопис омогућава ауторима да финалну, објављену верзију рукописа у PDF формату депонују у институционални репозиторијум и/или некомерцијалне базе података или да га објаве на личним веб-страницама (укључујући и профиле на друштвеним мрежама за научнике, као што су ResearchGate, Academia.edu итд.) и/или на сајту институције у којој су запослени, у било које време после објављивања у часопису. При томе се морају навести основни библиографски подаци о чланку објављеном у часопису (аутор, наслов рада, наслов часописа, годиште, свеска, пагинација).

АУТОРСКА ПРАВА

Аутори задржавају ауторска права над објављеним чланцима, а издавачу дају право да чланак објави, а да у случају даљег коришћења чланка он

буде наведен као његов први издавач, као и да дистрибуира чланак у свим облицима и медијима. Чланак ће се дистрибуирати у складу са лиценцом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND). При томе се морају навести основни библиографски подаци изворног чланка објављеног у часопису (аутори, наслов рада, наслов часописа, годиште, свеска, пагинација).

Аутори могу да ступају у засебне уговорне аранжмане за неексклузивну дистрибуцију рада објављеног у часопису (на пример, постављање у институционални репозиторијум или објављивање у књизи), уз навођење да је рад првобитно објављен у овом часопису.

Издавачу се дају следећа неексклузивна права:

- право да репродукује и дистрибуира рукопис у штампаном облику, укључујући и штампање на захтев;
- право на штампање пробних примерака, репринт и специјалних издања рукописа;
- право да рукопис преведе на друге језике;
- право да рукопис репродукује користећи фотомеханичка или слична средства, укључујући и фотокопирање, као и право да дистрибуира ове копије;
- право да рукопис репродукује и дистрибуира електронски или оптички користећи све носиоце података или медија за похрањивање, а нарочито у машински читљивој/дигитализованој форми на носачима података као што су хард-диск, CD-ROM, DVD, Blu-ray Disc (BD), мини-диск, траке са подацима, као и право да репродукује и дистрибуира рукопис са тих преносника података;
- право да сачува рукопис у базама података, укључујући и онлајн базе података, као и право преноса рукописа у свим техничким системима и режимима;
- право да рукопис учини доступним јавности или затвореним групама корисника на основу појединачних захтева за употребу на монитору или другим читачима (укључујући и читаче електронских књига), као и у штампаној форми за кориснике, било путем интернета, онлајн сервиса, било путем интерних или екстерних мрежа.

Трећа лица могу да користе чланак на начин који није утврђен Уређивачком политиком и условима лиценце Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International само ако за то добију писану сагласност носиоца ауторских права. Одабрана лиценца под називом Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 International (CC BY-NC-ND) омогућава корисницима бесплатно преузимање чланака, али уз забрану њихове измене, као и коришћења у комерцијалне сврхе.

ОДРИЦАЊЕ ОД ОДГОВОРНОСТИ

Изнесени ставови у објављеним радовима не изражавају ставове уредника и чланова Уређивачког одбора часописа. Аутори преузимају правну и моралну одговорност за идеје изнесене у својим радовима. Издавач и Уређивачки одбор неће сносити никакву одговорност у случају испостављања било којих захтева за накнаду штете.

НАПОМЕНА

Текстови „Уређивачка политика“ и
„Упутство за припрему рукописа за штампу“
часописа *Српски дијалектолошки зборник*
налазе се на интернет адреси:

<http://www.isj.sanu.ac.rs/izdanja/casopisi/srpski-dijalektoloski-zbornik/>

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

80'28

СРПСКИ дијалектолошки зборник = Recueil de Dialectologie Serbe / главни уредник Слободан Реметић. – 1905, књ. 1–. – Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за српски језик САНУ, 1905– (Београд : ЈП Службени гласник). – 24 cm

Годишње.

ISSN 0353-8257 = Српски дијалектолошки зборник

COBISS.SR-ID 18167554